

K PROTINOŽCŮM.

CESTA DO AUSTRALIE,
TASMANIE, NA NOVÝ ZÉLAND, OSTROVY
PŘÁTELSKÉ, SAMOJSKÉ A VITIJSKÉ
A NÁVRAT
CELEBESEM, JAVOU, KORÁLOVÝM MOŘEM,
SIAMEM, ČÍNOU, ŽAPONSKEM,
KOREOU A SIBIŘÍ.

NAPSAL

JOSEF KOŘENSKÝ.

SE 235 OBRÁZKY V TEXTU A SE 27 PŘÍLOHAMI.



NAKLADATEL J. OTTO V PRAZE.

KARLOVO NÁM. 34. — VE VÍDNI I, GLUCKG. 3.

OBSAH DÍLU II.

	Str.
První den na Novém Zélandě	3
Výlet k jezeru Vakatipskému	37
V Dunedině	51
Plání Canterburyjskou	83
Wellington	116
Z minulosti Maorů	136
Na Královském území maorském	151
Auckland a jeho okolí	215
V Jižním moři	257
V Novém Jižním Walesu a Queenslände	368
V Malajském souostroví	452
V Siamu a Číně	561
Po druhé v Žaponsku	590
Koreou a Sibiří do vlasti	624

SEZNAM OBRÁZKŮ V TEXTU.

1. Maorská dřevorezba	
2. Vlajka lodí novozélandských	3
3. Mapa Jižního ostrova Nového Zélandu	5
4. Novozélandská flora	7
5. Vegetace na Jižním ostrově N. Z.	9
6. Obrovské kordyliny	11
7. Kapradina <i>Todea superba</i>	13

	Str.
55. Maorské zbraně	121
56. Jak se Maori pozdravují	125
57. Doprava válečných lodic po suchu	129
58. Výjev z maorských pútek	133
59. Maori plují vsříc Tasmanovým korábům	137
60. Maorský dům a válečná loďice	140
61. Maorské rohožky lenovníkové	141
62. Parník Manuvai na řece Vanganui	143
63. Na řece Vanganui	145
64. Pohled na sopku Ruapehu	147
65. Jezero v jenu sopky Ruapehu	149
66. Jezero Taupo	153
67. Starobylá zasedací síň maorská	157
68. Nový gejsir Vaimangu	159
69. Maorská mládež v gejsiru	162
70. Výletníci vaří si pokrmy v gejsiru	163
71. Jídlna hotelu Vairakeiského	165
72. Naše nolehárna ve Vairakei	167
73. Gejsir „Havraní hnízdo“	169
74. Tanečnice Vakarevarevské	171
75. První cvičení k divokému tanci „haka“	173
76. Dřevěná brána v Ohinemutu	175
77. Lázeňský dům v Rotoruji	177
78. Hlemýžď Paryphanta	179
79. Osada Vairua po zemětřesení	181
80. Sopečné puny	183
81. Lesní vegetace před výbuchem Taraverským	184
82. Lesní vegetace po výbuchu	185
88. Propadliště Růžové terasy	187
84. Bílá terasa před výbuchem	189
85. Průřez křemičitými terasami	191
86. Trhlina způsobená zemětřesením	193
87. Vidění před výbuchem	195
88. Jezerní vegetace	198
89. Maorské dívky v houští lenovníkovém	199
90. Příživná houba Cordyceps	200
91. Pohled na Auckland	203
92. V jenu sopky Eden	205
93. Dalmatští smolokopci	207
94. Obrevská kobylka	209
95. Českoněmečtí osadníci v Puhoji	211
96. Českoněmecká osada v Puhoji	213
97. Větevka damarová	215
98. Českoněmecká osada v Puhoji	216
99. Údolí Puhojské	217
100. Moji přátelé na výletě v Puhoji	219
101. V pralese damarovém	221

	Str.
8. Lenovník novozélandský	15
9. Nefritové nákrční ozdoby maorské	17
10. Kivi Owenův	19
11. Kivi hnědý	22
12. Kivi hnědý	23
13. Papoušek kea a kaka	25
14. Složenokvětá rostlina Raoulia Haastii	26
15. Složenokvětá rostlina Raoulia mammillaris	27
16. Papoušek sovi č. kakapu	30
17. Laločník ostrozobý či huia	31
18. Ve vlasti Maort	33
19. Araukarie	34
20. Poštovní známky novozélandské	35
21. Poštovní známka novozélandská	36
22. Maorská dřevěžba	37
23. Břehy jezera Vakatipského	39
24. Pryskyřník Lyallův	47
25. Maorská dřevěžba	50
26. Maorská dřevěžba	51
27. Pohled na Dunedin	53
28. Pohled do údolí Dunedinského	55
29. Vnitřek musea Dunedinského	57
30. Kostra vymřelého ptáka moa	59
31. Kostra obrovského ptáka Dinornis crassus	61
32. Vejce z vymřelého ptáka Emeus crassus	63
33. Jak asi vypadal opěnec moa	65
34. Peří z vymřelého ptáka moa	67
35. Ostatky z vymřelého ptáka moa	69
36. Pěvec tui č. poe	71
37. Novozélandští tučňáci	73
38. Maorská dřevěžba	75
39. Tisovité stromy kahikateové	79
40. Palma nikau č. areka chutná	85
41. Kulovité balvany na pobřeží Moerakijském	89
42. Stromoví železovcové	91
43. Museum v Christchurhu	95
44. Jak se cestuje po stepech novozélandských	97
45. Maorské památky národopisné	99
46. Severní ostrov N. Zélandu	101
47. Vzor maorského tetování	103
48. Wellington	105
49. Český malíř Gustav Lindauer	107
50. Opevněná osada maorská č. pa	109
51. Maorská zasedací síň	113
52. Vnitřek maorské síně zasedací	115
53. Novozélandská pilna	116
54. Maorské sekery	120

	Str.
102. Ráz obrovských damar	223
103. Smolokopci ohledávající pudu	227
104. Jak se pryskyřice oskrabuje	231
105. Kaurová pryskyřice na váze	233
106. Náčrtek plavby v Jižním moři	237
107. Nábřežní ulice v Nukualofe	240
108. Tongajci při hře	241
109. Sušení jader kokosových	245
110. Papaja obecná	249
111. Strom osazený kaloni	253
112. Známky pošty holubi	256
113. Dívka z ostrova Fidžijského	257
114. V zátoce Vavanjské	259
115. Náčrtek souostroví Samojského	261
116. Apia	263
117. Korálové pobřeží v Apii	265
118. Samojsci loví rybky	271
119. Samojsští pohlaváři	273
120. Samojsci odnášejí vepře k hodům	275
121. Hlidka na stromě	277
122. Vila Vailima	279
124. Samojské vějíře	281
125. Samojské hřebyny	283
126. Lupič palmový	288
127. Holub manumea	297
128. Jedlý červ palolo	307
129. Taneč ostrovanů Fidžijských	312
130. Fidžijská vesnice	313
131. Fidžijané jako britští vojáci	321
132. V horách fidžijských	323
133. Vegetace na ostrově Viti Levu	327
134. Korálové dno za odlivu	329
135. Ananasový sad	336
136. Korál varhanový	337
137. Sumyš	341
138. Námořská mapa ostrova Viti Levu	345
139. Duny na březích N. J. Walesu	348
140. Vjezd do zálivu Sydneyského	349
141. Národní květina varata	368
142. Queenslandští divoši	369
143. Australský brook Zopherosis	370
144. Sydneyc roku 1800 a 1900	372
145. Církulární nábreží v Sydneyi	373
146. Skatnaté pobřeží v předměstí Manly	375
147. Tesářík Piesarthrius	376
148. Hlavní ulice v Brisbane r. 1800	377
149. Hlavní ulice v Brisbane r. 1900	379

	Str.
150. Australský brook Rhipicera	380
151. V cukrovníkovém sadě	381
152. V nádvoří queenslandského cukrovaru	385
153. Sušení vylovených sumyšů	393
154. Klubovní dům v Brisbane	400
155. Zirokotaný koráb	401
156. Průřez Korálovou hrází	407
157. Průliv Albanský	409
158. Sundajské ostrovy	417
159. Partie z Makasaru	421
160. Tamarindová alej v Makasaru	424
161. Hotel v Makasaru	425
162. Guvernérův palác v Makasaru	432
163. Vegetační ráz ulic v Makasaru	433
164. Ulice obchodní čtvrti města Makasaru	437
165. Čínský chrám v Makasaru	441
166. Jak se odívají dívky na Celebesu	445
167. Oděv goanských žen	448
168. Javanský kris	454
169. Návrat z vojenského cvičení	455
170. Na silnici u residence goanské	457
171. Residence goanského krále	461
172. Mešita v sídle krále goanského	463
173. Stříbrné pouzdro na betlový list	464
174. Hrobka krále goanského	465
175. Průplav v Surabaji	467
176. Mapa ostrova Javy	469
177. Hotel v Surabaji	471
178. Tosari, horské sanatorium	473
179. Brok Chalcosoma Atlas	475
180. Javanský krasec Catoxantha	477
181. Holubi píšťalka	479
182. Javanská vesnice	480
183. Rýžové žně na Javě	481
184. Buvolí potah s cukrovou třtinou	483
185. Přijímací síň regentova	488
186. Batikování látek	489
187. Javanští herci	493
188. Javanská loutka	494
189. Stříbrná jehlice	495
190. Přeska z javanského opasku	497
191. Ulice v Dókjakartě	501
192. Sídlo residentova v Dókji	504
193. Reliefy božiště Barabudurského	505
194. Reliefy božiště Badabudurského	507
195. Reliefy božiště Barabudurského	509
196. Salanganí jeskyně	512

197. Nádražní stanice v Gombonku	516
198. Dům Čiiana Kan Lo Dena v Batavii	517
199. Józsa Šrogl, koncertní mistr	520
200. Javanská škola	521
201. Čínské dětátko	529
202. Domáci čínský oltář	533
203. Z okolí Buitenzorku	536
204. Regata na Menamu v Siamu	537
205. Trůnní palác v Bangkoku	543
206. Královské hrobky v Bangkoku	545
207. Moji hostitelé v Bangkoku	548
208. Siamská dívka	552
209. Siamský jinoch	553
210. Siamský herec	561
211. Zdlávaní rýžového pole v Siamu	563
212. Siamci rozseávají rýži	595
213. Výsazování rýžových sazenic	567
214. Vjezd do průlivu Nagasackého	569
215. Pohled na Ikaho v Žaponsku	573
216. V Harunských horách	577
217. Město Jamada	581
218. Šintojské božiče v Jamadě	584
219. Mořské úskalí ve Futami	585
220. Korejský párek	593
221. Korejec jako nosič	597
222. Výzdoba jídelních lístků parolodních	601
223. Mapa vých. Sibíře a Číny	605
224. Pohled na Vladivostok	609
225. Jak vypadají Goldanky	617
226. Pohled na Chabarovsk	625
227. Hlavní ulice v Blahověšcensku	629
228. Kozácká vesnice na Amuru	632
229. Pobřeží jezera Bajkalského	633
230. Ruské typy od Bajkalu	637
231. Irkutsk	641
232. Ulice v Irkutsku	645
233. Sibiřská trojka	649
234. Přístaviště na Silce	657
235. Mapa železnice západosibiřské	665

SOUPIS PŘÍLOH II. DILU.

1. Chrámové tance šintojské, číslo 13.	Při stránce	616
2. Taneční představení, číslo 14.		618
3. Novozélandské ratolesti, číslo 22.		12
4. Maorská dívka, číslo 23.		208
5. Maorská dívka, číslo 24.		202
6. Megi Papakura, číslo 25.		186
7. Náčelník Tavhaio, číslo 26.		154
8. Křemítkové hráze, číslo 27.		195
9. Jezero Vakatipské, číslo 28.		40
10. Stromovitá kapradina, číslo 29.		6
11. Mont Egmont, číslo 30.		102
12. Vegetace na N. Zélandě, číslo 31.		4
13. Atoly v Korál. moři, číslo 32.		434
14. Dívka tongajská, číslo 33.		352
15. Fidžijané, číslo 34.		314
17. Divky samojské, číslo 36.		468
18. Chýše v Makasaru, číslo 37.		468
19. Javanka, číslo 38.		454
20. Borobudhur, číslo 39.		510
21. Vat Čeng, číslo 40.		566
22. Kvetoucí lilie, číslo 41.		598
23. Žaponská pěvkyně, číslo 42.		620
24. Jezero Bajkalské, číslo 43.		672
25. Irkutsk, číslo 44.		674
Novozél. chrám, bez čísla		50
Jídelní lístek, bez čísla		624



OBSAH DÍLU II.

(Číslo značí stránky.)

První den na Novém Zélandě.

Zvláštnosti země 3. Kapradina hasivka jedlá. Kapradiny stromovité 4. Bohatství rodů a druhů kapradových. Dračincovitá kordylina 6. Lenovnik 8. Přírodopisec Forster 10. Čajovník Cookův. Průvodní kniha Murrayova 12. Southland Club Hotel 13. Politické rozdělení jižního ostrova. Ozdoby nefritové. Dějiny nefritu a jadeitu 14. V čem je nefrit uložen 16. Výtvary vycpávané 18. Kivi 18. Původní ssavci 24. Dravý papoušek kea 25. Rostliny vypadající jako ovce (Raoulia) 28. Papoušek kaka. Noční papoušek kakapu 29. Šetření vymírajících zvířat 31. Preparátor Ondřej Rejšek 32. Vymírající huia 34. Zavedené stromy a křoví. V číárně Invercargillské 36.

Výlet k jezeru Wakatipskému.

Laciná jízda o svátcích 37. Domácí stromy 38. Řeka Oreti. Rackové a pochopové 39. Morény bývalých ledovců. Nasazení pstruzí a jejich choroby 40. Studená jezera. Geologická minulost jezer a fjordů 41. Terasy 42. Zlatokopectví. Život ve Queenstowně. Importované pícní rostliny 43. Koňské dostihy. Vrabci na Novém Zélandě. Aklimatace pěvců. 44. Králci, škůdcové hospodářství. Jejich vývoz 45. Alpská květena. Zlatodol Fénix. Z dějin zlatokopectví 46.

Stěhování Čínanů se stěhuje 47. Výlety do fjordů 48. Slípka Notornis na výměně 49. Slípka modrá 50.

V Dunedině.

Maorská a anglická jména stanic. Hojně srážky atmosférické 51. Řeka Clutha. Kapitán Cargill 52. Kolonisační kraj. Ulice v Dunedině. Etymologie jména Dunedin. Původ jména Otago. 54. Ráz města Dunedinu 55. Museum. Aeyornis, obrovský opeřence madagaskarský 56. Obrovští ptáci novozélandští. Co se po moách zachovalo. Památne vejce. Kuchynské odpadky v jeskyních 58. Jména osad po moách 62. Jak asi novozélandští veleptáci zahynuli 64. Jak vypadali a kdy byli vyhubeni 66. První zprávy o moách 67. Veleptáků rodu moa počítá se asi 25 druhů. Současníci dinornithid 68. Co pohlinulo Maory k lidojedství. Výměňlá křepelka. Kukačky 69. Pěvec kokorimoko. Medosavka tuí 70. Holub kuku. Slípka veka 71. Kachny, které nelitají. Tučníci. Jímí vodní ptáci 72. Novozélandská žába 73. Starobylý ráz domácí zvířeny. Maorské dřevořezby 74. Universita. Literární spolkové 75. Sport. Odpolední prázdminy. Úřední hodiny 76. Platy služebnictva 77. Pracovní čas. Hostem u zástupce konsulova 78. Klubů 80. Jedovatý pavouk katipo 82.

Plání Canterburyjskou.

Paroplavební spojení. Přední přístavy na Novém Zélandě 83. Železnice 84. Ohnivé horniny. Vegetační ráz 86. Palma areková. Velrybářská stanice 87. Druhy velryb. Povaha maorského jazyka 88. Železité koule na pobřeží. Oamaru 90. Zdomácnělé ryby. Lov langust 91. Pobřežní zvířena 93. Rozsytky 94. Stepnatý kraj. Tráva trojzubec 95. Brav. Vývoz mraženého masa 96. Vývoz másla. Karanténa přivažených zvířat. Stepnatý ráz kraje. První osadníci 100. Aorangi č. Mount Cook Mount Egmont. Christchurh 102. Vegetace městských sadů 103. Aklimatování živočichové. Museum v Christchurhu. Přírodopisec Haast 104. Národopis Maorů a Mariorů 107. Z jeskyně Sumnerské 109. Přírodopisec Hochstetter 110. Geologie Christchurhského okolí 112. Přístav Litteltonský 114. Plavba do Wellingtonu 115. Malíř Lindauer 116. Wellington 122. Ještětky tuatary 123. Professor Ward na lovu ještětek 126. Tuatario třetí oko 127. Vymírání tuatar 128. Báje o ještětkových obludách č. tanivách 130. Maorské dřevořezby na staveních 131. Z Wellingtonu do Vanganui 134. Nádherná tráva 134. Legenda o „Rybě Mauiově“ 136. Odkud přišli Maorů 139. Maorské lodice. Přivezené rostliny 140. Přivezení ptáci. Co spatřili Maorů v nové vlasti 141. Hlad přímou lidojedství 142. Kapitán Cook a Tasman. Zavedení užitečných zvířat a rostlin 143. Láhoviny jako výměna za domácí produkty. Koronarka brlohem neřestí 144. Tetované hlavy 145. První misie. Pohlavár Hongi 146. Panstvíchtivi věrozvěstci 147. Vzpoury Maorů 148. Odboj proti Angličanům. Pokoj mezi Maory 149. Rozdávání potravin 150. Rozšíření Maorů na královském území maorském. Dobrá shoda mezi obyvatelstvem 151. Vzezení domorodců. Cestopisec Joest

152. Zálba v tetování mezi bělochy 154. Plavba po řece Vanganui. Maorské osady 155. Daň ze psů. Jak se Maorů pozdravují 156. Pipiriki. Zajištění noclehů. Královská pošta 157. Dostavníky. Doprava zavazadel. Moji společníci. Novozélandští holubi 158. Vegetace a býlí. Stanice Raetihi 160. Novozélandské piliny. Sopečná poušť 161. Pověst o sopece Tongarirojské 162. Náčelník Te Heuheu pochován v sopečném jícnu 163. Sopka Ruapehu. Geologie sopečné pláň. Její květena 164. Nocleární Kariori 165. Lov na svízňky. Osada Tokaanu 166. Koupel v gejsiru 168. Přirozené parní ventily. Maorské brambory 169. Gejsiry, jejich teplota, výbuchy a sraženiny. Maorů nikdy nedokují 170. Neočekávaná smrt v gejsiru 171. Ethnografické památky a kivi vejce. Jezero Taupojské 172. Jezerní ostrůvek sídlem duchů. Jezerní terasy 174. Lázně Taupojské. Jezerní zvířena. Sanatorium Spa 175. Blativé gejsiry 176. Jedlá kaše jejich. Vodopády řeky Vaikato 177. Gejsiry ve Vairakeji. Horská řeka. Do Rotoruje 178. Maorský učitel 179. Maorské čítanky. Přizpůsobení jmen evropských. Stanice Vaitapu. Grand hotel v Rotoruji. Divoké tance ve Vakarearevě 180. Pošta z domova. Maorské pozdravy. Maorka Megi Papakura 182. Maorka Tepaea Hinerangi 183. Její podobizna od Lindauera 185. Příšerné tvářné tanečnicků a tanečnic. Nákrční ozdoby nefritové 186. Gejsiry Vakarearevské 187. Pomsta poháněného otce. Gejsirit a rozbor gejsirových vod 188. Sanatorium Rotorujské. Dřevěná brána v Ohinemutu. Vytápění domků přírodní parou 189. Etymologie slova Roto. Ložiska čisté síry. Maorské číslky 190. Zvířena jezera Rotorujského. Výlet k jezeru Taraverskému 191. Drobní broučkové 192. Barevná jezírka. Den hrůzy a zkáza proslulých teras Rotomahanských 193. Horký ostrůvek 195. Hochstetter o Rotomahaně 196. Co se dělo za výbuchu sopky Taraverské. Nový gejsir Vaimangu. Plavba po jezeře Taraverském 197. Starobní zaopatření 199. Princezna Lubecká. Na jezeře Rotorujském 200. Ostrov Mokoia a pověst o krásné Hinemoji 201. Výprava Hongiova 204. Na pobřeží v Morei 205. Žalozpěvy. Příživné orchideje 206. Jezero Rotoijské 207. Tikiterijské peklo 208. Prodavači přírodnin 209. Příživné houby na housenkách 210. Vzácny hlemýžď 212. Cestou do Aucklandu 213. Zavedené včely 214. Auckland 215. Mount Eden 218. Museum 220. Němci a Židé 222. Jana Biby hrob v Aucklandě 224. Dalmatští smolokopci 225. Hostinec Ivana Biliče 227. Slovanský časopis 228. Výlet do Vaivery 229. Českoněmecká osada v Puhoji 232. Pohřeb pí. A. Venclickové. Do Helensvillu 238. Zvířena zálivu Kaiparského. Réva vinná 240. Dargaville 241. Hostem dřevaře Mitchelsova 242. V damarovém hv zdě 243. Popinavé kapradí 244. Etymologie slova damara 245. Vývoz kaurového dříví 246. Gumová pole 247. Plavby k ostrovům Jižního moře. Fotograf J. Martin 250. Ojčezd z Nového Zélandu. Obchodník Hutter 251. Doktor Funk a samojská mltnvice 252. Nové spojení mezi Apii a Havajskými ostrovy. Podél ostrovů Barrierských. Holubí pošta. 255.

V Jižním moři.

Touha po Jižním moři. Jan César Godeffroy 257. Hándlový chorály na širém moři 260. Příjezd na Tongatabu 261. Nukualofa. Obrovské

Rostlinstvo kolem chýší 357. Cukrovarnictví 358. Povaha ostrova. Hindové jako imigranti 359. Najímání Kanaků 360. Zeměpysné výzkumy na ostrově Viti Levu 361. Mineralog Woolnough a Bořický. Plavba do zátoky Naudijské 362. Nakládání banánek 363. Mořští hadi 365. Plavba do Sydneye 366. Obrana kudlanek 367.

V novém Jižním Walesu a Queenslandě.

Port Jackson. Cookova výprava 368. Přírodopysci Banks a Solander. Botany Bay. Původ jména New South Wales 369. První běloši. Velitel Phillip 370. Založení osady Sydney. Obtížné kolonisační 371. Zlořády v zemi. Vystěhovaletci dobrovolní 372. První Čech v Australii 373. Společenské poměry za návštěvy Pačtovy 378. W. G. Jira, brusič drahokamů. Hotel Metro-pole 380. Průvodní knihy po Sydney a okolí 381. Klimatické poměry. Ráz města 382. Mládež jezdí darmo do školy. Závod s českým sklem 383. Australské drahokameny. Nalezitě opátů 384. Diamanty z Monte Christa. Residence Jirova 385. Mzda australských dělníků 386. Starobní výslužné. Socialisté proti přistěhovaletcům. Vypuzování plemen barevných 387. Čiňané v N. J. Walesu. Volební právo žen 388. Budoucí hlavní město australského soustátí 389. Žádný řádný konsul rakousko-uherský. Imigranti němečtí. Dalmatinci v cementárně doktora Scheidla 390. Německý kapitál. Přírodopysce Richard Helms 391. Státní ústav zemědělský. Entomologické výlety. Pavouk předoucí pevně hřebívábi 394. Sydneyské museum 395. Sydneyská universita. Botanická zahrada. Zoologická obora. Národní park 396. Národní květina varata a australská protěž. Mořské lázně Manlyjské. Pakohylky 397. Žrávi mravenčkové. Knihovna. Divadlo v Sydney 398. Skladiště australských kožesin 399. Zavlčiený hmyz 400. V Modrých Horách 401. Oranžerie v Paramati 402. Cizokrajná květena. Vymírající pštrosové. Eukalyptový med. Mount Victoria 403. Jenolanské jeskyně 404. Kostový slepenec 406. Zajištění plavby na Celebes 407. Dopis od Vráze 408. Železnici do Brisbane. Flora 410. Průvodní knihy. Ráz města. Geologické museum 411. Opálová hornina. Arteské studnice. Ceratodus, živa zkamenělina 412. Velrybovitý ssavec dugonk 415. Výprava prof. Dextlera 416. Lov sumůů 418. Protektor queenslandských černochů. Jejich jazyk a náboženství 420. Sčítání lidu ve Queenslandě 421. Němečtí misionáři a přistěhovaletci 422. Školství 424. Pěstění tropických rostlin 425. Osudy barevných přistěhovaletců 426. Epopej Redmanova 427. Mor. Australské „veverky“ 429. Klenotnické výrobky z „mořských kaštanů“ 430. Odměny lodivodů. Mys Moreton. Plavba Korálovým mořem 431. Torresův průliv 432. Vrzüst korálových staveb 433. Požáry. Prognoza povětrnosti ve versích. Townsville 435. Magnetický ostrov. Žraloci. Obrovské želvy 436. Přistavné rybky rodu Echeueis 437. Ostrovní zvířena 438. Cooktown. Kap Melvillův 439. Tragedie Ještěřího ostrova. Výlet na ostrov Burkitův 440. Podmořské zahrady 441. Kolonie bahňáků. Albanský průliv 442. Romantická událost. Nešťastný cestovatel Kennedy 443. Souostroví Prince Waleského 446. První poštovní parník v Torre-

zevy. Kopr a kokosový olej. Banánky 262. Tongajské typy 263. Účes a oděv Tongajců. Jejich řeč 264. Květena 265. Kava č. pepř opojný 266. Smlšená manželství 267. Němci v Tongajsku. Mince 268. Misionáři. Ostrovní lékař Mac Lennan 269. Elefantiasis 270. Lepra 271. Příprava kavy 272. V okolí Nukualofy 273. Chýše domorodců. Vykrmování psi. Guava. Ořech světkový 274. Čitlivka a lantana jako buňeň 275. Kaloní osada. Roje much 276. Ostrov Niuaofu a podivuhodný jeho opeřeneč 278. Královský palác 279. Státní zřízení Tongajska. Udaje zeměvědné 280. Králova svatba 281. U předsedy ministerstva. Staré památníky 282. Zábavné výlety ostrovanů 283. Haapajské souostroví 284. Vavau. Korálové útesy 285. Ostrov Late. Přístav Neiafuijský 286. Miliony medus 287. Lupič palmový 288. Zase čitlivka. Obchodníci v Neiafu 281. Jeskyně a legendy o nich 292. Odjezd z Neiafu. Ostrov Nine čili Savage 293. Cookův archipel. Překročení 180. poledníku. Plavba k ostrovu Upolujskému 294. Zpěv Samoajců. Perla Jižního moře. Německá půda. Apia a Pango Pango 295. Nepokoje na ostrově. Jak se zmocnili Samojska Němci a Američané 296. Hrozný cyklon. Barometrické záznamy v Apii 298. Zkáza lodí 299. Obětavost divochů. V Apii 330. Samojský pozdrav. Nábřežní třída 301. Německá faktorie. Hostince. Vysoké mzdy 302. Jaké peníze kolují v Samojsku. Zdivočelý kur. Samojsčí holubi. Potraviny 303. Špatné spojení s Apii. Teplota a tropický oděv. Drahé prádlo 304. Běloši v Samojsku. Misie 305. Školy. Volný sloh samojské školáčky 306. Zemská správa v Samojsku a služné domorodých úředníků. Nové daně 307. Plantáže kokosníkové a kávovník. Zhoubná plíseň 308. Bavlník. Kakaovník. Dělný lid z cizích krajů 309. Mimosa jako býla a výborná píce. Kopr a vývoz její 310. Samojsci neradí pracují. Nitro ostrova není domorodci osazeno. Samojské chýše 311. Rochože 312. Jak žijí Samojsci 313. Jak se Samojsci šatí. Taupou, vyvolená panma 314. Holub manumea 315. Někdejší ceny jeho 316. Bojovní holubek manuma. Samojský špaček fua. Původní ssavi. Zdivočili vepři a zdivočilé kočky 317. Myši a fretky. Moskyti. Gekoni. Mořští hadi. Obojživelné ryby. Jedovaté ryby. Obrovský rejnok 318. Lov drobných rybek. Častá poranění. Červ palolo 319. Apijský lékař dr. Funk. Námořský loupežník Bully Hyes 324. Smlšená manželství. Německý spolek ženský proti sňatkům se Samojkami 328. Samojská hospodyně. Guvernér a sběratelé hmyzu 330. Petice, posílané správci země od Samoajců 331. Co vše posílají Samojsci darem guvernérovi. Hromadné návštěvy samojských osad 332. Vyjždka do Vášimy. Vegetace 333. Jedlé dřeviny. Robert Stevenson 334. Básníkův hrob 335. Ve vile Kunstově 338. Kránsi motýlové. Kudlanky a pakohylky 339. Dlouhá slova. Jezero Lantua 340. Vyhaslá sopka Tofua. Sopečné výbuchy 341. Sopečná činnost na Savaii. Apolima, Tutuila a jiné vulkanické ostrovy 342. Rozloha Samojska. Tropické vyrážky 343. Horská sanitaria a tropické nemoci 344. Německá pošta v Apii. Z Apie k souostroví Fidžijskému 345. Druhy korálů. Opět přes 180. poledník 346. Jaké datum se kde píše. Faeton 347. Souvislost ostrova Niuaofu s Novým Zélandem. Barva korálových lagun. Taviani 348. Slovník fidžijsko-anglický 349. Ostrov Viti Levu a přístav Suva. Objevení souostroví Fidžijského 350. Přírodovědecký výzkum archipelů. Pantáže Godeffroyovy na ostrově Ovalau. Fidžijané lidožrouti 351. Jak Vitané vypadají 352. Město Suva a jeho paronlavení spojení. Kabel pacifický 353. V botanické zahradě. Fauna 355.

Pout do Mekky 548. Nehoda hraběte Berchtolda. Čínan Kan Lo Den 549. Musea v Batavii 550. Arteské studně. Do Singapur 551. Kratakova 552. Zamění slunce 554. Ostrov Banka a Riou. Ostrov Singapur 555. Hotely. Spojení s Bangkockem 556. Na konsulatě. Botanická zahrada 557. Rafflesovo museum. Prodavací přírodní. Konservování ananasů 558. Domáci ovoce. Rybky stříkouni 559. Darované přírodní. Uprímní Rusové 560.

V Siamu a Číně.

Parolof Deli 561. V Siamském zálivu. Ostrovy. Mořští hadi 562. Sepiová kostice. Lodivoda Švéd. Cholera. Siamská slova 563. Zápach Menamu, Mel-činy. Pračedy. Paknam. Hlavní zaměstnání 564. Poutníci a tapani. Ostrůvek Klan Nam. Posvátná smokvoň 565. Bramanští krahujci. Celníci. Číhané. Parní mlýny a pily 566. Konsuláty. Hotel oriental. Podnikavý Videaan Müller 567. Dopravní prostředky v Bangkoku. Šlechtické tituly 568. Kanalisační projekt 570. Železnice 571. Siamský pluh. Zalidňování bývalých močálů. Opice strážem. Sláda slonů 572. Podivné ryby. Jedlé plošnice vodní 574. Ptačtvo kanálového území. Nemili hosté v domě. Rvavé žáby. Dvounhlaý hrad. Bangocký almanach 575. V královském hradě. Bílí sloni 576. Inženýr Boeck. Bronzovi budhové 577. Jeleni, levharti a tygři. Německé loďstvo v asijských vodách. Lodi Čau-fa do Hongkonku 578. Doprava dělného lidu čínského. Ostrov Ko-Si-Čank. Nakládání rýže 579. Vývozní clo. Zoufalec v moři. Plavba do Svaton 581. Mor. Výrobky ramíové. Skákavé ryby 582. Chow lachien. Sobotomský hrách. Hotel Hongkong. Nešťastná výprava Menckeova 583. Dymějový mor 584. Štítelé moru 585. Blažené údolí. Motýlové. Pohřební průvod 586. Plavba do Žaponska 587. Válčné loďstvo. Ptačtvo. Luzné břehy. Žaponská reklama. Modži a Simonoseki 588. Dravý proud za odlivu. Nakládání paliva 589.

Podruhé v Žaponsku.

První dojem. Plavba Středozemním mořem 590. Četná úskali. Ma-lebná božiče. Kobe 591. Dražší hotely. Průvodní knihy. V obchodech 592. Vodopády. Opice. Broučkové 593. Výlet do Arimy. Bismarkova hora. Ve vlaku 594. Jízda džinrikšou. Hospodářství. Můj soudruh setník Audín. Lázně. Vegetace 595. Průmysl. V Jokohamě. Grandhotel. Německý časopis 596. Rozpínavost německá. Rakouský konsulat 597. V zahradách Boehmrových. Cenník. Vývoz citulí 598. Růžové wistarie. Monografie o žap. koni-ferách. Vývozní firma Hellerova. Výnosné pivovary. Jízdní rády. Průvodní knihy. V Tokiu 600. U rak. vyslance 601. Průmyslové museum. Bazár. Uni-versita 602. Hodnosti. Cizí profesori. V pathologickém ústavě prof. Miury. Universitní pozemky 603. Universitní publikace. Hostem svého průvodce 604. Sazby průvodčích. Význam modelovaných psíčků posílaných nevěstám.

sově průlivu. Kotviště naší lodi. Geologie severoaustralských ostrůvků 447. Noviny Čtvrtečního ostrova. Lov perlorodek 449. Plavba do Makasaru 451.

V Malajském souostroví.

V Makasare 452. Postele s moskietrou. Průvodní knížka po Holandské Indii. Domáci zvyky. Tropickej oděv 453. Klosety 454. Pohotovost koloni-nistů 455. Guvernér van Hoevell 456. Výzkumy obou Sarasimů 457. Obchodní zábravy 460. Gekoni 461. Vojenská přehlídka. Život v kasárnách 462. Komíny 463. Ledárny 464. Audience u krále goanského 465. Skákavé ryby 466. Královské hrobky 468. Království Goanské 471. Goanský radža na palubě „Flensburku“. Plavba ke břehům ostrova Javy 472. Wallaceova hranice zvi-řeny orientální a australské 473. Surabaja 474. Hotel. Malajský jazyk 475. Cestovní pas. Život v městě 476. Indičtí opeřenci. Ostrov Madura. Salanganí hnízda 477. Solné brikety. Průvodní knihy po Javě. Železniční kurýř 478. Železniční restaurace. Vegetace 479. Holubníky. Ruští spolucestovatelé 480. Pasuruan. Puspó. Zalidňování Tenggerska 481. Obrovští brouci 482. Samot-rium Tosarijské. Zelinářské zahrady 483. Komáři jako nosičové malarie 484. Sopka Bromo 485. Brahmanský kultus 487. Cesta do Lavanku 488. Osada Kletta a dr. Burek 489. Španilá směšenka. Chinovník 490. Stinné stromy. Klimatická stanice Mongkodiadjar. Královna termitů 492. Hvězdy tekové. Opičí kolonie. Kulturní rostliny 493. Prodej pochoutek na stanicích. Solo, stldo císaře surakartského 494. Obrázky. Malíř Fleischer 495. Susuhunan a slechta. Politické zřízení. Residenti a regenti. Význam slunečníků 496. Apanáž sultánova. Císařský hrad 497. Harem. Ráz města 498. Tygři zápsy. Obřady při obrázkách 499. Batikované látky 503. Sperky. Divadelní loutky 504. Rozličná divadla 505. Gamelang 506. Javanské tanečnice 507. Dolja-karta a domáci kniže 508. Staroindické památky a dr. Groneman 509. Zřice-niny Barabudurské 510. Budhistické stavby na Sumatře a Borneu 513. Dagoba Mendutská. Město Gombok. Přítel Prillwitz. V klubu. Karangbolonk 514. Residentství Begeienské. Uctíví domordci. Sporučané cesty. Robota. Volba starosty pod širým nebem 515. Rajská příroda. V pasangrahamu. Malajské výrazy 516. Salangánní jeskyně a jedlá hnízda 517. Divadelní představení v jeskyni. Pobřežní hornina andesit. Svižníci. Žlvy a vrabci 518. Jídelní lístek. Noční návštěvy uctívání bohyně. Zlatý pták. Skákavé ryby 519. Lesoun indický. Vojenská škola 523. Stanice Maos. Nezdravá osada Tilafap 524. Noční hmyz. Cesta do Bandunku. Tygr na Javě 525. Návštěva škol. Inspektor den Hamer 526. Učitelé semináře. Škola slechtic. Výslužné učitelů 527. Cesta do Sindanglaje 529. Dr. Koch 530. Čeští lékaři v Malajsku 531. Bota-nické zahrady v Tibodasu a v Buitenzorku 534. Evropská květena na Javě 536. Prales v Tibodasu 537. Lijavec a bouře. Pracovní přírodovědecké 538. Tro-pická zvířena. Vegetace v horském průsmyku 539. Den v Buitenzorku. Krajan Josef Šrogl 540. Pták kotliář. Zařízení hotelu. Horko a vlhko 546. Části města. Hostem v domě p. Zimmermanna. Prátelecké večírky 547. Ovoce zapota

Výlet do Harunských hor. Zákusky 606. Majebeši. Eruptivní skály. Sopky v Žaponsku. Ze Sibukavy do Ikaha. Květena. Kukačka 607. Kindajuhotel. Horké lázně. Hedvábnictví. Pottišťená tkaniva. Přísný řád okraslovačoho spolku 608. Barvení látek v prameni. Okolní flora 609. Naše květena v Žaponsku. Harunská Fužijama 610. Poutnická procesí. Žaponské pochoutky 611. Sintojské božiště. Horský skřítek Tengu. Cesta do Ise 612. Různá výslovnost jména Fuži. Nagoja. Na nádraží 613. Zavodňování poli. Poutnická železnice. Modly. Jamada 614. Z chrámů do čajoven. Gomikvanhotel. Zdvouřilé vítání. Chrámové tance. Poplatky 615. Symbolické rostliny. Posvátné dříví 616. Taneční představení. Výslužka z božiště 618. Barvořisky. Bohyně Amateratsu. Světský tanec Ise Ondo 619. Hostění tanečnic. Hostem presidenta Šimody. Mladistvé tanečnice maiko 620. Kluzká cesta žap. umělkyň. Upomínky na čajovnu. Skaliska u Futami 621. Paroplavební společnost žaponská. Význam slova mari. Příruční kniha. Potřeby na cestu do Sibíře 622. Pověření listin 623.

Koreou a Sibiří do vlasti.

Kajutní společnost. Jídelní lístek. Palubníci. Fusan 624. Na tržišti. Korejský tygr. Gensan. Vědryby 625. Plodiny polní. Lesy. Korejské chýše. Různá pojmenování osad. Svobodné přístavy. Rybolov 626. Mlhy. Zlatý roh. Ledoborce 627. Lékařská prohlídka. Pasporthy. Trepank. Celnice. Vladivostok 628. Hotely 629. Ulice Světlaňská. Firma Kunst & Albers. Bydžovan Jelinek 630. Jeho dača 634. Zvěř jezera Chankajského. Nimrodi. Sibiřský tygr 635. Jelen maral. Ostrov Askolduv. Museum 636. Mořská kráva. Behringtův ostrov. Výhodní institut 638. Mukděnské rukopisy 639. Příruční knihy na cestu po Sibiři 640. Nová literatura o Sibiři 641. Jízdní řád 642. Do Chabarovska. Jízda v rychlovlaku 643. Úpadek sirkárny. Kniže Chilkov. Usurijská květena 644. Burundukové a bělky 645. Tahy veverka. V salonním voze. Mouchy. Stanice Nikolská 646. Trhy na stanicích 647. Chaborovsk. Cizopasný hmyz 648. Noutze o místa na parolodi 649. Nepravídelná plavba 650. Doporučení ke gubernátorovi 651. Ráz něsta 652. Goldi a zvěř. Po amuru 653. V buřetu. Opuštěné kraje 654. Lednice na mrtvolvy. Stěhování Čechů na Amur 655. Život u přístaviště. Fanáry. Nizký stav vody 656. Kozácké osady 657. Stěhovávé ryby. Stanice Raddenovka 658. Modřiny daurické. Zvěř. Tygři 659. Agronom Kovalev. Mor. Aigun 660. Post Marie Magdaleny. V Blahověščen-sku 661. Němčina málo plamná 662. Gubernátor Gribskij 663. Na tisíc Čiňanů utopeno 664. Plavba do Sretěnska. Bílí zajatci 666. Statkař Jankovskij. Naši nocležáři. Kniha stížností 667. Jepice. Bídny život kolonistů. Kupecké krámy na vorech 668. Vrabec domácí a polní. Albazin. Loď „Aurora“ 669. Řeka Arguň a Šilka. Pohanka. Trestanci. Sretěnsk. Telegram. Zabajkalská dráha 670. Mák a protěž. Stáda dobytka. Cementárny. Jezero Bajkalské. Tuleňové 671. V Irkutsku. Zloději. Nářky Sibiřanů 672. Počet domů. Kozlišnický závod. Nejdražší kožíšiny 673. Kozíchy z bělek. Museum. Jakutština jako turečtina. Nález archeologické 674. Hlubinná rybka golomjanka 675. Omul a jiní lososové. Potulní šumaři z Čech. Studená voda Angary. Sibiřské

rychličky a ceny lístků 677. Atentáty na vlaky. V salonním voze. Černé závoje proti mouchám. Vodní květena. Jednotvárný kraj 678. Hudební zábavy ve vlaku. Jen rusky. Knihovna sibiřských rychlíků. Výpovězenci. Rychlík mezinárodní. Odbočka do Tomska 679. Barabinská step. Vývoz másla. Na hranicích dvou pevnin 680.



DÍL II.

NOVÝ ZÉLAND. OSTROVY PRÁTELSKÉ, SAMOJSKÉ
A VITIJSKÉ. NOVÝ JIŽNÍ WALES. QUEENSLAND. KORÁLOVÉ MOŘE,
CELEBES. JAVA. SIAM. ČÍNA. ŽAPONSKO. KOREA. SIBÍŘ.

=====
=====
K PROTINOŽCŮM.
=====

CESTA DO

AUSTRALIE, TASMANIE, ○○○○
NOVÉHO ZÉLANDU, NA OSTROVY
PRÁTELSKÉ, SAMOJSKÉ, VITSKÉ
A NÁVRAT KORÁLOVÝM MOŘEM,
CELEBESEM, JAVOU, SIAMEM, ○○
ČÍNOU, ŽAPONSKEM, KOREOU ○○
A SIBÍŘÍ. _____



Maorská dřevorezba.



Vlajka lodí novozélandských s Jižním křížem v poli.

První den na Novém Zélandě.

S měsíce představ vybaví se pojednou v myslí poutníkově, vkročili poprvé v životě do vlasti Maorů. Z mořeplaveckých letopisů zalehnou k nám zvučná jména Tasman a Cook. Ve jméně Maoři ozve se děsné lidojedství. Z maorských zkazek a bájí oživne před námi hrozná obluda t a n i v a, pohlcující jako příšerný drak lidi a koráby. Z pověsti o spanilé Hinemoji vynoří se zároveň postava zbožňovaného jinocha Tutaneakaje. V horoucí lásce krásné Hinemoje, plavící se v roztožení za čiré noci chladným jezerem Rotorujským k ostrůvku Mokojskému, tušíme lásky žár, vzplanulý také v antických legendách na thrackém Hellespontě mezi kněžkou Herou a Leandrem a líčený již ve starobylých pověstech indického východu. Vidíme již před sebou zasněžené sopky, zalité ve svých jícnech jezery, spatřujeme v duchu ledovcové pláně a dómy, slézáme jejich morény, vnikáme do hlubokých fjordů a klikatých sundů, slyšíme hukot, číšení a var bouřlivých gejserů, vyhlížíme v místa, kde vzaly zkázu divukrásné budovy proslulých teras, plavíme se vodami horkých jezer, modravých jako azur a žlutých jako síra, zříme vzdálené trosky utopených pevnin a osazených do posledního místečka hnízdíivými buňhaky, albatrosy, pingviny a racky, vnikáme do jeskyní a slují a vynášíme z nánosu na jasné světlo hnáty, kostry a vejce obrovských opeřenců, podíváme se v tamějších Alpách životu horských papoušků, živících se

*

jako dravci nasem napadených beránek, žasname nad bezkřídlymi ptáky kivi, odsouzenými k vymření a chráněnými k dočasnému žití jen přísným zákonem, zastavujeme se u zajatých ještěří, tříokých tuatar, přijímáme pohostinství dobromyslných domorodců, vykrášených strašlivým tetováním, s hrůzou pozorujeme jejich divoké reje a noční tance, provázené šklebivými posunků, okříváme vůni hlubokých hvozdtí damarových, bloudíme hustinami stromovitých kapradin a prodléváme na konec své pouťi u českých krajanů, v novozélandských horách jako zapadlých.

Jen ještě malá zastávka u budky novozélandských celníků, a budeme dýchat volný vzduch ostrovní přírody.

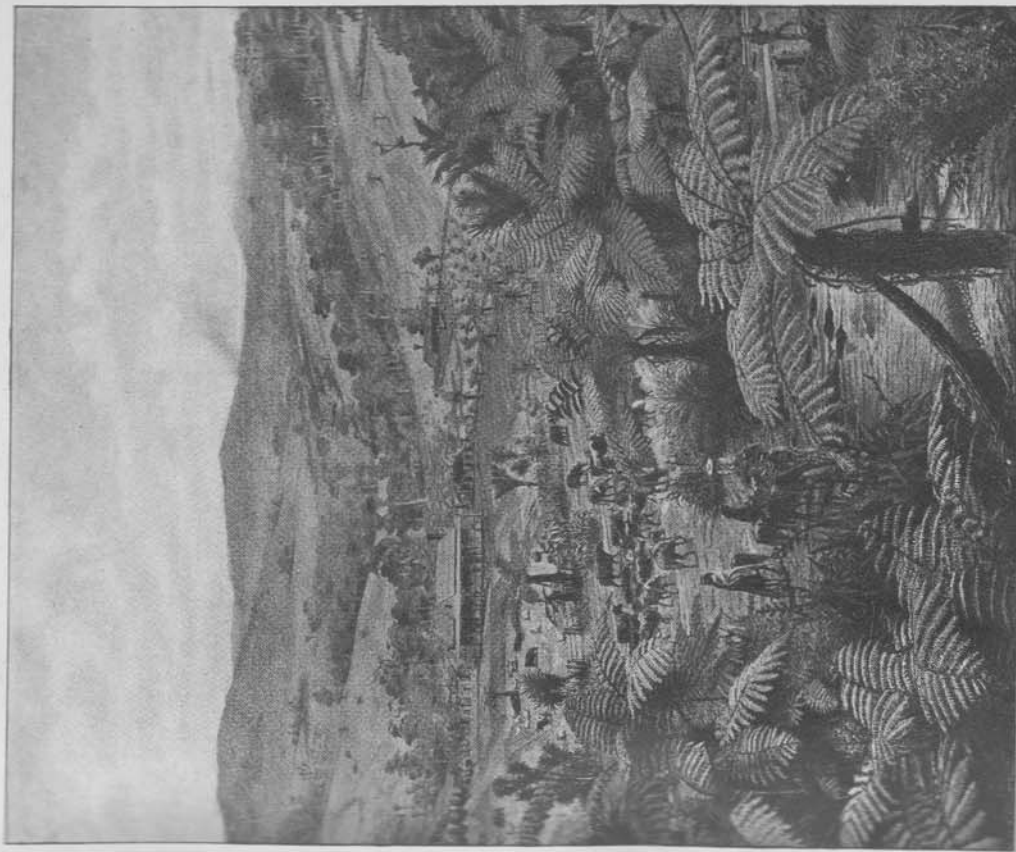
Kolem tone všecko v samé zeleni. Úvaly, svahy, stráně a pláně objímá hustý porost kapradový, přírodopytci dobře známý rod osladičovitě a kosmopolitické hasivky (*Pteris*).

Kde ve světě nebudela by kapradina hasivka? Najdete ji v Evropě, Asii, Africe, Americe, Australii, a neschází ani v hornatých krajích ostrovů meziobratníkůvých. Jak měla by hasivka scházeti na Novém Zélandě, klasické to půdě kapradové!

Na první pohled zdá se, že vidíme před sebou všudy naši hasivku orličí (*Pteris aquilina*), ale poznáme v ní brzy cizí hasivku jedlou (*Pteris esculenta*) a pro Maory zvláště významnou, jak již o ní pověděl vlastenecký Presl ve svém Všeobecném rostlinopisu: Na Novém Holandě a Diemen-sku, obzvláště pak na Novém Zélandě jídá se oddenek na místo vezdejšího chleba, upeče-li se v horkém popelů.

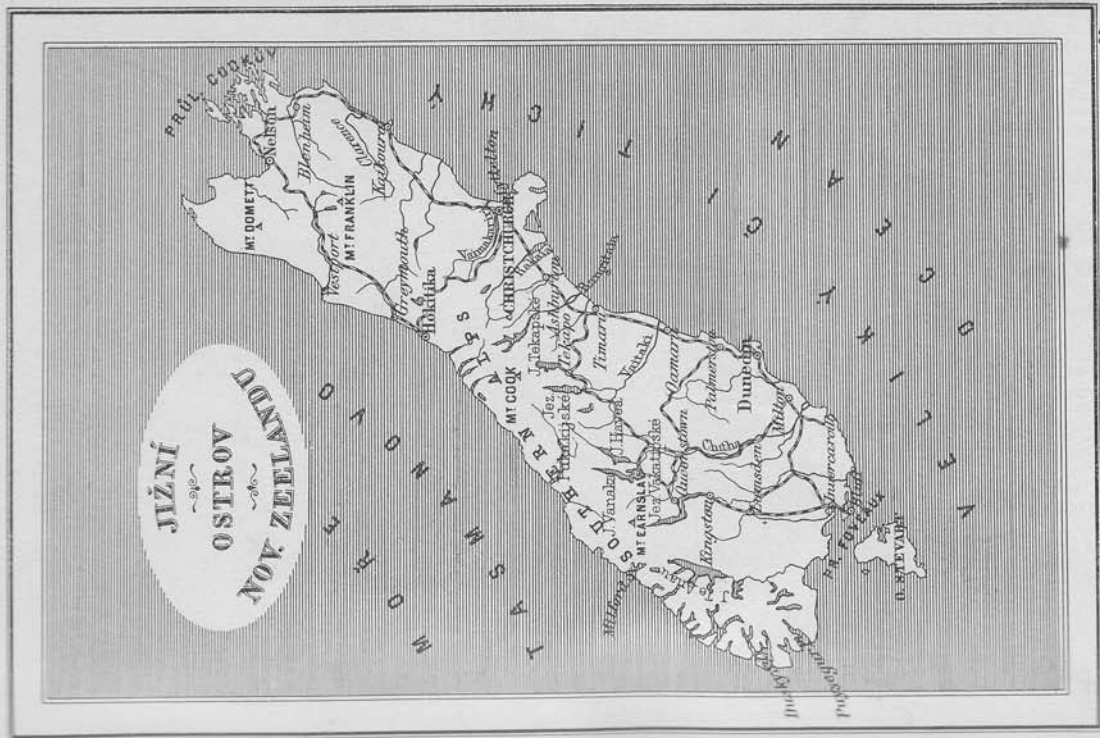
Nad vysoký porost hasivky jedlé pnou se na blízku i v dáli kapradiny stromovité a rozkládají nad houštím široké koruny světlozelených vějířů nejinak, nežli jako vznešené palmy. Mohutné kmeny jejich rostou ze země buď přímo nebo schylují se k půdě svou korunou a dotýkají se svislými listy, v letech minulých již uvadlými a zdobícími vrcholek jako fáboory a girlandy, až samého vodopádu. (Viz přílohu čís. 31.)

Stromovité kapradiny náležejí jednou rodu *Dicksonia*, po druhé to bývá *Cyathea* nebo *Alsophila*. Stříbrnou spodinou vějířů zdobí se *Cyathea dealbata*, tmavým odstínem odráží se od ní *Cyathea medullaris*, nejtříhlejší ze všech kapradových stromů, dorůstajících často výše i přes 15 metrů.



VEGETACE NA SEVERNÍM OSTROVĚ NOVÉHO ZÉLANDU.

V popředí stromovité kapradiny (*Cyathea*), uprostřed na pravo zelenají se zpečetěné listy domácí palmy níkau (*Areca sapida*), uprostřed na levo chocholy liliovité kordýliny. S koruny stromovité kapradiny nachytující se k vodopádu visí uvadlé vějíře z let minulých.



Ve vlhkých hvozdech Nového Zélandu jest domovem také nádhery plná *Todea superba* s vějíři kadeřavými a zvaná v angličtině peřím prince Waleského, nescházejí ani rody *Adiantum*, *Aspidium*, *Asplenium*, *Botrychium*, *Davallia*, *Doodia*, *Gleichenia*, *Lomaria*, ani četné druhy kapradin osladíčovitých, popínavých lygodii a m. j.

Dlouhý byl by seznam kapradin novozélandských, podrobně popsanych a zobrazených u velikém díle Hookrově a Fieldově.*) Vždyť je Nový Zéland na celém světě nejproslulejším pře-
ništěm kapradin, nad nimiž se však neklenou bane skleníků, ale klene se nad nimi obloha nebeská, dávajíc tam růsti i takovým rodům a druhům, jimž žádná jiná země nemůže se honositi. Jen samotný ostrov Stewartův, nejskvělejší to kapradliště na jižní polokouli, čítá v bohaté své flóře tajnosnubných rostlin na 70 druhů kapradin.

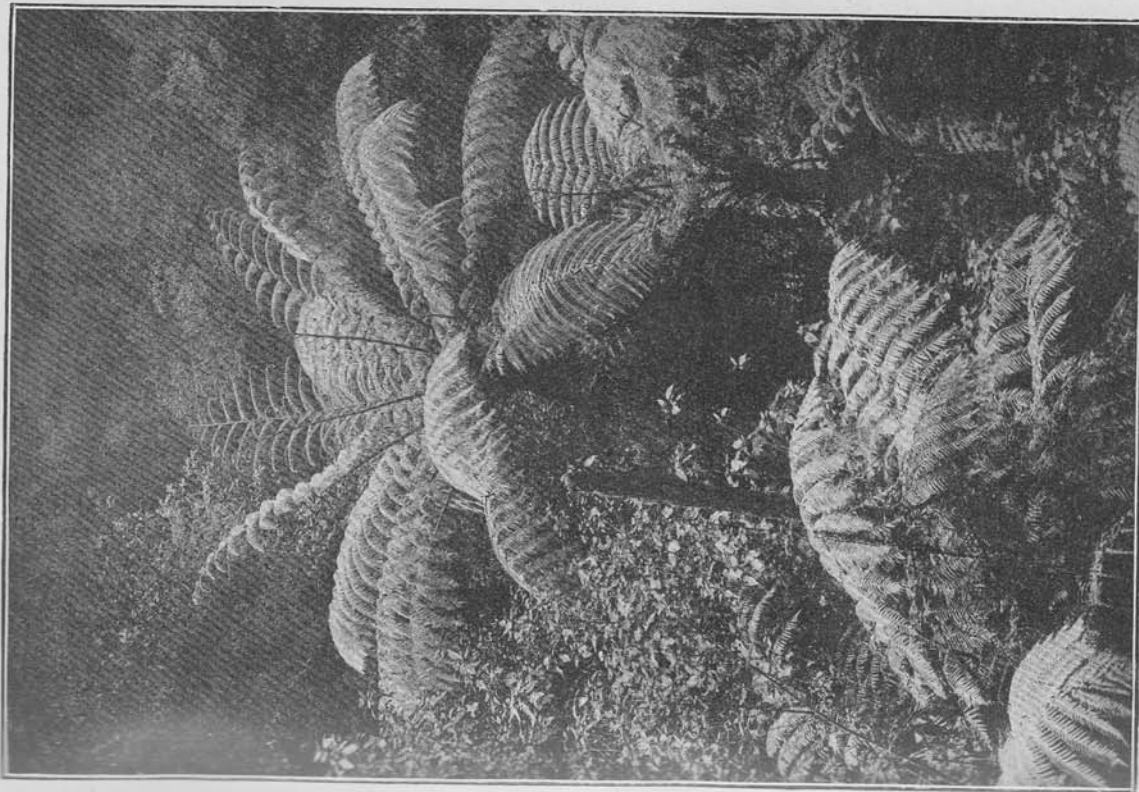
Je s podivěním, že na nevelikém území Nového Zélandu (271.600 km², tedy menším než Předlitavsko) počítá se 35 rodů kapradin o 140 druzích a žijících ve společnosti asi 1000 rozličných kvetoucích rostlin, kdežto celá pevnina evropská vykazuje jenom 57 druhů kapradin rostoucích vedle 10.000 druhů rostlin jevnosnubných.

Jestě mnoho jiných bylin upoutá zrak přírodopycův, zá-
dívá-li se na svahy strmého Bluffu. Ale jedna z nich jest zvláště nápadná a bude nás provázeti na všech cestách po Novém Zélandě.

Vizte jen tam na temeni horském osamělý strom s korunou
ramenatou a porostlou lupením shluklým do několika obrov-
ských kulí. Zdá se, jako by to byl optický signál, složený ze
zelených balonů. Jinde seskupily se takové stromy tři nebo
čtyry, aby obzřívly, až se o ně opře vichřice. Domnělé balony
počnou se otevírati a zavíratí, a ostrým sklem rozeznáme, že
máme před sebou rostlinu, jež vtiskuje novozélandským krajům
význačný ráz.**) Díváme se na blízkou příbuznou dračince, zva-
nou domácím jménem maorským *ti, toi*, kouka nebo *ti-*
kouka, botanicky *Cordyline australis*, anglicky
palm-lily nebo *cabbage tree*.

*) Dr. J. D. Hooker: Handbook of New Zealand Flora, 1867. —
H. Field: The Ferns of New Zealand, 1890.

**) Pflanzengeographie auf physiologischer Grundlage. Von Dr. A.
Schimper. V Jeně 1898.



STROMOVITÁ KAPRADINA KORNOUTEŇ JEDOMÁ,
maorsky mamaku (*Cyathea medullaris*).



Novozélandská flóra.
(Ukázka z vánočního čísla New Zealand Graphic r. 1901.)

Jak z příloženého obrázku vysvítá, podobá se novozélandská kordylina skutečné palmě, ale bílý její květ shoduje se s květem rostlin liliovitých, s konvalinkou a chřestem. Mnohdy dorůstá výšky 15 a více metrů a mívá v objemu až metr. Staré bylé stromy kordylinové mají Maori u veliké úctě.

Listy kordylinové jsou dlouhé a široké a vhodné k výrobě papíru. Staré a odumřelé lupení visívá na stromě po několik let.

Mladé výhonky kordylinové chutnají jako zelenina, a proto kolonisté dali rostlině anglické jméno „strom kapustový“.

Novozélandská pošta volila dobře, přijavši na poštovní známky obraz kordyliny za symbol svého státu.

* * *

Osada na úpatí srázné ostrožny založená a Campbelltown zvaná skládá se jen z několika domů. Z jejího nádraží vypravují se vlaky liliputánských vozíků na sever do nedalekého Invercargillu.

Cesta vede močalovitou krajinou. Půda je v těch místech jen málo nad hladinu mořskou vyvýšena, protkána zátokami a vyplněna tůněmi a jezírky.

Za jízdy viděl jsem poprvé růsti ve volné přírodě památný lenovník novozélandský, významnou rostlinu maorské vlasti a dle květu blízkou příbuznou našeho křivatece, snědku, hyacintu a lilie. Trs bují tam vedle trsu, a každý zdobil se stvořem mnohem vyšším nežli člověk a nesl již ve svých tobočkách četná semena. Také dlouhé listy, upomínající poněkud na lupení kosatcové a obstupující dokola odkvetlý stvol, povznesly se přes metr vysoko, zakrývají vlhkou půdu, vroubí jezírka a bujejí i v samých tůních a bahniškách. Leč i vysoko na horách pokrývá lenovník všecky stráně a zelená se v půdě kypré i suché, a milou půdou jest mu celý Nový Zéland.

Když přišly první ukázky přádelné té rostliny do Evropy a poznán byl hedvábný lesk a vyzkoušena znamenitá pevnost listových vláken, sliboval si textilní průmysl od „novozélandského konopí“ všecko nejlepší, a články o pěstění maorského „lnu“ v Evropě prošly všemi novinami.



Vegetace západního pobřeží na Jižním ostrově Nového Zélandu.
Po levici stromovitě kapradliny.

Skvelé výrobky maorských pletiv, pláštíků, rohoží a ka-belek byly vábnou pohutkou, aby novozélandský lenovník zdo-mácněl v našich krajínách co nejdříve.

Zatím bylo předivo lenovníkové nejlepším vývozním zbo-žím Nového Zélandu a platilo se velmi draze, protože ruční výroba byla píplavá a zdlouhavá.

Vyspané ceny za nejlepší stroje k obrábění lenovníku měly práci urychlit a učinit výrobek lacnější. Roku 1900 vyvezlo se pak již za více než 7 milionů korun přediva lenovníkového.

Maoři mají pro lenovník přes pět sta jmen, užívaných pro rozličné druhy a odrůdy. Odchylné jsou tvary, jež rostou v ba-žínách, na suchu, v nížínách, na horách.

Maorská jména lenovníku *) znějí takto: tuhara, ti-hore, varariki, aonga, ateviki, tapoto a j.

Botanicky zve se jeden druh *Phormium tenax*, jiný *P. Cookianum*, třetí *P. Colensoi variegatum* a j.

Kolonisté říkají lenovníku buď *flax* (len) nebo *hemp* (konopí).

Prvé jméno vědecké (*Phormium tenax*) pochází od přírodopysce Forstera, jenž prodléval na Novém Zélandě již za výzkumné cesty Cookovy.

Jan Forster pocházel ze západního Pruska a věnoval se, po vykonaných studiích theologických kazatelství. Ale láska k pří-rodě zvítězila v něm brzy nad bohoslovectvím, a tak se stal Forster přírodopyscem. Z počátku probádal ruský kraj Sa-ratovský, jsa ve službách Kateřiny II., potom ujal se stolice profesorské v Anglii a přidělen byl jako přírodokumec ke druhé výpravě Cookově. Za znamenité služby své přijal Forster sice doktorskou hodnost university Oxfordské, ale neobdržel žádoucí odměny od vlády anglické z toho důvodu, že proti ujednané smlouvě dal uveřejnit svým synem podrobný popis výzkumné své cesty. Hmotnou tísní upadl Forster do dluhu a ocitl se ve vězení, z něhož byl vysvobozen teprve vévodou Brunšvíckým. Zemřel jako profesor přírodovědy v Halle r. 1798.

Forster vynikal obsáhlými vědomostmi přírodovědeckými i jazykovými. Práví se, že uměl mluvit sedmnácti řečmi. On

*) *Phormium tenax* as a fibrous plant by Sir James Hector. Ve Wellingtoně 1889. — Useful plants of the world by C. R. Dodge. — Descriptive notes on fibres from plants by W. R. Guilfoyle. V Melbourne 1899.



Obrovské kordyliny.

to byl, jenž navrhl, aby Austrálie pokládala se za pátý díl světa, a aby průliv mezi Asií a Amerikou nazýval se Beringovým. *)

* * *

Od Forstera pochází také vědecké jméno *Leptospermum scoparium*, dle Presla balmín metlatý. Křoviska tohoto druhu poznali jsme již za svého pobytu v Australii a Tasmanii (str. 323, díl I.) a sledáváme se s nimi opětne hned prvého dne po svém příchodu na Nový Zéland.

Trsy zeleného lenovníku a houští balmínové tvoří vegetační háv bažin, jimiž vlak se ubírá. Také tam běhalo se tehdy křoví balmínové, jako když trnky kvetou, a poutalo svým nápadným rázem již první evropské plavce. Ze zpráv Cookových víme, že velitel výpravy užíval odvaru listí balmínového jako léku proti kurdějím, nebo jako čaje a náhrady do piva na místě chmele. Až po dnes zve se balmín metlatý u novozélandských kolonistů „čajovým stromem Cookovým“ (Tea-tree of Cook). Maoři mu říkají *kahikatoa*.

Jiný druh balmínu, zvaný po maorsku *manuka* (*Leptospermum ericoides*) je vysoký strom štíhlého vzrůstu a se znamenitým dřevem.**)

* * *

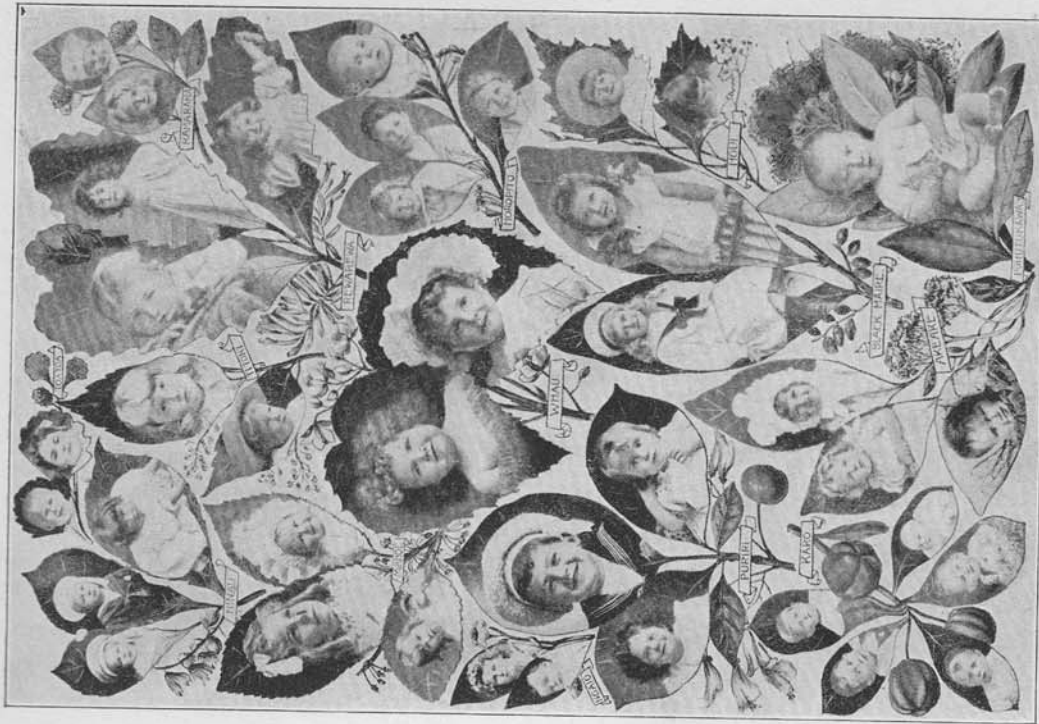
Dobrym rádcem hned na prvém výletu po Novém Zélandě byla mi průvodní kniha Murrayova.***) Zeměvědné zprávy její jsou bohaty, čerpány ze spolehlivých pramenů a doprovovzeny věrnými mapami. Turistický ten průvodce po Novém Zélandě mohl by sloužiti za vzor pro mnohé země evropské.

Také ostatní turistická literatura vyvažuje všechny zvláštnosti Nového Zélandu do podrobná a přispívá zajisté vydatně

*) Dr. J. Egli: Nomina geographica. Sprach- und Sacherklärung von 42.000 geographischen Namen aller Erdräume. 2. vyd. V. Lipsk 1893.

**) Ocenění průmyslových dřev novozélandských najde čtenář v monografii Kirkově: Forest Flora of New Zealand. Ve Wellingtoně 1881. Viz též: New Zealand Forests and the Timber Industry by Professor T. Kirk. The New Zealand Official Year-Book. Ve Wellingtoně 1896.

****) A Handbook for Travellers in New Zealand by F. W. Pennefather. V Londýně u Murraye 1893.



NOVOZÉLANDSKÉ RATOLESTI.

(Ukázka z vánočního čísla New Zealand Graphic r. 1901.)

Maorská jména větevek a listů znamenají: Hinau = *Elaeocarpus*, Titoki = *Alectryon*, Mahoe = *Melicope*, Revareva = *Knightsia*, Horopito = *Drimys*, Puriri = *Vitex*, Ake = *Dodonaea*, Pohutukava = *Metrosideros*.



Kapradina zvaná „péro prince Waleského“
(*Todea superba*)

k hojně návštěvě odlehlého souostrovní, rozloženého mezi 34. a 47. stupněm jižní šířky a obydlého necelým milionem lidí.

O mnohé průvodce turistické postarala se sama vláda, o jiné nakladatelé soukromí.*)

Po Evropě s Baedekrem a Meyerem, po Novém Zélandě s Murrayem.

Nelitoval jsem, že uposlechl jsem hned prvé rady: Invercargill, Southland Club Hotel.

Veřejný express postaral se na nádraží Invercargillském o dopravu mých skrovných zavazadel, s hůlkou v ruce a prostí vši přítěže vykračoval jsem si lehce po širokých a rovných ulicích a vstoupil jsem do vykázáného salonu elegantního hotelu.

*) New Zealand. Tours and Excursions. Ve Wellingtoně. — Willi's Guide Book. Ve Vanganui 1894. — New Zealand. A Handbook to the Hot Lakes, the Cold Lakes, Sounds etc. by Thos. Cook. V Aucklandě 1893. — Brett's Handy Guide to New Zealand. V Aucklandě 1890. — The Hot Lakes Wonderland by Brett. V Aucklandě. — New Zealand as a Tourist and Health Resort by Thos. Cook. V Aucklandě 1899.

Ač uplynulo od založení města Invercargillu, nazvaného po nejdějším superintendentu provincie Otažské, teprve asi půl století, přece vzala na se obec ráz velkoměstský, čítaje nyní na 10.000 duší. Je tedy počtem obyvatelstva druhým městem provincie, jejíž jméno Otago.

Již z malého a pěkného zeměpisu,*) zavedeného ve školách Nového Zélandu, dovidáme se, že jsme ve státě, jenž se skládá ze tří hlavních ostrovů, ze Severního, Jižního a Stewartova, a že Jižní skládá se z 5 provincií (Otago, Canterbury, Westland, Nelson, Marlborough) a Severní ze 4 (Auckland, Hawke's Bay, Wellington, Taranaki).

Počtem obyvatelstva náleží Invercargillu druhé místo v řadě nejlidnatějších měst provinciálních.

Pohledem do výkladních skříní poznáváme, že jsme skutečně v zemi zeleného kamene nefritového. Kde jaký zlatník a klenotník, každý vystavuje šperky z průsvitného nefritu (maorsky *pounamu*), jednou zasazeného do zlata v podobě náramků a knoflíků, jindy jako ozdoby závěsek k řetízků v podobě miniaturních sekyrek maorských (zvaných v jazyce domorodců *mere*) nebo v podobě roubíkovitých náušnic (*kuru*). Za drobné náušnice nefritové (*kuru pounamu*) s kroužkem zlatým žádali 7 i více šilinků. Mnohem draze prodávali nefritové figurky, představující prvního člověka (*tiki*) a nošené jako nákrční ozdoba. Za starobylé maorské ty talismany a bůžky platí nyní archeologové veliké sumy peněz.

*

*

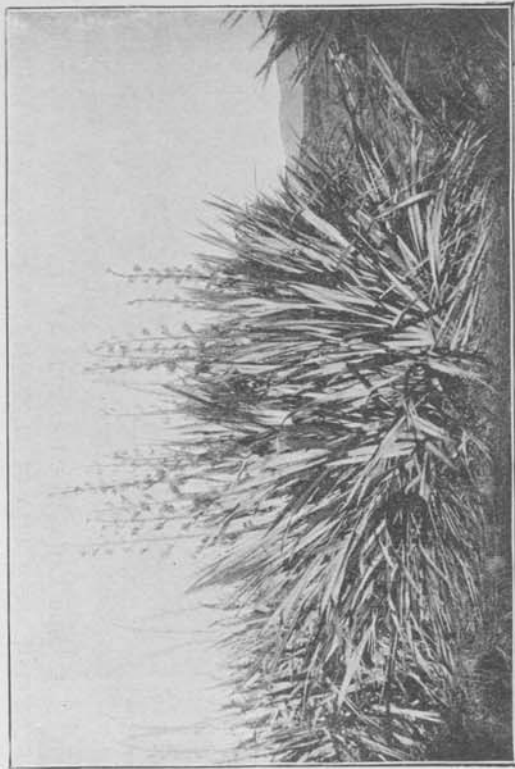
*

*

V nefritových nástrojích a ozdobách měli národové veliké zálibení již v dávných dobách, a nefritu vážil si pravěký člověk jak v Evropě, tak i v zemích asijských. Ba našly se nefritové výrobky i v americké Aljašce, Mexiku, Venezuele a j.

Svou dobrou pověst udržely šperky nefritové a jadeitové až na dnešní časy ve starodávné říši čínské, a náramek ze zeleného toho kamene jest po dnes nejmilejším šperkem čínských krásek.

*) The Zealandia Geography. V Christchurchu, Dunedinu a Wellingtoně.



Lenovník novozélandský (*Phormium tenax*).

Znalcům starožitností a nerostopiscům způsobovaly oba zelené kameny, nefrit a jadeit, mnoho nesnází, měli-li vysvětliti, kde se výrobky nefritové a jadeitové v Evropě vzaly, když původní naleziště obou minerálů nemohlo se najíti a zjistiti.

Výrobky nefritové jsou roztroušeny po světě jako veliké sekery a drobné sekyrky a šperky. Vykopaly se ze země, našly se v jeskyních, dolmenech, starých hrobech a nákolních stavbách. Někde nalézají se hlavně výrobky nefritové, jinde zase jadeitové.

Jadeit a nefrit jsou hlavně dva rozličné nerosty, ale nepadně rozdílly vynikají teprve za bedlivějšího zkoumání.*)

Až do poslední chvíle se hlásalo, že nefritové věci v Evropě nalézané **) pocházejí z Asie anebo že se dělaly z kamene, jenž

*) Další stat o těchto minerálech najde čtenář v mém článku: Otázka nefritová a jadeitová. Osvěta 1889. Viz též zprávu v mém díle: Cesta kolem světa 1893—4, II. díl, str. 145, potom článek dra F. Slavíka v Národním obzoru Národních listů ze dne 16. října 1901.

**) V Čechách se výrobky nefritové posud nenašly. Z Moravy jest známo osm nástrojů jadeitových a přikládá se jim stáří doby neolitické, t. j. počátek doby, za níž zvířata starých náplavů již nežila.

se z tamějších krajů k nám přivážel. Domácí naleziště nefritu nemohla být v Evropě vypátrána, za to však dobře byla známa a popsána naleziště nefritu a jadeitu na několika místech v Asii, Turkestanu, Pamíru, Birmě a j.

Za své návštěvy v Irkutsku poznal jsem nefritové balvany ze sibiřského naleziště, posud málo známého.

Ale náhled, že se nefrit a nefritové výrobky přivážely z Asie, byl pojednou vyvrácen, když se našel nefrit a jadeit také v Evropě. Z počátku byly objeveny jenom valouny, a to v severoněmecké nížině, potom u jezer švýcarských, ve Štyrsku v údolí Mury a Saviny, později však přišlo se i na původní ložisko památných těch minerálů.

První zprávu o takovémto nálezu podal již slavný Linné, ale zpráva jeho byla zapomenuta a přehlédnuta a oživila, když se přišlo na nefritové ložisko v Pruském Slezsku u Kamieně (Jordansmühle) opětne. Matečnou horninou nefritu je tam hadec.

Nyní byla zjištěna původní ložiska také v Alpách, zvláště v Piemontě. Podobá se tedy pravdě, že neolithický obyvatel blízkého okolí užíval tohoto nefritu k výrobě oblíbených nástrojů, vynikajících nad jiné velikou tuhostí a krásnými odstíny barev. Drobné oblázky v řečištích nalézané hodily se mu ke zpracování nejlépe.

Nálezy nefritových valounů a balvanů v Evropě jest tedy otázka nefritová a jadeitová zodpověděna, a spor o věci vedený ukončen.

Nefritové valouny z Nového Zélandu byly již dávno známy, ale původní ložiska zjistila se opětne teprve v posledních desítech letech. Byl to zase bystroduchý Forster (str. 10.), jenž našel nefrit na Jižním ostrově v šedé a maskovitě hornině,* ale teprve o sto let později byla zpráva jeho zase nově oživena. Stalo se tak zásluhou dra. Schauinslanda, musejního ředitele v Brémách, jenž r. 1896 na Novém Zélandě prodléval a nová naleziště nefritu na Jižním ostrově na vlastní oči poznal.**)

*) Johann Reinhold Forster: Reise um die Welt. V Berlině 1783, sv. I., str. 9.

**) Nephrit im Muttergestein und neue Nephritfundorte auf Neuseeland. Von Arthur Dieseldorff in Marburg. Centralblatt für Mineralogie etc. 1901.



Nefritové nákrční ozdoby maorské č. tiki.

Zkoumání provedené ve všech podrobnostech ukázalo, že i novozélandský nefrit uložen jest jakožto kámen původní v hornině hadcové č. serpentýnové.

*

*

*

*

Salony mého hotelu byly vyzdobeny nádhernými fotografiemi novozélandských krajů a maorských typů, a výkladní skříně s podivuhodným ptactvem domácím upoutává k sobě každého přítele živočišného světa. Vycpavač z Dunedinu vložil do skříně, co měl nejlepšího a nejzajímavějšího. Skupina ptáků kivi s ohromnými vejci jest nejlepší reklamou jeho preparátorské živnosti. Až navštívíme hlavní město provincie Otažské, nepomeneme pana Smitha vyhledati, prohlédneme všechny jeho zásoby ptáčích kůží a pošleme nejlepší ukázky avifauny novozélandské do svého domova.

Když přišly do Evropy první kivi kůžky, pohlíželi přírodopytci na nový ten zjev udivené, ba i nedůvěřivě, pokládajíce preparát za padělek.

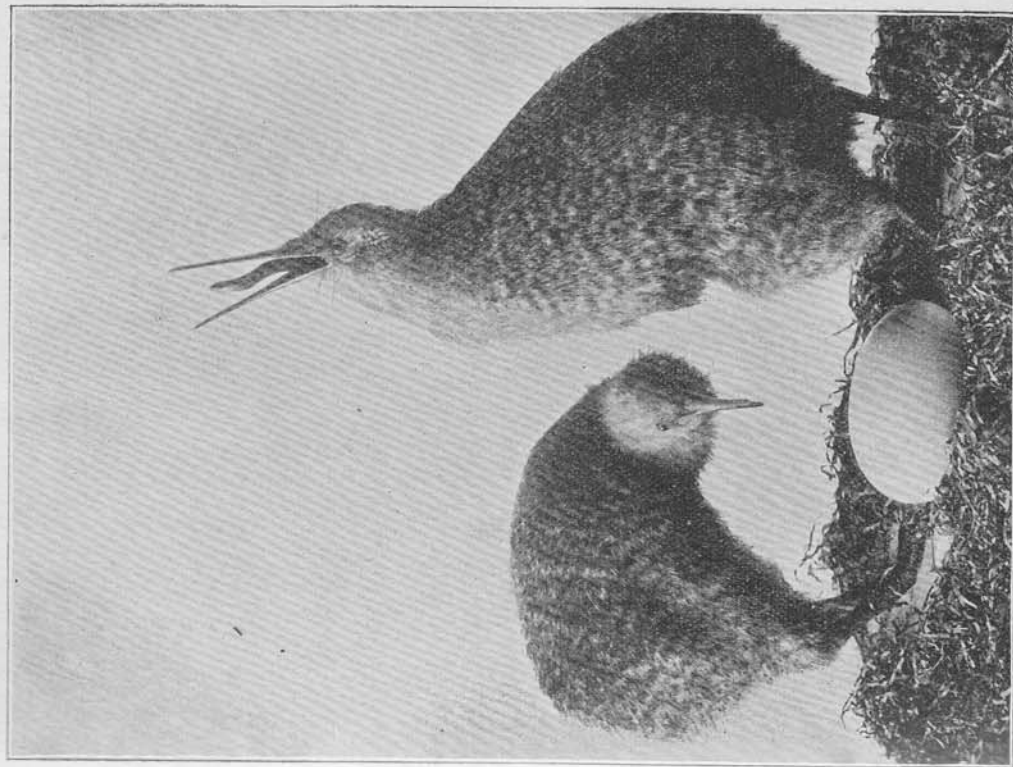
První kůže byla spatřena v Anglii roku 1812, a hrabě Derby choval vycpaný exemplář ve svých sbírkách nejdříve. Doktor Shaw ohledal novozélandského opeřence, a poněvadž našel u něho jen pranepatrné zbytky křídel, dal mu jméno *Apteryx*, t. j. bezkřídlec.

Přešlo potom dvacet let, a v celé Evropě byl znám pořad jen jediný vycpaný kivi. Ale i později zůstával novozélandský podivín na dlouhý čas raritou musejních sbírek.

Na první pohled zaráželo každého podivné peří, neboť vypadá jako chmýří a prach, splývá v jedno s peřím krycím a přechází místy ve tvar štetinovitý. Odtud asi vznikla pověst, že na Novém Zélandě žijí ptáci, kteří mají místo peří srst.

Ký div, že přírodopytci měli kivi za mládě australského emua. Silné nohy s mohutnými prsty a velikými drápy prozrazovaly zase ptáka z příbuzenství pštrosů, a dlouhý a skoro rovný zobák ukazoval, že opeřenec ten náleží někam do rodiny kolih nebo ke chřástalům.

Mnoho podivného spatřovali však ornithologové na zobáku. Na kořenu viděli dlouhé a četné štetiny, na samé jeho špičce nozdry jako u žadného ptáka na světě.

Kivi Owenův (*Apteryx Oweni*).

Červy v zemi vyčenicávají kivi citlivým zobákem. Strká-li zobák do země, funí, nepochybně aby se mu nozdry hlinou neupaly.

Nohama umí kivi dobře hrabati. Znamenitý ptakoznalec Buller pozoroval to umění u samiček, které jednoho dne půdu v zajetí rozryvaly a zpodkem ohrady na svobodu se dostaly.

Samička snáší jedno, dvě až tři bílá eliptická vejce, a ukládá je do vyhrabané jámy, vystlané travou a roštím. O vylíčení mláďat stará se sameček.

Za noci vydávají oba rodiče zvláštní zvuky, aby se dorozuměli. Sameček volá silněji, samička ozývá se slaběji. Signály ty znějí, vypravoval mi krajan Gustav Lindauer, jako *ch u i*, *ch u i*, *ch u i*, odříd asi jméno kivi.

Vylíhla kivi mláďata mají se hned k světu, běhají, sama se živí a rostou velmi rychle.

Za dřívějších dob houští novozélandská jen se slukovitými pštrosy hemžila. Lovci zmocňovali se jich pomocí psů. Zvonec na krku zavěšený oznamoval, kde pes právě honí. Brloh kivi vystopovali ohaři brzy. Aby však kořisti neroztrhali, dostávali náhubek, a lovci vytáhli si pak vystopovaného opřence z brlohu sami. Za jediný lov ukořistilo se mnohdy až sto kivi.

Maso kivi chutná dle Bullera jako mladá hovězina. Za svých výzkumů v horách živil se Buller se svými společníky mnohdy jenom kivi zvěřinou. Každého večera ulovil jich 15 i více kusů.

Loveckému tomu řázení učinil nyní zemský zákon přítrž (*Animals Protection*) a tresce zabíjení památných a vymírajících těch opřenců velmi přísně. Dopadený provinilec tresce se pokutou i několika set korun.

Maoři lovívali kivi také za tím účelem, aby proplétali jeho peříčky své pláště.

Velikými škůdci slukovitých pštrosů jsou na Novém Zélandě zdivočílí vepři a kočky.

V evropských zvěřincích choval se kivi již častěji. V zoologické zahradě Londýnské kivi i hnízdil, ale pokud mi známo, mláďat nevychoval.

V zajetí krmívá se kivi rozkrájeným masem a játry, potom živým hmyzem (šváby), svinkami a deštovkami.*) Tuto po-

*) Über einige seltene Tiere des Berliner zoologischen Gartens. Von Dr. E. Schaff. Der zoolog. Garten 1892.

Že kivi létati nemohl, poznali přírodopytci ze zakrnělých křídel jeho. Po té stránce podobal se kivi pinguinu. A že není kivi opatřen žádným chvostem, je patrné z přiložených obrázků.

Kdo by pozoroval samotné nohy, mohl by tušiti, že k útrosům tak mohutným náležejí i zajisté také mohutné tělo, a přece je kivi jen asi tak veliký, jako obyčejný druh našich kohoutů. Podle tloušťky noh mohli bychom se domnívati, že je kivi ptákem dlouhonožným jako pštros nebo kasuár, a přece jsou jeho běhátky nápadně krátké a opatřené třemi prsty mířícími do předu a jedním obráceným jako nějaká ostruha do zadu.

Jestě více zaráží každého přírodopytce kivi vejce. Dle jeho velikosti mohli bychom říci, že pochází z ptáka, jenž jest aspoň tak veliký jako husa. Poměr toho vysvitá z vyobrazení na stránce 19.

Ze směsi znaků, jimiž kivi se vyznamenává, pošlo evropské jméno slukovitý pštros.

Prozkoumáním krajů novozélandských zjištěno bylo několik druhů kivi. Někteří z nich objevují se výhradně na Severním ostrově, jiní na Jižním, jeden pak druh znám jest z ostrova Stewartova. Vším právem vzala si novozélandská pošta podivuhodného kivi za odznak poštovních svých známek.

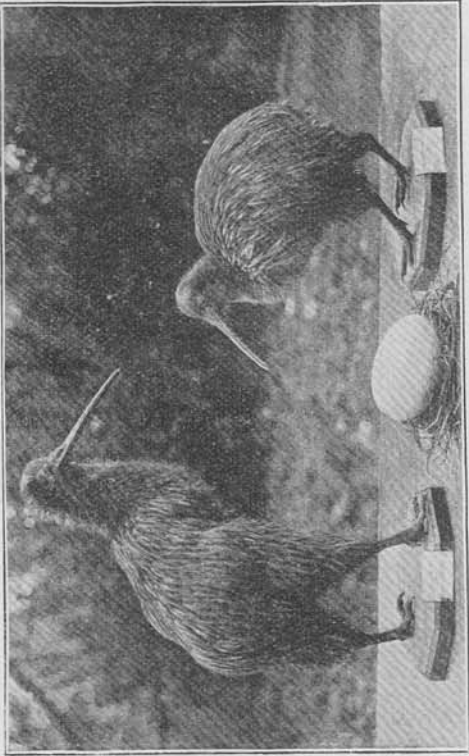
V odborných spisech uvádí se asi pět druhů kivi. Zde předveden jest toliko malý kivi šedý (*Apteryx Oweni*) a kivi hnědý (*Apteryx australis*)*).

Maorsky slove kivi také *kivi-parure*, *tokuka*, *kivi-pukupuku*, *roa*, *roarora*, *kivi-karuai*.

Život všech těchto opřenců valně se neliší. Za dne zalézají kivi do houští a skrývá se pod kořeny stromů. Západem slunce jde za svým životytím, pátraje po hmyzu, červích a slimácích. Také má rád bobule a zobe i kaménky.

*) Sir Walther Buller popisuje ve svých dílech Birds of New Zealand a *A History of the Birds of New Zealand* 4 druhy: 1. *Apteryx Bulleri* je rudohnědý a žije na Severním ostrově. 2. *A. australis* jest šedý a na hrubě nahnědlý a domovem na Jižním ostrově. 3. *A. Oweni*, malý kivi šedý, rozšířený na Severním a Jižním ostrově. 4. *A. Haasti*, velký kivi šedý, domovem na západním pobřeží Jižního ostrova.

Kivi z ostrova Stewartova pokládá se za zvláštní druh (*A. Lawryi*). Je to pták horský, jenž sestupuje s výšín 2300 zřídka níže. Buller měl jednoho v zajetí několik neděl. Sameček váží až 5 1/2 libry, samička 7 1/4 libry. Viz *Transactions of the New Zealand Institute* 1896, sv. 29, a *Manual of the Birds of New Zealand* by W. Buller. Ve Wellingtoně.

Kivi hnědý (*Apteryx australis*).

travu vybírá si zajatec sám. Proto se mu vkládají do klece hrnce s kyprou prstí osazenou žízalkami.

Kivi je pták vzezření starobylého a předchůdcem pštrosů. Žil již za pravěku. Četné kosti kivi vyskytují se zhusta v náplavech a vykopávají se z jeskyněových odpadků kuchyňských zároveň s obrovskými hnáty vmiřelých ptáků, jejichž jméno moa (*Dinornis*).

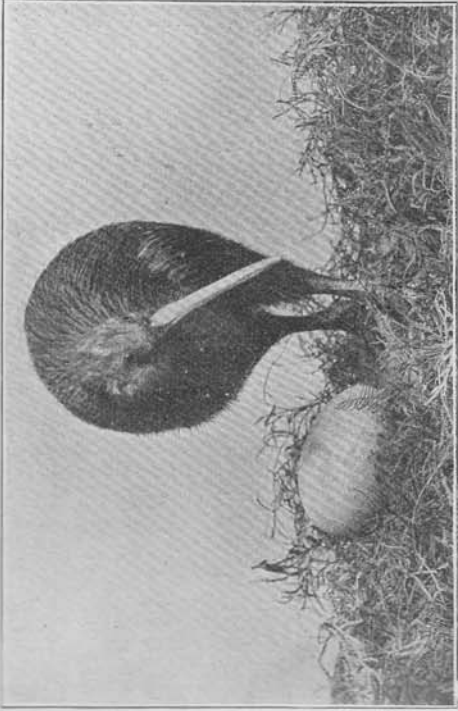
V soustavě přírodopisné zařazuje se teď kivi do společnosti, k níž počítají se pštrosi, nandové a kasuáři (divise *Notornithes Ratitae*) a tvoří zvláštní skupinu (*Apterygidae*).*)

*

*

O kivi, chovaném v zoologické zahradě Londýnské, poznamenal prof. Frič za své první návštěvy v Anglii r. 1860 tato slova: Ve zvěřinci byl pro mne z ptáků nejzajímavější *Apteryx Mantelli*, malý, bezkřídlý opéřenec pštrosovitý z No-

*) H. Gadow: Roztřídění obratlovců žijících i vyhynulých. Český vydal dr. Frant. Bayer. V Písku 1901.

Kivi hnědý (*Apteryx australis*).

vého Zélandu. Vyobrazení toho podivného ptáka zdobícího obálku průvodní knihy budil ve mně touhu spatřiti toho tvora živého. I zastavil jsem se za svých několika návštěv v zoologické zahradě u zajatého kivi několikrát, ale neviděl jsem nic, než pouhý chumáč slámy, v níž byl bezkřídlý opéřenec uschován. Stále chladně a deštivě počasí činilo zajatce mrzutým a proto nevycházel*) na fraj plac. Ptáci ten rod očekává týž osud, jakému podlehl podivuhodný pták blboun (*Dronter*, *Didus ineptus*). Také kivi neumí létat a jsou pronásledováni zvířaty i lidmi, bude brzy vyhuben. Již nyní stojí jedna kivi kůže 200 zlatých.**)

K tomu poznamenávám, že za svého pobytu na Novém Zélandě získal jsem několik kivích kůže a že koupil jsem je od tanejších vycpavačů po několika šilinkách. Také podařilo se mi koupiti za několik šilinků kivi vejce. Evropští obchodníci přírodninami žádají za ně až sto korun.

*

*

*) Třeba tu ještě jednou připomenouti, že kivi je pták noční a že odpocívá za dne v úkrytu jak ve volné přírodě, tak v zajetí.

**) Cesta do Londýna. Od dra Ant. Friče. Živa 1861. Též v soubohném vydání: Dra Ant. Friče Cesty po Evropě a Americe. V Praze 1900.

Výrok, že je nový Zéland pro ptakozpytce nejzajímavější zemí na světě, četl jsem již před svou cestou k antipodům, když jsem se probíral prvním vydáním velikého díla Bullerova Keulemanem ilustrovaného. A v pravdě náleží ornithologie Nového Zélandu mezi nejvděčnější pole zoologického badání a nahrazuje tak všudek nedostatek, jaký se tam jeví mezi původními ssavci.

Když přišli Evropané na Nový Zéland, nebylo tam po větších ssavcích zemi ani památky. Na ostrovech nežili ani ssavci vačnatci, chudozubci, kopytníci, hlodavci, hmyzožravci, medvědi, kuny, kočky, vlci, lišky.

Tedy napočítali tam všeho všudy čtyry ssavce, a dva z nich pocházejí ještě z ostrovů polynéských.*) Zvláštní druh psa, *kararehe* (nyní již na Novém Zélandě zcela vymřelého) přinesli si do nové vlasti Maori. S nimi bezděky přistěhovala se zároveň polynéská myš (maorský *kiore*), totožná s druhem, jenž objevuje se na ostrovech Vitských (*Museum*) a j. Ale i tento drobný ssavec jest blížek svého vymření. Přistěhovalé krysy vyhubí ho úplně.

Původními ssavci novozélandskými jsou nepochybně toliko dva druhové netopýři, nazývání v maorštině *peka peka* (obecnější *Chalinolobus morio* a velmi vzácný *Mystacops tuberculatus*), z nichž jeden žije toliko ve vlastní Maorů. Zvláštností druhu posléze jmenovaného jest, že rod, k němuž náleží, může létat nápadně svinouti a leze pak po stromech mnohem obratněji než jiní netopýři. Zajisté, že neloví hmyz jenom za letu, ale že po něm pase také v haluzích.

V maorských podáních mluví se sice o nějakém vodním ssavci (*vaiokeke*), jenž měl podobu vydry nebo ptakopyska, ale zjištěn nikde nebyl a žije tedy pouze v pohádkách přes všecko tvrzení, jež zasloužilý přírodopysec Haast uvádí na základě očitého pozorování dvou tamějších kolonistů.**)

* *

* *

*) Guide to the Collections in the Canterbury Museum. Christchurch 1900.

**) Neu-Seeland. Von Dr. Ferdinand von Hochstetter. Ve Stuttgartě 1863, str. 427.



V levo papoušek horský, maorský kea (*Nestor notabilis*).
V pravo papoušek kaka (*Nestor meridionalis*).
Vyobrazené větve a větvičky květové představují strom železnecový (*Metrosideros*).

Nemohl-li preparátor Smith vystaviti na odív nic zvláštního z novozélandských ssavců, výložil za to okázalé a drastické skupiny těch domácích opeřenců, kteří svým životem poutají mysl všech přírodopytců.

Kdo nezastavil by se na delší dobu před krvavou scénou, v níž mohutní papouškové vrhají se zuřivě na vysíleného beránka a soukají z jeho slabín ledviny a střeva jako lační supové? Kdo u nás slyšel, že by hýčkaný a přítulný ten ptačí rod změnil na dalekém jihu jasný den za tmavou noc a nevinný způsob žití za krvežíznivé zaměstnání, napadaje se zvláštní zálibou bezbranná jehňátka a slabé ovce?

A přece tomu tak, a dravý papoušek nestor provádí v novozélandských horách své krkavčí dílo rok od roku zuřivěji. Řázení jeho hospodáři brzy poznali, vypsalí odměny na hlavy hrozných škůdců a zmírnili zlo, páchané na stádech jejich bravu.

Chápeme stěží, že by nevinní opěření, kteří živilí se ještě nedávno výhradně semeny a sbírali škodlivý hmyz a drobné červíky, upustili pojednou od své dosavadní potravy a dali za vání sněhových přednost hodům krvavým.

Nové zjevy životní, jež se dostavily příchodem Evropanů na Nový Zéland, pozměnily rázem také životní povahu tamějších papoušků, a z vegetariánů stali se krutí dravci noční.

Horského papouška nestora znali první obyvatelé Nového Zélandu, Maoři, již dávno, a dali mu jméno *kea* (*keo*). Na-



Polštářovitě trsy složenokvěté rostliny, zvané „vegetabilní ovce“
(*Raoulia Haastii*).
Vyřáto ze spisu dra Schimpra: Pflanzengeographie auf physiologischer Grundlage.

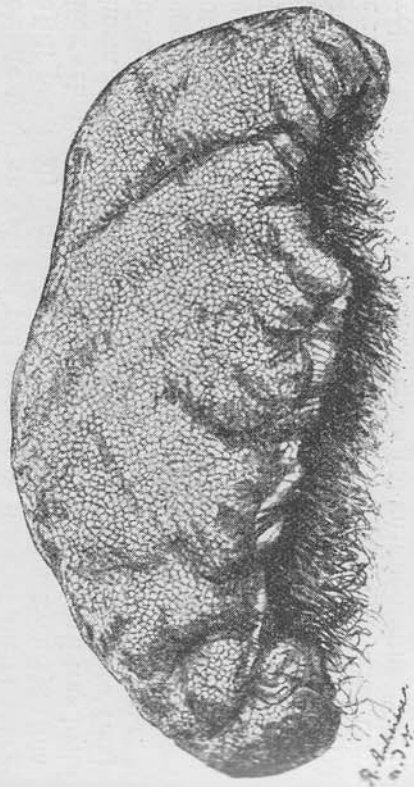
zvali ho tak podle zvuků, které ze skalnatých sídel jeho se ozývají.

Kde v horách Novozélandských Alp přestává již stromoví, tedy v samé blízkosti věčného ledu a sněhu, tam sídlí starobylý papouščí rod *kea*. Celé jeho vzezření a všecken způsob života ukazují, že je to opěřeníc prastarého rodokmene, jenž dožil se nynějších časů toliko na nevelikém území Jižního Nového Zélandu. Zajisté, že jen z toho důvodu označil ho Wagler, někdější profesor zoologie v Mnichově, jménem starého krále, jenž dle řecké báje vládl již v hérojském Pylu, a nazval *kea* vědecky *nestor*.

Leč jenom jeden druh nestorů jest mezi novozélandskými osadníky proklet a k záhubě odsouzen. Véhlasný ptakožnatec

Gould dal mu jméno *Nestor notabilis*. Horský ten papoušek je větší než statný holub, barvy olivově zelené. Křídla jeho jsou vespod červená, hořejší čelist zobáku mohutná a jako u dravce nápadně zahnutá.

Kea žije jenom vysoko v horách a zdržující se stále na zemi, umí lépe běhati, než jímí druhové papoušků. Duté pařezy a vykotlané kmeny domácích buků (*Fagus*), potom pleťtíva kořenů a skalní pukliny jsou jeho hnízdištěm. Zhusta vy-



Polštářovitý trs složenokvěté rostliny, zvané „vegetabilní ovce“
(*Raoulia mammillaris*).
Vyřáto ze spisu dra Schimpra: Pflanzengeographie auf physiologischer Grundlage.

dává tam hlas, jako když kočka mňouká. Podle toho lze ho snadno vystopovati, ač-li nepřiletí k člověku z pouhé zvědavosti sám.

Jakožto obyvatel vysokých hor nepoznal nestor ještě tolik lécěk a nástrah a blíží se k lovcí bez bázne a důvěřivé. Červená barva hadříku ho zvláště láká.

Asistent Suter z Aucklandského musea mi vypravoval, že chytal mladé nestory na červené sukno. Nezkoušení ptáci vrhali se na předhozené hadříky se vši prudkostí, chápali se předhozeného vnaidla, drželi se ho urputně a nespouštěli se ho, ani když jim lovec pomocí uvázaného motouzu pohnul a tím pohybem ptáka k sobě přitáhl a chytil.

Profesor Lendenfeld tvrdí, že ubíjel papoušky pouze klackem.*)

Potrava horského papouška záleží v létě ve vegetabilích, hmyzu a červech. Zvláště rád pátrá nestor po hmyzu, jenž se ukrývá v trsech složenokvětých rostlin, seskupených hlavičkami svých květů, lodyh a lístečků tak těsně, že shluky podobají se spíše kulovitým polštářům nežli bylinám. Skalní plochy Alp bývají tam polštáři podivuhodných těch bylin tak husté porostly, že horolezec chodí tam po skalách jako v peřinách. Některé polštáře mají ve výši asi půl metru a v délce až metr; zakrývají-li pak skály tmavé, odráží se světlá barva květových hlaviček velmi nápadně již z daleka, a kolonisté pokládají trsy bylin zhusta za zbloudilé ovce, jež snad právě hledají. Proto říkají novozélandské té bylině anglicky *vegetable sheep*, t. j. vegetabilní ovce, tak jako obdobně říká se americkým ořechům kotrboulovým (*Phytelphas*) vegetabilní slonovina.

Botanicky slove památná ta rostlina novozélandských výšin *Haastia***)) nebo *Raoulia*.

Rodové jméno té byliny připomíná nám zasloužilého přírodopisce doktora Julia Haasta, jenž jako obchodník věnoval se na Novém Zélandě také zeměpětu, konaje výzkumné cesty geologické napřed s Hochstettem a potom samostatně. Šírky obrovských koster ptáčích, na Novém Zélandě jím objevených a o světové výstavě ve Vídni r. 1873 vystavených, budily tehdy všeobecný úžas.

Až do zavedení bravu uhajoval nestor horský živobytí jednotlivým zptůsobem v zimě i v létě. Ale jakmile s Evropanem přišly na Nový Zéland také ovce a ve znamenitém podnebí ostrovním hojně se rozmnožily, potulující se volně pod širým nebem v údolích i na horách, životní povaha keova brzy se změnila. Praví se, že horský nestor vrhal se zpočátku jenom na nehybné ovce zdechlé, maje prý za to, že vrhá se na bylinný trs, jenž se ovčí vlně velice podobá. Když pak rouno ovčí vytrhal, kůži rozklobal a masa okusil, oblíbil si novou potravu velice a přepadá ovce nejen pošlé, ale vrhá se od té doby také na brav živý, při čem drží se napadené oběti ostrými drápy co nejpevněji. Poznal také již nejchoulostivější místa v těle ovčím

*) Neuseeland. Von Prof. Dr. Robert von Lendenfeld.

**)) V botanických spisech uvádí se několik druhů Haastii: *H. pulvinaris*, *H. Sinklairii*, *Raoulia bryoides*, *R. eximia*.

a počíná své dílo u samých ledvin. Zcela případně zove se kea v řeči přistěhovaleců *sheep-eating parrot*, t. j. papoušek ovcežravý.

Masožravcem bývá kea hlavně za zimy, kdy horské kraje jsou zapadly sněhem a přístup k bylinám je nesnadný. Boj o život dohání nestora k loupení a vraždění.

* * *

Pokrevencem papouška horského je kaka, *Nestor meridionalis*. V horských lesích Nového Zélandu býval kdysi velmi hojný. Bullerovy zprávy*) z roku 1894 oznamují, že tam, kde se kaka objevoval houfně, vídají se pouze dva nebo tři pohromadě, a že toho ptáka kolonisté již ani neznají.

Svou postavou upomíná kaka na sokola. V zajetí chodí po zemi. Ve společnosti ostatních papoušků pozná se tak na první pohled; ke šplhání nemá záliby.

Ziji-li ještě nestoři druhu *N. Esslingi* a *N. productus*, nemohl jsem se dovědět. Ornitholog Gould viděl posléze jmenovaný druh před několika lety ve zvěřinci Sydneyském a myslí, že to byl již jediný a poslední na světě. Já ho tam již nespátřil. Zajisté, že ten druh již vymřel, jako vyhynul *Nestor norfolcensis* na neďalekém ostrově Norfolkském a ostrůvku Filipově a chovaném v museích již jen jako draho-cenný preparát.

Podoby dvou novozélandských nestorů představuje příložený obrázek, pořízený dle ilustrovaného díla Bullerova. Získané kůže z Nového Zélandu přivezené spatří čtenář dovedně vycpané ve sbírkách Českého musea.

* * *

Parádními kusy ve výkladních skříních novozélandských preparátorů bývají také družiny papoušků nočních, zvaných u Maorů *kakapu* nebo *tarapo* (*Stringops habroptilus*).

Také kakapu jest opětenec výhradně novozélandský a žije za našich dnů již jenom na Jižním ostrově; na Severním byl

*) Transactions of the N. Z. Institute 1894, sv. 27.



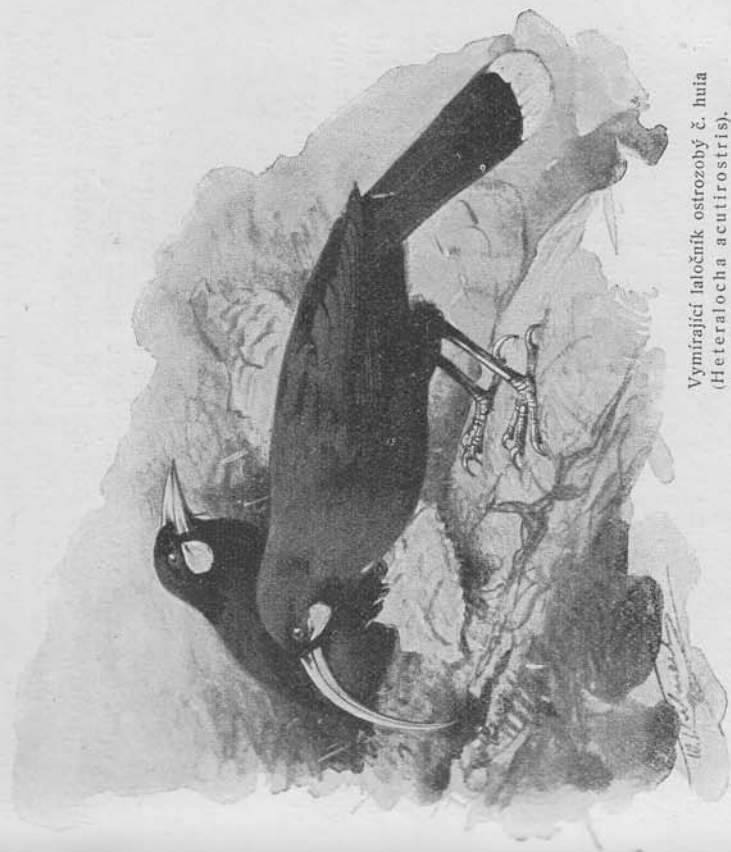
Papoušek soví, maorský kakapu
(*Stringops habroptilus*).

jíž vyhuben. V souostroví Chathamském zmizel s povrchu zemského již asi před půl stoletím.

Svým vzezřením a nočním životem upomíná kakapu na sovu. Odtud německé jeho jméno *Eulenpapagei*. Skalní sluje Jižních Alp a brlohy, jež si zhusta sám v zemi vyhrabává, slouží mu za dno úkryt. Z podzemních děr vylézá teprve po západu slunce, běhá čile po zemi a hledá potravu, pojidaje hlavně pupeny, lístky, kořínky, bobule. Vidán bývá nejčastěji na lesních lucínách, obklopených bučinami a protékáných bystřinami. Rád zapadá také na balvany, porostlé polštáři mechovými a kapradovými.

Ač je kakapu postavením prstů šplhavcem, přece vylézá na stromy zřídka. Spustí-li se pak s haluzí k zemi, padá přímo a náhle, jako by mu křídla vypovídala službu.

A v pravdě jsou perutě papouška nočního velmi zakrnělé, svalové šlachy slabé a tukem zarostlé. Aby hledal spásu svého



Vymírající laločník ostrozobý č. huia
(*Heteralocha acutirostris*).
V popředí samička, v pozadí sameček.

života v letu a na stromech, kakapu nikdy nepotřeboval. Dívčím jeho jsou kraje, kde nikdy šelmy nežily, a kde draví ptáci objevují se vzácně. Snad jen proto přidržel se života pozemního, zanechal prý všeho letu a šplhání, vycvičil si nohy k chůzi, tak že vypadají teď jako nohy ptáků kráčivých, zamenil život původní za jiný a jemu pohodlnější a rozhojnil řadu novozélandských opěrenců, kteří vyznamenávají se před ostatními ptáky světa křídly nápadně zakrnělými.

O novozélandských gigantech, kteří jako ptáci žádných perutí neměli a jenom jako fosilie v nánosích zemských se zachovali, bude pověděno na místě jiném.

Největším škůdcem bezbranných ptáků novozélandských stal se člověk, jakmile se na tamější ostrovy přistěhoval. Maoři byli první, kteří z nedostatku jiné zvěře bezkřídle ptáky vyhubili a také noční papoušky místy zcela vyhladili. Zákon parla-

mentem přijatý má existenci vymírajících zvířat novozélandských hájiti a trvání jejich na tomto světě prodloužiti.

Kůže papoušků nočních jsou teď již stále vzácnější. Ještě vzácnějším bývá kakapu ve zvěřincích živý. Jest jen málo zoologických zahrad, kde byl kakapu chován.

*

*

Nejhezčí skupiny papoušků nočních má na evropské půdě museum Linecké. Preparátor načebral jim zelené peří vlnité pruhované co nepečlivěji a postavil je tak, že některý čimí dojem zelenavé sovy, či spíše mladého výra, jemuž se velikostí přibližuje.

Preparátor Lineckého musea Ondřej Rejšek žil delší dobu na Novém Zélandě. Jako syn zahradníkův oblíbil si přírodu a nabyl brzy obratnosti v preparování zvířat. Doporučen Hochstetrem do Nového Zélandu odjel tam roku 1877 a ujal se v museu Christchurchském svého povolání. Když pak vykonal mnohé cesty po ostrovích, nastoupil zpáteční cestu do Evropy. Z Nového Zélandu přivezl Rejšek mnoho přírodnin, které získalo dvorní museum Vídeňské. Od roku 1893 zastával Rejšek místo preparátora v Linci a zůstal po sobě v museu péknou památku na své působení v dalekých krajích našich antipodů.

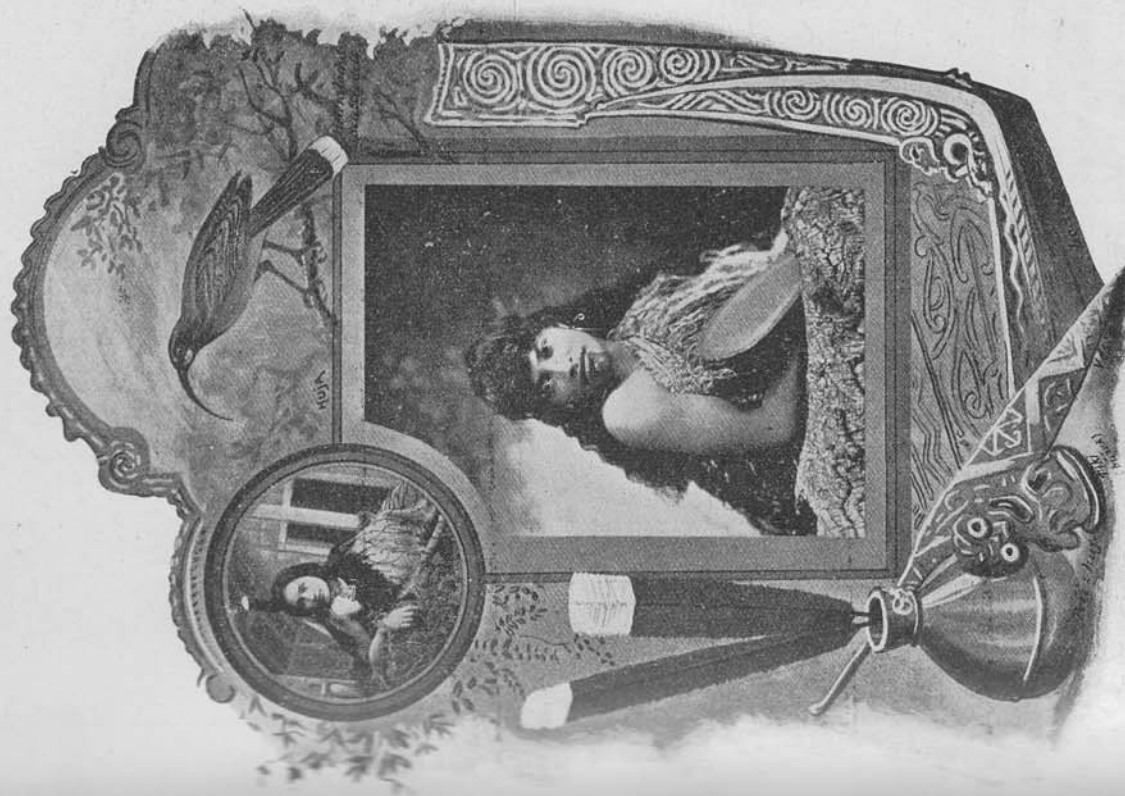
Rejšek narodil se r. 1845 v Linci a zemřel tam dne 4. dubna 1902.

Na cestách po Novém Zélandě provázel Rejška věrný jeho pes Karo. Kde jaký evropský kolonista, každý znal soudruha Rejškova. Pán vážil si zvířete tím více od té doby, kdy mu v le-dových Jižních Alp život zachránil. Za Rejškova pobytu v Evropě ošetřovali psa dobří jeho přátelé. Když pak Rejšek po letech přibyl zase na Nový Zéland, Karo byl již slepý, ale poznal svého pána podle hlasu ihned, jakmile jen Rejšek promluvil, a tulil se k němu jako kdysi oddaný pes Argos k Odysseovi.*)

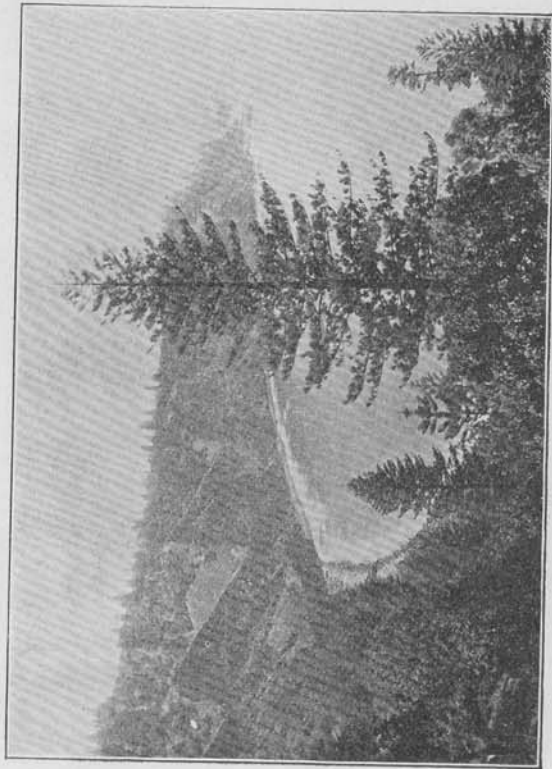
*

*

*) F. Reulcaux: Aus Kunst und Welt. V Berlíně 1901. 2. vyd.



VE VLASTI MAORŮ.



Araukarie.
Krajina ostrovů Norfolkských.

Zoologickými výzkumy Nového Zélandu rozhojneny byly musejní sbírky evropské znameňte a podivuhodný obraz tamější fauny vynikal potom tím nápadněji. Ale horlivostí sběratelskou ubylo také valně těch živočichů, kteří již před příchodem zeměvědců byli na Novém Zélandě vzácní. Co nevyhledali Maori, vyplnili badatelé a sběratelé.

Takový osud stihl podivuhodného opěřence, jenž slove v maorštině huia (*Heteralocha acutirostris*). Za časů Rejškových nebylo ještě nesnadno získati pro sbírky několik kožek zajímavého toho ptáka, ale nyní vyvažují se již zlatem. Mistry vyhlazen jest huia docela a zachová se o málo déle jen asi tam, kde obyvatelstvo bude poslušno zákona, týkajícího se šetření vymírající zvířeny domácím. Také huia jest v seznamu těch několika zvířat, jichž svévolné ubíjení tresce se velikými pokutami.

Pěknou kožku za několik korun získalo před krátkou dobou naše České museum.



1



2



3



4



5



6

Poštovní známky novozélandské.

1. Šestipennová s obrazem vymírajícího kivi. 2. Šilinková s obrazem papouškové kaka.
3. Třípennová s obrazem ptáka huie. 4. Pennová s obrazem liliovitě korduliny na březích jezera Taupského, v pozadí sopka Ruapehu. 5. Pennová s obrazem propadlých teras taravských. 6. Půlpenncvá s obrazem hory Cook.

Huia upomíná svou postavou na vránu, straku a rajku. Žluté laloky pod očima byly příčinou, že se nazývá po česku lal o č n í k e m. Nejpodivuhodnější jest, že sameček má zobák rovný a samička silně zahnutý a dvakrát tak dlouhý. Úkaz podobný nepozoruje se již u žádného jiného rodu ptačích.

Ocasní péra z huie náležejí k nejcenějším vlasovým ozdobám vznešeného Maora.

* * *

Opustme vysoce zajímavou ornithologii Nového Zélandu a rozhlédněme se zase na chvíli po Invercargillu.

Rady výstavných domů a monumentálních paláců bankovních s rozlehlými parky a květinicemi uvádějí nás spíše do starého sídla kulturního nežli do osady nedávno vypočelé.

Ale z rostlinstva domácího nespátíme v parcích městských téměř ničeho. Stromová, křoví a květiny přivezeny byly z jiných *

krajů. Z Austrálie a Tasmanie přišly na Nový Zéland eukalypty a akacie, z Norfolků pravěkého rázu araukarie, podobné našim jedlím a smrkům (odtud anglicky Norfolk pine, t. j. Norfolkský smrk), z Kalifornie cypřiše, borovice, z Evropy stromy listnaté a křovinatý tušalaj, růže šípková, žluté kvetoucí hlodáš (Ulex) a j.

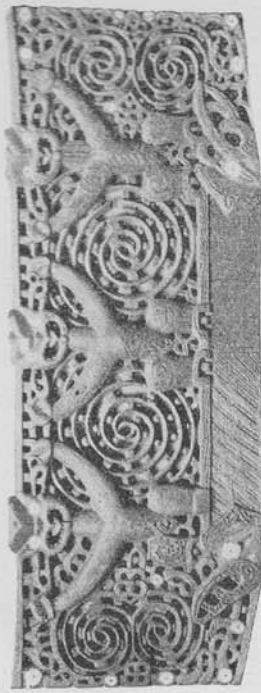
O zavedení růže šípkové na Novém Zélandě starali se nejvíce první misionáři, ale nenadáli se, že šípek bude jednou ve vlasti Maorů nejnenáviděnější buření. V krátké době rozšířila se šípková růže tak, že jí nelze již ani vyplentit. Co napsal jsem o evropské buření v Australii (str. 209., I. díl), platí také pro Nový Zéland.

Poslední večer ve starém roce prožil jsem v knihovně a čitárně.

Ve veřejné čitárně městské je stále hojná návštěva za dne i večer. Probíral jsem se tam objemným slovníkem od Tregeara, jenž stovnává výrazy všech polynéských jazyků s maorštinou, zadíval jsem se opětně do ilustrovaných spisů přírodovědeckých jednajících o zvířeně a květeně Nového Zélandu a nahlížel jsem do pojednání, uveřejněných v Transakcích Novozélandské společnosti nauk.



Poštovní známka novozélandská, představující jezero Vakatijské a v popředí na pravo illovitou kordylinu, na levo lenovnik a v pozadí Mount Earnslaw.



Maorská dřevorezba jako výzdoba na průčelí domu

Výlet k jezeru Vakatijskému.

Na půdu Nového Zélandu vstoupil jsem s měšcem valně sevrklým. Zbývalo v něm jen několik liber šterlinků. Zaháletí v Invercargillu několik dní pro nic za nic a čekati, až budou banky po svátcích vánočních otevřeny, bylo mi proti mysli. A vydati se na výlety do okolí, jako činivaji všickni měštníkové nové novozélandští v době tak památné, na to zdál se mi býti měšec hubený.

Plán k výletu do jezerního kraje Vakatijského pojal jsem do cestovního programu sice již v Tasmanii, ale chtěl jsem jej uskutečnit až po svátcích, až bych byl zásobil toboľku bankovkami novozélandskými, což se mohlo státi teprv po úředních prázdniinách.

Dle původní knihy Murrayovy stál returni železniční lístek z Invercargillu do Kingstonu, ležícího při jižním břehu jezera Vakatijského a vzdáleného na 140 km, asi 29 korun dle našich peněz.

Ale z insertní části denního listu zvěděl jsem k veliké své radosti, že o svátcích vánočních platí se za týž lístek toľiko 9 korun. Vlaky jezdí toľiko třikráte za týden. Měl jsem vy-

hráno. Za okolností tak příznivých mohl jsem vystácti hotovými penězi několik dní tím spíše, ježto také jízdní poplatek na jezerní parolodi byl té doby valně snížen.

Výletem k jezeru Vakatipskému zahájil jsem na Novém Zélandě první den v novém roce 1901.

Nový rok počal v Invercargillu mírným deštěm, ale zkušeni Zélandané mě ujišťovali, že se v horách prodlením naší jízdy zatím vyjasní, a že tam zastanu nejlepší pohodu. A prorokovali dobře.

Jako na jiných liniích, tak i trať Invercargill-Kingston má vozy jen o třídě I. a II. Kuřákům vyhrazeno jest malé kupé. Vozy jsou průchodné, menší nežli naše, ale dosti pohodlné.

Trať vede zpočátku podél břehu řeky Oreti. Mistry překročuje četné přítoky, lemované balminem a lenovnikem, v mokřinách sítinami.

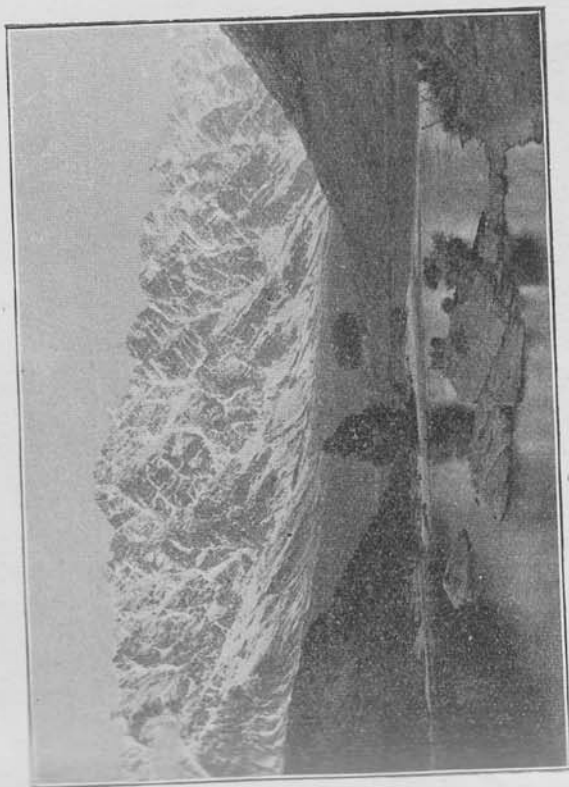
Řeka Oreti pospíchá z horského kraje, rozloženého při severozápadním pobřeží jezera Vakatipského, a zanášá za jarních povodní široké břehy hrubým šterkem.

Osady jsou velmi řídké a skrovné, mnohdy toliko o jediném domku dřevěném nebo plechovém. Stanice Winton, Dipton a Lumsden jsou z největších, ale mají i s okolními farmami toliko asi po 300 obyvatelích. Celé okolí jest prosto větších komplexů lesních. Jen chvílemi projíždí trať houštin.

Na mírnějších svazích horských zelenají se trsy rozlehlých travisek, oživených stády vypaseného bravu. Hospodář má o něj malou starost, ale těží z něho znamenitě. Vlna novozélandská jde na evropském trhu dobře na odbyt.

Farmáři vysazují kolem svých farem nejraději stromy naše, evropské i americké, borovice, smrky, topole a břízy. Mnohá farma zakryta jest docela čtvercem černého boru. Aby hnaly borovice více do šířky nežli do výšky, sráží jim farmáři vrcholky a zohyzďuje jejich přirozenost.

Naše druhy konifer scházely Novému Zélandu do nečádna. Za to však jest tam domácí lupenolistá konifera *Dammara* (kauri), *Libocedrus* (kavaka, pahautea), *Podocarpus* (miro, totara, kahikatea), *Dacrydium* (rimu) a *Phyllocladus* (tanekaha, toatoa). Maorské názvy rostlin ujaly se i mezi přistěhovanci.



Břchy jezera Vakatipského.

Osněžené hory vystupovaly na obzoru stále jasněji a zřetelněji. Mnohé z nich rovnaly se výškou naší Sněžce, jiné převyšovaly ji až o polovičku (Earnslaw).

Lumsden leží nad mořem asi 200 m, Kingston přes 300 m. Charakteristické kordyliny a růže šipková objevují se při trati všudy.

Za Lumsdenem nabývá kraj divokého rázu. Řeka Oreti proudí tam divoce, a zelená barva bystřice připomíná vody ledovcové.

Na polích právě zorávaných vykračují si rackové, následují v patách orače a sbírají ponravy. Nad nimi pak vznášejí se draví opeřenci z rodu pochopti (*Circus Gouldii*).

Za řekou Oreti objeví se řeka Mataura. Můžeme ji sledovati až k samému jezeru. Ale nežli dostihneme nejjihnější zátoky jezerní, budeme obracetí zrak do zúženého údolí na levo i na pravo, abychom se nasytili divadla, jaké se zeměžpytci zřídka odhaluje.

Vlak stále stoupá a pohybuje se mezi dvěma mohutnými valy, jež se podobají náspům železničním. Oba valy přiléhají k úpatí říčního údolí a dosahují dle mého odhadu asi 20 m výšky. Hrubý písek, šterk a ohromné balvany jsou jejich složením posetým na povrchu kuklikovitou acaenou (*Acaena micropHYlla*). Leč ani náš kuklík (*Geum urbanum*) tam neschází.

Na první pohled poznáváme ve valech nánosy někdejších ledovců, památné moreny, jež vybihají od jezera Vakatipského na jih několik kilometrů. Také samo jezero Vakatipu jest jenom památka ledovcové činnosti a označuje místo, kde bylo hlavní lože ledovcové.

Když se vlak vyprostil z parabolické rokle morenové, počaly se ukazovati na obzoru strmé břehy jezerní a brzy po tom i vodní pláň křivolakého plesa. Několik domů, jež bys na prstech spočítal, tvoří při pobřeží osadu Kingston.

Mohutný nápis „Lake Vakatipuhotel“ oznamoval, že i v této horské samotě lze žít co nejpříjemněji. Ctitelé postních pokrmů mohou tam ochutnávatí pstruhů, již byli nasazeni do jezera již v letech 1874. Škoda, že nemoci, jež se potom u ryb dostavily, zmařily tolik životů. Pstruzi o váze až 10 kg byli vyvrhováni za bouří na břeh mrtví nebo pololeklí.

Příčinou té rybí choroby byla plíseň dobře známá i z našich rybníků. Nepatrná tato plíseň (*Saprolegnia ferox*) jest nejnebezpečnějším zhoubcem umělého chovu ryb, usazující se ráda na jikrách a mladých rybičkách, nejsou-li tyto stále zásobovány čerstvou pramenitou vodou.

Že saprolegnie jsou příčinou chorob také u obojživelníků, měkkýšů a hmyzu, jest již dávno známo. Pokusy to zřejmě potvrdily. Saprolegnie uměle nanesené na kůže rybek zdravých rozmnožily se v krátké době tak, že povleklely povrch celé ryby a přivedly její smrt.

* * *

Po zastávce v Kingstone vstoupil jsem na palubu malého parníku a plavil jsem se do Queenstownu. Nad námi kroužilo několik rybáků (*Sterna frontalis*). Opustili nás, jakmile zavířil šroub a brázdil si namáhavě cestu v rozbourané hladině jezera, o němž máme první zprávy teprve z let 1860.



JEZERO VAKATIPSKÉ
na jižním ostrově Nového Zélandu.
V popředí liliovité stromy kordyliňové.

Čím dále rozhlížel jsem se za plavby po jezerním kraji Vakatijském, tím více upomínaly mě břehy na ráz jezer norských. Již pouhý pohled na podrobnější mapu Jižního ostrova umáší nás v duchu do hornatých krajů Jižního Norska, vyplněných rovněž četnými jezery a protkanými rozvětvenými fjordy.

Může-li se nazývatí Severní ostrov Nového Zélandu „zemí jezer horkých“, může sloužit Jižní ostrov „zemí jezer studených“. Na nevelikém teritoriu rozloženo jest jich asi 60. Největší z nich jest skoro tak veliké, jako jezero Gardské, a slove *Te Anau* (342 km²). Jezero Vakatijské má v rozloze 295 km², *Vanacké* 194 km². Po nich následují jezero *Maniporské*, *Monovajské*, *Havajské*, *Haulocké* a j.

Hlubiny těchto vodojemů překonávají hloubky jezer švédských, a Vakatijské propasti vodní vykazují místy až 430 metrů, tedy více, nežli bylo naměřeno v jezeře Bodamském a Ženevském.

Většina jezer Jižního ostrova představují vodojemy oblých obrysů, ale některá z nich mají rozčlenění tak složité, že jejich zátoky shodují se s klikatými fjordy západního pobřeží. Stěny jejich břehů zvedají se rovněž přímo a vysoko a přibližují se místy k sobě tak těsně, že prokmitá nad hlavou pozorovatele jen úzký proužek modrého nebe, a že slunečná koule spatřuje se tam o polednách jenom na několik minut.

Takového rázu je fjordovité jezero *Te Anau*, vzdálené od jezera Vakatijského asi 35 km. Četná jeho ramena vnikají do země na několik hodin cesty a směřují vesměs k západnímu pobřeží. Kdyby se ramena ta jen o málo prodloužila, splynula by s malebnými fjordy Jižního Pacifiku. Stačilo by, aby se hladina jezera Anauského jen asi o 200 metrů snížila, a spolení jeho s mořem ihned by nastalo. V zápětí vznikly by také četné ostrovy, a celý kraj podobal by se archipelagu, jenž vrubí nejjihnější cíp pevniny americké.

Pozorování geologická potvrzují, že jezera Jižního ostrova vyplněna byla před dávnými časy ledovci. Při jezeře Vakatijském je po ruce tolik důkazů o někdejší zalednění, že odpadají všechny pochybnosti. Ohromné morény, jimiž vlak spěje k jezeru, ukazují zřejmě cestu k loži, na němž pravěký ledovec odpočíval, své studené vody níže do údolí Kingstonského valil a prodlením věků vysoké nánosy a balvanité hráze vybudoval.

Když pak podnebí studené ustoupilo v těch krajích klimatu teplejšímu, udržely se ledovce jenom ve větších výšinách, a bývalé lože ledovcové proměnilo se v nynější jezero Vakatijské. Délka Vakatijského jezera obnáší asi 80 km, šířka místy až 4 km. Z pobřeží jeho vyzírá málo života a málo rozkoší. Melancholie vane tam ze všech stran.

Na rozervaných skaliskách, složených hlavně z chloritových břidlic, prokmitá zřídka kde nějaké křovisko. Jen tam, kde osazen břeh přístěhovalcem, žloutnou se velké květy hlodášové. S Evropanem přišel na Nový Zéland zároveň jihoevropský keřík, známý v botanice jako *Ulex europaeus*, a pěstěný u našich protinožců všudy jako živý plot. Horské podnebí svědčí hlodáši i v chladnějších sférách Vakatijského jezera, neřku-li v nížinách Nového Zélandu.

S horských temen vane sice k jezeru vítr studený, ale voda jeho nezanurzá tam ani za zimy.

V nejbližším okolí jezera Vakatijského strmí několik velikánů horských. Některý má ve výši až 3000 m.

Ale nejvyšší vrcholek Jižního ostrova, věčně osněžený Mount Cook (3760 m), vypíná se asi 200 km dále od jezera na sever.

Z pobřežních hor u jezera Vakatijského zajímají turistu nejvíce rozhlodané a sněhem zaváté stráně, pojmenované na mapě *Remark* a představené obrázkem na stránce 39.

Na protějším břehu poutají pozornost zeměpytcevo nánosy, zvedající se nad jezerní hladinu jako obrovské schodiště. Místy vidíme součásti, z kterých se nánosy skládají. Obnažené svahy přirozeného amfiteatru ukazují, že ke zbudování památných těch teras přispěly vrstvy šterkové a pískové.

Také tyto geologické zjevy uvádějí zeměvědce do fjordů norských a připomínají mu všechny učené hádky a spory, jež byly vedeny, jen aby mohl být původ teras vysvětlen. Pravdě se podobá, že terasovité nánosy v příčných údolích Vakatijského jezera byly vytvořeny někdejším ledovcem.

Paroplavební spojení po jezeře Vakatijském udržují tři kolesové parníky. Dopravní ceny jsou dle našich poměrů velmi vysoké. Za přepravbu jednoduchou po celém jezeře platí se 24 korun dle našich peněz. Příčinou toho je malé číslo pasažerů. Ještě nejvíce jich přijíždívá z Dunedinu. Jezerní kraj sám jest

až posud skoro liduprázdný, a Queenstown jest jedinou jeho větší osadou.

K zalidnění Vakatijského kraje došlo, když se před čtyřiceti lety rozhlásilo, že se tam objevily vrstvy zlatonosné. Ale kolonisace valně utuchla, když výtěžek drahého kovu zklamal mnohé naděje zlatokopů.

Asi po dvouhodinné plavbě zatačel parník do zátoky Queenstownské. Dva výborné hotely poskytují v horském městečku turistovi výborného zaopatření. Denně platí se se všim všudy 10 šilinků.

Před několika lety bylo ve Queenstowně hlučněji. Četní zlatokopové oživovali město i okolí. Ale když byl drahý kov z aluviálních ryží vybrán a dolování na zlato v hlubinách zemských zůstaveno jen bohatým družstvům, opouštěli dobrodružní dřiví jezerní kraj, a obyvatelstvo horského městečka ztenčilo se z několika tisíc na několik set duší. Obchodníci a živnostníci rozpomínají se rádi na bývalé zlaté časy. Tamější lékárník neprodává teď již jenom léky, ale má na skladě také udice a pohlednice.

Queenstownský lékárník přišel do hor Nového Zélandu již před třiceti lety a pomohl si v zlatonosném kraji ke slušnému jmění. Pohlednic prodá prý ročně velmi mnoho, jakkoli žádá od turistů za dopisnici s prostičkým obrázkem i několik pennů. Tiskopisy takové objednává v Německu.

S lékárníkem usadilo se ve Queenstowně a okolí ještě několik vystěhovalců německých a oddali se v údolích polnímu hospodářství, pěstující na rolích pšenici, žito a oves. Také osili stráně evropskými travami a chovají v ohradách skot a brav. Dříve bujelo tam jenom houští lenovnikové a kapradňové, zvláště hasivka jedlá, a po svěžích pastviskách a horských lučinách, jimiž vyznamenávají se alpské kraje evropské, nebylo ani pámatky. Příchodem kolonistů pozmenil se však ráz kraje, a na místě nízkého bylinstva domácího zelenají se všudy užitečnější rostliny pícní z Evropy tam importované, tu jilek, bojíněk, lipnice, třeslice, svěřep, tam zase jetel, vojteška a j. Hospodářské listy a Ročenky na Novém Zélandě vydávané*) doporučují stále a stále směsici trav, jež se prodlením let v hospodářství našich protinožců tak dobře osvědčila.

*) The New Zealand Index Annual. V Dunedině 1899.

Z domácích travin u kolonistů došly milosti málo které, ještě nejspíše horské druhy tomkovic (H i e r o c h l o e).

„Ale přes všecko věrné a vábné líčení, jaké podal proslulý zeměpisec Karel Ritter o Novém Zélandě,*) přistěhovalo se do zaslíbené země našich antipodů jenom málo kolonistů z Německa. Všechni Němci počítá se tam asi 4000.

Zakladatelem nejlepšího hotelu Eichhardtova v Queenstowně, je také Němec.

Městečko Queenstown rozloženo jest na úzkém pásu pobřežní roviny. Mnohá stavení roztroušena jsou po stráni.

Kus širší pláně vyhlédli si pohorští občané za místo pro koňské dostihy. Závody takové mají své nadšence nejen v Austrálii a Tasmanii, ale i na Novém Zélandě. Účastníci dostihů sjíždějí se k zamilovaným svým zábavám z daleka široka.

* *

*

Věrným společníkem horalů Vakatipských je na blízku stavení vrabec. Slyšel jsem vrabce švitořiti u lidských samot i v městských sadech. Aklimatace těch opeřenců na Novém Zélandě vydařila se zrovna tak, jako aklimatování králíků.

Abyste vrabců ubývalo, platí se zástřelné. Za tučet odvedených vrabčích hlavíček vyplácí se od června do srpna 4 pence (48 h) a za tučet vajíček od září do prosince 2 pence. Mnohý hošík může tak vyzískati týdně až 40 šilinků (48 korun).

Roku 1898 bylo zničeno asi 4 miliony vrabčích vajíček, ale vrabců je pořád ještě mnoho.

S vrabčím rodem, o jehož plodnosti byly Kirkem podány zajímavé zprávy v Transakcích (viz str. 212. I. dílu), přišli na Nový Zéland i jiní ptáci evropské. Pěči několika společností aklimatačních cvrlikají a zpívají u našich antipodů také naši špačkové, kosi, drozdi, pěnkavy, konipáskové a na polích skrývanci. V parku Queenstownském viděl jsem též několik stehlíků.

O zdomácnění evropské a americké fauny stará se asi 30 novozélandských společností.

Aklimatace králíků a zajíců přinesla v zápětí více zla nežli dobra. Nejvíce snad nařikají si na usáky hospodáři z okolí je-

*) Die Colonisation von Neu-Seeland. Ein Vortrag im wissenschaftlichen Vereine in Berlin, von Karl Ritter. V Berlíně 1842.

zera Vakatipského. Pro úžasně plemenění těchto škůdců nemůže se tam ovčářství ani ujímati.

Přátelé myslivosti uvádějí před čtyřiceti lety první králíky na Nový Zéland za okázalé slavnosti. Běda tomu, kdo by byl importované hlodavce v Southlandě zastřelil. Za usmrcení jediného králíka platilo se 30 liber pokuty, tedy 720 korun.

A po 40 letech ?

Po 40 letech vymýšlejí se prostředky všeho druhu, jen aby se tam králíčko zbavili. Pustili mezi králíky i fretky, kočavy, hranostaje a lišky, aby jim při hubení škodné pomáhal. Šelmami těmi vzal za své sice mnohý králík, ale ještě více ubývá v kraji bezkráčího opěření.

Ještě nejlépe osvědčily se drátěné ohrady zapouštěné několik decimetrů do země.

Mnoho králíků pochytlá se od března do dubna do pastí. Úlovky jdou dobře na odbyt. Závody platili za pár dodaných králíků 3 pence (36 haléřů), nyní až 90 haléřů.

V červenci a srpnu mívají novozélandští králíci nejlepší srst. Té doby otravují se kostíkem. Většina otrávených usáků zmirá v podzemních brložích. Spratky sebraných králíků prodávají se po 2 pencech (24 h).

Ohromné škody způsobované na Novém Zélandě králíky a zajíci nahrazují se nyní výtěžkem, plynoucím do příjmů zemských vývozem zvěřiny zmrzlé a exportem spratků.

Dle výborné ročenky vydávané správou státní *) vyvezlo se roku 1900 přes 6¹/₂ milionu zmrzlých králíků a zajíců v ceně asi 3³/₄ milionu korun. Spratků králíčích vyvezlo se téhož roku skoro 5³/₄ milionu v ceně 1 milionu korun. Hlavním přístavem vývozním pro tento druh zboží jest v prvé řadě Bluff, potom Dunedin.

*

*

Queenstownem prochází ročně mnoho turistů, jedni, aby poznali jezerní kraj, druzí, aby podnikali výlety na vysoké hory a vraceli se vyzdobeni kvítem, jež roste již blízko samého ledu a sněhu. Trofejí tou bývá bělokvětý pryskyřník Lyalliv (R a-

*) The New Zealand Official Year-Book 1901. Ve Wellingtoně 1902.

nunculus Lyalli), zvaný občejně „lilie hory Cookovy“, nebo novozélandská protěž (Gnaphalium anceps).

Nejbližším cílem horolezců bývá vrcholek Ben Lomondu. Vzdálenějším a namáhavějším výletem jest výstup na temeno hory Bonplandovy (2600 m) a na Mount Earnslaw. Nejvyšší tato hora Vakatijského jezera byla slezena poprvé r. 1889.

Zeměpýtcí a metalurgové podnikají z Queenstownu výlet do zlatých dolů a mohou seznámiti se s rozličnými způsoby dobývání drahého kovu. Zlatodol „Fenix“ leží v horách jako začarovaný. Až dosud vede tam pouze horská stezka, schůdná toliko pro pěší nebo pro jezdce. Zlaté žíly tamějších dolů náležejí k nejvydatnějším a mají do sebe tu zvláštnost, že místy náhle mohutnějí a opět náhle se ztenčují. Z tuny (1000 kg) zlatonosného kamení dobývá se až 27 gramů ryzího kovu.

Průvodními nerosty zlata bývají tam leštěnec antimonový a olovený, potom peřestek zinkový, ale kzy železné převládají.

Těžení zlata na Jižním ostrově náleží k nejvydatnějším na celém Novém Zélandě. Zlatonosné vrstvy objevují se nejvíce v provincii Otažské. Drahý kov uložen je tam buď ve zlatých coucích nebo zanesen byl z původního naleziště do náplavu řek. Četná rýpadla v řekách zakotvená zaměstnávají se vynášením zlatonosného písku a šterku již od několika let a rozhojňují těžbou blahobyť ostrovní říše.

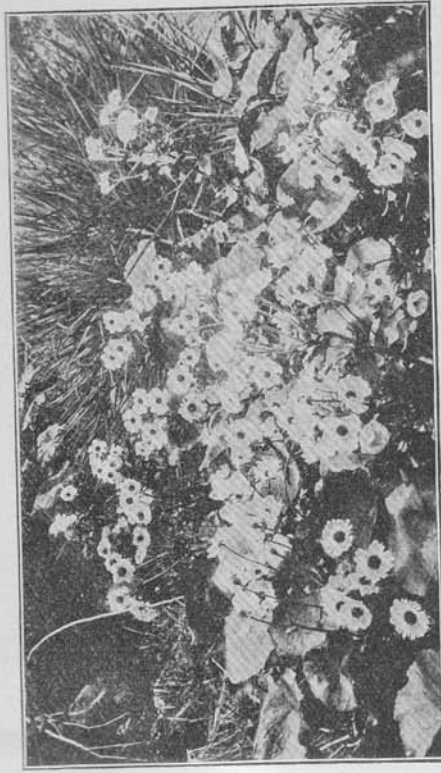
Nejvíce se těží zlata v provincii Aucklandské na Severním ostrově; o málo méně vykazuje ho Otago.

Za rok 1901 vydobylo se na Novém Zélandě vůbec asi za 36 milionů korun zlata. Od roku 1857 do r. 1901 vytěžilo se ho celkem za více než půldruhé miliardy korun.

Z vyvezeného zlata za poslední rok vypadalo na provincii Otažskou 34.5%, na Aucklandsko 42.2%.

První objevy zlata na Novém Zélandě pocházejí z let padesátých minulého věku, ale horlivěji počal se drahý kov dobývatí teprve rokem 1857, a to na severní části Jižního ostrova. Leč pro nedostatek zlatokopů nebyl ani tehdy výtežek valný. Dobrodružní digři dávali přednost pověstné Viktorii a spěchali raději za chuchvalci zlata do vábnější Austrálie.

Větší příval zlatokopů do Nového Zélandu zaznamenán jest z let 1860. Od té doby stala se ostrovní říše zlatem proslulou, a pověst její přilákala tam i bludného Čička Paclta, jenž však po



Přyskytník Lyallův (Ranunculus Lyalli)

půldruhém roce kraje novozélandské zase opustil a do vlasti roku 1866 se navrátil.

Zlatonosné kraje jsou také při nejsevernější zátoce jezera Vakatijského. Východiskem výletu je tam pohorská osada Glenorchy, potom Kinloch. Jezerní parníky zprostředkují spojení. Jméno hotelu „Glacier“ oznamuje, že jsme již na blízku ledovců Earnslawských.

Těžením zlata zabývají se v opuštěném tom kraji hlavně Čičané. Přišli na Nový Zéland již v dobách dřívějších a trpí se tam doposud. Ale novým přistěhovalcům čínským jest již příchod do ostrovní říše valně stížen. I mezi novozélandskými anti-pody platí teď heslo: Nový Zéland pro Novozélandany. Zásadu tu hájí nejenom nynější premier Richard John Seddon, ale provádějí ji urputně všickni domácí socialisté.

Aby Čičanům zašla chuť stěhovati se na Nový Zéland, ukládá se zákonem vybírati od každého poplatek (poll-tax), nežli se pustí do země. Roku 1881 platil přistěhovalc čínský 10 liber šterlinků, ale od roku 1896 zvýšena jest taxa na 100 liber, což činí dle našich peněz 2400 korun. Nad to pak může převézt loď jen tolik Čičanů, kolikrát má dvě stě tun prostory.

Došel-li tento zákon potvrzení, není mi již známo, ale jisto jest, že se tam provádí.

Poslední dobou uvažuje parlament již dokonce o tom, měli-li by se připouštět na Nový Zéland jen takoví přistěhovatelci, kteří jsou britského původu (The Immigration Restriction Act, 1889).

Roku 1896 počítalo se všech Číňanů na Novém Zélandě 3711, roku 1901 toliko 2855, mezi nimiž 32 žen.

* * *

Panoráma, jež se otvírá divákovi za plavby po severním rameni esovitého jezera Vakatiipského, jest úchvatná. Osněžený Earnslaw (2864 m) ostává na očích skoro neustále.

Oklikami přes hory a doly dostati se lze od jezera Vakatiipského k jezeru Anauskému a potom do oslavovaného sundu Milfordského.

Spatření proslulé fjordy Jižního ostrova nebylo mi dopřáno. Příležitost k tomu naskytuje se turistům jenom jednou nebo dvakrát v roce. Liduprázdne západní pobřeží ostane uzavřeno proudům všedních turistů ještě na dlouho. A přece překonávají prý fjordy novozélandské i nejmalebnější zátoky norské a převyšují svými púvaby nejskvělejší sundy chladné Alasky. Četl jsem, že by divukrásné fjordy novozélandské znal každý Evropan, jen kdyby k nim bylo místo 50 dní pouze 5 dní cesty.

Paroplavební společnost novozélandská (U. S. S. Co.) má největší zásluhu, že se sláva tamějších fjordů po světě tak rozhlásila. Loď z Dunedinu tam vysílána vniká s výletníky do všech zátok (Dusky Sound, Doubtful Sound, Milford Sound), vyloduje pasažéry do pustých samot k veselým piknikům, pořádá na palubě zábavy, koncerty, hry, přednášky a plesy, dooprává nimrodům tolik času, aby se mohli nabažiti svého sportu v nejdohlednějších divočinách, a vrací se po několika nedělicích s uspokojeným panstvem přes Invercargill do svého východiška.

Za takové plavby neušla zeměvědcům znamení, že k vytvoření fjordů novozélandských přispěly někdejší ledovce, a že nynější zátoky jsou vlastně bývalá údolní horská, která se vodou zalila, když se ostrovní půda o několik set metrů snížila.

* * *

Pro ornithologa jsou opuštěné krajiny novozélandských sundů zvláště památny. Jejich odloučenost od civilisovaného světa zachovala přírodovědě drahocenné památky z říše operenci.

Když přišly první obrovské kostry vymřelých ptáků do Evropy, nevycházeli přírodopytci z úžasu, a proslulý Owen sotva stačil, chtěl-li honem nové zjevy popsat a veřejnosti předložit.

Mezi mnohými druhy ptačích koster našel Owen také ostatky po ptáku, jenž dle všekých známek náležel do čeledi opeřenců chřástalovitých. Živého toho ptáka nikdo na Novém Zélandě tehdy neviděl, a jeho kostra mohla býti pokládána za zbytky ptáka již vymřelého. Owen dal tomu tvoru jméno Notornis Mantelli.

Ale rok na to (1849) chytily v krajině Dusky-sundu (Resolution Island) téhož ptáka ještě živého a oděného nádherným peřím barvy modré. Šťastný lovec opeřence stáhl a maso snědl. Byla to snad nejdražší pochoutka ze všech lahůdek na světě. Kůže památého toho opeřence dostala se do Britského musea a náležela k nejcenějším skvostům přírodním.

O dva roky později (tedy 1851) poštětilo se polapiti v blízkém okolí (Secretary Island) opět jeden kus. Kůže jeho putovala zase do Londýna.

Třetí kus uloven byl r. 1879 ohařem na východním břehu jezera Anauského, tedy opět asi při 45° j. š. Majitel úlovky poznal cenu vzácné kořisti, vyzískal hotových 120 liber šterlinků (2800 korun), a třetí notornis putoval do musea Drážďanského. Ředitel Meyer označil ho na rozdíl od vyhynulého druhu Owenova jakožto Notornis Hochstetteri.

Kdyby se ona tři naleziště spojila přímkami, obdrželi bychom trojúhelník, jehož strany měly by asi po 100 anglických mílicích.

Od roku 1879 uplynulo několik let a po nové kořisti pátralo se marně. V učených knihách zoologických (Bronn) psalo se pak: Chřástalovitý Notornis Hochstetteri vymřel před krátkou dobou.

Ale k velikému překvapení chycen byl r. 1898 u jezera Anauského ještě čtvrtý notornis. Pes Rossův vběhl náhle do křoví a ve chvíli přimášel drahocenného ptáka svému pánovi. Mr. Ross zaslal honem celého ptáka do Invercargillu, a tak

dostala se o vzácné kořisti telegrafická zpráva do Dunedinu a do Evropy. Nabídek bylo mnoho. Nabízelo se až 300 liber šterlinků (7200 korun). Ale vlastenecký Mr. Ross 50 liber slevil, a pře-vzácný notornis čísla čtvrtého ostal munificencí vlády zemské na půdě Nového Zélandu. Nyní se chová v museu Dunedinském jako nejcecnnější dar ve zvláštní skříni.

Obraz nádherného toho opeřence pořízen byl pro tento cestopis dle velikého díla Bullerova.

Jiná musea novozélandská touží po novém exempláři vzácného opeřence marné, ač jest ještě pořád naděje, že se nějaký notornis v horských pustinách Jižního ostrova najde. Do té doby spokojiti se jest aspoň věrnou jeho podobou namalovanou. Takovým dílem jest obraz, jež mistrně provedla paní Hockenová z Dunedinu. Jedním obrazem obdařeno jest tamější museum, druhý obraz viděl jsem v museu Aucklandském.

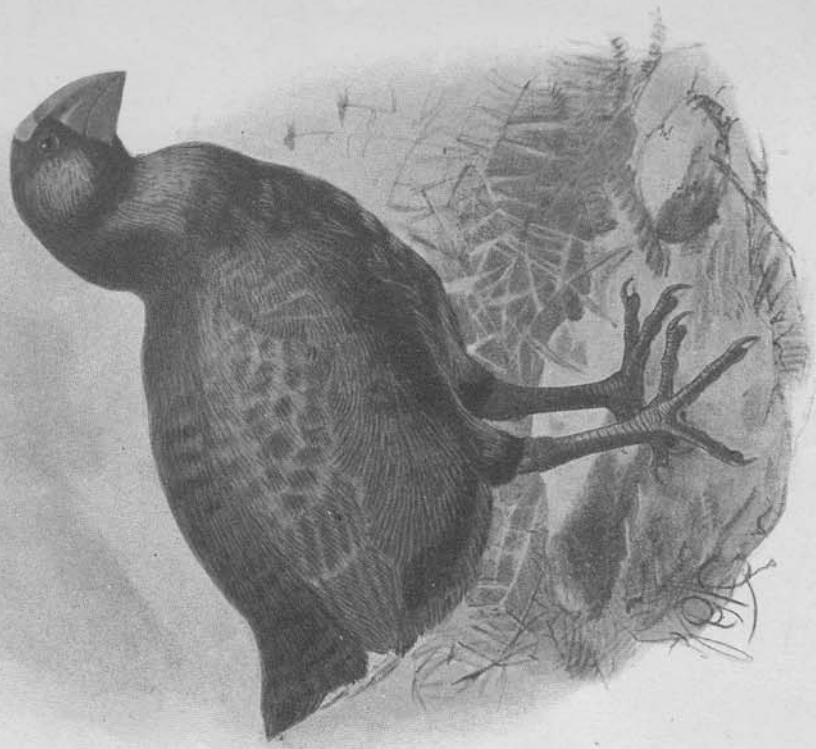
Notornis Mantellův upomíná celým svým zjevem na naši slípku, ale jest větší než kachna, má peří modré a kovově lesklé a na zádech zelenavé, nohy a zobák barvy červené. Křídla jsou velmi zakrtnělá, tak že zajisté nemohl ani lítati.

Zbarvením svého peří upomíná notornis zase na jihoevro-pskou slípku modrou (Porphyrion veterum), chovanou kdysi pro skvělé purpurové odění ve starých chrámech.

Rod modré slípky žije také na Novém Zélandě, a to ještě v hojnosti. Maorsky zove se tento domácí druh pukoko (Porphyrion melanotus) a rozšířen jest také v Australii a v Nové Kaledonii.

Notornis Mantellův zove se v maorštině takate nebo tikahē.

Přehledný obraz podivuhodné avifauny novozélandské z dob minulých i nyníjších uvidíme, až zavítáme do Dunedinu a navštívíme jeho znamenité museum.



NOVOZÉLANDSKÝ CHRÁSTAL NOTORNIS HOCHSTETTERI,

maorsky TAKATE, pokládáný před padesáti lety za rod již vymřelý a popsáný Owenem jako NOTORNIS MANTELLI. Ale r. 1849 uloven byl na Jižním ostrově bezkřídlý ten opeřence živý, r. 1851 chycen byl exemplář druhý, r. 1879 třetí a r. 1898 čtvrtý, koupený pro museum v Dunedinu za několik tisíc korun. Prvé dva exempláře jsou v Britském museu v Londýně, třetí byl získán za dráhé peníze pro museum Drážďanské.



Maorská dřevotřeba.



Maorská dřevotěžba
jako výzdoba na průčelí domu.

≡≡ V Dunedině. ≡≡

Dovoroční prázdniny minuly, a banky v Invercargillu počaly zase třídatovati. S plnou toboolkou novozélandských bankovek mohl jsem se vydati do Dunedinu. Rychlíkem je tam asi 6 hodin cesty. Vzdálenost mezi oběma městy činí asi 220 km.

Jména stanic znějí buď maorsky nebo anglicky. Jednou čteme Matura, Vaikaka, Otikarama, Vapahi, Vairuna, Vaira, Kaihiku, Vaitepeka, Vaihola, Vingatu, podruhé pak Woodlands, Edendale, Charlton, Arthurton, Allanton, Caversham.

Již z pouhých názvů můžeme tušiti, že pojedeme krajem bohatým vodou. Jména v a i, znamenající v maorštině vodu, zřejmě k tomu ukazují. Hojně atmosferické srážky horstev Otažských a Jižních Alp zásobují východní část ostrova stále tekoucím živlem, odváděným četnými řekami dle Jižního Pacifiku. Z větších proudů je to Mataura, Clutha, Taieri, Vaitaki, Rangitata, Ashburton, Rakaia, Vaimakariri, Harunui, Vajau-na, Clarence, Vairau. Nejedna z těchto řek vytéká ze studených jezer již dříve jmenovaných.

Ještě jen na chvíli k zavazadlům, abychom si nalepili na ně v nádraží cedulku s nápisem Dunedin. Nečekáme, až se nás *

snad ujme železniční zřízení, a svěřujeme bagáž bez recepisu a bez starosti zavazadlovému vozu.

Krajina neposkytuje za jízdy oku mnoho vábného. Močály vystřídávají se s pastvisky, oživenými četnými stády bravu, a ustupují místy rozlehlým nánosům šterkovým, uprostřed nichž brázdívá si rozvodněná řeka široké koryto a ukládá tam zároveň náplavy zlatonosné.

Osady, jichž se železniční trať dotýká, jsou vesměs místa nepatrná.

Na mnohých stanicích nakládaly se žoky s vlnou jako důkaz, že jedeme krajem pastýřským.

Podél samot žlutly se motýlovité květy křovisek hlodákových, upomínajících na náš janovec, u plotů bujelo bodláčí, zelenaly se vrby a topoly a věstily evropskou kulturu. Ale bělokvěté křoví balminové ubíhají posud své panství na domáci půdě novozélandské a objevuje se po všem kraji.

Cookovým čajovníkem vrubeny jsou také břehy řeky Cluthy, zvané též Molyneux.

Clutha jest největší řeka na Novém Zélandě a pro veliké bohatství zlatonosného šterku zvláště památna. Jezero Vaka-tipské, Vanacké a Havejské napájejí Cluthu vodou sice velmi vydatně, ale splavným ostává proud toliko asi na 60 km.

Až zaleskne se hladina oceánu a objeví se na obzoru zelená návrší a malebná strán posetá řadami letohrádků a domů, můžeme býti jisti, že jsme již v Dunedině.

* *

*



Pohled na Dunedin.
V popředí stromy korýdýlinové.

Něpřeslo ještě ani šedesát, a z několika stanů, jež při zátoce postavil kapitán Cargill se skotskými přistěhovanci, vyrostlo pěkné město s 50.000 obyvateli. Noví kolonisté měli tam svažší práci nežli vystěhovanci, kteří uchýlili se na ostrov Severní. Boje s Maory jim nedovolovaly, aby kolonisační dílo mohlo zkvétati.

Osadití vábné kraje novozélandské přistěhovanci evropskými chtěli mnohé společnosti anglické již na počátku 19. století. Vláda sama nestála o novou kolonii a vymlouvala se, že má osad za mořem již dosti. Proto ujímaly se kolonísace Nového Zélandu společnosti soukromé. Podnikatelé zamýšleli kupovati

pozemky od domorodých Maorů a přenechávají je za příměnou sumu peněz přistěhovalcům.

Tak vznikla společnost zvaná *New Zealand Land Company*. Přebytek peněz získaných odprodejem pozemků měl být rozdělen mezi podílníky. Část výdělku měla se věnovat na přepravbu vystěhovalectů, na zakládání kostelů a škol a na zřizování cest.

Na kolonizaci ostrova Jižního došlo o několik let později než na osazení ostrova Severního, a osadám nově zakládaným dávala se jména, jež připomínala vystěhovalcům rodné jejich kraje v Anglii evropské. *Canterbury* oživovalo vzpomínky na město v hrabství Kentském.

Také jméno *Dunedin* přeneseno bylo z Evropy na půdu Nového Zélandu. Přistěhovalec viděl, že kraj, v němž se usadil, podoben jest velice návrším skotského Edinburgu, a označili jménem tím nejenom obec, ale nazvali i ulice nového města podle ulic Edinburgu evropského. A tak procházíme se u antipodů v hlavní ulici, jež slove *Princes street*, a křižujeme se u antipodů slovou *George, Queen, Castle street* a p.

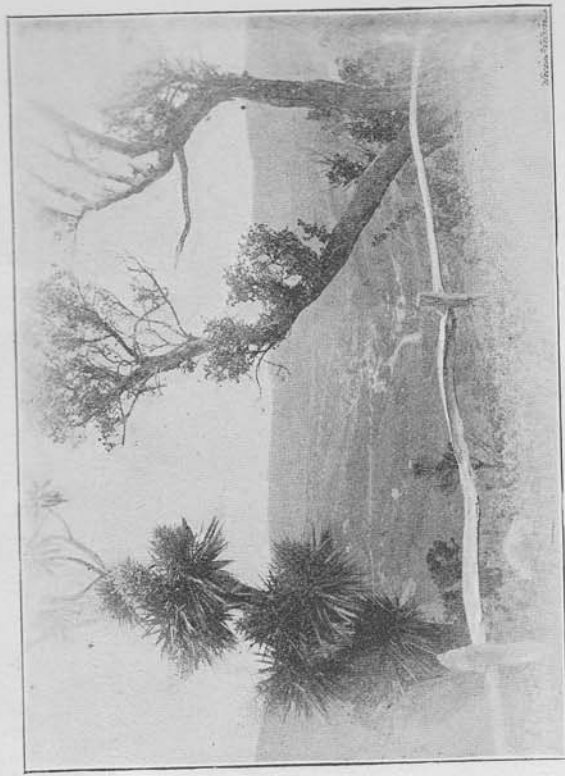
Dunedin i *Edinburg* mají společný původ etymologický. V obou slovech slyšíme *Edin* a připomínáme si jméno krále northumbrijského, jenž na výšině nynějšího Edinburgu se opevnil a svého panství proti Skotům a Piktům hájil.

Ve slově *dun* hlaholí ještě galské jméno pro kopec, opevnění, hradiště a valy, ozývající se do dneška ve mnohých názvech osad irských.

Znamená tedy *Dun-Edin* asi tolik jako *Edin* na hoře. Jen třeba ještě si zapamatovati, že *Dunedin* vyslovuje se *Dōnyn*. Výslovnosti té naučil jsem se již za plavby do Austrálie, přijímaje od Novozélandců zároveň pozvání k návštěvám.

Zcela jiný původ názvu skrývá ve jméne *Otago*.

Dle dávného zvyku pořídali *Maori*, nežli táhli do boje, své tělo rudou hlinkou v oleji rozdělanou. Železitý ten okr shromažďovali domorodci s lenovíkem, jenž rostl v trhlínách sopečných hor protékanych vodou. Za rozkladu železitých minerálů vylučoval se rez a usazoval se na okolních rostlinách. Barvu z okru připravovanou nazývali *Maori* ve své řeči *otako* nebo *otago*. Velrybolovci, kteří se v ty kraje z Evropy připravili, přenesli název



Pohled do údolí *Dunedin*ského.

ten na záliv (*Otago harbour*), a od té doby mluví se o kraji *Otažském*.

Otago a *Canterbury* byly první osady na Jižním ostrově Nového Zélandu.

* * *

Polohou svou připomínal mi *Dunedin* poněkud naši *Malou Stranu* v Praze. Nescházejí tam ani lanové dráhy, kterými lze se dostat k vilové čtvrti.

Ulice a uličky křižují se na příkrém svahu ve směru různém, na úpatí pak protínají se všechny v úhlu pravém.

Koňská dráha usnadňuje dopravu do odlehlejších částí města, složeného hlavně z budov rodinných. Větší domy spatřují se uprostřed města. Monumentálních stavení má *Dunedin* málo.

Střechy všech budov jsou kryty zinkovým plechem. Hoteľů je v městě několik; v nejlepších platí se denně až 12½ šil. za byt a stravu.

Drozkáři žádají za hodinu jízdy 4 šilinky, fiakristé 5 šilinků, za jízdu do půl míle 1 š. a 1 $\frac{1}{2}$ š.

Ve výkladních skříních klenotnických viděti lze zhusta výrobky nefritové. Někde jinde nevyrábí se šperků z tohoto druhu kamene tolik jako v Dunedině. Firma Hyamsova má dokonce filiálku i v Londýně. Ve všech těch závodech prodávají se též kousky nefritu surového.

Nefrit novozélandský, zvaný od kolonistů *greenstone*, t. j. zelený kámen, má barvu sytě zelenou, zhusta brčálovou a smaragdovou. Surový kámen je laciný, ale výrobky, jež by kamenáři v našem Turnově mohli prodávati po několika dvacíthaléřích, platíti jest v Dunedině několika šilinky. Ceny takové vyplývají z vysoké mzdy, jaké dostává se na Novém Zélandě i brusičům.

* * *

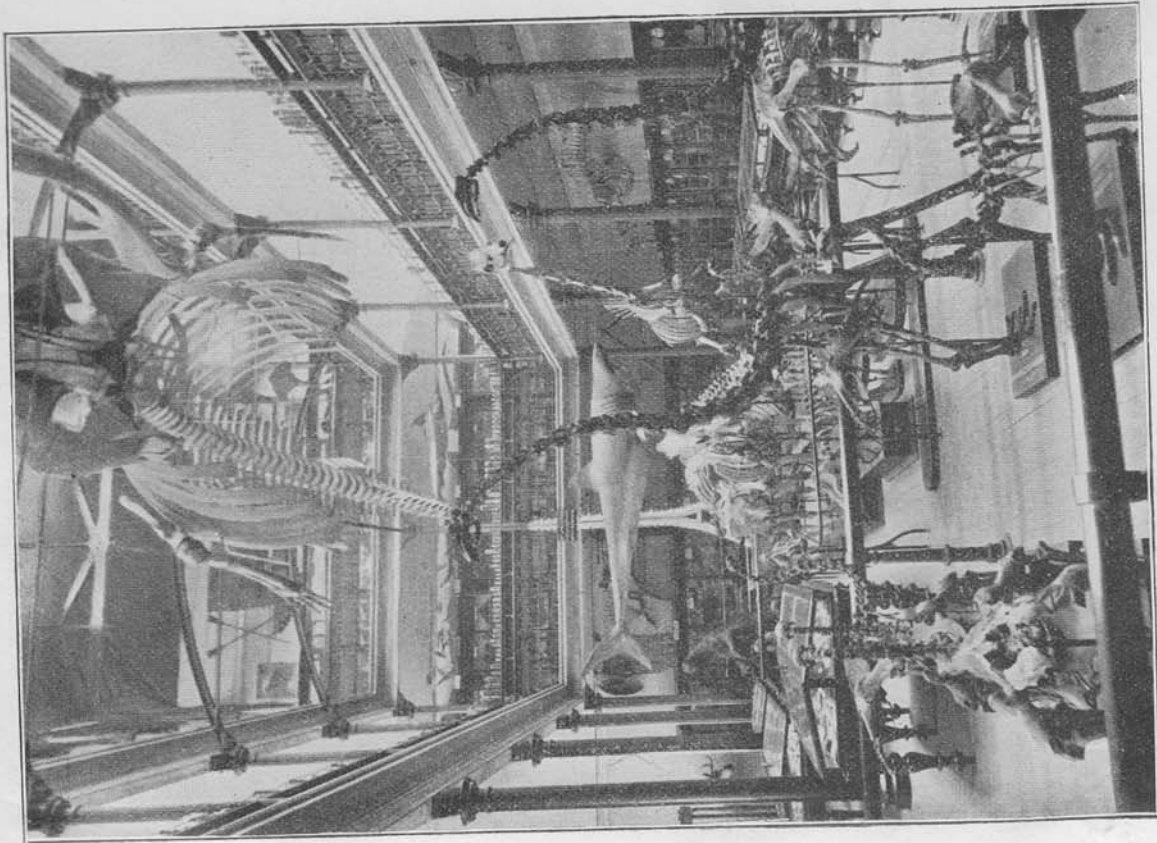
Jasný obraz o přírodním bohatství a zvláštnostech Nového Zélandu podává přehledně *Museum*. Jako přírodopyspec zaměřil jsem k proslulému tomu ústavu nejprve. Ani jsem netušil, že v budově tak prosté může býti ukryto tolik drahocenných pokladů přírodovědeckých. Chloubou sbírek jest ovšem síň s obrovskými kostrami a jinými památkami po vymřelých moách. Z těch pak v celém světě proslulou relikvíí stalo se jejich vejce.

Z úžasného množství koster, hnátů, obratlů a lebek po vymřelých ptáčích gigantech lze se domnívati, že opeření tí obří žíli na Novém Zélandě u velikých stádech a že hnízdili podobně jako afričtí pštrosové a australští kasuáři a emuové.

A přece zachovalo se po moách tak málo vajec, že náležejí k nejdražším přírodninám.

Namítá-li se, že křehká skořápka vajec podlehla v nánosech snadno zkáze, uvádějí se oproti tomu časté nálezy obrovských vajec po vyhynulých ptáčích madagaskarských. Musejní seznamy vykazují teď již 33 celých vajec, pocházejících z největších těch ptáků na zeměkouli, známých jakožto *Aepyornis*.*)

*) Opeření obří z Nového Zélandu a Madagaskaru náleželi do nedávna k největším ptákům vymřelého světa, ale novými výzkumy v třetíhorách Patagonských byli zjištěni kolosové ještě větší. Brontornis Burmeisteri měřil ve výši přes 4 metry a měl lebku dvakrát větší než kůň. Viz Vesmír XXV., str. 109.



Vnitřek musea Dunedinského.
V popředí kostry obrovských ptáků rodu moa.

Ale z madagaskarských obrů zachovalo se zase tak málo částí kostrových, že kostlivec vyhynulého aepyorna má do sebe mnohem větší cenu nežli vejce.

Profesor Benham, jenž řídí proslulé musejní sbírky v Dunedině, tvrdí, že převážné vejce tam vystavené pochází jistě z toho veleptáka, jehož kostry objevují se v tamějším okolí nejčastěji a nejhojněji. Je to moa druhu *E. meus* (*E. urapteryx*) *c r a s s u s*. Těmž druhu náležejí také všechny ostatní úlomky, nalázané v hojně míře na místech, kde někteří lovci maorští tábořili a pokrmy z ulovené kořisti si strojili.

Ostatky takové dokazují zřejmě, že opeření obří novozélandští vyhynuli za doby, když ostrov byl osazen již Maory, což se stalo před několika sty lety. Možná, že poslední pozůstalí obři vyhynuli teprv před samým příchodem Evropanů, a že pověsti o obrovském ptáku posledně zabitém zakládají se na skutečné události. Ještě roku 1841 ukazovali Maorů Dieffenbachovi strom, pod nímž prý byl poslední pták moa ubit a od lovců sněden.*)

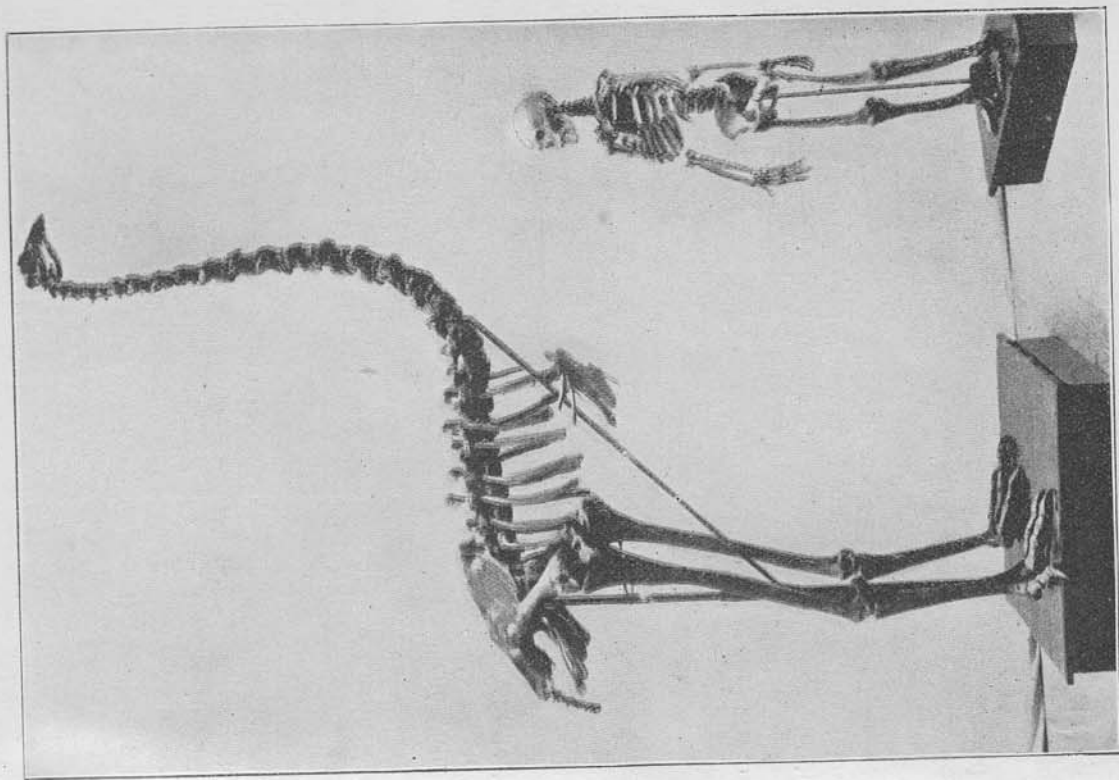
Že byli obrovští ptáci novozélandští od ostrovanů nárůživě loveni a pojídáni, dokazují opálené kosti, jež objevují se na četných místech jako ostatky po pravěkých hodech. Z hodovišť takových vynesli badatelé na denní světlo nejenom hnáty, ale i opálenou kůži, slachy, svaly, drápy, chruplavčité kroužky průdušnicové, hrtan, částice oční rohovky, ano i jemné peří upomínající svou povahou na peří pštrosovitých ptáků australských.

Dle všeho volívali lovci za hodoviště nejraději skalní sluje. Některé jeskyně přechovávají ve svých nánosích tolik kostí po moách, že mohou býti nazvány kostnicemi vymřelých obrů.

Ale i sluje lidmi nikdy neobývané obsahují v sobě mnoho kostí z ptačích obrů. Zajisté, že jeskyně sloužily moám za úkryt. Vedli-li však veleptáci život noční, jako to činí příbuzný bezkřídlec kivi, kdo nám pomůže potvrditi?

V kuchyňských hromadách naši badatelé také tisícere skořápky vajec. Tloušťka skořepiny a struktura jejího povrchu mluví zřejmě, že úlomky ty pocházejí z vajec obrovských ptáků dinornovitých.

*) Přírodopysce Arnošt Dieffenbach vydal se na Nový Zéland s vědeckou výpravou a přinesl o něm mnoho nových zpráv. Výsledky jeho badání vynesly mu potom profesuru zeměčpytu v Giesenu.



Kostra vymřelého ptáka moa (*Dinornis maximus*) u porovnání s kostrou vyrostlého člověka.

Občas vykopávají se skořepiny ze starých maorských hrobů. Jsou to zbytky vaječných pokrmů vkládaných nebožtíku do země za tím účelem, aby zesnulý na cestě do života záhrobního netrpěl hladu.

Též vykopaly se po moách žaludkové kaménky, které opeření obří novozélandští polykali s potravou rovněž tak rádi jako to činí doposud pštros, emu, kasuar a jiní ptáci. Valounky v muzejních sbírkách vystavené mají velikost hrachu, lískových oříšků neb i ořechů vlašských. Některé mají povrch jako vyleštěný, jiné jsou drsné. Barva křemičitých těch oblázků bývá namodralá nebo bílá.

Převzácným úkazem bývá, najde-li se ve vyschlém vejci útíly zárodek obřího ptáka, ale nálezy takové jsou ojedinělé a mumie vysušeného kuřátka jsou dražší než zlato.

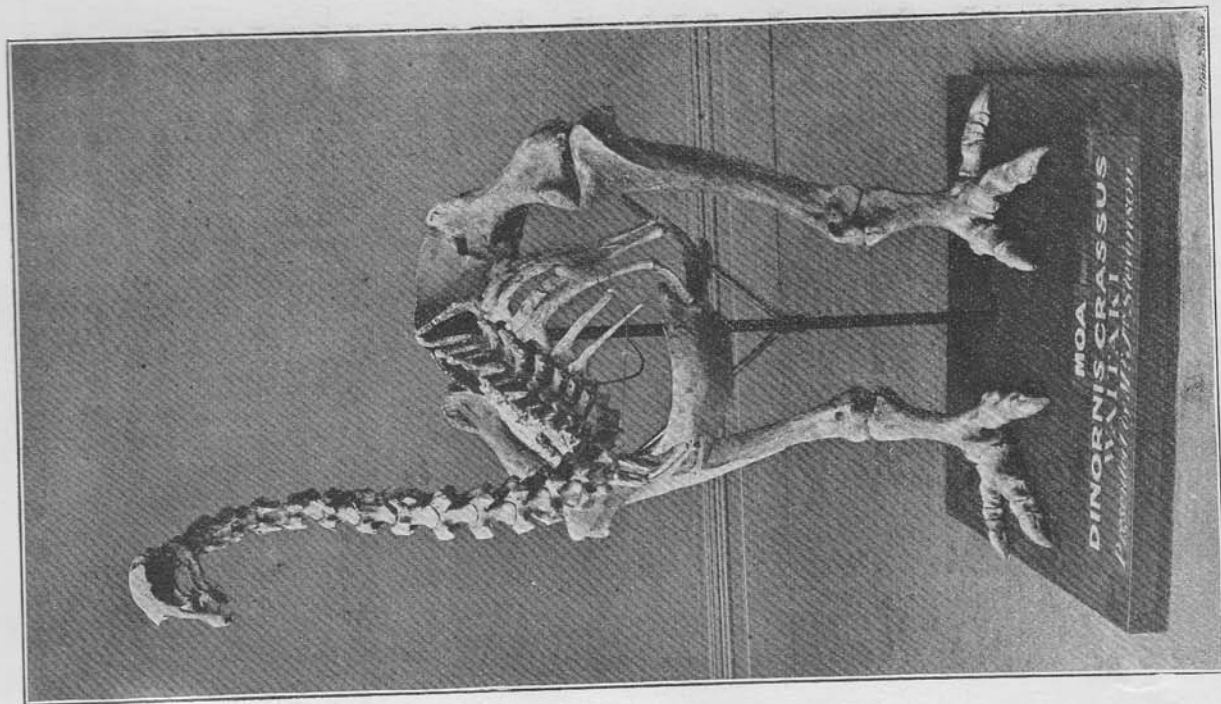
Častěji vykopávají se z nánosů skořepiny potažené vaječnými blanami ještě tak zachovalými, jakoby pocházely ze dnů právě minulých. A aby obraz o životních úkonech vymřelých opeřenců byl co nejpůlnější, našli přírodpytci také chuchvalce trusu po moách a vystavují je v muzejích nejímak než jako relikvie. V ostatcích žaludkové zažitiny zjištěny pak byly lodyhy, oddenky, větevky a kořinky tech kapradin, jež tvořily nepochybně podstatnou část potravy.

Pravěcí opeřenci dobývali podzemních částí kapradovitých mohutnými prsty svých silných noh a rozklábávali je mohutným zobákem v drobné kousky. Z kapradovitých větví a lodyh budovali také pozemní své hnízdo a snášeli tam po několika vejcích takové velikosti, že 10 vajec zabralo v hnízdě tolik místa jako 20 vajec pštrosa afrického. Pták moa snášel dvakrát tak velké vejce jako pštros.

Z měření vykonaného na celém vejci vychází na jevo, že hlavní osa má v délce 19.5 cm, menší osa 13.5 cm a že obvod spojující poly měří 52.2 cm, obvod rovníkový 42.8 cm.*)

Nález celého vejce novozélandského veleptáka náleží v ornithologii k událostem světovým. Dějiny převzácné té památky

*) Vejce madagaskarského Aepyornis má v délce (hlavní osy) 34 cm, v šířce 22.5 cm. Do dutiny jeho vejce se 8 litrů vody. Obsahem svým rovná se 6 vejcem pštrosím, 16 vejcem emuovým, 150 vejcem slepičím, 50.000 vajíčkám kolibřím. Staří Madagasové užívali obrovské skořepiny jako nádoby na vodu.



Kostra obrovského ptáka *Dinornis crassus*.

Dunedinského musea jsou velmi krátký a datují se teprv od roku 1900.

V březnu řečeného roku pracovala parní rýpadla v nánosu řeky Cluthy (Molyneux) blízko městečka Cromwellu a vynášela na den zlatonosný písek. Z vrstev takových skládal se i vysoký břeh, a dělníci zjistili v něm brzy bohatství drahého kovu. Břeh byl sypký a písek velmi jemný. Za krátko mohla být vyhloubena jáma na 5 metrů hluboká. Zlatokopové pracovali v ní v potu tváří a prahli žíznivě po zrnkách žlutého kovu v zemi jako začarovaných. Když pak jeden zlatokop do země rýčem zajel, nevyrápnul sice zlato, ale odkryl pravěký poklad ceny mnohem větší: v rozsypaném písku objevilo se pojednou obrovské vejce zachovalé ve všech podrobnostech. Barva jeho byla zažloutlá a porý skořápky vypadaly jako čárky a body na papírovém proužku vyšlém z telegrafického stroje Morseova. (Viz obrázek na stránce 63.)

Zpráva o vzácném nálezu roznesla se brzy po okolí a od té doby honosí se drahocenným vejcem museum Dunedinské.

Nápis při vejci položeném na červeném aksamitu hlásá: Toto vejce z obrovského ptáka moa jest svého druhu jedině na celém světě. Bylo nalezeno na břehu řeky Molyneuxu v březnu 1900. Dárceťm jeho jest Mr. P. Weaver.

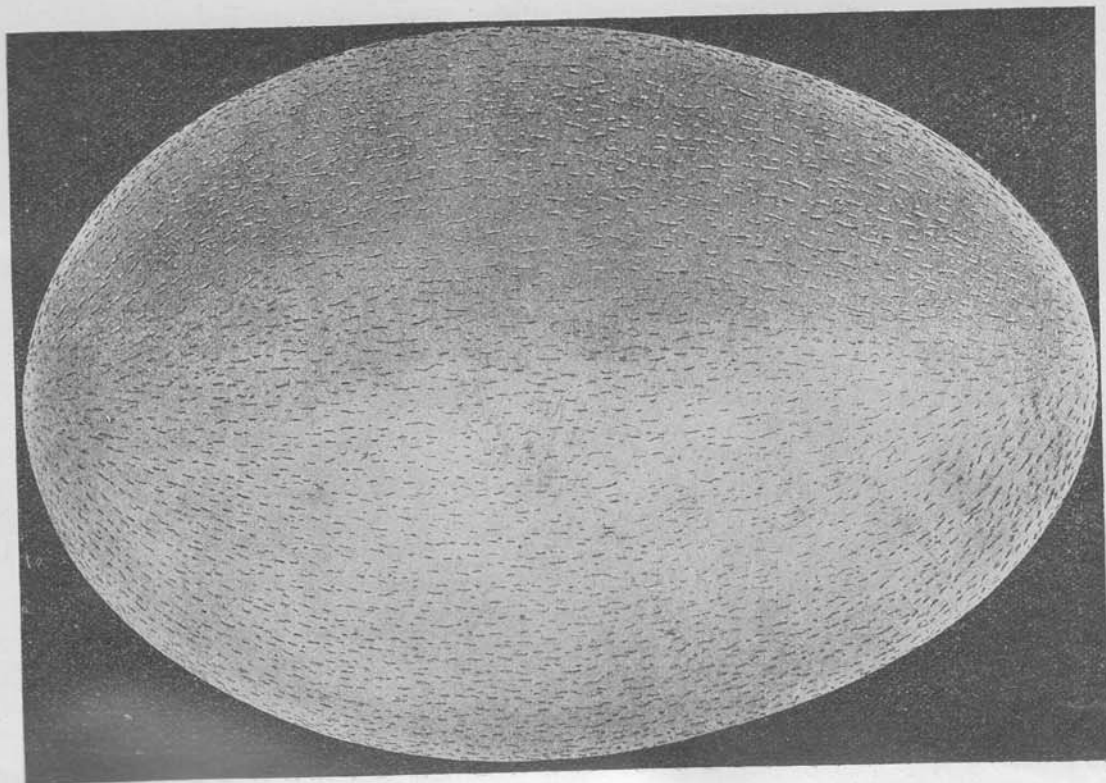
Zatřepe-li se památným tím vejcem, ozývají se v něm nárazy, způsobené zřejmě pevnými zbytky uschlého zárodku.

První vejce novozélandského veleptáka získal již před několika desetiletími londýnský přírodovědec Wright a zaplatil za tento unikát svých vzácných kurisot skoro 3000 korun. Vejce náleželo druhu *Dinornis ingens*.

Ale po nějakých ostatcích křídlových pátrá se u obrovských opěřenců novozélandských marně. Až dosud nepodařilo se nikomu, aby našel alespoň malou kůstku letacích končetin. Je tedy nade vše pochybnost, že moa byl obrovský opěřenec, v jehož kostře nebyla ani nejmenší památka po křídlech.*)

U nás odvoztují se mnohé místní názvy od jmen dravých vlků a medvědů, kteří kdysi i v Čechách hojně se objevovali, na Novém Zélandě pojmenována jsou zase místa po moách: Moa-

*) Stopy po křídlech znamenati lze toliko při rodu *Palapteryx*. Viz: *The Moas of New Zealand*. By F. W. Hutton. Transactions of N. Z. Instit. 1891. Vol. XXIV.



Vejce vymřelého ptáka moa (*Emeus crassus*).
Nalezeno v nánosu jemného písku r. 1900.
($\frac{2}{3}$ skutečné vel.)

vihiti, Moavhanga, Moakura, Moarahi, Otamoa. Také ve jménech osobních ozývá se moa (Hinemoa, Maimoa).

Slovo moa jest vůbec ve všech jazycích polynéských běžné a obýčejné. Doklady toho najde jazykozpytec jak v samojštině, tak i v řeči tahitské, tongajské, rarotonžské, markézké a man-garské. V řeči ostrovanů Havajských (Kanaků) znamená moa domácího ptáka.*)

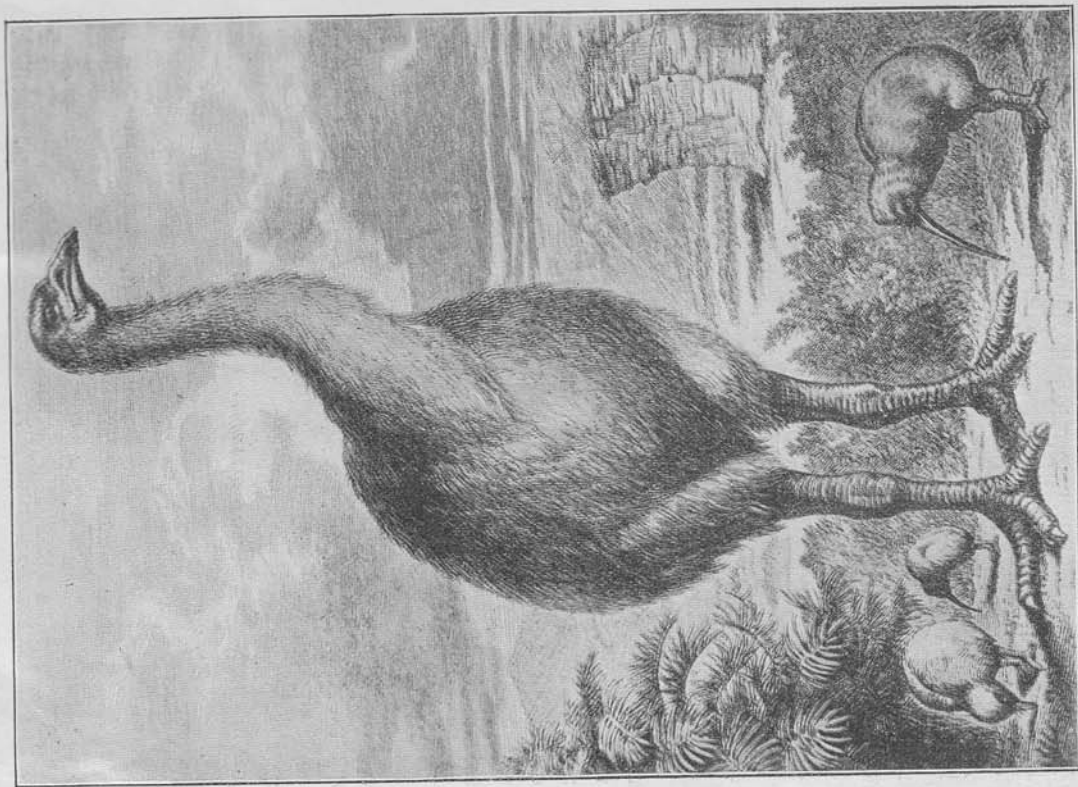
Z četných jmen topografických lze se domýšleti, že byl moa rozšířen po celém Novém Zélandě. Souhlasné svědectví vydává i paleontologie. Celé kostry a jednotlivé kosti jeho objevují se na ostrově Severním i Jižním, a to buď v močálech a diluvialním nánosů říčním a jezerním uvnitř země, nebo v náplavech aluvialních na pobřeží mořském při ústí řek. Ba našly se ostatky po moách také ve ztuhlé látě a jsou dokladem, že hejna obrovských opěrenců oživovala Nový Zéland již za doby třetihorní. Z též doby pochází též otisk šlepeje nalezený v pliocenovém pískovci r. 1885. Teplé podněbí přálo jejich vzrůstu a rozvoji, a stáda opěrených obrů nevypadala jistě jinak nežli jako stáda dlouhokrkych žiraf. Časté výbuchy sopečné připravily hrob mnohemu veleptáku, pochovaly ho v proudy roztopeného kamení a zachovaly jeho ostatky v tufu a popelu pro příští věky.**)

Ale horší časy přišly na opěrené obry dobou diluvialní. Podněbí teplé ustoupilo chladnému, a obrovští bězci hynuli houfně mrazem a brali za své ve vánicích sněhových asi tak, jako hynula stáda mamutů na široširých tundrách severní Sibíře. Tisíce mrtvol pokrývaly povrch pevniny, nyní Novým Zélandem nazývané. Leč sněhový příkrov zahaloval padlé velikáse jenom na krátký čas. Teplejším letem sněhy roztály, povodně odnášely rozpadlá těla níže a níže, a proudy vod pohřbily je v řekách, jezerech a močálech. Pohřebištěm odplavených mrtvol a kostlivců staly se pak širošíře roviny a nížiny. Pověstnou stala se zvláště rovina Canterburyjská (v okolí Christchurchu) při východním pobřeží ostrova Jižního, majíc půdu kostmi vymřelých veleptáků veskrze proloženou.

Nejednou našly se beháky po moách kolmo v močálu stojící. Podobá se pravdě, že hledali veleptáci v bažině spásu, když lesní požár kolem zuřil a v místo záhuby je zahnal.

*) The Extinction of the Moa by E. Tregar. Transaction of N. Z. 1893.

**) V látě okolí Timarského (severně od Duncedinu) vyskytuje se moa rodu *Anomalornis antiquus*.



Jak asi vypadal vymřelý opěrenec moa u porovnání s nynějším kiviem.

Země, v níž jsou kostlivci pohřbeni, skládá se zhusta ze štěrku hrubého nebo z nánosu nejjemnějšího písku. Četné ptáčí hnáty a celé kostry vykopány byly také z morén někdejších ledovců.

Ale jakkoli doba diluvialní pohrobila opeřených obrů na tisíce, přece dočekali se mnozí podnebí příznivějšího, a potomstvo jejich žilo dále na souostroví, když je zvolili za svou druhou vlast Maori.

Co přimělo Maory, aby opustili rodnou kolébku legendárního kraje jménem Havaiiki, vyhledali si daleko za mořem vlastní nové a usadili se na nynějším Novém Zélandě, netřeba zde vypovídati, ale připomenouti jest, že té doby nebylo tam žádné zvěře čtyřnohé, a že Maori odkázáni byli jenom na lov ptáků a živočichů mořských.

Znamenitou náhradou za zvěř čtyřnohou byli však Maorům obrovští ptáci. Z ohromné postavy jejich šla až hrůza a strach. Někteří byli neohrabaní jako velbloudi, jiní měli podobu žiraf a převyšovali člověka dvakráté. Jedni byli tak širocí jak vysokí, krk měli krátký, hrudní kost jako mohutný štít a běháky ztlouští nohy sloní. Druzí byli štíhlí, s krkem vytáhlým, s vysokými hnáty a s úzkou prsní kostí. Rozdílů ty jsou patrný z obrázku na stránce 59. a 61.

Že ve společnosti mohutných těch ptáků pohybovali se tehdy také křivové, soudíme z kostí nalezených zhusta pohromadě s kostmi ostatních běžců.

Příchodem Maorů na Nový Zéland byli dnové života obrovských opeřenců sečtení, a nežli přešlo několik set let, padl neřítovou nebo snad kostěnou sekerou moa poslední. Našly se kostry s ufatou hlavou, a rovná plocha v rozpoltném obratli krčním věští do dneška pádnou ránu veleptáku zasazenou. Ulovená kůra byla pak v kusy rozsekána, na ohništi upečena a snědena. Pamatky z dávných těch hodovišť můžeme zříti ve všech museích novozélandských: tu opálené kameny s opálenými hnáty a drobnými kůstkami po malých kuřátkách, tam pak opečenou kůži s masem a peřím. Ve směsi kuchyňských těch zbytků neschází vají nikdy ani kosti po někdejších psech, nyní již vymřelých.

Kolik tomu asi let, kdy poslední veleptáci byli na Novém Zélandě ubíjeni, nemůže nám povědět bezpečně nikdo. Ani nejstarší Maori se nepamatují, že by byli slychali od svých rodičů nebo

dedů, jak oni ještě podnikali lovy na obrovské opeřence. Za to však udrželo se mezi Maory staré pořekadlo: *K a n g a r o a m o a t e i v i n e i*, t. j. *Kmen ten vyhyne jako moa.*

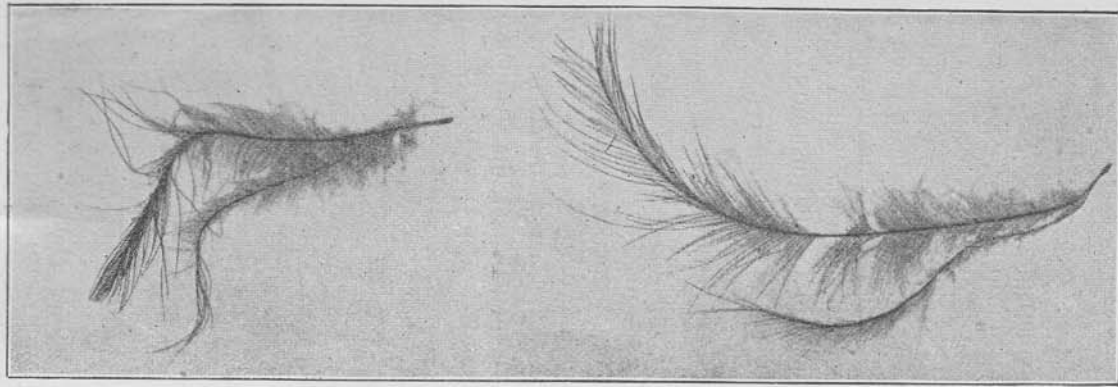
Přírodopyskci novozélandští soudí z různých zkazek starých Maorů, že veleptáci rodu moa vyhyli asi před třemi až čtyřmi sty lety.

První Evropan, jenž měl na Novém Zélandě příležitost poznati hnáty po obrovských opeřencích, byl J. S. Polack. V letech 1835 vypravovali mu tam Maori, že hrozí ti ptáci žijí ještě v krajínách Jižního ostrova. Ale tvrzení jejich ukázalo se býti pouhou pověstí.

O tři roky později dostaly se ostatky po novozélandských gigantech do rukou anglického přírodopyskce Owena. Zvláště mnoho kostí zasílal jmenovanému badateli Walter Mantell.

V zaslaných kostech poznal Owen ostatky obrovských ptáků a označil je ve zprávách Zoologické společnosti Londýnské roku 1839 jménem *Dinornis*. Již etymologie toho názvu praví, že slovem tím míní se pták hrozný, ohromný.

Prodlením několika let bylo zjištěno, že vymřelí veleptáci



Peří z vymřelého ptáka moa, vykopané z nánosu jeskyňového nedaleko Queenstownu.

*

(*Dinornithidae*) náleželi několika rozličným rodům a že jich bylo celkem asi 25 druhů. Do podrobná vyčítá je F. W. Hutton, kurátor musea Canterburyjského (Christchurch), v pojednání: O moách Nového Zélandu.*)

Kostry po obrovských moách roztroušeny jsou nyní po všech museích a získány byly hlavně výměnou za jiné přírodniny. Způsobem takovým obdrželo museum Dunedinské vše, čeho si jen pro nový útav přálo. Rovněž tak byly rozmnoženy proslulé sbírky musejní v Christchurchu.

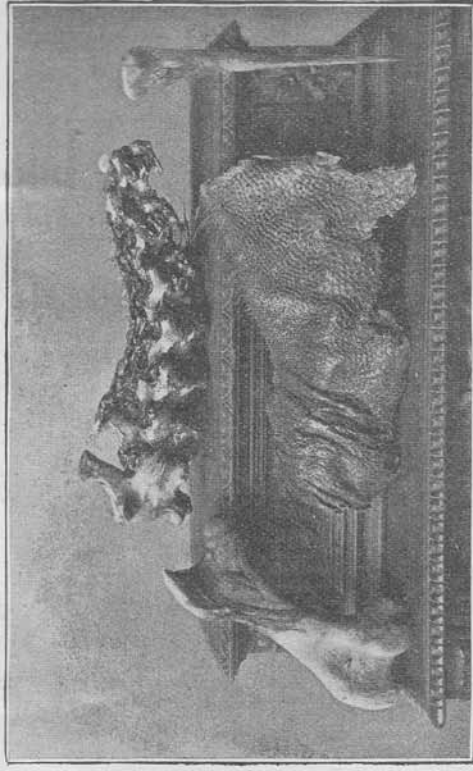
Pro naše České museum byla získána kostra novozélandského veleptáka teprve poslední dobou; přivezl ji musejní ředitel prof. Frič ze své cesty po Americe, zakoupiv ji lacino v někdejší závodě Wardově v Rochestru.

Ceny úplných koster obrovských dinornithidů jdou mnohdy do tisíců korun.

S obrovskými moami zanikli nebo vymírali mnozí jiní opeřenci ostrovní. Někteří zmizeli s tohoto světa úplně, jiní dožili se i časů nejnovejších, ale objevují se na Novém Zélandě tak zřídka, že zdá se, jako by byli ob čas z hrobu vyvoláváni a k životu křišeni. Dokladem toho je slípka takate (*Notornis*) připomenutá již na stránce 49. Fosilie tohoto nádherného opeřence bývají vynášeny z nánosů zároveň s památkami po moách. Dunedinské museum vystavuje z vymřelé slípky toliko dvě kosti, pánev a hnát; za to však chlubí se recentním exemplářem vycpaným a celou kosterou z něho zhotovenou.

Současně vymřelých veleptáků novozélandských byl také veliký chřástal, jmenem *Aptornis otidiformis*. Běhával tam nepochybně v hejnech jako drop (*Otis*) evropský a našel hrob v močálech zároveň s moami a s některými druhy kachen (*Anas Finschi*), labutí, hus (*Cnemidornis minor*), orlů (*Harpornis*), papoušků (kaka, kea, kakapu) a bezkřídlých ptáků drobnějších. Kivi a lesní slípky zůstávali po sobě v pračích pohřebišťích mnoho ostatků a zachovali svůj rod na živě až do dneška.

*) Genera tam uvedená jsou následující: *Dinornis* (*altus*, *maximus*, *excelsus*, *validus*, *giganteus*, *robustus*, *ingens*, *potens*, *gracilis*, *torosus*, *struthioides*), *Palapteryx* (*dromioides*, *plenus*), *Anomalopteryx* (*didiformis*, *antiquus*), *Cela* (*geranoides*, *curtus*), *Mesopteryx* (*didinus*), *Syornis* (*rheides*, *crasus*, *casuarinus*), *Euryapteryx* č. *Emeus* (*elephantopus*, *ponderosus*, *gravis*, *pygmaeus*). *Proceedings*. Vol. XXIV. 1892.



Ostatky z vymřelého ptáka moa: hnáty, obratlé, svazy, kůže, peří.

Že měl člověk na vyhubení mnohých ptáků novozélandských veliký podíl, nelze pochybovati. K počínání tomu nutil přistěhované ostrovany nedostatek jiné zvěře. Když pak Maori vyhubili obrovské opeřence do posledního a pozbyli svých živitelů, zápasili o život a uhajovali jej lidojedstvem. Z mírumilovných ostrovanů stali se prý pojednou pověstní kanibalové a přidržovali se lidožroutství tak dlouho, dokud vepři, přivezení kapitanem Cookem na Nový Zéland, v nové vlasti se nerozplemenili, nezdivočili a masitou potravu ostrovanům nenahradili.

Vedle rozsáhlých sbírek ptáků vymřelých vystavuje museum Dunedinské veškeré domácí opeřence nyní žijící a poskytuje přírodopytci příležitosti, aby mohl ve chvíli přehlédnutí zvláštěnosti novozélandské avifauny a připravil se tak na pozorování pračích živoťa, až bude blouditi ve volné přírodě.

Oko naše spočine na chvílku na domácí křepelce (*Coturnix Novae Zealandiae*) ještě před půlstoletím velmi hojně, ale nyní již vyhubené. Je to jediný zástupce kurových ptáků na Novém Zélandě.

Nápadnou velikostí vynikají novozélandské kukačky objevující se tam ve dvou druzích. Do okolí Dunedinského přilétají

v měsíci říjnu a prodlévají na ostrově do konce ledna, načež se stěhují. Jedna táhne na zimu do Nové Guineje, druhá odlétá na ostrovy Polyneské a neleká se námořské cesty 2—3000 km dlouhé. Příživného způsobu života neříkají se kukačky ani na dalekém jihu Nového Zélandu a světvují vychování svého potomka drobnému zpěváčku.

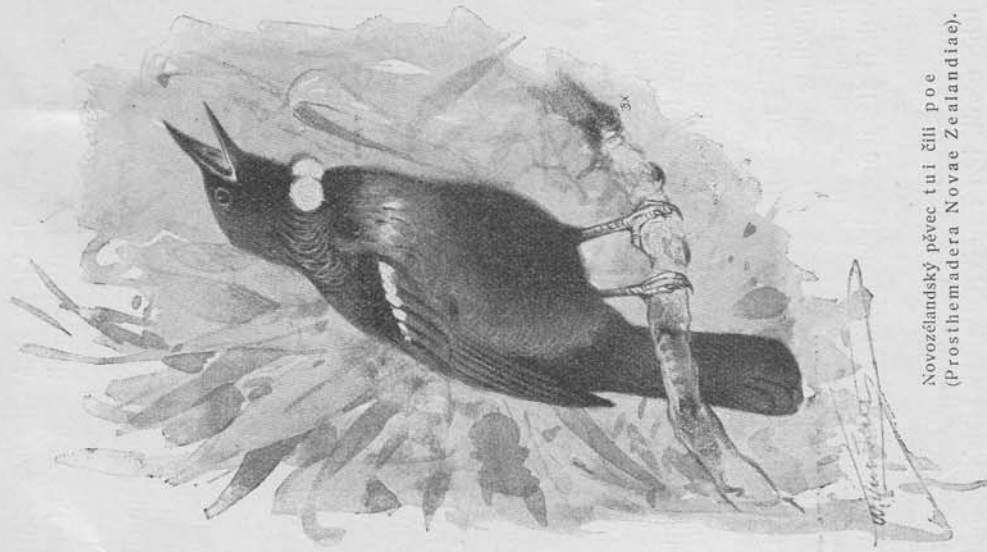
Vyhledal jsem si též ve sbírkách proslulého pěvce, jemuž Maori říkají kokorimoko nebo kokomako a makomako, Angličané bell-bird, tedy asi jako zvonek, vědecky Anthornis č. Meliphaga melanura, a připomíná něho již v cestopisných zprávách Cookových. Mořeplavec ten píše, že byl unesen, když jednoho jitra, vzdálen jsa se svým korábem několik set kroků od pobřeží, uslyšel prozpěvovati v luzích novozélandských sbor opeřenců a že domníval se slyšeti melodie loretanských zvoniců.

A kapitán Cook měl pravdu. Přesvědčíme se o věrohodnosti jeho slov, až hlahol pěvců kokorimoků uslyšíme buď v samé přírodě nebo alespoň v zajetí u ptáčníků evropských.

Maori váží si lahodného pěni kokorimokova tak, že si vtrocené žádají, aby i řeč jejich plynula, jako zvoní hlásky, z hrdla zamilovaného ptáče se řinoucí. Štěstí toho přejí maorští rodiče již svému pachelátku, když mu jméno dávají, obětující mu ptáčka pečeného a pojidající ho s přáním, aby hošík vyrostl v řečníka tak výmluvného, jako proslulý jest medossavkovitý pěvec kokorimoko. A oběti té nepřináší rodiče pacholetí darmo, neboť skoro všichni Maori dospívají ve slavné řečníky a překonávají výmluvností všechny soupeře v parlamentě.

Také se všech stran prohlédneme si medossavku, jež závodí v umění pěveckém s kokorimokem. Poznáváme ji v korunách stromů již po pouhém zvuku tui tui a poe poe. Podle toho pěni dali jí Maori také jméno. Angličtí kolonisté nazvali novozélandského toho pěvce pastorem, protože jeho nácehraná peřička na hrdele bělájí se jako kolárek. Za živa oblažuje tui Maory zpěvem, po smrti zdobí jejich lemovníkové pláštiky svým zeleným oděním kovově se třpytícím. Pláštík i vycpaného opeřence tui uložil jsem do národopisných sbírek musea Náprstkova.

Podobu novozélandského ptáka pastora znázorňuje příložený obrázek. Velikostí překonává tui (Prosthemadera Novae Zeelandiae) našeho kosa jen o maličko.



Novozélandský pěvec tui čili poe
(Prosthemadera Novae Zeelandiae).

Pro líbezný zpěv chová se tui v Evropě také u ptáčníků.

Avifauna Nového Zélandu vykazuje také zvláštní druhy drozdů, špačků a králíčků, honosí se pestrým lednáčkem a nádherným holubem, zvaným v maorštině kuku, a několika druhy chřástalů, kteří pro zakrnělá křídla nemohou létat.

Kdo z novozélandských osadníků neznal by těchto „lesních slípek“, u Maorů veka řečených. Farmáři vypravují o dotěravých vekách (Ocydromus) celé zlodějské historie. Kradou

prý jako naše straky všeko lesklé a odnější lízce, vidličky, nože, prsteny, brýle. Také navštěvují kurníky a rozklofávají tam vejce, aby jejich obsah vypijeli.

Z dravých ptáků domácích může museum Dunedinské vystavit jen několik druhů, nějakého pochopa, sokola a drobnou sovou (maorský ruru nebo koukou). Importování pěvců mohou tedy na Novém Zélandě dobře prospívat.

Tím čtenější jest v museu vystavená společnost domácích ptáků vodních. Mezi kachnami je také jeden druh (Nesoretta), jenž létati neumí a co nevidět bude asi náležeti minulosti. Štěstí ještě, že žije na odlehlých a neobydlených ostrůvcích Aucklandských (při 50° j. š.), poněkud více známých z robinsonády kapitána Musgrava a několika jeho soudruhů, kteří prožili tam musili přes půldruhého roku, když koráb jejich se ztroskotal.

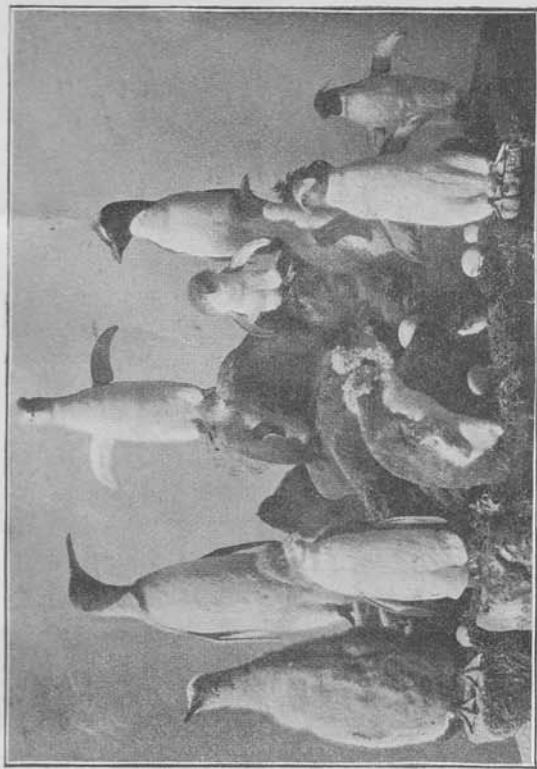
Těžko pověděti, proč právě Nový Zéland a jeho blízké ostrovy oživeny jsou a oživeny byly tolikerými opěrci bezkřídlými.

Komicky vyjímají se v musejní sbírce skupiny tučňáků, ochmýřených mláďat i různé zbarvených rodičů odrostlých, vychovávajících mezi kamením a v důlčích obyčejně toliko po jednom potomku a sedících tak vytrvale, že tahají vetřelce za oděv a štípají ho, kam jen mohou, jen aby nezvaného hostě z ptáčích osady vypudili. Ba nechají se raději pochytati a odvésti do zajetí, nežli by hnízdiště dobrovolně opustili. Křídla sice mají, ale létati přece nemohou. Peruti jejich nemají na sobě skoro žádného peří a vypadají již jenom jako ploutve šupinami pokryté. Zdá se, že je pinguin již více tuleň nežli pták.

Málo kde najde se tolik havěti pinguinů jako na Novém Zélandě a v jeho okolí, byť i největší z tamějších pinguinů nedosahovali té velikosti jako obrovský tučňák patagonský.

Za hnízdení bývá pinguinů tolik pohromadě, že bychom je marně počítali. V měsíci říjnu plují k pevnině a v červnu táhnou na moře. Jako praví obyvatelé jižní polokoule objevují se v nejzazších vodách moří antarktických.

V oblasti Nového Zélandu žije několik druhů pinguinů. Vernými společníky jejich bývají zhusta burňáci, rackové, terojové, rybáci, ústřičníci, fregatky, někdy také roháči. Mezi těmito neschází ani roháč velký, náš dobrý známý i z českých vod.



Novozélandští tučňáci č. pinguini.

Ze všech třiceti druhů kormoranů čítá jich Nový Zéland celou třetinu. Ale kdežto evropský kormorán obecný, zaletající z jara také do řek českých, oděn jest jako do černého smutku, kormoráni novozélandští vyzdobili se také peřím jasným a pestrým.

Z domácích plazů a obojživelníků spatřuje se v musejních sbírkách málo preparátů. Není tam ani hadů, ani želv, ani žab. Všichni tito tvorové Novému Zélandu scházejí.

Do nedávna čítala zvířena řečené říše ostrovní alespoň jednoho obojživelníka, okatou žabu, ale nyní i tento skokan vymizel s ostrovní půdy a nebude snad již nikdy a nikde nalezen.

První novozélandské žáby byly nalezeny jako velká vzácnost v okrese Aucklandském roku 1852. O několik let později získal tam pro své sbírky dva exempláře Hochstetter a předal je doktoru Fitzingrovi ve Vídni k určení. Od té doby známa jest novozélandská žába jakožto Leiopelma Hochstetteri. Domácího jména nevěděli pro ni ani Maoři, což svědčí, že obojživelník ten byl tam řídký již ode dávna.

Dunedinské museum chová ve svých sbírkách jediný nepřát památného toho tvora.

Drobných ještěřů domácích vystavuje museum asi tucet druhů, tedy všechny, kteří jsou do té doby na Novém Zélandě známi. Jsou to hlavně gekoni a scinkové.

Největší ještěř Nového Zélandu (pověstná tuatura) položen jest od preparátora musejního do společnosti burňáků, kteří mu ve svých brložích dopřávají útulku. Co nevidět setkáme se s tříokým tím tvorem živým, budeme si moci prohlédnouti jeho podivuhodné složení do podrobná a uvidíme, že je skutečně bytostí dochovanou dnešních dnů jako živý svědek pradávných věků geologických.

Z celé zvěřeny Nového Zélandu vane dech starobyklých časů a v příslušných jejich zrači se tolik záhad přírodovědeckých, že jich ani důvtip vyznavačů Darwinových vyložití nedovede.

Zoografie pevnin na dalekém jihu zjistiła živočíchy novozélandského rázu také na okolních ostrovích, jako jsou Norfolk, Lord Howe, Macquarie, Chatham. I tam přebývají nebo do nedávna přebývali opeření bezkřídlí a taková, kteří křídla majíce přece jich k letu neuvívají. Zajisté souvisely daleké ty souše s pevninou Nového Zélandu a vytvořovaly společně kdysi ohromný kontinent, nyní již dávno v moři utonulý a jenom ve skrovných troskách vycňívající. Austrálie dle všeho s pevninou tou nesouvisela a proto nemohla jí obdařiti ani jediným zástupcem četných ssavců vačnatých.

Dunedinské museum je také bohatou studnicí studia národopisného. Příznivci maorské ethnografie snesli do jeho síní vše, co se ještě po Maořích zachovati mohlo. Velikým dobrodějem musejním je milý doktor Hocken, zasloužilý badatel na vděčném poli domácí historie. Maorské dřevorezby jím do musea darované náležejí k nejvácnějším jeho odkazům. Ukázky dovedných těch maorských výtvorů podány jsou zde v několika obrázcích; ze všech dýše fantazie polyneské architektury.

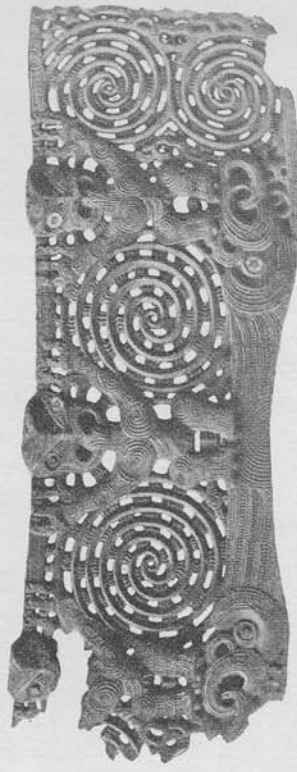
Přírodovědecké a národopisné museum Dunedinské není na Novém Zélandě jediné. Ústavy toho druhu má ještě Christchurch, Wellington a Auckland.

* * *

V blízkém sousedství Musea stojí budovy universitní. Vysoká škola ta má jméno *University of Otago*.

Ale na jedné škole vysoké neměli obyvatelé Nového Zélandu dosti a tak čítá nyní ostrovní říše našich profinožců již 4 university: druhá zove se *The Canterbury College* (v Christchurchu), třetí *The Auckland University College* (v Christchurchu), a nejmladší *The Victoria College* (ve Wellingtoně).

Vysoká škola v Dunedině měla v roce 1900 přes 200 řádných a mimořádných posluchačů a 25 profesorů a lektorů.



Maorská dřevorezba jako výzdoba na průčelí domu.

Diplomy universitních hodností uděluje na Novém Zélandě zvláštní zkušební komise, řečená *University of New Zealand* a založená po příkladě „*University Londýnské*“, která rovněž není žádnou školou, nýbrž pouhým sborem zkušebních komisařů.

Roku 1900 počítalo se všech graduovaných posluchačů universitních na 700.

Vysoká učení Nového Zélandu jsou přístupna také ženskému pohlaví. Posluchačky tvoří asi třetinu všech zapsaných. Ve zmíněném roce studovalo lékařství celkem 17 posluchaček.

Ve veřejných čítárnách tvořících hlavní součást novozélandských Institutů, vídal jsem nejvíce dámy. Jako Austrálie a Tasmanie, tak i Nový Zéland postaral se legálně o zřízení Institutů. Účelem jejich jest pěstovati literaturu zakládáním knihoven a čítáren. Všechn literárních spolků počítá se nyní na Novém Zélandě

přes 300 a členů asi 18.000 Ústředním výborem těchto spolků vydávají se odborné zprávy, zvané *Transaction of the New Zealand Institute*.

* * *

Dunedinská universita přiléhá k Botanické zahradě, jež však jest pouhým proměnným sadem, ne pak ústavem v našem smyslu. Skutečných zahrad botanických Nový Zéland až posud nemá.

Stromová botanického parku čítá příslušníky všech zemí. Břízy, javory a duby aklimatovaly se na půdě Nového Zélandu znamenitě a rostou tam rychleji než u nás.

Na parky a hřiště pamatovali v Dunedině již dávno a mají veliká prostranství pro všechny druhy sportu. Náruživě hraje se tam cricket, lawn tennis, kopaná, polo, koulená, jinde jsou závodistiště pro cyklisty a koňské dostihy, v zálivu pak mají své místo regaty. Sportovníci novozélandští překonávají svou horlivostí sportsmeny australské a tasmanské.

Byl odpolední prázdník, a hřiště hemžila se mládeží i hráči dospělými. Ve tváři všech bylo znáti, že se mají dobře. Tiseň s nedostatkem ještě na Novozélandu nedolehla. Hlad tam ne- souží snad nikoho, a těžké práci nepodlehl ještě nikdo.

O prázdnou chvíli, jež by věnoval lid zábavám, kratochvíli a tělocviku, postaral se na Novém Zélandě sám zákon již r. 1895 a stanoví, že jednou v každém týdnu budou se zavíratí všedního dne všechny krámy již o polednách, a že odpoledne má míti služebnictvo prázdnou. Který den v týdnu to bude, stanoví si každá osada sama. Tak má na příklad polodenní prázdnou (*half holiday*): Dunedin a Auckland ve středu, Christchurch ve čtvrtek, Papakura v úterý, Manaia v pátek.

Služebnictvo v krámech zaměstnává se obvyčejně od 8 nebo od 9 ráno až do 6 hodiny odpolední. V sobotu zavírají se úřadovny již o 1 hodině s poledne.

Ženy a mladé služebnictvo nesmí býti zaměstnáno v obchodech déle než 54 hodin v týdnu.

Nejmenší mzda v městě bývá asi 1 šilink za hodinu, tedy denně při osmihodinné práci 8 šilinků (po 60 krejčářích). Krejčí dostává denně asi 7 až 10, švec 6 až 12, zedníci a truhláři 8 až

12 šilinků. Z té příčiny jsou krejčovské výrobky zakázkové drahy. Za práci vestu žádal na mně krejčí v Dunedině 16 korun.

Po radovánkách a prázdninách touží čeled na Novém Zélandě mnohem více než v Evropě a dosahuje jich při své volnosti mnohem snáze. S čeledí musíš jednat na Novém Zélandě jako s panstvem, nebo jako rovný s rovným. Hartusiti na ni nasmíš a buď rád, že ti vůbec slouží. Přál bych našim služkám, lo- potíčem se od ranného jitra dlouho do noci, aby užily aspoň po- lovici té volnosti, jako ji užívají jejich družky u novozéland- ských antipodů.

O svátčích třesou se novozélandské paničky, aby je služby nenechaly na holičkách a neoděšly jim z domu zrovna o váno- cích, jako se zhusta stává. Nenáleží v městech ke vzácnostem, odejde-li třebaš na půl sta kuchařek najednou, aby slavily šťastné svátky mezi svými, zanechávajíce mladé hospodyně u plotny sa- motný. Služebné, jež umějí jen trochu dobře vařiti, mívají týdně kromě celého zaopatření 12—15 šilinků.

„Pošlete nám sem několik českých Marjánek do služby. Umějí prý tak dobře vařiti. Ujišťujeme Vás, že naše ženy budou tu s nimi zacházeti jako s máslem, že jim dají dvakrát i třikrát tolik, co mají doma, a že budou míti dvě odpoledne týdně prázdnou. Pošlete hned čtyry najednou. Ale také pro 50 jiných našla by se hned místa. Paní konsulová L. abonuje se na jednu, paní konsulová S. na druhou. Nezapomeňte a brzy odpovzte!“

Tak a podobně psávají mi známí a přátelé z Nového Zé- landu, ale až dosud neodhodlala se tam vydati ani jediná krajanka.

„A jak dlouho se tam pluje?“ otazovala se mne kandidátka jedna.

„Asi 50 dní.“

„A pořád po moři?“

„Pořád po moři.“

„Pěkně děkuji. Tam mne nedostanete!“

„A jak je tam daleko?“ tázala se mne druhá.

„Asi 20.000 km. Objedete tak asi půl zeměkoule.“

„A je tam hezky?“

„Tak pěkný a zdravý kraj najde se málo kde jinde ve světě. Mimo to se tam služebné dívky dobře vdávají. Také mají na stará léta zabezpečenou státní pensi.“

„A mluví se tam také česky?“

Záporná odpověď vzala všecku chuť odjeti na Nový Zéland i druhé kandidátce. Od té doby jsem zprostředkování služeb u našich protinožců zanechal.

Polodenní prázdniny jednou všedního dne v každém týdnu bývají také v továrnách a dílnách. Dle toho jest zákonných 48 hodin pracovních na šest všedních dnů rozdělit. Obvyčejně pracuje se po pět dní od 8 do 12 a od 12¹/₂ do 5¹/₄ a jeden den od 8 do 12¹/₄.

Přespočetné hodiny odměňují se po dohodě dělnictva se zaměstnavatelem nejméně šesti penčí (60 haléřů) za každou hodinu pracovní. Dělníkům mladším než 18 let a všem dělnicím je třeba, aby měli k tomu svolení od živnostenského dozorce.

Za živnostenské inspektory ustanovuje stát jak muže, tak ženy.

Děti pod 14 let do továren se nepřijímají. Dělníci pod 16 let musí se prokázat lékařským vysvědčením, že jsou k tělesné práci schopni.

Různá a četná zákony, týkající se poměrů mezi dělnictvem a zaměstnavateli, vyšly z popudu mocných „Unii“ dělného lidu a provádějí se velmi přísně. Polodenní prázdník světi se jako svátek, odtud také jméno *half holiday*, t. j. polosvátek. V tu dobu je těžko koupiti sirky od pouličního prodáváče, a ubohý Vlach, jenž prodával o prázdníku balonky na ulici, platil několik šilinků pokuty a pětkrát tolik za útraty trestního řízení.

*

*

*

*

Milý pan Willy Fels hostil mě v Dunedině jako nejlepšího přítele z dávných let. A přece jsme se sešli v životě toliko jednou. Bylo to v Melbourně v malém krámě, v němž bylo vyloženo několik žaponských řezeb kostěných, známých milovníkům žaponerie jakožto *neck* nebo *neck* a sloužících v říši mikadově hlavně za ozdobné přívěsky k tabatierám. V drobnostkách těch, představujících zhušta pitvorné myšky, opičky a lidské figurky, uložili žaponští řezbáři všecken humor svého mistrovství, a necuke má v uměleckém světě zvůcné jméno.



Ráz tisovitých stromů kahnikateových
(*Podocarpus dactyloides*).

Pan Fels shání žaponské trefky náručivé, a nemůželi jich koupiti v samé říši vycházejícího slunce, opatřuje si je ob čas aspoň v přístavních městech australských.

Náhoda tomu chtěla, že jsem mohl horlivému amatéru při vybírání řezeb poraditi a upozorniti ho mezi jiným na to, co je necuke ze slonoviny a co z mrožoviny.

„O jak vám, pane, děkuji. Mé jméno Fels. Zastupuji německý konsulát v Dunedině. Těším se, že vás budu moci na Novém Zélandě pozdraviti. Přijďte jistě! Nežli processujete Tasmanii, budu již dávno zase doma. Jsem vám ke službám. Seznámím vás s našimi přírodopytci. Tedy na shledanou na konsulátě! A potom budete mým hostem.“

V domě pohostinného pana Felsa bylo při pravém bavor-ském a rýnském veselo. Hovořilo se brzy o Indii, brzy o Číně, Cejlonu, Žaponsku.

„Vy že znáte také mého přítele v Jokohamě?“ tázal se udiveně jeden z pozvaných hostů.

„Jak pak bych neznal toho výborného motýláře! Sedávali jsme pohromadě zároveň se společníkem tamější světoznámé firmy zahrádnické.“

„Chcete říci snad s panem Ungrem.“

„Ano, jak bych neznal toho exportéra květinářských cibulí a rozkošných zákrsků žaponských konifer! Navštívím ho i na této své cestě.“

„K neuvěření! Jaká náhoda!“ zvolal radostně můj soused u tabule. „Vždyt to jsou moji nejlepší soudruzi. Nuže, vyřiďte jim, že jsme přijeli na Novém Zélandě na jejich zdraví! Ať žijí naši přátelé v Jokohamě!“

A opět vyprazdňoval každý křišťálový pohár chladného moku šlechtěného na svazích proslulé hory Rüdeshaimské.

Se slovy „Zítřka v Klubu“ opouštěli jsme pozdě v noci letohrádek našeho hostitele.

* *

*

Kluby novozélandského panstva zařízeny jsou po způsobu anglickém. V Anglii kluby vypučely a rozšířily se po všech britských osadách zámořských.

První kluby anglické byly ovšem pouhé krémy, v nichž scházely se družiny veselých přátel ke společenským hovortům. Chutné nápoje, nějaký zákusek a vtip udržovaly besedu pohromadě. Jedni scházeli se v kavárně „U Mořské panny“, jiní v „Křemě čertově“. Tak bylo za starodávna.

Z pouhých společností hospodských vyvinula se znenáhla střediska politická a literární, a sdružení členové nescházeli se již v křemách, ale stavěli si své vlastní domy a paláce, opatřili je restaurací, úborovnou, jídelnou, kužárnou, sání koncertní, knihovnou, čítárnou, hernami, ano i noclehárnou pro členy společny a měli ve svém klubu svůj domov. Býti členem nějakého klubu stalo se teď povinností každého Brita, ať džentlmena nebo dělníka.

Londýnské kluby jsou teď tak četny, že mají svá sídla ve zvláštní čtvrti Westendu. Vším právem nazývá se tato část města Club Land.

Jak žije se v předních klubech anglických, jde nade všecken pomysl členů besed našich. V přijímacích síních vítá clubman

své přátele, svobodní členové dostávají tam poštu, dávají se obsluhovatí sborem pázat odených v modrý kroj se stříbrnými knoflíky, objednávají si za nedrahý peníz nejlepší pokrmy a nejlepší nápoje, zasedají ke stolkům pokrytým sněhobílým ubrusem a opatřeným křišťálovým sklem a stříbrným úborem, hraji partii na kulečnicku, v kužárně kouří, ve zvláštním saloně píší dopisy na klubovním papíře, v saloně hudebním obveselují se hrou na piano, varhany a harmonium, v prostorné čítárně pročítávají nejprřednější časopisy světa a účastňují se společenských hodů, banketů a slavností, v klubovních místnostech ob čas pořádaných. Jaký div, že něženatí muži prožívají ve svém klubu všecku prázdňou chvíli, že označují na navštívěnkách, ve kterém klubu jsou domovem, a že po svátosti stavu manželského ani netouží.

Naši antipodi v krajích australských a novozélandských napodobí anglické kluby londýnské a zařizují se v nich rovněž s velikým komfortem. Ale členský příspěvek roční činí obyčejně tolik liber šterlinků, kolik platí se u nás zlatých.

Po návrhu mého hostitele byl mi vydán předsednictvím listek tohoto obsahu: Pan Josef Kořenský jest čestným členem Otažského klubu v Dunedině od 8. ledna do 8. února 1901.

Průkaz takový opravňuje čestného hosta, aby užíval všech výhod poskytnovaných každému členu.

Členové klubu zhusta ve své restauraci obědvají a dojíždějí ke svým rodinám bydlicím ve vzdálenějších vilách teprv na večer.

V klubovním saloně přivítal mě jeden člen slovy: „Jak pak se má profesor Vejvodský? Jsem doktor Chilton. Mezinárodní sjezd přírodozpytců v Evropě svedl nás oba dohromady.“

Doktor Chilton hledí si na Novém Zélandě nejenom lékařství očního, ale oddává se v prázdňé chvíli také studium drobné zvířeny. Zajímavé práce o koryších spojovaly oba odborníky před lety duševně, později poznali se oba protinožci osobně.

Po doktoru Chiltonovi ujal se mne zase městský lékař Harry de Lautor, vozil mě po kraji a rozestavoval ve své vile všecky drobnohlady, aby se mohl pochlubiti mikroskopickými preparáty novozélandských rozsivek.

V čítárně Otažského Klubu přišla řeč také na jedovatého pavoučka, připomenutého již na stránce 278. dílu I. Podnět k tomu hovoru zavdal měsíčník v Dunedině vycházející a nazý-

Josef Kořenský: Cesta k protinožcům. II.

6

vaný *Katipo*. Maorské jméno jedovatého osmínožce přeneseno bylo také na satirický časopis. Z tiskařského lisu evropského vychází *Vosa*, ve vlasti Maorů zastupuje vosu kousavý pavouk *Katipo*.

Jedovatého toho členovce zná na Novém Zélandě každé dítě. Na kmenech při mořském pobřeží se povalujících bývá *katipo* obyčejným zjevem. Sbíral jsem jej jak na nejzajímavějším jižním Nového Zélandu, tak i v odlehlých krajinách ostrova Severního.

S tímžé rodem a druhem pavoučím (*Latrodecetes celioskatipo*) setkal jsem se později ještě na mořském pobřeží ve Queenslandě, nacházejce jeho zámožky ve starém dřevě až na samém cípu nejsevernější Austrálie.*)

*) Mám za to, že poloostrov Yorský jest nejsevernější místo, kde *katipo* na jižní polokouli se objevuje. Je-li *katipo* rozšířen také v souostroví Sundském, z pozorování proslulého přírodopysce Slováka doktora Doležala nevysvítá.



Plání Canterburyjskou.

Paroplavební spojení mezi Dunedinem a ostatními přístavy novozélandskými udržuje podnikatelství U. S. S. Co., menší lodi objíždějí pobřeží, větší dotýkají se pravidelně a častěji Tasmanie a Austrálie (Intercolonial and Coastal Services). Řídicí vyhlášení se parolodi k ostrovům Jižního moře (str. 473. I. díl). Linie ta slove South Sea Islands Services.

První kolesová parolod zahájila plavbu na jihu novozélandském r. 1861 a měla jméno „Golden Age“, t. j. Zlatý věk.

Kolesové parníky ustoupily teď parolodím šroubovým a zastavují v přístavech i několikráte v týdnu.

Předními přístavy na Jižním ostrově Nového Zélandu jsou: Bluff, Dunedin, Port Chalmers, Oamaru, Timaru, Akaroa, Littelton, Picton, Nelson, Westport, Greymouth, Hokitika, na Severním pak Wellington, New Plymouth, Napier, Gisborne, Auckland.

Živé spojení paroplavební je zvláště mezi Dunedinem, Litteltonem a Wellingtonem. Lodi vyjíždějí každý všední den.

Z Bluffu do Dunedina počítá se 170 námoř. mil (přes 300 km), z Dunedina do Litteltona 190 (340 km), z Litteltona do Wellingtona 175 nám. mil.

Rozvrh plaveb vydává podnikatelstvo v příručních knížkách (*Pocket Guide*) pro každý měsíc zvláště.

*

Mnohé pobřežní osady odkázány jsou výhradně na spojení paroplavební, čekající ještě na založení dráhy železné a užívající dosud zhusta komunikace dostavníkové (Coach routes).

Až dosud neprotínají železnice Nový Zéland od jednoho konce ke druhému, ani od jihu na sever, ani od východu na západ.

Jižní ostrov Nového Zélandu má hlavně železnice pobřežní. Jen málo odboček vniká hlouběji do nitrozemí.

První železnice byla otevřena na Novém Zélandě r. 1857. Roku 1900 vykazuje Nový Zéland železnic 2104 angl. mil (3366 km). Skoro všechny železné dráhy buduje a spravuje stát sám. —

Soukromých železnic jest celkem na 180 angl. mil (288 km). Jedna trať založena jest při západním pobřeží ostrova Jižního, druhá při západním břehu ostrova Severního.

Ve státních železnicích novozélandských uloženo jest kapitál asi o 16 milionech liber šterlinků (384 mil. korun). Jistina ta vynáší říši asi 3,2% úroku.

Až na skrovné výjimky jezdí se na novozélandských drahách pomalu. „Kdo spěchá, jde raději pěšky“ — říká se uštěpačně také na Novém Zélandě.

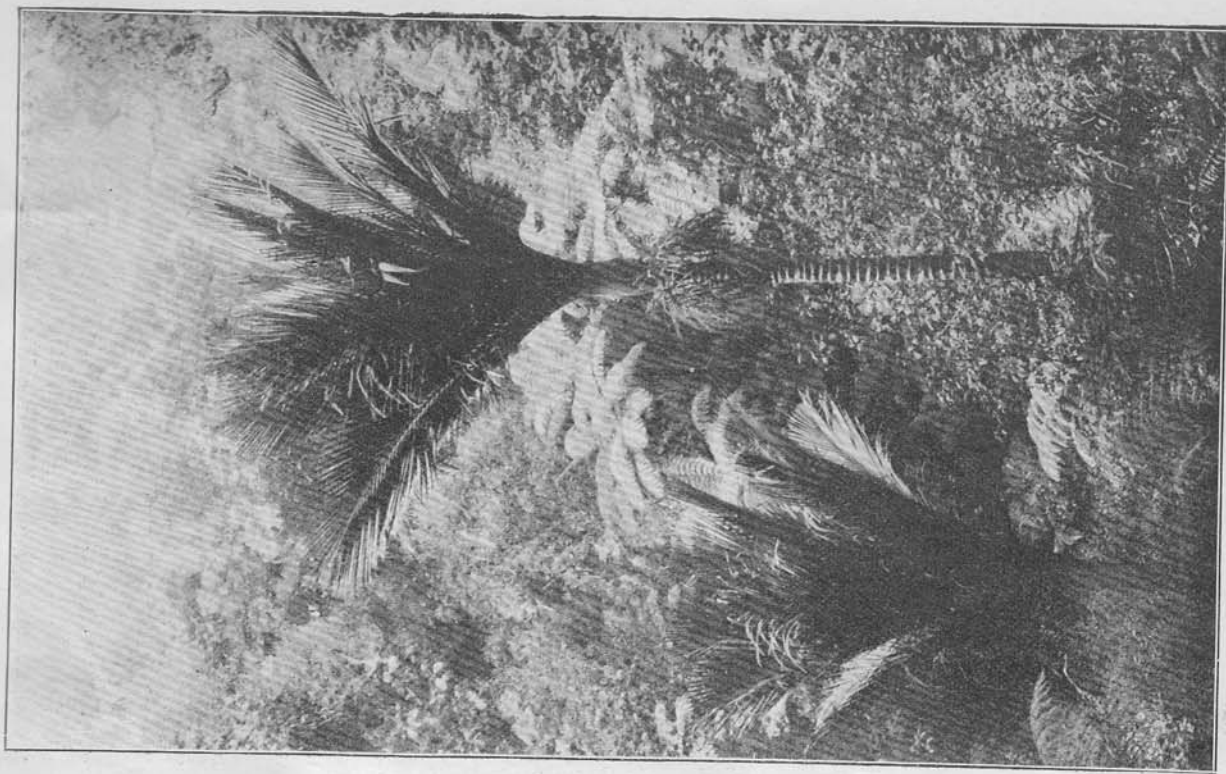
V noci vlaky nejedí, v neděli málo kde, na některých pak liniích jenom některé všední dny. O všem tom poučuje pasažera vládní jízdní řád prodáváný po 1 d (10 h) a zvaný Time Table for the New Zealand Government Railways.

Mezi hlavním městem provincie Otažské (Dunedinem) a mezi hlavním městem provincie Canterburyjské (Christchurchem) jezdí také rychlík, a to každého všedního dne jednou. Z Dunedinu počítá se tam 230 anglických mil. Expressní vlak vykonává tuto dráhu asi v 10 hodinách; urazí tedy průměrně za hodinu 23 angl. mil. (37 km).

*

*

Cestou do Christchurchu nastoupil jsem z Dunedinu železnicí. K radě tamějších přírodopytčů navštívil jsem také město Oamaru a blízké okolí.



Novozélandská palma nikau č. areka chutná (Areca sapida).
V pozadí uprostřed stromovitě kapradiny.

Trat vede s počátku při samém moři. Stačil by skok z okna, a tonul by člověk ve vlnách Jižního Pacifiku.

Pobřeží je potom divoké, pŕda kamenitá, vytvořená žhavými výrony vulkánických hornin.

Některé erupční horniny novozélandské vyrazily nad povrch již za starých dob triasových, jiné teprv za doby křídové a třetihorní, slovouce jednou syenity, porfýry, felsity, po druhé trachity, dolerity, zelenokameny, čediče, láva a j.

Středisek vulkanismu má Jižní ostrov několik, nad jiné však vyniká okolí Dunedinské a poloostrov Banksův kolem Christchurchu.

Při životě udržel se vulkanismus hlavně na ostrově Severním.

Chvílemi vniká trat do útrob zemských, proráží vyvělé skály, opouští tunel za tunelem a stoupá potom k výšinám. Odtud také jméno stanice Port Chalmers Upper, t. j. Chalmersův přístav Hořejší. Někdejší zakladatel skotské církve presbyteriánské Tomáš Chalmers žije tak v památce i na Novém Zélandě.

Vlastní přístav Chalmersův rozkládá se asi o 25 metrů níže a jest kotvištěm zámořských lodí takových, jež pro hluboký ponor nemohly by přistati v přístavě Dunedinském.

Příkré stráně a rokle tonou tam v samé zeleni. Kapradí a kordyliny bujejí pohromadě s buky a křovinatými rozrazilly a fuchsiemi.

Ale angličtí kolonisté neřikají novozélandským buktům *b e e c h, nýbrž b i r c h, t. j. bříza, zvouce jeden druh pro zvláštní barvu její kůry břízou červenou, jiný druh břízou černou a střibrnou.*

Maori říkají domácím buktům *t a v h a i* nebo *t a v h a i r a u n u i*.

V lesním hospodářství přísluší novozélandským buktům důležitě místo. Dříví jejich náleží k nejcejnějším.*)

Na cestách po Australii uvyká přírodopysce v lesích skoro výhradně stromové eukalyptovému, akáciím, kasuarinám, banksiím a žlutokapům, ale v lesích Nového Zélandu pátráme po nich marně. Blahovičníky zastaneme tam jenom v parcích a

*) V botanice slovou novozélandské buky *Fagus fusca, F. Solandrii, F. Blairii, F. Menziesi*. Názvy ty pocházejí od Hookra nebo Kirka.

blízko osad zároveň s jiným stromovím u protinožců zaváděným.

Větší díl domácích rostlin náleží původní květeně Nového Zélandu, menší díl obsahuje rostliny, kterými se vyznamenává také Austrálie, ostatní pak přimykají se svou podobou k tropické floře indické, ba shodují se též s rostlinnými rody jihoamerickými, jako na př. stromovitá fuchsie zvaná u Maorů *k o t u k u t u k u* (*F u c h s i a e x c o r t i c a t a*).

Plody fuchsiové tvoří hlavní potravu lesních holubů novozélandských.

Časté srážky deštové propůjčují novozélandským lesům bujnosti a bučiny po celý rok se zelenající berou tam na se ráz pralesa tropického.

Četné druhy palem Novému Zélandu scházejí. Výjimku činí toliko areka chutná (*A r e c a, K e n t i a s a p i d a*), maorisky *n i k a u*. Poznáme ji, až jen proputujeme chladnější jih a ocitneme se v teplejších pásech Jižního ostrova. Tam jest její hranice nejdálnějšího rozšíření na jižní polokouli, tam v lahodném podnebí obou ostrovů Nového Zélandu roste pinou silou, dosahujíc výše až 13 metrů. Místy shlukuje se těchto ztepilých palem tolik, že vytvářejí v hustých lesích palmové oasy, při nichž pak Maori rádi zakládají osady. Mladé výhonky jsou domorodcům chutnou náhradou za veliké ořechy, jimiž honosí se kokosovník. Z toho asi důvodu dali jí Maori, když se na Nový Zéland z Polynésie přistěhovali a žádných ořechů na nové palmě nenašli, jméno *n i - k a u*. Prvé slovo znamená v maorštině palmu, druhé pak asi tolik jako bez plodu.

*

*

Když se vlak vypletl z horských zářezů a snížil se zase ke hladině mořské, ubylo rázem lesní vegetace, a pobřežní rovina nabyla rázu stepnatého.

U stanice Vaikouaiti dotýká se trat zase samého oceanu a vrubí malebný záliv, v němž za dávných častí prodlévali rádi velrybolovci. Do roka plavivalo se do vod Nového Zélandu až na tři sta velrybářských korábů a kotvivaly při březích. Zvláště častými hosty bývali tam velrybolovci američtí. Ale za dob nejnějších vídají se tam zřídka jak velryby, tak velrybolovci.

Velrybovití ssavci objevují se u Nového Zélandu v četných druzích. Znalci těchto mořských tvorů uvádějí přes dvacet druhů velryb a plískavic, oživujících ještě dnes moře našich protinožců. Z pravých velryb je to *Balaena australis*, *B. rostrata*, *Megaptera boops*, kromě těch pak také vorvaň (*Physeter macrocephalus*), narval (*Orca gladiator*), plískavice obecná, sviňucha (*Cephalorhynchus Hectori*) a j.

Ze jmen těch jde na jevo, že jsou mezi nimi také zástupci, jejichž domovem jsou všechna moře světa.

Mám za to, že číslo velrybovitých ssavců uváděné přírodoplytci novozélandskými bude asi větší, protože vědomosti o velrybách vůbec ostávají do dneška velmi neúplny a ve vědeckém ohledu nedostatečny, jak dobře poznamenává dr. Bolau ve svém článku*) udávaje, že všech druhů ssavců velrybovitých může býti asi na 140.

* *

*

Mnohé názvy stanic, jimiž trat se ubírá, prozrazují původní osady maorské. Ale Maori sami již z nich většinou vymizeli, takže se jich na celém ostrově Jižním počítá jenom asi 2000. Dvacetkrát tolik žije jich na ostrově Severním.

Jména maorských stanic zaznívají v našich uších podivně. Ale vyslovení maorských slov nezpůsobuje českému čtenáři žádnou obtíž, protože je čteme tak, jak jsou psány. Vaikouaiti čte se tedy Va-i-ko-u-a-i-ti.

Podobně rozložilo by se jméno Puketeraki, Vaianakaroa, Vaimotu, Pukeuri, Tuakitito, Tuhatatahi, Tuviriroa, Vairarapa, Taurakopiorē, Ruapekapeka, Kiriohinekaia.

T před i čte se ovšem tvrdě, tedy ty.

Že tu mnohé české hlásky scházejí, bije do očí hned na prvý pohled. Maori nemají ve svém jazyku ani *b*, *c*, *č*, *d*, *f*, *g*, *ch*, *j*, *l*, ani *q*, *s*, *š*, *x*, *y*, *z*, *ž*. Jim stačí 5 prostých samohlásek a 10 souhlásek a mohou pronášeti nejtúchvatnější řeči parlamentární.

O jednu však hlásku mají Maori zase více a to jest *ng*, totéž *ng*, jež slyšíme v německých jménech *bringen*, *singen*,

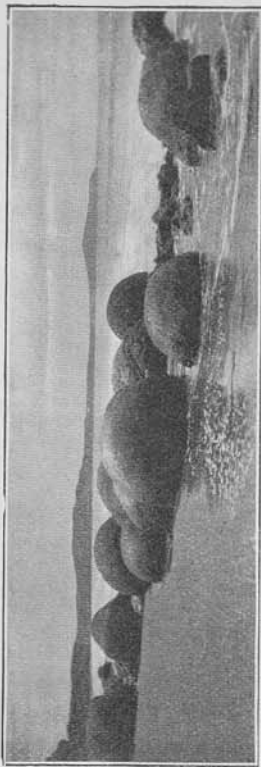
*) Die wichtigsten Wale des Stillen Oceans und ihre Verbreitung. Segelhandbuch. V Hamburku.

ringen. Čtení maorských slov s *ng* způsobuje nám nejvíce obtíží: Ngaruhoe, Ngahauranga, Ngakavan, Ngartavahia, Ngatoroirangi.

V některých krajích maorských zní *ng* skoro jako *k*. To platí hlavně o maorštině Jižního ostrova, kde Vaitangi čte se jako Vaitaki.

Jména cizí (anglická) upravují Maori podle povahy svého jazyka a nahrazují hlásky cizí hláskami vlastními. Na místě *l* kladou *r*, na místě *j* vyslovují *h*.

Jméno Josef (anglicky Joseph) píše *Hohepa*, Vilém *Viremu*, misionář slove u Maorů *mihanece*, guvernér *kacana*, kniha



Kulovité balvány na pobřeží Moerakijském.

(angl. book) *puka puka*, kůň (angl. horse) *hoio*, ovce (angl. sheep) *hipi*, vepř (angl. pork) *poaka*, papír (angl. paper) *pepa*, pondělek (angl. monday) *manei*, úterý (angl. tuesday) *tuerei*, středa (angl. wednesday) *venerei*, dr. Hochstetter *Hokitatarata* nebo *Hoteta*, guvernér Grey *kavana Kerei*. Jen maorskou výslovností vzniklo zajisté jméno *Tetarata* (odvozené z angl. terrace), znamenající kdysi proslulé terasy z křemíčitých vod novozélandských gejzertů usazené.

* *

*

Jak se píše, tak se také vyslovuje jméno Moeraki. Zeměpzytec může na tamějším pobřeží mořském oči nechat. Vlak jede velmi zvolna, jako by se měli diváci nabažiti vzácného divadla geologického co nejvíce. Pobřežní měřiny několik kilometrů

dlouhé posety jsou tam kulovitými balvany železitými různé velikosti. Všecky zdají se býti uměle vysoustruhovány a vyhlazeny. Některé mají velikost kulí dělových, jiné podobají se puniám a kulím kuželíkovým nebo mají tvar ohromných kupolí a bání, vynikající z mělčím nad povrch buď zcela nebo jen do polovice. Řídkěji povalují se tam valouny a balvany eliptické a válcovité.

Sferické ty shluky železité vystavuje ve svých sbírkách každé museum na Novém Zélandě a rozhojňuje jimi vysoce zajímavé ukázky z geologie dynamické. Zajisté, že kulovité ty valouny a balvany byly příbojem mořským z mětkého pobřeží vyložené, omlety a vyhlazeny a jako tvrdší jádro na mělkém dně rozmetány. Viz přiložený obrázek na stránce 89.

Kulovitých valounů z pobřeží moerakijského užívají osadníci rádi za ozdabu a obrubují jimi záhonky v parcích a zahradách.

*

*

*

Oamaru bylo poslední město, které jsem v Otagu navštívil. Novozélandčané prorokují té osadě nejlepší budoucnost. Od té doby, kdy zbudovalo si město bezpečný přístav chráněný obrovskou hrází, roste jeho obchod vůčihledě. Nyní kotví tam i zámořské koráby s hlubokým ponorem a nakládají zvláště mražené maso, vlnu a mouku.

Také vývoz opukovitého vápence není nepatrný. Kvádry pilou z něho řezané znají dobře i města australská. Z vápence toho vybudovány jsou všechny větší domy oamarujské. Proto slove Oamaru také městem Bělokamenným (White Stone City). Rozsáhlý park jest pěknou ozdobou.

Portál vedoucí ke správci městského sadu vystaven jest z obrovské čelisti velrybí. Ta věští nám, že jsme na blízkou oblíbeného kotviště velrybářského, označeného na starších mapách domovem velrybolovců (Whalers Home Point).

V sádkách městského parku chová Aklimatační společnost evropské druhy ryb a osazuje jimi řeku Vaitaki a její přítoky.

Umělého chovu ryb na Novém Zélandě hledí si aklimatační společnosti ve všech krajích a podávají na požádání poučení. Adresy krajinských spolků ryběářských přináší pravidelně Poštovní ročenka.



Stromovi železovcové, maorský pohutukava
(*Metrosideros tomentosa*).

Ve sladkých vodách novozélandských zavedeny byly již tyto ryby: pstruzi, lososi (*Salmo fario*, *S. salar*, *S. trutta*, *S. fontinalis*), marény (*Coregonus albus*), lososu podobný *Onchorhynchus quinnat*, kapři, okouni, líni a j.

Maso domácích ryb sladkovodních nebylo kolonistům po chuti až na výborné úhoře, které náruživě jídají zvláště Maori.

Novozélandští úhoři liší se od našich dosti nápadně a slovou u přírodopýtců *Anguilla australis* a *A. Aucklandii*.

Ze šestnácti druhů ryb, zdržujících se ve sladkých vodách novozélandských, jest asi polovice takových, které táhnou na čas do moře.

Chutných ryb mořských mají naši protinožci hojnost. Jména některých jsou i u nás dobře známa: kambaly, flundry, makrely, mugil.

*

*

*

V přístavišti oamarujském naskytuje se příležitost lovití také obrovské langusty. Bylo to poprvé, kdy jsem si v životě mohl natchytati několik ohromných těch raků mořských. Tam,

„Tak se u nás chytají raci,“ řekl můj hovorný přítel. „Přete-li si, zkusíme štěstí ještě jednou. Uvidíte, že není u nás nic snazšího, než chytati langusty.“

Prodlením půl hodinky bylo chyceno několika langust. Poděkval jsem se ochotnému hošíku a odměnil jsem jeho přízeň stříbrňákem. Svou radost, že jsem chytil v životě také langusty, nebyl bych vyměnil v tom okamžiku ani za zlato.

Langusty novozélandské náležejí dvěma rozličným druhům. Jeden zove se *Palinurus Edwardsii*. Druhý objevuje se jenom při březích nejsevernějších a shoduje se s langustou australskou, připomenutou na stránce 199. dílu II. jakožto *Palinurus Hugelii*.

Jiných druhů mořských koryšů má Nový Zéland mnoho. Čím dále na jih, tím více jich přibývá. Krabů počítá se v novozélandských vodách na 30 druhů.

* * *

Pobřeží u přístaviště oamarujského je místy hotové akvarium mořské. Příliv nahromadil tam tolik antarktických chaluh, že se jimi měčina zelená jako lučina. Většina chaluh vypadala jako dlouhé, široké a silné řemení, pokryté zhusta koloniami něžných mechovek a protkaných tisícerymi trsy polygovitých keřnatek čili sertularií. Jinde povalovaly se pestré skořápky odumřelých měkkýšů, slavek, ústřic a ušní, a hostily na svém vrchu četné druhy chitonů.

Mezi skořápkami nescházely ani ostatky toho měkkýše, jenž žil již za doby silurské, zůstaviv i v Čechách hojně zástupce svého rodu zkamenělé. Kterému sběrateli silurských mušlíček nebyly by známy rhynchonelly z vápenců od Koněprus nebo křídové rhynchonelly od Mělníka a Žatce? Pravěký ten rod prošel vítězně všemi útvary zemskými a zajistil trvání svého potomstva až na doby nynější.

* * *

Nad přístaviště oamarujské zvedá se příkré úbočí s podivuhodnými průřezy skalními. Láva střídá se tam s nánosy hlini-

kde příboj mořský třští vlny o přístavní hráz a balvany poděl mola nakupené silou největší, jest novozélandským langustám úkryt nejmilejší. Vábidlem pro ně jsou drobní tvorové mořští, kteří v myriádách pokrývají povrch skalních trosek a živí nenasytý rod obrněných desítožců. V drobných měkkýších neschází ani u protinožců obecně rozšířený rod slavek (*Mytilus edulis*, *M. ater*) a koryšovitý žalud mořský (*Balanus*) jakožto nejvydatnější potrava langust.

Několik hošíků ubíralo se za mých procházek po přístavním molu právě z lovu k domovu. Každý odnášel si několik velikých langust.

„Hoši, kolik pak zde stojí takový rak?“ otazoval jsem se mladých lovců.

„U nás, pane, langusty se neprodávají. Kdo je chce mít, chytí si je sám zde na hrázi. Je-li libo, půjdu, pane, s vámi,“ odpověděl hošík nejvýmluvnější.

„Dobrá, budu ti velmi, povděčen. Jsem cizinec, přijíždím z Evropy a rád bych zkusil lovecké štěstí své u vás na Zélandě. Co živ jsem, nikdy jsem langust nechytil. Těšilo by mě velice, kdybych mohl nějakou chytiti.“ Tak mluvil jsem zase já.

„Nic snazšího než to,“ odvětil hoch druhý. A již se vraceli se mnou všichni zase na konec hráze, kde vlnobití buší do balvanů nejvíce, a vkládali do kuželovité sítě, upevněné ke dřevěnému kruhu a opatřené uprostřed drátem, kus ryby.

„Nyní, pane, uvažte tento kus ryby pevně do prostřed drátu, chopte se stočeného tohoto provázku a hoďte sítku tímto kamenem zatíženou zde mezi balvany.“

Poslouchal jsem jako věčný žák a upevniv maso na drát hodil jsem síť na kamenité dno.

„A nyní, pane, ponechte síť nějakou minutu na dně. Potom ji zvolna táhněte nahoru. Myslím, že mezi tím chopí se rak již vnaždla a bude vašim. Snad víte, že langusta nechá se raději z vody vytáhnouti a lapiti, než aby kořisti zanechala a v čas unikla. Nuže, teď mohl byste již provaz navinovat. Prosím!“

Zachoval jsem se dle rady mladého společníka a vytahoval jsem ponořenou síť z vlnobití.

Štěstí mi přálo hned na prvé zalovení. V síti nebyla langusta jedna, ale hned dvě, jedna větší než druhá.

tými, šterkem a ohmředými slepenci asi tak, jako se vidají vrstvy v pobřežních profilech u jezera Gambierského v Australii.

Ohmředého kamení svého okolí užili stavitelé přístavní hráze oamarujské jako výborného materialu ke zbudování nákladného díla, spojivše drobné kusy lávové s cementem v nejtvrdší kvádry betonové.

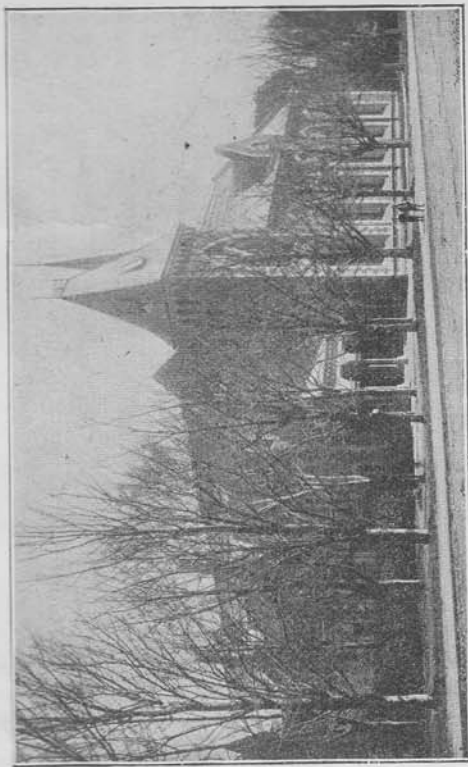
* * *

Čeští zpytatelé třetihorních rozsivek podnikají za účelem geologickým výlety k hoře Kučlinské u Bíliny, paleontologové novozélandští vydávají se do okolí města Oamaru a navštěvují půdu, na níž stojí železniční stanice zvaná Cormack's. Kam jen potom do země rýpnou, všudy přicházejí na vrstvy bělostné moučky složené veskrze z křemičitých krunyřů, jež se usadily na bývalém dně mořském po drobnohlédných řasách, uváděných v rostlinopisu jakožto rozsivky č. diatomaceje. Křemičité kostry jejich nepodlehly ani po statisíciletí žádným změnám, odolaly tlení a hnilobě a podržely ozdobné své tvary, zjevně ovšem jenom tehdy, zadíváme-li se do nich okem silně ozbrojeným. Potom však spatříme ve špetce prášku celý drobný svět a žasneme nad množstvím jejich. Počítali je a vypočetli, že jich jde do krychlového centimetru několik milionů. Zkoumali jejich dekoracionní tvary a druhy a vyvodobili jich již na půldruhého tisíce. Nacházejí je ve vodách nynějších sladkých i slaných a vykopávají je jako usazeniny z útvarů pravěkých, aby jich pak užili při výrobě Nobelova dynamitu.

Ve zmíněných vrstvách novozélandských vyskytuje se několik set druhů rozsivek. Mnohé z nich byly uznány za tvary zcela nové, jiné souhlasily s podobami rozsivek, jaké se objevují v Žaponsku, Číně, Indii a j.

* * *

Z Oamaru do Christchurchu počítá se ještě asi tolik kilometrů železniční cesty, kolik je z Prahy do Brna. Za jízdy mimě město Timaru. Etymologie toho názvu je tataž jako při slově Oamaru. Obě maorská jména znamenají „místa odpočinku“.



Přírodovědecké museum v Christchurchu.

Po pravici spatřujeme zhusta pláň mořskou, po levici rovnou nížinu podobnou stepi a protékanou říčkami a řekami. Mnoho vody bývá v nich jenom z jara. Za léta zbývá po řekách skoro jen široké koryto.

Zhusta brázdí si řeka několik měnivých řečišť a zaujímá v širce dva, tři kilometry. V těch místech bylo třeba budovati dlouhé mosty železniční. Písek a šterk tvoří tam podstatu po březní půdy.

Větrná kola vodních čerpadel znatelná jsou u veliké dáli v travnaté pláni a označují osamělé osady. Obyvatelé jejich vedou život pastýřský.

Pásma vysokého horstva na dalekém západě ukončují po levici náš obzor.

Kolem farem košatíva se stromoví, dále od nich bují jenom tráva, trs vedle trsu. Ríkají jí anglicky tussock nebo tussock grass, maorsky vivi, botanicky Danthonia (Triodia) pectinata. Rod její znám jest jakožto trojzubec i ve floře české.

Na stepech novozélandských je trojzubec nejrozšířenější travou. Také všechny svahy horské jsou samé trsy šedého toho

traviska, vzbuzujícího svým vzezřením málo potěšení v duši divákové.

Ale i v těchto nelahodných pustách usadilo se již mnoho farmářů a proměnili je v nepřehlédná pastvíska, na nichž potulují se stáda bravu, zdržující se tam po celý rok za dne i za noci. Pro brav se ovčince na Novém Zélandě neřizují, a dobytčeti ponechává se volnost pod širým nebem v zimě, v létě.

* * *

Canterburyjské stepi živí na svých pláních nejvíce ovčích bravu. Druhé místo přísluší potom provincii Otažské, třetí místo Severnímu ostrovu. Mnohá pastvíska byla zlepšena zavedením chutnějších trav evropských.

Novozélandští ovčáři chovají hlavně křížence merinek, ne pak merinové ovce čistokrevné.

Roku 1900 počítalo se na celém Novém Zélandě 20 milionů ovce. Strž připadá tam na měsíce září až leden. Ovce merinová dává ročně 4—7 liber vlny, ovce lincolnská s vlnou dlouhou, hebkou a měkkou až 11 liber.

Jako stržáči australští, tak i stržáči na Novém Zélandě vyzískají o strži hodně peněz. Za ostříhání každé ovce platívají se 2 pence, tedy 20 haléřů. Dobrý stržáč může ostříhati denně až 130 ovce.

Ale i o stržáčích novozélandských platí slova: Jak nabyli, tak pozbyli. Mnohý odevzdává peněžní poukázku ihned hostinskému s tím podotknutím, aby ho s jeho soudruhy tak dlouho častoval, dokud poukázka na peníze stačí.

V prvních dobách chovali novozélandští ovčáři brav hlavně pro vývoz vlny, loje a koží, avšak od několika let stoupl značnou měrou také vývoz skopců živých a export skopového masa mraženého. Nejprřednějším kupcem jest Anglie.

Roku 1890 vyvezlo se z Nového Zélandu mraženého masa ze 3 milionů ovce, roku 1898 ze 6¹/₂ milionu.

Roku 1890 bylo tam naloděno mraženého masa 100 milionů liber, t. 1900 přes 206 milionů liber v ceně asi 50 milionů korun.

Skopové maso cení se v Anglii výše než australské a argentinské a proto se vývoz jeho zvětšuje rok od roku. Vývozem

Jak se cestuje po stepích novozélandských.
V pozadí trsy trav rodu *Danthonia* č. *Triodia*, po českou trojnbec.



mraženého masa z Nového Zélandu zabývají se hlavně dvě anglické společnosti paroplavební. Je to New Zealand Shipping Co. a Shaw Savill and Albion Line. Jediný parník odváží zhusta na 90.000 mražených skopců.

Mražením samým zabývá se teď na Novém Zélandě přes 20 závodů, z nichž nejpřednější jsou: Christchurch Meat Co. v Timaru, Canterbury Frozen Meat Co. v Belfastu, Wellington Meat Export Co. a j. Podniky ty vyplácejí zhusta až 9% dividendu.

Všecky závody tohoto druhu jsou s to konservovatí mrazem na 4 miliony ovec ročně.

Továrna na prvním místě jmenovaná zaměstnává 300 dělníků, pracuje ročně 10 měsíců a poráží denně až 3500 ovec. Vyváží jenom maso nejlepší, chtějíc si zachovatí slavnou pověst, jaké požívá v Anglii „Canterbury Mutton“ (canterburyjské skopové), i na dále.

Poražení a připravení skopci (zbavení kůže, vnitřností a j.) ochlazují se v chladírnách při -20°C po 48 hodin, načež se každé tělo vkládá do obalu šitinkového a teprve potom do pytle obyčejného.

Za skladiště mražených skopců slouží sklepy o teplotě -12°C . Z chlazení těch dopravuje se pak zboží na parolodi, vykonávající cestu do Londýna prodlením 6—7 neděl. Odborný inženýr, jemuž se svěříje dozor nad mrazotvornými stroji, doprovází každou loď.

Ke snížení teploty užívá se na lodích nejvíce amoniaku.

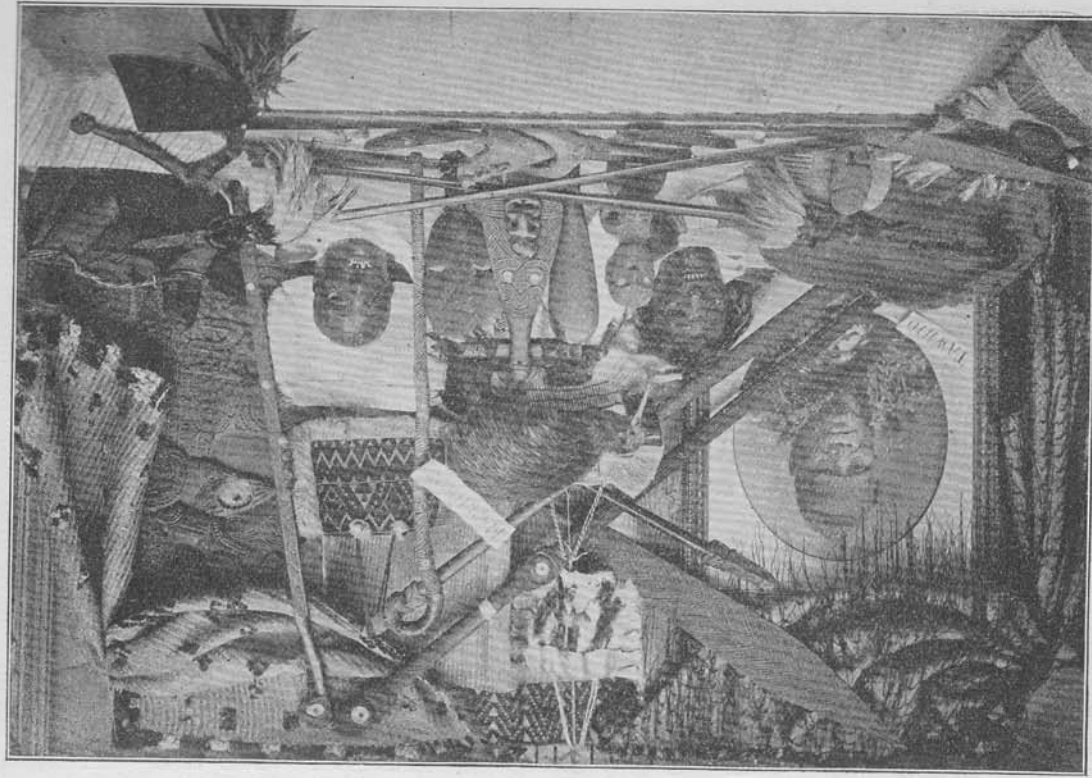
Kromě mraženého masa vyvážejí se také mražené jazyky, ledvinky a brzlíky a docházejí svého cíle v nejlepší stavu. Mražený brzlík vypadá jako marcipán.

Pravilo se mi, že je třeba, aby zmrzlé maso jenom znenáhla rozmrzalo a potom hned se upravovalo, má-li mítí úhledné vzezření a má-li dobře chutnati.

Odřezky a odpadky, jako hlava, nohy, plíce, játra a vnitřnosti, dodávají se z porážky sušárně, která je suší a jako mrvivo prodává.

* * *

Zdárně prospívá na stepech novozélandských také skot a rozhojňuje blahobyť farmářů vydatně.



Maorské památky v národopisném muzeu novozélandském.

Mraženého masa hovězího vyváží se sice mnohem méně než skopového, ale za to výnosný jest export másla a sýra.

Za vyvezené maslo utržilo se r. 1900 přes 16 milionů korun, za sýr 4 $\frac{1}{2}$ milionu korun.

Mlékařské výrobky jdou na odbytk jak v evropské Anglii, tak v Australii, Tasmanii, Kapsku, Natalu a na ostrovech Jižního moře.

Dobyčtí mor a jiné choroby zvířecí jsou hospodářům novozélandským skoro neznámy. Přísné prohlídky přivážených zvířat chrání domácí plemena před nákazou. Skot a psi přivázení z ciziny podléhají vždycky karanténě šestiměsíční, jen aby na každé nemoci nemohly tam býti zavlečeny.

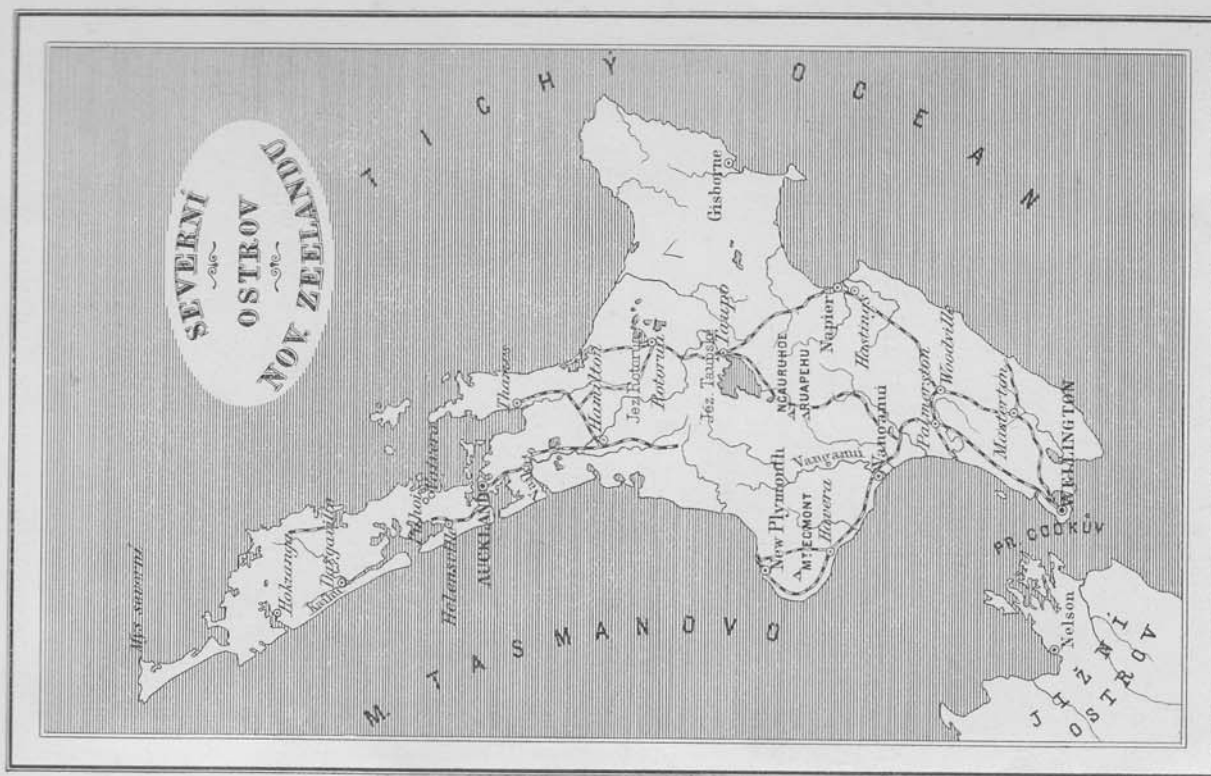
Aby zemědělství na Novém Zélandě vzkvétalo, o to pečují řady odborníků státem povolanych, jako biologové, kočovní učitelé, pomologové a j., poučující hospodáře slovem i příkladem. Málo kde odbírá se tolik hospodářských časopisů a knih jako na Novém Zélandě.

* * *

V každé pobřežní osadě, kudy vlak se ubírá, máme příležitost viděti řady výstavných budov: v jedněch vyrábí se sýr a maslo, ve druhých mrazí se maso, jinde pak mele se mouka, vydělávají se kůže, obrábí se lenovník, tkají se proslulé plédy vlněné.

Čím více blížíme se k hlavnímu městu kraje Canterburyjského, tím rozlehlejší jest stepnatá rovina, poznamenaná na mapách jakožto Canterbury Plain. Širošířá ta pusta jest vlastně výtvořem četných řek, říček a potoků, které s hor k moři se valí a při samém ústí novou pevninu z odnášeného písku a šterku tvoří. Půda je místy samý neúrodný nános, místy zase samé pastvisko, podobné préríím a pampám americkým. Stromové tam roste málo kde. Ještě nejspíše patří se na pláni osamělá kordylina.

Před půlstoletím byla Canterburyjská step téměř liduprázdná, a po bělochovi nebylo tam ani památky. První evropský život přinesli tam angličtí vystěhovanci r. 1850, připlavivše se ke břehům Nového Zélandu z Plymouthu na čtyřech korbách. O rok později počítalo se v Canterburyjském kraji již na 3000 Evropanů. Noví přistěhovanci učinili kolonisačním



středem osadu, jež potom vypučela v nejlíbeznější město anglické na Jižním ostrově Nového Zélandu: Christchurch.

Ještě než budeme hosty utěšeného toho města, obratme na chvíli zrak v tu stranu, kde bělá se sněhem a ledem nebetýný vrcholek hor, zvané u Maorů *Aorangi*. A v pravdě ozařuje ji slunce za jitra nejdříve a za večera nejdéle, odkudž jméno „Světlo dne“. Poetický název maorský ustoupil však již dávno jménu anglickému, a Mount Cook prochází teď všemi zeměpisu jakožto nejvyšší hora Nového Zélandu.

Z východního pobřeží vídá se hora Cookova zřetelně jenom za jasných dní, a bělostný příkrov jejího domu odráží světlo do dálky více než sto kilometrů i za večera.

Hora *Aorangi* byla dlouho slézána, ale až na samé její temeno vystoupili teprv *Fyfe* a *Graham* roku 1894.

Malebnější než Mount Cook na ostrově Jižním je však Mount Egmont na ostrově Severním, ba pokládá se za nejkrásnější horu na světě. Kuželovitý tvar novozélandské té sopky připomínal mi posvátanou „Horu ohně“ v *Žaponsku*. Nechybíme, nazveme-li Mount Egmont třeba novozélandskou *Fužijamou*. Viz přílohu 30.

* *
* *

Jako název *Dunedin*, tak i jméno *Christchurch* přeneseno bylo na Nový Zéland z mateřské země anglické. Přistěhovalci angličtí, kteří nazývali se sami „*Canterburyjskými* poutníky“, pojmenovali nové své středisko kolonisační podle přístavního města v *Hampshiru* také *Christchurchem*, a poněvadž v jejich rodném městě teče *Avon*, přenesli i toto jméno na řeku své nové osady.

Christchurch (vyslov *Krajstičorč*) na Novém Zélandě vypadá vábně. Ani se mi z města nechtělo a proto jsem v něm prodlel několik dní. Rozlehlý jeho park zaujímá třetinu celého města.

Řeka *Avon* klikatě vine se bujným sadem i městem, hostí v sobě nasazené pstruhy a spěšně pádí k moři.

Široké ulice jsou jako nalínovány a protínají se kolmo. Koňky a dostavníky zprostředkují dopravu po městě, parní tram daleko za město.



POHLED NA MOUNT EGMONT,
nejvyšší horu na Severním ostrově Nového Zélandu.



Vzor maorského tetování oblíbeného, jímž byl vyzdoben náčelník Te Pahi.

Vodou zásobeno jest město co nejlépe. Potřebný živel ke splachování ulic teče všemi třídami obce, čítající nyní přes 50.000 duší.

Warnerův hotel pohostí cizince za denních 10 s 6 d co nejlépe. V předstí vítá hosta papoušek podivným zvukem: mňouká nejinak než kočka.

V hotelu čekala na mne bohatá pošta z domova. Profesora Eriče Cesty po Evropě a Americe obnovily ve mně vzpomínky na dávná léta musejní, kdy čtení jeho loveckého Výletu do Banátu, Chorvátska, Dalmacie a na Černou Horu rozněcovalo ve mně touhu podívatí se jednou také do přírody vzdálenějších krajů světa. Sotva jsem mohl tehdy tušiti, že bych se mohl jednou ocitnouti na dalekém jihu u našich protinožců a pročitati tam přírodovědecká líčení svého učitele v souborném vydání.

Byl měsíc leden, a v sadech kvetly magnolie a tamaryšky vedle ztepilých araukarií, žaponských mišpulí, žumar, cedrů, bambusů, agav, kaštanů jedlých i divokých, pavlovní, cesmin, blahovičnicků a j.

Ve květech vliého bobu bzučeli zdomácnělí čmeláci a včely, a ve vodách Avonu veslovaly černé labutě z Austrálie tam přivezené.

V houštinách městského sadu běhaly přes cesty chocholaté křepelky kalifornské (*Lophortyx*), vzlétaly do povětří a ukryvaly se v korunách stromů. Podnebí novozélandské jde jim v nové vlasti k duhu tak jako v Kalifornii.

Pro pestré odění oblíbili si kalifornské křepelky také na Novém Zélandě a aklimatisují je již od několika let ve volné přírodě. Několik per na temeni do výše vzpřímených a pápřím do předu mířících číní kalifornské křepelky tím zajímavější. Zdá se, že si rudoší výzdobu tu za vzor vzali, když své vlasy péry krásliiti počali.

Svého způsobu života přidržují se kalifornské křepelky i na Novém Zélandě, sedávají rády na větvích a staví si tam hnízdo.

Se zdarem počali aklimatisovati na Novém Zélandě také africké pštrosy. V Canterburyjském kraji ujímal se toho chovu zvláště zesnulý pan Matson.

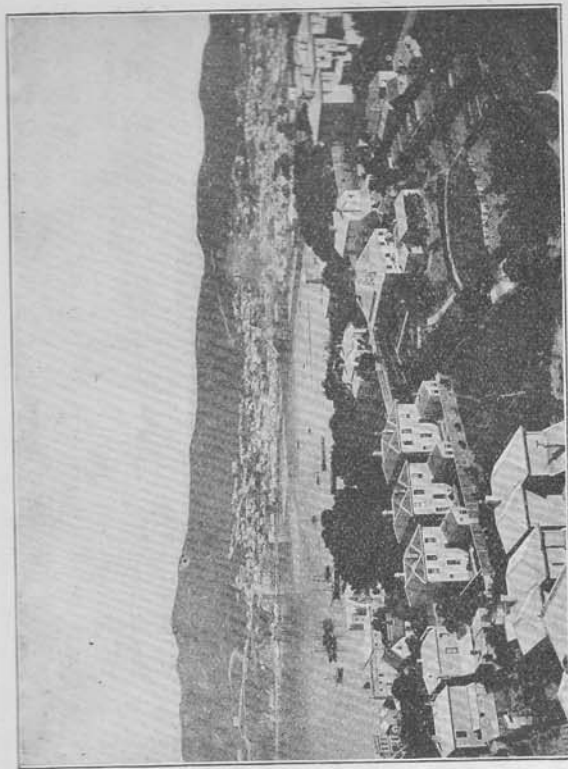
Pštrosí farmu má také ostrov Severní a to v Aucklandsku. K moři mají obyvatelé Christchurchu několik kilometrů. Parní tram odváží lázeňské hosty buď do Summeru nebo do Nového Brightonu.

* * *

*

Do prvého místa vábila mě zvláště jeskyně, v níž bylo vykopáno velké množství ostatků po obrovských moách. Hotovou kostnicí těchto vymřelých tvorů je museum v Christchurchu. Nikde jinde nemají jich tolik pohromadě a na skladě jako právě v městě nad novozélandským Avonem. Za draho-cenné ty relikvie ptačích obrů dostalo potom museum vše, čeho si jen vyměnou od jiných ústavů přírodovědeckých ve všech dílech světa založených přálo. Jen tak mohlo se Christchurchské museum rychle zvelebiti a na přední ústav toho druhu povýšiti. Slávu jeho založily vlastně bohaté nálezy koster objevených šťastně v Glenmarku u Christchurchu.

K objevům tím druží se těsně jméno zasloužilého přírodopyskce *Julia Haasta*, rodilého v Bonnu. Z kupce stal se



Wellington, hlavní město Nového Zélandu.
Fotoграфoval Čech Gustav Lindauer.

záhy geolog a nejpřednější badatel v oboru novozélandské zeměvědy.

Haast přišel na Nový Zéland ve službách anglického domu obchodního v letech 1858. Přírodovědecké vědomosti, jež s sebou přinesl do vlasti Maorů, přišly Haastovi vhod, když se setkal s Hochstetterem. Výzkumů, které Hochstetter podnikal na Novém Zélandě, účastnil se Haast tak horlivě, že se mohl potom od dávatí zeměvědným pracím ve svém vzdáleném působišti zcela samostatně.

Za styků obou těchto mužů vzalo počátek tamější museum. Když pak roku 1866 přišly na denní světlo překvapující nálezy Glenmarské, měl ústav pojištěnou nejskvělejší budoucnost. Ně-kdejší obchodník Haast zanechal kupčení a ujal se řízení musea, stav se jeho kurátorem. Zeměpzytná badání s Hochstetterem počatá prováděl potom Haast podrobněji a získal jako státní geolog mnoho nových přírodnin pro ústav jím založený.

Výsledky svého badání uveřejnil Haast v několika pojednáních. Některé práce jeho týkají se geologie kraje Canter-

buryjského, jiné objasňují přírodní poměry novozélandských jezer a ledovců nebo seznamují nás s fosilními kostrami obrovských ptáků.

Haast získal pro přírodovědecké své záměry také jiné spolupracovníky a dal podnět k založení učené společnosti (Philosophical Institute of Canterbury).

Zkušenosť nabytých při výzkumech Nového Zélandu užil Haast na prospěch svých posluchačů, vykládaje jim jako profesor geologie a paleontologie s velkou vřelostí zamilovaný svůj předmět.

Znamenitě jeho objevy paleontologické budily na osadnické výstavě v Londýně pozornost všech přírodovědců, a Haast vešel ve styk s badateli všech zemí.

Za zásluhy o přírodovědecký výzkum Nového Zélandu byl Haast povýšen od anglické královny do rytířského stavu. Christchurchské museum jest nejkrásnějším jeho památkem.

Sir Julius von Haast zemřel ve Wellingtoně r. 1887.

Nálezy obrovských kostlivců ptačích v močálech Glenmarských byly tak hojny, že je mohl Haast zasílati výměnou do všech muséj světa. Jen tak mohlo museum Christchurchské vyrůst v nejpřednější ústav přírodovědecký na jižní polokouli. Za kolosální kostlivce obdrželo museum nejenom drahocenné přírodniny všech tří říší, ale také bohaté sbírky národopisné, archaeologické, umělecké a j. Svě ethnografické oddělení má tam Indie, Žaponsko, Afrika, Amerika, Australie. Přírodninám novozélandským věnován jest zvláštní sál (New Zealand Room).

V sále zkamenělin pozdravil jsem s radostí silurské fosilie jako milé své krajany: z Berouna je tam trilobit Calymene, z Jince Paradoxides, z Dlouhé hory Bronteus, ze Skrej Agnostus, četní hlavonožci z Lochkova a Hlubočep.

Ale přírodopytce příšleho na Nový Zéland z Evropy pouťají k sobě nejvíce kostry obrovských ptáků a vše, co souvisí se zeměvědou vlasti Maorů.

Musejní budova sama vypadá úhledně, ale slohem svým podobá se spíše chrámu než ústavu přírodovědeckému. Viz obrázek na stránce 95.

Přívodní kniha,*) tehdy právě vydaná a čítající přes půl-

*) Guide to the Collections in the Canterbury museum. Christchurch 1900.

třetího sta stran, přišla mi za procházek musejních velmi vhod. Spisovatelem toho díla jest nynější musejní kurátor, kapitán Hutton.

Pohled na plný tučet obrovských koster po moách v musejním sále rozestavených uchvátí každého přírodopytce. Jsou to největší, nejuplnější a nejlepší kusy, jež si museum ve vlasti ponechalo a jako divy novozélandského světa vystavilo. Ani četné kostry velryb nadhlavou se vznášející nepřekvapují přírodopytce tak, jako kostlivci vymřelých ptáků gigantů. Malby, představující ideální lov kolosálních těch opeřenců, doplňují naši obrazotvornost.

Jako museum Dunedinské, tak i museum Christchurchské vystavuje všechny ostatní relikvie, jež se po moách zachovaly. Zvláštní skříň věnována jest kostem chorobným.

Duplikáty koster po moách uložil musejní ředitel ve zvláštním skladě. Nemožno vylicíti slovy dojem, jaký na mne učinila spousta kostí v musejní kostnici soustavně složených. Po jedné straně nakupeno jest na sta běháků, dále na sta kostí páncvických, jinde na sta lebek a na tisíce obratlů nebo steré kosti prsní z mladých i starých vymřelých gigantů.

* * *

Bohatý materiál po dávném obyvatelstvu Nového Zélandu snesen jest do zvláštní síně (Maori Room). Z předmětů tam vystavených vidíme jasně, jak dávní Maori žili, jakých zbraní užívali, jak bydlili, čím se živili, jak se odivali, jaké obrazy na skály malovali a j.



Český malíř Gustav Lindauer, podobiznář maorských pohlavárů.

Archaeologické památky a výkopy v jeskyních mluví k diváku zřejmě, že staří Maoři uměli řezati nefrit, aby z něho dělali sekery (m e r e č. m i r i), náušnice a bůžky, že znali také mlaty čedičové a ohněrodý obsidián (sopěčné sklo), robice z něho nožiky, že uměli dělati dřevěné hřebeny, že byli dovední řezbáři, že si vkládali do vlasů kostěné jehlice, že se zdobili mušličkami a žraločími zuby, že zhotovovali rybářské sítě z kapraďových lodyh (L y g o d i u m) a udice ze skořepin úšně mořské, aby na ně mohli chytati ptáky buňáky, že se pomocí ostré kůstky tetovali, že užívali tykvi za nádoby na vodu, že připravovali si chléb také z pylu orobincového atd.

Ze 60 lebek po někdějších praobyvatelích novozélandských může divák vyčísti, že na tamějších ostrovech žilo vlastně ode dávna dvoje obyvatelstvo, M a o ř i a M o r i o ř i, a že první vyznamenávají se větším vzrůstem, kdežto druzí jsou nápadně malí.

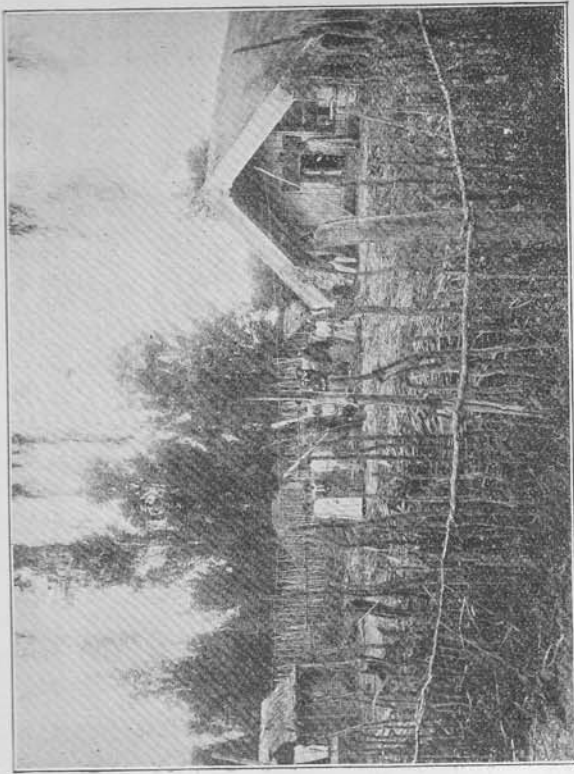
Maoři žijí na Novém Zélandě ještě dosti četně (přes 40.000), ale Morioři vymrou co nejdříve. Až dosud živoří Morioři jen na ostrovech Chathamských. Roku 1900 žilo tam čistokrevných Moriorů jen 13, smíšenců napočítalo se 18.

O Moriořích tvrdí se, že tvořili prvotní obyvatelstvo Nového Zélandu, a že oni to byli, kteří obrovské ptáky již dávno vyhubili, když se tam polynéský kmen Maořů přistěhoval a Morioři potom vyhladili.*)

Po pravěkých hodech novozélandských kanibálů vystavuje museum všeliké odpadky kuchyňské, v nichž zjištěny byly opálené lebky a hnáty člověčí a kosti z domácího psa tehdy s oblibou pojídaného a vykrmovaného na ostrovech Tongajských k téměř účelů až dosavade.

Kůži zabitého psa Maoři stahovali, rozkrajovali a protkávali jí lenovnickové pláště.

*) Morioři přišli prý na ostrovy Chathamské z Nového Zélandu a zastali již tam obyvatelstvo, jehož jméno Hiti. Barva těchto ostrovanů byla tmavší než pleť Moriorů. Také Maoři mají legendy, v nichž se vypravuje, že před jejich příchodem na Nový Zéland žili tam ostrované pletí tmavé. Zdá se tedy, že nynější Maoři jsou potomci původního černého plemene smíšeného s přistěhovalými ostrovanými polynéskými, a že Morioři jsou míšenci Maořů s původním obyvatelstvem řečeným Hiti. Staré památky Maořů a Moriorů jsou si skoro na vlas podobny, leč kamenné mláty jejich neshodují se se zbraněmi národů polynéských, nýbrž upomínají na výtvory praobyvatelů australských. Viz o tom: Die Herkunft der Moriori von Dr. Heinrich Schurtz. Globus 1903, č. 21.



Opevněná osada maorská č. pa.

Několik psích lebek vyložených ve skríních poučují odbor-níky, že vymřelý pes maorský lišil se od psího rodu nynějšího.

Z jeskyně Sumnerské, objevené nedaleko Christchurchu za stavby silnice, vystavuje museum také chuchvalce lidských vlasů. Pocházejí prý od lidí, kteří ze zármutku nad zesnulým černokněžníkem a věštcem (t o h u n g a) v jeskyni pochovaným bolestně ztrátu jeho oplakávali, na znamení úcty a zármutku vlasy nefritovým nožíkem si řezali a do hrobu je házeli.

O všech těch a podobných věcech poučuje nás Huttonův Průvodce.

Své výklady o novozélandské přírodě sdílel musejní ředitel Hutton rád také s novináři a ukládal tak mnoho zajímavého ve veřejných listech. Z populárních těch článků vznikla kniha, jež vyšla v pékné úpravě před několika měsíci.*)

*) Nature in New Zealand. Compiled by James Drummond and edited by Captain F. W. Hutton. Christchurch, Wellington, Dunedin.

Starší i novější literaturu o Novém Zélandě prohlížel jsem večer co večer ve veřejné knihovně. Před svou cestou k protivnočím pročetl jsem klasické dílo Hochstettera v jazyku německém, v Christchurchu činil jsem si poznámky z anglického překladu jeho.*)

Četné spisy k Novému Zélandu se vztahující opatroval jsem si od informačního úřadu v Londýně koupil, nebo docházely mne k podané žádosti darem od tamějšího generálního zástupce pro Nový Zéland ustanoveného.**) Vzácnější díla odborná mohl jsem pročítati teprv v knihovnách samého Zélandu.

* *

* *

Bylo by s nevděkem, kdybychom nepřipomenuli si zde velikých zásluh, jichž vydobyl si o přírodovědecký výzkum Nového Zélandu nejpřednější jeho zpytatel Hochstetter. Kdysi proslulé jeho dílo o Novém Zélandě chová v sobě i po čtyřiceti letech ještě mnoho cenného. V šlépějích Hochstetterových mohli pak snadno jíti badatelé domácí a rozváděti dílo, k němuž základy položil cizinec, vyličiv v něm poprvé všechny přírodní poměry země do té doby úplně neprozkoumané.

Hochstetter přinesla na Nový Zéland výprava válečné lodi „Novary“, která nastupovala za účely vědeckými roku 1857 cestu kolem světa. Té doby prodléval Hochstetter, rodilý ve Vírtembersku, již v říšském ústavu geologickém ve Vídní, maje za sebou badatelskou činnost jako zeměpytec. Geologická badání v Čechách tvořila tehdy podstatu přírodovědeckých prací jeho.

S fregatou „Novarou“ dostal se Hochstetter na Madeiru, potom do Kapska, na ostrov sv. Pavla, na Cejlon, Nikobary, Javu a Luzon, připlavil se ke břehům australským a spatřil koncem prosince r. 1858 vulkanické kužele u přístavu Aucklandského.

*) Neu-Seeland von Dr. Ferdinand von Hochstetter. Ve Stuttgartě 1863. Anglický překlad pořídil Sauter.

**) List of Publications on the Colony, to be obtained or seen in the Information Bureau, Library and Reading Room at the Office of the Agent-General for New Zealand. Westminster Chambers, 13, Victoria Street, London, S. W.

„Novara“ měla kotviti u Aucklandu jen krátký čas, a Hochstetter měl s ní jako fysik a geolog odplouti zase dále do světa. Hochstetter nebyl na fregatě pánem své vůle a podléhal velení komodora Wüllerstorfa-Urbaira.

Ale poznati na vlastní oči geologické divy Nového Zélandu bylo vroucím přáním Hochstetterovým již za jeho pobytu v Kapusku. Guvernér tamější kolonie vyličoval z vlastní zkušenosti podivuhodné zjevy přírodní na Novém Zélandě tak vábně a úchvatně, že si Hochstetter přál o všem tom se přesvědčiti a k radě guvernérově neznámé kraje Severního ostrova podrobně prozkoumati.

Guvernér Sir George Grey schvaloval mu plán procestovati ostrov z Aucklandu na přič a očekávati na protějším břehu ve Wellingtoně příchod fregaty „Novary“. Pro všechny případy opatřil Hochstettera doporučeními a postaral se, aby jeho cesta přinesla přírodovědce co nejvíce užitku.

K provedení úmyslu Hochstetterova přispěla náhoda. Když meškala fregata „Novara“ v Sydney, obdržel generální guvernér australský z Nového Zélandu list, v němž ho tamější vláda žádá, aby vyslal do Aucklandu znalce, jenž by uhelné vrstvy nově odkryté prozkoumal a dobré zdání o nich vládě předložil.

Guvernér Denison vzpomněl si při čtení listu na geologa přibylé fregaty a požádal komodora, aby za zastávky v přístavě Aucklandském dal tamější flece uhelné probadati.

Komodor vyhověl rád žádosti guvernérově, a Hochstetter měl vylety do ostrovního nitrozemí zajištěny.

Ještě nežli „Novara“ připlula na Nový Zéland, připravila tamější vláda vše, aby mohl Hochstetter své výzkumy započítí.

Znalecká zpráva Hochstetterova zněla o Novém Zélandě mnohoslibně a kolovala hned tamějšími novinami. Vláda přála si však slyšeti hlas zkušeného zeměpytce: také o ostatních poměrech geologických, protože byla naděje, že v zemi zcela dosud neprozkoumané mohla by býti zjištěna také ložiska drahých a obecných kovů. I vznesla na komodora fregaty „Novary“ žádost, aby směl Hochstetter na Novém Zélandě ostati a v zeměvědném výzkumu obou ostrovů pokračovati.

Velitel fregaty vyhověl žádosti novozélandské vlády, vypráviv si, že Hochstetter navrátí se do Evropy koncem roku 1860,

že ostane při svém povolání ve službách fregaty „Novary“, že bude cestovati všudy na útraty novozélandské vlády a že bude mu hrazena také zpáteční cesta do Terstu.

Dne 8. ledna 1859 opustila „Novara“ přístav Aucklandský, plula k ostrovu Tahiti, a Hochstetter mohl poznamenati ve svém denníku: Sám mezi antipody.

Hochstetter prodlel na Novém Zélandě tři čtvrti roku, prozkoumal oba ostrovy, vyhotovil mapy, získal pro dvorní muzea ve Vídni mnoho drahocenných přírodnin, odplavil se do Sydneye a přibyl po tříleté cestě v cizině dne 9. ledna 1860 do Terstu.

Po svém návratu byl Hochstetter jmenován profesorem mineralogie a zemězpytu na vysoké škole technické ve Vídni a stal se 1876 intendantem dvorních muzeí. Zemřel r. 1884.

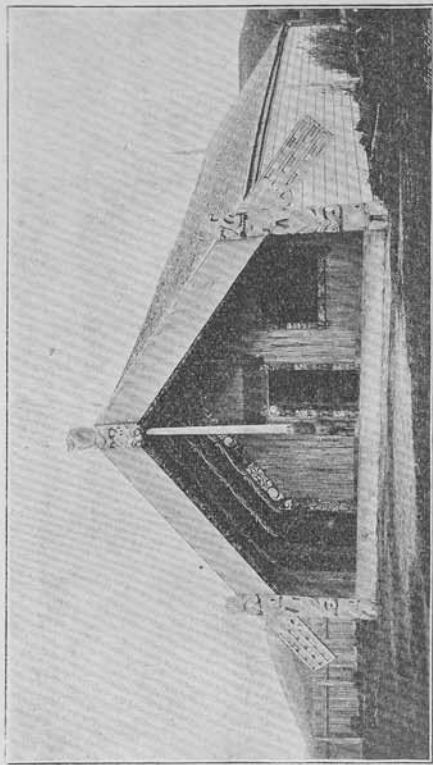
* * *

Půda, na níž město Christchurch se rozkládá, jest samý náplav, přinesený jarními přívaly četných řek z odlehlých krajů horských až na samý pokraj moře. Představuje tedy Canterburyjská pláň skutečnou planinu horskou jenom na straně západní a rovnou nížinu na straně východní, podobajíc se šikmé ploše, sklánějící se k východu velmi povlovně. Nejvyšší body její pozvedají se nad hladinu mořskou několik set metrů, nejnížší přecházejí do samého moře.

Geologická stavba Canterburyjské pláně nížiny zároveň připomíná zemězpytci krajinný ráz v severovýchodní Itálii protékané Pádem, Adiží, Brentou, Tagliamentem. Jako při ústí těchto řek, tak i při výtoku Avonu, Rangitaty, Rakaie a jiných proudů rozrývajících Canterburyjskou pláň prozrazuje šterkový nános, z kterých hor a jakých útvarů vody přicházejí. V nánosech okolí Christchurchského objevují se valouny hornin plutonických i neptunických a ukazují k tomu, že i v nitrozemí Jižního ostrova bylo několik středisek vulkanických.

Nánosy kolem Christchurchu náležejí k těm, jež byly vytvořeny nejpozději. K moři samému jest z města jenom několik kilometrů.

Ale téže doby, kdy řeky zvětšovaly svými náplavy ostrovní pevninu, vynořila se na blízku pojednou ze dna mořského spousta roztopeného kamení sopečného a pozvedala se nad hla-



Maorská zasedací síň.

dinu mořskou novými erupcemi výš a výše. Sopka kupila se vedle sopky, a všechny rozestavily se v kruhu, jehož průměr byl asi 12 km. Z jicnu řítíl se popel, vytékala láva a tuhla ve tvrdý čedič, porfýr, slepenec a vypálené hlíny. Výbuchy tolikerých sopek pokrývaly mořské dno vrstvami erupčního kamení a budovaly novou pevninu tak dlouho, až konečně vyrostla v mohutný ostrov. S erupcemi vyvyšovaly se také sopečné krátery a vyčnívaly nad hladinu mořskou až tisíc metrů. Novými výbuchy zvětšovalo se pobřeží osamělého sopečného ostrova a dotýkalo se již skoro velkého ostrova sousedního. Ale také toto pobřeží rostlo stálým nánosem řek, splynulo potom s ostrovem vulkanickým, a ze sopečného ostrova stal se poloostrov, nyní Banks Peninsula) nazývaný.

Sopečná hora Herbertova (918 m) trčí tam až posud do výše. Jiné vulkány roztrátili příboj mořský a pochoval jejich trosky v hlubinách. Také déšť a vítr pozměnily tvar některých sopek, usnadnily moři vstup do samého nitra četných vulkánů a vytvořily společně s rušivou silou moře hluboký záliv, při němž vybudováno jest nyní město Littelton. V druhém větším zálivu vznikla osada Akaroa, třetí zátoka vzala na se podobu rozlehlé laguny jezerní, pojmenované Lake Ellesmere.

Josef Kořenský: Cesta k protinožcům. II.

Poloostrov Banksův má nyní podobu oblou a měří v déli 48 km. a v šíři 30 km. Až dosud patří se na něm pět ohromných jiců. Vnitřní stěny jejich zapadají místy téměř kolmo.

Předhoří poloostrova Banksova vystupuje před Christchurchem, založeným asi 6 metrů nad hladinou mořskou, jako vysoká hradba, pro niž nebylo snadno dostati se k moři, leda silničními oklikami přes hory a dolů. Proto odhodlala se vláda horskou hradbu prorazit a spojit Christchurch a znamenitý přístav Litteltonský tunelem, jenž jest nejdelším na jižní poloostrově, máje v déli asi 2,5 kilometru.

Geologické profily v těchto horách spatřované překvapují zeměpytce svým složením. Sopečný val železnici proražený skládá se asi ze 60 vrstev čedičových a porfýrových, ze 60 proudů lávových, 39 proudů slepencových, 29 vrstev vypálené hlíny a j. Celkem byly tam zjištěny 174 rozličné vrstvy vulkanických hornin.

Železnice, kterou v těch místech Novozélandané r. 1867 zbudovali a rozvoj Christchurchu a Litteltonu si pojistili, byla první trať na ostrově založená.

V sopečných horách okolí Litteltonského prožil jsem půl-druhého dne. V přístavě, obstoupeném stěnami vyhaslého jicu, nyní vodou zalitého, kotvila již parolod „Rotomahana“. V noci měla nastoupiti plavbu do Wellingtonu.

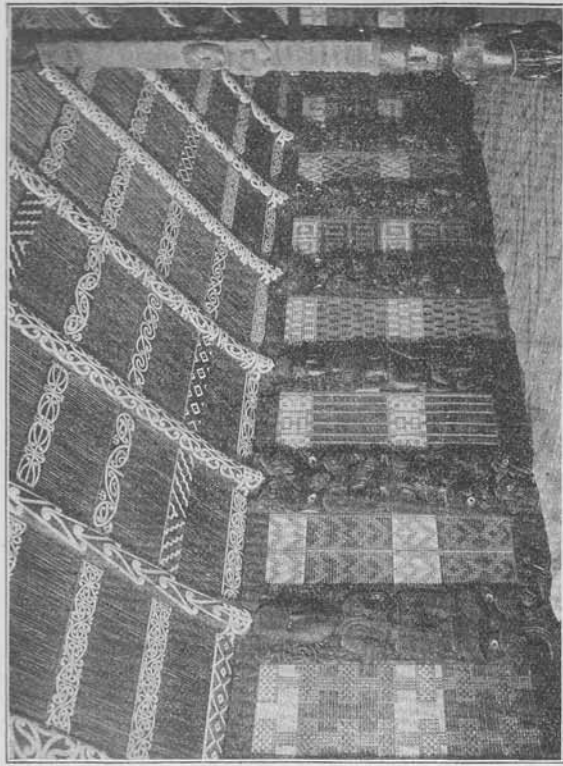
Ve srázném úbočí pustých skal vynikaly jasné hranoly čedičových sloupů, na svazích mírnějších zelenaly se háje blahovičnickové a jehličnaté. Obě stromoví bylo tam pěti osadníků vypěstováno a v proměnné sad proměněno. K úpravě pšín nebylo tam užito písku, ale samých skotepin z mořských měkkých (Turritella fulminata).

Přístav Litteltonský obdržel své jméno po lordu Litteltonovi. Velrybolovci nazývali dříve zátoku tu Port Cooper.

V ta místa připravili se poprvé poutníci Canterburyjští a založili brzy potom Christchurch.

Zátoka Litteltonská má v déli několik kilometrů a v hloubce tolik sáhů, že mohou do ní vplouti i velké lodi zámořské.

* * *



Vnitřek maorské zasedací síně.

Noční plavba prošla velmi tiše. Také nové jitro přineslo jasný den a krásnou pohodu na moři.

O 10. hodině ranní mohl jsem již vyhlížeti v lesklou hladinu průlivu Cookova, dělicího ostrov Jižní od ostrova Severního, a divati se na hornaté pobřeží, mezi nímž ukřývá se Wellington.

Parník „Rotomahana“ provázely po obou stranách četné plískavice, nad stožáry vznášeli se albatrosové a rackové. Poslední ptáci doprovodili koráb až do samého přístaviště a oblékali jej ještě, když již zboží vykládal.

Po dvanáctihodinné plavbě zakotvila loď ve Wellingtoně, a půl hodiny na to přijímal jsem již v hotelu (Occidental) zadržnou poštu od milých přátel z vlasti. V listě od přítele V. Friče čtl jsem: „Náš milý krajan Lindauer nebydl již na svém statku ve Woodvillu, ale zdržuje se, nežli odpluje do Evropy, ve Wellingtoně. Snad ho tam ještě zastanete. Na poště povědi Vám jeho bližší adresu.“



A kdo byl tvůrcem uměleckého toho díla?

Zadiváte-li se do rohu velikého obrazu, poznáte podpis umělce: Bohuslav Lindauer.

Sám měl jsem příležitost poznati na Novém Zélandě Lindauerových obrazů několik. Tetované obličejě působí sice v cit evropského diváka trochu příšerně, ale pomyšle-li, že jsme v ostrovních končinách nedávných kanibalů, mluví obrazy výrazně, a podobizny jsou plny věrného života.

Přednosti podobizen Lindauerových chváli se obecně. Listy domáci i londýnské přinášejí o maorských portrétech našeho krajana lichotivé zprávy, nazývajíce našeho rodáka plzeňského „proslulým umělcem rakouským“.

S věrnou podobou přenáší náš krajan na plátno také kus romantické přírody, v pozadí podivuhodné horstvo se zelenými jezery a v popředí imponující maorské kocábky, vyzdobené nádhernými řezbami dávných časů.

Za motiv svého tvoření vybírá pan Lindauer také postavy maorských dívek, vyvolených z rodin náčelnických, a vdechuje scéně maorského života celou duši uměleckou.

Právě takovoto výjevy budily poslední dobou v Kensingtonském muzeu londýnském obecné podivění. Dočetl jsem se toho v týdeníku „The British Australasian“ (Lond. 9. Aug. 1900), ježž mi pan Lindauer ve Wellingtoně předložil:

„Obraz neobyčejně vzácný a vábný vystaven jest těchto dnů v South-Kensingtonském muzeu. Předmětem jest maorská dívka Tangivai. Je to dílo proslulého umělce rakouského, pana Bohumila Lindaura. Na výstavu půjčil obraz majitel Sir Walther Buller, meškající tou dobou v Evropě. Obraz jest proveden o velikých rozměrech a představuje roztomilou postavu typické Maorky s tvář nad míru uslechtilou. Pozadí tvoří luzně jezero Papaitonga blízko Wellingtonu. Ztepilá dívka s vlasy jako havran černými opustila právě chladný živel, stojí na písčitém břehu a obléká na se pláštík dovedně zhotovený z peříček pámnátého ptáka kivi. Umělec zavdčel se ethnografům velice, že přenesl svou úchvatnou myšlenku na plátno a že zobrazil kus maorského života zručnosti zřídka vídanou.“

Neméně mocně působí Lindauerův obraz, představující náčelníkovu dceru jménem Henare Roera, k níž poji se postavy jiných družek jejích. Také tento obraz byl malován pro obra-

Wellington.

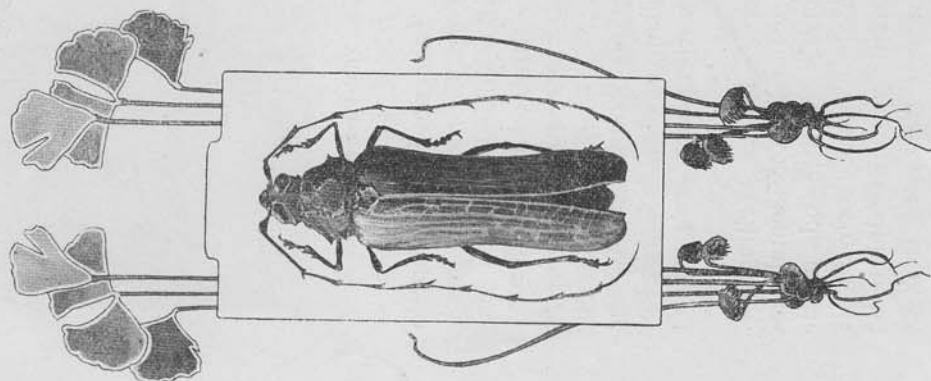
Ještě jsem se ani po městě do-
bře neohlédl, a již objevil se
předě mnou ten, po němž tak jsem
toužil: Bohuslav Lindauer, malíř a
proslulý podobiznář maorských po-
hlavárů. Ale ještě více mě blažilo,
že předě mnou stojí na půdě daleké
ciziny umělec Čech, rodilý Plzeňan.

K neuvěření, že osud zavál prá-
vé malíře Čecha do dálných krajů
našich protinožců, aby uprostřed
horské přírody novozélandské ma-
loval tetované pohlaváry vymírají-
cích Maorů a zachoval tak po nich
trvalou památku v obrazárnách
soukromých i veřejných.

Vyslovte jméno Lindauer, a
každý maorský náčelník bude ký-
vati hlavou, aby dal na jevo, že
svého podobiznáře zná.

Jděte na pohřeb do domu po-
hlavárova, a co spatříte nad vy-
stavenou mrtvolou?

Spatříte olejomalbu a věrnou
podobu náčelníkovu, vyzdobenou
fábory a připomínající pohřebním
hostům předobrou tvář zesnulého.



Novozélandská pluna
Prionoplus reticularis.

záru Sira Bullera, štedrého mecenáše malířského umění a zároveň výborného ornithologa novozélandského.

Sir Walther Buller proslul jako výborný obhájce ve sporech vládních a maorských a získal si pro znamenitou znalost maorského jazyka, maorských zvyků a řečnický talent velikou úctu u všech Maorů. S přednostmi těmi přibývalo slavnému advokátu zároveň bohatství a důstojenství.

Obrazárna Bullerova chová v sobě cenná díla umělecká a jest ve svém způsobu jediná toho druhu. Čech Lindauer přispěl k ní měrou vrchovatou.

Ale ještě větší úžas budí souborná kolekce obrazů Lindauerových v galerii bohatého mecenáše E. H. Partridgea v Aucklandě.*) Tam vystavuje Lindauer portréty vynikajících osob novozélandských. Mezi nimi neschází ovšem ani poslední maorský král Tavhiao ani bohatí pohlaváři Vahanui, Revi Manga Maniapoto, Tamati Vaka Nene, Patuone, Te Hira, Te Kavau, Ropata Vahavaha. Neschází též známá průvodkyně po gejserech vakarevarevských, zvaná Tepaea Hinerangi čili po křesťanskou Žofie, a m. j.

Ale nejvíce líbí se Maorům Lindauerův obraz, jenž představuje posledního kněze z kasty t o h u n g ů, slepého věstce, jménem T e A o k a t o a, t. j. bytost, jež objímá celý svět (maorské t e a o = svět, k a t o a = celý). Nevidomému tomu muži, malovanému dle přírody, podává sousta klečící dívka maorská a zachovává tak světee při životě. Realistické to dílo vzbudilo ve všech domácích výstavách pozornost kromobýčejnou, a budí ji nyní tím více, ježto vznešený Te Aokatoa jest již na pravdě boží.

Kromě Maorů maloval pan Lindauer řadu vynikajících hodností anglických, světských i církevních. Celkem namaloval náš krajan asi 1000 podobizen, z nichž asi pětina představuje typy maorské.

A náčelníci maorští odměňovali „rakouského“ umělce slušně. Kromě 50—60 liber šterlinků dal každý pohlavár českému malíři ještě drahocenné pláštíky maorské na památku. Zvláště osvědčovaly svou štedrost k umělci ženy a dcery po-

*) Sketches of Old New Zealand. Compiled by James Cowan. Descriptive Catalogue of Maori Portraits painted by Herr G. Lindauer. V Aucklandě 1901.

hlavárů, tak že choval pan Lindauer ve své pracovně pěkné maorské museum.

Náčelníci maorští mohli býti uznalými, ježto mnozí z nich jsou pány ohromných pozemků reservacních a cení si své statky do statisiců korun.

Z počátku provozoval pan Lindauer na Novém Zélandě umění fotografické, ale potom zaměnil negativy za štetec maolířský a od té doby přidružuje se toho umění, jemuž se byl věnoval již ve Vídni.

Jako rozený Plzeňan studoval Lindauer r. 1856 na maolířské akademii ve Vídni a rád si posud vzpomíná na Führicha. Z prvních dob jeho pochází také podobizna biskupa Jirsika, s nímž byl spřízněn, potom obrazy svatých ve chrámech maoravských.

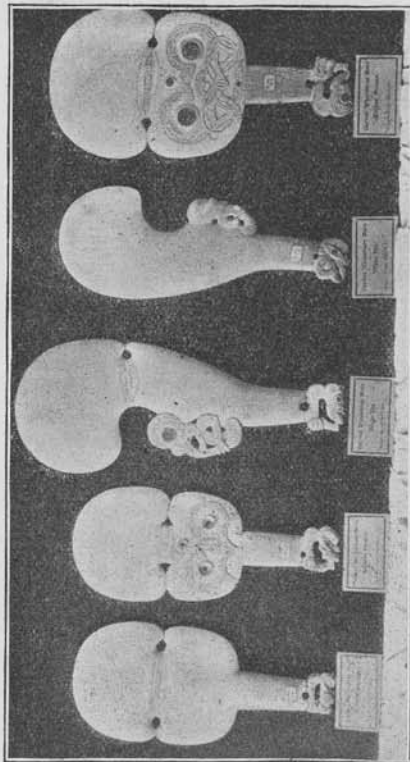
V roce 1874 odjel Lindauer do Hamburku a přeplavil se plachetní lodí do Wellingtonu, kde prodlel několik let. Strádal pak žil brzy zde, brzy onde, doprovázeje často svého příznivce a přítele Sira Bullera na loveckých cestách po Novém Zélandě. Proto umí pan Lindauer vypravovati také pěkné věci o novozélandské přírodě a mohl by svými zkušenostmi rozšířiti obzor po životopzpytě památého ptáka kivi, jehož často choval v zajetí.

Podnět k provázení malířských děl zavdala Lindauerovi spanilá Maorka, kterou náš krajan r. 1877 potkal na ulici s dítětem na zádech. Jméno její bylo Ana Rupene. Maorka ta byla pokládána za nejhezčí dívku v kraji. Když vyslovil Lindauer přání, že by ji rád s dečkem namaloval, Rupene ráda mu vyhověla, načež byl obraz ve vkladní skříni u knihkupece ve Wellingtoně vystaven.

Mimojdoucí zastavovali se hojně před namalovanou kráskou a chválili věrnou její podobu. Také advokát Buller chválil dílo českého umělce a konečně je zakoupil. Byl to počátek k dalším objednávkám. Od té chvíle hleděl si Lindauer již více malby než fotografie.

Maorské typy, jež nás krajan přenesl štetcem na plátno, jsou až posavade přednětem zaslouženého obdivu a nabývají rok od roku větší ceny.

Předvěsti zde aspoň nepřednější díla Lindauerova v re-produkci pokoušel jsem se marně. Majitel galerie Partridge pohlíží na výtvoři našeho krajana s takovým nadšením, že



Maorské sekery (mere) vyřezané z velrybí kosti.

ponechává si radost jen pro sebe a pro hosty přibylé do jeho obrazárny.

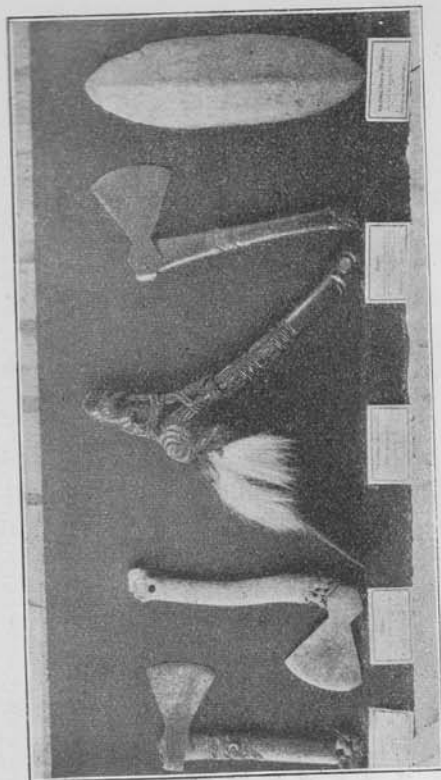
Posudky, které jsou v knize o obrazech Lindauerových u Partridge zapsány, znějí asi takto: „Znal jsem pohlavary zde namalované osobně. Věrněji nemohl jich nikdo na světě vypodobnit.“

„Jsem šťasten, že jsem viděl díla, jediná toho druhu na zeměkouli.“

„Žiji na Novém Zélandě již 39 let a znám každý koutek své nové vlasti. Znam také život Maorů jako vlastní život svůj. Chodě výstavou, nevidím jen díla umělcova, ale vidím všechny své známé, kteří se živi přede mnou vynořili a ke mně mlčky promluví.“

„Památká na Maory nevyhyne, dokud mluvíti budou k divákovi věrné podoby jejich umělcem vybájené.“

Poslední dobou zakoupil si Lindauer stateček ve Woodvillu (severovýchodně od Wellingtonu). Když pak zatoužila chof jeho po Evropě, chtějíc dopřátí jednomu ze svých dvou synů lepšího výcviku v hudbě na konservatoři, pronajal Lindauer hospodářství a hotovil se za svého příchodu na Nový Zéland k odplutí s celou rodinou do staré vlasti.



Maorské zbraně a nástroje.

Té doby nemluvil Lindauer česky již asi patnácte let. Ale jakmile česky promluvil, plynula jeho řeč i po tak dlouhé době jako voda, a slzy radosti zarosily při tom jeho oči.

„Milý pane Kořenský, nevěřím ani svému sluchu, že mohu ještě česky mluvit. Dávno již jsem myslil, že jsem česky oněměl. Vždyť mluví tu jenom anglicky. S Čechem neseťkal jsem se zde nikdy. Moje žena, rozená Angličanka, a synové jinak nerozumějí. Ale nemluvil bych pravdu, kdybych řekl, že nikdy česky nehovořím. Žena mé plisní, že mluvíím ze spaní takovou řečí, již ona nerozumí ani za mák. Myslím, že mluvíím aspoň ve snách česky, sice bych teď nemohl tak hbitě s vámi hovořiti.“

Ale zaslzel-li krajan Lindauer, když svůj jazyk po česku rozvázal, zaplakal hlasitě jako dítě, když uslyšel píseň „Česky otec, česká máti učili mě vlast svou znáti“. České písně vozil jsem všudy po světě a přinesl jsem je s sebou také do příbytku Lindauerova. Tam zahrál jsem je s jeho synem jako dueta na housle. Hráli a zpívali jsme české písně dlouho a dlouho. Přítel Lindauer přicházel po letech na všechny popěvky. Co žive, nikdy prý se tolik českých písní na Novém Zélandě ne nazpíval. Na česky ten večírek nezapomene prý do nejděší smrti.

Rozešli jsme se, já do okolí Wellingtonského, on pak balil zavazadla a hotovil se do Evropy.

Nežli uplynul rok, mohl jsem pozdraviti rodinu milého přítele Lindauera v Praze a osloviti ho maorsky: E hoa! Tena koe?

Všem členům rodiny zastesklo se v Evropě zase po volnosti novozélandské a vraceli se do vlasti Maorů. Tentokrát neodjížděli však na svůj statek, ale plavili se do Aucklandu. Lindauerův mecenáš pan Partridge nemohl se již českého umělce ani dočkat a učinil u něho novou objednávku za několik tisíc korun, dokud prodával Lindauer ještě v Evropě.

Do ostrovní říše našich antipodů doplavil se přítel Lindauer šťastně a rozhojňuje galerii Partridgeovu v Aucklande novými scénami z maorského života nadále.

Na památku přivezl jsem si od mistra Lindauera skvostné pláštiky maorské a obdařil jsem jimi museum Náprstkovo.

Přítel Václav Frič obdržel v upomínku na dávné přátelství olejovou kopii onoho obrazu, jímž se Lindauer uvedl do uměleckého světa jako na slovo vzatý podobiznář maorských pohavů.

*

*

Pro rozšíření města Wellingtonu na úzké plošině pobřežní zbylo tak málo místa, že bylo třeba zasypati pruh mořské mělčiny a zvětšiti tak stavební terén. Bývalá ulice nábržní (Lambton Quay) je nyní teprv třetí ulicí uvnitř města. Další ulice vedeny jsou po stráni terasovitě.

Příkré svahy horské přiléhají hned k samému městu, osvětlenému elektrickým světlem již od několika let.

K nábržní přiléhá zase širá hladina dobře chráněného zálivu, známého již mořeplavci Cookovi a pojmenovaného od něho Port Nicholson.

Ale na osazení pobřeží došlo teprv r. 1840. Tehdejší přistěhovaleci nazvali osadu Britannia. Vysloviti toto jméno přicházelo Maorům za těžko a z povahy jejich jazyka vyšel název Petone.

Později usazovali se Evropané v sousedství pevnůstek maorských a položili tam základ k nynějšímu městu. Tam,

kde stávalo opevnění sídlo Te Aro, vznikla ulice Thorndon, a z pevnůstky Pipitea vypučely městské sady nazývané maorským tím jménem až podnes.

Po šedesáti letech svého života čítá nyní Wellington asi 43.000 obyvatelů a má kromě domů kamenných ještě mnoho stavení a baráků dřevěných. V ulicích je všudy živo, zvláště z večera. Bídne vozy městské koňky jsou stále přeplněny.

Nejživěji bývá v městě od máje do října. Té doby shromažďují se ve Wellingtoně zákonodárné sbory Nového Zélandu a rokují po několik měsíců o zájmech své kolonie. Ve sněmovně jedné (The Legislative Council) zasedá 45 členů, ve sněmovně druhé (The House of Representatives) 74 poslanců, mezi nimiž (r. 1901) jsou čtyři Maori: Honi Heke, Henare Kaihan, Taane Parata a Vi Pere.

Hlavním městem Nového Zélandu stal se Wellington od r. 1876.

Přítel Lindauer chválil si podnebí ve Wellingtoně velice. Není prý tam ani zima, ani horko. Škoda jen, že v městě zhusta prší a často ostrý vítr fouká. Lidé na ulici chytají se za každý rohem klobouku, aby jim neuletěl. Ze zvyku chytá prý se Novozélandčan klobouku i v městech evropských a rozezná se tak snadno i v největší tlačenici.

Horské svahy v okolí města jsou všudy pusty. Příchodem bělochů sežehl vegetaci oheň, a stromy vymýtila klučnice evropské civilisace.

Kus dávné přírody zachovalo se jenom v divoké roklí, porostlé neproniknutelným křovím balmínovým čili manukovým (Leptospermum). Místy vysázeli tam borovice kalifornské, araukarie australské a duby korkové, cesty pak upravili za promenádní sad a nazvali horské zátiší „Botanickou zahradou“. Že tam nescházelo nikde bujné houští kapradové, rozumí se na Novém Zélandě samo sebou. Vším právem opatřují se výložky novozélandských vojínů větevkou vyšité kapradiny.

*

*

Wellingtonské museum ukazovalo za mé návštěvy ve svých sbírkách podivuhodné tvory, které z ostrůvků Cookova průlivu obdrželo a živé v terariu vystavilo. Byly to památné ještěrky

tuatary, které tolik hluku ve vědě způsobily a tolik učěných sporů a hádek mezi zoology vyvolaly.

Když byly novozélandské tuatary pitevně prozkoumány, ukázalo se, že vlastně nemohou býti k ještěřím nyní žijícím počítány, protože mají některé vlastnosti jako obojživelníci nebo jako hadi, a že jsou tedy jedinými potomky po někdejších ryboještěřích, kteří zachovali se jinde ve světě již jen zkameněli v útvaru kamenouhelném, permském, triasovém a jurském. Když pak se zjistilo, že novozélandská tuatara má kromě dvou očí po stranách hlavy ještě třetí oko na samém temeni hlavy, budil podivuhodný ten ješter zájem zoology ještě větší, a tělo jeho bylo pítváno anatomy anglickými, žaponskými, americkými, německými, novozélandskými, a obchodníci přírodninami prodávali tuatariinu kostru za drahé peníze.

Pověsti o tajemném ještěru Nového Zélandu kolovaly mezi domorodci již tehdy, když se do vlasti Maorů připlavil mořeplavec Cook. Ve svém denníku poznamenal o tom neohrožený kapitán za třetí cesty své následující slova: „V zemi té žijí ohromné ještěrky, mívající v délce několik stop. Vypravuje se o nich, že napadají lidi, aby je sežraly. Tvorové ti uschovávají se v podzemních brlozích a jeskyních. Aby se jich lidé zbavili, rozdělávají před doupetem lidožravých ještěřů oheň a tak je zabíjí.“

Po Cookovi nezmínuje se o tajemném ještěru novozélandském nikdo po plných šedesáti let. Novou zprávu poznamenal o něm J. S. Polack roku 1838: „Několik obrovských ještěřů bylo chyceno na ostrůvcích Zálivu Hojnosti (Plenty Bay) blízko severovýchodního pobřeží. Maorí mi vypravovali, že tyto obludy požírají lidi, já však myslím, že jsou to plazi zcela neškodní.“

Bližší údaj podává německý přírodopysce Dieffenbach: „Za pobytu na Novém Zélandě vypravovali mi domorodci o velikém ještěru jménem tuatara čili narara. Dle toho, co jsem od Maorů slyšel, mají tam z něho veliký strach. Snažil jsem se, abych se takového tvora zmocnil, a sliboval jsem hodnou odměnu tomu, kdo by mi nějakého zaopatřil. Po dlouhém čekání přinesli mi jednoho, jež chytily na skalnatém ostrůvku Kareva zvaném a ležícím v zálivu Hojnosti. Po delším vyptávání zvěděl jsem, že tuatary žily před časy na ostrůvcích v hojnosti a že se ukrývaly ve skrytých písčitéch strání podél



Jakžse Maorí pozdravují.

pobřeží. Ale když je počali Maorí pronásledovati a loviti, aby se jimi živili, ubylo ještěrek tak, že je nyní lidé již zřídka vídají. Mnozí domorodci znají tuatary jenom z podání lidového.“

Bystroduchý Dieffenbach přivezl tuatara do Evropy živou a pozoroval ji bedlivě v zajetí. Práví o ní, že si počínala vždycky klidně a že se na nikoho nevrhala, aby ho pokousala.

Potom dostala se přivezená tuatara do Britského musea, kde ji přírodopysce Gray ohledal, popsal a Hatteria punctata nazval.

Nedlouho před tím dostalo Britské museum kostru novozélandské ještěrky, kterou Gray prozkoumal a Sphenodon pojmenoval. Když však měl v rukou kostru i ještěrku celou, poznal, že obě jména vztahují se k témuž zvířeti.

Později bylo přivezeno do Anglie několik tuatar, živých i mrtvých,* ale bylo jich přece tak málo, že přírodopysci pokládali tuatara za tvora vymírajícího.

*) V soupisu zvířete chované v zoologické zahradě Londýnské uvádí se Sphenodon punctatus anglickým jménem Tuatara lizard.

Do Prahy přišly živé tuatary poprvé asi před sedmnácti lety. Myslím, že to byly první živé hatterie na pevnině evropské. Přivezl je z Nového Zélandu malíř Lindauer a vystavil je v obchodě Václava Friče, majitele proslulého závodu přírodovědeckého v Praze.

* * *

Poptávka po tuatarách byla svého času veliká a někteří přírodopisci vážili jen k vůli této podivinným dalekou cestu až na Nový Zéland.

Takovou cestu podnikl americký profesor Ward a podal o tuatarách hned zprávu do odborného listu (*Ward's Natural Science Bulletin* 1882). Píše, že se přeplavil do Aucklandu a že se hned ptal, kde by mohl dostat živé tuatary. Řekli mu, že v museu. Tam zvěděl prof. Ward tolik, že mohl hned odplouti do Taurangy, přístavu v Zálivu Hojnosti, a pátrati na blízkých ostrůvcích po kýžených ještěřích.

Kapitán, jenž s Wardem nastoupil výpravu, vyhověl přání amerického přírodopytce a řídil najatou loď ke skalnatému archipelagu. Vyprosil si však předem, že bude pan profesor Ward tak opatrný, aby nacyhtání ještěří neběhali po palubě najatého korábu.

Profesor Ward slibil, co kapitán žádal, a třetího dne pátrali již mezi kamením po tuatarách. Našli jednu, naši druhou, třetí a večer vraceli se na loď se čtrnácti živými ještěřmi skoro půl metru dlouhými. Chytali je jednak holýma rukama, jednak do ok z motouzu udělaných. Lov byl velmi snadný, protože se ještěřky nebránily a nesnažily se ani, aby utekly.

Druhého dne hledal profesor Ward na ostrůvku zase a zmocnil se opět několika tuatar. Po třídenním hledání nastoupil Ward zpáteční cestu. Celá výprava jeho zabrala asi týden času.

Profesor Ward snažil se, aby získal na své expedici co nejvíce tuatar. Jsa zároveň společníkem rozsáhlého obchodu přírodovědeckého, mnil praktický Američan ze své nákladné cesty těžiti nejenom vědecky, ale učiniti také něco ve prospěch svého závodu. Od té doby spatřovala se tuatara jako preparát v nejednom musei.

Někteří anatomové pořizovali si tuataru, aby zkoumali její kostru, jimi, aby ohledali její třetí oko, sedící na hlavě uprostřed samého temene a nazývané proto okem temenním čili parietálním.

Třetí oko, poznané u některých ještěřů, zavedlo srovnávací přírodopytce k rozličným výkladům. Když byla svého času zvláštní šupinka na hlavě obyčejné ještěrky a později také na hlavě slepýšově objevena, vzpomněli si někteří anatomové také na zvláštní ústroj lidského mozku, jenž jsa veliký jako lískový oříšek upomínal svým tvarem na limbovou šištičku. Filosof Descartes myslil, že v tom místě mozkovém jest sídlo duše. V anatomii slove ten orgán šišinkou (*glandula pinealis*).

Dlouho nevědělo se, jaký jest fyziologický význam šišinky, až pojednou ujal se náhled, že prý je to zbytek třetího oka a že rudimenty temenního oka má také tuatara a kromě ní ještě varan, leguán, chameleon, gekoni a j. Ale temenní oko tuatara překonává svou jasností očka všech ostatních ještěřů tříokých. Nicméně pozbylo i oko tuatara schopnosti, aby mohlo viděti, a bylo spojeno s nervem jenom u zárodků před samým vyhlutnutím.

Mnoho zajímavého o rozvoji mládat podal novozélandský profesor Thomas, ale evropská biologová slibovali si od tuatary ještě více a zajeli si do země našich antipodů opětne.

Před pěti lety zabýval se pozorováním života novozélandské tuatary profesor Schauinsland z Brém. Za svých cest po ostrovech Tichého oceánu zajel si řečený badatel také na Nový Zéland a prodlel na některých ostrůvcích Cookova průlivu tři neděle, protože zvěděl, že tuatary vyskytují se i v tomto archipelagu dosti hojně.

Jak profesor Schauinsland sám vypravuje, našel kýžených ještěřů tolik, že byl docela upokojen.

Tuatary žijí na skalnatých ostrůvcích ve společnosti ptáků buňňáků (*Puffinus Oestrata*) a mají svůj úkryt v podzemních chodbách, jež si tam mořští ptáci vybudovali. Většina těch nor pochází již z dávných časů, protože buňňáci vyhledávají rádi chodeb po svých předcích a zbaveni jsou tak namáhavé práce. Stačí jenom, aby staré nory trochu poopravili, a hnízdiště pro novou rodinu je hotovo. Zdá se, že některé nory zbudovány byly již před staletími.

Bydliště tuatar a ptáků buňňáků je střídavé. Za dne přespávají v podzemních brložích tuatary, v noci odpočívají tam buňňáci. Zhusta se stává, že se nocleháři na křižovance potkávají, jak to znázorňuje obrázek na stránce 8. I. dílu.

Jakmile počne se smrákat, vylézají tuatary z děr a jdou na lov, chytají hmyz, měkkýše a červy. Jsou tedy tuatary plazi noční, ač nejednu vidati lze také za dne, ana se vyhřívá na sluníčku.

Setkají-li se tuatary s buňňáky v brlohu, jde každý svou cestou v míru a dobré shodě. Tuatary jsou buňňákům vděčny za pohostinství a nechávají mladá ptačátka na pokoji asi tak, jako to činívají američtí chřestýši, kteří zalézají rádi do děr stepních hlodavců (psounů čili sýslů štekavých, angl. prairiedog) a zahrývají se v jejich pelech, žádného ze svých spolubydliatelů nezadávají. Jen jednou zůstal profesor Schauinsland tuataru, jež měla v tlamě právě holátko.

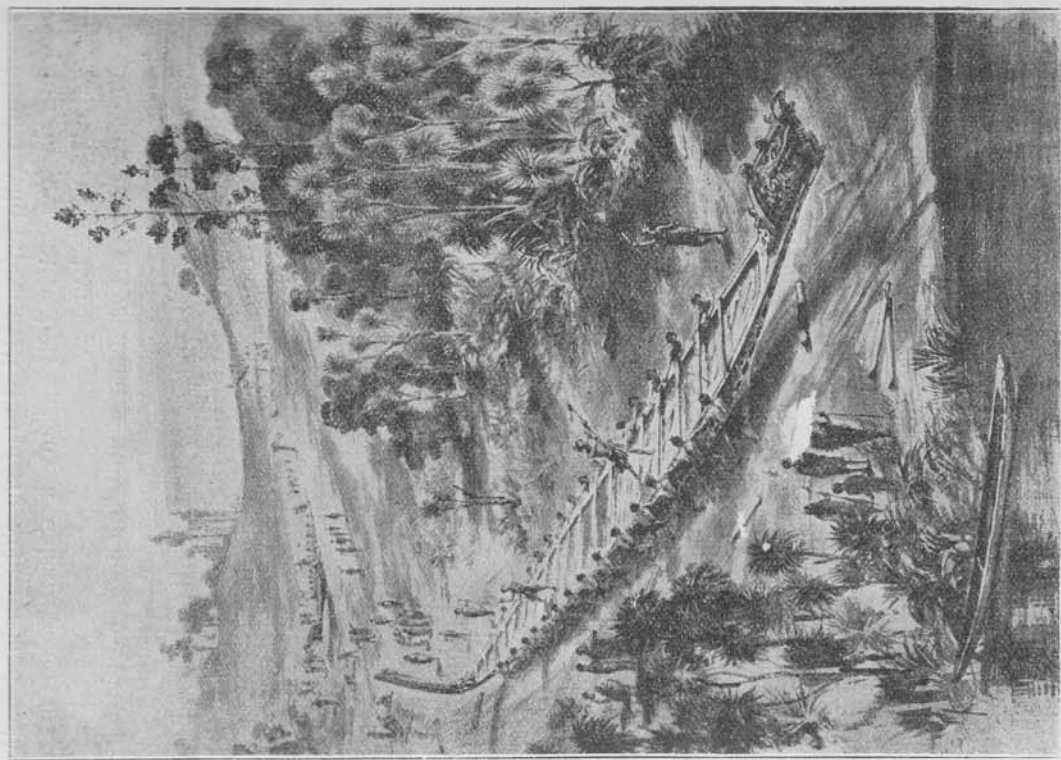
Mezi ulovenými ještěry napočítal bremský přírodopysce více samečků než samic. Na jednu samicu připadá jich průměrně asi pět. Ale dost možná, že samicy zdržují se spíše v děrách a že samečkové běhají raději na povrchu.

Oproti hltavým buňňákům bývají tuatary velmi opatrní a nesnášejí vajíček nikdy do ptačích brlohů, nýbrž v ústraní, kam ptáci nepřicházejí a kde slunce svítí. Snesená vajíčka tuatary pokrývají travou, listím, mechem, nebo je zahrabávají kyprou zemí.

Schauinsland viděl na ostrůvcích tuatary mladé i staré a tvrdí o nich, že rostou velmi zvolna. Největší délky, zhusta až $\frac{3}{4}$ m, dorůstají samci. Pč ~~sa~~ se pravdě, že obrovské tuatary mívají až sto let svého věku.

Předmětem svého badání vědeckého učinil novozélandskou tuataru také Žaponec Gakutaro Osava a utkal se ve sporné otázce, kam v soustavě tuataru zařaditi, s anglickým zoologem Gadowem. Na konec prohlásil Gadow, že tuatara jest a zůstane recentním plazem, jenž podle svého složení tělesného představuje nejnižší stupeň všech reptilií, kteří se dožili časů nynějších. Jinými slovy řečeno, je tuatara živá zkamenělina.

Náruživý lov vědeckých badatelů a obchodníků přírodninami pohnul novozélandské přírodopysce k tomu, aby učinili přítrž blízké záhubě některých domácích živočichů, a do



Jak Maofí dopravovali válečné lodice po suché zemi.
Po stranách vegetace kordylínová.

řady zvířat přísným zákonem šetřených byli pojeti nejen kivi, huja, slípka pukeko a papoušek kaka, ale také tuatara. Provinilce tresce zákon pokutou 500 korun.

Mnoho stálo práce, nežli si profesor Schauinsland nedávno vymohl, aby mu směly býti zaslány k dalším pokusům ještě dvě tuatary živé do Evropy.

Na živé tuatary vystavené v musejní budově ve Wellingtoně dával jsem se jako na divy prasevta. V terariu měli zajatí ještěři plochou nádobu s vodou, aby se v ní mohli podle své libosti ochlazovati. Třetí oko svítilo jim na temeni velmi jasně. Na hřbetě ježil se ostnatý hřeben,* jenz mi připomínal výrůstky příšerných ignanodonů a leguánů.

Pojednou tanuly mi zase na mysli všechny báje starých Maorů o ještěrovitých obludách, zvaných tanivy a podobných hrozným krokodílům.

Běda kraji, v němž taniva řádila a v jeskyni se zabnídila. Maorská ta saň stála obyvatelstvo mnoho obětí. Zhusta žádala lidi a nejraději dívky. Jednou vyžádala si saň nejhezčí krásku z celého kraje, pro níž však šlechtný jinoch Tavaretoa svůj vlastní život nasadil a s obludou zápasil. Maorský Perseus nepřemohl sice obludu na dobro, ale zapudil ji přece až na samé dno mořské, vysvobodil svou milovanou Andromedu a zachránil celý kraj od záhuby.

Ale přítomnost zlé saně pocitují Maori ve vlasti doposud. Kdykoli moře bouří a vlnobití břehy drtí, říkají Maori: Taniva obrátila se na dne mořském.

Ptáš se, čtenářko, co se stalo s vysvobozenou dívkou.

Od toho okamžiku, kdy zlá saň zmizela na dně mořském, toužila dívka po hrozně obludě a ze samé lásky k ohromnému netvoru vrhla se za ním do propasti vodní.

Maori vypravují také o tanivě, že lidi v řece se koupající chytá a utápí, že horami otřásá a sopečnými výbuchy lidstvo ničí.

Ještě roku 1846 přinášel tanivě obět maorský náčelník Te Heu Heu, když se z nenadání se svými šedesáti soudruhy a se svou chýší do horkého bahna propadl a se všemi zahynul. Obět, na níž zlá saň již dávno čekala, nepřicházela dlouho, a taniva pohltila ze msty samého pohlavára.

*) Maorský název tuatara znamená tolik jako ostny mající.

Živé tuatary v museu vystavené byly pro mne nejvábnejšími věcmi. Ostatní zvířena častí nynějších i minulých jest sice zastoupena v museu bohatě, ale neladné uspořádání v temných síních stězuje divákovi přehled.

*

*

Ve sbírkách národopisných vyniká nad jiné předměty dřevěný maorský dům, plný fantastických řezb a provedený rukou znamenitého umělce maorského roku 1842.

Drahocenné výtvary toho druhu jsou ve vlasti Maorů den ode dne vzácnější, a musea získávají je již nyní za veliké sumy peněz.

Domy vykrášené uměleckými řezbami stavivali jen Maori zámožnější. Každý maorský kmen honosil se nějakým stavením (vhare) parádním. Jednou bylo to stavení obytné, jindy je to síň poradní určená k veřejným zasedáním a zvaná whare-puni, nebo malý domek na čtyřech sloupech stojící a budovaný pro uschovávání potravin (pataka, vhaa). Skladiště takové bylo proto vyvýšeno, aby myši nemohly k potravinám.

Maorský dům v museu chovaný představuje síň poradní, zbudovanou z vytrvalého dřeva tisovité totary (Podocarpus).

Za dřívějších časů poráželi Maori stromy sekerami kamenými a prováděli ve dřevě všecky řezby ostrým sklem sopečným (obsidiánem) a lasturami. Zajisté že práce řezbářova byla velmi perná, nežli mohl odevzdati dílo tak bohatě vyřezané a perletí vykrášené.

Mnohá nádherná síň zasedací má slavné dějiny a obestřena jest starodávnými legendami. Složitě obrády, jimiž byla stavba radní síně započata a prováděna, činila budovu posvátnou, a Maori vcházeli do ní s úctou i hrůzou. Pro štěstí nového stavení obětován byl zhusta otrok, a tělo jeho odpočívalo v základech hlavního pilíře. Srdce obětovaného otroka černokněžníci z těla vynímali, vařili a za tance, zpěvu a všelikých zaříkávadel pojídali.

Řezbářské výzdoby prováděl umělec na maorské radnici vnitř i zevnitř v křiklavé barvě černé a rudé. Zvláště bohaté ornamenty prováděly se v průčelí domu. Tu šklebily se ohybné

*

figury lidské s vyplazenými jazyky a tetovanými tvářemi, cenily zuby, zhotovené ze skořápek úsně mořské (pava, *Haliotis iris*) a vyvalovaly přišerné perleťové oči.

Rezby rodidel způsobovaly maorským umělcům mnoho rozkoší a divákům mnoho radosti. Maoři nebyli a nejsou o nic horší než staří Řekové a Egypťané a nemohou-li odznaky plodnosti a života za slavných průvodů veřejně nositi, obrovské modely mužských údů v chrámech vystavovati a drobné amulety, představující obě rodidla zároveň (*lingam*) v posvátných místech poutnických jako Indové kupovati, vykrašlují těmi odznaky aspoň své domy.

Na umělecké výtvoře takové divali se mnozí diváci evropští s velikým opovržením, a musejní ředitel byl přinucen, aby opatřil figury buď zástěrkami, neb aby na nich vykonal odváznou amputaci.

Figury maorských umělců vypadají nejen přišerně, ale mají ještě tu zvláštnost do sebe, že jejich ruce jsou vždy tříprsté. Praví se, že nejstarší slavný řezbář vyhotovil podobnou figuru jen o třech prstech, a že od té doby jdou ve šlepějích vzorného mistra všickni jeho učedníci.

Poslední dobou ocitla se radní síň maorská také na půdě evropské. Získal ji hamburský Umlauff a vystavil ji ve svém museu.*)

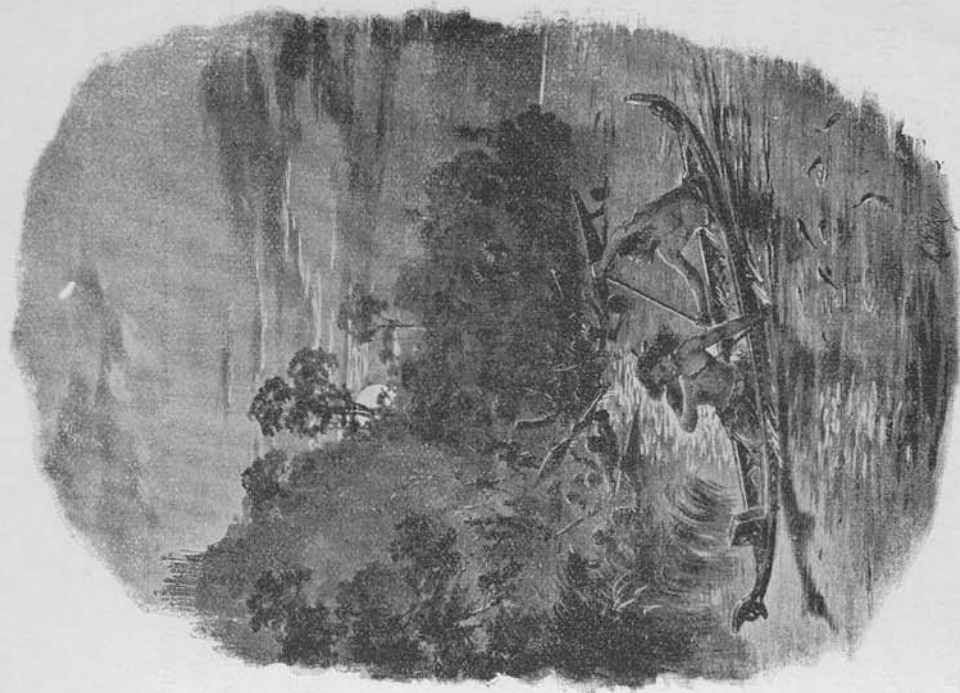
* * *

* * *

Na všech cestách vykonaných dosavade po Novém Zélandě vídal jsem maorské obyvatelstvo jen velmi zřídka. Teprve ve Wanganui měl jsem viděti tetované domorodce v četných tlupách.

„Nemohl jste si lepší cesty ani voliti,“ ujišťoval mě krajan Lindauer, když jsem mu oznámil, že mímím procestovati Severní ostrov na příč, že se poplavím po řece Vanganui do Pipiriki a že podniknu výlety ke všem horkým jezerům a vřídům. „Pojedete krajem samých Maorů a uvidíte nejpřednější divy naší kolonie. Nezapomeňte zastaviti se v Potiki u Vanganui. Je to kraj plný maorských pověstí. Do dneška ukazují tam

*) Whare Whakaio Huitemanui. Maori Raths- und Versammlungshaus. V Hamburku 1902.



Výjev z maorských pútek.
V pozadí na levo maorská
osada palisádami opevněná (p. a).

místo, kde hrozí saň Tutaiporoporó řádila, nežli byla chytřím Aokehem obelstěna a se světa sprovozena. V tom místě mám milé maorské přátele. Rádi vás uvidí, přijdete-li s pozdravem ode mne. Zde ještě adresa vdovy po maorském náčelníku.“

* * *

Z Wellingtonu do Vanganui počítá se po železnici přes 240 km. Trať probíhá po několik hodin pobřežním krajem.

Mořská pláň Cookova průlivu mizí jen s očí, vjíždíme-li do tunelů.

Opuští-li turista Wellington z rána, může býti po 3. hodině odpolední u cíle.

K rannímu vlaku připíná se také vůz salonní, a cesta uchází ve všem pohodlí. Soukromá společnost železničního podniku vypravila vozy své dráhy co nejlépe a opatřila je již dávno světlem elektrickým.

Četné stanice připomínají již svými jmény, že jedeme maorským krajem. Mnohé osady byly působištěm misionářů a dějištěm pútek krvavých. Nyní vládne v kraji pokoj již od několika desítek let, a z Maorů stali se mírumilovní sousedé bílých kolonistů.

Osadníci hlavního města vyjíždějí si za léta železnici do mořských lázní zvaných Paikakariki a prožívají na „čtyřicetímílovém“ pobřeží celý den.

Osady domorodců přimykají se vzdáleny k mokřinám, v nichž bující vysoké trsy lenovníkové. V nejedné více maorské stojí ještě pěkná radnice se skvělými řezbami.

V krajích zarostlých lenovníkem zbudovali podnikaví průmyslníci závody na přízi, v krajích pastýřských vykvetly zase v krátké době továrny na přípravu mraženého masa.

U stanice Ohau (čti Oha-u) opouští trať pobřeží a vniká do ostrovní pevniny. Chvílemi šumí parostroj v samém pralesě. Poprvé radují se z pohledu na tisíce kmeny štíhlých palm arekových, obstoupených kapradovým podrostem něžných „per prince Waleského“ (T o d e a s u p e r b a), jinde pak vysokým rákosím. Mohutné květenství nádherné té trávy (A r u n d o c o n s p i c u o), zvané po maorsku t o i t o i, vlaje za větru jako bělostný prapor a povyšuje se nad ostatní trsy

býlinné. V korunách kořatých stromů rozeznávám zřetelně příživné kapradiny hnízdovitých platyceríí a na kmenech lianovitě plaménky.

Na krátko zastavil se potom vlak v úhledném městečku Palmerstoně, zaměnil směr severovýchodní za severozápadní, překročil několik řek (Oroua, Turakina, Vangaehu), odvádějících vody z nitrozemního pohoří (Ruahine, Kaimanava) a z kuželovitých vulkánů (Ruapehu, Ngauruhoe, Tongariro) do Cookova průlivu, přešel konečně dlouhý viadukt, pronoucí se nad mohutným proudem Vanganui, a přibyl do města téhož jména. Stál jsem na půdě známé jakožto Královské území maorské (The King Country) a sahající až po západní pobřeží mohutného jezera Taupojského. Co na východ leží, jest maorský kraj Ureverský (The Urevera Country), zakončený pobřežím mořským.



Z minulosti Maorů.

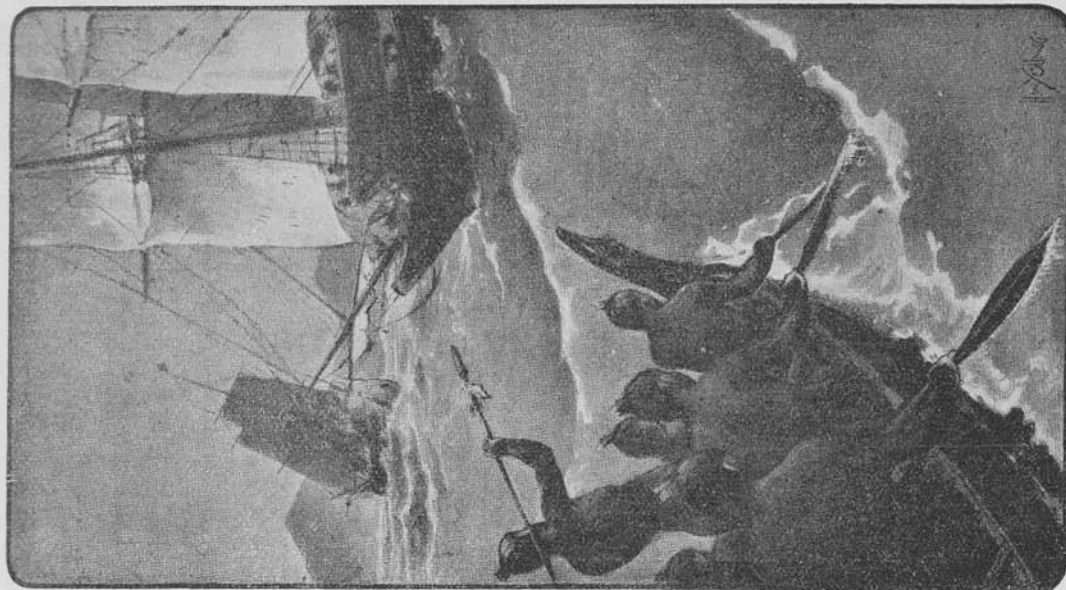
Krásnou pohádku o stvoření světa mají také Maori a ličí ji oslnujícími barvami luzného východu skoro právě tak, jako ji vybájili ostrované v archipelagu Tongajském, Samoajském, Tahitském a Havajském. Ostrovní půda, jež byla jim celým světem sevřeným na všech stranách vodami nekonečného oceánu, nemohla v bájesloví polynéském ani jinak vzniknouti, než že vynořila se pojednou z hlubin mořských. Takovou genesi má i vlast Maorů, a stvořitelem jejím jest prostý rybák, jenž ohromnou pevninu z moře vylovil, svůj lid plaveckému umění naučil, mořské obludy potíral, slunce a měsíc řídil, nad zemí a vodami panoval a jako Maui hrdinou a bohem svého národa se stal. Kdo z Maorů neznal by domácí báje, známé v poesii jakožto *Te ika a Maui*?*)

Legenda o „Rybě Mauiově“ zní asi takto :

Maui měl pět bratrů, kteří pilně rybařili. Ale práci té Maui se vyhýbal a líboval si v zahálce tak, že si na jeho pohodli naříkala žena i děti.

Jednoho dne zamrzela ta výčítka Mauia velice a proto se vzmužil k rozhodnému činu. Právil, že půjde na moře a uloví tak velkou rybu, že ona spíše na slunci snije, nežli jeho bratři budou ji moci snísti.

*) *Te ika* značí v maorštině tolik jako v angličtině *the fish* = ryba, a *Maui* jest genitiv, tedy ryba *Mauiova*. V malajštině spřízněné s jazykem maorským slove ryba *ikan*.



Maori plují vstříc Tasmanovým korábům.

Slova Mauiova polekala bratry do té míry, že ani nesvolili, aby Maui do jejich člunu vstoupil. Obávali se, že by jim mohl Maui způsobiti jako dovedný kouzelník mnoho nepříjemností na moři.

Vida Maui odpor svých bratrů, pomohl si z nesnázi a proměnil se v ptáka. Potom snesl se do člunu a doprovázel bratry na širé moře. Když byl člun již daleko od břehu, dal se Maui v ptáka proměněný bratrům poznati a počal lovit.

Udice, na niž chtěl Maui ryby chytati, byla podivná. Maui zhotovil ji z čelisti svého děda. Chybělo mu jen ještě nějaké vnaidlo. Ale od bratrů dožadoval se Maui vnaidla marné, proto si k němu dopomohl jinak. Chopiv se lenovníku, jenž vedle ležel, a udeřiv se do obličejce, až krev vytekla, zbarvil jej v proudu své vlastní krve, a vnaidlo bylo hotovo. Potom hodil udici do moře a čekal, až bude ryba bráti.

Sotvaže Maui vrhl udici do moře, zabrala ryba takovou silou, že se člun až k hladině vodní nachýlil a málem by se byl překořtil. Polekaní bratři trnuli strachem a volali úpěnlivě: „Maui, povol a pust udici!“

Ale Maui odpověděl: „Ke mauta Maui, ki tona ringa ringa e kore e taia te runu,“ t. j. co Maui jednou popadne, toho již nikdy nepustí.

Po slovíčích těch vytahoval Maui udici vši silou a vytáhl na povrch moře ohromnou zemi. I ptal se svých bratrů: „Nuže, zdali pak víte, jak se podivná ta ryba jmenuje?“

Když pak bratři nemohli té otázky zodpovídati, pojmenoval Maui zemi sám a řekl: „H a h a v h e n u a,“ t. j. země hledaná.

Jakmile ocitla se chycená ryba celá nad vodou, vrhli se na ni všickni bratři, aby ji rozsekali. Z velikých kusů staly se však vysoké hory, a menší proměnily se v kopce a návrší s četnými roklemi a planinami. Člun sám však se ztroskotal, jakmile se země z moře vynořila, a leží doposud na temeni hory Hikurangi nedaleko Vaiaapu. Tam dřímá také věčný sen Maui.

Zadíváme-li se na Severní ostrov Nového Zélandu, můžeme na něm skutečně jakési obrysy vybájené ryby vystihnouti. Maori jmenují i docela jednotlivé části rybiho toho těla a ukazují, že hlava její leží na jihu, že jedno její oko proměněno jest v jezero Vairarapa a druhé v zátoku Nicholsonovu a že ze spodní čelisti je nyní jižní pobřeží. Také ukazují, kde jest vybájené ryby hřbet a kde ploutev břišní a ploutev ocasní.

Až posavadě říkají Maori Severnímu ostrovu po domácku Te ika Maui“ a Jižnímu ostrovu „Te vahi punamu“, t. j. země zeleného kamene.*) Vlastního jména pro celý Nový Zéland Maori nemají.

* * *

Staré pověsti maorské praví, že Maori přišli do nynější vlasti z krajů, jež možno hledati někde v souostroví Havajském. Domácí nepokoje a války přinutily mnohé odvážlivce, že starou vlast opustili, na dvanácte velikých člunů vstoupili, po mnoho dní na moři se plavili a po hrozném utrpení zaslíbenou zemi konečně spatřili.

Jiná pověst dí, že Ngahue byl první, jenž ostrovní pevninu nynějšího Zélandu uviděl, když byl svou rodnou zemi opustil a po spokojenějším kraji za mořem zatoužil. Nový kraj nazván prý byl A o t e a r o a, snad podle dlouhé**) kocábky, na níž se Ngahue plavil.

Na dalších plavbách přišel Ngahue také ke břehům Jižního ostrova, odkryl tam místa zeleného kamene a vracel se potom do staré vlasti.

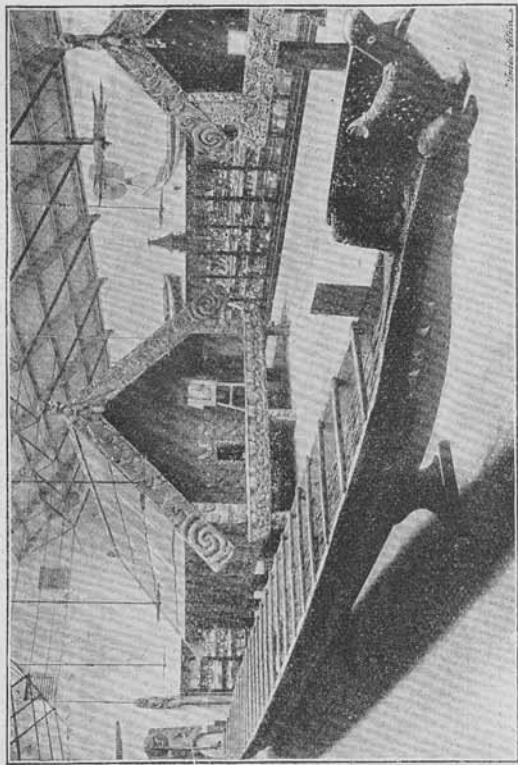
Alé válka a nepokoje zuřily ve vlasti statečného plavce Ngahuea ještě pořád, a proto odhodlali se jeho přátelé, když slyšeli vábné vypravování o krásné zemi, o obrovských ptáčích a skvostném zeleném kameni, že Havaiki opustí a do lepších končin světa se vystěhují.

Nespokojených vystěhovalců bylo mnoho, ale všickni našli místo v oněch dvanácti dlouhých člunech a plavili se do země Aotearoa. Třadice z těch dávných časů zachovaly všecky podrobnosti i jména hrdinů, podle nichž se každá kanoe nazývala. Některé čluny řízeny byly ke břehům východním, jiné zaměřily k západu a k ostatním stranám světa.

Četní veslaři uvádějí táhlé čluny v rychlý pohyb a vládli jimi dovedně nejenom ve vodě, než i také za vyprav po suché zemi.

*) V některých spisech čteme Te vai punamu, ačkoli vai znamená v maorštině vodu.

**) Maorské roa = dlouhý, Aotea asi tolik jako světelná záře, Aotearoa = mohutná záře.



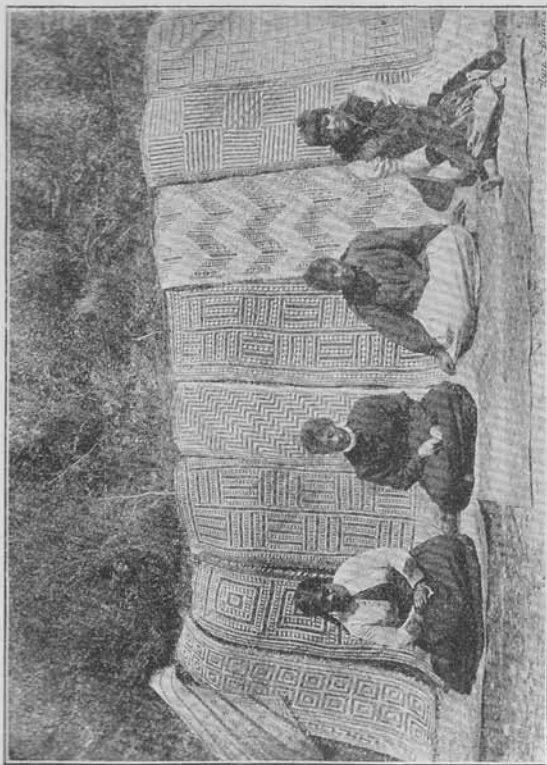
Maorský dům a válečná lodice v museu Aucklandském.

Přídru svých kocábek vyzdobili odvážliví plavci maorští přišernými figurami a okrášlili vesla a kormidla vkusnými řezbami.

Vzory dávnověkých lodic příšlých z pravlasti Havaické napodobili potomci s velikou věrností a zachovali uslechtilý jejich tvar až na dnešní časy. Nejpečnějši výtvoři loďarského umění maorského přechovávají se nyní v novozélandských museích.

Jména nejpřednějších lodic, na nichž připlavilo se do nové vlasti asi osm set vystěhovalců, kolují mezi všemi Maory až dosavade: Arava, Tanui, Aotea, Tokomaru, Mamari. Také zhusta slychají se ještě názvy ostatních kanoí: Mataata, Takitumu, Kurahaupo, Orotuta, Pangatoru, Motumotu ahi, Te Rangi na mutu.

O každé té lodici vypravují si Maori příběhy a vylíčíjí do všech podrobností život náčelníka, jenž kocábku k neznámým krajům vedl. Vypravují si ještě nyní, jak staří předkové jejich přivezli s sebou z původní vlasti sladké zemákovité bataty (povíjnice, *Convolvulus Batatas*), taro (*Arum escu-*



Maorské rohožky lenovníkové.

lentum), lahvovité divenice (*Lagenaria vulgaris*), pestré slípky pukeko (*Porphyrion*) a oblíbené zelené pa-poušky (*Platycercus*).

A co vidějí těžce zkoušení vystěhovalci havaičtí, když vystoupili na půdu zaslíbené země?
Z jícnu četných sopek šlehaly plameny, ozařovaly rudým odleskem rokle a pláně, podzemní nitro vyvrhovalo lávu, síru, penzu, popel, sklo a praskavé pumy, v jezerech a tůních vřela voda klokotem, z puklin a skalních trhlín číselá a drala se pára, z vřidel vytryskovaly k nebi fontány a sloupy vroucího živlu, žarem vulkánů pokrytých sněhem a ledem obnažovala se horská temena, kratery zalévaly se vodou, počaly vřítí, přetékatí a zaplavovaly úpatí a doliny.

Na rovinách proháněla se stáda obrovských opeřenců, v zá-dumčivých lesích věčně se zelenajících vrkaly houfy tučných holubů, v houštích se ozývali podivuhodní ptáci se zakrslými perutemi a odsouzení jenom k běhání, v pobřežních skalních šustěli a s vodními ptáky bydlili pravěcí ještěři, při samém sněhu pokřikovali mohutní papouškové, tehdy ještě býložobci,

v děrách ukrývali se blízcí jejich pokrevenci, nelétaví papouškové noční, v horských údolích pobíhali velicí chřástalové, v korunách stromů prozpěvoval opeřený umelec kokorimoko a hokovaly strakaté vrány, v malebných fjordech hnízdily nesčetné pluky albatrosů, pinguinů, rybáků, racků a kormoránů, všecken kraj zelenal se bujným kapradím, nízkým i stromovitým a jako štíhlé palmy vysoko se vypínajícím, mokřiny zahalovaly se kyprými trsy liliovitého lenovníku, ve hvozdech rozkládaly svá ramena stovkové damaroné a střídaly se se skupinami uslechtilých palm arekových.

Ale po zvěři čtyřnohé přistěhovalci maorští marně se ohlíželi. Lesy nehostily v sobě ani jelenů a srnců, ani vepřů, medvědů a klokanů. Nějaký netopýr byl snad tehdy jediným zástupcem ssavců v nové vlasti Maorů.

Z domácích zvířat byl Maorům soudruhem toliko pes, přivezený zajiště z původní otciny havaické.

Houfy opeřených obrů zajišťovaly novým přistěhovalcům budoucnost o vezdejší chléb na dlouhou dobu. Lovy na pštrosovitě běhouny byly vydatné, a ptačí hody slavné.

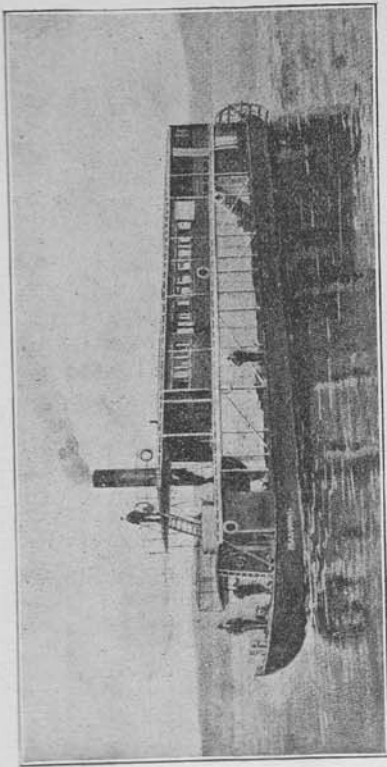
Za hodů těch objevoval se na tabuli také pečený pes, zanechávaje po sobě bývalým pánům ještě kožesinu k výzdobě lenovníkových pláští.

Leč horlivým lovem řídla stáda pštrosovitých běčů, a nežli prošlo několik věků, neostal na živě ani jediný. Po moách zbyly jenom opálené hnáty a drobné kosti, smíšené zhusta se skořepinami rozbitých vajec a s ostatky po vymřelém plemeni psím.

Vyhubivše veleptáky pozbyli Maoři svých živitelů. Kořínky hasivky jedlé, dřevě ze stromovité cyatheje a hlinitá kaše z horkých blátivých gejserů nebyly s to, aby nahradily masitou krmí hitavým Maorům.

V té tísní o vlastní život utekli se Maoři k jediné záchraně svého bytí a živili se masem zabitých soudruhů. Nepřátelské pětky a výpady jednotlivých kmenů na kmeny sousední přiváděly vítězům tolik trofejí válečných, že mohli uhájit život na delší dobu. Zajatci byli chováni jako otroci a zabíjeli se, bylo-li masa k hodům potřebí. Z Maorů stali se lidožrouti, a kanibalství na Novém Zélandě bylo pověstným a postrachem všech plavců.

Poslední hody kanibalské veřejně odbyvané jsou zaznamenány z let 1843. Ale tajné pila se krev nepřítel, a pojídaly



Parník „Manuval“ na řece Vanganui.

se oči jejich k nabytí tajemné síly a nadpřirozené zmužilosti i v dobách potomních.

* * *

Snad nejvíce zásluh, že lidojedství ve vlasti Maorů přestalo, získal si sám pravý objevitel novozélandského souostroví, kapitán Cook. Holanďan Tasman připlavil se tam sice již o několik málo let dříve, ale nepřátelské přijetí vzalo mu všecku chuť, aby prozkoumal kraje nově objevené důkladněji.

Na neblahou výpravu Tasmanovu upomíná posud staré jméno zátoky v okolí nynějšího města Nelsonu: Moordenaars Bogt č. Massacre Bay, t. j. Vraždový záliv, nyní Tasmanův zvaný. Když tam totiž Tasman r. 1642 připlul, přepadli Maoři jednu z jeho lodic a beze vší příčiny pobili všecko mužstvo její, až na tři, kteří se zachránili skokem do vody.

Na návštěvu Cookovu vzpomínají si maorská podání s vděčností celého národa. Cook nepřinesl na Nový Zéland jen plané slovo lásky, ale přivezl za třetí návštěvy své r. 1777 domácí vepře, brambory a jiné užitečné rostliny hospodářské. Když pak vepři ve vlasti Maorů zdivočili a hojně se rozmnožili, zanechávali ostrované lidojedství a přivykli brzy chutnější vepřovině. Pokrmu toho přidržují se Maoři posud náruživě.

Ale snášeli-li se Maori s Cookovým mužstvem zcela přátelsky, počínali si jako divoši, když jim velitel francouzského korábu D'Urville za své návštěvy r. 1769 náčelníka kmene zajal a odvezl, chtěje tak potrestati Maory pro krádež spáchanou na jeho lodi.

Maori přijali před tím hosty zcela po přátelsku, ale na zajištění svého pohlavára nemohli zapomenouti a pomstili se při nejblížeší příležitosti. To se stalo o tři léta později, když se připravil do jejich krajů jiný francouzský koráb s kapitánem Marionem.

Pomstychtiví Maori, zvěděvše o příchodu cizí lodi, přepadli posádku, zabili třináct Evropanů, mezi nimiž i kapitána, a slavili kanibalské hody.

Ale také zbytek mužstva na francouzské lodi neotálel odplatou. Poručík Crozet dobyt maorské osady, sežehl chýše a usmrtil mnoho ostrovanů. Od té doby Maori nenáviděli bělochy.

Ale běloši usazovali se na půdě maorské stále četněji. Dobrý obchod lákal tam nové a nové přistěhovance.

Lihoviny byly hlavním zbožím, jež Evropané vyměňovali za produkty domácí, za dříví a lenovník. Zprostředkovateli byli v prvé řadě uprchlí trestanci, kteří uniknouce šťastně z vězeňské kolonie Sydney, stanuli na východním pobřeží Severního ostrova a založili s velrybolovci, uprchlími námořníky a dobrodruhy nejstarší městečko na Novém Zélandě, zvaném tehdy Kororareka, nyní Russel, asi 2 stupně na sever od Aucklandu.

Kororareka byla tehdy sídlem takové volnosti, že tam neplatily ani zákony ani právo. Silná pěst, pistole a prach vyvolávaly neshody. Pro šibeniční hodilo se každé místo. Sběh potudů prováděl soud, vykonával spravedlnost bez odkladů a lynčovaného vinníka věšel a střelil beze všech okolktů.

Každý domek, v němž běloch bydlil, byl brlohem prostopášnosti a nepravosti. S bělochy sdílely jakýsi rodinný život i maorské ženy a přispívaly vydatnou hřívnou k zasloužené pověsti, již se Kororareka proslavila.

Obyvatelé kororarečtí mohli se tehdy rozdělit do dvou skupin: jedni rum kupovali, pili a prodávali, druzí jen kupovali a pili. První byli Evropané, druzí Maori.

A čím platili domorodci?

S počátku přinášeli Maori za rum lenovník, lenovníkové rohože, pláště a kabelky, nefritové sekery, později ženy a dcery

a na konec — uřezané hlavy pobitých nepřátel. Po těch byla svého času největší poptávka. Žíznilo po nich jak v Sydney, tak i v Evropě.

Poptávka po maorských hlavách byla tak veliká, že nemohli Maori ani přání hned vyhovět, byt se jim slibovala dávka rumu dvojnásobná.

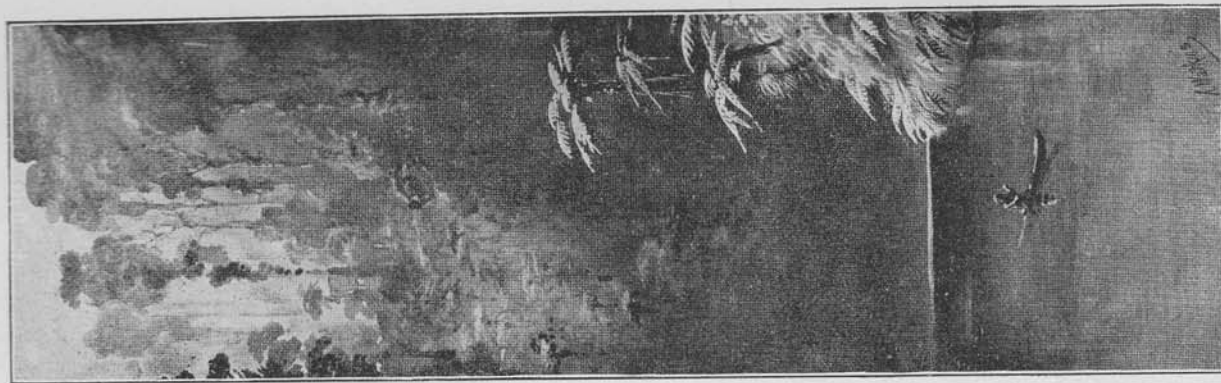
Ale stouply-li v ceně uřezané hlavy na pohanské půdě maorské, stoupala i sběratelská náruživost v křesťanské Evropě. Obchodníci londýnští mohli žádati za maorskou hlavu sebe více, dostali, co za trofej chtěli.

A v čem záležela hrozná cena uřeznuté hlavy maorské?

Skvělé umělecké výzdoby provedené v kůži proslulým tetováním maorským učinily z maorských hlav nejcenější kus každého musea antropologického a každého kabinetu s raritami.

Aby mohli Maori vytvořiti tolikerym zakázkám, podnikali honby na nepřátely jenom za tím účelem a dodávali zboží v čas.

Pověstný obchod kororarecký zapouštěl kořeny i na jiných místech pobřežních a byl by snad rozkvétal, kdyby se nebyli dostavili k Maorům hlasatelé lidskosti.



Na řece Vanganui.
Po pravici stromovitě kapradiny.

Josef Kořenský: Cesta k protinožcům. II.

První misie na Novém Zélandě byla anglikánská. Přišla tam r. 1814 ze Sydneye. Misionář Marsden dal zkoumatí na před půdu příštího apoštolování skrze Halla a Kendalla, kteří Maory navštívili a navrátilivše se do Austrálie dobrou zprávu o budoucím působení podali.

Potom vydal se na cestu také Marsden a plavil se společně s ostatními k Maorům.

Maje Cookův příklad v paměti, vezl Marsden na Nový Zéland koně, hovězí dobytek, brav a drůbež. S takovými dary přijali ho všickni maorští pohlaváři jako svého nejlepšího přítele a naslouchali o vánocích jmenovaného roku prvému kázání křesťanskému.

Misii dařilo se dobře, i když Marsden přenechal apoštolské dílo svým spolubratrům, kteří se zatím zdokonalili v jazyku maorském a kusy svatě bible do maorštiny přeložili.

Již zdálo se, že si misie naklonily všechny Maory, neboť byli jim oddán i pohlavár Hongi. O jeho věrnosti byli apoštolé anglikánské církve tak přesvědčeni, že ho vzali s sebou za odměnu i do Anglie.

Hongi šel v Anglii z ručky do ručky. Každý si pokládal za štěstí, že se s ním mohl stýkati a dívati se do jeho tváře příšerně tetované.

Také královský dvůr projevoval maorskému pohlaváru velikou přízeň, chtěje si tak získati přízně všech Maorů.

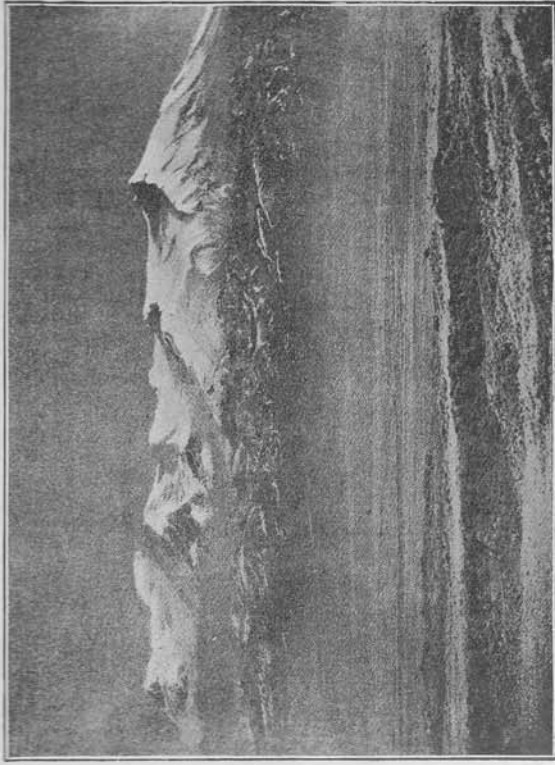
Pohlavár Hongi prohlédl brzy politiku v Evropě. Zvěděl mnoho také o Napoleonovi a byl jeho obdivovatelem. Od toho okamžiku měl jen jednu myšlenku: státi se Napoleonem všech kmenů maorských a vládnouti pevně žezlem nad říší Novozélandskou.

Hongi navštívil v Anglii též universitní sídlo v Cambridgi a byl nápomocen při sepsání maorské gramatiky.

Anglie rozloučila se s Hongim jako s nějakým osvěceným knížetem a obdarovala ho bohatě. Král Jiří IV. daroval mu skvostnou přílbu a brnění.

Sotva že Hongi připlul šťastně zase do Sydneye, již pomyslel na provedení svých záměrů. Cenné dary přišly mu tam právě vhod, a brzy je zpeněžil, aby nakoupil zbraní a střeliva.

Navrátil se do svého sídla v okolí kororareckém, vyzbrojil Hongi svůj lid puškami, táhl asi se 3000 věrnými z kraje do



Pohled na osněženou sopku Ruapehu.
V popředí popelová a pemzová poušť.

kraje, podmaňoval si náčelníky a jejich kmeny a zahájil tak dílo, jímž se chtěl povýšiti na samovládcе ostrovní říše maorské.

Leč maorští kmenové neměli nikdy společného vládcе a proto vzpírali se proti choutkám samozvancovým. Krvavé zápasy zuřily na severním ostrově několik let a utuchly, když byl Hongi raněn a ráně podleh.

Po smrti náčelníka Hongi nastalo příměří, a misie pokračovaly zase v šíření křesťanství. Tou dobou vznikaly školy a mládež maorská nabyvala v nich prvého vzdělání.

Nyní rostla zase moc misionářů, kteří také toužili po panství světském, přejíce si míti v rukou oteže maorského státu znenáhla se tvořivšího.

Misionáři dosáhli toho, že byl již vyslán na Nový Zéland zástupce Britanie, aby posíloval neodvislý stát misionářský, a skutečně se také v Kororarece usadil a lepší pořádek zaváděl.

Zámysly anglikánských apoštolů byly by se málem vydařily, kdyby se nebyli v Anglii brzy přesvědčili o jejich panství-
*

chtivosti a o znamenité povaze ostrovní půdy, lícené před tím jako země pustá a neúrodná.

Po čem toužili sami misionáři, provedla sama Anglie a učila vlast Maorů svou osadou, udělivši privilej zvláštní společnosti, jež měla Nový Zéland kolonisovati.

Účastníci výprav vyslaných na Nový Zéland počínali si rozumně a kupující pozemky od maorských pohlavárů připravovali půdu pro přistěhovalce po dobrém.

Rokem 1840 přišli tam první emigranti, Hobson jmenován místodržitelem, a nepatrný Auckland stal se residencí Nového Zélandu.

Maori neznali tehdy ceny rozsáhlých svých pozemků a prodávali je přistěhovalcům za babku. Ale když pak poznali, že byli od bělochů notně ošizeni, hlásili se mocí ke svému právu. Vzpourey z toho vzešlé stály mnoho životů. Zahynulo mnoho bělochů i Maorů.

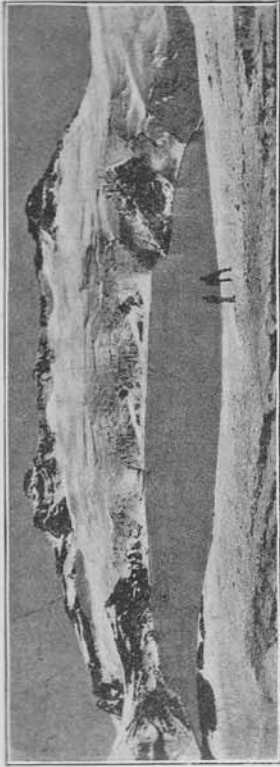
Zvláště udatně počínal si pohlavár Heke, ale konečně byly i jeho palisádové pevnosti Okaikan a Ruapekapeka dobyty a zničeny, a r. 1848 uzavřen mír.

Příznivé té doby užili britští příslušníci k zakládání nových osad. Tak vznikly Dunedin s Otagem a Christchurch s Canterburym.

Porobu svou nesli Maori těžce, a vidouce v ní pro budoucnost svou vlastní záhubu, sjednotili se. Ba někteří pohlaváři zvolili si i krále, a vážený náčelník Potatau te Verovero, kdysi srdnatostí proslulý, ale té doby starý, slepý a chromý, měl řídit osudy říše. Po smrti krále Potataua ujal se vlády jeho syn Tavhiao, jsa vítaným hostem v Anglii r. 1885.

Vzájemnou úmluvou bylo docíleno, že nebudou pozemky bělochům prodávány neb odstupovány. Ale když se z umluveného toho závazku jistý náčelník vymкнуł a pozemek Evropanům přenechal, jali se Maori kaziti provedení a osadivše pozemek ubránili ho i proti anglickému vojsku.

Z toho vzplanuly nové boje, a okolí zálivu Taranackého na západě severního ostrova (při 39° j. š.) stalo se krvavým dějištěm. Maori hájili svou vlast s udatností, již nebylo nikde rovno, a ničili nepřátelské voje tak dovedně, že odolávali i šesteronásobné přesile.



Jezero v jícnu osněžené sopky Ruapehu. Voda v kráteru otepluje se někdy tak, že se až vaří, jindy zase zamrzává.

Rokem 1860 rozšířilo se povstání tak, že bylo třeba povolati pomocné voje anglické z pevniny australské i mateřské země evropské.

Neshodou náčelníků maorských byla ukončena válka vítězstvím vojsk anglických. Ale kousek půdy taranacké o rozloze asi 240 hektarů stál Anglii asi 30 milionů korun válečných výdajů.

Maori odhodlali se sice ještě jednou k odboji, majíce za vůdce hrdinského náčelníka Te Kuti, ale přibylé posily anglické pokorily je r. 1870 na dobro. Od pronásledování statečného vojevůdce maorského Angličané ustali a z opatrnosti dali mu r. 1883 rovněž „milost“ jako všem ostatním rebelům.

Od dvaceti let je tedy na Novém Zélandě na dobro pokoj. a bohatá kolonie našich profinožců stala se chloubou britského panství na nejdálnějším jihu.

Z Maorů, nedávno ještě kanibalských ostrovanů, stali se řádní příslušníci britští, a dva pohlaváři povolání byli dokonce i do zákonodárného sboru již r. 1877.

Maory můžeme tedy teď navštívití beze strachu. Někdejší lidožrouti jsou teď veselými druhy všech hostů, kteří vyjždějí si z Evropy na Nový Zéland, aby se tam zotavili a potěšili podivuhodnými zjevy přírodními.

Vláda koloniální počínala si od posledního povstání velmi opatrně a vyhýbala se všemu, co by mohlo Maory zase pobouřit. Ba starala se, aby Maori, kteří dle všeho nebyli k vytrvalé práci stvořeni, protože jim příroda v původní vlasti poskyto-

vala všeho potřebného k živobytí bez práce, v ničem netrpěli a dodávala jim na účet zemský mouku, cukr, oděv a j.

Moučná a cukrová ta politika byla pro Brity mnohem výhodnější nežli boje, z nichž synové Albionu nevycházeli vždycky slavně.

Také bylo dopřáno Maorům míti své poslance ve sněmovně dolní i horní. V prvé zasedají čtyři zástupcové, ve druhé dva.

Vzájemnými smlouvami byla Maorům zaručena pravomoc nad jejich územím, zaujímajícím několik tisíc čtverečních kilometrů. A ježto Maori žijí po způsobu patriarchálního, bývají pohlavě maorští pány tak rozlehlých krajů, že by mohli činiti nároky na titul vévodů. Pozemky, náležející jenom jedinému náčelníku maorskému, mívají do sebe mnohdy cenu několik set tisíc korun.

Počet Maorů ztenčil se nyní asi na 40.000 duší, ale kdysi žilo jich na Novém Zélandě asi pětkrát tolik.

Nyní žijí Maori skoro výhradně na ostrově Severním. Zvláště památný jest maorský kraj „královský“, rovnající se rozlohou asi dvanáctému dílu naší vlasti. V něm prostírá se malebné jezero Taupské, v něm šumí řeka Vaikato, v něm bouří gejzery, dýmají solifatary a zjevují se osněžená a ledová temena sopečné trojice, již vytvořují Tongariro, Ngauruhoe a Ruapehu s jicny plnými maorských bájí a pověstí.



Na Královském území maorském.

Lýchodiskem svého putování po Královském území maorském učinil jsem Vanganui.

Tam, kam před lety přicházivali na návštěvu pouze velrybáři, kotvíce se svými koráby při ústí řeky téhož jména, putují nyní houfy turistů, zastavují se na krátko v úhledném městě a plaví se vzhůru po mohutné řece, nazývané od kolonistů Rýnem Nového Zélandu.

Po velrybolovcích přišli k výtoku řeky Vanganui četní přistěhovalci, osadili r. 1840 pobřeží asi šest kilometrů od jejího ústí do Cookova průlivu a položili základ k nynějšímu městu bez velikých překážek.

Zabrání maorské půdy vedlo sice na počátku k neshodám s domorodci, ale chytří přistěhovalci dovedli si získati přátelství sousedních Maorů tak, že tyto bojovali potom po jejich boku i proti vlastním rodákům.

Té doby (v letech šedesátých pátých) padlo na straně britské mnoho dobrovolníků maorských, a vděčná a nenasytná Anglie postavila jim v uznání velikých zásluh jejich o kýžený mír památník s nápisem asi takovýmto: „Statečným Maorům, kteří bojující pro pořádek a zákony padli v boji proti fanatismu a barbarství.“

Nyní žijí všickni Maori v nejlepší shodě s bělochy, osvojují si jejich mravy, stavějí si dřevěné domky podle vzorů evropských, pijí s chutí pivo, whisky, brandy a gin, s nechtutí odří-

kávají protestantský katechismus, zpívají v chrámcích chorály s misionářem a tančí třebas potom oblíbené své tance, dochované ještě z časté života kanibalského.

Na oblíbených Maorů, kteří se na hlavní třídě města Vanganui (Victoria Avenue) všudy spatřují, může cizinec oči nechat. Příšerné tetování na čele, nose, rtech, bradě a lících dodává i dnešním Maorům vzezření lidožroutského. Rozedraný oděv pouličních pobudů maorských připomínal mi povahu evropských cikánů. Veselá nálada, jež jest známkou všech novozélandských domorodců, zračila se i ve tváři maorských trhanů. K veselejší náladě jejich přispívají kořaliny po městě roztroušené. Maorů váží k těm místům cestu z dalekého okolí a prodávají v nich rádi i se ženami. Dřevěná dýmka anglická dovrtňuje tam štěstí maorských mužů i maorských žen.

Prodávati líhové nápoje na území maorském přísně se zakazuje. Turista toužící po sklence whisky dožaduje se jí na celé své cestě po Královském území maorském mezi městem Vanganui a jezerní osadou Tokaanu marně.

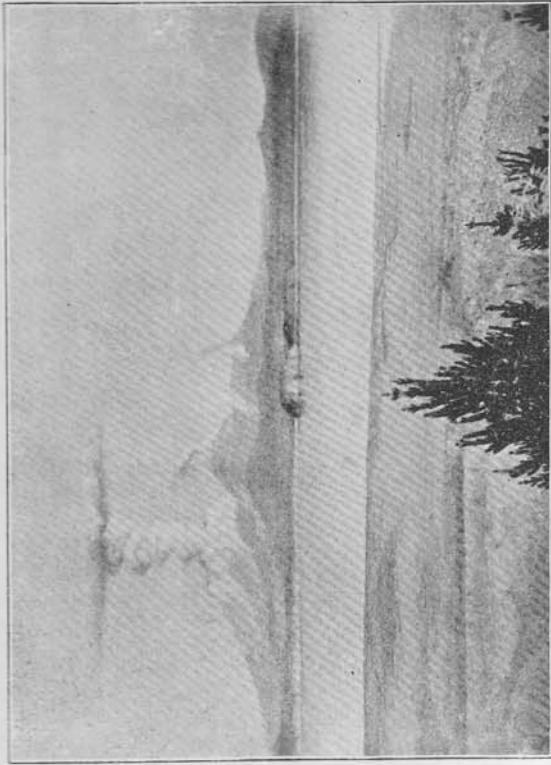
Vanganui hostí Maory hlavně v předměstí Putiki a Aramoho. Tetovaných tváří lze tam viděti ještě velmi mnoho, ale nejzajímavější rysy vynikají toliko Maorů starší. Ženy tetovány jsou obvykle jenom na bradě a na rtech. Ty doby, kdy dívky dávaly se tetovati také na zadku svého těla, aby se jím mohly chlubit při společném koupání v teplých gejzírech, již minuly. U mládeže mizí tetování víc a více každým rokem. Misionáři počítají si za zásluhu, že ubývá divošské té známky tak rychle mezi všemi národy, obrácenými na víru křesťanskou.

*

*

Jest děkovati jen Joestovi, *) vynikajícímu cestopisci a ethnografu německému, že sebrav na svých výzkumech vykonaných po celé zeměkouli bohatý materiál o tetování, zobrazil jej v nádherném díle a podal skvělé ukázky znamenitého umění, jež stejně kvetlo jak u plemene rudého tak i u národů v Australii, Polynesii, v Africe, na Madagaskaru, v Malé Asii, Syrii, Persii, Arabii, na ostrovech Moluckých a Sundajských, na Formose,

*) Tätowiren, Narbenzeichnungen und Körperbemalen von Wilhelm Joest. V Berlíně 1887.



Jezero Taupo.

V pozadí sopečné hory Ruapehu, Tangariro a Ngauruhoe.

v Žaponsku, Kamčatce a j. Jednou nahrazovalo tetování nahému člověku šat, po druhé chránilo ho jako zjevné znamení (t o t e m) před nepřátelskými úklady, jindy pak zaplašovalo od člověka černokněžníkem tetovaného zlé duchy nebo bylo odznakem toho kmene, jemuž tetovaný přináležel.

Studiu tomu oddával se Joest náruživě a proputoval mnohé kraje zámořské za tím účelem několikrát, vraceje se odevšad s bohatou kořistí svého sportu sběratelského.

Po stopách Joestových chodil jsem zhusta za svých cest po jižní polokouli a často připomínal jsem si jeho osudu. Pětkrát nesla touha Joesta k ostrovům Tichého moře, jen aby doplnil své dílo ještě tetováním divochů jihomořských, leč páté své cesty Joest již nepřechal. Šťastně doplaval se ještě v měsíci srpnu 1897 archipelagu Novohebridského a prožil několik neděl na ostrově Santa Cruz. Ale na počátku měsíce října onemocněl zimnicí a vstoupil na loď „La France“, aby hledal zotavení na púťe australské. Byla to poslední jeho plavba v ostrovnatém Pacifiku. Kruté záchvaty zimnicné seslabily tělo nemocného

tak, že Joest pozbyl veškeré chuti k jídlu, pozbyl konečně i vědomí a zemřel na konec beze vší bolesti v rukou svého věrného sluhu. Smrt překvapila ho na francouzské lodi v púlmocní hodině dne 25. listopadu 1897.

„La France“ plavila se té doby při březích ostrova, na nějž se Joest za svého živobytí tak těšil. „Ureparapara jest nejzajímavější souši v souostroví Nových Hebrid. Zastavím se tam až na své zpáteční cestě.“

Kýženého svého cíle Joest dosáhl: mrtvolu jeho námořníci vylodili a pochovali ji v čarokrásné zátoce na úpatí mohutného vulkánu. Palmy a kapradí obstupují hrob zesnulého. Když pak lodní posádka naházela na hrob kvítí, vztyčen byl na rově dřevěný kříž s nápisem: Wilhelm Joest.*

V díle Joestově vyobrazena jest také tetovaná tvář náčelníka sjednocených kmenů maorských a uváděného v dějinách jakožto poslední „král“ Maorů. Tavhiao Matutatera Potataute Vherovhero jest jeho celé jméno. Zemřel r. 1894.

Tetování tváře Tavhiovy jakož i výzdoba tváře Pehiovy (viz str. 103) náležejí mezi nejkrásnější vzory toho druhu.

Podobizny tetovaných pohlavářů a maorských typů vůbec dostati lze na Novém Zélandě u všech fotografií, nejlepší však v Dunedině a Aucklandě.

Ale čím více ubývá tetování mezi divochy a pohany, tím větší obliby dochází to umění mezi panstvem evropským. Anglický král Edvard dal se tetovati na pravém rameni již jako princ Waleský, královna Aleksandra nad zápěstím pravé ruky. Choť prince Valdemara dánského má jako náruživá veslařka vytetovanou na levém rameni modrou kotvu. Znamení takových nejsou prosti ani car ruský, ani král švédský. Velkokníže Aleksej zdoben jest bohatším tetováním než kterýkoli Maor. Princ řecký honosí se na prsou vytetovaným drakem s rozpjatými křídly. Za příklady těmi šli pak i princové prusští, ba i milionářky americké.

*) Wilhelm Joest's letzte Weltfahrt. Neue Südsee-Bilder von Arthur Baessler. V Berlíně 1900.



TETOVANÝ MAORSKÝ NÁČELNÍK TAVHAIO
oděný pláštěm z kiviho péří.

Ve Vanganui zdržel jsem se kratší dobu než jsem zamýšlel. Parník, jenž měl přistáti dne odplouti vzhůru po řece, ukrátil můj pobyt.

Před několika lety podnikaly se plavby po Vanganui toliko v maorských kocábkách, ale roku 1892 zahájena byla též paroplavba. Později zřídilo se ještě několik parníků. Nyní udržují pravidelné spojení na řece „Vairere“, „Manuvai“ a „Ohura“.

Bylo krásné jitra, když šroubová loď „Manuvai“ opustila přístaviště a ubírala se proti proudu. Po jedenáctihodinové plavbě měla přistáti v osadě, jejíž jméno Pipiriki.

Toho dne bylo všecko panstvo v Rutlandově hotelu na nohách již za časného jitra. Také z jiných hostinců vycházeli výletníci houfně a spěchali na loď. Ve chvíli byla paluba osazena do posledního místa. Panstvo osadilo třídu prvou, Maoři třídu druhou. Za plavbu do Pipiriki platí se v první třídě 15 šilinků (18 korun).

Maorští pasažéři vypadali mezi bělochy jako hotové maškary. Maorky byly vesměs těla otléhlá. Obličje modraly a zelenaly se bohatým tetováním. Vlasy měly rozčuchané a samé peří. Uši vyzdobily si žraločimi zuby a mušlemi. Maoři přišli v oděvu roztrhaném a v dřevých kloboucích slaměných. Po pékných pláštích lenovníkových nebylo u nich ani památky. Dávno uvykli již čárům šatu evropského.

Dvě řeholnice oděné v klášterní oblek odlišovaly se nápadně od ostatní společnosti. Šly za svým povoláním na misijní stanici římskokatolickou, nazvanou sice Jerusalemem, ale vyslovovanou od domorodců Hiruharama.

Již pohledem na podrobnou mapu kraje mohl jsem souditi, že poplujeme z počátku pobřežím nízkým a teprv později hlubokým žlebem, jímž řeka Vanganui klikatě se vine a k moři zhusta divoce spěje. Ale bujná vegetace bude nás provázeti na celé plavbě.

Často vyplašuje loď hejna divokých kachen a černých kor-moránů. Kachní rod utíká se potom do pobřežního houští, kor-moráni vzlétají do výše a usazují se na větve košatého stro-moví, jako to činí i jejich jmenovci evropští.

Z mapy vyčteme dále, že poplujeme podél maorské osady Makirikiri, že za ní přijde Tokomaru, Parakino, Otavaki a že mineme stanice Korinth, Galateu a London, vyslovované po maorsku Koriniti, Karaita a Ranana.

Slunce hrálo tepleji a tepleji. O 10. hodině ranní (dne 22. ledna) ukazoval teploměr ve stínu 28° C. V hladině vodní obřázel se pobřežní kraj tak ostře jako ve skutečném zrcadle. Bylo třeba dívat se jen do chladného žvlvu zeleného jako smaragd, a viděl jsem věrný obraz pobřežní vegetace, složené ze stromovitého kapradí, balmínu, buků, palem arekových a ohnivě kvetoucích stromů železnecových, nazývaných od Maorů *rata* a *pohutukava* (*Metrosideros*).

Při hořejším toku prochází parolod několika proudy a peřejí a může ku předu jenom tehdy, zachytne-li se přístrojem drátěného lana na říčním dně položeného. Té chvíle chápají se plavčící, kuchtičí, pasažéři i kapitán bidel a pomáhají na obou bocích lodních, jen aby parník neuvízl na mělčině.

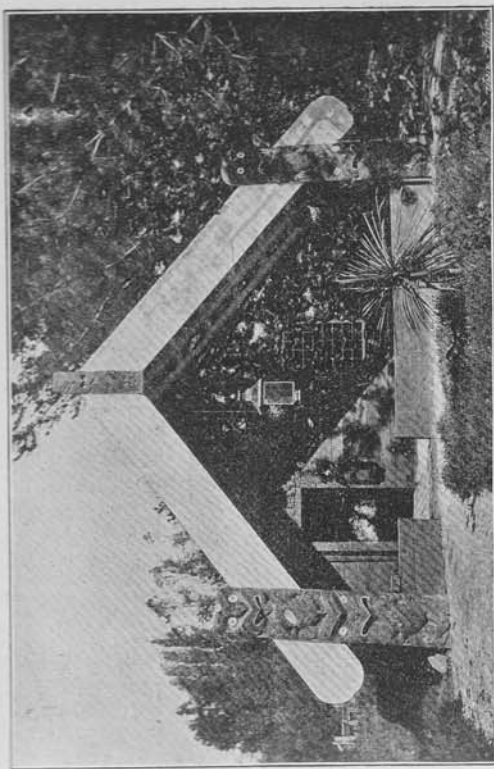
U přístavních stanic očekávají parolod všickni maorští osadníci. Kde kdo v dědině, každý chvátá po srážné stezce příkrého pobřeží a vítá očekávané pokrevence jásosem.

Ke stanicí přibíhají také smečky psů, těšících se veliké přízni a lásce každého Maora, a pozdravují všecky známé štěkáním.

Ve smíšených osadách byli Evropané až příliš četnými psy obtěžováni a proto stěžovali si u vlády. Stecky kolonistů přiměly pak vládu k tomu, že r. 1898 zavedla daň ze psů. Z nařízení toho vznikly veliké nepokoje mezi Maory a nabývaly rázu revolučního. Ale stačilo, aby několik horkokrevných zastanců psí svobody bylo uvězněno, a aby ukázaly se na ulici ozbrojené čtyři dobrovolného vojska, a daň ze psů vybírá se na Novém Zélandě až do dneška.

Dojemně vítají se maorské dámy. Nepadají si sice do náručí, aby se snad líbaly, ale podávají si pravici, přibližují se k sobě obličejem, aby se dotýkaly špičkami svých nosů po delší dobu a aby vzlykotem a kňučením projevovali si navzájem upřímné přátelství. Výjev ten, zvaný maorský *hongi*, představen jest obrázkem na stránce 125.

V Jerusalemě opustili naši společnost také obě řeholnice. Vstříc přišlo jim několik dívek maorských a uvítaly klášterní sestry velmi uctivě. Dřevěný kostelík se sirotčincem vypíná se tam na příkrém břehu a přiléhá k dědině, osazené samými domorodci. Za návodu sousedních kolonistů naučili se tamější Maorů zdělávati půdu podle vzoru evropského a provozují polní hospodářství na rozlehlém území.



Starobylá zasedací síň maorská, nyní jídelna lázeňského místa Spaa nedaleko jezera Taupského.

Byl krásný západ slunce, když parolod přirazila ke břehům, nad nimiž vysoko bělá se tíhledné stavení. Pipiriki — znělo ze všech hrdel.

Zavazadla předal jsem vozíčkáři a v několika minutách stál jsem na prahu čisté noclehárny, poznamenané v průvodní knize jakožto Accommodation house. Byl jsem z tolikerych turistů první u cíle, máje na mysli slova, že kdo dříve přijde, dříve také mele.

Ale starosti o lůžko byly zbytečné. Telegram, jež jsem zaslal do noclehárny z města Vanganui ještě před odjezdem lodi, šťastně svého místa došel a zajistil mi světničku k přenocování. Depеше zavěšená na klíce malého pokojičku oznamovala, že nocovatí tam bude Mr. Joseph Korensky.

Ještě za nočního šera obcházel majitel „královské pošty“ všechny nocleháře a vyptával se, kdo miní povozem nastoupiti z rána cestu k jezeru Taupojskému. Cesta že trvá dva dny, že pošta jezdí jenom ve středu a sobotu, a že platí se za místo pro jednu osobu 75 šilinků (90 korun).

Přihlásil jsem se s mnohými jinými, nařídil jsem budíček na čtvrtou hodinu ranní a snil jsem ve chvíli jen o bouřlivých

gejsirech, dýmajících sopkách, horkých jezerech a kanibalských tancích maorských.

* *

Královská pošta (Royal Mail Coach), jež čekala na pasažéry před noclehárnou již o páté hodině ranní, nevypadala po královsku. Vozy novozélandských pošt zachovávají ještě ráz, jaký mívaly dostavníky starých našich částí. Také majitel pošty nemá na sobě nic královského, jsa toliko pouhým vozkou, jenž uzavřel s úřady smlouvu, že bude dopravovati poštovní zásilky v určitém období na určitá místa. Chce-li dopravovati v poštovním voze také osoby, ponechává se jeho vlastní vůli a podnikavosti.

Dostavníková doprava (C o a c h S e r v i c e) zřízena jest na Novém Zélandě mezi všemi čelnějšími místy, pokud nejsou spojena ještě železnicí.

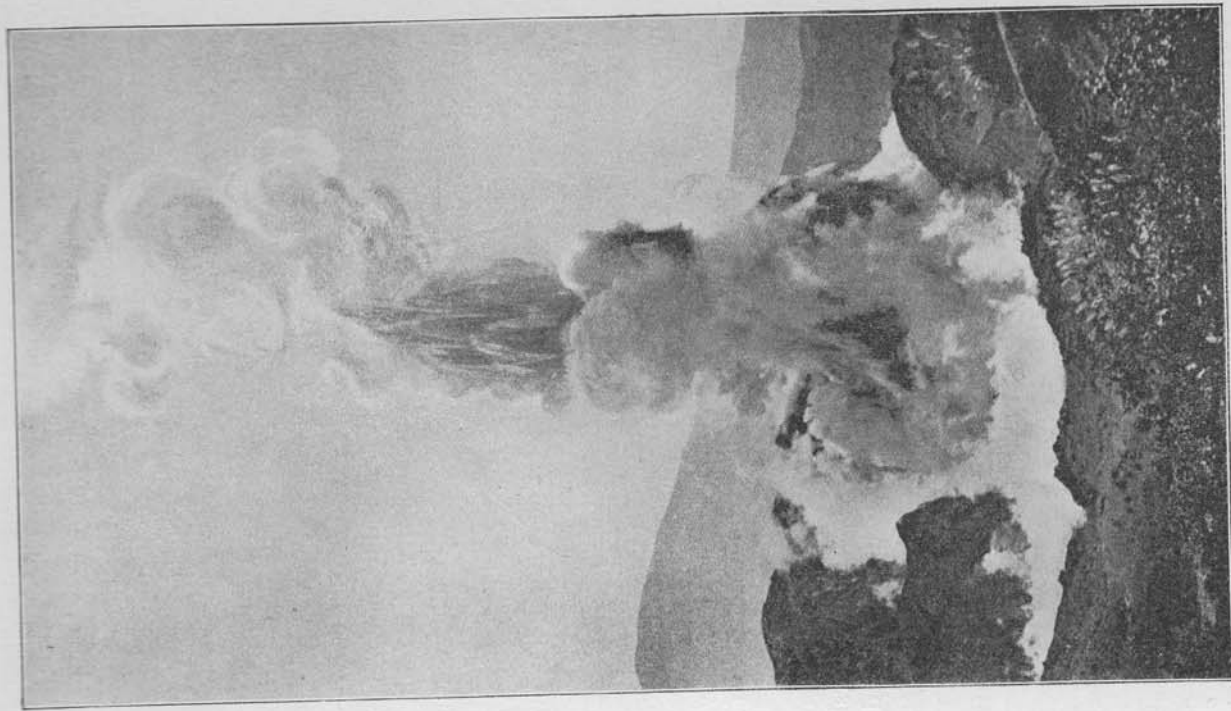
Sazby (F a r e s) jsou všudy vysoký. Za jízdu z Napieru do Taupa počítá se na př. 100 angl. mil a platí se 50 šilinků, za jízdu tam a zpět 90 šilinků. Vypadá tudíž na 1 angl. míli (1.6 km) 6 d (penců), t. j. 60 haléřů.

Lehčí zavazadla (do 100 lib.) dopravují se zároveň s pasažérem darmo, těžká předávají se zvláštní společností (N e w Z e a l a n d E x p r e s s C o m p a n y) mající agentury ve všech důležitějších osadách.

Prvého dne bylo nám vykonati jízdu 35 angl. mil. Na nocleh měli jsme doraziti do samoty, položené uprostřed pustin a zvané Karioi. K vábným cestám tato trampotná jízda nenáleží, zvláště je-li poštovní vůz pocestnými nabitý.

Ze společníků z počátku zamlklých vyklubali se brzy hovorňí a veselí soudruzi. Někteří vylétli si na Nový Zéland z Austrálie, jiní zrodili se na Jižním ostrově Nového Zélandu a podnikají po prvé cesty po ostrově Severním. Z Adelaidy byl pan Howe s paní a deerou, ze Sydneye medíkové Browne, Jones a Budge, z Jižního ostrova pánové Thomas, Morrison a j.

Brzy za osadou Pipirikijskou projíždí vůz divokou roklí obstoupenou hustým pralesem a oživanou hejny zelenavých holubů novozélandských (C a r p o p h a g a N o v a e Z e e l a n d i a e). Příroda vystrojila domáci ty opeřence zahnutým a pevným zobákem, aby se jim mohli snáze zmocňovati při-



Nový gejsir ve Vaimangu v okolí Rotomahanském. Chrlí vodu zhušta do výše několik set metrů a překonává tak všechny jiné gejsiry na světě.

rostlých plodů na větvích, a opatřila je krátkými nohami a dlouhými drápy, jen aby se mohli na sněžitých dobře udržeti a vésti život jako papouškové. Maori dali jim jméno *kuku*, *kupa*, *keru* a jídali je rádi již za nejstarších časů, posílajíc si je darem ve zvláštních nádobách naložené.

Tisovité stromy rodu *Dacrydium* a *Podocarpus* tvoří v řetěncích roklicích hlavní vegetaci. Často vídal jsem ve směsi různých stromů palmy arekové a kordylíny, při samé pak silnici stále trsy kapradové.

Pro mnohé z nás byla nádherná „péra prince Waleského“ novinkou. Proto opouštěl vozka chvílemi kozlík a vrátil se k vozu s hebkými vějíři nejkvělejší kapradiny novozélandské, aby jimi podělil všechny pasažéry a ukonejšil v nich touhu mít ve sbírce také kadeřavý rod, jenž honosí se případným jménem *Todea superba*.

Bodláci evropské provází tam výletníka celou cestu, vrtoucí silnice po obou stranách a ukazuje zřejmě, kudy jdou proudy přístěhovalecké. S rostlinami užitečnými přichází do nových zemí zároveň všeseka buřeň a bejlí.

Vzácné divadlo očekává pocestné, až minou horskou bystrinu Kauru a zadívají se do srážného žlebu, vyhloubeného v pískovcových stěnách jako těsný kaňon a vykrášeného v měsíci lednu plamennými květy mohutného stromu ratového (*Metrosideros robusta*).

Ale mohutnějším dojmem působí v nás pohled na osněžené velikány, jež se ukáží na obzoru, až dostoupíme horského sedla Vaiapunajského. U veliké dále spatřujeme, jak dýmá hrozná sopka Ngauruhoe, a jak sněhem a ledem bělají se temena hory Ruapehu a Tangariro.

* * *

S prázdným žaludkem přijeli jsme do malé dědiny Raetihi, obstoupené kol kolem samým pralesem, a hladově nahlíželi jsme do jídelny. Oběd telefonicky objednaný byl již pro pasažéry připraven. Kde co bylo, zmizelo s tabule v malé chvíli, a nový povoz s čerstvými koňmi hotoví se na další jízdu.

Přes cestu bylo viděti řady pil rozřezávajících klády v latě a prkna. Hluboký les, jenž obklopuje osadu dateko široko,

skládá se skoro výhradně z dakrydia kupresolistého, zvaného u Maorů *rimu*. Náš Presl poznamenává o něm zprávu mořeplavce Cooka, jenž dával pazoušky toho stromu v pívě močítí a pítí proti kurdějím.

Po kládách dakrydiových lezli za naši návštěvy velcí brouci z příbuzenstva pilou (*Prionoplus reticularis*). Za nedlouho mohl jsem jimi naplniti celou lahev a poslati je později jako vydatnou kořist entomologickou poštou do Evropy. Obraz novozélandského toho tesaříka najde čtenář na stránce 116. Rostliny k němu přílehlající představují kapradovitou masilii s listím a plodnicemi.

Co nezničí v pralese okolí Raetihijského klučnice, ničí časté požáry. Také za naší jízdy lesní silnici zuřily požáry na několika stranách a stravovaly pravéky hvozd. Dlouho a dlouho jeli jsme samým kouřem, a volněji počal každý dýchat, když se ocitl povoz na širší pláni prostě všeho vyššího rostlinstva. Ale radost naše trvala na krátko. Brzy potom bořili se koně i povoz do sypké půdy, rozvířili ji v kotouče prachu a připravili všem pocestným muka k nevypsání. Jízda takovým krajem náleží k nejhroznějším na celém Novém Zélandě.

Z trápení toho byli jsme vyproštěni teprve k večeru. Když zastavil povoz uprostřed opuštěné pláně a vypustil v noclehárně Kariorské pasažéry z dusných kobek těsného dostavníku, druh druhá pro samý prach ani nepoznával. Snad nikdy nepřišla nám uchystaná lázeň tak vhod, jako když smývali jsme se sebe sopečný prach vulkanické trojice v bídné chatrči, označené na mapě jménem Kariori.

Ale tváře všech pasažérů vyjasnily se zase, když objevili se všickni v čistém rouše před chýší a obrátili oči v tu stranu, kde vystupuje k nebi ohněrodá skupina hor, posvěcená starými pověstmi a bájemi: Ruapehu, Ngauruhoe a Tangariro.

* * *

Ze starých pověstí maorských lze se domýšleti, že sopečná činnost vulkánu Tangariro byla známa již prvním vystěhovalcům Havaickým. Náčelník Ngatiroangi byl prý nejprvnější, jenž sopečnou tu horu spatřil a prozkoumával. Ubíraje se od východních břehů na západ Severního ostrova se svým otrokem Ngauruhoe viděl na jihu (maorsky *tongariro*) nebetýč-



Maorská mládež koupá se v teplém gejsiriu.

nou horu. I chtěl vystoupiti na její vrcholek a přehlédnouti celý kraj až do té chvíle jemu neznámý. Ale cesta na převýsokou horu byla velmi krušná, neboť vedla roklemi a bodlavým roštím. Statečný náčelník prodrál se však šťastně i nejhustším trním a stál pak pojednou při čarokrásném jezeře. Cestou tak hroznou proměnil se oděv náčelníkův v samé cáry. Ale nežli se pohlavár nadál, proměnily se hadříky v ratolesti a pučely tak, že z nich vyrostly konečně krásné akacie a kvetou v okolí jezera až doposud. Potom vystupoval Ngatiroirangi na osněženou horu Tongariro. Ale čím výše se svým otrokem vystupoval, tím více mrazila jím zima. Náčelník již se domýšlel, že zmrzne on i jeho otrok. Proto jal se volati na své sestry, které ho z daleka následovaly, aby mu poslaly věčný oheň, jimi již v Havaii ošetrovaný a na Nový Zéland přinesený. Sestry volání svého bratra uslyšely a poslaly žádaný oheň po dvou tanivách. Skřítkové Pupú a Haeata vyplnili ihned rozkazy svých velitelů a pospíchali podzemní cestou na vrcholek Tongarira. Ihned na to vyšlehl plameny z horského temene, zahřály zkrhlého náčelníka a zachránily ho při životě. Když se Ngatiroirangi vzpamatoval, chtěl přispěti ku pomoci také svému otrokovi, ale přišel již pozdě. Ubohý Ngauruhoe samou zimou zahynul. Od té doby plápolají na hoře ohnivě plameny až do dneška, a otvor, z něhož neuhasitelný oheň stále srší, zove se jménem nešťastného služebníka. Také v těch místech, kudy skřítkové s ohněm pospíchali, hoří podzemní plameny a ohřívají



Výletníci vaří si pokrmy nad parami čiščícími z puklin zemských

celý kraj. Proto vytryskuje horká voda na celé cestě, kudy Pupú a Haeata se ubírali.

Úctyhodné legendy učinily i horu Tongariro místem posvátným, t a p u, a nikdo z Maorů neodvažoval se, aby dostal se až k ohnivému jícnu. Ještě nejspíše mohla býti uložena k věčnému odpočinku na vysokém vrchu mrtvola některého maorského pohlavára.

Tongariro měl se státi na příklad hrobem také náčelníka Te Heuheu, jenž tak osudně život dokonal. Potomstvo želelo ubohého pohlavára, vyneslo z propadliště jeho mrtvolu a hotovilo se pochovati ji slavně na temeni Tongarira. Žhavý jícen měl pojmouti v sebe ostatky zesnulého, a láva a popel měly býti jeho rovem a památkám. Již blížili se nosiči s mrtvolou pohlavárovou k žhavému kráteru, ale podzemní rachot a dunění odňaly jim všecku další odvahu. Proto položili nosiči ostatky na samém pokraji srázného jícnu a unikali z místa záhuby a smrti. Co se s mrtvolou náčelníkovou potom stalo, nikdo neví. Zjistě že byla nejbližším výbuchem živé té sopky ve vulkánickém kamení pohřbena a zmizela s povrchu zemského na vždy.

Ke kráteru Tongarira neodvažoval se potom žádný domorodec, a přístup k posvátnému místu stěžován byl i bělochům. Marré pokoušel se o to již Dieffenbach i guvernér Sir George Grey roku 1850. Za našich dnů neklade tam již nikdo horolezcům překážek, a mohlo býti zjištěno, že sopka Tongariro

má celkem sedm jíců a že nejvyšší její bod leží 1891 metr nad mořem. Jedním z těchto kuželovitých jíců jest Ngauruhoe (2280 m), uváděný zhuště jakožto vulkan samostatný, ale v pravdě jest on toliko součástí vulkánického horstva Tongarijského.

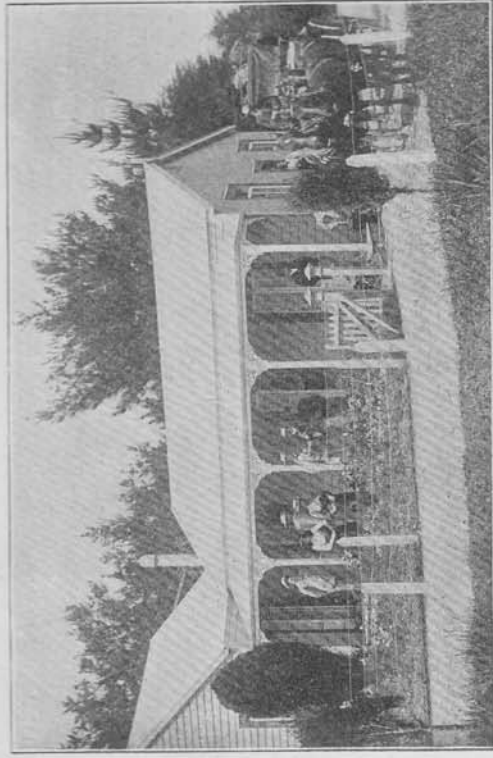
Třetím a nejvyšším *) vrcholkem eruptivním na celém ostrově Severním jest Ruapehu (2803 m). Již samo jméno kuželovitého toho obra ukazuje, že hora Ruapehu také v dřívějších dobách soptivala a otrěsy zemské způsobovala. Máoři říkají až dosud zemětřesení ru, rua nebo ruu a buráčení a hřmotu pah u.

Temeno nejvyšší hory Severního ostrova pokrývá stále led a sníh, a obrysy jeho zjevují se jenom za nejkrásnější pohody. Mračna zastírají vrcholek sopčného velikána po větší část celého roku.

Pustá pláň, jež obstupuje ohněrodé horstvo několik hodin cesty na dél a šíř, jest výtvořem sopčným. Ať zaryjeme do půdy kdekoli, všudy objeví se jen sypký popel, škváry, pemzové rapily, sklovitý písek a vulkánické pumy. Vrstvy tohoto rázu ukazovaly se nejlépe, když tam před několika lety cestu pro povozy zakládali a výsoce zajímavé profily geologické bezděky vytvořili. Zajisté, že výbuchy jmenovaných vulkánů opakovaly se mnohokrát. Svědčí o tom četné vrstvy za sebou se opakující a jdoucí do hloubky několika metrů. Zhusta vyhrabával jsem z nich opálená dřeva jako zbytky po někdejší vegetaci. Nyní roste tam stromová a křoví málo kde. Ve vyprahlé půdě bujejí samé trsy danthoniové, a jenom při březích, horskou říčkou svažovaných, rozkvétávají kvítka drobných ambrožek (Euphrasia) a dozrávají bobulovité plody nízkých bylinek, zvaných od kolonistů „domácími oranži“ (Leucopogon Fraseri), protože hráškovité a jedlé ovoce jejich žlutne se jako pomeranč. Kolem naší noclehárny bělaly se v bídné půdě také korunky nízkých zvonků a plazivého jetele z Evropy tam zaneseného a ve skrovné zahrádce, rozdělené v záhonky pemzovými pěšinkami, kvetlo několik macešek, violek, sedmikrás a kosatců.

Včerešer vanul po liduprázdne pláni, povýšené až přes 1000 metrů nad moře, chladný vítr a rozvlnil trsy mohutných

*) Na příloze 30. má státi místo nejvyšší nejkrásnější.



Jídleina hotelu Vairakeiského.

trav jako moře. Za studených měsíců dostávají se tam i mrazy, a větry vanoucí pustou od sněhových výšin horských snižují teplotu planiny tak, že až kaluže a klidné zátoky říček pokrývají se ledem.

Potoky a řeky, svažující pustou pláň, mají vesměs pramenišťe v ohněrodých horách. S jižního úbočí Ruapehujského pádi kalný proud Mangavhero, Mangelnehue, Vaihharuru, Vaitaiki, Vaihharakee, Vahianoa, na strane východní prýští se bystřina Vangaehu s bělavou vodou jako mléko, potom Vharepu, Piripiri, Mangaetoetomi, Pangara a spějí do mohutného toku, jenž rovněž pramení se na Ruapehu a jako řeka Vaikato (maor. v a i = voda, k a t o = rychlá) do Taupojského jezera se vylévá.

Karioi je noclehárna velmi bídná, chatř v pravém smyslu slova. Jedna chýše vystavena jest při močálovitém vodojemu a slouží příbylému panstvu za jídelnu. Různé konzervy na tabuli rozložené chutnají vyhladovělým pasažérům ještě nejlépe. Práci v kuchyni obstarává několik dívek maorských.

Pruďká vichřice skučela na pláni po celou noc, svištěla ve skulinách dřevěného baráku, rozhoupala na stěnách a stropě všesky cáry potrhanych tapet a rušila noclehářům klidný spánek.

* *

*

Z rána snesl se mírný déšť, pokropil sypkou cestu a zmínil trampoty, jež nás neměly ani za jízdy druhého dne.

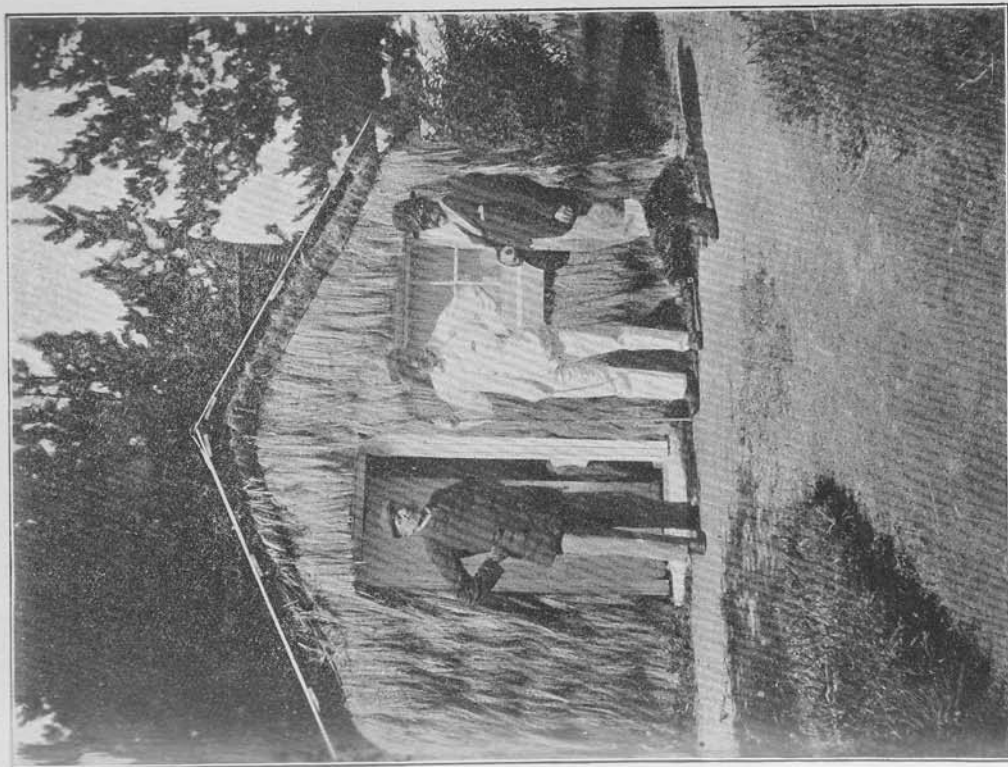
Zhusta opouštěli pasažéři vůz, kráčeli vedle něho a zapadali do sopečné půdy až po kotníky.

Ruapehu, Ngauruhoe a Tongariro zjevovaly se ve chmuřích každou chvíli a mizely střídavě zase v černých mracích. Když pak slunce počalo jasně svítit a teple hřátí, hemžila se vyprahlá půda samými broučky svižníky, a naruživá honba na ně zaměstnávala nejen mne, ale i ostatní soudruhy. Páni i dámy cvičili se v entomologickém sportu jimi ještě nikdy neprovozaném a pomáhali mi horlivě a vesele sbíratí strakaté druhy novozélandských cicindel, rozšířených ve vlasti Maorů v několika druzích.

Po několikahodinné jízdě, když minul povoz již koryto řeky Vangaehu, zbarvené sloučeninami sirnatými a jinými produkty sopčnými, přibývalo vegetace. Všecek kraj zelenal se zase kapradím orličím, při četných potocích kvetlo houští balmí-nové a v roklí, v níž hučí Vaikato, košatily se novozélandské, bučiny. Po levici zaleskla se na chvíli vodní pláň modravého jezera zvaného Roto Aira (maor. r o t o = jezero), před námi pak v údolí třpytila se širá hladina, nenazyvaná u Maorů již jezerem, ale mořem, t e m o a n a. Byli jsme na blízkou jezera Taupojského, cíle své pouti. Z daleka bylo již zřítí, jak vřelé páry valí se k nebi v podobě mohutných sloupů ze skulin a trhlin zemských, jak rozptylují se v ovzduší, a jak na všech stranách nové výbuchy po nich následují a kopce, stráně a doliny dýmem zakrývají. Celý kraj zdál se býti samý parní ventil, a divoká jízda po srážné cestě vedla jako do vybájené dílny vulkánů a kyklopů.

Tlupa maorských dětí uvítala povoz na silnici s jáсотem a doprovázela přibýlé hosty až na práh Blakeova hostince v Tokaanu.

Tokaanu jest nepatrná dědinka (k a i n g a) maorská při jižním břehu Taupojského „moře“. Chatrčí maorských napočítal jsem tam asi tučet, ale lákavější byl útulný hotel s vábnou jídelnou a se třemi domečky, v nichž jsme měli přenocovati. Hostinský nevycházal z líbezného úsměvu. Usmívá se prý po celý rok.



Naše noclehárna ve Vairakei.
Uproštěná průvodce po okolních gejsirech.
Fotografoval soudruh p. W. Thomas.

Brandy a whisky vyjasňují jeho načervenalou tvář již od božeho rána a činí ho šprýmovným. Jiných radostí prý Tokaanu neskýtá. Při všem tom hledí si jezerní hostinský svého podniku velmi pečlivě. Elegantní salon opatřil vkusným nábytkem, pékným pianem a jinou sňíí dokonce i kulečníkem. Tak příjemného útulku nikdo z nás v Tokaanu neočekával.

Ještě před večerí pospíchali jsme všickni do lázní. Po prvé mohl každý z nás vykoupati se v gejsiru. Na vybranou měli jsme přírodních těch vodojemů několik set.

Některé gejsiry přiléhají hned k dědině, jiné roztroušeny jsou po okolí. V jedněch je voda teplá a vhodná ke koupání, ve druhých je voda vroucí a klokotem se vaří, ve třetích vyvírá horký živel jen ob čas, vytryskuje bouřlivě do výše jako fontána a zaniká opět v hlubokém jícnu, aby obnovil svou činnost, buď za několik minut, hodin, dní, nebo měsíců.

Maoři říkají gejsírům prvního druhu *v a i a r i k i*, druhým *n g a v h a*, třetím (chrlicím vodu obdobně) *p u i a*.

Nejeden gejsír naplněn jest blativou kaší, jež se stále vaří, bublá, prská a mlaská a v podobě podlouhlých pum vysoko se vymrštuje. V maorštíně slove takový gejsír *u k u p u i a*.

Výrazu gejsír Maoři neznají. Jméno toto přišlo do názvosloví geologického z Islandu, kde horká vřídla občasně vybuchující byla nejdříve pozorována a probádána. Islandský (staronorský) název *g e y s i r* (*g e y s a* = vylévati se) přenesen pak byl na všechny úkazy toho druhu, známé zvláště v Yellowston-ského parku severoamerického a ze Severního ostrova Nového Zélandu.

Cestu ke gejsírům najíti lze snadno. Kotouče a sloupky dýmu, vznášející se vysoko nad vřelými vodojemy, jsou bezpečným vodítkem. Ostatně provázela nás ke gejsírům také tlupa maorských dětí a byla nám vzorem, jak si za prvé koupele v gejsiru počínati.

Jako všudy jinde, tak i v Tokaanu jest několik gejsirů těsně vedle sebe. Když jednomu vody ubývá, druhému jí zase přibývá.

Maoři usazení při gejsirech vědí dobře, který z nich hodí se za lázeň a který k ohřívání a vaření pokrmů.

Z četných průchodů (*h i p a o a*) a trhlín zemských čiší místy jen horká pára a dere se na povrch za velkého napjetí.



Jícen gejsiru zvaného „Havraní hnízdo“.

Přirozené ty ventily parní zásobují za zimy chýše domorodců teplem a zastupují v maorské osadě ústřední topení.

Turisté radují se jako malé děti, mohou-li si v takových puklinách ohřátí přinesené konzervy a uvařiti hrnec „sladkých bramborů“ maorských, známých v rovníkových a obratníkových krajinách jakožto *b a t a t a* a u domorodců novozélandských jakožto *k u m a r a*.

Gejsiry v Tokaanu jsou rozličné velikosti a hloubky, ale všechny mají podobu tůní, jež se při povrchu kruhovitě v jícen rozširují a do hloubky nálevkovitě nebo kotlovitě zužují. Průměr jícnu bývá několik metrů. Dno vlačných gejsirů bývá tak hluboké, že ho můžeme zhusta, koupáme-li se v něm, nohou dosáhnouti.

Za naší návštěvy bylo u gejsirů živo. Někteří Maoři vařili tam nad parou v déravých truhlicích brambory a hrách, jiní se odstrojovali, skákaly odvažně do vodojemů a užívali večerních lázní k velikému svému potěšení. Z gejsiru teplého ubírali se mnozí do vedlejšího gejsiru chladnějšího a vybízelí nás k následování. Nikdo nenechal se dlouho pobízeti. Z opatrnosti pohružovatí jsme se do gejsiru jenom znenáhla, protože byla jeho voda příliš horká a teplota o 40° C pro nás nezvyklá. Ale domorodci přivýkli gejsirové vodě ještě teplejší a ponořují se do ní náhle.

V sousedních gejsirech naměřil jsem 45° C, v jiných až 86° C. Horká pára v průchodech skalních měla teplotu 98° C. Zápach po sirovodíku znamená lze na všech místech.

Hladina některých gejsirů byla klidná, v jiných se voda vařila a brala na se již znamení, že nastane v nejbližším okamžiku výbuch. Té chvíle půda pod nohama duní, mírně se otřásá a nahání pozorovatele strachu. Zkušenosť velí, abychom pokraj jicnu rychle opustili a na několik kroků od něho se vzdálili, nechceme-li býti opatření vytrysklým sloupem vřelé vody a páry.

Registrující teploměr ponořený na šířce do takového gejsiru ukazuje, že za výbuchu mívá voda v hlubíně až 127° C. Po erupci teploty zase náhle ubývá a při hladině ukazuje sloupec rtuťový jen několik stupňů nad 80.

Náhlý výbuch horkých gejsirů zasahuje zhusta hmyz kolem poletující, hubí jej a utápí četné vážky, mouchy a svižníky ve vřelé vodě.

Vytrysklé sloupky vodní zasahují také okolní rostlinstvo (křoví balminové, kapradí a plavuně), a minerální hmota v horké vodě rozpuštěná usazuje se na něm jakožto bílý, šedý nebo růžový povlak čisté kyseliny křemičité. Z vrádel Karlovarských vylučuje se koravina vápnitá, z gejsirů novozélandských křemen, zvaný v mineralogii opálem sraženým, tuřem křemičitým nebo gejsiritem.

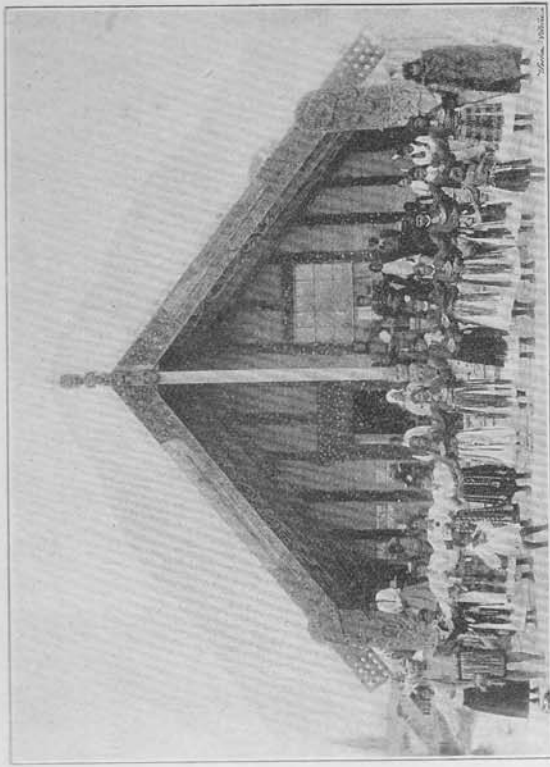
Z křemičité koraviny jest složena také všechna okolní půda, po níž při gejsirech kráčíme. Tenké vrstvičky její pod nohama se prolamují, praskají a chrastí a hrozí, že se místy do země propadneme.

Nejvíce koraviny křemičité hromadí se ovšem při gejsiru samém. Vrstvy tam nanesené mírají v tloušťce i několik metrů. Zvláště vyvýšen bývá okraj gejsiru, podobaje se zhusta komínu nebo sudu.

Voda v gejsirech Tokaanujských se zelená a modrá a hraje za svitu slunečního barvami jako drahý opál. V teplých vodomech daří se dobře drobným řasám, a povlaky jejich činí okraje nádržek mazlavými a kluzkými.

Maorů byli již s přípravou večere dávno hotovi, když jsme opouštěli teplou lázeň. Ochoťně nabízeli nám uvařené brambory k okusení a přijímali s radostí doutníky z rukou přítomných kuřáků, děkující za ně maorským slovem *kapa i*, t. j. dobře.

Pro slovo děkovati nemá maorština ani výrazu, proto Maorů nikdy vlastně za dárek neděkují a dávají slovem *kapa i*



Tanečnice Vakarevarevské před starobyloou síní zasedací.

na jevo jen svou spokojenost. Tento mrav vyplývá z dávného života patriarchálního, kdy majetek celého kmene byl zároveň jméním každého příslušníka. Na místě díků pronáší Maor raději dlouhé chvalořeči a velebí dárce jako boháče a velmože, neb opěvuje květnatými výrazy zemi, z níž darované věci pocházejí.

Za návštěvy Maorů přišla řeč také na pověst, již si v Tokaanu podnes vypravují.

Stalo se, že přišli jednou z daleka hosté na návštěvu Maorů Tokaanujských a ostali u svých pokrevenců na noc. Toho dne vykoukali se ještě v teplém gejsiru, povečeřeli a odebrali se na lože. Novým jítrem pospíchali hosté opět do lázně a skočili do téže tůně jako dne předešlého. Hned na to pronikly však vzduchem výkřiky bolesti a nářků, a nežli přišla pomoc, byli všichni hosté ve vroucím gejsiru uvařeni. Co nikdo z nich nečekal, stalo se. Náhlou změnou teploty vodní za noci proměnil se gejsir vřelý v gejsir vařící a připravil Maorům hroznou smrt.

Výjevy takové pozorují se u novozélandských gejsirů častěji, a proto není radno vrhati se do gejsirové lázně dříve, dokud nebyla její teplota zjištěna.

Již se stímávalo, když jsme se Maorům poroučeli. Za sebou slyšeli jsme ještě *H a e r r a ! H e i k o n a !* Tedy asi tolik jako jdi a cestuj šťastně.

My pak odpovídali jim: *E n o h o k o n e a*, t. j. sedněte si (nenechte se námi rušiti ze svého pohodlí!).

Večer prožili jsme při pianě a v samém zpěvu. Dobré za opatření v hotelu zvyšovalo veselou náladu mezinárodní společnosti.

Sběratelé ethnografických památek měli v Tokaanu příležitost koupiti si maorské pláštíky zhotovené z lenovníku a proťkané peříčky oblíbených ptáků, jako je kivi a pastor čili tuitui. Ale držitel hotelu prodává je za drahé peníze. Za jediný pláštík dostává prý až 10 liber šterlinků, t. j. asi 250 korun. Mně podařilo se tam získati lacino aspoň jedno kivi vejce.

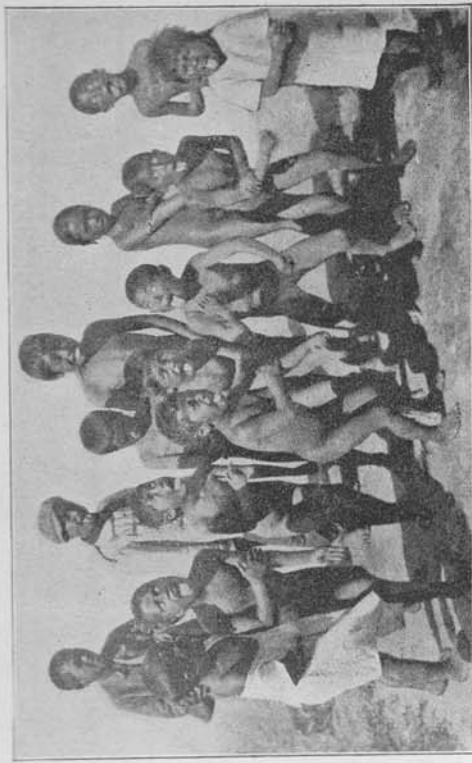
*

*

Novým jitrem sesla se všechna společnost opět v teplém gejsiru a nemohla se příjenné lázně ani nabažiti. Ale písťala jezerního parníku oznamovala pronikavě, že bude čas hotoviti se k odjezdu.

Toho dne měli jsme doraziti na noc do Spa. Tokaanu leží při jižním pobřeží jezera Taupojského, Spa při severovýchodním jeho zálivu. Obě místa spojena jsou mezi sebou pobřežní silnicí dlouhou 53 km. Tentokrát dali jsme přednost parníku, jenž koná po jezere pravidelné plavby dvakrát za týden. Plavba trvá asi 3 hodiny a je drahá, protože bývá pasažerů velmi málo. Za jednoduchou plavbu platí osoba 18 korun. Zpáteční lístek stojí 30 korun.

Jezero Taupojské jest největší ze všech jezer Nového Zélandu, majíc v rozloze 626 km² (tedy o málo více nežli jezero Ženevské) a v hloubce až přes 160 m. Leží asi 400 m nad hladinou mořskou a obklopeno jest břehy nízkými nebo skalnatými a pustými stěnami, jež se k němu příkře sklánějí a místy srázné do něho zapadají. Pobřeží je skoro liduprázdne, a z celého kraje vane mrtvá tíšina. Jen když horský vítr vane a rozvlní hladinu



První cvičení k divokému tanci haka.

jezerní, potom rozláhá se vlnobití nitrozemního „moře“ daleko široko.

Největší hory středozevní ostávaly na obzoru po celou plavbu. Ovzduší bylo přejasně, a Ruapehu s dýmajícím Ngauruhoem zdály se býti od nás na dostřel. Modrá hladina jezerní mírně se čeřila. Houfy divokých kachen a kormoránů ji oživovali.

Nízké pobřeží v přístavní zátoce zelená se trsy lenovníkovými, strmé břehy bělají se skalami pemzovými nebo se černají trachytickou a čedičovou horninou v malebných sloupech skupenou a vnikají hluboko do jezera jakožto strmé ostrožny.

Řady eruptivních kopců spatříme, obrátíme-li oči v opačnou stranu své plavby. Všecky přiléhají k legendární dvojici hor, a jsou dle maorské pověsti ženami a dětmi nebetyčných velikánů Ruapehu a Tongarira.

I na východním pobřeží postřehujeme v dále sopečné kužele obstoupené puklinami, z nichž se pára valí a jako dým k nebesům se povznáší. Všecko okolí mluví k zeměpytci zřejmě, že vulkanismus rozvínoval tam v dávných dobách nejvydatnější činnost, vytvořil řady sopek, eruptivních kopců a pohoří, pohrobil v hlubinách zemských celý kraj a ustal ve své zkáze, když se propadlá

krajina širou vodou zalila a v nynější jezero Taupojské proměnila. Jen ob čas zabaluje se nebe nad jezerem mraky popelovými, které až slunce zatmívají a jasný den v temnotu noční proměňují. Chvilé ty jsou již velmi vzácný a dostávají se, když kromě Ngauruhoe sopit také dřímající Ruapehu.

Ruapehu probudil se k sopěnému životu r. 1859, r. 1886 a 1895. Naposled?

Pravdě se podobá, že pro časté zatmění kraje dali Maoři jezeru jméno Taupo, znamenající v překladě místo, kde noční temnota vládne (maor. po = noc).

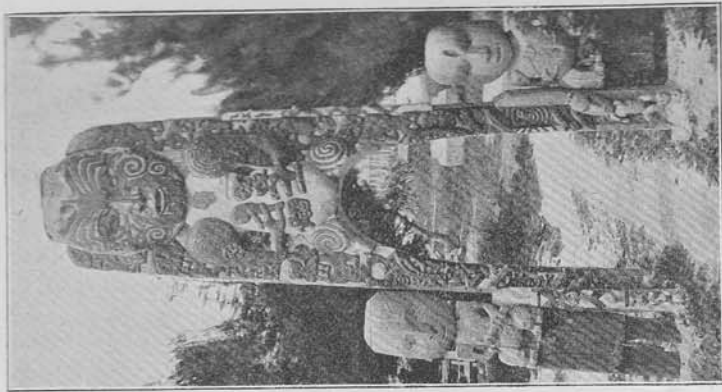
Asi za hodinku přiblížila se parolod k ostrůvku Motu Taiko, jenž jest v celé vodní pláni jediným kusem pevné země a obývaným toliko jezerními duchy. Maoři znají je dokonce i podle jmen, nazývajíce jednoho ducha Horomatangi a druhého Te Ihu. Oba přebývají prý v ostrovních jeskyních nebo ukrývají se v propastech jezerních a způsobují vlnobití a bouři. Jen jim se přičítá, že již tolik maorských kocábek bylo tam ztroskotáno a na jezerním dně pochováno. Proto se každý Maor ostrůvku vyhýbal a svou lodičku jiným směrem řídil.

Ale prorocťví, jež badavý Hochstetter o jezeře Taupojském pronesl, když při něm před čtyřiceti lety prodléval, již se naplnilo. Jezerní zlobozi byli z podzemních skrýší ostrova Motu Taiko zapuzeni, a parolod křížuje již bez bázně vody jezerní, jak řečený přírodokumec předpovídal.

Za plavby podél východního pobřeží neujdou pozornosti zemězpytcově stupňovitě vyvýšeniny, povznášející se nad nynější hladinu jezerní mnoho metrů. Přírozených těch teras všiml si i domorodci a vypravují o nich, že je vytvořilo jezero, když jeho hladina v dávných dobách až nad ně sahala. V těch časech nemělo prý jezero ještě žádného výtoku, ale když pak vyřítily se jeho vody trhlinou a prodělaly si koryto nynější řeky Vaikato, potom že hladina jezerní náhle se snížila a mohutnou terasu pobřežní po sobě zůstavila.

Při jezeře Taupojském lze pozorovati troje terasy. Prvá leží asi 30 metrů nad nynější hladinou, druhá asi 100 metrů a třetí dokonce přes 200 metrů. Také údolí řeky Vaikato jest provázeno terasami. Vznik jejich souvisí nepochybně s vyzdvihováním ostrovní pevniny.

Při výtoku jezera Taupojského leží nepatrná osada Tapu-



Dřevěná brána vedoucí do maorské osady Ohinemutujské.

vacharuru čili krátce Taupo. Slavnou učinily ji horká vřídla a gejsiry na blízku vytryskující.

Turisty očekává tam za příjezdu parolodi povoz a odváží je do nedalekých lázní.

Krátké zastávky užil jsem k ohledání jezerního pobřeží, ale drobné zvířeny vodní zastal jsem tam velmi málo. Pod kamenem ukrýval se říční rak, ve směsi pemzového šterku a sklovitých škvárů povalovaly se skořápky sladkovodních perlorodek (Unio) a pod kladami na břeh vyvrženými hemžila se kolonie hnědých broučků z rodu Cilihe.

Novozélandské perlorodky vyskytují se také v řekách a přechovávají v sobě zhusta malé perličky, jež však jsou pro klenotníka beze vší ceny. Tím více váží si Maoři mušlí samých, jídací je rádi ode dávna. Na mnohých místech našel jsem skořepiny perlorodek seskupené v hromádky. Byly to odpadky z maorských hodů.

*

*

Asi 3 km od jezerních břehů na sever uschováno jest v hluboké roklí sanatorium Spa. Silnice k němu vedoucí sklání se srázně. Hukot vody zaléhá nám v uši. Mladá řeka bouří hned při svém výlevu z jezera a rozrývá si prudce koryto v pemzové půdě. Odtud asi její jméno Vaikato, t. j. voda proudící.

Za několik minut pocítujeme čichem, že jsme již na blízku fumarol, vydechujících z puklin zemských hojnost páchnivého sírovodíku, a ve chvíli na to procházíme zahrádními pěšinkami do roztomilých salonů lázeňských.

V zahradě proudí voda klikatým korytem, na jednom místě studená a čistá jako křišťál, o několik kroků níže vlažná, dále pak horká a jako tyrkys se modrající, jednou chuti luhovité, po druhé kyselé, po třetí železité. Z každé skuliny řine se voda jiné teploty, jiné vůně, jiné chuti a jiné povahy a mísí se se studenou vodou říčky Vaikato. Domáci paní provází přibylé panstvo po všech lázeňských domech, zasvěcuje zvědavé turisty do tajností všech léčebných zdrojů a uvádí je do řečiště, kde studená voda jezerní mísí se s horkou vodou vřidelní, doporučuje hostům, aby se v horké té lázni (38° C) vykoukali a dostavili se v pravý čas do starobylé jídelny k obědu právě chystanému. V prostranné zasedací síni maorské (obr. na str. 157.) nescházejí se již k poradám domorodí pohlaváři, ale zasedají tam k tabuli příslušníci všech národů, putují-li gejsirovým krajem novozélandským, a připíjejí si na zdraví z pohárů, naplněných chutným nektarem z vinné francouzských.

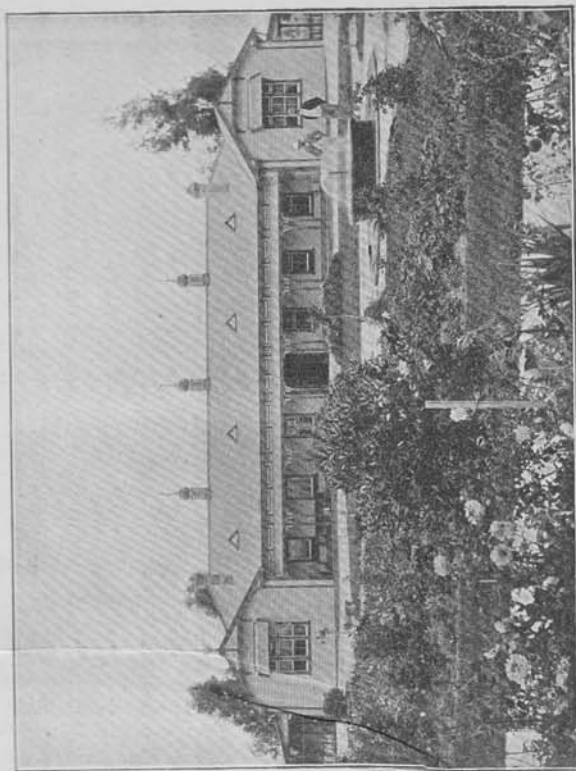
Spa má ve svém okolí mnoho gejsirů. Všecky rozkládají se při pemzových stráních, jejichž úpatí smývá řeka Vaikato. Ale jakkoli je z chladného proudu k některým gejsirům pouze několik kroků, přece vytryskuje tam voda vřelá a vybuchuje za hrozného šumu a rachotu v krátkých přestávkách.

Nejhlučnější jest gejsir, jenž „pracuje“ toliko za léta a to v přestávkách půlhodinových. Kráter tohoto gejsiru vybudován jest z tufu křemičitého a stmelěn v pevný celek s větvením balmínovými tak, že podoben jest obrovskému hnízdu ptáčím. Obrazotvornost průvodcova vidí v takovém gejsiru jednu „Hnízdo havraní“, po druhé „Hnízdo orlí“. Viz obrázek na stránce 169.

Za zimy „Havraní hnízdo“ odpočívá a žádne vody ze svého jínu nechrlí. Příčinou toho jest nízký stav vody v blízké řece. Jest nade vše pochybnost, že chladná voda říční vnikajíc do trhlín zemských horkými parami ohříváných tam se otepluje, průchod vřelé páře zamezuje a výbuch způsobuje.

Řeka Vaikato provázena jest při svém toku přčetnými parními ventily. Z některých valí se vřelá pára vodní, z jiných čišším smísený se sírovodíkem.

Gejsiry blátivé vypadají velmi pestře. Vroucí bahno jejich žlutne se jako okr, červená se jako železný rez a modrá se jako blankyt. Okraje takových gejsirů povlékají se zhusta krystaliky čisté síry a druzami kamencovými.



Lázeňský dům v Rotoruii.

Vařená kaše mnohých gejsirů blátivých chutná prý dokonce příjemně. Maoři si na ní zhusta pochutnávají, ale nenažívají ji prostě palu (bláto), nýbrž uku nebo huku. Vařená kaše některých gejsirů zahání prý také nemoci, a Maoři užívají toho léku snad až po dnes, nemůže-li jim pomoci ani pak eha, t. j. cizinec, běloch.

Jak skutečně „domorodá kaše“ (native porridge) — tak jí říkají angličtí osadníci — chutná, zapomněl jsem se přesvědčiti. Spokojil jsem se zkušeností pana Reuleauxa, jenž tvrdí, že gejsirová kaše má chuť nasládlou a že není tak špatná, byt i nechutná zrovna jako polévka hovězí.

* * *

Novým dnem odváží povoz hosty k vodopádům řeky Vaikato, zvaným v maorštině Huka (t. j. péna), zajíždí potom k mohutným přejímům téhož proudu (Arateatea) a předává pasá-

Josef Kofenský: Cesta k protinožčím. II.

12

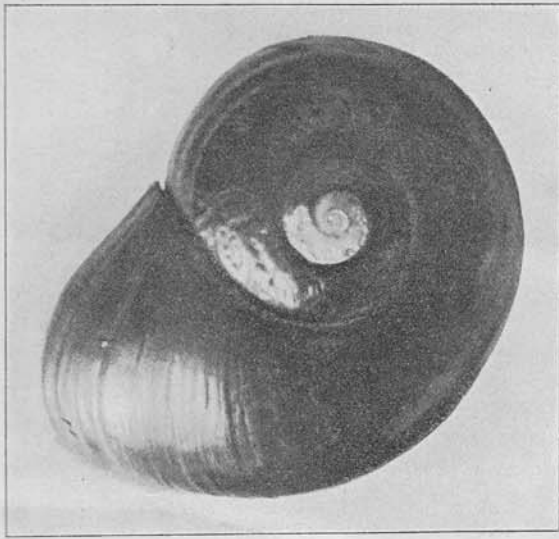
žery stanicí, jejíž jméno Vairakei. Tam ujímá se vedení výmluvný průvodce, vodí zvědavce půldruhého dne po všech divích, jimiž příroda obdařila Gejsirové údolí, a vyhášuje horké fontány pekelné rokle za nejkrásnější gejsiry na celém Zélandě.

A průvodce mluvil jen svatou pravdu. Nikde neseskupilo se tolik různých gejsirů jako ve Vairakei, a byt i neřekónávaly krásou a velbou azurové vodojemy proslulých gejsirů Yellowstone (v severní Americe), přece uchvacují svojí různaností každého diváka. V jednom perlí se vřelá voda jako šampaňské, druhý vyvrhuje vodomet podobný kadeřavému trau kapradovému, třetí naráží za erupce do podzemních průchodů jako parní buchar, čtvrtý chrlí z jícnu blátivé pumy, pátý dýše žrné páry jako báječný drak, šestý za výbuchu hvízdá a píská jako parní pišťala, sedmý vytváří kolemi sebe terasy bílé jako sníh, nebo nachové jako ramní zoře, osmý povléká všecku okolní vegetaci rudým náletem a proměňuje rozvětvené křoví, plavuně mechy v červené korále, devátý vrací každý kámen do jeho hrůllí hrozený a metá ho napjatými parami do veliké výše jako střetu. Blízká jezírka a tůně zelenají se tam jako bronzová patina, jím vodojemy třpytí se barvou oranžovou, šedou, fialovou, modrou a lemují své okraje čistou sírou.

Z čtených vřidel Gejsirového údolí odtéká vřelá voda do těsné rokle, vytváří horkou říčku, pozbývá delším tokem trochu na své teplotě, vine se houštím, zadržuje se náhonem v prostrannou koupelnu a plovárnu a slouží výletníkům za teplou lázeň. Ale jako celý kraj složen jest z pemzy a podobného kamení ohněrodého, tak i dno teplé říčky jest jenom samý skvár a ostrý kamínek pemzový. Nicméně užívá té horké plovárny každý host ráno i večer, chválí výborné zařízení hotelu Vairakeiského a s potěšením prohlíží znamenitý povoz, v němž mu bude konati další cestu až do Rotoruje.

Z Vairakeie do Rotoruje počítá se asi 80 km. Železničního spojení krajina ta ještě nemá.*) Cesta vede krajem neutěšeným. Pod koly vozu chrastí jenom rapily pemzové. Také v profilech silničních spatřujeme jen vrstvy sopečného popelu a porésních škvártí sklovitých.

*) Obě linie, spojující Napier s Taupem a Rotoruji jakož i Taupo s Jihozápadem, označil kreslič na mapě Severního ostrova (str. 101) mylně jako železnici. V pravdě je to však jen spojení dostavníkové.



Pozemní hlemýžď *Paryphanta Busbyi*.
(Přír. vel.)

Maorská osada spatrjuje se málo kde. Její pan učitel zastává zároveň místo poštovního úředníka, očekává v pravý čas poštovní vůz při silnici a předává vozkovi poštu. Té chvíle mívá maorská školní mládež odpočinek, doprovází svého vychovatele k vozu a vrací se s ním zase do školy, vystavené uprostřed lenovníkového houští a bídných chatrčí maorských jako nějaký palác.

K mému dotazu, kolik maorských dětí má pan kolega ve škole, odpověděl maorský vzdělavatel mládeže, že toho dne jich přišlo do školy 26. Vypravoval mi dále, že maorských škol má Nový Zéland přes 80, že do nich chodí asi 4500 dětí obého pohlaví, a že v nich vyučují učitelé i učitelky.

Výrok maorského pana kolegy shodoval se s údaji, jež uvádí úřední ročenka. Podle ní placen jest řídící učitel maorský velmi slušně, požívaje ročních příjmů až 275 liber šterlinků, t. j. 6600 korun. Asistenti a učitelky ručních prací mají nejméně 50 liber, t. j. 1200 korun.

Mládež maorská vyučována jest svým jazykem mateřským.

*

ale poskytuje se jí také příležitost osvojit si základy řeči anglické.

První anglická čítanka na školách maorských užívána má nadpis: *Lessons in Reading and Spelling use in Native Schools.*

V maorském překlade znějí anglické věty v čítance uvedené takto:

On jest v mé dědině — Kei roto ia i taku pa.

Člověk má psa — He kuri ta tetahi tangata.

Můj pes není zlý pes — Ehara taku kuri i te kuri kino.

Kočka může zakousnouti myš — E mate te kioire i te poti.

Mnohá slova před příchodem bělochů Maoriům neznámá přijali domorodci do své mateřštiny a upravili je podle své výslovnosti. *Knize (angl. book, čti bük) říkají, poněvadž hlásky b ve svém jazyku nemají, pukapuka, péru (angl. pen) pene, papíru (angl. paper) pepa nebo tež pukapuka, železu (angl. iron) rino, jablku (angl. apple) aporo, březnu (angl. april) aperiva, stolu (angl. table) tepu.*

Jiné příklady uvedl jsem již na str. 89.

Do prvních počátků jazyka maorského uvádí nás příruční knížka *Williamsova*,*) do významů maorských slov vokabulář od téhož spisovatele.**)

Na stanici *Vaiotapu* očekává výletníky objednaný oběd. *Stаницe* je pouhá samotá s útulnou noclehárnou. Památnou učinily jí četná horká vřídla, vřelá jezírka, pestrobarevné terasy, horké vodopády a hojně *gejsiry*, jež chrlí vodu i bláto.

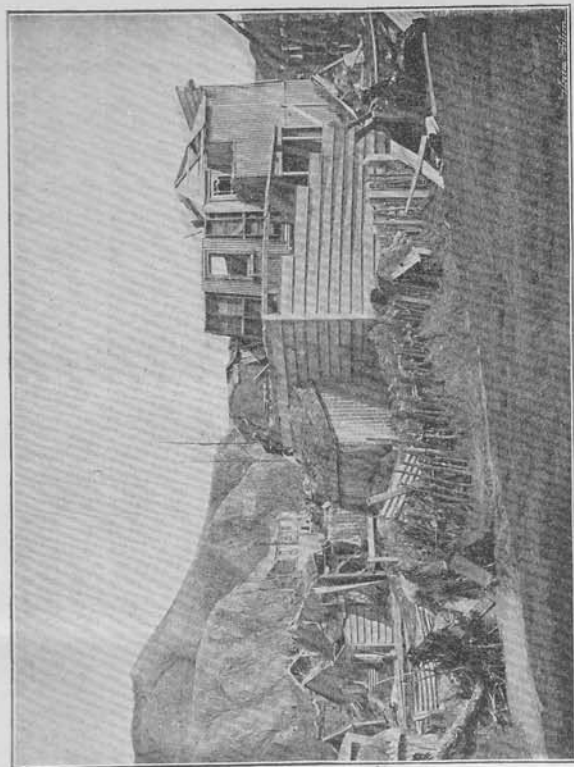
K večeru dorazil povoz do *Rotoruje* a stkvělý *Grand hotel*, nejlepší na celém *Novém Zélandě*, nahradil hostům nově přibylým vrchovatou měrou vše, čeho se jim za *dvoudenní jízdy* sopčným krajem nedostávalo. Milý náš soudruh *pan Howe z Adelaidy* byl šťastnou jízdou po středozemské pláni tak spokojen, že hostil v nádherném saloně celou společnost nejlepšími markami *moku šampaňského*.

Ještě veselejší nálada projela všemi hosty, když uslyšeli, že *Maori* usazení v nedaleké dědině *Vakarevarevské* zvou *vzácné panstvo* k taneční zábavě.

Rozhlásí-li se po *Roturui*, že budou *Maori* tančítí své *divoké tance*, pospíchá každý nově přibylý host do *Vakarevarevy*. Veliký

*) *First Lessons in the Maori Language of New Zealand. With a short vocabulary. By W. L. Williams. V Aucklandě 1896.*

***) *A Dictionary of the New Zealand Language.*



Osada *Vairua* po zemetřesení.

vůz, tažený dvěma páry koňů, zprostředkuje spojení mezi blízkými osadami.

Divoké tance *Maori* stojí za podívání. Stačí jen ještě připomenouti, že jsou to zbytky *kanibalských obřadů*, a zvědavost *vyláká z Roturuje* i nejposlednějšího *turistu* do taneční síně *Vakarevarevské*.

Divoký rej Maori nepočíná dříve než asi o *desáté hodině* *noční*. *Zmíněný omnibus* sbírá *zvědavé hosty* po všech *hotelích Roturujských* až po *večeři* a *přijíždí* do *gejsirové osady Vakarevarevské* v *pravý čas*.

Společnost *našeho vozu*, jenž nás *vozil* po *dva dni* *putným krajem*, *dostavila* se k *produkcí* v *plném počtu*. *Akademické Sydneyští* *neproměškali* ani *chvilky*, jen *aby mohli užítí* *co nejvíce radosti* v *družině veselých tanečnic maorských*.

I já zamýšlel *jsem již* v *Čechách* *usaditi* se *ve Vakarevarevě* a *býti* *mezi samými domorodci maorskými*. *Proto ustanovil jsem již doma*, *aby dopisy* a *noviny* *byly adresovány: Geysler Hotel Wakarevareva. New Zealand.*

Ale za mého příchodu do Vakarevarevy bylo vše v řečeném hostinci obsazeno, a nezbývalo, než uchýlit se s ostatními soudruhy do nedaleké Rotoruje, kde jsme byli uschováni co nejlépe. Balík českých časopisů očekával mě ve Vakarevarevě již po několik neděl. Také dopisů a dopisnic bylo na tucty.

Za čiré tmy zastavil bus (omnibus) před taneční síní Vakarevarevskou, někdejší to zasedací síní maorskou. Před síní shromáždili se davy zevlounů, jako bývá u nás o muzioe. Panstvo zaujalo zatím místa v tanečním sále. Tahací harmonika byla náhradou za hudební kapelu.

Maori dostavili se do taneční síně v čteném počtu. Polovici tvořily ženy. Bylo celkem čtyřicet tanečnicků a tanečnic. Ženy rozestavily se za sebe do jedné řady, muži do druhé. V čele mužů stál předtanečník, dobře živěný, svalnatý, tlustý. Petrolejevě lampy ozařovaly pestrou společnost.

Kromě tanečnicků a tanečnic drali se do sálu čumilové z návsi a použili vhodné příležitosti, když nebyly dvéře střeženy. Všickni vetřelci křičili se ke stěně a do koutka, aby mohli být účastni národních tanců maorských, známých jménem h a k a.

Větší úctu prokazovali tanečníci a tanečnice bělochům, nabízeli jim sedadla slovy e n o h o, t. j. posadte se a pozdravujte je maorským t e n a k o e, t. j. jak se máte, buďte zdraví, nebo h a e r e m a i, t. j. budíž vítán.

Jiní vítali upejpavé hosty před taneční síní slovy t o m o m a i, t. j. vejďte, pojďte dále.

Jako doma pohybovala se po sále líbezná Maorka Megi Papakura, či vlastně Papakurová, dívka úspěštilého mravu a vášného zvěnějšku.

Tentokráte byla Megi ustrojena jako anglické baby s růžovým čepčkem. Havraní vlasy splyvaly jí po zádech. Jiskrné oko s bohatým obočím a bělostné zuby jako řada perli zdobily její dětinou tvář. Pro každého, kdo jí oslovil, měla několik laskavých slov a zapředla-li hovor delší, plynula její řeč jako bystrá voda a zněla jako lahodná hudba. Potvrzovala tedy naše milá Megi, že pochází z národa, jenž slyne talentem řečnickým. I naše dámy vyslovovaly roztomilé dívčině obdiv, že ovládá tak mistrně jazyk anglický.

Kliději objevuje se Megi Papakurová ve svém národním obleku, s lehkým pláštíkem lenovníkovým, buď jenom prostým,



Společné pomy vyřhované po kraji za výbuchu sopky Taravské.

jako na příloze 25., nebo vyzdobeným peřím kivím, jindy pak peřím pestrého ptáka t u i. Potom však neopomíná Megi vztyčiti do černých vlasů dvě chvostová péra z vymírající huje.

* * *

Ale jen jedna osoba ve Vakarevarevě nemá Papakuru v takové lásce jako jiní. Stařenka T e p a e a H i n e r a n g i nebude se snad na mne hněvati, že jsem tu prozradil její jméno. Žárlí na přítelnu Papakuru, že jsouc vábnejší odvádí jí hosty, které Tepaea vždycky po gejsirech a po okolí provázel a tak za celý rok hezkou sumu peněz za své služby získala.

Tepaea Hinerangi byla do nedávna jedinou průvodkyní v kraji Rotorujském. Umějíc dobře anglicky mohla zodpovídati všechny otázky zvědavých turistů a uspokojovala každého svrchovaně. Vypravování její poslouchá se příjemně.

Tepaea může o maorské vlasti mnoho vypravovati. Šije její jest do dneška vyzdobena talismanem zhotoveným z člověčích kostí. O kamibalských hodech vypravuje Tepaea přes všecko svěstáří živými barvami tak, že posluchači ani nedutají, vyjevené dívají se na příšerný náhrdelník a kladou řady otázek, mezi nimiž nikdy neschází, jak chutná člověčí maso.

Vypravování stařenky Hinerangové zní věrohodně, ať se již týká hrozného výbuchu Taravského, nebo hodů kamibalských a života, jaký vládí v pověstné osadě Kororarecké.

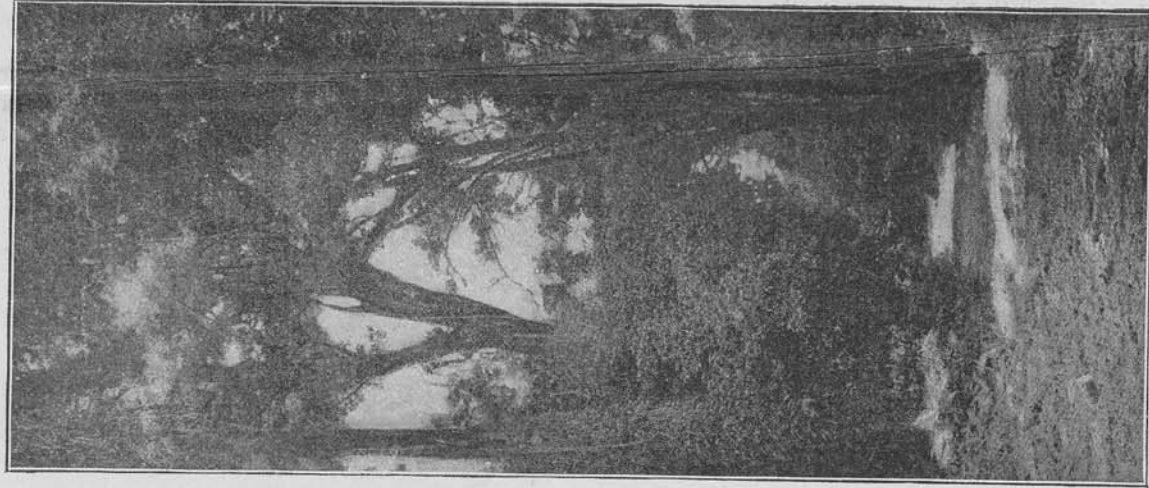
Stařenka Hinerangová přijala již dávno křesťanství a s ním

zároveň jméno Sofie, které se vyslovuje maorsky jako Tepaea nebo Tepaja.

Žofie Hinerangová nepochází z kraje Vakaravarského, ale z vykiřené osady Korarecké, narodivši se tam r. 1827. Čítala tedy za mé návštěvy 74 léta. Otec její byl Skot Alexandr Gray, kovář, matka Hinerangi, kmene Ngati-ruani. Žofie dobře se pamatuje, jak hrozně počínal si vůdce Maorů Hone Heke za dobývání evropské osady, a jak utečenci našli spásu jenom na lodi.

Později provdala se Žofie za Maora z kmene Aravského a žije již po mnoho let v kraji Rotorujském. I starší cestovatelé se dobře pamatují, když je výmluvná Žofie v okolí proslulých teras u Rotomahany provázela.

Žofie Hinerangová představuje tedy kus historie kraje Rotorujského a stála za to, že její tetovaná tvář byla českým malířem



Lesní vegetace před výbuchem sopky Taravské

Lindaurem zvečněna a podobizna její do Partridgovy galerie v Aucklandě zařaděna.

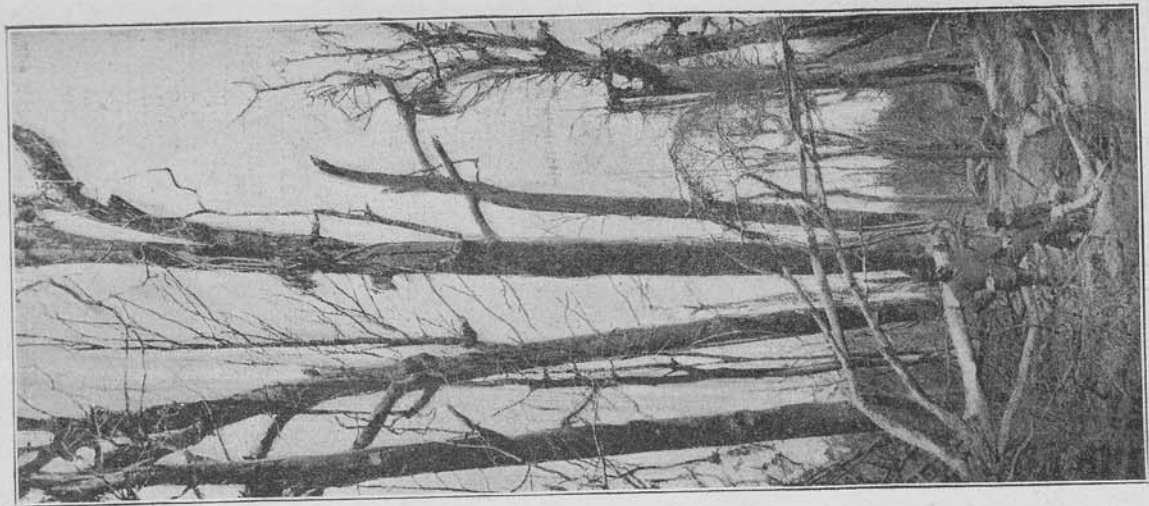
Spanilá Megi není tetována, ale její rodiče mají obličej příšerně vyzdobený.

* * *

*

Z mnohých obličejů tanečnic i tanečníků šla až hrůza, ale příšerněji vypadaly tváře Maorů Vanganujských.

Když se panstvo v taneční síni Vakaravarské rozhlédlo a s národem blíže seznámilo, dal předtanečník znamení k tanci. Několik slov, zazpíváných hřmotným hlasem kyprého velitele, uvedlo taneční sbor do náležitěho pořádku. Ženy, před tím švitovivé a hašteřivé, utichly na povel rázen, narovnalý těla a narodobovaly nohama i rukama, co jim předtanečník ukázal. Udeřil-li vůdce rukou o své stehno, činily tak i obě řady mužů i žen, zvedli-li paže vůdce, pozvedly hned paže i



Pohled na tes zpustošený výbuchem sopky Taravské.

ostatní osoby, zařval-li náčelník tanečního sboru, zařval celý sbor. Vyplazil-li první jazyk, vyplazovali jazyky tanečníci i tanečnice a skákali, křičeli, kouleli očima, nakloňovali se na levo, na pravo, dolů, nahoru, hekali, chročtali, výskali, chechtali se, dupali, vymršťovali břicha, křečovitě se šklebili, sedali na bobek, tleskali, prskali, mumlali. Ani nevím, jak se ještě po svém vůdci pítvořili. Zpěv zazníval s počátku mírně, ale sesiloval se ke konci tak, až se řevem všecko třáso.

Diváci trnuli a pohlíželi ustrašeně na divoký sbor zuřivých mužů a žen. Z tanečnicků a tanečnic řinul se mezi tancem pot, a dostavovala se únava. Krátká přestávka a hlučný potlesk dodaly jim pak zase nové síly a zmužilosti.

Po tanci prvním, smíšeném, následoval tanec žen, tanec mužů, a tak střídavě předváděly se všechny národní tance maorské. Tanec, při němž tanečnice pohybují podlouhlými míči (p o i), naplněnými květy orobincovými a uvázanými na motouzu, líbil se nám velice. Za to však erotický obsah písní, jimiž Maorky doprovázejí svůj tanec, není prý uslechtilý. Oplzlý text nechtěla nám Megi ani přeložit.

S počátku tančili účastníci oblečení, ale později odkládali zpcení tanečníci a rozjařené tanečnice kus oděvu za kusem, až jim na těle zbyl jen lenovníkový opasek. Břišní tanec ukončil divokou zábavu.

Maorským tancům kanibalským učí se maorská mládež velmi ráda a vyplazuje jazyky již v prvních hodinách tanečních tak příšerně, jako vídáme u bůžků na starobylych řezbách.

Střídmeji vypadal tanec po půlnoci, kdy vmlsil se v rej také ten neb onen p a k e h a, běloch, aby provedl některou spanilejší Maorku. Že provedl každý také milou Megi, čtenář pochopí.

Z rána den na to očekávala nás Megi Papakura již u gejsirů a provedla nás všemi památkami svého okolí. Přišla v národním kroji a s nefritovým bůžkem na krku. Posvátný ten šperk dostala Megi od rodičů, matka přijala bůžka od otce, otec od dědečka, potomek od předka.

„Co byste chtěla za svou nákrční ozdabu,“ otazoval jsem se svobodně průvodkyně.

„Kdybyste nabízel sebe více, pane,“ odvětila maorská dívka, „odkazu toho nikdy neprodám. Až budu mít dítě, přejde drahocenná ta památka na mého potomka. Potomek bude si vá-



MEGI PAPA KURA,

maorská průvodkyně po gejserech Vakarevarevských.
Plášť lenovníkový, nákrční ozdoba zvaná tiki z nefritu, peří ve vlasech z vymírajícího opeřence zvaného huja.



Jak vypadalo místo, když se propadla Růžová terasa
za výbuchu sopky Taraverské.

žiti odkazů po svých předcích a zachová jej zase věkům budoucím.“

Abychom žal staré průvodkyně Žofie zmírnili, vyžádali jsme si jí na celodenní výlet do kraje Rotomahanského.

* * *

Vakarevareva jest maorská dědina o několika dřevěných domcích a pékném hotelu. Gejsirů má tato osada několik. Některý pracuje v přestávkách dvouhodinných, jiný vybuchuje v několika minutách. Jíný všech gejsirů vroubeny jsou bělavými vrstvami sraženého opálu, praskajícího každým krokem pod nohama jako ledové škraloupky zamrzlých kalužin. Páda je všudy teplá a místy i horká, tak že nelze choditi po ní na bosu.

Sražený gejsirit má místy barvu jako padlý sníh, jinde se červená bledým nachem a je porovitá a lehký jako pěna. Zabořili-li se do křemíčitého škraloupu noha hlouběji, uniká z prohlubně horká pára.

Tím více však tvoří se sraženého opálu kolem gejsiru, a prodle-
ním věků nabývají usazeniny podoby rozsáhlých teras.

* * *

Horkých větrů využítkovala novozélandská vláda ve pro-
spech nemocných, založila uprostřed gejsirového parku veliko-
lepe sanatorium a přivábila do záračných lázní pacienty z da-
leka široka. Proslulým tím střediskem léčenců jest Rotorua.

Tvář nejpřednější lázeňské osady novozélandské vypadá po



Jak vypadala Bílá terasa gejsirů Rotomahanských před výbuchem
sopky Taraverské. Nahoře v levo dýmající gejsir, na pravo
v pozadí jezero Rotomahanské.

evropsku. Procházíme-li se lázeňským sadem nově zakládáným,
zapomínáme, že jsme ve vlasti Maorů.

Maorů mají svou starobylou osadu v blízkém sousedství.
Jmenuje se Ohinemutu a byla ještě opevněna palisádami, když
tam prodléval Hochstetter. Ale maorských památek zachovalo se
v Ohinemutu již nemnoho: zasedací síň a dřevěná brána, kterou
vstupovalo se do osady.

Rezby na bráně provedené a na stránce 175. zobrazené před-
stavují prý podobu prvních předků maorských.

Gejsirů, jimiž vynikala osada Ohinemutujská již ode dávna,
spatřuje se v dědině posud hojnost, a horká pára z nich vystupu-
jící zahaluje tam celé okolí jako mlha a dým.

Vroucí voda vytryskuje v Ohinemutu ze všech skulin
zemských a vřelá pára dere se puklinami za pronikavého
sykotu.

Také v Ohinemutu postavili si domorodci chýše nad par-
ními ventily zemskými, vyhřívají horkou parou své chatrče, vaří

Také z četných jiných skulin derou se vřelé páry na povrch
a ohřívají nitro dřevěných domků, jež si Maorů nad parními
ventily zbudovali. Domorodci stavívají tam chýše až příliš lehkó-
myslné, a nejednou se již stalo, že se propadli do jícnu nově
utvořeného i s chatrčí.

Vřelé vody gejsirové užívají Maorů jak k vaření, tak i ke
praní prádla. Ohniště Maor ani ve svém domku nemá.

Hadry, pytle a rohože v gejsirové vodě ponechané povlé-
kají se velmi brzy sraženým opalem a berou na se tvar zkame-
něliny.

Jeden gejsir ponechává si průvodkyně na konec a vypravuje
o něm přišernou historii. Stalo se, že maorský mladík svedl je-
dinou dceru starého otce. Pohaněný stařec nesl hanbu své dcery
velmi těžce a přemýšlel dnem i nocí o pomstě. Za pomoci svých
přátel zmocnil se mladíka a uvrhl jej do vroucího vodojemu.
Uvařenou mrtvolu potom z gejsiru vytáhl, oči a mozek snědl a
ohradil vřídlo nízkou zdí. Od té doby nikdo na ohradu nesáhl,
protože se stal gejsir posvátným (t a p u).

* * *

Jako sběratel přírodnin snažil jsem se získati několik větších
kusů gejsirovitě sraženiny a odeslati je v bedně do Evropy. Ale
provedení úmyslu nebylo ve Vakarevarevě lehké, protože jest
zakázáno gejsirové usazeniny ničiti a ve větším množství lá-
mati. Aby se křemičité terasy zachovaly budoucnosti, byl gej-
sirový terén ohraničen a vstup ke vřídům dovolen jenom za
poplatek. Ale ne všechny usazeniny z horkých vod bývají křemi-
čité; z mnohých tvoří se sražený vápenec. Tak tomu jest i v Yel-
lowstonském parku v Severní Americe. Avšak ze skutečných
gejsirů, t. j. horkých větrů, jež vybuchují v určitéch dobách,
usazuje se vždycky jenom gejsirit (kysličník křemičitý). Che-
mický ten zjev pozorován byl jak na gejsirech islandských, tak
i v Yellowstonu a na Novém Zélandě.

Rozbory gejsirových vod novozélandských potvrzují, že
také ony jsou bohaty alkalickými uhličitany a že jsou tedy s to,
aby kysličník křemičitý v sopečných horninách uložený rozpou-
štěly a za svého ochlazení a vypařování zase vylučovaly. V sa-
 mém jícnu a hrdle gejsirovém usazuje se křemičitý sintir v míře
velmi skrovné, protože v těch místech bývá teplota stále vysoká.

si nad ní pokrmy a tančívají, zpívají a radují se nad samým jíc-
nem žhavého podsvětí. Od dávného zvyku toho nic jich neod-
vrátí, ani když země ob čas se otevře a chýší i s obyvatelstvem
v sobě pohrobí.

Přistěhovalí Evropané usadili se z opatrnosti trochu dále od
pekelné půdy a položili základ k modernímu městečku, jež zove
se tak jako teplé jezero, ru a dvé. Pravdě však se podobá,
že Evropané nepostřehli dobře sluchem vysloveného slova dru-
hého a že místo ru a psali ru a. *) Rotoroa znamenalo by pak
v překladě „jezero dlouhé“.**)

Ale také z Rotoruje jest na horkou půdu jenom několik set
kroků, a celé jižní pobřeží jest jen samé vřídlo a gejsir. Tu
bubílá a prská gejsir blativý, těsně vedle vše vřídlo čisté jako
křišťál, opodál číší páry sirné, bouří fontány, páchnou fumaroly
a tekou tisícové pramenky rýhami křemičitých koravin, aby se
vylévaly do rozsáhlého jezera Rotorujského. Přítokem takovým
se jedna zátoka jeho černá, jiná se žlutne jako síra, nebo se bělá
jako mléko a sádrová kaše. Zde se jezerní voda skoro vaří, jinde
je teplá, chladná, studená, modravá, zelenavá, průhledná, kalná,
čirá. —

Čistá síra vylučuje se z některých fumarol ve velikém
množství a vytvořuje na jezerních březích bohatá ložiska krysta-
lovaného minerálu. Nalezištěm takovým jest Rotorujská So-
doma a Gomorha.

Železnice, spojující sanatorium Rotorujské s lidnatým
Aucklandem, přiváží nyní k jezeru mnoho vyletníků i rheuma-
tických léčenců. Jedni i druzí koupají se společně pod širým
nebem v rozsáhlém vodojemu plněném azurovou vodou horkých
vřidel a procházejí se potom v sadech, vyzdobených vegetací
všech konců světa.

*) Základní číslovky znějí maorsky takto: 1 tahu, 2 rua, 3 toru, 4 vha,
5 rima, 6 ono, 7 vhitu, 8 varu, 9 iva, 10 tekan (ngahuru). Ve mnohých
těch číslovkách ozývají se složky:

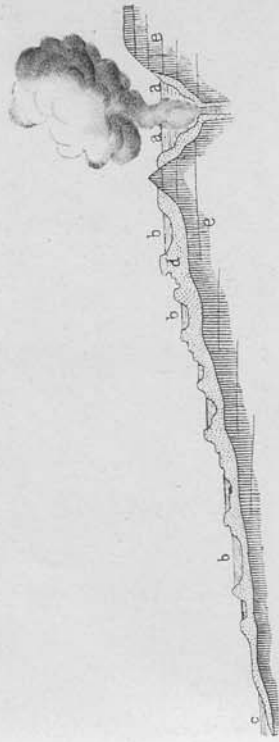
3 = jedna dvě, tahu, rua, stažené toru,
7 = čtyry tři, vha, toru, vhitu,
8 = čtyry dvě, vha, ru a, varu,
9 = jedna, čtyry, dvě, tahu, vha, ru a, stažené iva.

**) V maorštině slove dlouhý roa, krátký potu, malý ití, horký
vera, teplý mahana, studený huka, bílý ma, černý mangu, červený
vhero, horký kava.

Některé gejsiry ohradila tam lázeňská správa vkusným zá-
bradím, obezdila jejich jícen a proměnila je v paradní vodo-
trysky, jež vybuchují každou chvíli.

Zvířena jezera Rotorujského čítá jen několik rodů a druhů.
V chladnějších zátokách jezerních zarostlých na pobřeží
křovím balmínovým lovil jsem skořápky perlorodek, larvy ko-
máří a larvy vážek.

Perlorodky náležejí druhu *Unio Menziesi*, var. *Hoch-
stetteri*. Skořápky jeho jsou skoro tak dlouhé jak široké.



Průřez křemičitými terasami Rotorujanskými zničenými za výbuchu r. 1886.
a hladina gejsirová, b hladiny jednotlivých vodojemů, c hladina jezera
Rotorujanského, d křemičité vrstvy usazené z gejsirové vody, e skalnatá
půda ze zvětřelého rhyolititu.
(Dle Hochstettera.)

Rybího potěru viděl jsem na mělinách velmi mnoho. Nad
takovým místy kroužívali houfy racků a vrhají se střelbitě za
potravou.

* * *

Dne 31. ledna očekávala nás časně z rána maorská průvod-
kyně Tepaea Hinerangi, aby nám byla spoléčnicí na celodenním
výletu, jež jsme podnikli z Rotoruje k jezeru Taraverskému.
Čhtěli jsme spatřiti sopečný kraj, jenž před lety za hrozného vý-
buchu v základech se otrásl, do země propadl, horkým jezerem
zalil, v sobě lidi pohrobil a příšerné tvárnosti nabyl.

Stařenka Sophia očekávala nás na rozcestí mezi Vakareva-
revou a Vairuou. Zná ve svém okolí každý kámen a oživuje
svým vypravováním každé mrtvé místo.

Dokud se světoznámé terasy Rotomahanské nepropadly,
vodila k nim Tepaea každého turistu, plavivala se s proslulými

přírodopytci po jezerech, vypravovala jim příběhy ze života maorských kanibalů a bavovala každého věrným lčením bývalých častí.

Tehdy nebydlela Tepaea ještě ve Vakarevarevě, ale sídlila na pobřeží jezera Taraverského, v osadě, jejíž jméno Vairua, t. j. voda velká. Když pak maorská dědina Vairua propadla zkáze, vyvolili si Maoři, kteří po hrozném soptění a zemětřesení na živě ostali, nové bydliště u gejsirů Vakarevarevských. Tam uchýlila se také šťastně zachráněná Tepaea a provází od té doby turisty po místech desné záhuby, vypovídajíc jim srdcevrnoucí události, jež se před jejíma očima odehrávaly.

Z Rotoruje počítá se k jezeru Taraverskému asi 3 hodiny jízdy. Kromě průvodkyně přibylly do našeho vozu, taženého dvojím spřežením dobrých běhounů, tři učitelky, jedna z Australie, dvě z Aucklandska.

Tepaea vyzdobila se na výlet všemi maorskými šperky, které jí z mladých let ještě ostaly. Na uši zavěsila si dlouhé válečky nefritové, na krk talisman z človecí kosti.

Brzy za Rotoruou objeví se po pravici široká a hluboká puklina zemní a provází výletníky po delší dobu. Je to jedna z trhlin, jež se tam za zemětřesení vytvořily a v zející propasti proměnily. Největší puklina má půltřetího kilometru v délce a přes 400 metry v hloubce. Na mnohých místech rozevřely se v několika okamžicích ohromné kopce a hory a rozpoltily se ve dvě.

Vozka chvílemi zastavuje, dopřává nám pohledu do srázné propasti, zarůstající nyní kapradím a balmínem, a spěje s pusté výšiny do rokle, zakryté zpustošeným hvozdem. Vegetace lesní již se zase od hrozného erupce zotavila a zahalila sopečnou půdu zeleným hávem. Kapradiny vyrazily opět do výše jako stromy a tvoří s palmami arekovými husté háje. Ale po výbuchu vypáďaly okolní hvozdy jako prales po požáru. Těžké bomby rozrážely koruny pravěkých velikánů a drobné rapily a sklovité škváry bušily do ratolestí tak, že zbývalo na stovkém stromě pouze několik holých větví.

Slunce již teple hrálo, když projížděli jsme divokou roklí. Drobní broučkové (C a l o n o t a f e s t i v a), zelení jako smažag, poletovali lesním průsekem, usedali na náš oděv a nabízeli se bezděčně za kořist mé entomologické náruživosti.



Za výbuchu sopky Taraverské země se třásla, otvírala a lidé pohřbivala. Široká a hluboká tato trhlina vroubí cestu z Rotoruje do osady Vairuajské.

Hned potom zjevilo se pod námi modravé jezírko Tiki-tapu, za ním pak žlutozelené jezero Kahahi, a stáli jsme na zříceninách osady Vairuajské. Výmluvná Tepaea ujala se slova a líčila nám hrozně úkazy, jichž svědkem byla před patnácti lety.

Den 10. června byl dnem hrůzy a zkázy celého kraje. Všecky úkazy na nebi a na zemi věštily soudný den. Silné dunění a podzemní rachot spojený s hroznými otřesy hlásily se již okolo půlnoci. Obyvatelstvo polekalo se velice, ale na útek přece nepomýšlelo. Častá zemětřesení dodávala lidem zmužilosti. Když však několik minut po půlnoci ozval se pekelný rachot a půda počala se pod nohama hýbati a viklati, vyskakovali postrašení spáči z postelí, opouštěli zběsile stavení a běhali pod širým nebem v nočním šatě jako smyslů zbavení. Jedni lkali, volali a zoufale naříkali, druzí spínali ruce k ohnivému nebi a s pláčem odříkávali modlitby. Zraky všech pozvedaly se k ohnivě hoře, jež pojezdou zaplála žhavými plámeny a soptíla sloupy ohně, rozpáleného kamení, řehavé lávy, modravých pum a mraky popelu. V povětří

pukaly rachotem rozpálené bomby, a pod nohama praskala země a otvírala šklebivé propasti náhle utvořené a příšerným svitem sopečných pochodní děsně ozářené. S nebe řítily se škváry, horký popel a dusný dým, a zahálily rázem všecko okolí. Jen tam, kde hora vrhala do výše oheň a plamen, zbarvovala se krajina krvavou záplavou a zdála se býtí jednou výhní a propastí pekelnou. Té chvíle bylo již pozdě spasiti se útekem, a nešťastníci byli za živa škváření a hynuli bídně v žhavé lávě a palčivém popelů. Mnohé zoufale zasáhly sopečné pumy, zabily je na místě a ukrátily jejich trápení. Jiní ubožáci zaliti byli vřelou lávou, našli hrob hluboko v otevřené zemi nebo udusili se v sirné atmosféře. Po osadě zbylo ve chvíli jen málo známek. Dřevěné domky částečně shořely, kamenné proměnily se v hromadu rumišť. Jeden domek propadl se do země, a vyčnívá teď z něho jenom střecha. Jezdec, jenž ujížděl na koni, zapadl do pukliny a zmizel v ní rovněž tak, jako vozka, jenž se chtěl zachrániti rychlou jízdou ve voze. Kola pohřbeného vozu vykukují tam ze země až do dneška.

V lijavci popelu a škvárů mizela všechna nízká stavení maorská, a lidé našli spásu jenom na staveních vyšších. Nicméně zahynulo tam tehdy hrozným výbuchem Taraverské hory přes sto osob.

Hora Taravera soptila bez přestání půltřetího dne a vyvrhovala popelové sloupy několik tisíc metrů vysoko. Nikdo neměl tušení, že by hora jindy zcela klidná mohla se proměnití rázem v nejděsnější vulkán, jenž bude soptiti z několika žhavých jícnu najednou. Proto s plnou důvěrou ve svou bezpečnost mohl se usaditi na blízku misionář se svou rodinou a hlásati Maorům u jezera Taraverského slovo boží.

Výbuchem sopky Taravery změnila se podoba celého kraje, a vyplnilo se tedy vidění, jaké měli mnozí Maoři. Viz obrázek na str. 195. Veliké jezero Rotomahanské, jež rozkládalo se na jihu jezera Taraverského, zmizelo a část jeho zalila se horkou vodou, zvanou nyní Hot Lake, t. j. horké jezero. Také zmizely proslulé terasy Rotomahanské a propadly se do země k veliké žalosti všech milovníků přírodních divů.

Rotomahanské terasy byly sice Maorům již dávno známy a také velebil jejich krásu již přírodopysce Dieffenbach, ale světové pověsti nabyly tyto výtvořiny gejsirové činnosti teprve, když je ohledal Hochstetter a znázornil věrný obraz jejich ba-



Vidění, jaké prý mnozí Maoři měli za výbuchu sopky Taraverské. Starodávny člum maorský osazený četným lidem objevil se náhle na Taraverském jezeře, a vyděšené postavy plavců oznamovaly příšernými posunků, že se blíží zkáza celého kraje.

revnou přílohou ve svém díle. Tehdy tábořil řečený zemězpytec na skalnatém ostrůvku Puai, jenž se ze zelené hladiny teplého jezera, zvaného pro tuto vlastnost Rotomahana (t. j. jezero teplé), vynořoval.

„Ostrůvek — píše Hochstetter — byl porostlý balminem, travou a kapradím. Za noci zpozoroval jsem, že půda, na níž jsem

spal, byla velice horká, a že prohrála brzy celé mé lůžko. Pro veliké horko nemohl jsem na něm ani vydržeti. Když jsem potom půdu prozkoumával, shledal jsem, že teploměr do země zastrčený ukazuje na bod varu, a že z četných trhlín skalních číší vřelá para. Na mnohých místech našel jsem vrstvy usazeného gejsiritu a čisté síry. Zajisté, že tam byly kdysi hojné gejsiry, z nichž tyto usazeniny se vyloučily.

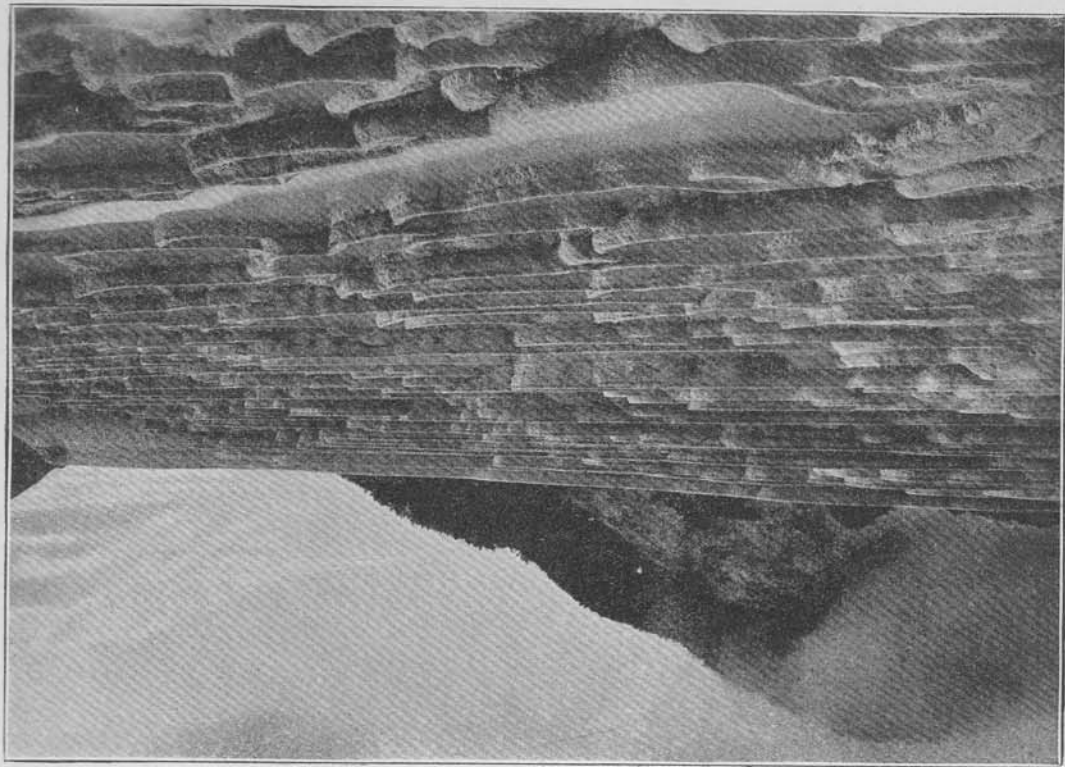
Rotomahana jest dle mého odhadu asi tři čtvrti námořské míle dlouhá a čtvrt míle široká, ležíc 1088 stop nad mořem. Pobřeží jest močálovitě a bohatě teplými a vřelými prameny. Horká vřídla vyzírají i ze dna jezerního a teplota jezerní vody mění se každou chvíli a každým místem. Studené pramenky do jezera ústící mají teplotu asi 10° C, voda jezerní při výtoku říčky Kai-vaky (plynoucí do jezera Taraverského) 26° C. Plujeme-li jezerem, pocítujeme jednou účinek vody teplé a ve chvíli na to zase účinek vody studené. Třeba se mítí na pozor, abychom nevepluli v místa, kde se pramení voda vřelá.

Rotomahana má vodu kalnou a špinavě zelenou. Nenašel jsem v ní ani ryb, ani měkkýšů. Za to však zdržují se při jezeře houfy vodního ptactva, které na teplých březích jezerních rádo hnízdí. Racků, kachen a modrých slípek viděl jsem tam mnoho. Za výživou odlétají opěření k jezerům studeným.

Krajina Rotomahany není příliš vábna, ale plna zajímavostí jsou horká vřídla pobřežní. Nejzajímavější jest obrovský gejsir a jeho terasa na severovýchodě jezera, pravý to div mezi ostatními divy. Jícen gejsiru vypadá jako hluboký kotel s vařící vodou, jež ob čas do velké výše vytryskuje a jako po stupních níže a níže k jezeru odtéká. Prodlením věků usadila se z gejsirové vody řada bělostných nádržek křemičitých, jež plní se stále novou vodou jako azur modrou a všemi barvami hrající. Stěny křemičitých vodojemů bělají se jako sníh a vyzdobeny jsou drobnými krápníky. Některé stěny žlutnou a rdí se železitymi kysličníky.

Příroda nemohla koupelny ty nádherněji vykrášliti. Člověk může si tam voliti lázeň podle libosti. Hořejší pánve mají živel teplý, dolejší vlažnější. Některé vodojemy jsou tak velké, že v nich můžeme pohodlně plovati.“

Terasa Hochstetterem popisovaná uvádí se jakožto Bílá terasa. Druhá, jež rozkládala se při západním pobřeží Rotomahany, známa jest jakožto Červená terasa. Z obou světo-



KŘEMICITĚ HRÁZE USAZENĚ Z GEJSIROVĚ VODY
a známé jakožto „Bílá terasa“.

známých teras Rotomahanských zbyly jenom zející propasti s mraky vřelé páry a mlhy.

Za výbuchu sopky Taravorské vařila se voda také v jezeře Rotorujském, vystoupila z břehů a zaplavovala příbytky domorodců Ohinemutujských. S oblak přšla tam horká voda, padal popel a sypaly se drobné kamínky pemzové, ze země vytřážely nové prameny a sýčely nové gejsiry.

Té chvíle soptil také vulkán Ruapehu a probudil se po letech zase k životu. Otřesy zemské pohybovaly celým ostrovem Severním a přenesly pohyb daleko na ostrov Jižní. Sopečné výbuchy byly slyšány až v Christchurchu. Po hrozné katastrofě Taravorské, podrobně vylíčené a vědecky popsané ve spise Thomase,^{*)} zavládl v Rotomahanském kraji zase klid. Ale dílo vulkanismu není tam dle všeho ještě skončeno. Vždyt ještě před málo měsíci přihlásil se nový gejsir a výbuchuje jakožto největší ze všech gejsirů na světě snad až do dneška. Spousta vody a bláta jím do ohromné výše chrlená podobá se černému mraku, a proto nazván jest Vaimangu, t. j. voda černá. Erupci tohoto gejsiru, vytryskujícího vodní sloup i několik set metrů vysoko, představuje obrázek na stránce 159.

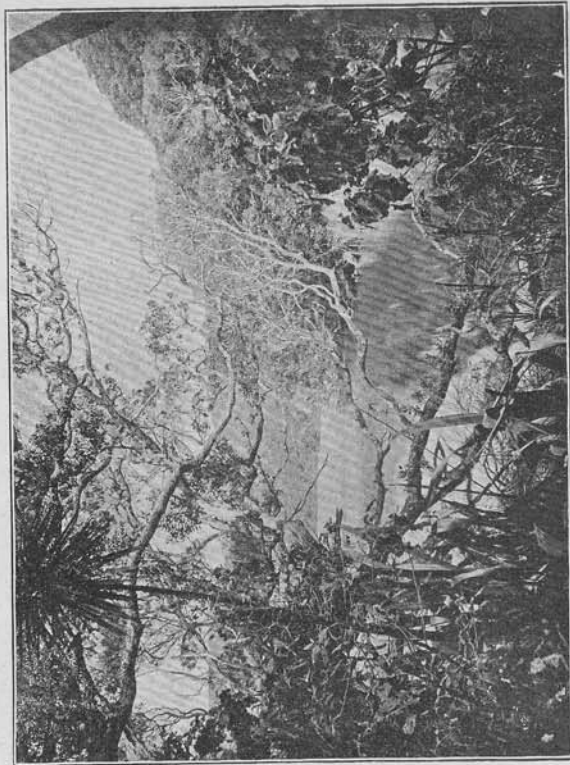
Za výbuchu dne 30. srpna 1903 nalézalo se několik výletníků příliš blízko a bylo přivalem horké vody zasaženo a do propasti strženo. Jícn vroucího gejsiru stal se jejich hroben.

Osada Vairua nevzpamatovala se ze své zkázy doposud. Za příjenného léta prodlévá tam ve staně pouze maorský smíšec pan Shepherd a provází výletníky po okolí. Té doby vítává turisty také samotářská rodina a hostí je ve svém staně čajem a skrovnými zákusky, neopatrili-li se jimi na cestu již v Rotorui nebo ve Vakarevarevě.

Pan Shepherd mívá ve svém staně ukázky všech hornin, jež za výbuchu s nebe padaly, a poděluje panstvo rapily pemzovými, obsidiánem, rhyolitem, sírou a j.

Plavba po Taravorském jezeře náleží k programu každého výletu podnikaného do osady Vairujské. Pan Shepherd řídí svůj člun obyčejně do Kariiry, někdejší osady misionářské, nebo plaví se s výletníky až na úpatí tabulové hory Taravorské, kterou máme za jezerní plavby stále na očích.

^{*)} Report on the Eruption of Tarawera and Rotomahana by A. Thomas Professor of Geology. Ve Wellingtoně 1888.



Vegetace na pobřeží jezerám.
Uprostřed na větvích příživné orchideje
(*Dendrobium Cunninghamii*).

Jezero Taraverské má v délce asi 12 km a tolikéž asi v šířce. Východní jeho břehy vroubeny jsou odnožemi Taraverskými, jižní pobřeží stráněmi Rotomahanskými.

Voda jezera Taraverského jest rovněž kalná a upomíná barvou na zeleň svinibrodskou. Teplota jeho byla o 2. hodině odpolední 17° C.

Na zpuštěném pobřeží vlhkém ujala se vegetace dosti brzy, a stromy železnecové obsypávají se tam již zase rudými květy. Za mé návštěvy kvetly na písčítých stráních žluté akacie, a v mokřinách červenala se kvítka zeměžluče z Evropy tam zavlečené.

Drobné zvířeny bylo při jezerních březích velmi málo. Nejhojněji byly zastoupeny cicindely a poletovaly na vlhkém popelu, jako činívají všickni svižníci.

K večeru přibyli jsme zase do Rotoruje, a Tepaea vracela se spokojeně do Vakarearevy. Štědrou odměnou jsme si ji zase naklonili.



Maorské dívky vystrojují se v houšti lenovníkovém na pohřeb

Tepaea zahospodařila si jako průvodkyně malé jměníčko a může býti slušné živa, kdyby ji staroba učinila k práci neschopnou. Kromě toho má jako každý sestárý občan novozélandský nároky na starobní zaopatření, upravené státním aktem již od několika let (*Old Age Pensions*). A poněvadž Tepaea dosáhla již předepsaného věku, požívá měsíčně 30 šilinků starobného.

Starobného dostává se od státu každému muži nebo ženě, kterým jest přes 65 let a kteří žijí na Novém Zélandě aspoň 25 let. Podmínkou další jest, že není starobník bohat.

Má-li starobník ročních příjmů méně než 34 liber šterlinků, dostává ročně 18 liber starobného, páčí-li se jeho příjmy na 34—52 liber, vyměřuje se mu státní podpora menší. Práva na podporu státní nemají osoby s ročním důchodem nad 52 liber, potom trestanci, tuláci a pijani.

Koncem roku 1901 počítalo se na Novém Zélandě přes 12.000 starobníků s celkovou podporou ročních 200.000 liber šterlinků, t. j. asi 4.8 milionu korun.

V soupise těch, kteří požívají od státu výslužného, našel jsem jméno A. D. Lubecki a o několik dní později četl jsem v Aucklandě tuto novinářskou zprávu:

„V těchto dnech zemřela v Nelsoně princezna Lubecká, vdova po zesnulém princí Alojsiu Lubeckém z Moskvý, jenž hrál důležitou úlohu v bojích za samostatnost Polsky. Zvěčnělá paní byla dcerou Tomáše Duffusa, plantážníka v západní Indii, a žila na Novém Zélandě po mnohá léta, dočekať se věku 87 let. Po třicet let měla svůj domov v Dunedině, potom přestěhovala se do Nelsonu, kde žije její syn A. Duffus Lubecki.“

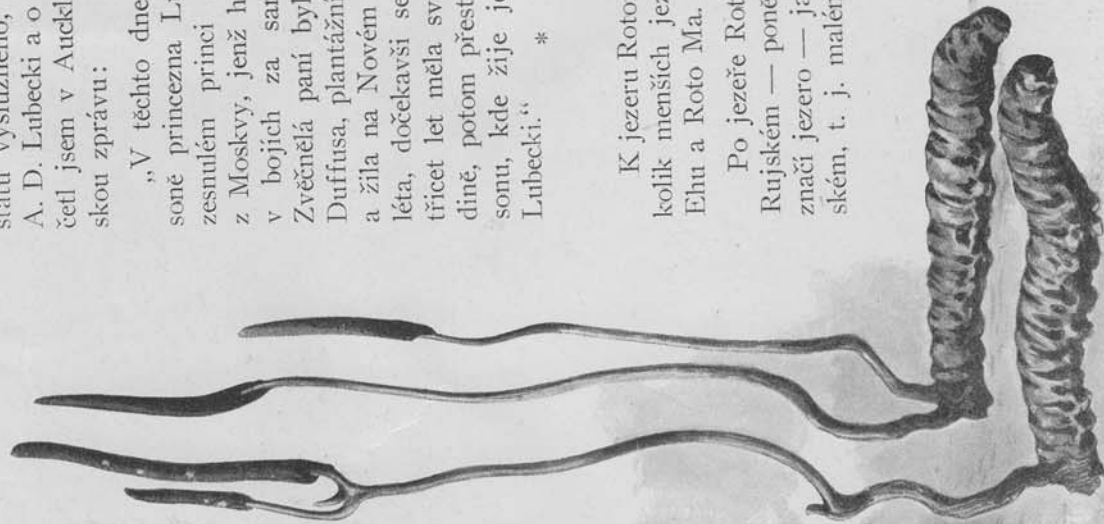
K jezeru Rotorujskému přiléhá několik menších jezer: Roto Iti, Roto Ehu a Roto Ma.

Po jezere Rotorujském, či vlastně Rujském — poněvadž maorské *roto* značí jezero — jakož i po jezere Itijském, t. j. malém, plují od několika let parolodi. Hlubiny Rotorujské mohou nositi parník větší, jezírko Itijské nosí jen parní lodičku o rozměrech liliputánských.

Jezerní té plavby dopřává si každý, kdo zavítá do lázní Rotorujských.

Příživná houba *Cordyceps*.

Vyrůstá z housenky nočního motýla (*Hepialus*) končí kýjovitými plodnicemi. Nasbírá se housenky Maori pekou a jídají.



rujských a spojuje výlet s několikahodinnou jízdou ve voze podél jezerních břehů.

Byl slunný den, když parník, bílý jako labuť, vyplul z přístaviště Ohinemutujského. Jezerní pláň se zelenala jako jasný nefrit a nebe modralo se jako azur. V rozčtřených vlnách četnaly se houfy kormoránů a vyčkávaly beze strachu příchod parolodí. Nad lodí vznášeli se rackové, kvíleli pronikavě a provázeli nás až k zelenému ostrovu, jenž se z jezerních hlubin do vysoká vynořuje. Snad proto říkají mu Maoři Mokoia. Nepochybně pochází ten název ze slov Motu koia, t. j. ostrov vysoký. Ale jisto jest, že strmá skaliska toho ostrova vydrala se na povrch zemský z ohnivého podsvětí jako hmota roztopená a ztuhla ve tvrdé kameni eruptivní, pokryté již od staletí stromovím a bujnými křovinami.

Kam jen staré legendy maorské sahají, všudy vyslovuje se jméno Mokoia. K ostrovu tomu připlavili se již první Maoři, přinesli tam posvátné idoly z pravlasti Havaické a svěřili je péči svých věštců tohungů. Ostrov stal se pak na vždy místem uctívaným, a pověst o krásné Hinemoji učinila jej dějištěm, na němž odehrává se nejkrásnější kus polyneského bájesloví, vyslyšeného z úst starého pohlavára a podaného čtenářstvu co nejvěrněji zasloužilým Greyem ve spise *Polynesian Mythology* (v Londýně 1855). Hinemoa a Tutanekai! Který Maor neznal by těch jmen?

* * *

Spanilá Hinemoa byla dcerou mocného náčelníka, jenž sídlil na březích Rotorujských. Tutanekai byl pak schovanec Vakantiv, jenž měl několik synů a přebýval na ostrově Mokoji.

O krásné Hinemoji věděl Tutanekai a nosil ji skrytě ve svém srdci.

Také ostatní jeho soudruzi myslili si na ni a zhusta říkali: Kdo asi z nás ji dostane?

Tutanekai toužil po zbožňované Hinemoji velice, ale netroufal si, aby se o ni ucházel. „Což kdyby mě zamítla!“ myslil při sobě. V samém roztožení sedával večer jak večer na pokraji ostrova, upíral zrak k dědině, v níž Hinemoa bydlila, a vyluzoval líbezné tóny na šalmaj dlouho do noci.

Ale také Hinemoa věděla, že na Mokoji přebývá sličný jímoch Tutanekai a nosila ho skrytě ve svém srdci. Často my-

slíla si na něho a říkávala při sobě: „Zda mně bude souzen!“

Za vlahých nocí sedávala Hinemooa na březích jezerních, dívávala se v tu stranu, kde ve tmách mizel ostrov Mokoia, a naslouchala dojmavým zvukům ze šalmaje vyluzovaným.

Jednoho dne dodal si Tutaneakai odvahy a vypravil člun s poslem k Hinemooji.

Hinemooa přijala posla lásky s velikou radostí a zvolala: „Cítím zrovna tak jako Tutaneakai.“ A Hinemooa vyhlížela opět k Mokoji a Tutaneakai zase k sídlu spanilé Hinemooje.

Mezi tím nespouštěli soudruzi Tutaneakajovi Hinemooji z mysli a pravili jednoho večera: „Kdo z nás bude se tedy o spanilou Hinemooji ucházeti? Naposled snad ty, Tutaneakaji!“

„Ano,“ odpověděl Tutaneakai, „jž jsem tak učinil.“

„Jakže? Ty ses toho odvážil?“ zvolali udivené všickni bratři. „Snad nemyslíš, že by spanilá Hinemooa pojala za muže člověka, jenž jest u našeho otce živ jen z milosti?“

Ale Vakane, jenž vychoval Tutaneakaje pečlivě jako vlastního syna svého, chlácholil rozhorleného mladíka, byl jeho ochráncem i tentokráte a vyslechl od něho s potěšením zprávu, že Hinemooa jest mu nakloněna.

Aby otec spanilé Hinemooje nemohl záměrem jediné dcery své odporovati, umluvili se milenci, že Hinemooa vstoupí za noci do člunu a poplaví se k těm místům ostrovním, kde zaznívají budou zvuky šalmaje.

Chvilé té nemohla se Hinemooa ani dočkati a pospíchala k jezeru, když vábné zvuky zalehly k jejímu sluchu.

Ale jaké bylo její překvapení, když viděla, že všechny loďčky zmizely a že je služebnictvo k rozkazu svého pána odstranilo.

Líbezný zvuky šalmaje zněly tmavou nocí dále, a v duši milované Hinemooje ozývala se jen touha: K Tutaneakaji!

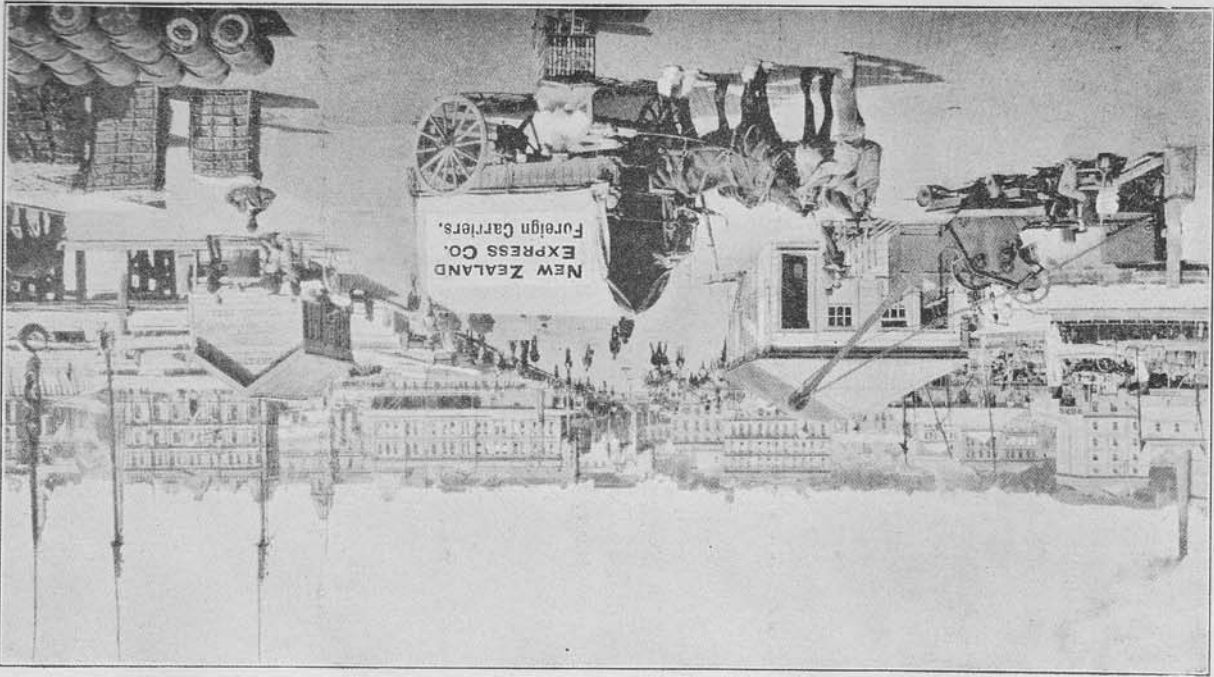
Hinemooa dlouho se nerozpakovala a chopila se chvatně šesti dutých tyčví. Tři nádoby upevnila k rameni pravému, tři k rameni levému, odhodila lenovnickovou plachetku a již plavila se za chladné noci chladným jezerem.

Zimou zkřehlá a namáhavou plavbou vysílená dostihla Hinemooa šťastné břehů, připlížila se k místu, kde vyvírala teplá vřídla, a čekala na svého milence.



MAORSKÁ DÍVKA.

Pohled na Auckland z přístaviště.



„Kde jsi?“ zněl šeptem její hlas, a Hinemoa ponořila se hlouběji do teplé lázně.

Potom ozval se také Tutanekai, dodal své milované Hinemoji smělosti, a Hinemoa vynořila se z vody jako bělostná a plachá volavka. Když pak ji Tutanekai ještě svým pláštěm přirodil a do svého domu přivedl, radovali se všickni, a Hinemoa stala se jeho ženou, jak bylo v těch časech zvykem.

Potomci šťastného páru žijí při pobřeží Rotorujském až doposud a vypravují každému, jak spanilá byla Hinemoa a jak krásný byl Tutanekai.

Tedy i v Polynésii objevují se v novém rouše Hero a Leander a uvádějí nás z jižní polokoule do daleké Indie, kde již před dávnými věky zahořeli k sobě stejnou láskou Hir a Raudža. Kdo ale nám poví, v jakém vztahu jsou nápadně podobná jména Hir a Hero?

* * *

Ostrov Mokoia byl také dějištěm krutých pútek mezi nepřátelskými kmeny maorskými. Mocný pohlavár Hongi přirazil se svým lidem od východního pobřeží mořského až k Rotoruji, dopravil šťastně všechny válečné lodice (viz obrázek na stránce 129) po suché zemi k soustavě jezer, plavil se po hladině Rotoitské a Rotorujské, pronásledoval nepřátelské Maory až na samý ostrov Mokojský a pobil je do posledního muže.

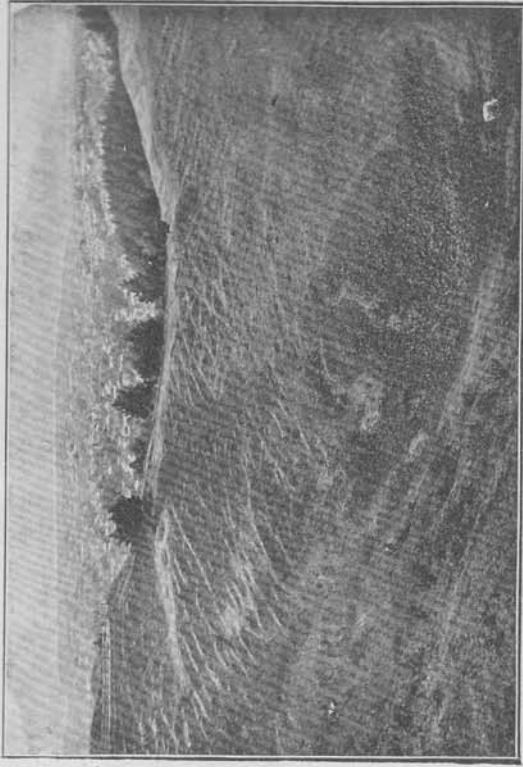
Nynější obyvatelé Mokojského žijí teď tichý život, hledí si hospodářství polního a pěstují zvláště rádi „sladké brambory“, t. j. povíjníci.

Teplé prameny, jež na ostrově vyvívají, slouží Maorům ode dávna za lázně. Za výbuchu sopky Taraverské stala se však ve vřídlech nápadná změna. Teplá voda jejich počala se náhle ohřívati a konečně vařila se kлокotem po všecken čas, dokud vulkán neustal v činnosti.

Za plavby podél ostrova byly bělavé stěny pemzové a vrstvy popelové zcela patrný. Místy zachytilo se na nich kapradí, místy vyrostly z nich osamělé skupiny kordylm.

Zprávu, že se již blížíme ke břehům jezera Rotorujského, vyslechly churavé dámy s potěšením. „Mořská nemoc“ neustála již ani za plavby po rozvlněném jezeře.

* * *

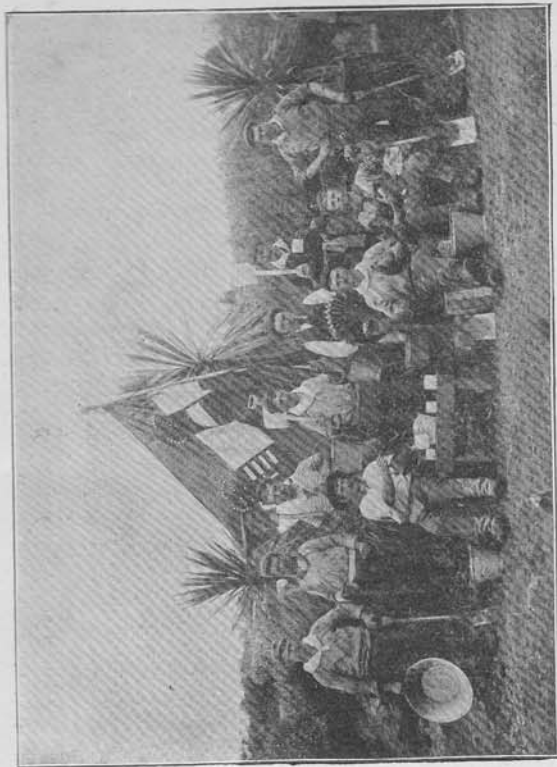


V jicnu sopky Edenské.
V pozadí město Auckland.

Parolod přistala ke břehu v těch místech, kde proudí řeka Ohau, spojujíc jezero Rotorujské s jezerem Rotoitským. Pa-sažři opouštějí tam obyčejně parník, přestupují na člun, aby se plavili asi půl hodinky po řece, zarostlé na březích orobincem, ostřicemi, sítinou a lenovníkem. Houštiny hemžily se kormorány a divokými kachnami.

Ke druhému konci řeky Ohau přiléhá maorská dědina Morea. V dědině bylo za našeho příchodu všecko na nohou. Pohřeb přivábil do tiché vísky jezerní hosty z daleka široka. Maori přivádali na koních a vjížděli právě do vsi. Maorské dívky trhaly květy lenovníkové, krášlily jimi havraní své vlasy a vystrojovaly se na pohřeb. Několik žen škrábalo brambory, jiné připravovaly všeliká jiná jídla k pohřebnímu kvasu. Všecky kouřily z krátkých dýmek.

Za námi rozléhal se škvíkot vepřů, a několik drobných prasátek vběhlo mezi nás. V patách bylo jim několik Maorů a honili vepře po návsi tak dlouho, až se jich zmocnili. Smrtnelný chrapot věstil, že schytaní vepři byli zapíchnuti a četným hostům



Dalmašští smolokopci s rakousko-uherským praporem.

za chutný pokrm vyhlédnutí. Co nevidět budou nad ohněm upečení a hladovými účastníkům k snědku předloženi.

Úmrtí v osadě přimělo mnohé Maory k návštěvě známých a přátel. Jisté, že neviděli se pospolu již dlouhý čas. Jeden s druhým nemohl se ani rozejít, a všickni lomili rukama, kladli je pak za sebe, skláněli se k zemi, pronášeli truchlozpěvy, plakali, křčovitě se kroutili, šklebili a ruce si tiskli. Na konec pak dotykali se svých nosů (hongí) a učinili tak zadost, co v žalu a zármutku předpisují dávné obřady, nazývané u Maorů *t a n g i* nebo *v a i a t a t a n g i*, t. j. žalozpěvy.*)

Ještě větší nářek ozýval se v místě, kde vystaveno bylo tělo nebožtítkovo. Přátelé zesnulého vynesli mrtvolu před chýši, položili ji na lůžko, zakryli tělo bílým rubášem, vyzdobili pozadí malovanou podobiznou a pozvali plačtivé ženy, aby pěly truchlozpěvy a odháněly červeným šátkem mouchy.

Několik mužů připravovalo mezi tím rakev. Jedni sbíjeli prkna, druzí rozprostírali černou látku a potahovali ji vnitřek truhly. Víko povelkli látkou bílou.

Hosté zastavovali se na chvíli u mrtvol, na chvíli pak u rakve a kouřili z dýmek. Někteří usedali na zem a hráli v kostky.

Když byla rakev hotova, připravoval se pohřební průvod na cestu ke hřbitovu a pochoval tam nebožtíka zajisté po křesťanskou, protože všickni Maorů přijali již víru Kristovu.

Byl čas, abychom maorskou dědinu Moreu opustili a plavili se malým parníčkem po jezeře Itijském.

Parolod vjíždí s pasažéry do všech malebných chobotů Rotoitijských a odhaluje před nimi všechny půvaby bujné vegetace pobřežní. Na větvích mohutných stromů, nachylujících se až k samé hladině jezerní, bují zase drobná flora tisícových příživníků. Té doby rozkvétaly malokvěté orchideje na všech ratolestech a objímaly každou snítku. Byl to druh *D e n d r o b i u m C u n n i n g h a m i i*, nazývaný *Preslem* po česku *strombytec*.

*) Erotickým zpěvům říkají Maorů *v a i a t a a r o h a*, haka, válečným *n g e r i*, zpěvům pronášeným při práci (veslování) *t o t o v a k a*, *t u k i v a k a*.

Rotoiti má vodu studenou, ale místy vyvírají na jeho břehu prameny teplé a horké a vylévají se do jezera. Vody jeho chovají v sobě úžasně množství perlorodek. Také ryby a raci v něm žijí.

V hromádkách odhozených skořepin po snědených měkčích vyskytují se tu onde také přerážené hnáty lidské pomíchané s kostmi rozličných druhů ryb. Nálezci těchto kuchyňských odpadků pokládají hodoviště tohoto druhu za důkaz někdejšího lidofedství.

Rotoiti leží sice od sopky Taraverské hodně daleko (25 km), ale hrozná účinky jejího výbuchu jevíly se také na hladině jezerní. Té doby pokrylo se jezero neščetným množstvím leklých ryb, a teplota některých zátok nápadně se zvýšila.

Vylodění na břeh jezera Itijského stálo pasažéry mnoho práce a strachu, a dámy mnoho pláče a nářku. Vítr skučel a tříštil vlny o písčné měčiny pobřežní jako silný příboj mořský. Kocábka parníkem vlečená převrhla se několikrát, a váhavému panstvu nezbyvalo, než brodit se vlnobítím. Odvážnější seskakovali v pravou chvíli do pramice a dostihli su-

chého břehu beze vši pohromy. Tetovaní Maori přibíhali z lesní samoty k přístavišti, pomáhali při vyloďování a vzali odměnu za svou práci. K vážnému úrazu nepřišel z výletníků nikdo, ale mokří jako hastrmani byli skoro všickni.

Odpolední slunce pražilo a vysušovalo rychle mokré náš oděv po křoviskách rozprostřený. Několik kroků dále od břehů zelenal se hustý prales. V korunách stovkových buků pělí pěvci tuitui, když jsme stanuli u košatého velikána a rozložili se u něho na chvíli táborem. Chutné zákusky a sklenka studeného čaje ukonejšily brzy hladový žaludek a vnesly do společnosti veselejší náladu.

Povoz poslaný tam již časně z rána z Rotoruje očekával výletníky, aby s nimi vykonal zpáteční cestu pobřežím Rotoitijským a Rotorujským a zavedl je do krajiny, v níž soustřeďují se opětně všechny příznaky ohnivého podsvětí. Výletníci slézají na půl hodinky z vozu a procházejí se mezi solfatarami, gejsiry blátivými, vělymi jezírky a tůněmi, nablížeji do zemských trhlin, z nichž se valí sírné páry, a unikají brzy z místa, jež zdá se býti skutečně infernem. Toť „Tikiterijské peklo“, páchnoucí odporným ovzduším již z daleka.

Tůni naplněných teplým blátem využítkovali již spekulanti, vábí do „pekla“ nemocné a léčí tam jejich choroby rheumatické. „Peklo“ navštěvují zhusta také okolní Maori a vařívají si v horké vodě gejsirové jezerní škeble.

V rákosové chýši, postavené uprostřed blátivých gejsirů Tikiterijských, usazen jest prodavač maorských rohoží a sdílí tam jakožto běloch rodinný život s veselou Maorkou.

Více nežli rohože zajímaly mě u prodavače nálevky, zhotovené z dřevěné kostry, jež tvoří jádro stromovitých kapradin, procházejíc středem jejich kmenů.

Byla již tma, když jsme přijeli do města Rotoruje. Výletem do „Tikiterijského pekla“ zakončil jsem všechna pozorování, věnovaná gejsirovým zjevům na půdě Nového Zélandu. Geologie vulkánického toho území překvapuje každého zemězpytce, ale úžas můj zeslaben byl již valně zkušenostmi, získanými před lety na cestách po gejsirovém teritoriu v parku Yellovstonském.*)

*) Cesta kolem světa. Díl I, str. 189. V Praze 1894.

* * *



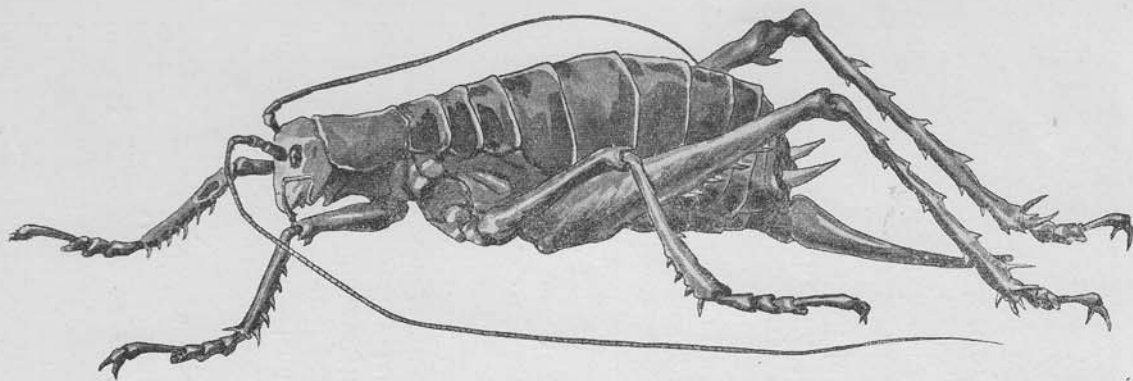
MAORSKÁ DÍVKA ZAHALENÁ PLÁSTĚM LENOVNÍKOVÝM.

Jako přírodopysce vyptával jsem se, kde by bylo lze nakoupiti trochu nejzajímavějších přírodnin novozélandských. Pátral jsem, jsou-li také ve vlasti Maorů nějací Fričové, Staudingrové, Krantzové, Umlauffové, Schlittrové, ale marně. Aucklandský Dán S. Dannefaerd jest skoro jediný na Novém Zélandě, jenž jako obchodník má na skladě kromě předmětů národopisných také některé přírodniny domácí i cizí.

V Rotoruji koupiti lze ještě nejspíše sbírku sušených a v úhledné knize upravených kapradin. Lékárník Spencer rozhojňuje prodejem tím skrovné příjmy své a určuje nasbírané druhy podivuhodných kryptogam novozélandských podle obrázkové knihy,*) již lze viděti v salonech všech tamějších hotelů.

Tu onde koupiti lze u vyopavače ptačí kůže, ale prodejem minerálů a věcí entomologických nezabývá se u našich protinožců nikdo. Profesorem přírodních věd nezbyvá, než aby si domáci přírodniny, jako ukázky hornin a minerálů novozélandských, opatřovali na výletech sami.

*) The Ferns of New Zealand and its immediate Dependencies with Direction for their Collection and Cultivation by H. Feld. Ve Vanaganui. 1890.



Deinocerida heteracantha,
maorský veta,
obrovská kobylka z Nového Zélandu.
(Přir. vel.)

Za procházek ulicemi Rotorujskými uviděl jsem ve výkladní skříní knihkupce Watta sušené housenky, jež náležejí pro chorobný zjev svůj k raritám našich sbírek a budí zájem všech, kdo rádi nahlíží do podivuhodného hospodářství organické přírody. Malá knížka vedle sušené bytosti položená a nadepsaná „The Vegetable Caterpillar of New Zealand by Josiah Martin“ poučuje diváka zřejmě, že má před sebou housenku a rostlinu zároveň.

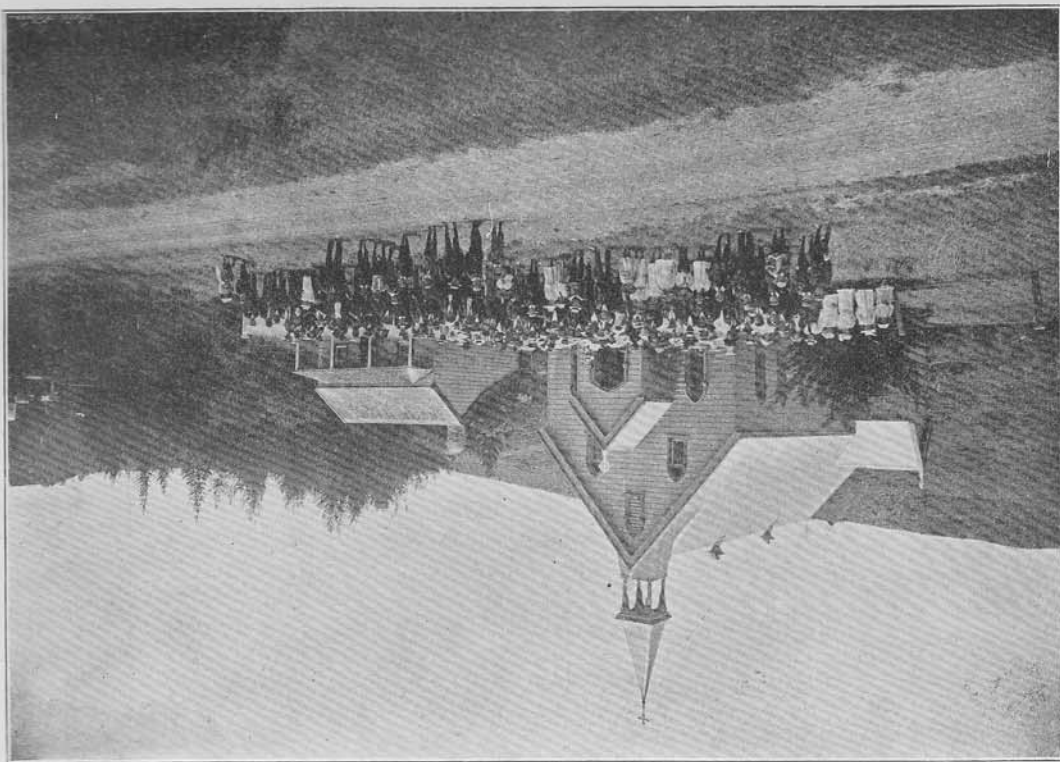
Dokud housenka ještě žila, nosila již v sobě zárodek jisté smrti. Výtrusy novozélandské houby (*Cordyceps Robertsonii*), podobné naší paličkovici (námelu), padly náhodou na housenku nočního motýle, ujaly se mezi hlavou a prvním článkem jejím, zapustily tam pevné podhoubí (*mycelium*) a ukracují napadenému tvorů život. Cizopasně podhoubí proniká tělo housenčino, vyživuje se jeho šťavami a vysiluje konečně housenku jako malíček silnou tak, že hynouc zalézá v posledním tažení pod listí a do země a tam umírá. Té doby bují však cizopasná houba na mrtvole plnou silou a vyrůstá ve strunovitý výhonek, nesoucí na svém konci obyčejně jednu plodnici. Řidčeji rozvětňuje se houba do dvou nebo tří plodnic. Maoři rozeznávají strunovité výhonky hub mezi opadlými listy a vějíři kapradovými zcela zřetelně, chodí po lesích, kde rostou stromy ratové (*Metrosideros robusta*) a purirové (*Vitex littoralis*), chápají se plodnic vyčívajících nad zemí mnohdy až dva decimetry, vytahují z uschlého lupení strunovitou houbu i s přirostlou housenkou, opékají nasbírané larvy v horčkém popelu a jídají je jako oblíbenou lahůdku.*)

Zvláště vážili si staří Maoři takových housenek, které prošly posvátnými rukama čarodějných kněžů tohungů. Tohungeové páli housenky v uhelný prášek a prodávali jej jako nej důležitější součástku k tetování.

Housenky, na nichž řečené houby tak hojně se objevují, náležejí motýlovi, uváděnému v přírodopisech jakožto *Hepialus virescens*.**) Dle zprávy generálního agenta pro Nový Zéland, Sira W. Percevala, objevuje se druh ten nejvíce

*) V tomto ohledu podobají se Maoři divochům australským a vyhledávají také larev broučích, aby jich pojídali. Přednost dávají zvláště ponravám domácí piliny (*Prionoplus*), jež jest největším broučkem novozélandským. Maorský slove huhu.

**) Rod *Hepialus* zastoupen jest také v Čechách a to několika druhy.



Geskonémětli osadníci Puhositi na Novém Zélandě.

v lesích purirových a způsobuje ve kmenech takovou škodu jako u nás drovoště. Maori zovou jeho housenku a v h e t o nebo h o t e t e.

Cizopasná houba tuto vyobrazená mohla by se nazývat pro svou podobu plodnic kyjnatkou.

Rod Cordyceps (Sphaeria, Torrubia) zastoupen jest na světě několika druhy. Domovem jeho jsou všechny zemědíly.

Některé druhy kyjnatky žijí parazitně na hmyzu (housenkách, vosách, čmelácích, mouchách), jiné na odumřelých houbových, ale kyjnatky novozélandské a australské jsou ze všech největší.

Na dalších cestách po Novém Zélandě získal jsem pro své sbírky na sta housenek s kyjnatkami, ale toliko u dvou kusů vyrazila houba výhonek na konci housenčeho těla.

* * *

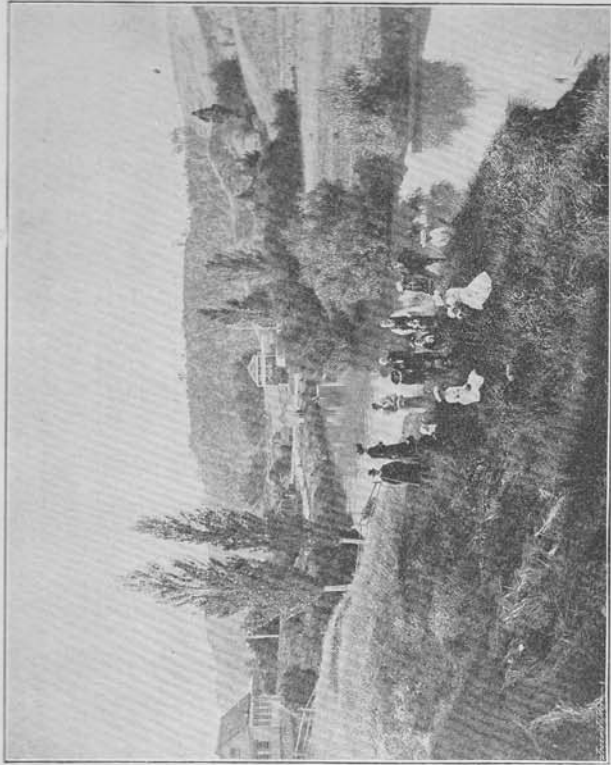
Mezi přírodninami, jež jsem si z Rotoruje odvázel, bylo také několik hlemýždích domečků, jež mívaly kdysi do sebe takovou cenu, že se k vůli nim kupovaly celé sbírky rozličných jiných konchylí, jen aby náruživý sběratel stal se majitelem vzácných těch novozélandských specií.

K večeru dostal jsem se ke mně vozka z poslední vyjíždky a přinášel raneček zelenavých domečků hlemýždích, patřících zajímavému rodu šnečímu P a r y p h a n t a. Vypravoval, že veliký ten pozemní šnek snášel tvrdá vejce (a mluvil pravdu) a že je sbíral u Hokiangu na severu Severního ostrova. Ale cena, kterou za svůj poklad žádal, zdála se mně přílišná a proto jsem nabídku zamítl. Později přišel jsem k památným těm šnekům laciněji. Podoba jejich vysvítá z obrázku na stránce 179.

Rod Paryphanta zastoupen jest na Novém Zélandě dvěma druhy a objevuje se málo kde a pořídku. Rozšířen jest jak na ostrově Severním, tak i na ostrově Jižním, a to na západním pobřeží.

Měkkýšů zemních počítá se na Novém Zélandě asi 150 druhů o 28 rodech, měkkýšů sladkovodních asi 20 druhů, mořských přes 400 druhů.

* * *



Z českonoměcké osady Puhojské na Novém Zélandě.
V pozadí obydlí pana Žížky.

Z Rotoruje odcestoval jsem do Aucklandu. Od nedlouhé doby spojuje ta města železnice. Vzdálenost mezi nimi obnáší asi 270 km. Rychlíky jezdí po té trati jen třikrát v týdnu, ale při všem svém názvu „expres“ potřebuje vlak do Aucklandu skoro 9 hodin a jezdí tedy průměrnou rychlostí 30 km za hodinu.

Maorská mládež očekává pasažéry na všech stanicích, obchází vozy a nabízí cizincům vějíře kadeřavých kapradin nebo housenky s příživnými kyjnatkami. Za několik penců dostati lze podivuhodných těch parasitů celý svazek. Na stanici Ararivhi získal jsem jich několik set kusů.

Na téže stanici roznášeli maorští klučinové kytice pěkné kapradiny, jež vějíře nachylují se k zemi tak, že vypadají potom jako slunečník. Angličti kolonisté dali jí proto jméno Umbrella fern (Gleichenia Cunninghamii).

Jinde zase přinášeli Maori do vozů kvetoucí ratolesti stromu železnecového poseté chumáčky karmazínových tyčinek. Psalo se 2. února a té doby stály stromy pohutukavové (M e-

troside ros to mentosa) ještě v květu. Pučely již koncem prosince, rozkvetly nejbujněji v měsíci lednu a nahrazovaly novozélandským osadníkům evropský vánoční stromek. O štedrém večeru neplanou tam světla na smrčku nebo jedličce, ale na větvičkách vánočního stromku železnecového. Odtud také jeho jméno *Christmastree*.

Přátelé moji zastavili se na den v sanatoriu Okoroirejském, aby okusili tamějších horkých lázní, a zanechali mě ve společnosti dvou maorských studentů, kteří si krátili cestu čtením Verneovy „Cesty kolem světa“ v anglickém překladě. Jako bodři společníci nehostili mne lahodnými housenkami, ale čokoládou, která je prý mnohem chutnější než nejlepší hotete a huhu.

Blížilo se poledne, když zastavil vlak na stanici Vaharoajské. V sadě nádražního domku rostly naše břízy, modřiny a doušky, a na lučním kvítí pásly se včely, zavedené poprvé na Nový Zéland r. 1849. Od té doby mnoho rojů včelích tam již zdívočelo a lesní díla jejich stávají se kořistí slídivých Maorů.

Touže dobou jako vlak náš stanuly na kolejích všechny železniční vlaky Nového Zélandu, pasažéři vystupovali z vozů, zpívali pohřební píseň „Odpočívaj v pokoji“ a utívali tak páťku zesnulé anglické královny Viktorie, kterou toho dne ukládali na obrácené polokouli zemské do hrobu. Za půl hodiny potom zasvištěla píšťala parního stroje, a vlak pospíchal zase k tomu městu, kteréž rozkládá se na úzké šíji mezi dvěma zálivky nazváno jest k uctění lorda Aucklanda jeho jménem.

Po nějakou dobu ujíždí vlak podél pravého břehu splavné řeky Vaikato, sledované námi již u samé kolébky její při jezeře Taupojském, přibližuje se na chvíli k pobřeží jezera Vaikarejského, probíhá bažinami, vysušovanými nyní stromovým eukalyptovým, zdrží se na chvíli u sídla maorského krále Tavhiao, dotýká se potom chobotu Manukaujského, vine se úzkým pruhem země, zvaným ve starších spisech „Korinthským isthmem dalekého jihu“, otvírá nám rozhled do sopečného kraje, v němž kdysi rádílo na šedesát vulkánů nyní již vyhaslých, a ukončuje západem slunce svou jízdu v Aucklandě. Výborný „Grand hotel“ zvolil jsem za útulek svého čtrnáctidenního pobytu. Dvě obrovské zevy, jež zdobily tehdy vchod mého bydliště, mluvily zřejmě, že jsem již v samé blízkosti toho moře, z jehož hlubin přicházejí na denní světlo největší mušle světa.



Větevka damarová.

Auckland a jeho okolí.

Fochstetter věštíil Aucklandu za své návštěvy Nového Zélandu v letech 1860 utěšenou budoucnost. Soudil tak z příznivé polohy zeměpisné a prorokoval dobře. Tehdy čítalo město na 10.000 obyvatelů, nyní, po čtyřiceti letech, uvádí tam ročenka počet již skoro sedmeronasobný.

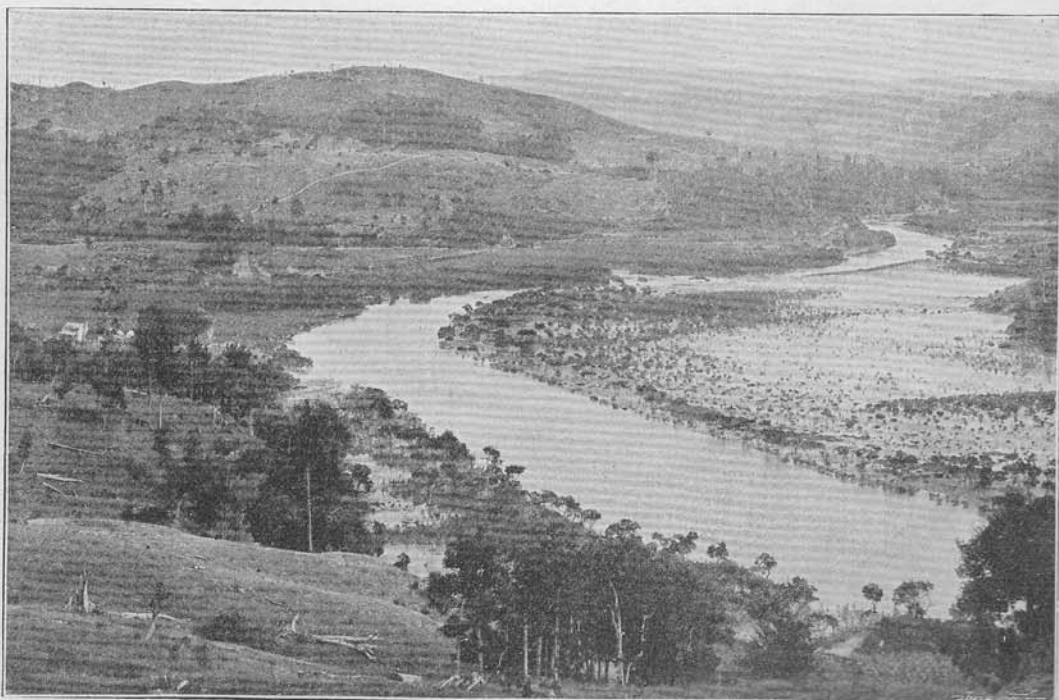
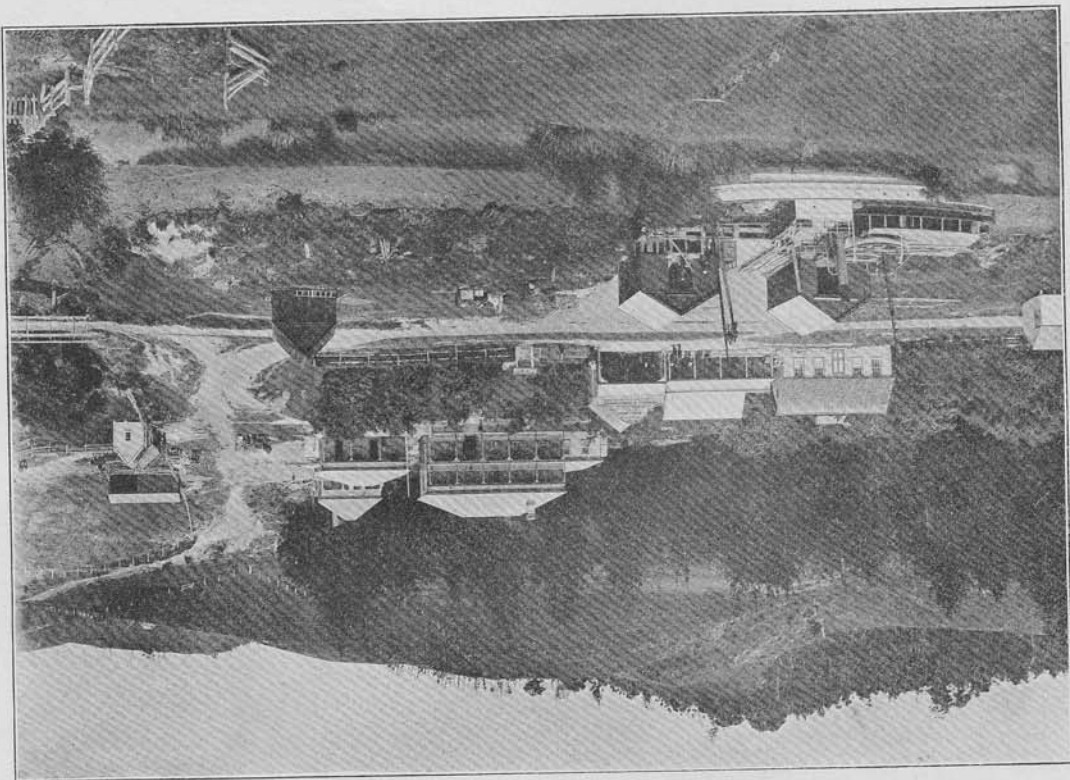
Ale dřevěných domů má Auckland pořád ještě více než kamenných a z čedičové lávy vystavěných. Požáry bývají v městě na denním pořádku. Za mého pobytu shořel tam sklad s kaurovou pryskyřicí, a krátce po mém odjezdu lehl popelem i hotel, v němž jsem tak spokojeně žil. Zpráva o požáru stihla mě ještě na cestě: „Bude Vás zajímatí — psali mi z Aucklandu — že Grand hotel nadobro vyhořel. O život přišel jeden host, pokojská a tři děti. Dnes je pohřeb, jehož účastno jest celé město. Soustrast je všeobecná. Menší ohně máme zde každý týden.“

Monumentální budovy zdobené jsou zhusta reliéfy opěřence, jež jest symbolem Nového Zélandu: kivi spatřuje se na domech soukromých i spolkových. Obrovským modelem jeho vykrášlil si svůj štít veliký závod tiskařský a osvojl si jméno *Kivi printing*.

Tepnou městského ruchu jest Queen Street. V ulici té mají své sídlo obchody, četné banky, pojišťovny a paroplavební



Ceskoněmecká osada vystěhovačů Chotěšovských v Puhoji na Novém Zélandě.



Údolí Puhojské na Novém Zélandě.

společnosti, a zaujaly místo tam, kde v pravěkých dobách valily se z hlubin zemských láva a popel. Omnibusy a koňka oživují nejpřednější třídu vydatné.

Vedlejší ulice stoupají zhusta velmi příkře a vedou k pěkným parkům.

* * *

Malebné rozložení města spadá se s temene sopky, jejíž jméno *Mount Eden* (čte se: *Idn*). Omnibusy dojíždějí k jejímu úpatí každou chvíli. Vrcholek sopky leží asi o 200 metrů výše. Lávné ohrady četných sadů ukazují cizinci cestu, zastřešovanou cizokrajnými araukariemi, platány a borovicemi. Svahy homolovitého vulkánu jsou stupňovité a již z daleka patrné. Vybudovali je staří Maori, když v dřívějších dobách na hoře se opevnili a za palisádami uschováni útokům nepřátelským vzdorovali. Ženy a děti prodlévaly za útoku na pevnost ve hlubokém jícnu vyhaslé sopky.

Z některých palisád nezbylo na hoře *) ani dost málo, ale za to pronikají na všech místech z černé prsti tisíce rážky mořských měkkýšů, jimiž se obyvatelé hradisté (pa) živili.

Vozová cesta vede nyní až na pokraj hlubokého jícnu zarostlého již dávno travou a jetelem. Na dně kráteru povalují se balvany sopečného kamení pokrytého lišejníky a zakryvaného místy šipkem. V kypřejší zemi kvetly za mé návštěvy sedmikrásy, pampelišky, kakost, drehnička a prýskýrník.

Z lávného šterku vynášel jsem na světlo oblé kaménky tvaru vejčitého a eliptického. Některé měly velikost ukazováčku, jiné byly větší než vejce, citron a okurka. Zhusta vykopávají se z jícnu také podlouhlé balvany tvaru rovněž oblého a zakulaceného. Zkušeny zeměpytec poznává ve všech těch sopečných výtvorech vulkánické pumy, jež ohněrodá hora kdysi vyvrhovala. Zdá se, že vulkánická činnost tohoto kopce utuchla již před příchodem Maorů na Nový Zéland nebo krátce potom. Horká vřídla, gejsiry a solfatary neobjevují se v nejbližším

*) Hora ta uvádí se na anglických mapách starších také jako *Maunga vao*, ale správně mělo by se psát *vha o*, t. j. kolik. Znamenal by pak název *Maunga (hora) vha o* kopce, jenž jest z koliků (čedičových písků) složen.



Moji přátelé na výletě v Paňoňi.

okolí vyhaslé sopky nikde. Za takového stavu sopečné hory mohou obyvatelé blízkého města konati bezpečné tábory v samém jícnu vulkánického amfiteátru a rozhodovati v někdejší vyhlídce o patřivých otázkách novozélandského socialismu.

Vyhlička a hory *Edenovy* odhaduje divákovi podivuhodný obraz sopečného kraje. Na nepatrném území rozloženo je tam tolik vyhaslých horů, jako málo kde na světě. Několik set kilometrů od nás černá se *Mount Albert*, o málo dále *Mount Hobson*, *Mount Smart*, *One Tree Hill*, *Mount Victoria* a památný ostrov vulkán *Rangitoto*, připomínající již svým jménem, že z jeho nitra vyslechovaly kdysi krvavé plameny a zbarvovaly přišerné klenbu nebeskou.

V maorštině znamená *r a n g i* nebe a *t o t o* krev. Je tedy pravdě podobno, že staří domorodci vidali sopku *Rangitoto* ještě v čimosti.

Vulkánická síla přestala působiti v sopkách okolí aucklandského již dávno, ale podoba sopečných kuželů není se přece den ode dne. Četné lomy na čedičovou lávu srovnaly již ne jeden kopec se zemí. V jiných sopkách rozléhá se tlukot kladiv ještě neustále, a pevná budova čedičová řítí se do těch propastí jeskynových, v nichž tlu kosti pobitých Maorů, padlých v dřívějších válkách bratrovražedných. Z krvavých těch dob ukáží

vám snad v museu ještě nefritovou sekyru, kterou krvežiznivý náčelník v rukou třímal a sám ostrou tou zbraní půltřetímu stu zajatých hlavy srazil.

* * *

Museum v Aucklandě stojí za podívanou. Nejskvělejšími kusy musejními jsou starobylé památky maorské. Ohrmná válečná lodice z jediného kmene totarového (*Podocarpus*) ukazuje na sobě směsí nejpěknějších vzorů maorského řezbařství. Člun ten je černě a rudě zbarven, opatřen mnohými vesly a upraven tak, že se na něm mohlo plaviti až sto osob. Tak prý vypadaly všechny kocábky, s nimiž nespokojení ostrované Havaičtí vydali se na moře a plavili se ke břehům nynějšího Nového Zélandu. Věrnou podobu válečného toho člunu řezaného v letech 1835 kdesi v okolí Napierském představuje obrázek na stránce 140.

Bohatě zastoupeny jsou v museu krásné vzory lenovníkových pláštěk (*korovai*), protkaných peřím chrástalovitě vevy (*Ocydromus*) a peřím křivím, dále ženské zástěrky *pihepihe*, potom válečné trouby (*pu-tatara*), celé řady ostrých seker (*mere*) nefritových a kostěných, dlouhých seker dřevěných (*tevhatevha*), a skvěle řezaných kopí (*taiha*) vedle různých šperků, jako jsou nefritové náušnice a ozdůbky náhrdelní.

Reditel musea pan Cheeseman, připravující do tisku své dílo o flóře Nového Zélandu, jakož i jeho asistent, Svýcar pan Suter, horlivý konchylolog, jenž dobře zná se s našim doktorem Baborem, ukazovali mi, kde co nejzajímavějšího ve sbírkách měli, a doplňovali radou i skutkem všechny mé kusé vědomosti o přírodě novozélandské co nejoctnější. Zavedli mě k největší skořápce měkkýše pately, zvané podle svého naleziště *Pattella Kermadecensis*, upozornili mě na obrovskou kobylku z blízkého souostroví Barrierského (viz její obrázek na stránce 209), na fosforující měkkýše z jezera Takapunajského, na světélkující larvy nějakých much (*Ceroplatus?*), jejichž svitem zářily za mé noční návštěvy v aucklandském sadě Domain všechny pěšiny a vlhké žleby a rokle, a dovolili mi ohledati blíže usušené hlavy tetovaných Maorů a všimnouti si mumifikačního postupu, záležejícího v tom, že byl mozek z du-



V pralese damarovém č. kaurovém.

tiny lebečné odstraněn, oči vyloupány, jazyk vytržen a hlava s vyceněnými zuby lenovníkem vycpána, nad dýmem uzena, nad ohněm a na slunci sušena a pro budoucí věky zachována.

* * *

Vděčně si tu připomínám ochotných služeb, jež mi v Aucklandě prokazovali p. Karel Klette, tajemník rakouskouherského konsulátu, rodina konsula Langgutha, jakož i konsul Seegner, společník vývozní firmy Seegner, Langguth a Co. První z nich zastupuje zájmy Německa, druhý zájmy říše naší. Vlajky na stožárech upevněné a na jednom domě vztyčené vlají tam svorně vedle sebe. Když pak přibyl z Apie do Aucklandu guvernér německé kolonie Samojské, dr. Solf s lékařem Funkem, spisovatelem samojské mluvnice *) a na slovo vzatým znalcem někdejší říše ostrovní, ucházely nám slavnostní věčírky, pořádané k uctění vzácného hosta z ostrova Upolujského, velmi příjemně.

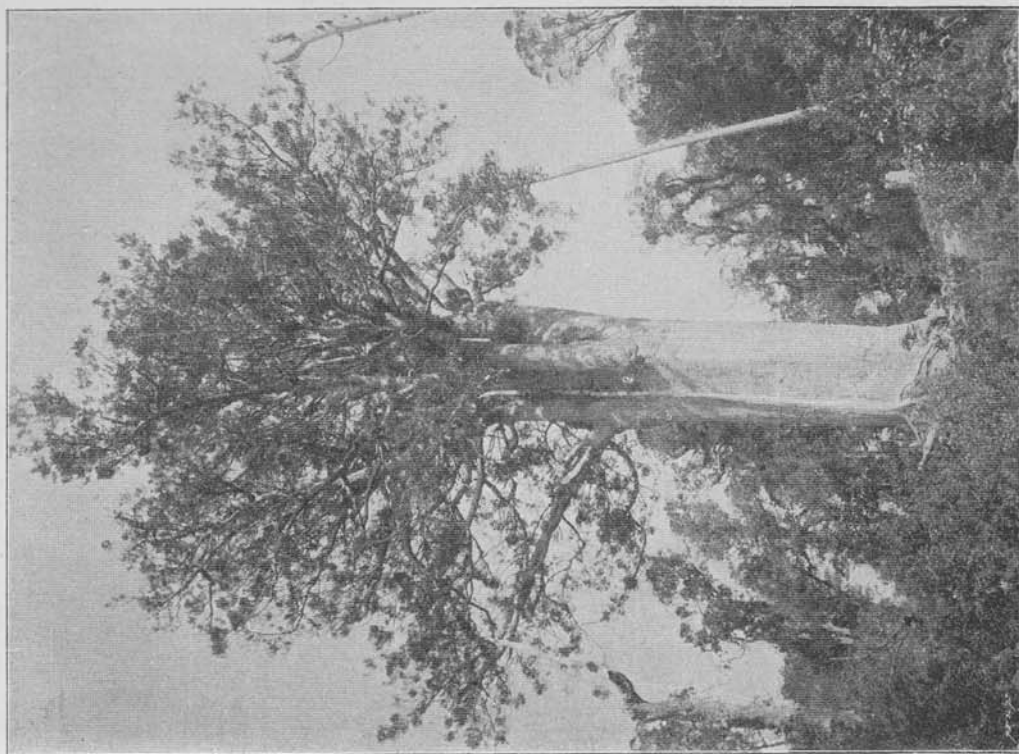
Němci žije v Aucklandě asi 50, ale do klubu mohlo prý jich býti přijato pouze třetina. Bez židů však byl by i tam německý klub nemožný. Živel židovský čítá sice v Aucklandě mnoho hlav, ale málokterý israelita, jenž přišel na Nový Zéland z Německa, hlásí se ke svým krajanům a jde raději za svým prospěchem s většinou anglickou. Mnohý poangličiený žid německý vládne v Aucklandě slušným jménem a jako obratný obchodník pracuje na úkor podnikatele německého.

Na celém Novém Zélandě žije asi 2000 židů a to většinou v městech. Někteří jsou držiteli velikých domů obchodních, jiní majiteli pivovarů, továren a hostinců, pronajímaných obyčejně jinověrcům.

Němci zabývají se na Novém Zélandě rolnictvím a chovem dobytka, provozují řemesla a hledí si zvláště řezničení, krejčoviny a truhlářství. Po několika letech přijímá tam každý státní občanství a nabývá tak všech práv souvisících s naturalisací. V posledních patnácti letech nabylo novozélandského občanství asi 1100 Němců.

Asi polovice všech obyvatelů ostrovní kolonie (r. 1901 přes 815,000) narodilo se již na Novém Zélandě. Rodiči tohoto

*) Kurze Anleitung zum Verständniss der Samoanischen Sprache. Grammatik und Vokabularium von Dr. B. Funk. V Berlíně 1893.



Ráz obrovských damar novozélandských.

potomstva jsou hlavně Skoti, potom Irčané, zaměstnání nejvíce v krajinách zlatonosných.

Poslední dobou přibývalo Novému Zélandu také několik tisíc Slovanů dalmatských.

Zdržuje-li se v Aucklandě také nějaký Čech, nemohl jsem se dovědět. Nyní prodlívá tam snad jediný pan Lindauer a činí přípravy, aby se zase odstěhoval na svůj statek do Woodvillu.

* * *

Posledního odpočinku dostalo se před lety v Aucklandě Janu Bíbovi. Ostatky jeho uloženy jsou na tamějším hřbitově. Prostý kříž hlásá, že byl zesnulý profesorem rakouské válečné lodi „Saida“.

Jan Bíba narodil se v Rožmitále a sloužil u námořnictví mnoho let. Za tu dobu vykonal plavby po všech světových mořích. Posledně plavil se se „Saidou“ také ke břehům Nového Zélandu, jak sám ve svém prostínekém denníku poznamenal. Kládu sem z něho krátký výtah:

„Dne 6. ledna 1891 opustila naše loď Melbourne a přistala v Hobartě. Město je stavěno s kopce na kopec. Obyvatelstvo pozdravovalo nás vsudy vřelými a rádo se s námi bavilo. Ples pořádaný od měšťanstva pro naše důstojníky vydařil se velice. Naše loď oplátila jim vřelou pozorností a uspořádala slavnost na palubě. Zábava trvala do půl noci. Hudba vesele zněla a rakety osvětlovaly krajinu čarovnou září.

Potom odpluli jsme do Sydneyje a spatřili jsme zase Australii. Je to krásný díl světa, ale s Evropou nemá co dělati.

Za plavby na Nový Zéland byl jsem pořád nemocen. Pan velitel lodi, důstojníci a lékaři mě sice chlácholili, že z mé nemoci nebude nic a že by mě v Aucklandě vylodili, kdyby bylo hůř. Řeklo se mi, že budeme v Aucklandě asi za 22 dny.

Dne 29. března zakotvila loď skutečně v Aucklandě, a já byl hned vyloděn a do nemocnice odvezen. Od té doby jsem na Novém Zélandě. Křiče žaludční a bolesti jaterní, které mě trápí již od prosince, lomcují mnou neustále, tak že pořád chřádnou. Myslím, že dostaví se to nejhorší a že bude po mně navždy. Pochybují velice, že přečkám příští svátky. Ať už tak nebo jinak, mně už pomoci nebude. S Bohem! Zůstávám na Vás si vzpomínající Jan Bíba. Ukončeno 4. prosince.“

V Aucklandě náš krajan dotrpěl. Domácí list „The New Herald“ psal, že pohřeb zesnulého byl velmi slavný, neboť se ho účastnilo mužstvo všech lodí, které té doby kotvily v přístavě. Také guvernér kráček s ostatními hodnostáři za rakví.

V pozůstalosti nebožtíkově našel se denník, v němž poznamenaný jsou po česku všechny dojmy světové té plavby.

* * *

Kolonisace Nového Zélandu dalmatskými Slovany má zvláštní historii. Počátek učinilo několik vojenských sběhů, kteří asi před dvaceti lety utekli s válečné lodi rakouské a usadili se na Severním ostrově. Někteří živili se rybařením, jiní pracovali jako dělníci, ale protloukali se vesměs dosti krušně. Jednomu však přálo štěstí: vyhrál mnoho tisíc ve sportovní loterii melbournské, stal se přes noc bohatcem a mohl podporovati pokrevence chudého svého domova.

Zpráva o velikém štěstí krajanově na australském jihu roznesla se brzy po celé Dalmacii, a mnozí Dalmatinci viděli v odlehlém koutě světa zaslíbenou zemi.

Také psalo se tehdy v novinách, že hledají se dělníci, kteří by chtěli pracovati v novozélandských polích gumových a pátrati v nich po kaurové pryskyřici.

Výbídka zněla velmi lákavě, a nejbližší koráb odvážel již několik slovanských vystěhovalců do severních krajů Nového Zélandu.

V Aucklandě dotekli se vystěhovalci poprvé té země, jež je měla živiti na dlouhá léta. Potom vydali se na další cestu do odlehlých a opuštěných polí gumových.

Vzdálení všeho hlučného života hleděli si přičinliví Dalmatinci jenom svého povolání, kopali od božího rána do pozdního večera v neúrodné půdě, vynášeli z ní na povrch chuchvalce damarové směly a nazývali se sami smolokopci. Jen občas přicházel z nich některý do města, aby uložil peníze utržené za zboží buď v bance, neb aby odeslal je poštou nebo prostřednictvím peněžního ústavu do svého domova.

Výtěžek z nalezené směly byl velmi vydatný, a slovanští smolokopci, kteří před nedávnem pracovali doma v potu tváří za několik krejcarů denně, vydělávali pojednou za týž čas několik zlatých. K výživě potřeboval dalmatský smolokopce velmi

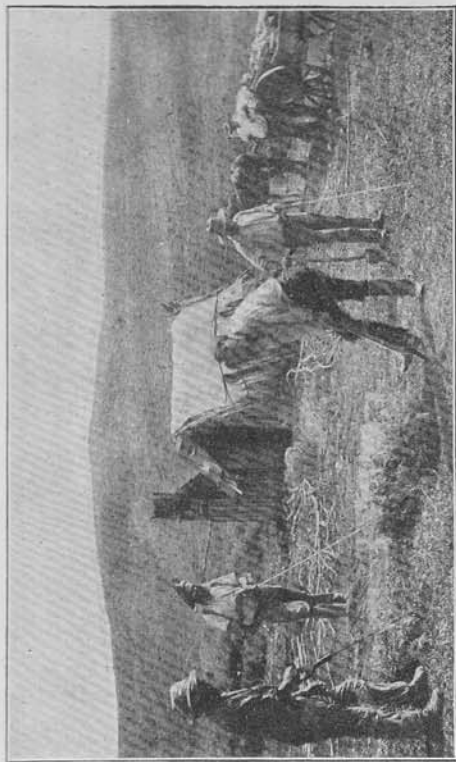
málo. Chata z prken sbitá a uprostřed písčin a bažin v balmi-novém roští postavená byla celou jeho domácností, i mohl uspo-řítí denně několik šilinků.

Dobré výdělky prvních smolokopců přivábily na Nový Zéland nové přistěhovalce dalmatské, a počet jejich se množil rok od roku. Také sumy peněz zasílané z Nového Zélandu do Rakouska dosahovaly rok od roku větší výše. Ukázalo se, že jediné tři poštovní úřady v Dalmacii obdržely prodlením osmi měsíců r. 1898 na 11.000 liber šterlinků od smolokopců, aby je domácím adresátům vyplatily. Kolik pak peněz posláno bylo do Rakouska prostřednictvím bank, není známo.

V přičinlivosti a vytrvalosti překonávali Dalmatinci všechny ostatní smolokopce. V střídmosti nevyrovnal se jim žádný g u m d i g e r britský. Z poměrů takových vyvinula se brzy nevráživost na straně smolokopců domácích a vedla k tomu, že bylo přistěhovalectví, namířené hlavně proti „Austriákům“, zá-konem z roku 1898 stíženo. Kopati v gumových polích do-vovalo se jenom občanům novozélandským nebo těm lidem, kteří mohou se prokázat, že žijí v zemi již alespoň 3 měsíce. Současně bylo žádáno, že žádný přistěhovelec nemůže býti při- puštěn do země, má-li na hotovosti méně než 10 liber šterlinků.

Nevole proti Dalmatincům dostoupila v Aucklandě vrchołu roku 1899. Té doby připravili se tam dva „Austriaci“ a chtěli vystoupiti z lodi na zemi. Ale jaké bylo jejich ustrnutí, když spatřili, že je loď v přístavě davem sroceného lidu a ozbrojenou stráží obležena a že se jim zamezuje východ násilně, jakkoli oba noví přistěhovalci učinili znění zákona zadost. Spor ten vyrušil z klidu všechny politické úřady. Byl žádan guvernér, aby záležitost zprostředkoval, ale guvernér odřekl. Byl žádan ministerský předseda Seddon, ale ten se vzpíral a svolil teprve po naléhavém jednání příslušného konsulátu a po vyměněných depeších obou zájemníků říšských. Za tmavé noci mohli ko- něčně oba Dalmatinci vystoupiti na břeh.

Příchodem četných Dalmatinců, kteří uměli mluvit pouze svou řečí mateřskou (nazývanou v úředních zprávách novozé- landských obyčejně „austrijskou“) nebo ještě jazykem vláským, ne však anglicky nebo německy, přibýlo rakouskouherskému konsulátu mnoho práce a nepříjemnosti, protože se nemohl se slovanskými přistěhovalci smluviti. A poněvadž Dalmatinců počítá se nyní na Novém Zélandě již několik tisíc, bylo třeba



Smolokopci obhlédávají pídu železnými sondami.

učiniti na konsulátu zvláštní opatření. Za své návštěvy v Evropě r. 1900 vyžádal si konsul Langguth slyšení u císaře rakouského a mohl se vráteti do Aucklandu již s tajemníkem panem K. Klettem, jenž jako absolvent obchodní akademie vídeňské ovládá jazyky slovanské a řeč vláskou, může se s „Austriaky“ porozuměti a zájmům slovanských vystěhovalců platně prospěti.

Střediskem dalmatských Slovanů v Aucklandě jest ho- stinec Ivana Biliče, jenž prodlívá v ostrovní kolonii našich proti- nožců asi dvacet let. Ivan Bilič ovládá již dávno jazyk anglický a podpisuje se rád v anglickém překladě White (Bílý). Tak to činí i držitel druhého hostince dalmatského a zove se jednou Nikola Zeljen, ale nejčastěji Nicholas Green (Zelený).

V hostinci Dalmatince Biliče bylo za mé návštěvy veselo. Mluvílo se česky, chorvatsky a vlásky. Přítomní hosté byli oděni vkusně a podle střihu anglického. Všichni vypadali a po- činali si jako džentlmeni. V krátké době prošli novou školou života a osvojili si v cizině vlastnosti, jež jim slouží ke cti. Každý mluví tam o Dalmatincích jako o lidech řádných, pocti- vých, mírných, způsobných. Na konsulátě vydávají jim všecku chválu. Zavítají-li z gumových polí do Aucklandu, přebývají obyčejně u Biliče, jenž má pro hosty na třicet lůžek.

Ivan Bilič zkouší se také v pracích literárních, ač zvláště něho vzdělání školního nenabyl. Aby svým rodákům pomohl učiti se snáze anglicky, napsal krátkou mluvučku a konverzační knížku anglickou v řeči chorvatské. Dopusud chová své dílko jen v rukopise.

Svým hostům, kteří zhusta neumějí ani čísti, ani psáti, předčítává Ivan Bilič splitský časopis „Jedinstvo glasilo hrvat-ske“, píše jim adresy na dopisy a poštovní poukázky, prodává jim cigarety, zabalené v obálce schválně objednané a opatřené slovanským nápisem „Marka Sokol je zakonom zaštićena“, ode-bíral do nedávna domácí časopisy s názvem „Sloga“ a „Danica“ a s heslem, že kdo jich neodbírá, je špatný vlastenec, a před-plácí jim nyní, když řečené listy zašly, nový čtrnáctidenník, nazvaný „Hrvatsko glasilo“ a vycházející v Aucklandě od r. 1903.

Ze všech novozélandských Dalmatinců má prý jen jediný špatnou pověst a vyvržen jest ze společnosti slovanských spolu-bratří proto, poněvadž nařkl své rodáky, že jsou anarchisté. Vy-šetřování, které úřady potom zavedly, způsobil osadníkům dal-matským mnoho nepřijemností. Udařač slouží nyní policii na dále.

Dalmatinci novozélandští užívají k přeplavbě do Aucklandu hlavně lodí anglických (Orient Line) a parníků Severoně-m-ckého lloydů. Cestu na jih nastupují v Janově, aby se plavili potom do Sydneye. Ze Sydneye užívají parníků náležejících společnosti domácím.

Poslední dobou byla vydána tak přísná nařízení vládní, že je příchod Dalmatinců na Nový Zéland skoro zcela zamezen. Kapitánům lodí ukládá se pokuta až 100 liber šterlinků, kdyby vylodili pasažéra, jenž neumí čísti a psáti.

Listiny, jež vydávají novozélandské úřady dalmatským přistěhovalcům, chtějícím nabyti tam korunních pozemků nebo získati licence k dobývání kaurové pryskyřice, tištěny jsou v chorvatštině.

Dalmatinci novozélandští Inou k sobě svorně a světívají i v cizině svátky ve své vlasti obvyklé. Pamětlívi jsou také dne, kdy slaví se narozeniny jejich císaře a krále a dostavují se k slavnosti se svým rakouskouherským praporem. Té doby vy-hlašuje c. i. k. austro-ugarski konsul E. Langguth poziv, že „v nedjelju dne . . . drzati ce se u Stoinoj Crkvi Sv. Patri-

cija svecani Tebe Boga hvalimo . . . Svi Austrijanci nalazaci se u gradu najlijepse su moljeni prisustvovati.“

Za podobné slavnosti střetl se jednou živel slovanský se živlem anglickým tak, že došlo až na projednávání sporu cestou diplomatickou. Podnět k tomu zavdalo vztyčení rakouského praporu na půdě britského soukromníka. Dalmatinci, kteří toho dne světili svátek svého panovníka, vytáhli s korouhví do volné přírody a utábořili se na místě, jež pokládali za půdu veřejnou. Majetník pozemku vybízel výtelníky, aby se uchýlili jinam, ale marně. A tak se stalo, že byl jejich prapor násilně z půdy vy-tržén a pohozen.

Skutek ten nesli dalmatští smolokopci těžce a stěžovali si na patřičném místě na pohanu rakouskému praporu způsobenou. Aucklandský konsul ujímal se sice rakouských příslušníků hor-livě, ale k nějakému rozřešení celé záležitosti nedošlo snad podnes.

* * *

K výtětům po okolí aucklandském koupil jsem si únorovou průvodní knížku nadepsanou Auckland A B C Guide. V ní jsou jména výtětních míst po Novém Zélandě abecedně seřádná a opatřena údaji, jak se tam dostati a co stojí doprava. Na příklad: Mount Eden, vyhaslá sopka se znamenitým jícenem. Busem nebo železnici 4 míle. Lístek prvé třídy /6, druhé třídy /3, zpáteční /9, /6 (penny). Busem podnikatelů Andrew a Son u nádraží v tolik a tolik hodin a minut.

O výtětním místě zvaném Vaivera (viz mapu na stránce 101) stojí v A B C psáno, že tam dojíždí parník každou středu, pátek a sobotu a bus v pondělí, středu a pátek o 1. hodině od-polední, zpět pak v úterý, čtvrtek a v neděli o 3. hod. odpolední.

Vaivera je skrovná osada na severovýchodním pobřeží aucklandského kraje a čítá pouze asi deset dřevěných domků. Teplé lázně, vonný, horský vzduch a hluboké stinné údolí vábí k sobě výtelníky k oblíbeným piknikům, a paroplavební spo-lečnost dělala dobré obchody.

Ale pobřežní osadníci platili draze dopravu a proto koupili loď a udržují spojení s Aucklandem sami, cestující nyní o dvě třetiny laciněji.

A co lákalo mne do Vaivery?

Ani teplice, ani pobřeží alej vonných araukarií a borovic kalifornských, ani hluboká zátoka se strmými stráněmi a bohatou zvěří vodní, ale českoněmecká osada, nazývaná od Novozélandců *german settlement*, t. j. německá osada.

Z Vaivery je do ní ještě přes dvě hodiny cesty.

S časem bylo mi šetřiti. Zamýšlel jsem podívat se do Puhoi je — tak slove osada našich krajanů — a vrátiti se druhého dne opět do Aucklandu, abych den na to odjel ranním vlakem k pobřeží severozápadnímu a stihl parník, jenž vykonává dvakrát týdne plavbu po zálivu Kaiparském a dále po řece Vaitoe do Dargavillu, do střediska obchodu s dřívím kaurovým čili damarovým, jakož i ke středisku neúrodných lánů, v nichž přistěhovalí Dalmatinci drahocennou gumu kaurovou hledají a zhusta s velikým štěstím nalézají.

Kdybych byl zameškal jen jediný den, nebyl bych si mohl již zajeti z Dargavillu ještě dále 30 km na sever do proslulých pralesů kaurových. A přece jsem si nemohl nechat ujíti příležitost, abych neužil na vlastní oči památné ty zjevy vegetační, když mi byly tak na blízku.

Nad to pak bylo třeba hospodařiti s časem, abych se dostavil v pravou chvíli na loď „Manapouri“ a odplavil se po ní k ostrovům Jižního moře. Udržuji se spojení s tímto končinnami toliko jednou měsíčně.

Plavba do Vaivery byla vysoce zajímavá a příjemná. Líbila se mně i mému soudruhovi, panu Klettovi, jenž, chtěje jako nováček v úřadě rakousko-uherského konsulátu aucklandského poznati poměry rakouských příslušníků v Puhoji a život dalmatských smolokopců na nejzazším severu novozélandském, vydal se se mnou na cestu zároveň.

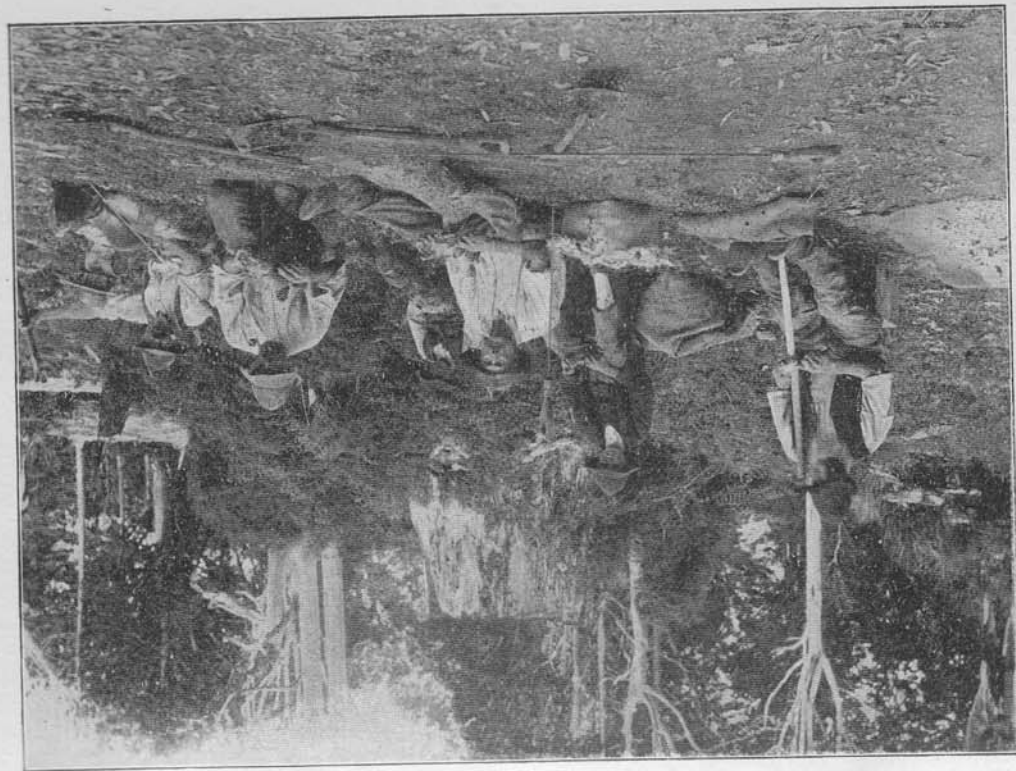
Sopka Rangitoto, jež víže se k Aucklandu jako Vestuv k Neapoli, zůstává za plavby delší dobu na očích.

Po několika zastávkách na liduprázdném pobřeží severozélandském přistane loď do zátoky Vaiverské.

Čtunem byli jsme vysazeni na mělčinu, odkudž nás dopravila na souš kára o vysokých kolách.

Spořádaná hospoda přijala nás pod svou střechu za denních šest šilinků s veškerým zaopatřením.

Ke svému překvapení dovídáme se zde, že omnibusové spojení přestalo již přede dvěma roky.



Lak smolokopci dobytou pryskyřici oškrabují.

V prvním okamžiku viděl jsem již svůj výlet do hvozdu damarových a do gumových polí zmařený.

Zbývala jediná útecha: vykonati cestu k zátocce Kaiparské vozem přes hory a doly na přič poloostrova, což se mi také za drahé peníze podařilo.

A teď k českoněmeckým krajanům do Puhoje.

Puhoi a Vaivera znějí sice trochu slovanský, ale v pravdě jsou názvy maorské. Ale také Maori byli odtud vytlačeni a zbyla pouhá jména maorská.*)

S hostinským bylo umluveno, že nám opatří do Puhoje lehký vozík (bugy) s koníkem za $7\frac{1}{2}$ šilinku.

Z rána řehtal již běhoun před zápražím, a my sami měli jsme jej řídit do Puhoje. Zblouditi prý nemůžeme.

Ale již za několik minut přijeli jsme na rozcestí a čekáme, až se nějaká živá duše objeví a nám pravou cestu ukáže.

Cikády vzaly zatím svou píseň v palmách nikauových, a pestrobarevní lednáčkové usedali brzy na větve košatých stromů purirových (*Vitex littoralis*), brzy zapadali do korun karakových (*Corynocarpus laevigata*), vzdobených oranžovým ovocem.

Něčekali jsme dlouho, a jezdec na koni přijíždí nám cvalem vstříc.

Po našem oslovení se zastavuje a odpovídá k našemu dotazu.

„Jste vy pan Žizka?“ otazují se cizince.

Uhodl jsem. Tvář měl jako jeho bratr, jehož jsem poznal v Aucklandě.

Aucklandský pan Žizka přišel na Nový Zéland od Plzně s holýma rukama a skoro jako analfabeta, ale obchodní jeho dům náleží teď k nejpřednějším v městě. Potravinové jeho sklady jsou ohromné. Ač bohat, nedopřává si oddechu. Nápis na jeho veliké budově věští z daleka slovanský původ majitelův, a majitel sám honosí se rád, že pochází z krve statečného válečníka trocnovského, ač se podpisuje pro snazší prý výslovnost Schischka. Kdyby padal na váhu jenom orličí jeho nos, mohl by se zvátí aucklandský pan Žizka přímým potomkem slavného vojevůdce. Ale jinak jest jen obchodníkem a výdělek jest mu nad každou národnost.

*) Maorské Puhoi značí na česko pomalu, Vaivera vođu horkou.



Pryskýřice kaurová na váze.

Rodina Žizků přišla na Nový Zéland v letech 1866, a to s jinými Čechy a Němci. Čechové, jsoouce v menšině, přisvojili si jazyk svých spoluvystěhovaletů a mluví německy, obyčejně však anglicky, zřídka česky.

Vaiverský pan Žizka má domek na vysoké stráni. Vyhlička z dřevěné jeho residence do hlubokého žlebu, svažovaného mořskou zátokou a potokem, a vykrásleného tisícerými kordýlinami, jest čarokrásná. V ohradě svého pozemku pěstuje pan Žizka brav a skot, jež mu dávají živobytí. Právě odvážel rozčtvrčeného skopce do vaiverské hospody.

Cesta do Puhoje vede stále horským úvalem, porostlým místy stromovitými kapradinami, místy štíhlými damarami nebo pohuttukavou. Příliv mořský zasahuje hluboko do kraje a dodává skrovnému potoku horskému tvárnosti vodnaté řeky.

Za hodinku přišli jsme opět na rozcestí. Na šesti zastali jsme dva muže spolu hovořící. Jeden z nich držel oře za uzdu.

„Prosím, pánové, která cesta vede do Puhoje?“ spustím po česku na cizince.

„Jeminiáčku! Ale odpusťte, pane, já už už česky skoro na-
dobro zapomněl, leč české písničky umím dosud,“ odpovídá
starší muž.

„A které umíte?“

„Horo, horo, vysoká jsi, má panenka vzdálená jsi,“ jal
se cizinec prozpěvovati.

„A kterou ještě?“

„Holka modrooká neseďávej u potoka...“

A český zpěv hlahlol horami novozélandskými.

„A jak se jmenujete?“

„Já? Venclík!“

„A odkud pocházíte?“

„Od Plzně, z Litic. Jsem zde již 34 roky. V Praze vyučil
jsem se truhlářství, bylo to v Michalské ulici, a teď zde far-
mařím. Tento zde je synek Šolomův, rovněž od Plzně, ale ten
mluví již jen anglicky a rozumí trochu německy. Tamo na
stráni jest jejich farma.“

„A kteří z krajanů jsou zde ještě?“

„Panečku, je nás zde hodně. Tamhle je usedlý Šedivý,
blízko něho Straka, u potoka Rusek a nejdále, jako na ztracené
vartě, Kejs. Všichni už zapominají česky, ale mluvíme ještě
německy a pak ovšem anglicky.“

„Kolik rodin čítá vaše česká obec?“

„Myslím, že asi 70, a každá má hodně dětí, tak že nás je
počtem asi 800. Někteří z nás farmaři, jiní kramaři. U puhoj-
ského Žízky dostanete všecko. Obchod jeho je velmi pěkný.
Tam, hle, jest jeho residence.“

„A jak se vám tu všem daří?“

„Božínku, jak se nám daří, dobře. Mnohem lépe nežli
doma.“

„A nevrátíte se již nikdy do vlasti?“

„Co bychom tam dělali? Zde máme každý svůj domek,
svůj pozemek, svůj dobytek, svého koně, svůj vozík, zahrádku,
ovocný sad, pole, lesy. Hory i doly jsou naše. Slavíme maso-
pust, posvícení, sváteční pout, tančíme, zpíváme. Měl byste nás
viděti o veselce! Ta bývá hlučná, jako v plzeňském okolí. Těch
zvyků my se držíme a naše děti se jich nespouštějí.“

„Tedy vám neschází nic?“

„Co by nám scházelo? Nic! Ale přece něco: kuželky. Hrá-
vali jsme v kuželky do nedávna. Božínku, to bývalo veselo!

Koulelo se mnohdy do noci. Ale bez křiku to nešlo, byt byla
i neděle. Ale přísní Angličané brzy nás obvinili, že znesvěcu-
jeme den Páně, a proto nám úřad hru v kuželky zakázal. Teď
hráváme na návsi v kroužky.“

„Tedy touto cestou do Puhoje!“

„Ano, nemůžete již zblouditi. Až vyjedete tamto na ko-
peček, spatříte již věž našeho katolického kostelíka. Každých
čtrnáct dní přijíždí do Puhoje kněz. Je Irčan a káže Čechům
a Němcům po anglicku. Naproti kostelu na kopečku uvidíte
školu. Chodí do ní asi 60 dětí a učí je dva učitelé a jedna
učitelka. Nuž s Bohem, pozdravujte drahé Čechy!“

Další cestou do Puhoje potkáme opět dva osadníky svá-
tečně vyšňořené. Byla neděle. Modrý oděv soukenný pěkně jim
slušel. Límeček u krku bělal se jako padlý sníh.

„Dobrý den, pánové!“ začnu opět po česku. Pánové ne-
rozuměli a odpověděli pozdravem anglickým.

Oslovím je tedy německy a otazují se, odkud pocházejí.

„Z Německa!“ odpověděli.

„Z kterého kraje německého?“

„Aus Böhmen — z Čech!“ odpověděli jednohlasně.

Byli to již potomci našich krajanů v Puhoji narození. Mlu-
vili německy málo, a odkud by jejich rodiče pocházeli, málo se
starali.

Dojeli jsme žádoucí českoněmecké osady, rozložené při
pravém břehu potoka. Jiné domky roztroušeny jsou na horském
svahu, každý uprostřed pozemků, ohrazených drátěným plotem.

Kolem domků košatí se hrušky, jabloně, kdoule, švestiky,
broskve.

Zhusta vidíme při stavení borovice, topol, vrbu, v pasekách
štíhlé stromy damarové. Na polích pěstují puhojští farmaři
pšenici, žito, oves, brambory. Pěstěním dobytka vepřového se
nezabývají.

Také si hledí málo polaření, a teži hlavní příjmy z cho-
vaného skotu a bravu, jenž se zdržuje ve dne v noci pod širým
nebem. Stáje pro dobytek nestavějí. Mají tedy málo starostí.

Dokud byla krajina lesnatější, těžili Puhojští z hvozdu.
Nyní však je dřevařství již konec.

Na návsi kejhalý husy a krákoraly slepice, a děti pěkně
ustrojené krátily si čas hrami. Na dané otázky odpovídaly

stydlavě a upejpavě. Anglické děti bývají vždycky srdnatější a odpovídají rázně.

Hlučněji bývá na návsi v Puhoji, když spustí dudák na dudy skočnou. Staří sousedé bývají první v kole.

Za naši návštěvy kotvil v říčce při návsi malý parníček „Kutiti“, jenž až sem může občas veploviti a poskytnouti aucklandským výletníkům příležitosti loviti v říčce chutné úhoře.

Krám puhojského Žižky má skutečně všecko na skladě. Majitel jeho prodává vlnu, vejce, řezanku, brambory, pryskyřici, mýdlo, papír, obuv, lampy, pivo, petrolej, ovoce, maslo, špagát, hřebíčky, jako v té české písni: „Pojďte lidé k mému krámu.“

Zaměřil jsem k residenci Žižkově.

Majitel krámu seděl na zástěnce.

„A jak vy se jmenujete, krajane?“

„Já? Sam ani nevím. Někteří mi říkají Čiška, jiní Žižka nebo Šiška. Já však myslím, že Žižka jest mé jméno a Čechy že jsou moje vlast. Ale pojďte raději do světnice, at zapijeme krajanství...“

Čtenáři, měli byste viděti salony puhojského pana Žižky! O takových se žádné chotěšovské chalupě ani nezdálo. Pocho-
puji, když mi každý blaženě odpovídal, že se má dobře.

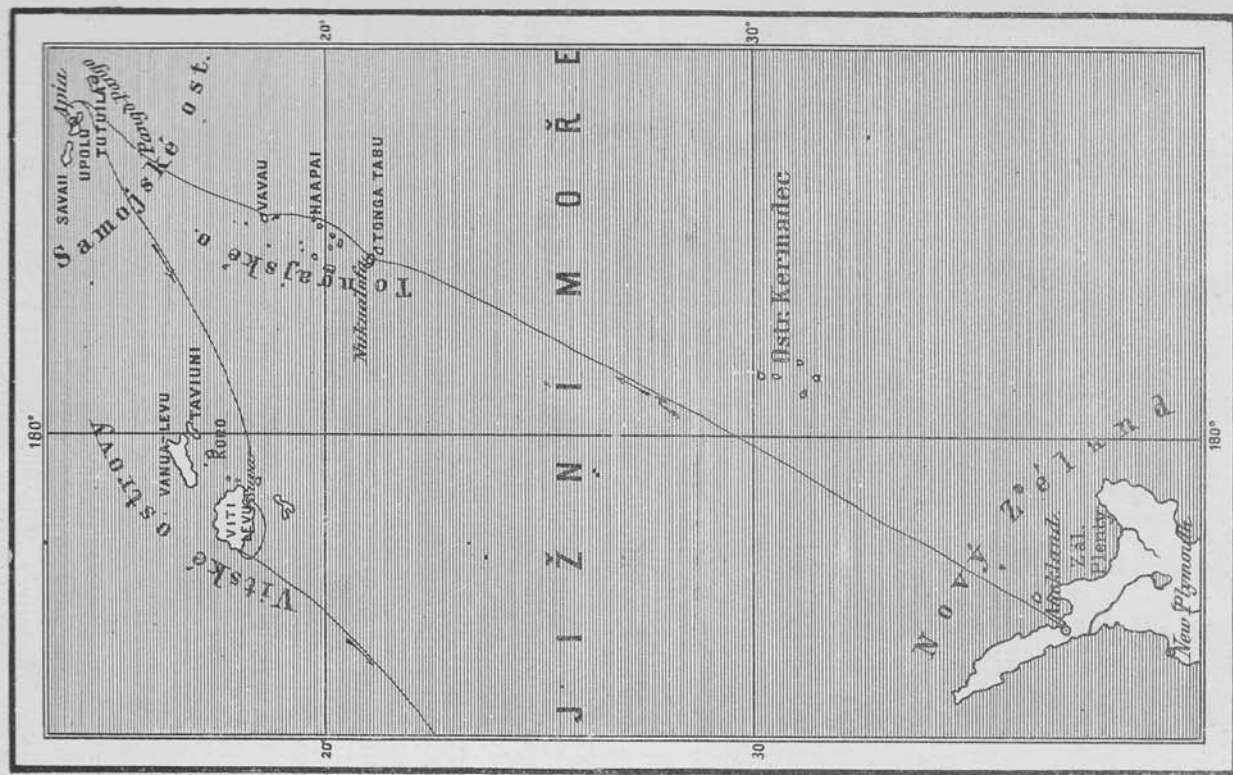
Na návsi oslovil jsem jiného krajana, jenž mi zpíval se slzami v očích: „Český otec, česká máti, učili mě vlast mou znáti.“ Potom: „V Čechách, tam já jsem zrozený.“

Jiní z Čechů, kteří v Puhoji prodlévají, jsou Papež a Jedlička. První zemřel a druhý prý se vrátil do Evropy a žije prý někde ve Vídni. Kde je Turnvald, Kary a Sittau, neví se.

První tlupa českoněmeckých vystěhovalců z Chotěšova a jiných obcí z okolí města Stříbra přišla na Nový Zéland za vedení kapitána Krippnera a čítala asi 80 osob. Za nimi přišly jiné tři rodiny a později asi pět rodin. Ze stovky rozhojnili se puhojští Čechoněmci osmeronásobně. Všichni žijí jako v odloučenosti od hlučného světa v malebných horách novozélandských a udržují dávné zvyky jako jejich rodáci kolem Plzně, ač je dělí ohromná dálava asi o 20.000 km.

Sňatky uzavírají puhojští osadníci jen mezi sebou, a celá puhojská obec jest vlastně jedině pokrevní příbuzenstvo. —

O návštěvě našich krajanů v Puhoji vypravoval jsem též ve své přednášce konané po návratu do vlasti v městě O. Po



přednášce přistoupila ke mně dívka a pravila: „Postouchala jsem se zatajeným dechem, když jste mluvil o Jedličkově. Prosim, nevíte o něm nic podrobnějšího? Opustil nás již před několika lety. Teď alespoň vím, kam se vystěhoval. Jsem jeho dcera...“

* * *

Několik měsíců po mém odjezdu z Nového Zélandu došly mne výstřížky z aucklandských novin, v nichž byla tato zpráva: Pokládám za svou milou povinnost — píše dopisovatel — oznámit Vám, že zemřela u nás v Puhoji jedna z nejstarších osadnic, paní Anna Vencílková. Skonala po dlouhé a trapné nemoci. Na Nový Zéland přistěhovala se se svým mužem roku 1863 a usadila se s ním na pozemku, jenž byl novým kolonistům v Puhoji vykázan. V tom kraji vytrvala zesnulá až do své smrti. Paní Anna Vencílková byla dáma u všech sousedů a sou- sedek oblíbená. Každý ji měl rád pro její upřímnost a dobro- srdečnost a zachová ji v milé památce. Pohřeb konal se dne 28. června (1901) z chrámu sv. Petra a Pavla, kde zesnulá o službách božích nikdy nescházela. Zemřelá zanechala tu pět synů a tři dcery. Pohřební obřady vykonal důst. p. William Corcoran.

* * *

Spadl mi kámen se srdce, když jsem zvěděl, že hostinský ve Vaiveře obstaral povoz s koníkem a že nás doveze převlakou na přič za 30 šilinků do Helensvillu. Za 4 až 5 hodin můžeme prý být u cíle.

Cesta vede krajem malebným, ale liduprázdným. Zřídka kde spatřuje se osamělý dvorec obklopený zbytky někdejšího lesa damarového. Starší stromy kaurové jsou již vyklučeny a vypáleny, a půda proměněna v úrodnější lány polní.

Drátěné ploty ohraničují lučiny, role i háje. Vozka stále s vozu seskakuje, aby otvíral a zavíral branky pozemku, na němž dobytek volně se toulá po celý den a po celou noc.

Chvillemi jedeme bažinami a boříme se do bláta. Místy zapadá kůň do močálu skoro až po břicho, a trneme úzkostí, že v něm utoneme i s vozem. K tomu všemu nevíme ani, která bídná cesta polní vede vlastně do Helensvillu, a dobrá rada je

daleko. Již vidíme a slyšíme, že nepojedeme úzkou převlakou 4 hodiny, ale že budeme rádi, dostihneme-li města pozdě v noci. Nejednou otazujeme se ve dvorci, vzdáleném od polní cesty více než čtvrt hodiny, kudy dále. A zase spějeme opuštěným krajem a okoušíme v otevřeném vozíku, co je v širém poli dšt a lijavec.

V nehostinných těch končinách táboří jen ob čas smolokopci, rozrývají půdu do hloubky a kříž na kříž, až vypadá jako kopanina, vynášejí z ní na světlo chuchvalce pevné pryskyřice a táhnou zase do gumových polí výnosnějších.

Napřed rozkopávali pole smolokopci britští, po nich pak přicházejí ještě digři rakouští a ujmají se práce v téčize místech, která byla již od Angličanů a Skotů opuštěna. Vytrvalý dělník slovanský, ať Srb nebo Chorvat, Bulhar nebo Čer- nohorec, jest si jist, že dobrý výdělek kyne mu ještě i v gu- mových polích překopaných. Zaslouženou chválu vzdává proto slovanskému tomu živlu i zpráva úřední,*^{*)} pravic o smolo- kopcích rakouských, že jsou otužili, střídmi, vytrvalí, přičinliví a zákona dbalí (hardy, sober, indoustrious, law-abiding people).

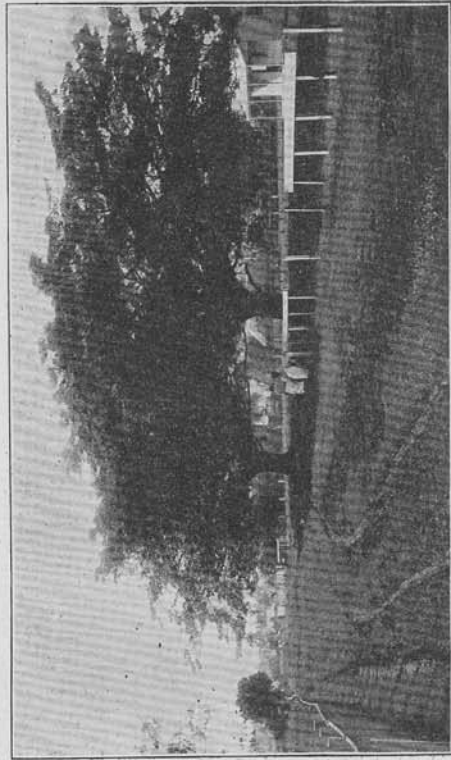
Slunce stápeło se již v moři, když za jeho západu zaleskla se před námi hladina Kaiparského zálivu. Věděl jsem, že ne- jsme již od cíle své trampotné jízdy příliš daleko. Tmavá noc přerušila všecko další pozorování.

V útulném hostinci přivítal nás domácí lékař a představil se jako doktor Morrison. Opustil Evropu a hledá štěstí u proti- nožců. Ale zklamal prý se velice a hledí zase, jak by se dostal z Helensvillu. Dobří přátelé jeho prozradili nám, že záměnou nové vlasti přijal tamější lékař také nové a zvůcnější jméno. I na Novém Zélandě jest nepravý dr. Morrison váženější než pravý dr. Moses.

* * *

Helensville čítá jen několik set obyvatelů. Železnice spo- juje městečko s Aucklandem. Spojení mezi osadami, založe- nými při pobřeží Kaiparského zálivu, udržují čtyry parolodi, jsouce majetkem podnikatelstva zvaného Northern Union Steamboat Co. Parníky vyjíždějí za přílivu přímo z mě-

*) Viz článek Kauri Resin. The N. Z. Official Year Book 1900.



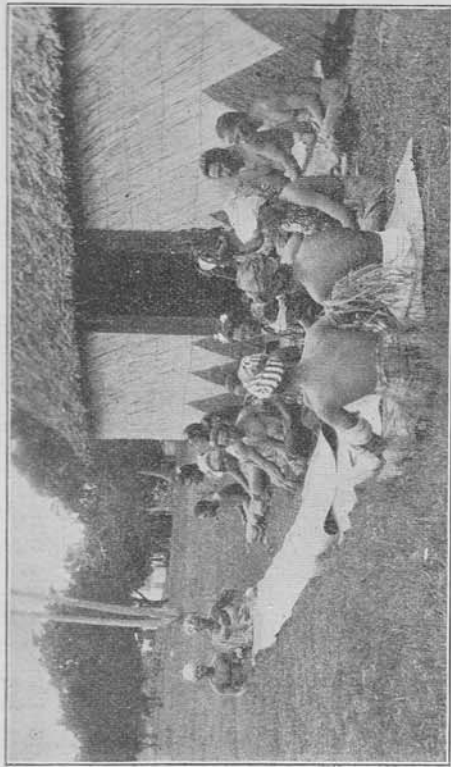
Nábřežní ulice v Nukualofé na ostrově Tongatapu.

stečka; za odlivu jest jejich kotvištěm Kaukapakapa u břehů samého chobotu.

Rozlehlý záliv napájen jest sladkými vodami pěti řek (Kaiparou, Vairoou a j.) a vodou mořskou. V brakickém tom zálivu žijí v hojnosti chutné ryby, jako flundry (*Rhombosolea monopus*), ostnoploutví mugilové (*Mugil Perussii*), stříbrem a zlatem zářící kantarely (*Pagrus unicornis*), *Anthia lepidoptera*), loví se horlivě a dovážejí se také do závodů, kde se konzervují pro vývoz.

Mořských krabů hostí Kaiparský záliv nesčetné množství. Drobní rodové těchto koryšů opouštějí rádi vodu, stěhují se houfně na pobřeží, dělají si v půdě skrýše, táhnou do zahrád, sadů a nedlážděných ulic, křížují hbitě pěšiny a cesty, přepadají drobné živočichy, chápají se všech odpadků a zmocňují se útočné třebas lesklých plísků a sklíček. Vlhčí půda je tam od krabů samá díra a skulina.

V Helensvillu spatřil jsem po prvé rústi v zahrádkách vinnou révu. Slovanští přistěhovalci počali ji pěstovati na novozélandském severu nejdříve a berou z vinné tam založených již pěkný užitek. Vyrobené víno pijí hlavně zase Dalmatinci. Větší vinnice založili si rakouští přistěhovalci v poříčí Herekina (při



Tongajci při hře, záležející ve vrhu kokosových kroužků na rozproštěnou rohožku. Kroužek vržený hráčem prvním snaží se hrát druhý jiným kroužkem odraziti.

35° 20'). Vlach Bragato, jenž navštívil r. 1895 Nový Zéland, prohlásil jako odborník, že tamější krajiny hodí se k pěstění vinné révy co nejlépe.

Damarové lesy jsou již v okolí Helensvillu vyklučeny, a zůstaly pouze píly, kde se před lety kaurové dříví řezalo. Střediskem toho obchodu jest nyní Dargaville na severním pobřeží Kaiparského zálivu.

Z Helensvillu pluje parolod do Dargavillu dvakrát v tém-dni. Plavba trvá 7 až 8 hodin; polovici času zabírá plavba po zálivu a tolikéž asi plavba po mohutném proudu Vairoajském.

Četné píly založené při řece a stožary nákladních korábů plachetních i parních, jakož i vory kaurových kmenů, tažené vlečným parníkem, oznamovaly, že jsme již blízko Dargavillu. Kapitán přistal na chvíli s „Aoteou“ ještě v dřevařské stanici, jež jíz jméno Tororariki, vylodil poštu, přirazil potom ke břehům stanice Aratapujské, Hauraojské a Mangavharejské a zakotvil konečně v malé osadě, k níž položil základ pan J. Dargaville, první osadník tamější krajiny.

Vzdálenost mezi Aucklandem a Dargavillem činí asi 1° zeměpisné šířky. Ocitli jsme se tedy ze 37° na 36° jižní šířky.

Josef Kořenský: Cesta k protinožcům. II.

Únorová pohoda šla nám k duhu. Bylo slunečno a příjemno. Teploměr stodílný ukazoval ve stínu nejvýše asi 26°. Držitel Lynchova hotelu přišel nám vstříc již na palubu a odvedl si nás pod svou střechu.

Vážil si mne jako hosta příšleho z dalekých krajů, a pokládal si za čest uctívati mne darmo vínem, jež vypěstili dalmatští pobratimové na novozélandském severu u Hokiangu. K tabuli zasedal jsem společně s drvoštěpy a smolokopci.

Ještě večer vyhledal jsem obchodní dům velmožného pana Mitchelsona.

Doporučení získané od aucklandského advokáta otevřelo mi srdce dargavillského průmyslníka dokořán. Lepším vůdcem po pralesě damarovém nemohl mi býti nikdo jiný. Jeť pan Mitchelson chefem proslulé dřevařské firmy, zvané Mitchelson's Timber Co., a chefem obchodního domu E. Mitchelson and Brothers, Dargaville.

* * *

*

Druhého dne z rána odvážel nás vlak do samých útrob damarového hvozdu. Stanice slují: Flaxmill, Babylon, Rotu, Matahi, Taita, Maropiu, Ahikivi a Kailu.

První název prozrazuje krajinu oživenou závody na zpracování lenovníku.

Trat vede houštim a močály. Nad vodami míhaly se pestré vázky, a v korunách tisovitých stromů kahikateových, myrtovitých balmínů a košatých fuchsii vřzaly obrovské cykádý.

Místy rozbíli své stany ojedinelí smolokopci a žijí samotářský život jako praví křováci. Jinde prokmitá z trsů lenovníkových chatrě maorského domorodce.

Mokřejší místa jsou porostlá orobincem.

Na suchých místech při trati rděly se evropské máty a provázely naše kroky až k samému pralesu, nabyvše v Novém Zélandě kolonisační evropskou domácího práva.

Od stanice Maropijské stoupá lesní cesta do hvozdu damarových dosti příkře. Máme co dělati, abychom dorazili do samého pralesa za půldruhé hodiny.

Pokraj pravého hvozdu vrouben jest stromovitými kapradinami. Poutrníku zdá se, že se dívá na mohutné palmy.

Se stromy kapradinovými střídá se ob čas košatý strom z řádu sporýšovitých a zvaný po maorsku puriri, dle Presla drmek (*Vitex littoralis*), opletený bělokvětnými plamenky a mnohými druhy rostlin lianovitých.

Jdeme stále podél železné trati, založené k vyvážení obrovských kmenů damarových z útrob pralesa kaurového. Pan Mitchelson zbudoval trať výhradně k účelům dřevařským a sváží po ní klády dle fysikálních zákonů o nakloněné ploše.

Odvěký klid damarového pralesa místy již tam vymizel. Chvilkami umlkaly pádné rány drvoštěpů, a já mohl naslouchati virgilovskému pění křísů. Hvozdem ozývalo se též práskání bičů. Pohůnkové tažných volů popoháněli dobytek nejen bičem, ale také křikem a láním překonávali všechny překážky, jež se stavěly v cestu obrovské kládě, vlečené asi 20 silnými voly přes potoky, strže, úvaly, houšti a pařezy až k samé trati.

Drvoštěpové jsou tam odloučeni od veřejného života, ale těžká práce jde jim k duhu. Těla jejich vypadají jako těla klásických gladiátorů. Za svou práci běže každý drvoštěp odměnu týdně 60—80 korun dle našich peněz a k tomu veskeré zaplacení.

Z poražených kmenů damarových tekla ještě čerstvá pryskyřice, zvaná obyčejně kaurigum. Pamlskem bývá zvláště dětem, které jí žvýkají náruživě, naučivše se tomu od Maorů. Na mnohých kmenech lpěly dokonce i průsvitné rampouchy pryskyřičné. Některé měly barvu žlutou, jiné vypadaly jako mléčný opál. Některé chuchvalce pryskyřičné byly ještě kapalny, jiné již tuhly a stávaly se pevnými, méněce barvu do hněda nebo do černá. Kdýž jsem je zapálil, hořely, čadily a vydávaly líbeznu vůni jako kadidlo.

Maoři žvýkají nejraději pryskyřici kapalnou. Maorský název její jest *kapia*.

Další stezka vedla nás k horské bystřině, vyrývající si koryto ve tvrdém kamení eruptivním, dle všeho čedičovém. Tak dospěli jsme až lesní chaty, kde za dne vládne kuchař, chystající zatím drvoštěpům v pralesě zaměstnaným chutné pokrmy k obědu a k večeři.

Přišli jsme jako na zavolání. Kuchař vytahoval z kotlu rozčtvrceného skopce a zval svého pána se vzácnými hosty k ne očekávané hostině. Věru, že jsme se již na zákusek třásl. Ve

chvíli byl stůl prostřen jako v pohádce, a dlouhá tabule oplývala i lososem, uzeninou, rybkami, naloženými v oleji i v soli, zhuštěným mlékem, zavařeninami, kořalkou i čajem.

Kolem měly místa ložnice, vystlané pružnými lodyhami popínavého kapradí, jehož jméno *Lygodium articulatum*, maorsky *manganage*. Matrace jim nadívané osvědčují se znamenitě.

Nad ložnicemi zdálo se býti malé museum domácích keramiky. Byly tam hrnky a misky všeho druhu jako vybava každého drvoštěpa.

Kromě oděvu všedního visel tam šat sváteční. Opustili drvoštěp v neděli nebo ve svátek prales a zajede si do blízkého Dargavillu, nepoznává v něm již nikdo člověka námezdního, ale džentlmena. Ušlechtilý jeho zjev srovnává se pak též s bohatstvím jeho měšce.

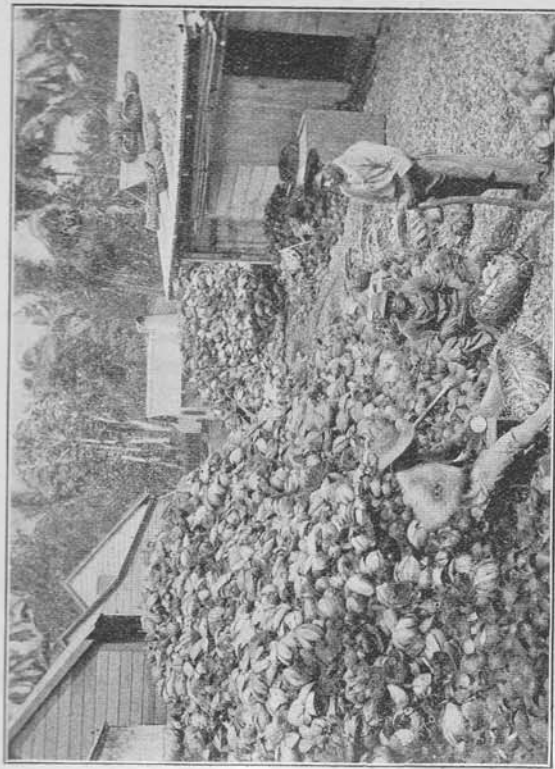
Pan Mitchelson nastoupil pak se mnou pouť hustinami, v nichž bouřil ručej a lámal se v kaskádách o balvany divoce nakupené.

Pravěcí velikáši stáli jenom místy a rozpínali košaté své koruny podle vůle své. Jenom nízký podrost je obstupoval. Mnohá damarón čítala svého věku již několik set let a měla v obvodu jenom několik metrů. Při zemi mívá v obvodu až 15 m. Výška celého stromu činí až 50 metrů. Kmen zužuje se až k rozvětvení jenom znenáhla a mívá v déli mnohdy i 30 metrů. Podobu takového obra představuje obrázek na str. 323.

Ač náleží damarón do rodiny stromů jehličnatých, přece nemůže se jehličím pyšnit, majíc listy široké, eliptické, kožnaté a vždy zelené. Pouze kulaté šišky prozrazují zřejměji její příslušnost.

Druh, jenž prospívá na Novém Zélandě, slove *damarón australská* nebo *kauri* (*Dammara s. Agathis australis*), anglicky *kauri pine*, a poráží se jen za tím účelem, aby se využitkovalo výrobného dřeva.

Damarón australská jest jedinou koniferou, která roste na Novém Zélandě má šišky; všechny ostatní mají bobule. Ale jakkoli zove se v botanice australskou, přece roste toliko na Novém Zélandě a nikde jinde na světě. Kalifornie má své nebotičné sekvoje, Libanon posvátné cedry, Nový Zéland damarón australské. Třeba tedy opravití údaj, jež přináší o tomto



Jak se kokosová jádra vybírají, rozkrájí, na slunci suší a jakožto koprak výrobě kokosového oleje vyvážejí.

dřehu damarón Ottův slovník, díl VI., str. 924. Damarón Nového Zélandu zove se tedy botanicky australskou, ale v Australii neroste. Kaurové lesy rozprostírají se pouze na Severním ostrově, a nejjihnější hranici jejich jest 38° j. š. Prosinec jest měsícem jejich květu.

Jak již jméno *damarón* obsahuje strom mnoho pryskyřice, ale průmyslníci cení vysoko jenom tu pryskyřici, jež vytékala ze stromů již dávno zmizelých, uložena jsouc nyní hluboko v půdě, ve které damaróně kdysi rostly. Angličané zovou takovou smělu obyčejné *gum*, *kaurigum*, nebo *kauriresin*. Pryskyřice ronící se z nyníjších damarónů má cenu nepatrnou.

V kaurových hvozdech novozélandských hospodaří obyčejně jenom drvoštěpové. Zřídka kde kopají v lesní půdě smolokopci, aby pátrali po gumě damarón již zaslých.

*) Malajský výraz *damar* znamená jednou pryskyřici, jindy světlo. Javanci označují tím jménem také lampu.

„Jak vidíte — vykládal mi ochotný pan Mitchelson — stojíme na místě, kde košatí se několik starobyklých obrů. Tomu zde jest jistě asi 400 let, tento pak není o mnoho mladší. Několik kroků od nás rozkládá svá mohutná ramena kolos třetí, čtvrtý, pátý a t. d. Jsou skoro všickni stejně silní a jistě stejně staří. Samotáře najdeme málo kde. Naše damaroni je strom společenský a spravuje se podle hesla svůj k svému, rovný k rovnému. Damaroné nestrpí vedle sebe žádného vetřelce a dopřávají z milosti místa jen nízkým stromkům a křovínám. Vyšší stromoví, jako je fuchsie, puriri, totara, miro, matai, může bujetí jenom ve slušné vzdálenosti. Stínem košatých korun damaroné vzájemně se ochraňují. Palčivé slunce a prudký vítr jim nesvědčí. Nejmhutnější damaroné z časů Kristova narození trčí k nebi jenom v hlubínách odvěkých tíšin lesních. Ale nyní promikli jsme již až do samotného damarového pralesa, rozřezáváme kmeny v kusy (logs) stejné délky a dopravíme je buď na železnici nebo svážíme je k řece, aby proud odnesl klády k pobřežním pířám. Řeka Vairoa jest dřívím tak zátarasena, že místy nemůže parník ani ku předu. Však se o tom přesvědčíte. Můj benzinový člun poveze vás proti proudu říčnímu třeba 30 anglických mil daleko až do Tangitirorije, a pojedete neustále mezi břehy damarovými.“

Pan Mitchelson vyvezl kaurového dříví do světa již za mnoho milionů korun. Nejbližším a nejvydatnějším odběratelem jest Auckland. Bělavé dříví kaurové má jako trvanlivé a lehké stavivo nejlepší pověst doma i v cizině. Výtěžek z kaurových hvozdu zaujímá v novozélandském hospodářství lesním nejpřednější místo. Ročně poráží se kaurového dříví asi za 25 milionů korun. Koráby, na něž se výtrobky dřevařské v Dargavillu právě nakládaly, náležely zemím různých dílů světa.

*

*

*

V okolí Dargavillu prostírají se také rozlehlá pole gumová (gum fields). Jedné kopaniny dostihl jsem povozen za hodinu. Kopčnatá půda porostla je tam pouze nízkým křovím manukovým, hasivkou jedlou a lipnicí (Poabrownii). Chvilími bořily se nohy v písčité zemi po kotníky, a všecken kraj vypadal jako pustina. Četní svízníci, kteří tam za mé návštěvy poletovali, prozrazovali ráz půdy. Utěšeněji

nevypadají prý ani jiná pole gumová, ačkoli zaujímají na celém ostrově přes 300.000 ha.

V jedné houštině tábořili tři smolokopci a vařili na ohništi čaj. Noc přespávají v dřevěné boudě. V ní mají uloženy také potraviny. Hlavním jídlem jejich jsou konzervy, kupované za laciný peníz v původních krabicích plechových, potom bram-bory, slanina a j.

Vedle povalovalo se několik pytlů, dále rýče a dlouhé železné pruty, jimiž smolokopci vyšetřují půdu a pátrají v ní po chuchvalcích kaurové pryskyřice. Zhusta narážejí železnou sondou na kusy větší než lidská hlava, výminečně pak na balvany o váze až půl metrického centu. Takové místo stojí již za rozkopání, a dobytý kus odměňuje bohatě namáhání smolokopcov.

Rozrývají-li smolokopci půdu rýčem, nalézají chuchvalce kaurové v rozličných hloubkách. Některé jsou veliké jako vejce, jiné jako pěst. Povrch smolných valounů bývá obalen korávinou a zemitým povlakem nebo je pokryt ostatky rostlinnými a v jedno tělo spojenými. Odstraní-li se zemina, ukáže se barva pryskyřice. Nejjasnější a nečistiší kusy platí se nejdražše. Kusy nečistší, hnědé a černé, jsou mnohem lacimější. Nejtmaší kauri pochází z bažin.

Hmyz, listy a plody objevují se ve valounech málo kdy. Oblý tvar chuchvalců ukazuje k tomu, že nynější lože jejich není vsudy původní, a že tam byly odjinud s hlinou a pískem připraveny a usazeny.

Dobyté chuchvalce smolokopci oškrabují, třídí podle jakosti, ukládají zboží do pytlů, odvažují na váze a odnášejí je na trh. Obchodem tím zabývá se několik velkých firem zvláště v Aucklandě. V jednom ukazovali mi chuchvalec, jenž měl velikost a podobu lidského trupu.

Skoro veskerá pryskyřice kaurová potřebuje se k výrobě pokostů. Pryskyřice nynějších damar australských dává laky nejméně cenné. Starobylá pryskyřice kaurová je tvrdší a rozpouští se těžce jak v líhu, tak v étheru a silicích.

Průzračné smily kaurové užiti lze v náhradu za jantar. Kuřácké špičky z ní zhotovené jsou na oko k nerozeznání.

V obchodě zove se novozélandská pryskyřice damarová kauriopa. Hlavním tržištěm v cizině je Anglie, ve druhé

řadě Spojené státy severoamerické. Za tunu počítá se na Novém Zélandě průměrně asi 1400 korun.*)

Podívno! Jak širošíř jsou kraje, v nichž se kaurová guma z půdy vykopává, a přece není tam po někdejších pralesích dmaroně australské ani památky!

Kdy a jak asi pralesy kaurové zmizely s povrchu ostrovní pevniny severního Nového Zélandu, těžko povědět. Po mnohé stránce upomíná výjev ten na vymření borovic jantarových při nynějším Baltu a na hojně nálezy sukciniové v těchto končinách.

Jak dávno je tomu, kdy damarové stromy bujely také na půdě naší vlasti, zůstává v české křídě otisky plodů jako doklad tehdejší své existence?

Starobylá pryskyřice kaurová vyskytuje se toliko v Aucklandsku a nemá nikde ve světě soupeře. Ceny její stoupají také den ode dne.

	tun	lib. šterl.
1890 vyvezlo se jí z Nov. Zélandu	7.438	378.563
1895 " " "	7.425	418.766
1900 " " "	10.159	622.293

Od r. 1853 až do roku posléze udaného vyvezlo se celkem asi za 10 milionů liber šterlinků kaurové pryskyřice, nebo dle našich peněz asi 240 milionů korun.

Dobýváním kauri zabývá se na Novém Zélandě asi 8000 osob. Jsou to dílem Evropané, dílem Maorů. Polovice gumového území náleží koloniálnímu státu, čtvrtina Maorům a čtvrtina soukromníkům.

* * *

Oči mé viděly, po čem jsem tak toužil. Parník odvezl nás šťastně po Kaiparském zálivu zase do Helensvillu, a ve chvíli na to vyhlíželi jsme z vozu železničního na gumové kopaniny při trati rozložené. Když pak objevily se na obzoru vyhaslé

*) Novozélandské pryskyřici kaurové podobá se velice pryskyřice damarová (resina damara), přivážená hojně z malajského ostrovi. Až dosud myslilo se, že tato smůla pochází ze stromu, jenž slove v botanice Damara orientalis, ale výzkumy Wiesnerovy tvzení takové vyvracují. Kterému stromu tečená pryskyřice náleží, není ještě rozhodnuto. Nepochybně je to rod Hopea. Viz o tom: Über die Abstammung des Dammars. Von Prof. Dr. J. Wiesner. Zeitchr. des Allgem. österr. Apotheker-Vereines. 1896.



Papaja obecná č. strom melounový (Carica papaja).

sopky Mt. Albert a Eden, tušili jsme, že jsme již zase v samém Aucklandě. Celé město vonělo líbezně myrhou, a ovzduší nasycené jejím dechem připomínalo nám požár, jemuž v obět padlo veliké skladiště gumové.

Po návratu z pralesť kaurových pomýšlel jsem již jenom na novou plavbu k ostrovům Jižního moře.

Na lodi „Manapouri“ bylo ještě dost míst na vybranou. Na přeplavním lístku bylo poznamenáno, že řečený parník odpluje dne 16. února o 5. hodině odpoledne.

Okružní plavba z Aucklandu k ostrovům Tongajským, Samojským a Fidžijským a potom do Sydneye stojí v I. třídě 20 liber šterlinků (480 korun).

Z plavebního řádu dovíme se pak, že je

z Aucklandu do Nukualofy (Tonga)	1100 nám. mil
z Tongy do Haapaie	120 " "
z Haapaie do Vavauje	80 " "
z Vavauje do Apie (Samoa)	347 " "
z Apie do Suvy (Fidži)	645 " "
ze Suvy do Sydneye	1753 " "
Dohromady	4045 nám. mil

Tedy zase hodný kus cesty 7280 km.

Tatáž společnost paroplavební (U. S. S. Co) vysílá lodi jednou měsíčně také do Rarotongy k ostrovům Cookovým (1638 nám. mil) a dále pak až do Tahiti (2222 nám. mil) k ostrovům Společenským.

Všecky ty kraje proputoval s fotografickým aparátem dovedný pan J. Martin z Aucklandu a může posloužit nejlepšími snímky fotografického svého umění zvláště přírodopytci. Fotograf Martin (Queenstreet 202) všimá si na svých výletech i rostlinstva a živočišstva, a katalog jeho vykazuje vše, čím jen tamější končiny světa vynikají.

* * *

*

„Pozdravujte doktora Pečírku a neopomeňte navštívit moji paní!“

Těmi slovy loučil se se mnou lékař dr. Funk z Apie, když jsem měl odplouti z Aucklandu a opustiti Nový Zéland navždy.

„Zdržte se u nás hodně dlouho, nejlépe do našeho návratu. Odporučuji vám zvláště málo prozkoumaný ostrov Savaii. Šťastnou plavbu!“

Těmi slovy loučil se se mnou guvernér Samojských ostrovů dr. Solf.

„Jakmile přistanete v Apii, vydejte se přímo do Vailimy. Náš správce postará se již o pohostinství.“

Těmi slovy vyprovázel mě tajemník pana Kunsta z vily Vailimy u Apie a opouštěl palubu.

„Ať vám tam ukáže správce toho velikého brouka v lihu chovaného!“ volal milý pan Voigt ještě s nábreží.

Přítel Klette byl poslední, jenž opouštěl palubu po třetím zvonění.

Málem byl bych zapomněl, že mi přišel na loď dáti poslední s Bohem také ochotný pan Hutter, přinášeje zároveň doporučení ke svému bratru do Nukualofy na posvátném ostrově Tongajském. Ještě jednou mi opakoval, že jeho bratr jest jedna ruka s králem tamějších ostrovů, a že mě uvede do paláce tongajského potentáta, chráněného pečlivými poberty anglickými.

Pan Hutter přišel na jižní polokouli odkudsi z Haliče, myslím že od Krakova. Zkoušel štěstí nejprve doma a poznal i Prahu.

Ale obchodní pokusy jeho talentu, vrozeného jemu již plemennou dědičností, nesly špatné ovoce na půdě evropské. Proto zatoužil podnikavý duch Hutterův po působišti nedotknutém ještě od jeho soukmenovců a zaletěl daleko od břehů staré Evropy do vod Jižního moře.

Dnes může si dopřátí někdejší chudás, vyšlý z vlasti do světa s ranečkem na zádech, nekolikanedělního odpočinku v satorních novozélandských a sbíratí zase nové síly k rozkvětu svého obchodu, založeného teď nejenom na ostrově Tongajském, ale také na kokosovém ostrově Haapajském.

Že byl laskavý Haličan obchodníkem od kosti, leží v povaze národa, z něhož Hutter pochází. Ale polsky mluvíti pan Hutter přece nezapomněl, ač prodlévá u protinožců již po mnohá léta. I hovořil on polsky, já pak po česku. Ale doporučení v otevřeném listě napsal Hutter pro jistotu hebrejsky.

Za hovorů o ostrovech Tongajských myslil jsem více na zajímavé zjevy z říše brouků, motýlů a pakobytek nežli na su-

šená jádra kokosová, která pan Hutter také vyváží. Sberatelská vášeň, probuzená ve mně již za mladosti, popadla mě na jižní polokouli jako zimnice a lomcovala mnou mocněji než kdykoli jindy.

Hlavou vířili mi snové o divuplné přírodě na ostrovech, jichž se měly mé nohy poprvé dotknouti. Pan Hutter měl mi přispěti na pomoc a utvrditi mě v očekávaných divcích.

„Pane Huttře“ — odbčil jsem z rozprávký, jež se týkala vývozu ze souostroví Tongajského — „je na vašem ostrově někdo, jež se zabývá studiem hmyzu, brouků, mravenců, švábů, motýlů, zkrátka entomologií? Zajímá mě zvláště jistý druh kobylek, jež prý v zápase o život vystříkují z tlamy ostrou tekutinu a oslepuje lidi.“

„Jakže?“ — vpadl mi Hutter do řeči — „sběratel kobylek, švábů, mravenců? Pane Kořenský, myslíte to doopravdy?“

„Ovšem“ — odvětim — „nad to pak bych rád viděl, zdali v kokosových plantážích vašeho ostrova objevuje se podivuhodný rak, jež rozbíjí klepety ořechy, aby z nich vybíral chutné jádro?“

„Pane Kořenský, ujišťuji vás, že se o takové věci nestarám. Kde je řeč, jak možno vydělati sto liber, slyším do veliké dálky, ale mluví-li se o kobylkách, broucích a ractech, zaepávám si obě uši, abych jich ušetřil pro záležitost obchodní. Proto jsem zde. Kdo by chodil pro kobylky až na Přátelské ostrovy! Vy-
dělávat peníze je můj životní cíl.“

* * *

Lepšího rádce našel jsem v doktoru Funkovi, jež zná poměry v Jižním moři jako pravý přírodopyscec. Prodlévaje již drahná léta v Apii osvojil si vědomosti polyneských jazyků a mohl se odvážiti, aby sepsal mluvnici samojské řeči s vokabulářem německým a anglickým.

Ve spisu Funkově čítal jsem za své plavby v Jižním moři denně, a podnes zní mi v uších: o letagata (člověk), o letamaloa (muž), o lefafine (žena), o leteine (dívka), o letaupou (panna), o letama (otec), o letina (matka), o levai (voda), o leniu (kokosovník), talofa



(dobrý den), t o f a (buď zdráv), i o e (ano), é e u (krotký), a a a (rostlina Siegesbeckia).

Také si ještě pamatují, že *le* jest určitý člen a že *o* znamená nominativ, dále pak, že *se* jest člen neurčitý (na př. se te i ne, ein Mädchen), a že Samojsci vystačí i i souhláskami. Chybí jim také *r*, a proto říkají Američanu t a g a t a A m e l i k a (doslovně člověk Amerika), Francouzovi t a g a t a F a l a n i (Člověk Francie), při čemž *g* vyslovuje se jako *ng*.

Srovnával jsem za několikadenní plavby řeč maorskou s jazykem samojským a přesvědčoval jsem se o velikém příbuzenství a shodě mnohých výrazů, jak vysvítá z těchto příkladů:

	maorsky	samojsky
jedna	tahi	tasi
dvě	rua	lua
tři	toru	tolu
čtyry	vha	fa
pět	rīma	lima
šest	ono	ono
sedm	vhitu	fitu
osm	varu	valu
devět	iva	iva
deset	tekau	sefulu
člověk	tangata	tangata
voda (řeka)	vai	vai
moře	moana	moana

Srovnávajíc samojštinu s ostatními jazyky polynéskými, uznáme, že řeč tongajská podobá se jí nejvíce vedle řeči tahitijské a maorské.

Doktor Funk přišel se svým spisem o samojštině v pravý čas. Po zabrání soustroví Samojského říší Německou r. 1899 vídá se gramatika Funkova v každém tamějším podniku německém.

Doktor Funk uvykl podnebí Jižního moře, tak že po vlastním domově již ani netouží. Samojská domácnost připoutala ho k ostrovu Upolu již do smrti, a pověsti o něm šířené učinily ho historickou osobou. Jeho zasnoubení s dezerou bohatého námořního loupčnicka za prvních dob, když se počaly Samojské ostrovy osazovati Evropany, ozařují ostrovního doktora gloriolou hrdiny.

Doktor Funk zná všechny válečné koráby světa, které kdy v Apii kotvily. Tak poznal i našeho krajana, fregatního lékaře doktora Pečírku.

Pan Voigt byl mým soudruhem již na lodi, když jsem se plavil z Neapole ke břehům australským. Představil se mi jako tajemník podnikavého pana Kunsta.

V obchodních spekulacích pan Kunst posud neustal. Za mé návštěvy uzavíral jeho tajemník pan Voigt smlouvu s paroplavební společností novozélandskou. Tak získal podnikavý pan Kunst parolod, která má sloužiti přímé dopravě mezi Apii a ostrovy Havajskými. Touto linií má se nahraditi paroplavební spojení, které před zabráním Samojských ostrovů Německem udržovala společnost americká. Ale od té doby, co také Spojené státy severoamerické urvaly v mezinárodním dělení trochu ostrovní země Samojské, hledí Amerika zeslabovati blízkého souseda v ohledu národohospodářském a udržuje teď spojení mezi Tutuilou a Honolulu. Námořská bývalá komunikace jest pro zájmy plantážníků německých v Samojském soustroví vysoce potřebnou a pan Kunst vidí v nové paroplavební linii mnohosižnou spekulaci. Plantážemi kakaovníkovými zakládá-nými na ostrově Upolu zahajuje podnikavý Hamburčan novou činnost v Jižním moři.

*

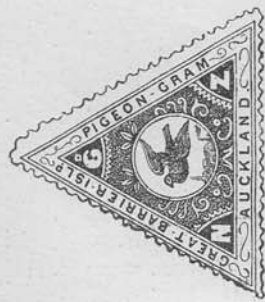
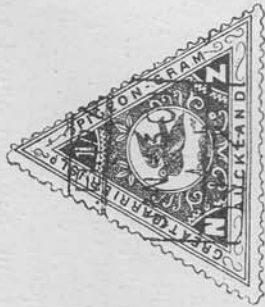
*

*

Plavbu k ostrovům tohoto moře nenastupoval jsem s největší srdnatostí. Prvá polovička února právě minula, a pověstné cyklony očekávaly se každou chvíli. Vzpomínka na ně zaplášovala na chvíli příjemnou náladu.

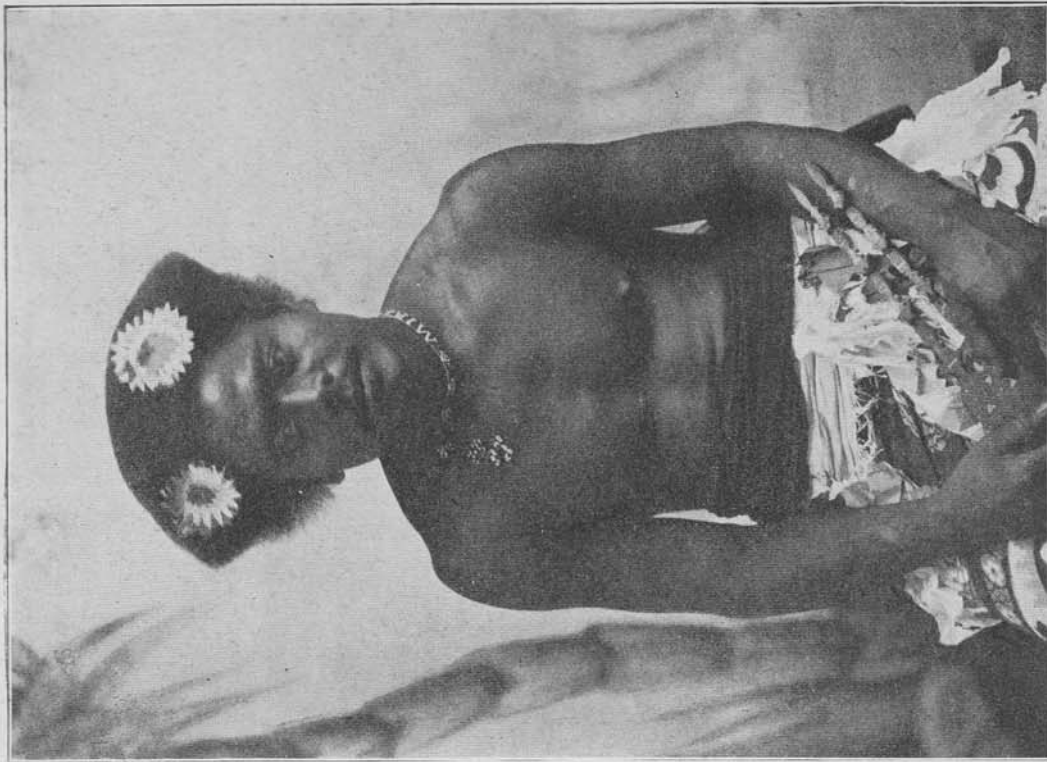
Loď hmula se ku předu a zvolna razila si cestu ve vodách Haurakijského zálivu. Ještě na chvíli ostal na obzoru kuželovitý vulkán Rangitoto a zmizel s očí, když pluli jsme již plnou parou podél ostrožny Colvillské, památné nejčistší pryskyřičí kaurovou, a když blížili jsme se k řadě větších a menších ostrovů zvaných Bariéry, protože odolávají prudkým nárazům rozbouřeného moře jako přirozená hráz svrchu jmenované zatoky. Ke břehům hornatého ostrova největšího (Great Barrier) plavívají se koráby zřídka kdy, a přátelské neb obchodní spojení obstarává mnohdy jenom holubice.

Novým jitem zaleskla se před námi jenom nekonečná pláň širokého oceánu, těžkému ovzduší přibývalo den ode dne teploty a vlhkosti, vlněný oděv ustoupil již dávno úboru tropického fraku, cylindr, kožená zavazadla a obuv pokrývaly se sivou plísňí, prádlo v kabině rozvěšené mokvalo, železné kování a zámky cestovních vaků vřichlede rezavěly, a pocitovali jsme všemi smysly, že plujeme již v teplých vodách Jižního moře.



Známky pošty holubi, zřízené mezi Aucklandem a ostrovem Great Barrier.

1/ značí šilink, 6d značí pence.



OSTROVAN FIDŽIJSKÝ.



Dívka z ostrova Fidžijského.

V Jižním moři.

Zřpyt lesklých broučků, pestrota jejich barev, nádherná motýlů třepetajících se ve vlhém ovzduší, podmořské zahrady stromovitých korálů kvetoucích jako květiny, koruny bujných palm, stvoly banánů zatížené rajským ovocem, hymny přestého ptactva a divné zjevy tropické květeny i říše živočišné rozplaměňovaly ve mně vždycky živé sny blouznivého mládí. Již tomu dávno.

Touha sběratelská pudila mne tam, kde podnikavý Evropan nové plány budoval a slibné osady v Jižním moři zakládal. Za rovník, k ostrovům Přátelským, Samojským, Vitským!

Exotické tvary a barevné tóny tropického hmyzu jímaly mou mysl více nežli starost o vezdejší chléb kdysi bídně vydělavány.

Ale snové přírodopyskytých vášní za mé mladosti se nevyplňovali. Svitala ještě jen jiskřička naděje.

Jan Cesar Godeffroy, zakladatel kdysi světového obchodu hamburského, obracel svého času pozornost k ostrovům Jižního moře a chtěl v nich mít bohatý zdroj nových příjmů.

Josef Kofenský: Cesta k protinožcům. II.

17

Spekulace zdála se býti podnikavému kupci mnohoslibnou. Poptávka po ovoci kokosovém byla veliká a odbyť mohl býti znamenitý.

A přece ležely přeturodné kraje v souostroví Tongajském a Samojském téměř ladem. Kokosovníky poskytovaly sice ostrovanům bohaté žně pro všechny jejich život, ale živná půda a příznivé podnebí mohly dávatí pěstitelům úrodu desateronásobnou, a plantáže nově zakládané mohly snadno dopomoci podnikavému obchodníku k velikému bohatství.

Lákavého toho vnařidla chopil se Godeffroy se vši energií a viděl již v duchu, jak jeho obchod dědem založený rozkvétá i v dálných končinách tropických za poledníkem, kde se již jiné datum píše.

Plantáže zakládané proslulou firmou hamburskou na ostrovech Samojských a Tongajských rostly v tropickém podnebí jako houby po dešti. Na místech, kde bujelo neproniknutelné houští, vysazovaly se palmy kokosové, jinde bělala se již kvítka kávovníková, rděly se jeho plody, v záhoncích pravidelně založených rozevíraly se pukavé tobolky bavlníkové a ukazovaly své chmýří, na polích vyrážela třtina cukrová, a v moři lovili potápěči perlorodky a vybírali z nich drahocenné perly.

Za nedlouho čítalo se v Jižním moři na padesát osad, v nichž měl hamburský velkoobchod své zástupce.

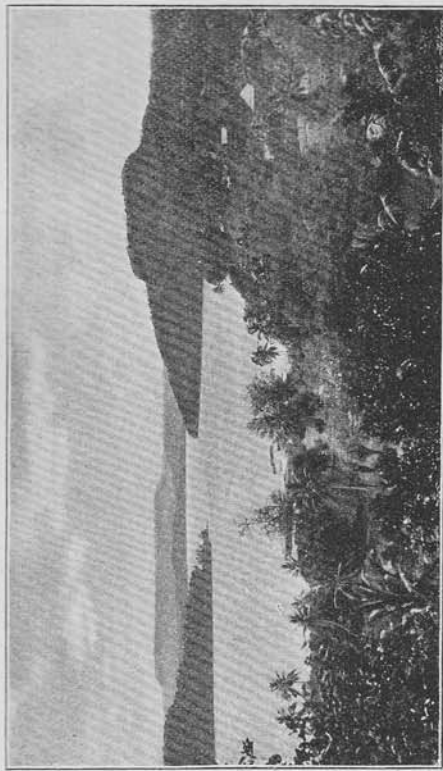
S tropickým ovocem a ostrovními plody širošířého Pacifiku přivázely se k ústí Labe také podivuhodné předměty národopisné a poklady moře vysoce zajímavé pro mysl přírodopisce.

Již v šedesátých letech minulého století choval Godeffroy ve svých sbírkách tolik rarit a pozoruhodných památek přírodovědeckých i národopisných, že bylo třeba zařídití pro ně zvláštní museum. Kapitáni starali se, aby sbírky rostly k veliké radosti samého majitele.

Godeffroy měl ve svém museu takové zalíbení, že vysílal do Jižního moře i odborníky, aby přírodniny sbírali, národopisné věci kupovali a přispívali vědeckými pracemi k výzpytu a poznání jmenovaného archipelagu.

Rada samostatných publikací vycházela v letech 1871—1879 a to v sešitech se záhlavím „Journal des Museum Godeffroy“.

Jeden z takových sešitů dostal se mi do rukou záhy na



V zátocě Vavaujské.

úsvitě svého vzniku a vznítil ve mně dřímající žár, býti sběratelem ve vodách Jižního moře a sloužiti firmě Godeffroyové.

Ale úpadkem firmy kdysi tak proslulé zhatily se také všechny mé plány, perutě příliš odvážného vzletu byly sraženy, a kouzlo bujných tropů ustoupilo vyšlapaným pěšinám těsné domoviny. Jen po nich kráčetí bylo mi souzeno po mnohá léta. Zápas o ve-zdější chléb nedovoloval tehdy, abych spatřil také země cizí a širé oceány.

Ještě dvakráté oživila potom ve mně touha po Jižním moři. Jednou za návštěvy musea firmy Godeffroyovy v Hamburku, po druhé za prohlídky těchže sbírek získaných koupí pro museum Lipské.

Podnik hamburského velkokupce vzal úplně za své, plantáže téže firmy přišly v majetek nové společnosti a proslulé sbírky národopisné krásli nyní dvorany musea Lipského.

Mezi tím mohl jsem se tužiti v turistickém letu po zemích bližších i vzdálenějších a odvážiti se dokonce až do pohorských krajů sibiřského Altaje.

Z předešly té vznikala touha vykonati cestu kolem světa. Okolnosti přály provedení. Světová výstava v Chicagu byla dobrou oporou.

*

Zkušenosti přinesené z krajů amerických, asijských a afrických povzbuzovaly mě k nové plavbě do páteho zemědlu, a tak spatřily mé oči po třiceti letech konečně i ty rajské ostrovní světy, jež tvoří pravé perly Jižního moře.

* * *

Za plavby Jižním mořem vystřídala se celá stupnice únorové pohody. Jednou bylo moře tiché jako beránek a klenba nebeská modrala se jako azur, po druhé se moře pěnilo a vařilo a rozpoutaný živel sýčel a zmítal korábem jako skořápkou, po třetí plálo a páliho tropické slunce, po čtvrté kryly oblohu šedé mraky, snášely se k zemi jako mocný lijavec a proměňovaly ve chvíli slunný den v temnotu noční. Jednou jsme se radovali na palubě jako děti a nadšeně prozpěvovali jsme při piané Händlovo „Hallelujah“, jindy pak zalézal každý do svého koutka jako zmoklá slepice a neobjevoval se u tabule dřívě, dokud moře rozbourené vzdáleným orkanem se neutišilo a ustrašeným pasažérům klidné mysli nenavrátilo.

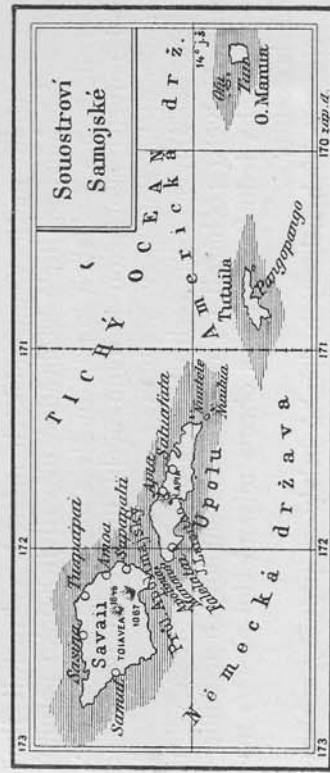
Jako v Anglii tak i v koloniích britských pronikly skladyby Händlovy do všech vrstev lidových, a německý skladatel stal se Homérem a miláčkem anglického národa. Za svého pobytu v zemích australských slychal jsem oratoria epického instrumentalisty a vokalisty skoro ve všech městech, a úryvky z jeho „Mesiáše“ byly by zněly na širé pláni Jižního moře mnohem déle, kdyby mořská nemoc nebyla horlivé pěvce a pěvkyně tak brzy rozprašila.

Za příznivé pohody urazil parník prodlením čtyřadvaceti hodin až 245 nám. mil (441 km), v jiných dnech o něco méně.

Malé pevniny ostrovní spatřují se mezi Novým Zélandem a Tongajským archipelagem velmi zřídka. Za jasného dne viděti lze nejdříve na východní straně skupinu liduprázdňných ostrovů Kermadeckových, počítaných ještě k Novému Zélandu a přiléhajících asi ke 30° j. š., čtvrtého dne postřehneme v moři také malebné zříceniny rozpadlého vulkánu, známého již mořeplavci Tasmanovi a poznamenaného na námořských mapách holandským jménem Pylstaart nebo Kaafa, a pátého dne z rána učiníme již vůni kokosového ovoce, vanoucí k nám z největšího ostrova Tongajského. S radostí pozdravujeme po pětidenní

plavbě pevnou půdu, zakrytou vznešenými palmami kokosovými a oživenou v přístavišti postavami zvědavých ostrovanů, a těšme se, až budeme se po ní procházeti ve stínu tropického stromoví.

Ještě nevyšlo slunce ani na obzor, když přijížděla parolodi vstříc kocábka s vlajkou ostrovního vládce. Lodička přivázela lékaře a celníky Jeho Majestátnosti (H. M.) krále Tongajského. Zdravotní stav veškeré posádky lodní byl shledán v pořádku, a kapitán mohl přistati u kamenného mola, zbudovaného ze samých korálů.



Ostrovní lékař dr. Mac Lennan bdí nad zdravím ostrovanů již několik let a přijímá za své služby odměnu ročních 500 liber šterlinků.

„Mnoho u nás neuvídíte,“ řekl mi dr. Lennan, když jsem se mu představil. „Dobře, že jste ještě přírodopysotec. K tomu mluví v cizině každý kámen a každá bylina. Jste-li v Jižním moři po prvé, budete snad ostrovní přírodou naši uchvácen, ale my již pro zjevy takové nadšení nemáme a vedeme zde život jako vyhnanci. Den, v kterém očekáváme loď, je našim svátkem, a kde jaký Evropan tu usedlý, každý ji vítá a každý pospíchá, aby se s ní za odjezdu rozloučil. Jak činíme my, tak činí i náš král. Tešíme se, že mě navštívíte. Můj jíздеcký kůň bude vám za vašich výletů ke službám. Tedy na shledanou! Za těmi košatými stromy jest mé obydlí.“

* * *

Psalo se 21. února. Parolod „Manapouri“ přistala u břehů ostrova, jenž nazývá se již ode dávna Tongatabu, t. j. Tonga posvátná. Slunce již citelně hřálo (v 8 hod. 28° C), když procházeli jsme se královskou residencí Nukualufoa. Obytná stavení její k sobě nepřiléhají, ale stojí o samotě. Kolem domků zelená se vysoká tráva a bují tam po celý rok. Také cesta vedoucí do královského paláce je zarostlá trávničkem. Řada štíhlých araukarií a kasuarin lemuje nábrežní plošinu.

Tu onde povalují se před domky obrovské skořápky největšího mlže, jehož jméno zéva veliká (T r i d a c n a g i g a s). Ohromné mísy toho měkkýše uvidíme i na všech potomních cestách v Jižním moři. V australských městech vykrašlují jimi kupci své krámy, majitelé letohrádků užívají jich jako patníků k portálům, a v kostelích konají mušle službu jako křtitelnice. Snad největší skořápkou k tomu účelu upravenou honosí se chrám svatého Patrika v Melbourně.

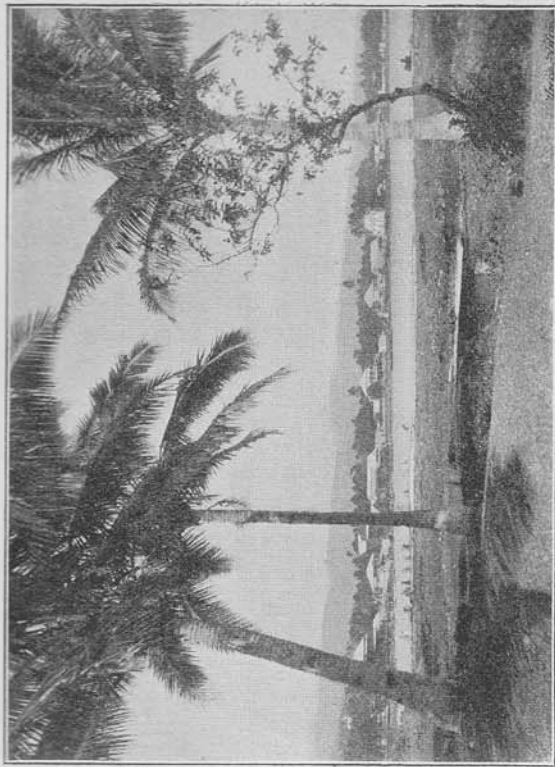
Na korálových ostrovech objevuje se zéva obrovská velmi hojně. Největší pocházejí od ostrovů Marshallových a Gilbertových. Váha jediného zvířete s oběma mísami činí až 1 1/2 metrického centu.

Na střechách některých domků bělaly se proužky rozkrájených jader kokosových, vyvážených v této podobě jakožto k o p r a do Evropy. Kokosovou vůni proniknuto, jest celé ostrovní ovzduší, a koprou voní tam jak příroda, tak lidé. Zvláště páchnou kokosovým olejem polonazi ostrované, kteří potírají se jím za tou příčinou, aby uchránili tělo před palčivými paprsky slunečnými a vzdorovali účinkům častých deštů.

Líbezněji voní ostrované, mažou-li své tělo olejem k tomu účelu parfumovaným. Zvláště činívají tak dívky, jež jsou na vdávání, a poněvadž ostrované Jižního moře pozdravují se obyčejně dotekem nosovým, potírají nejvonnějšími a nejdražšími voňavkami chřípě.

Za procházek po nábreží potkávali jsme Tongajce, kteří pospíchali k lodi s nákladem zelených banánků. Mnohý hrozen čítal jich až přes sto kusů. Zhusta odváží loď z přístavu Nukualofajského několik tisíc hroznů banánových. Vyvezené to ovoce jde dobře na odbyt v Australii, na Novém Zélandě a v Tasmanii.

Pěstění banánů nestojí ostrovanů mnoho práce. Stačí jen když se půda kypří a zbavuje býlí. Z četných výhonků odumřelých



Apia na ostrově Upolujském.
V popředí palmy kokosové.

byliny nechává se bujati toliko jediný, kterýž pak asi v devíti měsících dorůstá, opět mohutný hrozen banánkový v koruně dlouhých a širokých listů nosí a rovněž zase odumírá.

Banány počítají ostrované vedle kokosovníků a chlebovníků k nejpřednějším rostlinám kulturním a jídají jejich ovoce syrové i vařené. Zhusta připravují z něho proslulý banánkový pudink. Součástkami tohoto pokrmu jest ještě škrob a šáva vytlačená z rozstrouhaných jader kokosových. Nákyp ten chutnal mi tak, že naň dostávám podnes laskominy.

V Nukualofě spatřil jsem typy tongajských Polynesů prvně, a líbili se mi velice. Plet jejich jest barvy kaštanové, oči jsou černé a jiskrné, vlasy jako havraní peří, zhusta kaděravé. Orlíčí nos bývá často trochu zploštělý. Spíchatý nos není tam v oblibě, proto smačkuje jej ostrovanka svému děťátku mírným tlakem a přeje si ze srdce, aby tak již ostal.

Křiklavě vyjímají se mezi ostrovanů chundelaté vlasy rezavé. Ale nejsou to vlasy přirozené, nýbrž napoutštěné. Po

takových touží každý ostrovan a býti rezoumem pokládá Tongajec a každý divoch Jižního moře za vrchol své výzdoby.

Křiklavě vyjímají se také vlasy bílé. Tongajci posypávají je vápnitým práškem korálovým a to z té příčiny, aby se zhostili kousavých cizopasníků. Mítí na hlavě hosty toho druhu jest i mezi Tongajci nepřijemné, ne však neslušné, protože si je ostrované v prázdné chvíli rádi vybírají a jako pamísek žvýkají.

Oděvu mají Tongajci na těle málo, ale přece více než jindy. Zásluhu tu přičítají si missionáři, kteří pohled na nahotu těžce nesli a u vlády vymohli, aby ostrované zahalovali trup alespoň částečně.

Milejší než nějaká halena jsou Tongajcům girlandy z květů, listů a vonných plodů pandanových. Květinami krásí své tělo jak muži, tak ženy.

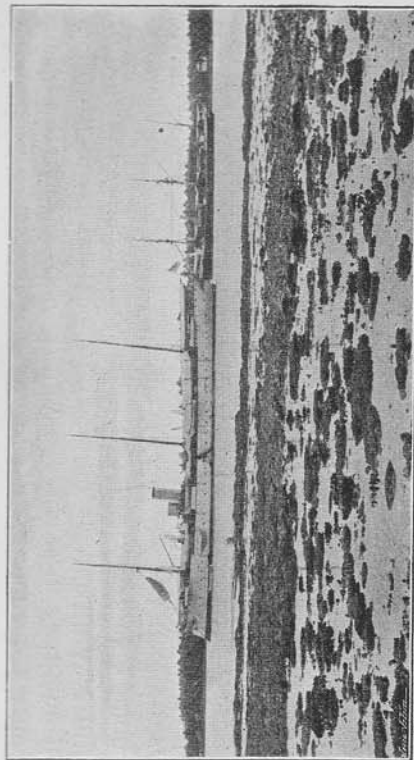
Plupa dívek, jež nám zkrížovala pěšinu, vedoucí k jezeru s brackou vodou, vypadala jako živá květnice. Vomým kvítím vyzdobeny byly jejich kadeře, šije, hrud i pestré pásy kolem boků. Zdálo se mi, že byla jedna dívka hezčí než druhá. Zteplé postavy činily je ještě půvabnějšími. Obraz na příloze 33. necht mluví za další popis.

Tongajské dívky zamihly se před námi v té chvíli, kdy nevěděli jsme si rady, která cesta vede k jezeru. Přišly tedy jako na zavolanou. I požádal jsem svou milou společnici, jež mě na vycházce po městěku provázela, aby se ostrovanek otázala, kterým směrem máme dále jíti. Měl jsem za to, že slečna Mola jako rozená Samojska bude se moci s tongajskými ostrovankami dorozuměti po samojsku.

Miss Mola — tak se naše kajutní družka podpisovala — prodlévala nějakou dobu v Aucklandě na Novém Zélandě, naučila se trochu anglicky a vracela se lodí „Manapouri“ do svého domova na ostrov Upolujský.

„Ráda bych se na cestu k jezeru vypykala,“ odvětila moje průvodkyně, „ale Tongajky by mi nerozuměly, kdybych je oslovila samojsky, já pak bych nerozuměla jejich tongajštině. Některá slova jsou sice společná oběma jazykům, ale v mateřské řeči dohodnouti se přece nemůžeme. Proto prosím, abyste se jich optal na cestu vy. Oslovíte-li je anglicky, budou vám snad rozuměti.“

A spanilé krásky tongajské otázce anglické rozuměly a ještě kus cesty k jezeru nás provázely.



Korálové pobřeží v Apii za odlivu.

Rozdíl mezi tongajštinou a samojštinou patrný jest na uvedeném příkladě, znamenajícím často uváděná slova z evangelia sv. Jana.

T o n g a j s k y :

He nae ofa behe ae Oтуа ki mama ni, naa ne foaki hono Alo be taha nae fakatubu, koeuhi ko ia kotoabe e tui kiate ia ke oua naa auha, kae ma u ae moui taegata.

S a m o j s k y :

Aua ua faapea lava ona alofa mai o le Atua i le lalolagi, na ia au mai ai Iona Atalii e toatosi, ina ia le fano se tasi e faatuatua ia te ia, a ia maua e ia le ola e faavavau.

To jest: Nebo tak Bůh miloval svět, že syna svého jednorozeného dal, aby každý, kdož věří v něho, nezahynul, ale měl život věčný.

Cestou k jezerku spatřoval jsem každým krokem opět nové zjevy vegetační. Ve mnohých rostlinách ostrovních poznal jsem staré své známé již z dřívějších cest po krajích obratníkových. Skoro v každém sadě rostly papaje, chlebovník, pandan, jámy, banány, cukrová třtina, užovnk, ozdobné krotony s pestrým lupením, bambus a j.

Pařaja není sice na ostrovech Jižního moře rostlinou původní, ale zdomácněla tam již všudy, přinesena buď do Polynésie z jižní Ameriky. Tongajci, Samojsci a Fidžijané jí dají vejčité ovoce mléčnatého toho stromu velmi rádi a pěstují jej pro bohatou úrodu a pro snazší záživnost papájek s jinou potravou velmi horlivě. Dužnina i celé ovoce podobají se podobně melonu, pročež zve se strom také melonovým (Carica Papaya). Viz jeho obrázek na str. 249.

Vezdejším chleběm denním Tongajců jsou také hlízovitě kořeny užovnkové, zvané v Jižním moři obyčejně taro nebo talo (Arum č. Caladium esculentum) a oblíbené pro škrobovitý obsah i mezi Maory a Kanaky na ostrovech Havajských, ba též až v Žaponsku. Štáva v hlízovitém kořenu obsažená pokládá se za jedovatou a proto jí dají se tarové hlízy a lupeny jenom vařené.

Bez papaje, jámu, užovníku, banánu, chlebovníku a kosovníku nemohli prý by Tongajci ani žítí.

Více než tyto kulturní rostliny tongajských ostrovanů zájímalo mě políčko posázené kavou. Bylo to po prvé, kdy jsem památný ten keř viděl na poli růsti, a nebyl bych ho ani poznal, kdyby samojská průvodkyně moje nebyla jeho jména vyslovila.

Vyslovte jméno kava, a ostrovanům Tichého moře dělají se již laskominy. Kava jest i Tongajcům náhradou za pivo, víno, kořalku, čaj, kávu, čokoládu, jenom že kava ani nerozpaluje, ani neopojuje, nýbrž ochlazuje a osvěžuje. Mnohými knihami a slovníky procházejí sice údaje, že oblíbený nápoj ostrovanů tichomořských a va nebo kava jest nápojem lihovým a opojným, ale já sám účinků takových nikdy jsem po něm na sobě neshledal. Také spolehlivý dr. Krämer, spisovatel klasického díla o souostroví Samojském*), poznamenává o kávě: „Že tento nápoj není alkoholickým, měl by již každý vědět. Pravda je také, že požitím nápoje kavového zmalátnělý chodec nabývá zase nových sil a osvěžuje se po namáhavém pochodu vůčihledě.“

Jako Maďaři uvyklí požívatí masitých pokrmů silně pátrikovaných, a jako v krajinách asijské Indie libuje si lid živý-

katí pepřový list betlový, hašeným vápnem pomazaný a práškem arekovým, kafrovým, muškátovým, gambirovým a tabákovým posypaný, tak zase třesou se ostrované tichomořští na trochu nápoje kavového. A nemožou-li se napít trochu kavy, tedy aspoň kavu žvýkají.

Název kava znamená tedy jednou nápoj, jindy pouhou rostlinu. Podle květu poznáváme v ní zvláštní druh pepře, zvaného v rostlinopise Piper methysticum (dle našeho Presla pepř opojný).

Ostrované žvýkají kořen kavový buď za čerstva, nebo usušený a na kousky rozkrájený. V tomto stavu mají ho v zásobě v každé tongajské a samojské domácnosti. Ale více rozkoše způsobuje ostrovanům kava připravená dle obvyklých obřadů jako nápoj.

Byl bych snad sbíral na kavovém políčku různé části pepře opojného pro svůj herbář ještě dále, kdyby nám nebyla přišla vstřícná dívka z protější residence. Spěšným krokem zaměřila k mé samojské průvodkyni a padla jí do náručí, poznavši v ní družku svého mládí. Byla to spanilá míšenka, jež vzešla z manželství tamějšího kupce Beckra s ostrovankou samojskou. Obchodník Becker přišel do Jižního moře z Německa již před více než dvacíti lety, vyvolil si za společníci svého života milou ostrovanku, jako činívá skoro každý Evropan v Jižním moři usazený, sblížil se v půvabné tváři své překrásné dcerušky a raduje se z jejího rozkvětu.

Smíšenky takové rozvíjejí se obyčejně jako růžová poupa, a sličná jejich tvář stala se v tropickém ovzduší přísloučnou. Jen půvabům líbezných dívek je co děkovati, že z přátelského svazku a volné lásky různobarevných rodičů vypučuje zhušta vzorné manželství. Ale čím vábnější jest tvář mladistvé smíšenky, tím rychleji vadnou líce mateřské.

Pan Becker chová v salonech své residence hotové museum přírodovědecké a rád se jím před každým pochlubí. Cenné jsou jeho sbírky korálů a mušlí, ale nejcennějším pokladem jest prý jeho sličná dcera.

* * *

*) Die Samoa-Inseln von Dr. Augustin Krämer. I. díl 509 str., II. díl 445 stran. Ve Stuttgartě 1902 - 3.

Kromě Beckra žije na ostrově Tongatabujském ještě několik Němců. Jímí usazení jsou na ostatních ostrovech Tongajských, jako je Haapai, Vavau a j.

Skoro všichni němečtí osadníci dostali se na ostrov Tongajské ještě za doby, kdy zakládala tam plantáže firma Godefroyova. Když pak převzala podnik společnost D. H. P. G., t. j. Deutsche Handels- und Plantagen-Gesellschaft, vstoupili němečtí příslušníci do jejich služeb a slouží jí podnes. Nejčtenější jsou rozšíření v Tongajsku členové spřízněných rodin Sanftů a Wolfgramů. Bylo mi řečeno, že pocházejí z Pomoránska.

Postavení německých osadníků zhoršilo se v posledních letech velice, protože politický vliv přenesl se s Německa na Anglii, a německý trh opanován jest anglickým. Z časů plantáží Godefroyových zůstal v Tongatabu také v. Treskow a žije v Nukualofě již přes 30 let. Ostrovnímu životu uvykl již tak, že na návrat do vlasti již ani nepomýšlí. Dvakrát pokoušel se, aby se podíval do svého domova, ale dvakrát se koráb ztroskotal, a Treskow zachránil jen život svůj.

Treskow zastává v Tongajsku úřad německého místokonsula. Obchod jeho záleží v nakupování sušených jader kosových pro D. H. P. G.

Rozpínavost Německa svrka se v Tongajsku do té míry, že němečtí příslušníci zanechávají vši politiky a žijí pokojný život ostrovní. Většina netouží ani po příslušenství německém, ani po tongajském a nemá občanství žádného.

Milý v. Treskow vítá ve své faktorii každého cizince srdečně i bez doporučení a rád připíjí si s ním při sklenici lahvového piva na zdraví. Jindy pívá prý jenom deštovou vodu. O říční je na ostrově zle, a voda studničná jest bracká.

Z doby německého plantážnictví udržela se na ostrovech Tongajských běžná mince německá. Kromě té kolují tam ještě peníze anglické a dollar americký, ne však jeho setiny (centy).

* * *

Prodlévá-li někdo jako turista v Nukualofě, jistě seznámí se také s rektorem tamější koleje. Pan profesor Roberts bývá mezi prvními, kteří přicházejí parolodi vstříc, vítá pasažéry a nabízí se jim s velkou ochotou za průvodce po městečku. Na konec pak zve vzácné hosty do své residence, nabízí jim za drahé peníze perleťové řezby a kamenné sekery a ujišťuje náruživého sběratele, že všechny ty památky jsou pravý a ujistuje pocházejí ještě z těch dob, když se připlavil k posvátnému ostrovu Tongajskému sám holandský mořeplavec Tasman.

Školy v Nukualofě založené vzlaly počátek ze škol misijních. Po prvé snažili se opanovati Tongajsko svým učebním misijním: společností Londýnské na sklonku 18. století, ale nepochodili. Také nezdánilo se hned, aby Wesleyani šířili mezi pohanskými ostrovy křesťanství. Ale apoštolé této církve nedali se odbyti, vytrvali a zakotvili se pevně na Haapai r. 1830.

Hůře dařilo se jim na ostrově Tongatabujském, kde jim překáželi katoličtí misionáři francouzští, ale na konec zvítězili intrikami nad svými bratřími v Kristu přece jenom Wesleyani, a od té doby šíří se duch jejich učení po celém souostroví.

* * *

Příbytek ostrovního lékaře Mac Lennana najde každý snadně. Spatříme-li podivuhodnou bránu, zbudovanou z obrovské čelisti mohutné velryby, můžeme být jisti, že stojíme před residencí doktorovou. Koho zajímají význačné choroby tongajských ostrovanů, ať navštíví salony Mac Lennanovy. Četné fotografie lékařem pořízené a zařazené v bohaté album podávají nám nejlepší obraz všech forem hrozných nemocí, jež jest na veškerých ostrovech Jižního moře domovem. Navštívíme-li pak s lékařem chýše některých domorodců, můžeme se přesvědčiti na vlastní oči, jak příšerně může tropická ta chorooba člověka zahaviti a zpotvořiti. U pacienta jednoho uvidíme obě nohy neobyčejně zvětčené a naduřelé tak, že se ob jemem rovnají nohám sloním. U léčence druhého zarazí nás úžasně mohutný šourek o rozměrech velikého pytle a dotýkající se dolejškem až samých kolen. U nemocné Tongajky uží-

me ohromná prsa, pokrývající celou krajinu i nejspodnější části břichů a obtěžující svou vahou trpitelku tak, že může sotva choditi.

Nemocných prvého druhu zastaneme v Jižním moři nejvíce, a sloní nohy uvidíme mezi ostrovy nejčastěji. Odtud vlastně pochází název šeredné té choroby, uváděné jakožto *elephantiasis* č. slonovina. Nemocí tou zbytnují zhusta ústrojí pohlavní, a zvětčený orgán váživá potom více než půl metrického centu. Dr. Krämer zobrazil různé tvary jmenované choroby v suplementu výborného díla svého o Samojsku.*)

O tropické slonovině bylo napsáno již tolik spisů a pojednání, že v takové spouště mizí již každý přehled. Ale jisto jest, že podnětem příšerného neduhu jest obyčejně cizopasný červík z rodu vlasovců čili filarií. Odtud zove se *elephantiasis* též *filariasis*. Přenášeci choroby jsou prý komáři, kteří z nemocných lidí zárodky řečených červíků do sebe ssají, v sobě je přechovávají a v dospělejším stavu do vody přenášejí, při čemž sami hynou. Napije-li se pak člověk vody bohaté embryony vlasovcovými, vnikají zárodky do cévstva a způsobují filariasi. Pokusy dovedl to nejméně (1899) Thomas Bancroft na komářích (*Culex ciliaris*) za tím účelem chovaných a filariíovou kreví živých.

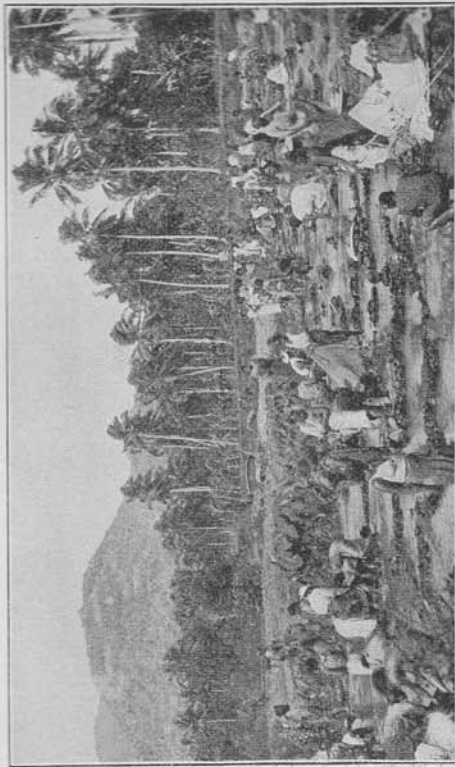
Zárodky filarií v krvi ostrovanů Jižního moře zjistili mnozí badatelé, jeden u Samojců, druhý u Fidžijců a Tongajců, třetí u Tahitánů.

K vyléčení choroby užívá se jodu, rtuti a chininu, jindy zase mléka, elektřiny, masáže. Nádory příliš veliké odstraňují se operací.

Ostrované pomáhají si od slonoviny zhusta sami. Někdy zbavují se nadbytečné krve řezem pomocí žraločích zubů nebo skleněné střeptiny, jindy stahují část nádoru, zaškrucují jej pevně nití a oddělují podvazanou část od nádoru ostatního. Rány způsobené řezem obkládají zhusta listy divokého pepře.

Evropané na ostrovech Jižního moře usazení podléhají slonovině málo kdy.

*) Die wichtigsten Hautkrankheiten der Südsee. *Ve Stuttgart 1902.* Kapitoly v díle tom obsažené mají nápis: *Tinea circinata und imbricata. Verruga und Framboesie. Elephantiasis und Lepra.*



Samojci loví ryby za odlivu mořského.
Na pobřeží palmy kokosové.

Také malomocenství č. lepra bývá na ostrovech Jižního moře a v teplých krajích celého Tichého oceánu nemocí dosti častou a po všem lékařském prozkoumávání chorobou nevyhojitelnou. Poslední dobou mluví se zvláště mnoho o ostrově Molokaji*) (v archipelagu Havajském), kam nešťastníci krutou leprou stížení bývají vyváženi, ode všech přátel a zdravých lidí oddělováni a ke zdlouhavému, ale jistému umírání doživotně vypovídáni.

Jako v zemích evropských, asijských, afrických a amerických, tak i na ostrovech Jižního moře hledají se léky proti lepře marmě. Isolace nemocných je jediný prostředek proti dalšímu šíření nakažlivé té choroby.

* * *

V blízkém sousedství lékařova obydlí vládne ve dřevěné dvoraně tongajská spravedlnost. Soudce končil právě řízení a opouštěl soudnou stolicí, upravenou jako kazatelna. Byl rád,

*) Ein Besuch von Molokai, der Insel der Aussätzigen. Von Professor Schauminsland. V Bremách 1900.

že mohl se sebe svléci přede psaný černý kabátec, obléci se do bílé tropické haleny a občerstviti se v síni policejního ředitele chladivou kavou, kterou tongajská dívka již připravovala. Příprava kavy, velebené nadšeně starodávnými zpěvy ostrovními, byla pro mne novinkou, a proto představitel jsem se oběma úředníkům se žádostí, abych směl býti na chvíli jejich hostem. Oba Tongajci vyslechli mě s úsměvem, zakývali vážně hlavou a vykázali mi místo vedle dřevěného okřínů.

Hezké děvčátko mylo si zatím ruce, vyplachovalo svá ústa vodou, posadilo se k míse, vyčeňovalo bílé zoubky, počalo žvýkat kousky rozkrájeného kořene z pepře kavového, kladlo chuchvalce tak získané na dno okřínů, přidalo k nim ještě kousek papriky, polilo všecko vodou, rozmačkalo užvýkané kuličky oběma rukama, odstraňovalo pevné částice z kapalin, chápalo se potom pravíci věchtu, udělaného z vláken ibiškových, promíchávalo jím zažloutlý nápoj, a lahodná kava byla hotova. Hned na to brala dívka do levé ruky nádobku zhotovenou ze skořápky kokosového ořechu, zvedla vysoko věchet do nápoje ponořený, nalévala kapalinu z věchtu do nádobek a podávala je žíznivému panstvu. Srkal jsem do sebe kavu v douškách, oceňoval jsem její chladivé působení a vzpomínal jsem si na slova doktora Funka: „Věřte, že vám bude kava chutnat. Neznám v našich tropech nápoje lepšího.“ A zkušební lékař z Apie měl pravdu.

Tongajci pijí kavu náruživě a dávají nápoji tomu přednost před šťavou z nezralého ořechu kokosového.

Za zvláštních slavností pije se i kava slavnostně. Bez tohoto obřadu nepočíná žádná volba samojského pohlavára, a kavu připravují pro účastníky četně shromážděné nejhezčí dívky a jinoši. Za obyčejných slavností domácích rozžvýkává kořen kavový vždycky ta dcera náčelníková, jež jest v celé obci jakožto panna (taupou) uznávána a sborem svých družek obsluhována a uctívána. První trošek kavy obětovávají pohanští Samojsci bohům. Nyní ustoupili bůžkové ostrovní Bohu křesťanskému, ale slova při libací obvyklá pronášejí se i na dále, připomínajíce nám zvyky starých Řeků a Římanů, kteří také o hostinách rádi na své bůžky pamatovali a trošku vína a vody nebo mléka a medu jim ukrápěli.

* * *



• Samojská pohlaví s králem Matafou uprostřed.

V úřadovně nejvyššího soudu dal jsem se pohostiti kavou, pan Huter hostil mě pak v Nukualofě dobrým pivem, ukazoval mi i svůj závod se smíšeným zbožím a provázal mě po vzdálenějším okolí. K vyjižděce zapůjčil mi kupec Hutter lehký vozík, doktor Mac Lemman svého konička, a již hotovili jsme se daleko za město, kde uprostřed bujné přírody a v hustinách tropické vegetace mají své chýše ostrované.

Vozovou cestu vtroubí po obou stranách dlouhá alej kokosovníků. Ovoce v korunách vysokých palm bud se zelenalo nebo již žlutlo. Slunce pražilo a tongajský náš vozka žíznil. Proto zastavil konička, vylezl obratně na palmu, uřízl nezralý ořech, udělal do něho otvor a dal mi lahodného nápoje v ořechu obsaženého okusiti. Ostatek vypil sám. Trhati kokosové ořechy může tam každý pocestný, ale jenom potud, pokud jest mu jich třeba pro okamžité občerstvení a k ukájení žízně.

Josef Kořenský: Cesta k protinožcům. II.

Osada domorodecká skládá se tam z čemých chaloupek v táhlé řadě postavených, o samotě zbudovaných a nádvořím opatřených. Střecha má podobu želvího štítu a je kryta listy palmovými, bambusem a lupením cukrové třtiny. Stěny chýše spleteny jsou z rákosu a kokosového listí. Košaté stromové zastíňují příbytky ostrovanů. V nádvoří mají své rejdiště děti, drůbež, vepří a psi. Také dospělí ostrované zdržují se po celý den před chýší a uchylují se do ní jenom na noc nebo za nepohody, uléhajíce potom na rohože uvnitř chýše rozprostřené.

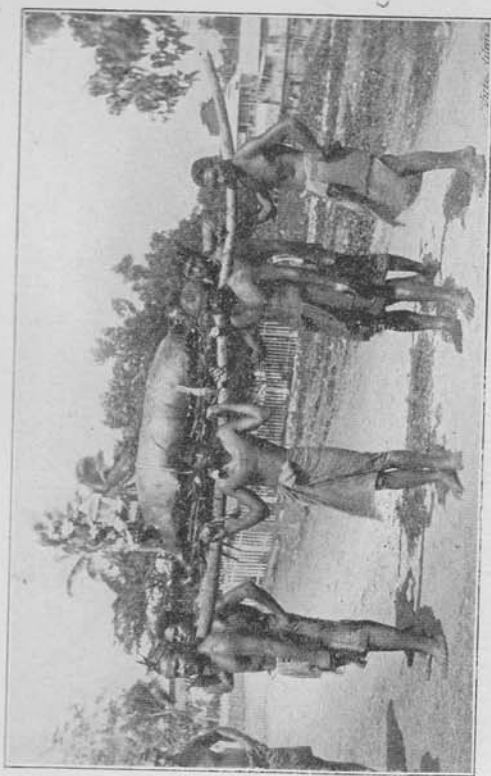
Všeliké odpadky, smetí a listí snášivají ostrované na hromádku svého nádvoří a spalují. Proto vypadá nejbližší okolí každé domorodé chaty velmi spórčadané. Aby takový pořádek byl zachován, o to péči má ostrovní lékař, jenž chýše ostrovanů navštěvuje a příslušné rozkazy veřejného zdravotnictví se týkající udílí.

Tongajci věnují svou pozornost nejen chovu vepřů, ale také pečlivě krmivají na svém dvorečku drobné psy, aby je potom zabíjeli a masa jejich pojídali. Vepří, psi, myši, kaioni a slepice jsou hlavní masitou potravou všech Tongajců.

V sadě, jenž ke každé tongajské chýši přiléhá, nescházívalí nikdy banány, chlebovníky, jámy, taro, oranžovníky, guava a j.

Stromek guavový (*Psidium*) jest rostlinou sice americkou, ale rozšířil se již ve všech zemích meziobratníkůvých. Ovoce jeho podobá se granátovému jablku nebo oranži a chutná příjemně. Jednou zove se ten strom *guayaba*, jindy *guayava*, v Samojsku *tuava*. U Malajců javanských slýchá se jsem název *dambru klutuk* (píše se po holandsku *djamboe kloetok*).

Novímkou byl pro mne strom, jež pěstují ostrované pro olejnatá jádra. Na prvý pohled vypadají jeho semena jako vlašský ořech. Také mají chuť jako náš ořešák. Domorodci buď jádra jádají nebo je rozmáčkávali a s baviněným chmýřím mísí. Nacpou-li těsto tak udělané do bambusového stébla a zapálí je, nahrazuje jim výrobek takový svíčku. Proto jmenuje se ořech ten po anglicku *candle nut*, t. j. svíčkový ořech, samojsky *lama*.



Samojci odnášejí vepře k hodlím.

Poslední dobou vyvážejí se jádra památného toho stromu, zvaného v rostlinopise *Aleurites triloba*, za moře. V Aucklandě viděl jsem jader takových veliký náklad lodní, ale do které země se vezly, nemohl jsem se dopítí.

Že spatřím bujeti v ostrovních houštinách také brasilskou citlivku (*Mimosa pudica*), nenadál jsem se. Americká ta bylínka, chovaná v našich teplých sklenících s velikou pečlivostí, vykonala již cestu kolem světa, zdomácněla ve všech tropických zemích a stala se jako nevyplenitelná buřeň postrachem všech hospodářů a hortikultúr. Domovského práva nabyla již na Cejloně, na Javě, na Sumatře, v Hongkongu a za málo let zakořenila se i na ostrovech Jižního moře tak výbojně, že jí ustoupiti musily všechny traviny. Marně vypisovaly se ceny, jak se pověstného toho býlí zbaviti. V Nukualofě a Apii (v Samojsku) jest mimosa hlavním složivem pobřežního pažitů a rázi si cestu i do pralesa. Vedle citlivky hyne každá jiná bylina. Sedne-li na mimosu muška, vosu nebo brouček, zpeřený listy její ihned se zavírají a zaplašují od byliny všechny drobné živočichy. Proto může citlivka bujeti plnou silou a šířiti se vůči *

hledě, nemajíc nepřátel ani mezi mravenci, ani mezi jiným hmyzem, zhusta rostlímám nepřátelským.

Také ozdobný keřík jihoaamerický *lantana*, v Tongajsku všudy obecný, rozšířil se již po ostrovech Jižního moře a počítá se s mimosou k nejhoršímu býlí ve všech zemích meziobrauníkových.

* * *

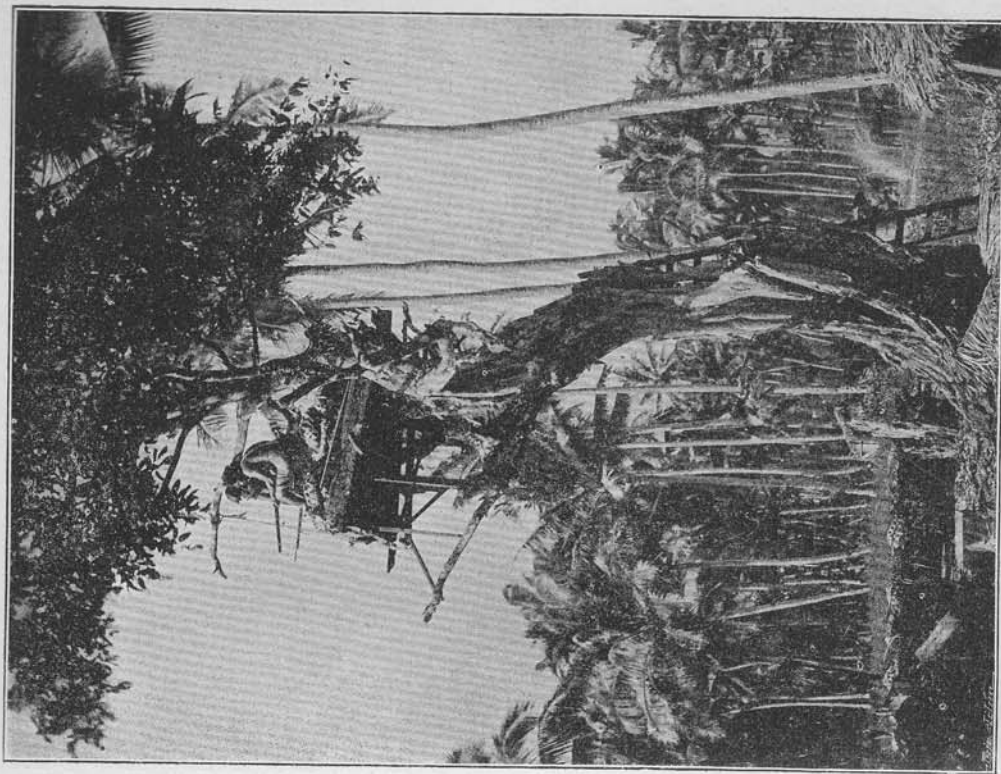
Ostrovních živočichů poznal jsem v okolí Nukualofy málo. V hustinách vídal jsem nejvíce holuby. Největším ssavcem je na ostrově pouze kaloň (*Pteropus tonganus*). Na jednom stromě bývá zhusta několik tisíc obrovských těch netopýrů. Všickni přespávají na větvích den a probouzejí se k čilému životu teprve večerem.

Strom osazený kaloňí kolonií (obr. na str. 253) zdá se býti obsypán samým ovocem nebo poset ptačími hnízdy. Za denního ticha vládne také ticho mezi spáči, ale probudíme-li je ze spánku křikem nebo hodíme-li mezi větve hrst písku nebo hlíny, počíná se domněle ovoce hýbati, a pištění kaloňů nemá potom konce.

Západem slunce opouštějí kaloňové své sídliště, táhnou houfně do okolí a vrhají se na ovocné stromy. V sadech mangových a banánových nadělají mnoho škody. Ostrované Jižního moře opékají ulovené kaloně v plameni a s chutí masa jejich požívají. Přípravou tou pozbývá kaloň zápachu, jenž se stal mezi Polynesy příslovečným.*)

S nadšením vydal jsem se do volné přírody, uprostřed níž ostrované přebývají, ale ještě více jsem se radoval, když jsme lesní cestu opustili a zase do Nukualofy zamířili. Roje much provázely nás stále v patách a překážely mi ve sbírání ostrovních přírodnin. Také málo věcí mohl jsem získati na ostrově koupí. V Nukualofě koupiti lze ještě nejspíše ozdubky z mušliček, tongajské vějíře a dlouhé dřevěné hřebeny, u ostrovanů Jižního moře velmi oblíbené. Národopisné tretky toho druhu prodává tam jistý kramář německý.

*) Samojec říká o soudruhu, jenž se nekoupává, že smrdí jako kaloň nebo jako prase.



Za povstání ostrovanů Samojských měli nejlepší střelci hřídky na stromech (*ifi*, *Inocarpus edulis*).

Z přírodnin kramářem mně nabízených zajímala mně nejvíce hnědá vejce tabonovitého ptáka, jenž jest domovem toliko na nedalekém ostrově Niuafoa.

Již samo jméno mluví, že je to souš s kokosovými palmami. Značít v samojské řeči slovo niua ve fidžijském jazyku nui kokosovník. Ostrovy podobného jména jsou také Niue a Niua.*)

Niuafoa jest ostrůvek nepatrný, ale svou zvířenou nad jiné památný. První zprávy o něm máme již z let 1606. Přístup k němu jest velmi nesnadný. Délka jeho neobnáší ani 2 km. Lávnové kamení, proměněné na povrchu již v černou prst, zvedá se do výše až 200 metrů. Ze všeho je patrné, že jest ostrov Niuafoa sopkou. Jícen vulkánu je nyní zalit jezerem. Voda jeho jest brakická. Rybí prý v ní nežijí. Místy vyvírají na ostrově ještě horké prameny sirmé. Sopečné výbuchy byly tam pozorovány několikráte, a ostrované utrpěli jimi zkázu na majetku i na životech. Za erupce r. 1867 tekla láva z devatenácti jícňů najednou a řítila se do moře.

Obyvatelé toho ostrova neliší se od svých sousedů Tongajských skoro v ničem a shodují se s nimi v řeči i obyčejích. Od Tongajců přijali ostrované křesťanství již asi před sedmdesáti lety.

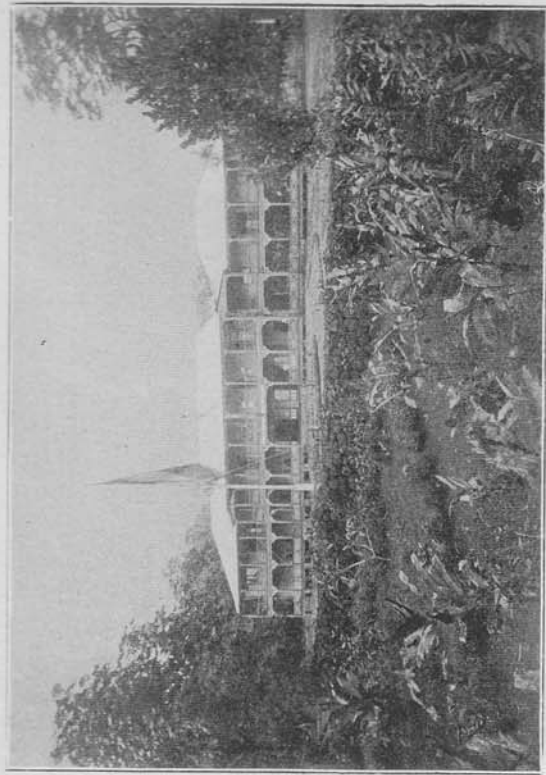
Ostrov čítá celkem asi půldruhého tisíce Polynesů a jenom 3 bělochy.

Jako všickni ptáci tabonovití čili megapodi (viz str. 274. I. dílu), tak i tabon z ostrova Niuafoajského nesedí na vejcích, aby je vyseděl. Megapodi australští ponechávají tu práci teplu, jež se vyvinuje hnitím ústrojných látek, megapod ostrova Niuafoajského snáší vejce do teplého popela sopečného. Kuřátko v popele vylhlé dohrabává se potom nožkama povrchu zemského a jde hned samo za svou výživou.

Domorodci říkají památnému tomuto opeření mala-u, ornithologové Megapodius Pritchardi.

Líhnutí kuřátek ponechává teplé půdě vulkanické také tabon, jenž žije v souostroví Bismarckově (u nové Guineje). Jednou zahrabává snesené vejce hluboko, jindy klade je hned pod povrch teplého popela. Zajisté, že přesvědčuje se o při-

* Jména ta dlužno čísti: Ni-u-e, Ni-u-a, Ni-u-a-fo-u.



Vila Vailima u Apie.

měřené teplotě jako nějakým termometrem a dle ní také hloubku lužka odhaduje. Badání, jež tam v té příčině byla odborníky konána, věrohodně to potvrzují.

Tabon z Bismarckova souostroví uvádí se v přírodopisných knihách jakožto Megapodius eremita.

* * *

K návštěvě Jeho Veličenstva krále Tongajského, vážícího 300 anglických liber, nedošlo. Řeklo se nám, že král Jiří Tubou II. Taufaa Ahau právě spí a že audience neudělí.

Královský palác vypadá jako dřevěný pavilon z nějaké výstavy. Je natřen bílou barvou, opatřen verandou a věžkami, pokryt plechem a lemován ohrazeným sadem.

Nynější král ostrovanů Tongajských vládne teprv asi 10 let a stal se jakožto pravnuk zesnulého krále následníkem trůnu.

Nad ostrovy Tongajskými vládlo dříve několik náčelníků, ale rokem 1845 přešlo panství do rukou krále jediného. Angličtí

misionáři měli na královském dvoře velký vliv hned od počátku, uspořádali v ostrovní říši zákonodárství a položili základ k zemskému zřízení konstitučnímu. Od té doby mívají poslanci lidem volení a členové parlamentu králem jmenovaní každé dva roky sněm v Nukualofě. Od té doby mají i Tongajci čtyřčlenné ministerstvo s premiérem v čele a mají také nejvyšší soudní dvůr, poroty, soudy policejní a j. Vojenská armáda čítá asi 500 mužů. Potřebného výcviku dostává se ostrovním vojnům od tří bělochů, z nichž jeden jest Angličan, druhý Američan, třetí Němec.

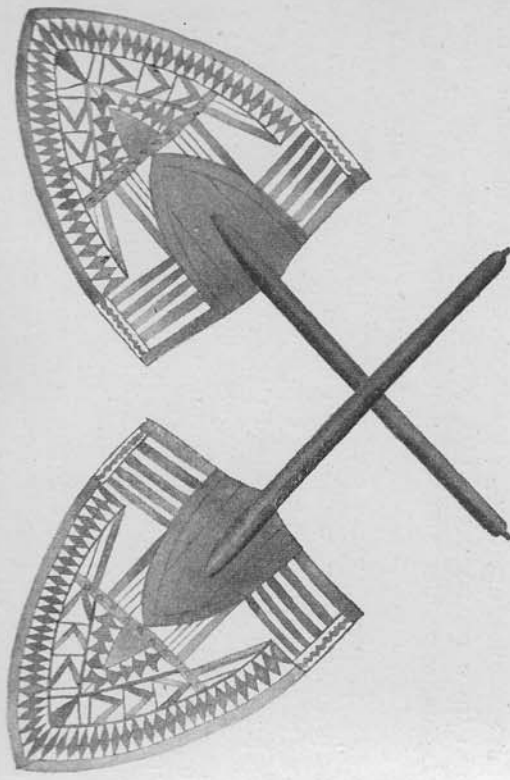
Dokud měli v Tongajsku vrch Němci, vyznamenával císař německý krále Jiřího I. vysokými řády, a ostrovní potentát nazýval Viléma I. svým přítelem, ba i vyžádal si na něm, aby Německo ujalo se nad ostrovní říši protektorátu. Ale když pak přivtělena byla část Samojska k říši německé, musilo se Německo zříci všech nároků na Tongajsko, a ochrannou ruku drží nad ním Angličané od 19. května 1900.

Tongajsko skládá se ze 32 větších a asi 150 menších ostrovů. Rozloha všech činí asi 1000 čtv. kilometrů. Některé ostrovy skládají se z pudy korálové, vyvýšené nad hladinu moře jenom několik metrů, jiné jsou původu ohněrodého a mají vyhaslé nebo ještě činné sopky. Zemětřesení bývají tam zhusta. Místy pozorovaly se erupce podmořské, ale vulkanické ostrůvky, jež vydraly se výbuchem nad povrch moře, brzy zase ve vodě utonuly a zmizely.

Výzkumy hlubinné potvrzují domnění, že ostrovy Tongajské spojeny jsou úzkým podmořským hřbetem, jehož částmi jsou i ostrovy Kermadecké a archipelag při Novém Zélandě. Obě strany dlouhého toho hřbetu zapadají do hrozných hlubin podmořských, stanovených místy až na 9427 metrů. O málo hlubší propasti mořské zjištěny byly jenom při ostrovech Karolinských.

Všech ostrovanů, nad nimiž má vládu král Jiří II., počítá se přes 20.000. Cizinců, zvláště Angličanů a Němců, žije v Tongajsku na 500.

Ostrov Tongatabu má obyvatelů nejvíce, skoro polovičku veškeré populace. Rozloha jeho činí asi 430 čtv. kilometrů. Průměrná výška nad mořem obnáší 6 metrů. Nejvyšší kopce nepřesahují 70 m.



Samojské vějíře.

Vyšší jsou ostrovy vulkanické. Mohutným kráterem honosí se vyhaslá sopka ostrova, jehož jméno Ka o. Nejvyšší jeho bod měří 1524 m.

Menší ostrovy spravují místní správcové, nad ostrovem Tongatabu vládne přímo král, nedávno ženatý.

O svatbě mladého krále Jiřího II. mluvilo se před čtyřmi lety v celém Jižním moři. Každý tázal se zvědavě, která dívka stane se královnou. V Nukualofě sjižděli se již správcové ostrovů, aby přítomni byli královské veselce. Ale ani té doby nevěděli ještě nikdo o příští panovnici. Hádalo se, že král pojme za manželku líbeznu slečnu Jenny, dceru německého místoposlana, jenž se oženil se Samojkou. Mnoho mluvilo se též o princezně tabitijské, zvané Edith Marie Pomare Vahine. Ale k velikému překvapení všech ostrovanů vzal si král Jiří II. dne 1. června 1899 za manželku devatenáctiletou princeznu Lavenii, dceru svého policejního ředitele Kuba. K uctění mladé královny byly potom vydány také nové poštovní známky se zářeční písmenou jejího jména.

Tongajského krále líčili mi přátelé z Nukualofy jako boдрého, byt i až příliš tělnatého chlapíka. Na Novém Zélandě

naučil se nyní král Tongajců sice anglicky, ale mluvíva obvyčejně tongajsky. Za svých studií v Aucklandě osvoji si též hru na piano a vycvičil se v hudbě tak, že řídí v kostele chrámovou hudbu.

Jakkoli Angličané pořídili ostrovnímu králi nádherné uniformy generálské, přece chodí potentát Tongajců nejraději v pohodlném domácím kroji: nosíva kolem boků plachetku (vala) a obléká na se bílou kazajku.

V takovémto oděvu chodí i předseda tongajského ministerstva. Nemohl-li jsem mluvit s králem, navštívil jsem ale spoň ostrovního premiéra. Na navštívení, kterou jsem si se vzácným pánem vyměnil, čtou se tato slova: Josateki Toga Veikune. The premier. Nukualofa.

Pan Veikune úraduje ústně i písemně jenom tongajsky. V prázdných chvílích zabývá se rád hvězdářstvím a dívá se často do hvězdnatého nebo pěkným teleskopem, jenž jest nejcennější ozdobou jeho úředního salonu.

V blízkém sousedství královského paláce stojí korálový náhrobek zesnulého krále Jiřího I.

Ze starých časů pochází pomník, jenž jest zbudován v Kantonze, asi 16 angl. mil od Nukualofy. Památník ten, zvaný u Tongajců hamonga, podoben jest dolmenu o třech obrovských kamenech. Dva pilíře zasazeny jsou do země kolmo a třetí spočívá na nich jako trám. Z které doby podivuhodného díla pochází, neví se. Posílá-li někdo pohlednice z Tongajska, jistě pošle také obrázek brány z pověstného a záhadného trilitionu. Mezi ostrovaný koluje podání, že kamenná ta brána jest dílem božským, přineseným na posvátnou Tongu již za nejdávnějších dob.

Hroby bývalých náčelníků ostrovních jsou v někdejších sídle jejich, jež slove Mu'a. Valy a příkopy tehdejšího opevnění znamenati tam lze doposud.*)

Hrobky ostrovních pánů, kteří nazývali se tuitonga (tui = pán), t. j. držitelé ostrova Tongy, a byli dle národního podání původu božského, nalézají se v zátiší stinného pralesa. Ostrované říkají těm památníkům langi. Hrobek takových

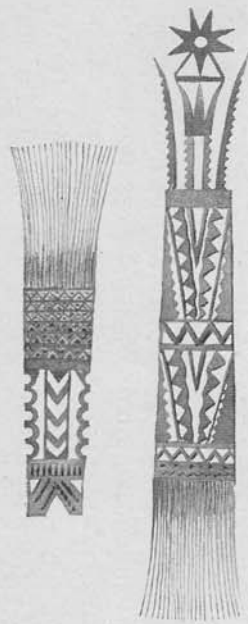
*) Königsgräber auf Tonga von Arthur Baessler. (Städee-Bilder) V Berlině 1895.

jest několik, ale všechny vystaveny jsou z ohromných monolithu, stupňovitě na sebe položených.

* * *

Z posvátné Tongy odplula naše parolod k ostrovům Haafajským. Paluba byla osazena pestrou směsicí Polynesu. Někteří vrátili se z návštěvy a plavili se zase domů, aby se co nejdříve opět na novou cestu ke svým známým vydali a s nimi při kokosové číši lahodné kávy se potěšili a pobavili.

Takové návštěvy konají Polynesoové velmi rádi a plaví vají se z ostrova na ostrov několikráte do roka, a to v čemých



Samojské dřevěné hřebyny.

společnostech. Za útulek a noclehárnu slouží tažným ostrovanům zvláštní stavení, k tomu účelu zbudované.

Loučení s lodí v Nukualofě bylo pohnutlivé. Přátelé provázeli ostrovní hosty houfně, mávali pestrými šátky, svlékali se sebe oděv, házeli jej za veselého jásootu do vody, vrhali se s nábreží do moře a opět zahozené plachetky vylovovali. V posledním okamžiku metalí ostrované na palubu ještě čerstvé lody kávové, aby soudruzi jejich měli za plavby co žvýkati, a provázeli loď zrakem až do té chvíle, dokud nezmizela s obzoru.

Rozjaření palubníci, vykrášení vonným kvítím a rudými bobulemi, nezaháleli potom ani na chvíli, rozkrajovali kokosové ořechy, kousali cukrovou třtinu, podávali si navzájem banánky, žvýkali čerstvý i sušený kořen pepře kávového, kouřili cigaretky a bezstarostně užívali rozkoší tiché plavby. Ve čerem rozláchaly se po palubě harmonické zpěvy, a národní písně tongajské zanikly teprve pozdní dobou noční.

Slunce časného jitra zlatilo koruny palem kokosových, když blížila se parolod ostrovu, náležejícímu k archipelagu Haapajskému neboli krátce k Haapaji.

Haapajské souostroví složeno jest asi ze 40 drobných pevnin korálových, z nichž není ani polovice obydlena. Největší ostrov má pouze hodinu cesty v déli a slove Levuka.*) Na Levuce soustředěn jest hlavní život obchodní. Ostrované žijí se skoro výhradně pěstěním kokosovníků, a kopra jest jediné zboží, jež se z Levuky vyváží. K tomu účelu má tam německá společnost plantážní svého zástupce a faktorii. Ale výtěžek z kokosových sadů nebývá každý rok příznivý. Jednou vadí bohaté úrodě veliké sucho, jindy prudké víchřice.

Loď „Manapouri“ kotvila u ostrova Levuckého pouze několik hodin, aniž přistála až k samému břehu. Pasažéři vylodují se tedy na ostrov ve člunech.

Vyloděné Tongajce vítali na březích všickni ostrované. Také pro ně jest příjezd zámořské parolodi národním svátkem. Všickni pozdravovali se co nejsrdčeji a na důkaz přátelství dotýkali se každý nosem nosu svého soudruha.

K uvítání dostavili se na pobřeží také všickni tři Němci, usazení na Levuce jakožto obchodníci již od několika let. Ale něco zvlášť zajímavého ukázati nám na ostrově nemohli. Dřevěná vila, v níž král Tongajců ob čas přebývá, nestojí věru za prohlídku.

Ostrov sám jest na všech místech jednotvárně plochý a jenom nepatrně nad moře vyzdvížen. Takového rázu jsou všechny ostatní ostrůvky. Mnohé přiléhají k sobě velmi těsně a odděleny jsou od sebe tak úzkým pruhem mořským, že se lze dostat za odlivu z jednoho na druhý skoro suchou nohou. Ale nouze o dobrou vodu je na všech ostrovech Haapajských stejně veliká.

Na podrobných mapách uvádějí se v archipelagu Haapajském tyto ostrovy: Alefa, Orutolu, Uiha, Foa, Nukunamu, Fakakakai, Mounga, Ofalanga, Luhunga, Lofanga, Mukabulo, Meama, Niniva, Fotuhae a j. Přiléhají vesměs asi ke 20° j. š.

*) Levuka zove se též přístav na ostrově Ovalaujském v archipelagu Fidžijském.

* * *

Z Levuky k ostrovům Vavaujským plavila se naše parolod' asi 9 hodin. Skupina tato má své jméno podle nejdůležitějšího ostrova, jež slove Vava'u. Složením všech ostrovů jest zase korálový vápence, jenom že se vynořuje nad moře i přes sto metrů vysoko a překonává malebnými partiemi všechna sousední souostroví.

Plavba mořskými těmi končinami vyžaduje největší obezřetnosti kapitánovy. Každou chvíli zjevují se před námi nové mělčiny a útesy korálové, poznamenané na anglických mapách jakožto reefs (rýfy) a patrné za klidného moře již z daleka. Voda se na nízkém a táhlém tom úskalí korálovém stále třští a pěná a běže na se podobu stříbrných pruhů a věnců. V takových místech zbarvuje se živel pojednou jako mléko, odráží se nápadně od azuru široho Pacifiku a označuje Jižní moře bělostným pruhem, podobným mléčné dráze nebeské. Pochoval jsem, proč angličtí cestopisci nazvali námořskou tu cestu „milky way of the ocean“.

Ale zkušeni mořeplavci vycházejí i z tohoto bludiště mělčin a úskalí šťastně a vykonávají pravidelné plavby své bez zvláštních lodivodů. Nepamatují se, že bych tam byl viděl trosky nějaké parolodi zámořské.

Nejedna mělčina, jež se v Jižním moři ukrývala před lety ještě pod vodou a na mapách takto byla označena, vyčnívá teď již nad hladinu a proměňuje se v ostrůvek stále větší a vyšší. Dovední stavitelé drobných těch pevnin, polypropové, dávno přestali již na mělčinách pracovati, odumřeli, zahynuli a zůstavili po sobě jenom vápenitou budovu jakožto půdu pro příští vegetaci. Stromovité stavby četných druhů korálových ztroskotaly se vlnobitím, proměnily se v ssutiny, úlomky a písek, vzaly na se podobu pevných slepenců a zrnitých vápenců a přioděly se řasami i vyšším rostlinstvem. Místy zapustila své kořeny i palma, jinde vypučelo semeno pandánové, a zelený ostrůvek vyčnívá pak z pusté pláně vodní jako utěšená oasa na poušti. Jednou vyčnívá korálový ostrov z moře jako rozevřený věvec, jindy jako podkova a obstoupen jest vodou vnitř i zevnitř pevné hráze své.

Pamatné budovy takových atolů ohledali zeměpisci, prozkoumali jejich složení a vynesli na den z jejich útrob nejenom

lasturnatý a korálový vápenec, ale i lávu, čedič a jiné kamení, jež zroditi mohl jenom oheň.

Nálezy toho druhu vnikly zeměvědcům myšlenku, že tam, kde rozkládají se nyní atoly, stávaly původně jednotlivé hory eruptivní, na nichž polyповé v určitých hloubkách korálové své budovy stavějí a celý obvod hory dílem svým ověnčili. Když pak moře vrcholky eruptivních kopců rozrušilo a vnitřní jádro vypláкло, zbyla prý jen korálová obruba, jež se zvedáním mořského dna buď nad hladinu vynořila, nebo klesáním půdy v moři utonula.

Ale ani tato, ani jiná domněnka o vzniku atolů neuspokojuje geologa docela, byť i výklady o jejich tvoření vyšly z pera samého Darwina*) a byť i z labyrintu tolikerých útesů korálových v okolí Haapaje vyčnívaly až do dneška ještě hory ohnérodé a sopečné.

Takovou sopku jest ostrov Late, trčící nad hladinu mořskou jako vysoká homole. Slunce jasně plálo a ozařovalo vodní pláň jako lesklé zrcadlo, když jsme pluli blízko podivuhodné té sošky. Černé a srázně nachýlené stěny prozrazovaly sopečný kráter velmi zřetelně již z daleka, a mraky sopečného dýmu nahánějí strachu blízkým ostrovanům až do dneška. Jsou ještě pamětníci hrozného výbuchu, jenž se udál asi před padesáti lety a dalekou osadu Vavau popelem zasypával a úplnou skázou jí hrozil. Od té doby zůstává sopečný ostrůvek Late neobydlen, ač na jeho úpatí bují zase již dávno svěží vegetace.

V odpoledních hodinách plula již paroloď mezi skalnatými bradly, jež ukazují cestu do spletitého průlivu, za nímž ukrývá se přístavní osada Neiafu. Kde jaké bradlo, každé bylo oživeno tisícerými ptáky vodními, hnízdícími tam v pokoji již od těch časů, když se tam připlavili první plavci evropští. Na větších ostrovech bylo zřítí zelené koruny ztepilých kokosovníků, a nad chýše domorodců skláněly svá ramena košaté stromy chlebovníkové.

Zvolna brázdila si loď cestu mezi skalisky, kolmo tam do vody zapadajícími, proplétala se klikaté jako v mnoho-ramenném fjordě, rozčeřovala hladinu a přiváděla do rychlejších

*) Über den Bau der Korallenriffe von Dr. Augustin Krämer. V Kielu a Lipsku 1897.

šího pohybu na tisíce modravých medus. Ale dále od lodí žilo zrušený život na miliony medus jiných. Některé dotýkají se rosolovitými a průsvitnými zvenci samého povrchu, jiné potápěly se hloub a hloub nebo nachylovaly se na stranu a pohrávaly dlouhými chapadly. Přál jsem si, aby byla té chvíle tmavá noc a aby miriády mořských těch slímýšů zaplály v ní svým vlastním světlem a ozářily živel tajemným svitem fosforujících svých ústrojí.

Když vyplula loď do klikatého průlivu, dělicího od sebe ostrov Vavau a ostrov Falevai, zdálo se mi, že vjíždíme do samého ráje. Na kopečnatém svahu obou ostrůvků zelenala se rajská příroda, a ve vlnném žívu na pobřeží veselili se ostrované v rajském odění. Také u přístaviště shromáždila se četná společnost domorodců a vítala loď s jásotem. Kde kdo byl, každý přišel samý květ a ozdobný plod ve vlasech, na šíjích a na prsou i kolem beder.

* * *

*

Málo bylo pasažérů, kteří nás v Neiafu opustili. Z bělochů byl to pouze pan Brown, jenž jest správcem kokosové plantáže na protějším ostrově Falevaji a zároveň jednatelem konkurenční společnosti anglické, které obchodní společnost německá brzy musila ustoupiti.

Pan Brown byl hotov vyměnit se mnou ihned svůj ostrovní ráj za veselejší život velkoměstský. Také on žije na odlehlém ostrově jako ve výhnanství a počítá dny a hodiny, až ho osud zanese do místa radostnějšího. Ó, jak se těší, až opustí navždy útulnou svou residenci, zastínovanou korunami tropického stromů, a ubytuje se třeba jen v těsné kobce činžovního domu a v nejpolebnější ulici rodného svého místa nad Temží. Půvaby věčného léta na pobádkovém ostrůvku Haapajském rád by dal za píd země, kde střídá se jaro s letem a jeseň se zimou. Tak nabažil prý se již místa, v němž přelétavý turista spatřuje pozemský ráj.

Pozvání pana Browna, abych prodlel u něho ve Falevaji delší dobu, znělo velmi lákavě. Mohl prý bych tam najíti i to, po čem jsem na ostrovech Jižního moře tak toužil. Jako správce sadů dá prý mi k ruce tlupu ostrovanů, kteří v plantážích

jejich. Ovoce to že prý jest výhradní potravou rakovou. Ale údajně takové nepokládá Darwin za věrohodné a nevěřil jim ani potom, když mu kormidelník Liesk vyprávěl, že viděl několikrát, jak veliký ten rak počal nejříve vlákná loupati a jak pátral po třech klíčovích dirkách, kde je kokosový ořech nejtenší a nejslabší. Potom prý udeřil na to místo několikrát svými mohutnými klepety, až skořápka praskla, a vytahoval z ořechu chutné jádro.

Že se tento druh raků živí kokosovými ořechy, vědělo se již dříve. Také bylo známo, že ho ostrované Malajského souostroví vyhledávají v hlubokých jeho děrách, velkých jako brloh králíčí, a že ho odnášejí na trh i s měkkým lůžkem, jež si rak vystlal jemnými vlákny z ořechu kokosového. Ale že by mořský ten rak mohl se vyšplhat až do korun kokosovníkových, nevědělo se. Myslílo se, že zmocňuje se jenom ořechů, které s palmy spadly a na zemi se povalovaly. V korunách kokosovníkových nemohl býti lupič palmový přistizen, protože vychází tam na lup toliko v noci a vylézá na palmy za jasného dne pouze na takových ostrovech, kde jeho rod nepoznal ještě pronásledování od lidí tam usazených. Tak tomu bylo i na ostrovech Kokosových, obydlených za návštěvy Darwinovy teprve před desíti lety.

Určité zprávy, že rak, zvaný lupič palmový (*Birgus latro*), leze skutečně do korun kokosovníkových, pocházejí od Forbesa a misionáře Gilla. Z jejich zkušeností víme, že lupič palmový vyšplhává se na kokosovník zhusta s několika soudruhy zároveň, aby pak ořechy společně ulamovali a dolů shazovali. Jiní raci čekají na kořist již pod stromem a pospíchají s lupem na bezpečnější místo.

Skoro totéž tvrdí o lupiči palmovém John Stair, kdysi vikář v Samojsku, a vypravuje ve svém díle,* že se objevuje chytrácký tento rak v severovýchodní části ostrova Upolujského dosti hojně a že tam slove po samojsku o le uu, anglicky roher-crab (něm. der Kokosnusssäuber).

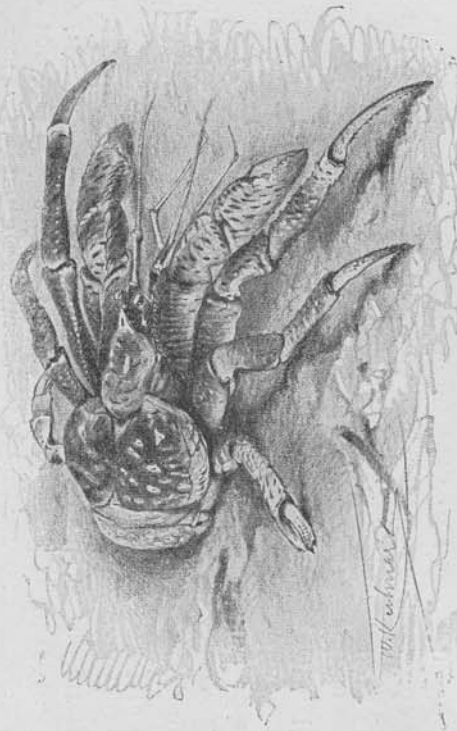
Krämer udává o něm zase, že se objevuje v západní části sousedního ostrova Savaijského a že dorůstá velikosti až 2 stop.

*) Old Samoa or flotsam and jetsam from the Pacific Ocean by the Rev. John B. Stair. V Londýně 1897.

Josef Kořenský: Cesta k protinožcům. II.

19

289



Lupič palmový (*Birgus latro*), jenž na kokosovníky vylézá, ořechy na zemi hází a jimi se živí.

kokosových aspoň jednoho „lupiče palmového“ vyslídí a lovecké mé choutky přírodovědecké ukonejší. Ale řídké spolení paroplavební a daleká cesta má překazily můj nejlepší úmysl. Také nebylo jisto, že se mi podaří život „palmového lotra“ ve volné přírodě pozorovati, byť bych se byl zdržel na ostrově třeba celý měsíc.

Podivuhodné zprávy o životě řečeného škůdce kokosového zajímaly mě již před dávnými lety. Poprvé čítal jsem je v Darwinově*) cestě kolem světa, po druhé v díle, jež o životě rostlin a živočichů v holandské Indii napsal dr. Mohnike.**)

Darwin slyšel o lupiči palmovém mnoho nových zpráv za svého pobytu na ostrovech Kokosových č. Keelingových (viz str. 73. I. dílu). Vypravovali mi, že tam žije veliký rak mořský, jenž navštěvuje ostrovní pevninu a vylézá na kokosovníky za tím účelem, aby se zmocnil ořechů a živil se chutným jádrem

*) Voyage of a naturalist round the world. V Londýně 1845. Německý překlad obstaral též J. V. Carus: Reise eines Naturforschers um die Welt von Charles Darwin. 2. vyd. ve Stuttgartě 1899.

**) Blicke auf das Pflanzen- und Thierleben in den Niederländischen Malaienländern. Von Dr. Otto Mohnike. V Münsteru 1883.

288

Přechodní barvě jeho říkají tam tu'eifasa, a má-li nohy ulámané, aby ostrovanům neutekl, když si ho pro větší tučnost vykrmuji (což jest na ostrovech Marshallových národním zvykem), tu'e.

Že vylézají na stromy i jiní raci, jako na př. rak poustevnický, bylo poslední dobou zjištěno od nejděného přírodopytce. Hůře však bylo, mělo-li se vysvětliti, proč raci, kteří opustili vodu a dýchají přece jenom zábrami, mohou tak dlouho žít na suché zemi. I ustálil se náhled, že lupiči palmoví zdržují se v kokosových sadech jenom krátce a že docházejí potom opět k moři, aby svlázili si dýchací ústroje záberní. Ale přírodopytce Karel Semper poučil nás o jiném. Prohledav račí žába, objevil na nich četné chvostíky plicní, jimiž může lupič palmový dýchat, dokud žije na suchu. Je tedy památný ten rak opatřen dvěma orgány dýchacími, zábrami i plicemi. Úkaz takový zjištěn byl pak vůbec u těch vodních korýšů, kteří nuceni jsou přebývat častěji na suché zemi.

Po Semprovi přesvědčili se i o plicích lupiče palmového i jiní badatelé. Za tím účelem vydal se anglický zoolog Willey na výzkumnou cestu do vod Jižního moře a zjistil dále, že jmenovaný rak jest mistrem ve šplhání a že vyhrabuje si nory pod kokosovíky a pandány, aby se v nich po dlouhou dobu ukrýval. Brlohy takové opouštějí raci na delší čas, mají-li se rozmnožovati, což bývá v měsících lednu až květnu. Té doby stěhují se raci hromadně k moři a snášejí tam vejce, z nichž líhnou se larvy, označované v živočiškozpytě jakožto zo'ea.

Ke svému latinskému, anglickému, německému a českému jménu (latro = lotr, lupič) přišel kokosový rak nezaslouženě, byť i chodil na kokosové ořechy. Jako pradávny obyvatel horkých krajů ostrovních má na kokosovíky zajisté větší právo nežli člověk přistěhovalec a živil se kokosovými ořechy zajisté již od jakživa. Ale jak řečený rak přišel k poznání, že kokosový plod obsahuje v sobě chutné jádro, a že nejtenčí skořápka jest kolem tří klíčivých otvorů, ostává věru nevysvětlenou hádankou.

Nynější lupiči palmoví otevírají kokosové ořechy zděděným pudem, ale předkové jejich museli se umění tomu jistě učiti. A když se tomu naučili, museli zajisté pátrati, odkud

ořechy na zemi padají. Či mohli je snad rozeznati očima vysoko na stromě, že se vydávali za nimi až do samé koruny?

V psychologické té záhadě jeví se dle všeho vysoký stupeň račí inteligence, známe již i starý národům klasickým, jen tak mohlo vzniknouti dávné přísloví: In paguro sapientia, t. j. v krabu sídlí chytrost. Jen tak vysvětliti lze, proč socha Diany Efesské vyzdobena jest kromě jiných četných symbolů také krabem, obrazem to moudrosti, a proč starořecká města přístavní brala si za odznak chytrosti obchodní věrnou podobu raka širokého (Cancer pagurus).

Na pobřeží Neiafujském prohánělo se drobných krabů sta. Každým krokem zamíhl se nějaký pod nohama a hledal spásu v noře hluboce vyhrabané. Ale lupič palmový nebyl mezi nimi ani jediný.

*

*

Pěšina vedoucí do skrovné osady ostrovní, složené z několika domků, stoupá znenáhla. Na všech stranách kopečnatého svahu bují zase mimosa. Vyšší a lesnatý kopec zvedá se o několik set kroků dále a trčí nad mořskou hladinu asi 130 metrů.

Skoro u samého temene hory Talau ukazovali nám trosky kocábky, kterou nedávná vichřice z moře vyzvedla, jako skořápku na horu odnesla a v kusy roztránila. Té doby myslili pokřtění ostrované, že se blíží soudný den a zkáza celého světa.

Orkány toho druhu zuřivají v Jižním moři obyčejně v měsících lednu až březnu.

Nedaleko přístaviště má svou residenci německý obchodník. Národnost jeho můžeme uhodnouti již z nápisu: G. Wolfgramm. Island trader and copra merchant.

Pan Wolfgramm má na skladě zboží všeho druhu jako pravý kramář a vyměňuje nitě, jehly, hřebíky, drát a nože za kokosové ořechy. Měděné peníze ani mezi ostrované nekolují. Běžnou mincí jsou tam pouze peníze stříbrné, hlavně americké dolary, potom anglické šilinky.

Do nedávna kupovali ostrované u kramářů také tabák, ale nyní pěstují si jej ve svém vlastním sadě, v němž zrají i oranže a citroníky.

*

Evropany v Neiafu usazené můžeme spočítati na prstech jedné ruky, ale myslím, že jenom jeden z nich oženil se s Evropankou. Ostatní dali přednost domácímu krbu, v němž vládne žena ostrovanka.

* *

Kdo prodlívá jenom několik hodin v Neiafu, jistě navštíví také některou z četných jeskyní, jimiž okolní ostrůvky nad jiné vynikají. Přístup do jeskyně jest vždycky se strany mořské. Skalní útesy vápencové zapadají tam do hladiny srázně, a otvor z daleka se černající označuje vchod do podzemní sluje. K těm místům řídí ostrované lehkou kocábku, vnikají s lodicí hluboko do podsvětí, vyplavují z tajemné kobky četné laštovice a ukazují navštěvovatelům báječnou výzdobu, jakou se vykrášlilo celé sklepení. Jednou vznášejí se nad naší hlavou samé krápníky průsvitné jako rampouchy, po druhé řásnatější se při stropu vápencové draperie teničké jako papír a opírají se o konsoly, ze skalních stěn vyčnívající. Když pak zaplanou v podzemním šeru bengalské pochodně a ozáří celé podsvětí barevnou záplavou, potom zjeví se divákovi také steré rybky ve vodní tůni plující a uvádějí ho do říše pohádek. Jedna jeskyně stala se zvláště památnou. Do dneška vypravují si o ní ostrované, že v ní mladý náčelník svou milou ukrýval a tajně ji navštěvoval.

O přízeň spanilé té dívky ucházeli se také jimi, ale pátrali po ní marně, ač prohledávali všechny skrýše a sluje celého okolí. Stopovali krásku i v jeskyni, do níž mladý náčelník tak často se uchýloval, ale co hledali, přece nenašli.

Teprv později vyšlo na jevo, že zmizelá dívka žila po delší dobu ve sluji, do níž vniknouti mohl člověk jenom tehdy, když se do vody prvé jeskyně pohroužil a skalní stěnu vedlejší jeskyně podplaval.

Legendu tu uveřejnil tiskem po prvé William Mariner, napsav o svém pobytu mezi tamějšími ostrovaný dílo „History of Tonga.“

Mariner ocitl se v souostroví Tongajském proti své vůli. Koráb „Port au Prince“, na němž se Mariner jako námořník roku 1806 plavil, postižen byl 29. listopadu takovou vichřicí,

že se ztroskotal. Mužstvo zahynulo dílem ve vlnách, dílem padlo do rukou divokých ostrovanů. Jen málo bylo těch, kterým divoši život darovali. K těm náležel také Mariner a těšil se obzvláštní přízni tongajského krále.

Přešlo několik let, a Mariner žil pořád ještě mezi ostrovaný. Strojil se jako ostrovan a naučil se domácímu jazyku tak, že rozuměl všem zkazkám a pověstem v lidu udržovaným. Když pak se zajatý plavec svobody dočkal a šťastně do Anglie se navrátil, počal prožitá dobrodružství k tisku upravovati, a jeho „Dějiny Tongajska“ staly se bohatým zdrojem historie o Jižním moři.

Poetické legendy o „Marinerově jeskyni“ ujal se básník Byron a přiodil jí vzletnou romanci „The Island“.

* *

Parolod „Manapouri“ skládala v přístavišti zboží po celý den, a řetězy parního jeřábu rachotily ještě dlouho do noci. Ostrované při vylodování pomáhali a vyrovnávali stavební dříví z Nového Zélandu na pobřeží. Byly to hlavně latě a tenká prkna ke stavbě domků určená. Ale ani Tongajci nepracují na ostrově laciněji než Evropané a žádají za svou práci čtyři šilinky čili americký dolar denně.

Byla čirá tma, když naše parolod opouštěla před půlnocí přístaviště a vyprostila se bez pohromy z bludiště ostrovních průlivů a četných útěsů korálových. Teprve k ránu mohla plouti zase plnou parou.

Toho dne navštěvovali mě lodníci, a každý přinášel nějakou přírodninu získanou na tom neb onom ostrově a očekával za dárek přiměřenou odměnu. Jedni kladli na můj pracovní stolec mušle, jiní houbovité a hvězdnaté korály nebo obrovské exempláře korýšovitých ostrorepů (Limulus), jejichžto rod úzce spřízněný s trilobity vyskytuje se zkamenělý již ve vrstvách triasových, jurských a křídových a dožil se tedy po dávných statisíletích i doby nynější.

Hojně byly také sbírky ptačích vajec, jež lodníci nasbírali za svého pobytu na ostrově Niue.

Korálový ten ostrov jest vzdálen od archipelagu Vavaujského asi 40 nám. mil a má v obvodu asi čtyři hodiny cesty. Za naší plavby ostával nám po pravé ruce.

Niue byl odkryt mořeplavcem Cookem roku 1774. Toho času byli ostrované velmi nevlídní, a proto pojmenoval Cook ostrov *Savage* (vyslov *Sevedž*), což znamená hrubý nebo surový. Na mapách nynějších uvádí se teď korálový ten ostrov domácím jmenem Niue a ozývá se v něm slovo palma kokosová, které se tam zvláště dobře daří.

Obyvatelstva počítá se na ostrově Niue několik tisíc. Řeč jejich podobá se tongajštině. Londýnská misie působí tam již asi šedesáté let a učinila z ostrovanů kdysi divokých mírumilovně křesťany.

Rokem 1901 byl ostrov Niue připojen k Novému Zelandu jakožto součást ostrovní skupiny, zvané hromadným jmenem *Cookův archipel*.*

*

*

Plavba ze souostroví Vavaujského do Samojska byla až na malé přeháňky příjemná. Té doby překročila loď také hranici, již se stanoví různé datum na obou polokoulích zemských. Hranice ta není však vedena stále poledníkem 180, ale vybíhá od rovníku trochu na východ, běží v oblouku mezi souostrovím Tongajským a Samojským a přibližuje se k poledníku 171. z. d. Proto psal jsem tentokrát do svého denníku datum 22. února pátek I., den na to datum 22. února pátek II. a v sobotu mohl jsem již uvítati čarokrásné jitro pod blankytným nebem souostroví Samojského.

Apijský přístav ostrova Upolujského ležel před námi.

Několik set kroků od břehu košatily se koruny chlebovníků, v jasné zeleni odrážely se široké lupeny přeúžitečných banánů a vrhaly stíny na chaloupky ostrovanů, a tmavé vrcholky kokosových palm uzavíraly obzor pobřežní.

Bílé domky osadníků evropských vyhlédaly z bujného houští a průseky tropické květeny jako jasná světla, a vysoko nad nimi uprostřed zamlklého pralesa, v jehož roklí bystřina

*) Jsou to: Rarotonga, Mangaia, Atiu, Aitutaki, Mitiaro, Mauke, Hervey (Manuai), Palmerston (Avarua), Savage (Niue), Pukapuka (Danger), Rakaanga, Manahiki, Penrhyn (Tongareva) a Suwarow. Popis těchto ostrovů jest obsažen v knize *The Year Book of N. Z.* 1895. Přehledné mapy všech ostrovů v Tichém moři obsahuje dílo *Index to the Islands of the Pacific*. Vydalo Bernice Bishop Museum v Honolulu. Cena 2 dolary.

hučí a v kaskádách se láme, ukazovali mi hrob, v němž odpočívá skotský básník Robert Stevenson. K výšině jeho letěly tou chvilí mořští opeřenci, bělostní factoni, jako by pozdrav nesli pěvci, jenž opěval za živa moře a jeho hrůzy.

Na pevné půdě ostrovní, smývané rozpěněnými vlnami mořského příboje, hopkovala bujará mládež v rajském odění, lovila drobné rybky a ráčky v korálových tůních, a užívala nezkalených radostí šťastného věku.

K našemu korábu mířily štíhlé čluny samojských domorodců, a ze všech zaznívaly harmonické zpěvy veselých pěvců. Lehký větřík donášel k uchu libozvučné akordy po mořské pláni brzy mohutnější, brzy slaběji, a rytmické recitativy a dvojhlasné sbory obnažených veslařů hlaholily jako tajemná hudba z korálových hlubin se vynořující.

Hlava jde kolem, zadíváte-li se v tropický ten svět, a v duši vaší vstupují na jasný obzor všechny pohádky a báje o ztraceném ráji prvních lidí.

V kom pláne láska k hájům a lesům, k divokým skaliskám, ke světlu a stínu, k blankytu a hvězdám nebes, k odvěkému tepu širokých oceánů, v kom tluče srdce pro nevyzpytatelné děje přírodní, pro ohnivý západ slunce, pro nekonečnost tvarů mezi květy a říši živočišnou, v kom neuhasl žár pro přírodní divy na nebi i na zemi, ten vykouzlí si v myšlěden v každém koutku světa, ale kouzla luzných tropů uvádějí diváka, příšleho náhle z chladnějších končin do kraje rovnokových, ve skutečný ráj.

Takovým místem jest Samojské souostroví, „Perla Jižního moře.“

Německo urvalo rajskou tu půdu v pravý čas a přivtělilo ji s chloubou ke koruně rozpínavého vládce.

Savaii, Upolu, Tutuila a Manua zovou se hlavní čtyry ostrovy vytvořující archipel Samojský. První dva ponechali si Němci, druhé uchvátíli Američané. (Viz mapu na stránce 261.)

Apia na ostrově Upolu jest hlavním střediskem živlu německého, přístav Pango Pango na ostrově Tutuile jest sídlem politické osadní moci americké.

*

*

*

Na Samojské souostroví měli záslusk Američané i Němci, potom i Anglie.

Nepokoje, jež vznikaly na ostrovech mezi domorodci za příčinou zvolení toho nebo onoho vladaře samojského, hodily se soupeřům za výmluvu, že tam třeba udělati pořádek.

Po lepším řádu toužili na ostrovech také evropské osadníci a přáli si míti ústavní zřízení s králem v čele. Za takového vyhlídli si potomka ze staré náčelnické rodiny zvané Malietoa, a Malietoa Laupepa měl býti zeměpánem.

Ale Laupepa nelíbil se některým Samojočům, kteří chtěli míti jiného. Důležité slovo měl v tom americký plukovník, jenž těžil ze sporu a chtěl odevzdati ostrovy do rukou Spojených států severoamerických.

Avšak ve Washingtoně zamítl návrh na přivtělení ostrovů v Jižním moři, a dobrodružný plukovník mohl přemítati o plánech nových. Maje za sebou lid domácí chtěl míti na trůně Samojece jemu oddaného a státi se jeho pravou rukou, ministrem premíerem. Ale pohořel zase.

Po všelikých sporech byli na ostrovech Samojských dva králové, Laupepa a Tamasese, oba na ostrově Upolu. Zápasy mezi stranami končily mnohdy krvavě, a trpěli jimi i osadníci. —

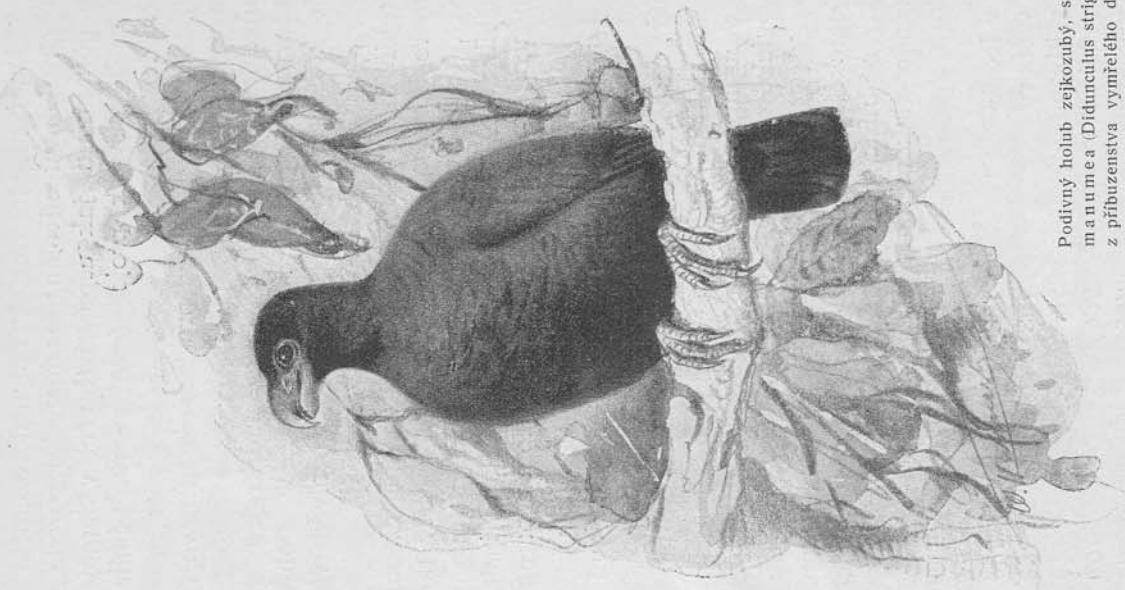
Mnoho příkoří zakoušeli v rozbrojích Němci, a válečná loď tam vyslaná měla zastrašiti ostrovany a státi na stráži, aby nepřesly ostrovy v moc Američanů nebo Anglie. Pro lepší mír ostrovní byl uznán králem Tamasese, a král Malietoa vzvezen německou lodí válečnou do Kamerunu v Africe.

Leč pokoje nebylo dosaženo. Americkým vlivem byl zvolen naproti králi Tamasesovi král Mataafa, jenž se v zásekách apijských připravoval k boji.

Německý konsul protestoval a žádal, aby domorodci složili zbraň. Odhodlanosti mu dodávaly dva válečné koráby, jež tam kotvily.

Když nepomohl protest, vystoupilo na břeh vojsko válečné německé korvety, aby chránilo své příslušníky. Ale sotva že byli vyloděni, přepadli je Samojci a téže noci zapálili budovu německého konsulátu. Samojočům velel Američan.

Na zprávu poslanou do Berlína přišel kabelgram, jehož obsah německý konsul špatně pojal a na základě toho vy-



Podivný holub zežkozubý, samojský manumea (*Didunculus strigirostris*) z příbuzenstva vymřelého doda čili drontia.

pověděl ostrovnímu království válku. Po skutku tom zhoršil se stav v Samojsku ještě více. Aby se nedorozumění napravilo, byl německý konsul odvolán. Mezinárodní porada v Berlíně měla se dohodnouti, jak uspořádati věci v Samojsku.

Ale nežli došlo k projednávání sporu, učinila příměří sama příroda.

Den 16. března 1889 byl pro loďstvo přístavu Apijského dnem hrůzy a záhuby.

Ohnivá koule sluneční vznesla se nad krajem a zbarvila zlatem otevřenou rejdu při apijských březích. Pobřežní vlny bušily do korálových útesů, lámaly se v pěnivém varu a vytryskovaly k nebi jako stromovité fontány.

V rejdě ničím nechráněné a ponechané nezdomlé moci šířého moře kotvilo sedm válečných lodí. Vlály tam vlajky německých korábů „Olga“, „Adler“ a „Eber“, z amerických lodí pouštěly strach „Trenton“, „Vandalia“ a „Nipsic“ a britský obrněnec „Calliope“ vedle několika lodí a báreke obchodníků.

V Apii netušil nikdo řečeného dne, že přijdou co nevidět hrozná okamžiky, jaké prý čekají lidstvo jen za posledního soudu.

Ale kdo pohlédl na tlakoměr a na jeho salto mortale, mohl věštít brzkou a jistou zkázu světa v nejbližším okolí. Cífy meteorologické oznamovaly katastrofu.

Víte jen záznamy tlakoměrného pozorování konaného na meteorologické stanici nedaleko Apie a můžete být sami pro roky zkázy se blížíci.

Výkazujet tlakoměr

	maximum v mm	minimum v mm
v lednu	763	755
v únoru	763	755
v březnu	765	746
v dubnu	764	758
v květnu	765	760
v červnu	766	760
v červenci	767	758
v srpnu	766	761
v září	766	758

	maximum v mm	minimum v mm
v říjnu	765	760
v listopadu	764	765
v prosinci	764	765

Měsíc březen vyznamenává se tedy v Apii nejnižším minimumem, a na té číslici ocitla se rtuť jmenovaného dne náhlým skokem. Skok úžasný, jenž má v zápětí pohromu, orkán, cyklon, bouři ekvinoční, jaká řádívá v Samojsku jednou za sedm let. —

Běda lodí, jež prodlévá za takového skoku barometrického v rejdě apijské na blízkou tolikerych podmořských hrází korálových a otálí vyplouti ihned z nechráněné rejdy na bezpečnější moře širé. Že propadne úplně záhubě, bývá jisté.

Když váleční obrněnci před Apii zakotvení měli se k tomu, aby unikli na širé moře, bylo již pozdě. Ohromné vlny draly se úžasnou silou k pobřeží, dmuly se do výše jako oživené hory, zapadaly na to do propastí, a rozpěněný živel syčel a zdál se býti v jednom varu. Nebe se již dávno zatmělo, víchřice skučela a bičovala rozkacené vlny, vymršťovala je do nebe jako papíř a převalovala je daleko k horskému úpatí.

Útok zběsilého moře byl namířen k pevnině, a vzdorovatí jeho moci nebyly již s to ani silné stroje lodní.

Ze smrti vyvázl toliko obrněnec, jenž nesl jméno krásného hlasé musy. „Kalliope“ našla ještě v pravou chvíli průchod z rejdy na širé vody, překonala šťastně napjetím všech sil motného parostroje příval vln a byla zachráněna. Všecko loďstvo ostatní, až na porouchanou „Olgu“, roztržtilo se na korálových mčlčinách, a na půldruhého sta námořníků přišlo o život ve vlnách.

V té tísní pospíchali samotjší ostrované na pomoc tonoucím nepřátelům a vysvobozovali je z ječivých vln. Zapomněli na nepřátelství od Evropanů vypovězené a dali na jevo tolik soucitu a tolik lásky k bližnímu, že také oni mohli říci o sobě: Jsme my divoši přece lepší nežli vy křestané z pokročilé Evropy.

Lid Mataafūv neptal se tonoucího, zda jest přítel nebo nepřítel, ale vrhal do moře ochranná lana, vydával sama sebe

do nebezpečnosti života a pomáhal s nadšením při zápasu se smrtí.

Přemnoho bylo „divochů“, kteří vykonali dílo milosrdenství s poškozením vlastního těla svého a s roztržitými údy. Mnozí ztratili, zachraňující nepříteli, svůj vlastní život a obětovali se za bližního. Jiní ostrované vyvíření byli při zachraňovacích pracích na břeh, krváceli a klesali vysílení a malomocní na pevnější půdu. Ale oko každého jiskřilo radostí, a úsměv pohrával jim na tvářích. Sínilo je blahé vědomí, že přispěli v boji s hrozným živlem k zachování tolikerych životů.

Nepokoje utichly touto katastrofou aspoň na chvíli, a mezinárodní smlouvy z konce roku 1889 zabezpečovaly Samojsku neodvislost.

Ale když se navrátil ze zajetí Malietoa Laupepa, ostrovní vládce od mocnosti uznaný, počaly nepokoje na novo. Ke královské moci hlásil se Mataafa i Tamasese, a konec konců byl rozdělení ostrovní říše mezi Němce a Američany.

Jak se uměli Samojsci brániti v zásekách kokosovníkových proti vetřelcům, viděl jsem u Apie každým krokem, a jak od střelovali nepříteli s korun košatého stromoví, domyslíl jsem se. (Obrázek na stránce 277.)

Černé kostry ztroskotaných lodí odpočívají na korálových mělčinách od oné hrozné chvíle až podnes, a obrazy železného kostlivce, jenž jako válečný koráb nesl kdysi chlubné jméno „Adler“, kolují všemi německými cestopisy.*)

* * *

Na prvý pohled poznáváme, že plujeme do přístaviště bídně chráněného a obdařeného nuzně již samou přírodou. Apijský přístav není opatřen ani kamennou hrází, ani dřevěným nebo železným pierem, k němuž by zámořské parolodi mohly při-

*) Novější dobou vyšly tyto německé spisy Samojska se týkající: Manuia Samoa! Samoanische Reiseskizzen von Richard Deeken. V Oldenburgu 1901. — Südseefahrten. Von K. R. Indra. V Berlíně 1903. — Australien und die Südsee von Moritz Schanz. V Berlíně 1901. — Samoa, die Perle der Südsee. Von Otto Ehlers. V Berlíně 1900. 2. vyd. — Die neuen deutschen Erwerbungen in der Südsee. Von K. Hassert. V Lipsku 1903. — Samoa etc. von Hesse-Wartegg. V Lipsku 1902.

Poznámka. Manuia znamená v samojštině asi tolik jako v češtině na zdar! Bud' zdráve!

stávají a vylodovati pasažéry a zboží přímo na pevninu. Na založení kamenného mola nelze v Apii pomyslet z toho důvodu, protože korálové mělčiny náhle se snižují a srážně do mořských hlubin zapadají. Má tedy Apie do budoucnosti špatnou vyhlídku, a čím dříve bude v německém Samojsku nalezen přístav vhodnější, tím prý lépe povede se ostrovnímu obchodu. Již teď dávají zámořské lodi přednost Samojsku americkému a učily kotvištěm svým tamější přístav Pango Pango, upravovaný v chráněné zátoce velikým nákladem.

Jakmile parolod v zálivu apijském zakotví, přijíždějí k ní samojšti ostrované v táhlých kocábkách, aby vylodili pasažéry na břeh. S nimi dostavují se také celníci a podrobují přísnější prohlídce jenom střelné zbraně, jichž dovoz jest zakázán, jen aby nemohlo dojíti zase na nový odboj a vzpouru ostrovních domorodců. Palné zbraně vydali Samojsci novým pánům již před několika lety, a hrstka Němců v souostrovní usedlá může teď pokojně spát.

Najatí veslaři uvítali mě vlasteneckým pozdravem (talofa,*) nabízel se k potomním výjíždkám po korálových mělčinách a řídili dovedně kocábku k pobřeží, podél něhož jest Apia rozložena.

Jako všechny samojské osady, tak i Apia přiléhá až k samému moři. Nábřežní ulice, zaujímající v déli asi půldruhé hodiny cesty, jde rovnoběžně s korálovým břehem a vine se klikatě. Vlastně je to cesta, kterou spojeno jest několik dědin samojských. Jedna zove se Songi, druhá Savalalo, třetí Matafele, čtvrtá Apia, pátá Matautu a šestá Mulinuu. Tato dědina rozložena jest na úzké a dlouhé ostrožně, vroubené křovím manglovým a podobné svým tvarem slonímu rypáku.

Ostrožna Mulinuu, t. j. konec země, byla ode dávna střediskem politickým, a domorodci mají někdejší ten kraj královský ve zvláštní úctě až doposud. V této části zachoval se také ještě pravý ráz ostrovního života samojského a útulné chýše jsou jeho nejpřednější ozdobou.

Jiné dědiny pobřežní honosí se již malými domky dřevěnými, bíle natřenými a vlnitým plechem pokrytými. V některých částech usazení jsou hlavně živnostníci němečtí, jinde američtí,

*) Staženo ze slov ta (já) a alofa (miluji).

v jedné pak části má své faktorie plantážní společnosti, z jejíhož dlouhého názvu „Deutsche Handels- und Plantagen-Gesellschaft der Südsee-Inseln in Hamburg“ tropí si Angličané vším právem jenom posměch.

Za plošinou pobřežní zvedají se příkrě zalesněné stráně a pozadí končí horami, z nichž jedna slove Vaea a druhá mnohem vzdálenější Apia.

*

*

*

Hostinců k přenocování má již Apia několik, ale ve všech žije se drahó. Zvolíte-li ke svému pobytu „Tivoli hotel“, bude vás státi denní zaopatření bez nápojů jistě 4 až 5 dolarů, tedy 20—25 korun. Za láhev piva platí se jeden a půl šilinku, za láhev sodové vody půl šilinku (tedy 1.80 K a 60 h). A poněvadž němečtí osadníci mají v horkém a vlhkém podnebí samojiském žížeň neustále, padne skoro všechno služné jejich na lahodný mok Pschorrův a pivo Flensburské.

Lacinější lihovina než pivo je směs sodovky s koňakem. Také whisky zlepšuje prý chuť sodové vody. Ale nápoje tyto pívají samojští osadníci tak často, že propíjejí denně také několik šilinků.

Že jim nechutná voda obyčejná, chápeme. O pramenitou a studenou vodu je v celém Samojsku vůbec nouze. Také řeky mívají s dostatek vody jenom po dešti a brzy na to v lávové půdě zase vysychají. Té doby přiváží se voda z daleka široka a prodává se v Apii jako drahá mast. Za vozík měkké vody, nabrané někde v lesní tůni, platívá se až 10 šilinků. Spořivější osadníci chytají vodu dešťovou, svádějí ji s plechové střechy do velikých nádržek a zacházejí se vzácným živlem velmi opatrně, jen aby jim vystačil až zase do nejbližšího lijavce.

O výrobě pitné vody z vody mořské mluví se sice v Apii neustále, ale na provedení posud nedošlo, jakkoli Aden, Suez, Port Said a Šanghai mají zavedení takové již od několika let.

S drahotou nápojů souvisí také vysoká mzda za každou práci. Draze pracují ostrované, draze pracují běloši. Dřevěný domeček stojí tolik jako u nás kamenná chalupa. Nenajdeš žádného tesaře, jenž by žádal denně méně než 5 amerických dolarů.

Dolary americké a šilinky anglické kolují v Samojsku německém podnes. Měna německá byla tam zavedena sice počátkem roku 1901, ale obyvatelstvo nemohlo ji uvynouti již proto, poněvadž nedostávalo se brzy peněz drobných. Ostatně za tak drobnou minci, jaká koluje v Německu evropském, nic člověk v Samojsku ani nekoupí. Anglický peníz penny, platící asi 10 našich haléřů, znám jest v Samojsku jenom podle jména, a nejmenší drobný peníz býval tam ode dávna pouze threepence (30 h).

Snad ještě nejlaciněji a nejlépe žije se v malém Central-hotelu ochotného pana Niedringhausa. Světičky hostince toho jsou sice neveliký, ale čisty, a strava velmi chutná. Domáci paní obstarává kuchyni sama, protože o kuchařky jest v Samojsku veliká nouze. Ještě nejspíše se podaří získati pro Apii kuchaře čínského, ale také dovedný ten syn nebeské říše umí těžiti z nedostatku a slouží jen za dobrou odměnu.

Masa, mléka a pečiva má Apia v hojnosti. Dva pekaři zabobují německé osadníkы houskami a chlebem a řezníci masem hovězím, telecím i vepřovým. Drůbež může dodati na tabuli i skrovné domáci hospodářství.

Nimrodi přinášejí ze svých loveckých vycházek po lesích také domáci slepice a domáci kohouty zdivočelé a v houštích pod širým nebem žijící. Kur ten znám byl na Samojském souostroví již před příchodem Evropanů, a Samojsci říkají podnes kohoutu toa, slepici moamatua*) a kuřeti pipi.

Ač jsou kohouti samojští podobni kohoutům jiných zemí jako vejce vejci, přece se liší od nich dobou svého kuropění. Moji přátelé v Apii poslali domáci kohouty ke všem čertům a nařkali si na ně, že nepějí z rána, ale krátce po půlnoci a že budí je tak z nejlépešího spaní.

Slepících vajec mohou užiti apijští osadníci v hojnosti, protože jich Samojsci sami nikdy nepožívají a rádi je kolonistům přinášejí.

Chutnou pečení kolonistů jsou samojští holubi (Carphaga pacifica), lovení horlivě také od domorodců.

Skopové maso objevuje se v Apii též na jídelním lístku a pochází z bravu, jež si dali samojští kolonisté přivezti z No-

*) Samojské slovo matua značí též starou paní.

vého Zélandu nebo z Austrálie. Vlhké podnebí samojské chovu ovčímú bravu nesvědčí.

Brambory mi v Apii valně nechtunaly. V horkém Samojsku zeměk neprosplívá a proto dovází se tam z Ameriky a z bramborového kraje Gambierského v Australii. Mnozí osadníci apijští odvykli již pokrmům bramborovým a jídají jako Samojsci škrobovitě pokrmý tarové.

S mlékem jsou v Apii spokojeni, ale nařikají si, že jim schází čerstvé máslo.

Dokud zastavovaly zámořské parolodi poštovní v Apii, míváli se tam Evropané lépe, a labužníci třáslí se již několik dní napřed na čerstvé lahůdky z Kalifornie a na výborné ustrice ze Sydneye. S delikatesami přicházel do Apie také led, a v šenkovných domech bývalo prý veseleji než nyní. Ale od té doby, kdy ostrov Upolu s hlavním přístavem Apijským připadl Německu, zastavují poštovní parolodi australské alifornské v Samojsku americkém, a kulinárské trachtice v Apii obmezily se na hody jaternicové.

*

*

*

Ve výčepně Niedringhausově bývá živo již před polednem. S hosty nově přibylými nestačíme si ani připíjetí. Každý vymlouvá se na veliké horko a na velikou žízeň. A má pravdu. V měsíci únoru bývá tam nejtepleji, a sloupec rtuťový dostupuje výše 32° C a nejde pod 22° C ani za noci. Za mého pobytu v Apii ukazoval teploměr o 7. hodině večerní ještě přes 28° C. Jenom vysoko na horách ve stínu pravěkých hvozdů klesává rtuť v teploměru nápadně a ukazuje za noci asi 14° C.

Leč ani v jiných měsících nebývá v Apii chladno, a mimum nejméně teplého měsíce srpna čimí 18° C. Proto nosívají apijští osadníci tropický oděv po celý rok. Doma nosívají pánové kratinkou a lehkou kazajku beze vsí podšívky a podvlékačky. V oděvu tom, zvaném v tropech obyčejně pajama, také spívají. Na ulici vycházejí v bílé kazajce, bílých kalhotech, bílých střevících a bílém širokém klobouku.

Čistota tropického úboru trvá ovšem krátce, a proto třeba mítí v rozpočtu na paměti výlohy s čistěním prádla souvisící. A ty jsou v Apii dosti značné. Průměrně platívá se v Apii za prádlo 30—40 marek měsíčně.

Výhodnější oděv tropický zhotovuje se ze žlutavé látky bavlněné, řečené k h a k i. Spotřeba její stoupá rok od roku jak mezi vojskem anglickým, tak i mezi vojskem německým. Úbor ten konal mi na cestách po krajích tropických neocentelné služby a zachoval barvu a pevnost svoji až do dneška přes všecku láci svou. Celý oděv prodává firma H. Jordan v Berlíně za 19 marek.*)

*

*

*

Nejvíce Němců zaměstnáno jest v Apii u plantážní společnosti, potom ve vládních úřadech. Všech bělochů v německém Samojsku počítá se na 400. Většina z nich má své sídlo v Apii.

Mezi Evropany v Apii usazenými jest asi 20 kupců, 6 hostinských, 2 řezníci, 2 pekaři, 2 fotografové, 1 vyrabitel sodové vody, 1 tesař, 1 směnárník, 1 zámečník, 1 droguista, a několik amostatných sadařů, kteří byli zprvu ve službách u plantážní společnosti a dostali se na ostrov Upolu na náklad podnikatelstva D. H. P. G. Slyšel jsem, že se všem teď dobře daří, ač mnohý z nich zkoušel svou samostatnost velmi kručně. Rada Evropanů zaměstnána jest v Samojsku dodáváním kopry, kterou od domorodců kupují a plantážní společnosti s dobrým ziskem přenechávají. V obchodním hovoru slovou prostě traders.

Nápisy apijských firem jsou dílem anglické, dílem německé. Tu čteme „německá pivnice“, tam zase „německý kuželník“, „německá škola“, „německý kostel“.

Anglický jazyk rozšířily v Samojsku rozličné misie. Londýnská společnost má tam na 170 duchovních a tolikž asi pomocníků. Pro svou víru získala prý asi 34.000 Samojsců. Katolická misie francouzských Maristů má v Samojsku asi 20 apoštolů, a to 10 bělochů, 30 samojských sester a na 100 domorodých učitelů. Ke katolictví hlásí se na 6000 Samojsců.

Nová víra stála samojské domorodce dosti peněz. Církevní daň byla vybírána za každé příležitosti. Finanční operace ná-

*) Viz o tom: Der deutsche Export nach den Tropen und die Ausrüstung für die Kolonien. Von Gustav Meinecke. V Berlíně 1901.

boženské uměly chytře prováděti zvláště misionářů angličtí. Veliké sumy peněz scházely se hlavně po žních kokosových a o misijních slavnostech za tím účelem pořádaných.

Za pánství německého pozbývají anglikánští misionáři důvěry vládní víc a více. Vyčítá se jim hrabivost, ziskuchtivost a panovačnost. Také se jim běře za zlé, že pro samé pobožnostkářství stírají se svých oveček národní charakter a zभावují ostrované mravů a zvyků, jež nikomu neškodí. Anglikáni zakazují samojským mužům tetování, vnučují lidu nevhodný oděv, doporučují dívkám, aby se nezdobily květinami, aby zanechaly národních tanců a radovánek a hleděly si raději práce a bible.

Moudřejší počínají si mezi Samojsci misionáři katoličtí a nedoléhají na ostrované, aby starodávný oděv zaměnili za nezdřavý šat evropský, vzali na svém těle ze samé mravnosti zkázu a hynuli souchotinami.

V misijních školách vyučuje se mládež samojsky a osvojuje si základy jazyka anglického. Učitelské přípravy dostává se domorodcům ve zvláštním semináři.

Německá škola v Apii jest ústavem soukromým a vyučuje v ní pastor s učitelem. Do školy té chodí hlavně děti poslé ze smíšeného manželství.

V učení prospívá prý samojská mládež ke vši spokojenosti. Proto také umí teď již skoro každý ostrovan čísti a psátí. Málo kde na světě znají bibli z paměti tak jako v Samojsku.

V písemném proslovení chválí si učitelé zvláště sloh dívek. Když jedna misijní žačka zvěděla, že správce země omečněl a že odjel proto do chladnějšího kraje na zotavenou, napsala mu tento list: „Vznešený pane! Slyšela jsem, že jsi nemocen, a proto jsem velmi zarmoucena. Cítím tvou bolest a vzpomínám si na ty chvíle, když jsi mě oblažoval pěknými dárky. Vonná pua již krásně kvete, ale marně bych ji pro tebe trhala, neboť jsi daleko od nás vzdálen. Jak na tebe všichni vzpomínáme! Celá země tě má ráda! Již se těšíme, až se zase vrátíš. Slyšeli jsme, že se brzy pozdravíš. Potom spatříš opět stromy mangové a na nich dobré a chutné ovoce. Také na nich najdeš mnoho kaloňů a budeš si jich moci uloviti, kolik budeš chtíti. V houštině polkvetou pak již zase mnohé jiné krásné

květiny a můžeš se jimi ozdobiti. Až přijedeš, uchystáme ti kavu a uvítáme tě jako otce.“

* * *

V čele správy nad německým Samojskem stojí guvernér dr. Solf. Náměstkem jeho jest císařský soudce.

V hospodářských otázkách radí se guvernér se 7 rádci, jež si vyvolil z tamějších osadníků.

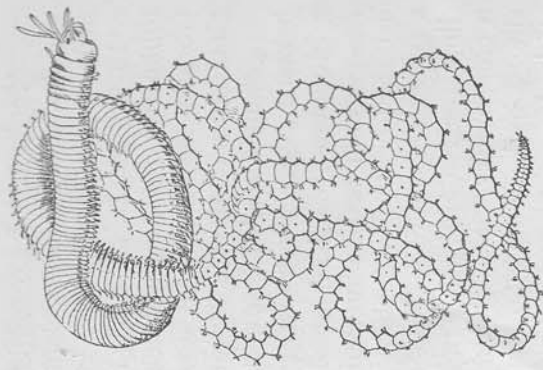
Guvernérovým rádcem v národních věcech je staříček Mataafa s titulem Le Alii silii t. j. vznešený pán. Jemu přísluší dávat lidu nařízení, která přijal od guvernéra. Rozkazy ty provádějí náčelníci každého kraje a těch jest 11. Rozumí se samo sebou, že „vznešený pán“ Mataafa jest v rukou guvernérových pouhou loutkou.

Někdejší král Mataafa běře za své vládní služby měsíčně 600 marek, každý krajský náčelník 40, podřízení náčelníci 40 marek, starostové obecní a písaři 24 marky, strážníci 20 marek.

Rozličné prémie, pokuty a procenta z vybraných daní zvyšují skrovné příjmy starostů a strážníků.

Nejnověji přibyla německému Samojsku daň nová: z každého psa zaplatiti jest 4 marky. Zemská správa má se co oháněti, aby udržela ostrovní kolonii aktivní a v tísní té utekla se k dani nejméně příjemné. Dle všeho zdá se, že cena velebené „perly Jižního moře“ byla přehnána a že nabyde pravé hodnoty pevnou a vytrvalou prací teprve v letech budoucích. Nejlepší naděje skládají tam v plantáže bud již nyní založené nebo teprv zakládáné.

* * *



Jedlý červ mořský palolo. Hofejší díl červa (hlava) zde vyobrazeného ostává na dně mořském, dolejší část jeho odděluje se za pohyblivou dospělostí od těla ostatního, opouští za časného jitra a v určitý den roční hlubiny mořské, pokrývá v úžasném množství hladinu vodní a bývá Samojsci loven a námaživě pojídán.

Mnoho let přešlo, nežli mohl býti rozdělován zisk z čistého výtěžku, který vynesly plantáže kokosovníkové. Lepší časy se nedostavovaly ani tehdy, když ujala se nákladního podniku r. 1879 firma D. H. P. G. Prodlením čtrnácti let vykázan byl toliko dvakrát čistý výtěžek roční, a to ještě velmi skrovný. Obrat k lepšímu nastal teprv rokem 1893, a od té doby vyplácí „firma“ až přes 7 proc. dividendy.

Plantážní společnosti náleží nyní v Samojsku přes 3000 hektarů půdy. Tři hlavní její plantáže jsou: Vailele, Vaitele a Mulifanua, všecky v okolí Apie.

Největší sad kokosovníkový v Mulifanuaui má v rozloze asi 1500 hektarů a pochází již z let 1865. Cesta k němu vede z Apie stále pobřežím. Koněm můžeme tam býti asi za 2—3 hodiny. Jen malá část řečeného pozemku vysazena jest banány a chlebovníky. Správce sadu má na starosti také chov hovězího dobytka (čítajícího touto dobou přes 1200 kusů), potom stáda soumarů. Jízdných a pracovních koňů je tam asi 50, oslů a mulů na 80.

Sady Vailelejské mají v rozloze asi 600 hektarů a jsou vzdáleny od Apie asi 2 hodiny cesty. I tam věnuje se dosti péče chovu hovězího dobytka. V pokusné zahradě pěstují se mnohé kulturní rostliny, jako kakao, čajovník, skořicovník, tabák, povidzemnice, ricinus, vanilka a j.

Také vysazovali tam kávovník, ale zanechali další práce, když se počala na listech objevovati zhoubná plíseň (Hemileia vastatrix) a ničila kulturu cejlonského kávovníku již v samých počátcích. Lépe osvědčil se druh z Libérie a vzdoruje nákaze houbové snad až do dneška.

Na třetí plantáži ve Vaiteleji konají se poslední dobou také pokusy s pěstěním ananasů.

Každý kokosovníkový sad má svého správce, sušárny na kokosová jádra, skladiště, kuchyni, včelník, dílny tesařské a truhlářské, domky obytné a j.

Celkem pěstují se palmy kokosové na 2800 ha. Na 28 ha pěstuje se kávovník, kakaovník a manihot, a na 140 ha rostou banány, chlebovníky, taro a j. rostlinstvo k výživě pracovního lidu potřebné. Personál „firmy“ čítá přes 500 duší.

Plantážní společnost odhaduje si jmění v podniku uložené na dva a půl mil. marek. Kokosové sady daly v jednom z po-

sledních let přes 2 mil. kg. kopy (sušených jader) v ceně 645.000 marek. Kilogram kopy počítán tu jest v ceně asi 30 feniků.

* * *

Pěstovati v sadech kokosovníkových též bavlník selhalo. Nežli mladé palmy vyrostly, dařilo se bavlníku dobře, ale potom zakřivoval a byl konečně jako podrost palmové plantáže docela ze sadařství samojského odstraněn. Nedostatek laciného lidu dělného byl druhou příčinou, proč bylo upuštěno od kultury bavlníkové na vždy.

Mnoho slibují si v německém Samojsku od pěstění kavaovníku. Dobré výsledky, jichž tam docílila podnikatelstva anglická (U polu Cacao Co. Ltd., Samoa Estates Co. Ltd.), přiměly také obchodníky německé, že obrátili zřetel k tomuto odvětví, založivše r. 1902 podnik s firmou Deutsche Samoa-Gesellschaft (v Berlíně W. Kurfürsten-Strasse 71.). Společnost pracuje kapitálem 600.000 marek, ziskovým prodejem podílů po 100 markách. Pozemek koupěn byl v blízkém okolí Apie od G. Kunsta.

Ve všech podobných podnicích v Samojsku způsobuje otázka dělnická mnoho potíží. Samojec o práci nestojí a nedává se najímaty za dělníka ani za dobrý plat. Proto bylo postaráno o dělný lid pracovitější a pro sadařství schopnější. Pomocníky takové našla plantážní společnost v najatých ostrovanech, které si dala přivézt z archipelu Bismarckova a ostrovů Šalamounových. Řady dělného toho lidu rozmnoženy jsou teď již také Čňany, kteří mají býti připsoušeni do Samojska jenom v počtu obmezeném. Tak alespoň bylo v prospektu kakaového syndikátu podlélníkům slibováno.

* * *

Na plantáže kokosovníkové je radost se podívat. Palmy stojí v určitých vzdálenostech vedle sebe, řada za řadou, a jedna ztepilejší nežli druhá. Po houští nikde ani památky, a frontami kmenů vyhlížeti můžeme do veliké dále. Místy proftínají plantáž cesty vozové a přístupné potahům volským, aby

úroda mohla být také na káry nakládána a k sušárnám odvážena.

Ošetřování plantáží kokosových nevyžaduje žádné práce. Jakmile byl jednou ořech do země zasazen, ponechává se vlastního osudu. A ořech prospívá, byť jej zarostla i plevel a býlí všeho druhu.

Hůře bylo, rozmohla-li se v sadě nepozorovaně brasilská citlivka (viz str. 275.) a obrněla se ostrými bodlinami, nebezpečnými pro dobytek i člověka. Z pažitů takového vycházeli dělníci celí pobodání a zakrvácení a nemohli se ubránit poranění, i když obvázáli si nohy hadříky. Marně vypisovala správa plantáží odměnu za prostředek proti nebezpečné té buňce. Mimosa pudica bujela dále a vyháněla trny ještě tvrdší. Proto chtěli ji vyplnit ze sadů severoamerickou travou buvolí (Buchloë), ale vyháněli čerta belzebubem. Nová tráva umorila sice mimosu, ale dobytek se jí nedotýkal, protože mu nechutnala. Nezbyvalo, nežli husté travisko vypáliti a postarati se o pícní rostlinu, jež by v tropech rostla a přišla do bytku vhod. Mezitím pozorovalo se, že mladá mimosa je měkká, a že ji skot s chutí požívá, vyhybaje se pouze keřům starým, dřevnatým a bodlavým. I byly staré rostliny všudy v plantážích posekány, a od té chvíle nemohou si plantážníci samojší mladou citlivku jako výbornou pícní rostlinu dosti vynachváliti.

V osmém roce dává vypěstovaný kokosovník již pěknou úrodu. Nasbírané ořechy nakládají se na soumary a na káry a odvážejí se k sušárnám, aby se z nich jádra vylupovala, rozkrajovala a v sušárně asi 30 hodin sušila. Sušením vypařují se z jader vodnaté součásti a olejnatá kopra připravuje se pak jako náklad pro zámořské kraje.

Kopra v sušárnách připravená jest lepší než kdyby byla sušena na slunci. Olej z ní dobytý prodává se v Evropě zhusta za olej olivový. Největší díl kopry má svůj odbyt v Marsellii. Samojsko vyváží kopru hlavně do Sydneye, odkudž nastupuje zboží cestu do Evropy. Dobrým odběratelem stalo se poslední dobou také San Francisco.

* * *

Nedivme se, že Samojsci o práci nestojí a pracovatí nechtějí ani za peníze. Dokud jim bude dávatí příroda kokosové ořechy, banánky, ovoce chlebovníkové, kořeny tarové, a dokud množství se budou v lesích holubi a moře hostiti je bude rybami, raky, měkkýši a červy, potud budou žiti samojší ostrované bez starosti ode dne ke dni a život jejich bude plynouti v samých radovánkách. Životních potřeb mají samojsci tak málo, že pracují jenom tehdy, mají-li dlouhou chvíli. Návštěvy samojských chýší nás o tom hned předsvědčí.

Od mořského pobřeží máme do chaty ostrovanovy pouze několik kroků. Daleko od moře neusazuje se žádný Samojec, a nitro neveliké ostrovní vlasti zůstává skoro všem Samojcům zemi tajemnou a pro pověřivost domorodců skoro nepřístupnou. Do horských krajů své domoviny odvažuje se Samojec málokdy, a huštiny lesní znají jenom odvážnější lovci divokých vepřů a náruživí ptáčníci. Ale i ti pospíchají, aby vrátili se ještě téhož dne domů a nebyli v pralese překvapeni černou nocí, kdy strašidla se zjevují. Proto není tak snadno, získati samojské průvodce na výzkumné výlety do vnitř ostrovní pevniny.

Zastavíte-li se před chatou samojského ostrovana, abyste nahlíželi zvědavě do jeho domácnosti, jistě vás Samojec pozve k sobě na návštěvu. Ale již zvenčí uvidíme jasně celé vnitřní zařízení, protože chýše samojského domorodce nemá žádného zdíva, nýbrž tohoto střechu na několika dřevěných sloupech spočívající. Chata Samojscova nemá tedy ani dveří, ani oken.

Přízemek chýše je trochu nad ostatní půdu vyvýšen, obehnan velikými valouny a vyložen a drobnými oblázky jako pestrá mosaika.

Krov bývá zhusta mistrovské dílo, jež vyhotovil stavitel zvláště k tomu povoláný a dobře odměňovaný. Odměna nezáleží v penězích, ale v pěkných rohožkách a lýčených tkaničecích nebo v několika prasátkách, slepicích a p.

Krytbu střechy pořizuje si Samojec z lupení třtinového a listů kokosovníkového.

Na kaménkové mosaice rodina Samojscova sedává, lehává i spává. Za ošklivého počasí a za noci spouštívali se v chýši žaluzie, vyhotovené z kokosovníkového listí.



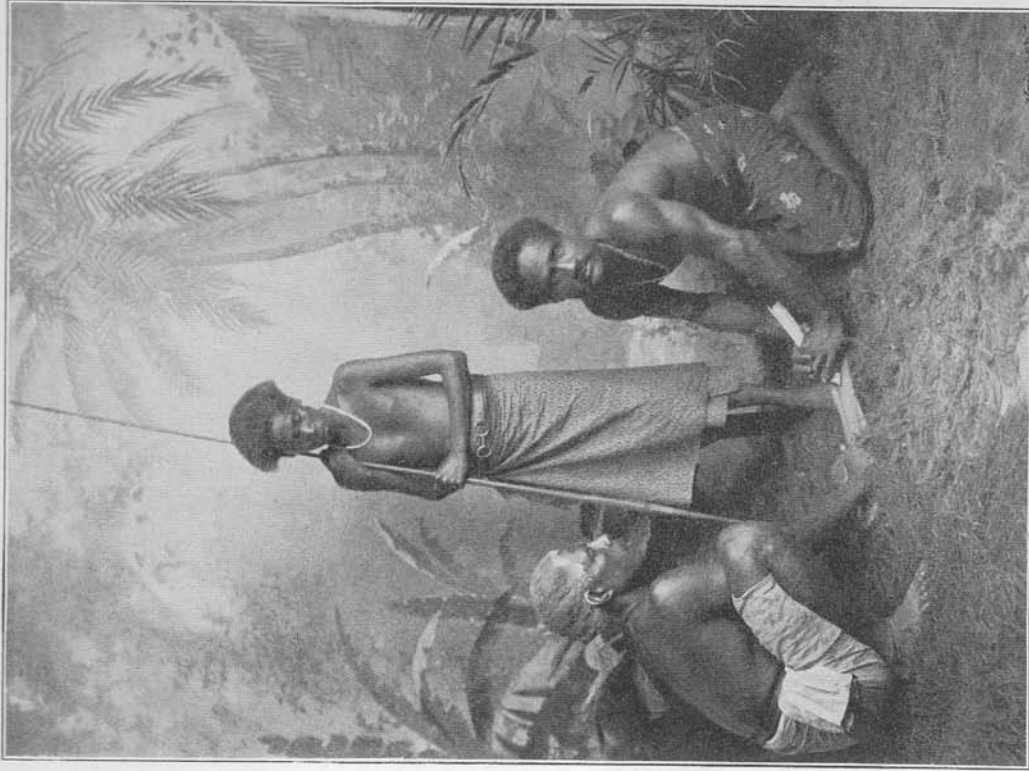
Tanec ostrovanů Fidžijských.

V chýší samojského domorodce nespátříme ani postelí, ani stolu, ani stolic, za to však pandánové koše, rybářské síťe, vesla, okřín na kavu, kokosové mísky, vějíře a u zámožnějších dokonce snad také evropský slunečník a šicí stroj. Petrolejovou lampu viděl jsem v několika chýších.

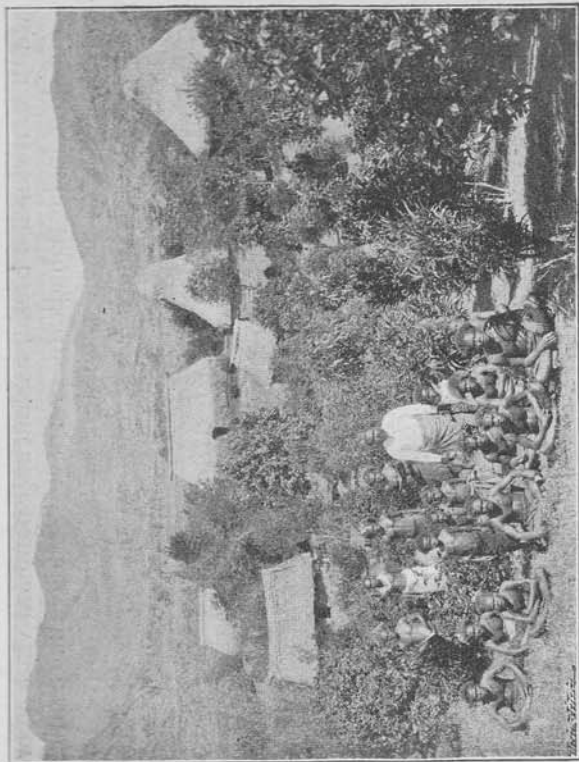
Rohože hrubé dělá si Samojec z lupení kokosovníkového a pandánového, jemnější z vláken kopřivovité rostliny *Cyperolophus* nebo z prosvirníku (*Hibiscus tiliaceus*) a vykrásluje okraj pestrým peřím ptačím. Rohože tohoto druhu jsou na jedné straně hladké a na druhé kadeřavé a podobné bílé kožešině polárního medvěda. Samojské jméno jejich jest *ie o le po, t. j. rohožka noční* (*), protože na ni novomanželé přespávají svatební noc.

Za měsíčné noci chodívají Samojsci pozdě spat a vstávají pak také mnohem později nežli sluníčko. Jinak bývají vzhůru

*) Samojsky slove noc *o le po*, den *o le ao*, jitro *o le taa o*, poledne *o le aouli*, odpoledne *o le afiafi*.



FIDŽIJANĚ ROZDĚLÁVAJÍ OHĚŇ.



Osada na ostrově Fidžijském.

již za časného jitra a vydávají se na moře za lovem nebo se tam osvěžují příjemnou lázní. U moře prožívá jitra také mládež, koupá se v korálových tůních, jezdí v kanoích, kouří, chytá do košíků ráčky, kraby, ježovky, rybky, měkkýše a odnáší je s natrhanými banankami, kokosovými ořechy a ovocem chlebovníkovým do svého příbytku. Jiní přináší z ranní procházky po huštině jedlé kaloně a vrací se z lovu s natchanými holuby. Stařeny zhotovují doma rohože nebo olupují kokosové ořechy, spřádají z vláknitého jejich obalu nitě a provázky, vaří hlízy tarové a bataty, suší na slunci kopru a obstarávají všechny domácí práce za dřívky, které trhají zatím bělostné a vonné květy gardeniové a červené plody pan-dánové a paprikové, aby se jimi vyzdobily a hochům zalíbily.

Chut k jídlu mají prý Samojsci od rána do večera a proto jídají často a mnoho. Ale západem slunce jídá se v domácnosti samojského ostrova nejvíce. Té chvíle zaznívají ve všech chýších také krásné zpěvy a znějí za měsíčního úplňku

dlouho do noci. Dívky i hoši opouštějí tou dobou chýše, shromáždí se u samého břehu, naslouchají plouhání vln a vypravování dovedného pohádkáře, prozpěvují střídavě harmonické sbory, smějí se a tančí, projíždějí se za odlesku snivé luny po korálových mělčinách a vracívají se do svých příbytků, když Jižní kříž a měsíc sestupují již z obzoru modrého nebe a stápejí se v širém oceáně.

Až do příchodu mravokárných misionářů anglických potřebovali Samojsci mnohem méně oděvu než nyní. Šat dívek záležel toliko z opasku a z krátké lýčené suknice nosené kolem boku a zvané *lavava*. Ostatek trupu ostával obnažen. Nyní přidali misionáři dívkám ještě lehkou a pestrou kažaku z látky bavlněné. Muži podrželi svou lavalavu až po dnes a vyzdobují se také jako dívky kvítím, lupením a barevnými plody, zavěšující si vonné guirlandy na šíje, hrud a kolem boků. Zhusta nosívají na krku ozdůbky z mušliček, řídkěji pak spatřují se u nich náhrdelníky zhotovené ze zubů mladých vorvaňů. Nositi ozdoby tohoto druhu přísluší toliko členům rodiny náčelnické.

Také vlasy mladých dívek a jinochů jsou samy vonný květ a list. Nejčastěji to bývá poetická gardemie, zastupující v Samojsku naši růži, potom prosvírník skoro stále tam kvetoucí.

Dívky a hoši z rodin náčelnických pokrývají hlavu za našich slavností *tuingou*, nenepodobnou mohutné čepici našich granátníků a vyhotovenou z vlasů lidských, peřiček poušních a mušliček všeho druhu.

Celý účes bujných vlasů upevňují si ostrovanky dlouhými hřebeny dřevěnými a umělecky řezanými. Viz obrázek na stránce 283.

Vzorem nejbohatší výzdoby bývá v každé osadě samojské panna vzpárá *taupou*, vtělená to gracie mezi všemi dívkami ostatními. Hodností tou významenává se vždycky jenom dívka z nejpřednějšího rodu a zastupuje v osadě celý krásný svět. Proto bývá pro úřad ten vychovávána již od mládosti, učí se ušlechtilým pohybům a národním tancům a zproštuje se z té přičiny všech namáhavějších prací v domácnosti, jen aby si zachovala hebkou pleť, mohla věnovati se pěstění něžného mravu a osvojila si hbitost v jemných pracích ručních.

Taupou má kolem sebe celý sbor vybraných družek, jež jsou jí ke službám jako nějaké královně a číní jí každé pomýšlení. Jí náleží, aby zahajovala tanec a podávala vzácnému hosti kavového nápoje.

Kavu nabízejí mně ostrované v každé chýši, ale připravovali ji způsobelem rychlejším nežli činívají za okázalých slavností. Mají také za to, že bude nápoj bělochovi spíše po chuti, roztlukou-li kořen pepře opojného mezi kameny, než kdyby se připravila kava z kořene v ústech rozžvýkaného. Po kávě svinovaly dcery mého hostitele tabákový list v tuhý doutník a podávaly jej jedna přes druhou k okusení. Zajisté, že očekávaly za svou pozornost zaslouženou odměnu, snad doutník evropský, nějakou třpytnou cetku nebo stříbrný peníz.

* * *

Více radosti než samojský doutník a samojská kava způsobil mi v jedné chýši pohled na živého holuba, jemuž říkají domorodci *manumea*, t. j. pták hmědý.*) nazývaný tak podle převládající své barvy. Viděl jsem ho v životě poprvé a snad naposled. Opeřelec ten není jenom kuriozitou samojskou, ale i zoologickou zvláštností vůbec, protože jest jediným žijícím příbuzným podivuhodného rodu, jenž slove jednou *dodo*, podruhé *dron*te nebo *didus*. Starobylý ten rod vymřel již na dobro a ostatky jeho náležejí k nejvzácnějším relikviím muzejních sbírek.**)

Manumea vypadá skutečně jako spřízněný potomek starověkého *dron*ta, byť i tvarem svého těla a velikostí podobal se našemu holubu. Ale pro podivný zobák kladou ho přírodopisci v soustavě hned vedle neletavého a vyhynulého *doda* a prorokují mu ve svých knihách, že také on co nejdříve vyhyně.

Manumea jest krásný pták. Zobák jeho jest na špičce jasnožlutý, dále červený jako rumělka. Také nohy má ohnivě

*) *O le manu* = pták, *memea* = hnědý.

***) Nemotorný ten opeřelec (*Didus ineptus*), pojmenovaný nepekým názvem českým blboun nejapný, žil ještě asi před půltřetím stoletím na ostrově Mauritiu. Podobá se pravdě, že byl také chován ve zvěřinci Vídeňském za císaře Maxmiliána I. a Rudolfa II. a že z něho pochází hořejší čelist, kterou někdejší kustos Českého musea Corda našel ve starém haraburdí a jako nejvzácnější památku ve sbírkách vystavil.

rudé. Peří na hlavě, krku a hrudi leskle se modře a zeleně, ostatně převládá na něm barva rudohlavá.

Můj hostitel pravil, že chytil svého zajatce na lesnaté hoře Tofuajské v západní části ostrova Upolujského a že ho má doma již několik neděl. V onom kraji objevuje prý se manumea ještě nejčastěji a staví si tam hnízdo v houští blízko země a nikoli v korunách vysokých stromů, jako činívají ostatní holubi samojšti. —

Jaký zvuk manumea vydává, neslyšel jsem na vlastní uši. Zajatec byl zamklý a jen chvílemi olupoval zejgovitým zobáčkem zelenavou banánku a vyklofával z ní měkkou dužninu. Také prý žere rýži, brambory, jámy, chuchvalce tarové a ve volné přírodě ještě semena smokvoňová.

Bylo mi řečeno, že táhlý jeho zvuk zní jako ú, ač jsem kdysi četl, že manumea vyráží ze sebe hlasy ku, ku, ku.

Dle výpovědi ostrovanů přistěhovaných z archipelu Salomounova a Bismarckova (protože se odvažují dále do nitrozemí) vyskytuje se manumea také uvnitř ostrova Upolujského a kromě toho hojně i na ostrově Savaijském. Tvrzení jejich podobá se pravdě, poněvadž ještě nedávno ulovil jich lovec vypravený za tím účelem na horu Tofuajskou mnoho kusů a odevzdal je anglickému konsulu, jenž jejich kůže zaslal do Evropy.

K otázce, kolik by můj hostitel za svého živého zajatce žádal, odpověděl Samojec, že 10 liber šterlinků, tedy asi 240 korun. Zdá se, že tato cena živého opeřence jest v Apii běžná a ustálená, protože i tamější droguista W. Swann, jenž náhodou manumeu také v zajetí choval, tutéž sumu na mně žádal.

Lékárník Swann měl za mé návštěvy plný soudek podivuhodných těch holubů a chystal je v lihu naložené pro ornithologa Bullera do Londýna. Za manumeu v lihu naloženou žádal pouze 10 šilinků.

Ze všeho je patrné, že manumea není přece ještě opeřencem tak příliš vzácným, ač před čtyřiceti lety platily se za živé kusy sumy ohromné. Roku 1863 prodán byl párek do zoologické zahrady Sydneyské za 3600 korun. Brzy na to viděli manumeu živou i ve zvířincích evropských. Za posledních desetiletí neviděl jsem živé manumeje v Evropě nikde.

Manumea, kterou lékárník Swann v kleci choval, měla zvláštní osud. Ráno žádal majitel za vzácnou kořist ještě 10 liber, odpoledne však lomil rukama a ukazoval mě prázdné vězení: krásný holoubek otevřel si dvířka špatně uzavřená a uletěl do boží přírody.

Také ostatní avifauna ostrovů Samojských jest velmi zajímavá. Celkem žije v tomto souostroví přes 50 druhů ptáků, z nichž pak jest přes 30 suchozemských a 16 výhradně samojských.

Nejpestřejším opeřencem Samojska jest holoubek jako pěst veliký a zvaný manuma (*Ptilopus Perousei*). Dostupem jest také na ostrovech Tongajských a Fidžijských. Ač maličký, přece je velmi bojovný a zlostný. Samojsci chovají samečky rádi v zajetí a vycvičují si je k holubím zápasům jako na Javě domácí kohouty a v Indii koroptve.

Na blízku samojských osad spatřoval jsem nejčastěji opeřence, jenž velikostí a chováním připomínal mi našeho špačka. V pravdě mohl by se nazývat špačkem samojským, maje však tu zvláštnost do sebe, že se živí hlavně palčivou paprikou. Samojsci mu říkají fuia, kteréžto jméno zní jako maorské huia (str. 31.). Skutečné jsou oba opeřenci, byť i domovem daleko od sebe vzdáleni, velmi blízcí příbuzní.

V přírodopise slove samojský špaček *Sturnoides atrifusca*. Barvu peří označuje již jeho přívlastek.

* * *

Ssavci původní scházejí Samojsku skoro úplně. Kaloňové a netopýři jsou jedinými zástupci. Podivno jest, že i Samojsci se domýšlejí, jako by ta zvířata vletovala ráda lidem do vlasů, a mají před nimi proto strach.

Vepře v lesích se potulující pokládají jest pouze za zdivočelé. Domořodci lovívají je pomocí psů a odnášejí je zhusta živé, aby se jim doma plemeni. Selátkům věnují samojské matky velikou péči a rády se s nimi mazlívají. Často jim také dopřívají, aby se mohla vlastního prsu jejich přichytiti a mlékem napojiti.

Odrostlá prasata krmívají Samojsci kokosovými ořechy. Příchodem Evropanů přišly do Samojska také domácí kočky, ale povolání svého brzy tam zanechávají a loví ra-

dějí v lesích opeřence. Holub manumea, jenž staví si hnízdo blízko země, stává se často jejich kořistí.

Potkanů a myší přibývalo Samojsku tolik, že jich kočky udolati již nemohou. Také zavedené fretky nespílnily naděje, jež v ně osadníci kladli.

Ale drobných sužovatelů mají Samojsci ještě více. Mňmím moskyty, kteří sice bolestně píchají, nicméně přece k šíření malarie nepřispívají. Po té stránce jsou kolonisté se zdravotními poměry Samojska zcela spokojeni.

Jako všudy v tropech, tak i v Samojsku jsou gekovitě ještěrky v domácnostech rády vidány a jako dobrodějky chráněny. Soumrakem vylézají ze skulin, běhají po stěnách a někdy i po stolech při samé večeři a lapají mušky nebo odnášejí si darem drobečky cukrové. Velicí ještěři v Samojsku nežijí.

Také nemá Samojské souostrovní na suché zemi jedovatých hadů. Nevinných těch tvorů užívají samojské dívky při národních tancích a ovinují si je kolem šíje. Za to bojí se Samojsci jedovatých hadů mořských (Pelamis).

Ryb mořských žije v Samojském souostrovní v hojnosti. Drobnější ryby některé opouštějí zhusť moře a žijí na suchu i na zemi. Jsou to právě světoobčané teplých moří z rodu *Perriphthalmus*. Sbíral jsem je u Apie, na Celebesu, v Australii, na Javě, v Makau a Svatau v Číně a j.

Podobnou rybkou je v Samojsku *nofu* (*Synanceia*). Ráda pavaluje se v písku a domorodci se jí vyhýbají, aby se nepopíchali o jedovaté ostny její. Práví se o ní, že z hladu vylézá na stromy manglové.

Murény samojské (*Muraena tessellata*) mívají v délce až několik metrů. Ostrované mají se před jejich uštknutím na pozoru, protože jsou zuby těchto ryb jedovatý.

Mnohé samojské ryby mají jedovaté zuby, jiné mají jedovatou kůži (*Acanthurus*) nebo jedovaté ostny (*Sebastes polylepis*).

Obrovskými rozměry vyniká samojský rejnok (*Myliobatis*). Zhusťa bývá až 10 metrů široký a mohl by tedy svým tělem zakrýtí celou podlahu prostranné světnice. Četně vyskytují se tam i žraloci lidožraví.

V lovu ryb mají Samojsci poloviční živobytí. Menší ryby ostávají po odlivu mořském v korálových tůních a výmolech a mohou být snadno do kesýrků a košíků schytány.

Korálové měřiny jsou nevyčerpatelným zdrojem rybného pozehnání. Každá trhlina a každá skulina korálového útesu přechovává v sobě nějakého živočicha. Ke všem těm místům přicházejí ostrované, přitlačují k vodním skrýším košíky a sítě, vyhánějí ryby palmovými pruty a vějíři a mohou být jisti, že nelovili marně.

Ale lov takový spojen bývá leckdy i s nebezpečným životem. Nejednen lovec byl již zasažen jedovatým chrupem smrtonosné murény nebo byl raněn mořským hadem a podlehl tak uštknutí. Jiní ostrované nezaplátili lov sice životem, ale odvalující na měčtině balvanů přišli o prsty své ruky a vzpomínají na břitká klepeta nebezpečného raka, jehož jméno valo (*Liosquilla scabriuscula*), do nejděší smrti.

* * *

Ryby, sepie, krakalice, mlže, plže, raky, kraby a mořské ježky lovívají Samojsci po celý rok, ale mořského červa palolo (*Lysidice viridis*) jenom dvakrát do roka, a to ještě toliko v jistých hodinách, jež lze stanovit s přesností astronomickou.

Jedlý červ palolo loví se na měčtinách korálových útesů samojských již od nepamětných dob, ale podrobnější zprávy o jeho životě pocházejí teprve z posledních let. Přírodopytci znají toho červa, jdaného jako vzácná pochoutka, sice již asi půl století, ale za bližší údaje o něm děkujeme hlavně námořskému lékaři Krämrovi, spisovateli nejlepšího díla o Samojsku (str. 266). S Krämrem studovali život palola také jiní bádatelé a vynesli o něm na světlo zprávu asi následujícího obsahu.

„Roku 1898 byl jsem tak štasten“ — píše pan Woodworth z Cambridge v Americe — „že jsem mohl navštívit ostrovy Fidžijské a Samojské. Mnoho tajeplných zpráv o molo lu (tak mu domorodci říkají) slyšel jsem již v souostrovní Fidžijském, ale zajímavější novinky vyslechl jsem v Apii. Byl jsem rád, že jsem se tam setkal s doktorem Krämrem, jenž na-

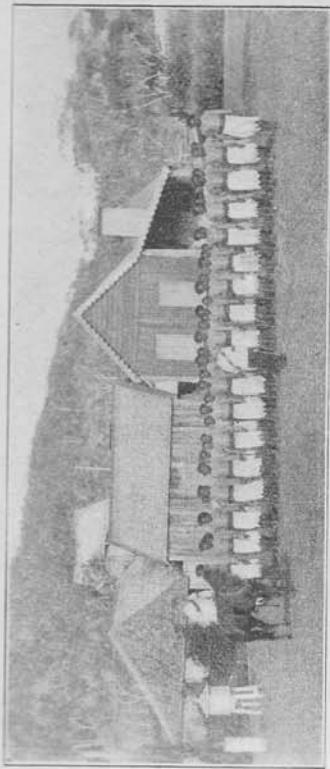
sbíral o souostroví Samojském prodlením tří let mnoho zkušeností a zaslavil mě do všech podrobností. Ke studiu (byl měsic říjen) zvolil jsem osadu Falelatai na jihozápadním pobřeží ostrova Upolujského. Ale v okolí tom pátral jsem s najatými domorodci po palolu marně, proto jsme odtáhli do mělké zátoky Fagaiofuiské. Korálové útesy leží tam tak mělce pod vodou, že se může k nim člověk za mořského odlivu snadno přebrodit a lovití zvířata ve dvou jejich hlubších a přirozených průplavech.

Sotva že jsem se dotekl tyčkou korálových stěn, abych jí odrážel kusy pevné budovy, počala se místa v průplavu hemžití samými červy, jež jsem právě hledal. Nad zjevem tím stál jsem všecek udiven, ale ještě více žaslí moji lidé, kterým nešlo na rozum, že by se mohl objevovati červ palolo také v jinou dobu roční, než jaká jest ode dávna obvyklá a od ostrovanů toužebně očekávaná, neboť scházely do kýženého okamžiku ještě tři dny.

Červi, kteří se ve vodě roztahovali a kroutili, byli hodně dlouzí, a nebylo snadno zmocnit se jich celých, protože mají tělo článkované a křehké. Teprve po zdlouhavé práci a za užití dláta a kleští podařilo se mi vylomiti kusy skalisek se třemi celými exempláry kýžených tvorů a mohl jsem u každého z nich spatřiti hlavu s celým ocasem. Tyto dva podstatné díly viděti lze zřetelně na připojeném obrázku dle přírody nakresleném (str. 307). Celý červ má v délce asi 40 cm. Články s hlavou souvisící liší se nápadně od tenčích článků ocasních. Barva červů samčích jest červenohnědá, barva samečků zelenomodrá a závisí tudíž na pohlaví.

Zelenavé články ocasní znají ostrované velmi dobře, neboť ony jsou to, které se od hlavy oddělují a které potom Samojsci v jisté době roční na povrchu mořském lovívají a jídají.

Palolo objevuje se v Samojsku nad korálovými útesy podmořskými v říjnu a listopadu za poslední čtvrtky měsícové. Té doby stojí slunce skoro v zenithu, a korálové dno mořské pokrývá se vodou jenom mělce, nebo ocituje se zhusta na suchu. Tím časem probuzuje se v přírodě pacifických ostrovů nový život, a dostavuje se jaro se všemi svými půvaby. Té chvíle dospívá pohlavně také palolo a s ním vyvinují se pohlavně i jiní červi, jejichž bydlištěm jsou útesy korálové.



Fidžijané jakožto britští vojáci.

Fotografoval univ. demonstrátor p. Woolnough ze Sydneje.

Ostrované dobře vědí, že tolik a tolik dní před palolem nebo po palolu přitáhnou k pobřeží také zástupové ryb, vypočítávají, kdy před tím nebo po tom objeví se v úžasném množství pozemní krabové, a kdy rozpučí se květy a dozrají hlízy a plody. Bez příčiny nenazývají Samojsci měsíc palolový taumafama,*) t. j. čas, kdy je mnoho co jísti.

Ostrované archipelu Banksova říkají té době taumata, t. j. čas zralosti, poněvadž jámy počínají se již ze země dobývatí.

Za poslední čtvrtky po úplňku měsícovém pozorují ostrované samojší divné změny na moři. Znamenají-li, že hladina vodní nad hlubinami palolovými se čeří a pění, vědí bezpečně, že dva dni potom vystoupí na povrch také sám červ. První den zve se v samojštině sa lefu.

Druhého dne hemží se povrch moře drobnoučkými červky (Lysidice fallax), kteří rovněž utrhují se od hlavy a plují z hlubin do výše. Den ten zve se motusaga.

Třetí den zvaný tatega jest dnem, kdy zjevují se na hladině myriády článků toužebně očekávaného palola. Je to chvíle, kdy palolo slaví svatební své veselí, a kdy samečkové snoubí se s druhým pohlavím.

*) Samojsky slove jisti a píti taumafa, nadbytek a hojnost olemau (mau).

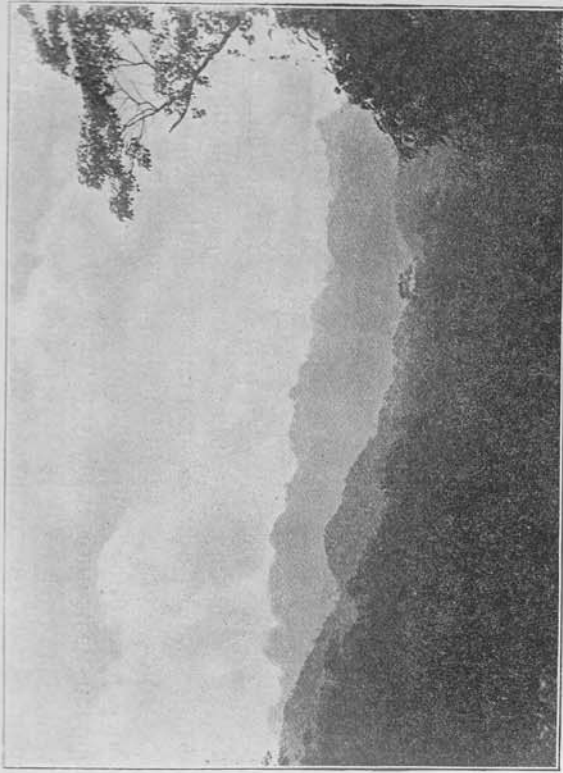
Památce okamžiky tohoto červího života jsou dobře známy také ostrovanům jiných krajů pacifických a byly zjištěny v archipelu Gilbertovu, v Novém Irsku, v Amboině na Molukách, na Nových Hebridech, jakož i v souostroví Fidžijském. Tongajském a jinde. Nejlepší zprávy o palolu dostaly se na veřejnost ze Samojska a souostroví Fidžijského proto nejdříve, poněvadž byly tyto kraje nejprve a nejdéle bělochy obývány a mnohem dříve přírodovědecky prozkoumány, nežli archipelagy jiné.“

Ke zprávě Woodworthově přidává dr. Krämer ve svém díle o Samojsku ještě vlastní zkušenosti, an píše:

„Pokusy, které jsem konal s vylovenými červy, byly velmi zajímavé. Vzal jsem dvě sklenice mořské vody a naplnil jsem jednu články zelenavými a druhou články hnědými, tedy každou jiným pohlavím, a pozoroval jsem kapalinu. Ve chvíli počaly články pukati (pa), a obsah jejich plovat ve vodě u veliké míře (lolo). Ve sklenici jedné měl jsem pak samá vajčka, ve druhé samá sperma. Přidal-li jsem do kapky s vajčky krůpěj spermovou a díval-li jsem se na směs drobnohledem, mohl jsem jasně sledovati, jak sperma vrhají se útočně na vajčka, hromadně je obklopují a tak je zúrodňují. V několika hodinách bral na se každý oplozený zárodek jinou podobu a rostl po tři až čtyry dny. Déle jsem jich nemohl na živu udržeti.“

Červi uschovaní ve sklenicích žili celé dopoledne velmi vesele, ale odpoledne pozbyli již života a klesali mrtví ke dnu. Prodloužiti jim život výměnou vody pokoušel jsem se marně.

Den palolový slaví Samojsci slavně. Na radostný ten okamžik těší se všickni osadníci. Náčelník má příští tu chvíli stále na paměti a vysílá na korálové měčiny rybáře, aby tam hladinu moře pozorovali a zprávu o nepokojném čerění a pění v čas mu oznámili. Hned potom scházejí se muži v prostorném stavení a povolávají tam kněžku (ta u o u) všech panen, aby jim připravila slavnostní kavu. Ve stavení hromadí se jídlo na jídlu. Kam jen pohlédneme, všudy vidíme pokrmy: chlebovník, taro, jámy, holuby, kuřata, pečená prasata, ryby, sušené myši, raky a j. Večerem přicházejí k hodovišti také ženy a dívky, a od té chvíle jí a pije se tak mnoho, jako nikdy jindy.



V horách Fidžijských.
Fotografoval univ. demonstrátor p. Woolnough
ze Sydneye.

Snad by se hodovalo, tančilo a zpívalo ještě déle, kdyby se již neblížila třetí hodina ranní. Té chvíle povstává každý jako na povel, pospíchá ke korálovému pobřeží, brodí se mělčinou, pošimuje před sebou lehkou kocábku a pluje s ní do hlubších vod, z nichž mají vyplouti na povrch kýženi červi. Kdo pozdě přijde, spatří lodičku svou již na suchu a marně by se namáhal dostati se s ní přes korálová skaliska k palolovým hlubinám.

Ještě než slunečná koule pozvedne se nad obzor, mihá se voda nad hlubinami hadovitými červy palolovými, a v několika minutách pokryta jest hladina mořská miliony tvorů v kusy se rozpadávajících a vajčka a sperma ze svých článků vypouštějících. Kde kdo v kocábce, každý vylouvuje hybnou kořist z vody, nabírá červy do košíku nebo do kokosových nádob a plní jimi prostory svého člunu. Je na spěch, neboť ranní zora zlatí již pobřežní kraj, a odliv moře obnažuje ko-

rálové rýfy tou měrou, že hrozí lovcům, že jen stěží dostanou se s kocábkou ke břehu. Zhusta seskakují ostrované s lodice, brodí se na novo mělčinou a vyprošťují se ze skalnatého dna jen s největším namáháním. Při všem tom štěstí neodchází skoro žádný bez nějakého pohmoždění. Jeden poraní si bosou nohu o ostrov hranu korálovou, jiný pobodá se o špičaté ostny mořského ježka, nebo štipnut byl bolestně břítkým klepetem kudlankovitého raka v tůni vodní ukrytého.

Zástupy lidu, ostrovanů i bělochů, očekávají lovce na pobřeží a vítají je s jásotem a se slinami na jazyku. Těší se, až budou moci přijati z rukou lovců kornoutek červů zaobalených v listu tarovém nebo banánovém a pochutnávat si na lahůdce, jež prý má chuť jako slavy a ustríce. Jedni jídají palola za syrova, druzí obkládají chuchvalec červů listem a požívají je dušené nebo opekané.

Je-li lov vydatý, potom mohou se těšiti na výslužku také přátelé a známí, kteří bydlí daleko od břehu.

Zdá se, že palolo objevuje se všudy za kulminace slunečné, v Samojsku v říjnu a listopadu, na Amboině teprve v březnu. Činitel tento rozhoduje dle všeho nejvíce.

Jsou také případy, že se palolo v očekávanou dobu v Samojsku ani neukázal. Tak tomu bylo na př. roku 1880. Proti všemu pravidlu objevil se teprve dne 21. března roku potomního.“

*

*

Mnoho vědomostí o Samojsku uložil ve svém díle dr. Krämer, ale více mohl by o rozvoji kulturního života v řečeném souostroví vypravovati dr. Funk. Již vlastní život jeho jest kusem dějím v kronikách přístavu Apijského a souvisí těsně s dávnou historií pověstného loupežníka námořského, jehož jméno Bully Hayes. Až jednou ostrovní lékař Funk zavře oči, vyjde snad leccos na světlo, co posud chováno jest jako rodinné tajemství v rukopisu do tisku sice již připraveném, ale chystaném pro veřejnost teprve po smrti spisovatelově. Také snůška vědomostí přírodovědeckých, zaznamenávaných po všecku dobu Funkova působení v Samojsku velmi pečlivě, doplní valně zeměvědný obraz o „Perle Jižního moře“.

Tak mě alespoň dr. Funk za časté rozmluvy na Novém Zélandě ujišťoval.

Jméno Bully Hayes známo jest všem starším Samojcům, a že byl námořský ten loupežník postrachem všech ostrovanů, vypravuje si do dneška i samojská mládež. Hayes nebyl tehdejší doby jediný, ale odvážné výpady, které on podnikal se svou rotou byly ze všech piratských kousků nejmělejší. Nad to však počínal si při všem loupení tak chytře, že vždycky unikl spravedlnosti a korábům, které vládá Severoamerické unie za ním vysílala. Hayes objevoval se z čista jasna brzy zde, brzy onde a zmocniv se nákladní lodí v tom neb onom přístavě zmizel na moři beze stopy. Roku 1858 zakotvil se svou brigou v Honolulu a přijat byl v přístavním úřadě jako počestný kapitán. Lodní listiny jeho byly v nejlepším pořádku, a Hayes mohl po krátké zastávce odplouti dále bez závady. Bylo již pozdě, když v přístavě zvěděl, jakého lotra bez trestu propustili. Hayes uloupil brigu, jejíž papíry předložil, v Samojsku. Vyčkav se svými věrnými chvilu, kdy kapitán lodí nebyl právě přítomen, vstoupil na palubu korábu, jenž sliboval nejvydatnější kořist, představil se s bambitkou v ruce lodnímu mužstvu jako nový velitel, kázal rozvinouti plachty a ve chvíli na to byl pánem pěkné brigy, bohatého nákladu, četného mužstva a všech potřebných dokumentů.

Hayesovo pěkné chování a odvážné počínání, zalíbilo se mužstvu nově získanému tak, že novému pánu brzy přivýklo, věrně sloužilo a samo ještě bylo nápomocno, aby jejich velitel mohl zboží v Honolulu co nejdříve složit a peníze za ně obdržeti.

Loupeží podobných provedl Hayes mnoho a nešetřil při nich ani životů lidských. Proto byl americkým soudem odsouzen k smrti a na hlavu jeho vypsána byla veliká odměna.

Od té chvíle vyhýbal se Hayes půdě americké a zvolil Australii a ostrovy Jižního moře za působité svého lotrovtví. Zvláště dobře dařilo se Hayesovi v Samojsku, kde navštěvoval pobřežní obchodníky na samotách usazené a hostil je na palubě své lodí vzácnějšími pokrmy a lihovinami jako nejlepší přítel jejich. Ale když pozvané hosty vyčastoval a mámiivými nápoji uspal, vydrancoval obchodní stanici, vyplenil, co se

vypnutí nechalo, odvěkl na loď ženy a dívky, vysadil na břeh opilé spáče a plavil se s vydatnou kořistí na širé moře.

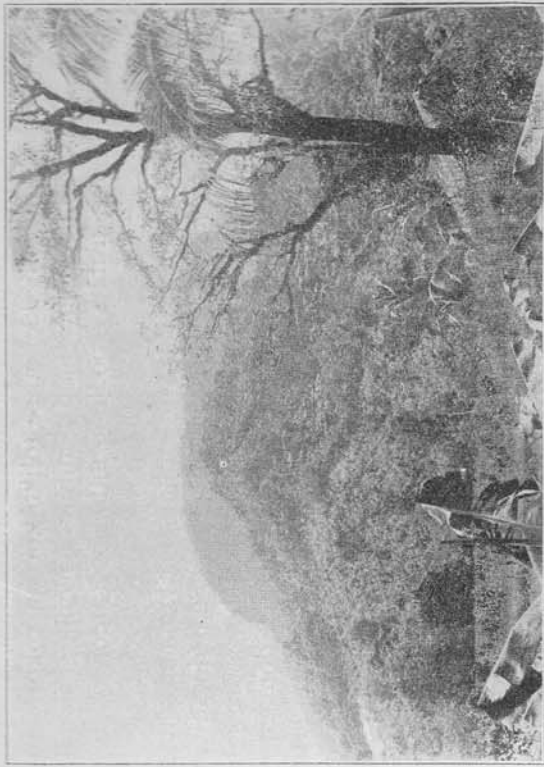
Hayesa znali dobře také v Apii a čekali na příležitost, jak by ho jen mohli lapiti a odvézti do San Franciska. To se jednou anglickému konsulu podařilo, a Hayes měl být již odvezen. Zajatý loupežník vyprosil si jenom, aby směl ještě dáti do pořádku nautické nástroje své lodi a srovnati je s chrometry korábu „Leonory“; jenž právě připlul do Apie. Anglický konsul vyhověl žádosti, a Hayes vstoupil na palubu přibylé lodi. Ve chvíli na to byly plachty na „Leonore“ roztaženy, a „Leonora“ veplula na širé moře s oběma kapitány. Velitel „Leonory“ zachránil Hayesa od jisté smrti a řídil loď do Šanghaje. Tam však nepohodl se kapitán s úřady, byl zatčen a Hayes přejal na „Leonore“ velení.

Teď byl Hayes zase ve svém živlu a přijímal na loď Čiňany, kterým slíbil, že je převezde do Austrálie a že jim může, aby byli připuštěni do země za lacinější poplatek. Čiňané uvěřili, a Hayes odvázel jich plný koráb do Melbourne. Před přístavem vztýčil Hayes vlajku na znamení, že hrozí jeho korábu pohroma, a očekával pomoc. Pomocná loď skutečně připlula, a kapitán její, vyslyšev z úst Hayesových, že je koráb jeho poškozen a že musí utonouti, počal ihned všechny pasážery zachraňovati a vylodil je všechny šťastně na břeh. Sotva však byli poslední Čiňané na ochrannou loď naloženi, rozvinul Hayes plachty svého korábu a byl zase již ten tam.

Výstopovati loupežníka tak nebezpečného bylo úkolem válečné lodi, kterou vyslala do Jižního moře vláda Spojených států. Velitel Meade zamířil do Apie, kde šťastně Hayesa lapil a na palubě své lodi vyslýchal. Ale Hayes hájil se tak obratně a stavěl se tak nevinně, že byl po třech dnech opět propuštěn na svobodu.

Druhá americká loď válečná, jež Hayesa pronásledovala, byla lstvím počínáním prohnaného piráta vylákána na korálové úskalí a vzala u Samojska za své, kdežto lehká brigá Hayesova šťastně měřičny přeplula a unikla.

Dlouho byl by snad Hayes provozoval pirátské kousky v Jižním moři, kdyby ho nebyl vlastní jeho kormidelník se světa sprovodil. Když dobrodružný Hayes neušetřil od mistných pletek ani vlastní ženy svého soudruha, rozlétl se



Příroda na ostrově zvaném Viti Levu.
V pozadí erupční hora.
Fotografoval univ. demonstrátor p. Woolnough
ze Sydneye.

kormidelník tak, že vrhl se v spravedlivém hněvu na svého pána a zabil ho. Takový byl konec pověstného piráta Hayesa.

Vdova po Hayesovi žila potom s dcerou delší dobu v Apii, a obě těšily se vážnosti osadníků. Ale manželství, které s dcerou uzavřel dr. F., nebylo šťastné, a zapuzená žena žila veselý život v Sydneyi ve společnosti četných ctitelů. Do šlepečí své matky vstoupil později také syn z manželství vzešlý a v Německu vychovaný a prožívá teď život někde na moři.

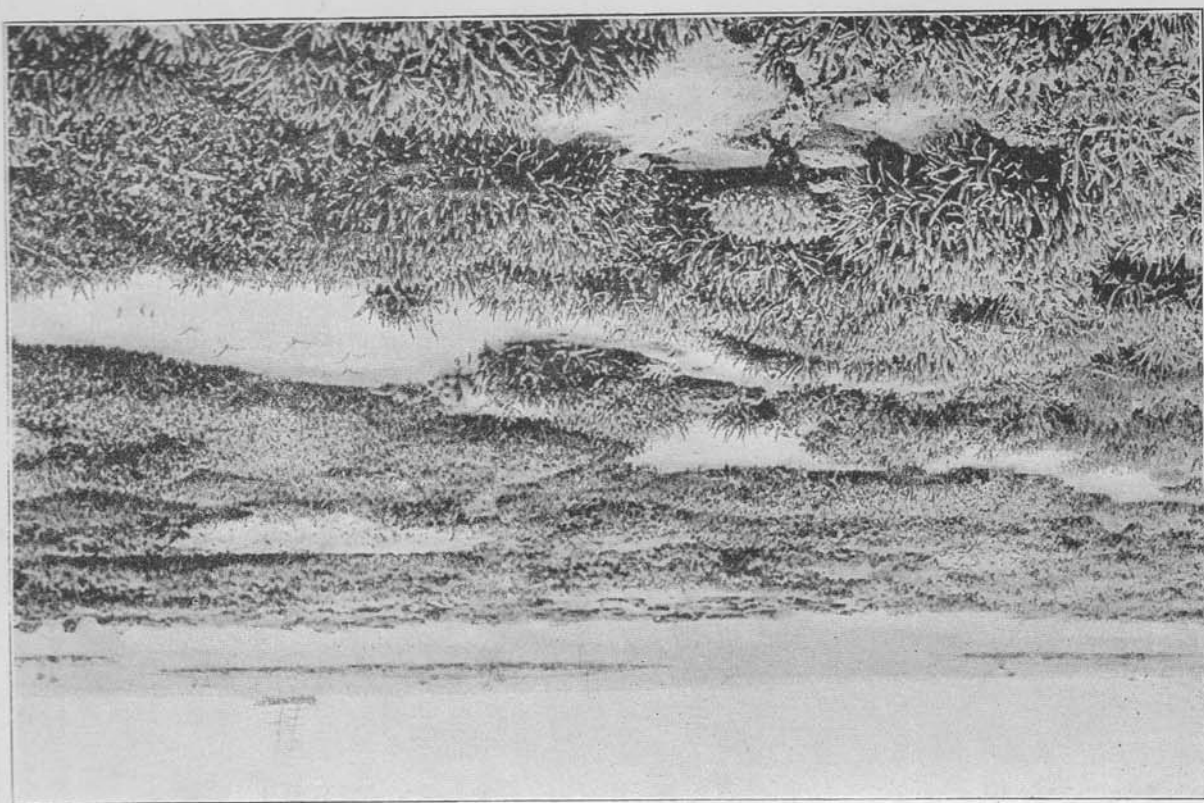
Apijsky lékař dr. Funk lituje podnes, že neoženil se hned se Samojkou jako mnozí jiní jeho rodáci a krajané. V pohostinné domácnosti jeho vypadá prý to teď jako v ráji. Mohl jsem nahlédnouti do útulné residence ostrovního lékaře sice jenom letmo, ale na prvý pohled mohl jsem přece poznati, že v salonech vládné paní, jež si hledí pořádku a čistoty se v zácnou pečlivostí. Všickni chválí také její libézní chování a ušlechtilý mrav společenský, projevovaný za příjemných večírků, jež hovorný pan domácí ob čas pořádává. A přece

jest starostlivá paní Senitima pouhou ostrovankou, zrozenou v dřevěné chýši, nad níž klenou se toliko koruny kokosovníků a klenba blankytného nebe. Paní Senitima osvojila si již také jazyk svého muže a mluví podle přání brzy samojsky, brzy německy.

Sňatky se Samojkami uzavírají tamější Evropané zhusta a lepší společnosti nemohou prý si ani přát. Paní domu činí svému muži každé pomýšlení, žije jenom pro něho a pro jeho rodinu, plní svědomitě přání a rozkazy, udržuje domácnost ve vzorném pořádku, je trpělivá, moudrá, opatrná, věrná a při tom veselá a vtipná. Slýchal jsem o takových ženách jen samou chválu. Tvzení to podobá se pravdě, poněvadž málo který papalangi, t. j. cizinec, v Samojsku usazený povolává krajanů za družku svého života a uzavírá raději sňatek třebaš dočasný s dívkou samojskou.

Paní a dívky v dalekých Němcích dívají se na smíšená manželství samojská s nechutí a opovržením a posílají do německého Samojska každou chvíli nějaké provolání, v němž ulevují uraženému citu a ženskosti německé. Spolek německých paní a dívek vytkl si v Evropě za svou svatou povinnost učiniti samojským manželstvím řečeného druhu konec a zaplavuje guvernéra četnými žádostmi asi tohoto obsahu: „Vaše Excellence! Naplňuje nás žalem a bolesti, že němečtí muži z naší drahé vlasti uzavírají v Samojsku čím dále tím více sňatky s domorodými ostrovankami a přednost jim dávají před manželstvím uzavřeným řádně s dívkami a ženami, jež by pocházely z národa německého. Pohanu takovou snášíme zde v Evropě těžce a voláme po věci těch napravení. Excellence! Vašemu úsilí podaří se zajistě, aby nešváry takové konečně v německém Samojsku přestaly a aby také ve vzdálené té kolonii zavládl v rodině německý duch, německý mrav a německá výchova mládeže. Proto jest podepsané předsednictvo hotovo odeslati do Samojska několik vzdělaných dívek, jež by rády se staly a státi by se mohly řádnými manželkami německých mužů svobodně tam žijících. Prosíme tudíž, aby Vaše Excellence ráčila nám co nejdříve oznámiti, kolik takových dívek měly bychom do Samojska nejbližší lodí poslati a tímto způsobem lepší řád rodinný na německých ostrovech zahájiti.“

Ale ani na vyzvání tak důtklivé a prosebné psané nepřiči-



Korňové dno Velké hráze australské za odlihu.
Fotografoval Saville-Kent.

hlásil se o německou Elsu nebo Grimhildu nikdo, a osadníci žijí na dále ve smíšeném manželství samojském jako dříve. Tak čínávají i Francouzi ve své ostrovní kolonii Tahitijské, Tonkině a Anamu a Holanďané na Javě, Sumatře, Celebesu a jinde.

Jenom Angličané činí v zámožných krajínách výjimku a berou si za ženu buď zase Angličanku nebo krátí si čas tělesnými sporty, jako je kopaná, lawn-tennis, koulená a j. Samojská hospodyně umí prý vyčísti v očích svého pána každé přání, a naučí-li se ještě vařiti pokrmy po evropsku, netouží muž po jiné změně. Jen jednomu Samojsky nechtějí rozuměti: evropský oděv vnucoval by muž své dočasné manželce marně. Také by samojské ženě ani neslušel. Proto nosí se Samojska i v domácnosti Evropanově tak, jako její svobodné družky v prosté ostrovní chýši, chodí zpřima i bez šňěrovačky a vyrůstá ztepile jako pravé dítě boží přírody.

*

*

Žádosti, jež docházejí samojského guvernéra ze všech německých krajů, mají pestrý obsah. Nescházejí ani prosebné listy náruživých sběratelů brouků, motýlů a jiných dřobných živočichů. Pan N. N., major ve výslužbě, píše na př.: „Excelence! Již za své aktivní služby vojenské pěstoval jsem ve prázdné chvíli entomologii a mohl jsem se pochlubiti kolekcí brouků snesených ze všech zemí evropských. Teď zbývá mi k obliběnému mému sportu více času, a proto rozšířil jsem své sbírky a rozhojňuji je zvláště zvířenou, jež jest domovem v našich zámožských osadách. Excelence! Ke komu důvěrněji mohl bych se obrátiti než k Vám, jenž spravuje rajské souostroví Samojské, oživené vzácnými hmyzy až dosud málo známými, nebo dokonce i nepopsanými? Excelence račiž vyslyšeti mou uctivou prosbu a račiž přispěti k dílu, jímž míním obohatiti kusé posavadní vědomosti o zvířené nově získaného Samojska. Aby mohl býti získán entomologický materiál co nejrozmanitější, dovoluji si Vaši Excelenci upozorniti, že všeliké druhy zájímavých brouků najíti lze na květech, na kůře, pod starými kmeny, pod kameny, pod listím. Zvláště dovoluji si upozorniti Vaši Excelenci, že třeba obrátiti všecku pozor-

nost také ke zvířecím výkalům a trusu. Nepochybují, že se podaří objeviti v extrementech na cestách všudy velmi hojných brouků významného tvaru a pro přírodopytce zvláště vítaných. Chtěje Vaši Excelenci usnadniti sbírání, posílám zároveň lahvičky a návody, jak je plniti a poštu odeslati. Pokládal bych se za šťastna, kdybych mohl některého brouka Vaši Excelenci objeveného a dosud nepopsaného co nejdříve obdržeti a Vaším jménem nazvati...“

Mnoho petic posílají nejvyššímu správci zemskému také Samojsci. Zvláště náčelníci dovolávají se svých starých práv u guvernéra a stěžují si na porušování své držebnosti asi takto: „Vznešený pane! Jest Vám známo, že jako náčelník mám právo na nejlepší zvěř, nejlepší dobytek, nejlepší ryby a nejlepší ovoce. Ale stalo se, že když zabíjel příslušník naší obce vepře, poslal mi kus masa nejšpatnějšího. Dále si stěžuji, že moji osadníci posílají mi z potoka ryby nejméně chutné, ponechávajíce si kořist nejchutnější pro sebe, ačkoli nejlepší ryby přináležejí mně, ježto jsem pánem jejich. Pokorně prosím, aby právo mých bylo na příště šetřeno, a aby osadníci byli o tom poučeni.“

Za sčítání obyvatelstva samojského hlásili se ostrované, kteří uměli mluvit trochu německy, jako Němci. Byli to zvláště smíšenci.

Za Němce přihlásil se také jistý samojský náčelník, ale brzy potom si věc rozmyslil, předstoupil před guvernéra a pravil: „Vznešený pane! Přihlásil jsem se za sčítání lidu jako Němec a nikoli jako Samojec. Chybil jsem velice, neboť jsem pozbyl jako náčelník svých výsad. Lid můj nechce mi již odváděti nejlepší prasata, nejlepší holuby, nejlepší banánky, nejlepší ryby a raky. Prosím, zapiš mě do soupisu jako Samojec.“

„Dobrá!“ odpověděl guvernér. „Ale věz, že jako Samojec nesmíš píti kořalky, a že nikdo nesmí ti nalíti ani sklenky lihoviny, doví-li se, že nejsi Němcem, nýbrž Samojecem.“

„Vznešený pane! Zříkám se tedy svých výsad náčelníckých a ostanu raději Němcem.“ Tak zase odvětil náčelník a stal se za výhodu, na niž právo mají pouze běloši, Němcem.

*

*

S peticemi a prosebnými listy samojských náčelníků přicházejí do residence guvernérovy zároveň dárky. Jednou bývají to kokosové ořechy, po druhé první banánky, ale nejčastěji pečené prase. Zhusta bývá to vepř tak veliký, že jej několik ostrovanů (str. 275.) odnáší slavnostně do příbytku nejvyššího správce zemského. Jeho Excellence neví si mnohdy rady, co sobě počítí s prasaty najednou darovanými. Zamítnouti dárek, není radno, protože by se přičilo domácímú mravu. Nezbyvá, než pečene vepře k zachování dobré shody přijmouti a poslati dárcům na důkaz přátelství jiný dárek nemenší hodnoty. Na vzájemný ten důkaz přátelství čeká Samojec se vši jistotou a těší se již, až se o dárek se svým lidem rozdělí, protože co náleží jednomu, jest majetkem všech ostatních. Ideální ten komunismus shoduje se na vlas se sociálním životem národa maorského.

Pro komunismus mluví již i samojská gramatika, majíc pro přivlastňovací zájmena můj a tvůj stejné výrazy. Můj slove samojsky lo'u nebo la'u, tvůj lo'u nebo la'u.

Komunismu rozumějí již malé samojské děti a podle toho se také chovají. Daroval-li jsem dítěti za svých pochůzek mezi domorodci kousek čokolády, odevzdalo jí vždycky rodičům, kteří potom dárek rozdělili a mezi členy rodiny rozdali.

Samojci rádi dárky přímášejí, ale také na vzájemný dar čekají, podnikají-li do sousedních osad oblíbené hromadné návštěvy, zvané ma langa. Běda osadě, do níž hladoví hosté zapadnou! Výlety takové podnikají ostrované nejraději v člunech. Toho dne neostane doma živá duše. Na cestu zásobuje se každý pokrmy všeho druhu a odnáší je v mohutném koši. Pečená prasata nikdy nescházejí. Výletníci nesou je jako dar sousední obci a radují se již cestou, jak slavně budou za to hostění u svých známých a přátel. Vždyť nesou do obce též krásné rohožky, které něžné ruce dívčí tak dlouho pracovaly a pestrým peřím papoušků domácích i fidžijských vyzdobovaly.

Stěhovavé kobylinky nemohou prý způsobiti větší zkázy, nežli Samojsci, kteří byli několik dní na hodech v sousední obci. Když pak bylo všecko snědno, nastupují přejedení hosté husím pochodem cestu k moři a odjíždějí v kanoích za veselého zpěvu k domovu. Vyjedená obec oplátí potom upřímné přátelství svých sousedů stejnou láskou, a obyvatelé její po-

čítají již dny, až budou moci doma všeho zanechatí a vyjít zase tu obec, kterou sami před nedávnem hostili.

Tak vypadá pohostinnost samojská.

Hromadné návštěvy polyneských ostrovanů nebývají vždycky kolonistům po chuti, a proto je osadní správy místy zakazují nebo obmezují.

* *

*

Všecka chvála vzdává se také pohostinství samojských kolonistů, a cizinci bývají v domech jejich rádi vídání a srdečné hostění. Držitel Central-hotelu nebyl z jiných a vozil mě po okolí v lehkém svém vozičku z pouhé ochoty. Marně jsem ho žádal za účet.

Vyjížďka do Vailimy náleží k nejpříjemnějším. Již jméno horského toho zátiší povídá, že tam voda proudí, vlastně že se tam pramení patero vod, protože Lima značí v samojštině pět a va i tekoucí vodu.

„Jakmile přistanete v Apii, vydejte se přímo do Vailimy. Náš správce postará se již o pohostinství.“

Slova ta měl jsem za příjezdu na ostrov Upolujský stále na paměti. Jenom jsem litoval, že nezastanu doma samého majitele poetického sídla. Pan Kunst prodléval tou dobou na čarokrásných ostrovech Havajských a kul tam jako podnikavý obchodník nové plány, jednak aby urychlil zřízení nové paroplavební linie mezi Apií a Honolulu a to svou vlastní lodí, jednak aby tam sbíral zkušenosti, jichž chtěl potom užiti, když došlo na založení společnosti pro pěstění ka-kaovníku v německém Samojsku.

Cesta do Vailimy vede rajsým krajem a vroubena jest po obou stranách palmami kokosovými, chlebovníky, banány, kakaovníky, papajemi, stromy mangovými, citronovými, guavovými a oranžovými, cukrovou třtinou, dracunami, nádherným kvítím domácím i křovisky přinesenými do Samojska z jiných zemí tropických.

Můj ochotný společník ukazuje mi rozkošné vily ukryté mezi stromovím, vypravuje mi, komu která residence náleží, a jak si ten neb onen majetník ke vzdušnému tomu zámečku dopomohl

Vozová cesta i půda v květnících a sadech černá se jako uhel, a ve vlhké prsti živné země slyšíme skoro bylinstvo růsti. Každým dnem vyrůstá tam mladá bylinka o píd' výše, povznáší se nad zemí vůčihledě a bují úžasnou silou jako v pářeništi.

Chvillemi sestupují s vozu, obracím lávové kameny a pátrám v úkrytu po drobných živočiších. Jednou stane se mou kořistí malý škorpion, nebo stonožka, jindy tlustá dešťovka, kterou Samojeci rozpulují a obsah její s chutí vyssávají.

Ale i tato lehká práce sběratelská spojena jest v tropech s velikým namáháním, a pot řine se nám s celého těla v takové míře, že ustáváme brzy od náruživého sportu sběratelského. Dobře ještě, že jdeme do vrchu stále ve stínu a že nepocítujeme přímých paprsků palčivého slunce na oblohu vystupujícího.

Za hodinu ukázala se nám na široké plošině horské vily Vailima, obstoupená odevšad bujným křovím a lesním stromům. Pozadí tvoří hora Vaea, po níž také brzy cestu k temeni nastoupíme a pouť ke hrobu proslulého románopisce vykonáme.

* * *

Před několika lety byla Vailima sídlem Roberta Stevensona, narozeného v Edimburce roku 1850. Mladý Skot nepřinesl si mnoho zdraví na svět a postonával neustále. Plicní neduh soužil ho pak v drsném podnebí jeho vlasti tak, že byl nucen uchýliti se do teplých krajů. K radě svých přátel vydal se ubohý nemocný do Samojska a poznal tak všechny krásy ostrova Upolujského. Mořské ovzduší a vonný dech tropické vegetace posílily slabé ústrojí léčencovo, a dětinná náklonnost ostrovanů k hosti z dalekých krajů příšleho učinila Stevensona šťastným člověkem. Cizinec i domorodci žili spolu v nejlepší shodě, a proto umínil si Stevenson, že se usadí v rajské přírodě malebného ostrova na vždy. Za bydliště vyhlédl si Stevenson horskou výšinu, postavil si blízko šumné bystřiny prostou chýši a žil uprostřed bujného lesa se svou ženou a dětmi nový a blažený život. Lékaři, kteří v Evropě léčili Stevensona, divili se velice, když slyšeli, že pacient do

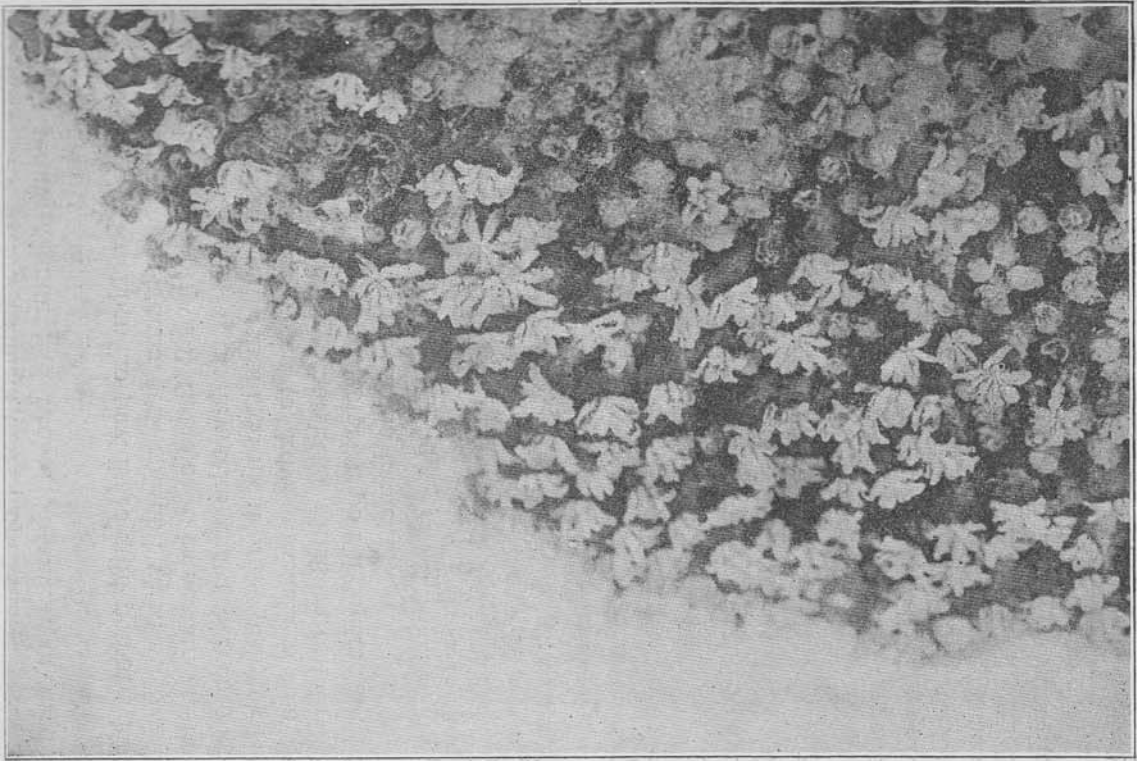
Samojska poslaný, žije již po léta v Jižním moři a že okřál tam na těle i na duchu jenom jako záračným způsobem. Každý prorokoval svému léčenci již jen krátký život a odměřoval jej na měsíce a dny.

Do horského zátiší Stevensonova přicházeli ostrované jako domů a vážili si cizího hosta jako nejlepšího druha a přítele. Stevenson měl pro každého Samojsce laskavé slovíčko a uměl všechny neshody vyrovnávat a rozvádné strany smiřovati. Stevenson spatřoval v ostrovech pouhé děti volné přírody, s úsměvem ve tváři vtykal jim jejich poklesky a získal si u samojského lidu plné důvěry jako laskavý otec a rádce. Svou náklonnost k důvěřivým ostrovanům osvědčoval Stevenson zjevně a zařídil si podle toho také celou domácnost. Každý v něm viděl spíše Samojsce než Evropana. Stevenson mluvil samojsky, odíval se jako domorodci a procházel se kolem své chaty nejraději v lavalavě, tedy obnažen a opatřen pouhou plachetkou. O květinové ozdoby postaraly se obyčejně samojské dívky a ženy, nazývajíce Stevensona pouze tausitala, t. j. povídkář.

A Stevenson psal té doby mnoho o příchodích námořníků a vylíčil jejich život v několika povídkách a románech, známých nejvíce pouze mezi Angličany. Do jazyka německého bylo přeloženo snad jenom jedno jeho dílo a vyšlo v Reclamově knihovně.*) Ale v Jižním moři jsou Stevensonovy spisy známy každému Britovi.

Stevenson prodloužil si na ostrově Upolujském život o osm let. Když ve své chýši skončil (r. 1894), přicházeli k zesnulému povídkáři ostrované z daleka široka a vyzdobovali chaloupku svého přítele a rádce palmovými listy a květin. Jindy přicházeli na návštěvu samá veselost a samý smích, ale tentokrát prolévali pro milého cizince hořké slzy a plakali usedavě. S domorodci přišli na pohřeb také všickni běloši a kráčeli za rakví až k výšině hory Vaeajské, kde Stevenson přál si míti hrob. Ještě po smrti chtěl odpočívati v místě, odkud tak často vyhlížel na rozpěněné vlny širokého oceánu. Chtěl býti hodně daleko, kam by již nářky na občanské nepokoje

*) The Wrecker by Robert Louis Stevenson and Lloyd Osbourne. V Londýně, Paříži a Melbourne 1893. — Schiffbruch. Autorisierte Bearbeitung von Beta Katscher. V Lipskě.



V ananasovém sadě u Brisbanu ve Queenslandě v Australii.

nezalhal, a chtěl ležeti hodně vysoko, jen aby paprsky ranní zoře dotýkaly se jeho rovu nejdříve. Přes výšinu pochovaného povídkáře přeletají zhusta mořští opeřenci, a párky bělostných faetonů táhnou nad hrobem básníkovým každého jitra a každého večera.

Osiřelou chýší oblíbeného povídkáře stihl potom zvláštní osud. Za válečného rozruchu, jenž způsobil všem ostrovanům velikou pohromu a připravil Samojuce o samostatnost, Italy granáty daleko do hor a zasáhly také chatu Stevensonovu. Angličtí vojáci snad ani netušili, že ničili právě příbytek slavného svého rodáka. Brzy na to, když pozůstala rodina Stevensonova vystěhovala se z horského zátiší, zarostly trosky rozbořeného stavení bujnou vegetací, a po nekdějším sídle básníkově zachovala se jen hromádka kamení.

Zátiší zesnulého Stevensona zalíbilo se panu Kunstovi tak, že si usmyslil, pozemek od dědiců koupiti a založiti na něm větší residenci. Tak zmizely s povrchu i trosky někdejší chýše pohádkářovy, a dnes mluví se v Apii jenom o ville bohatého kupce Kunsta.

*

*

Do villy Kunstovy přišli jsme brzy z rána. Té doby lidé u nás ještě spávají, ale v tropech opouštějí spáči ložnici dávno před východem slunce, polévají se vodou za noci valně ochlazenou a okřívají na čerstvém povětří. Trošek kávy nebo čaje zahání rychle rozespalost. Po ranní procházce se snídá.

Správce villy pan Conradt uvítal nás v residenci podnikavého pána svého velmi srdečně, a ve chvíli na to seděli jsme již u tabule vystrojené chutnými zákusky. Hostitelova rodina měla radost, že nám snídáně šla tak k duhu, a přinášela na stůl ještě všeliké ovoce, jež se rodí v sadě kolem villy založeném. Ananasy, zavedené před krátkou dobou také do Samojska, chutnaly mi ze všech jeho plodin nejlépe.

Na konec tabule přinesl mi hostitel též onoho velikého brouka, připomenutého již na stránce 251. Byl to mohutný tesařík, jenž upomíná celým svým vzezřením na největšího tesaříka českého (Ergates faber). Zdá se, že je to samojský

cerambycid dosud nepopsaný. Čeká v mých sbírkách posud, až se mu dostane zaslouženého jména křestního.*)

Potom provázal nás hostitel po všech salonech prostorného letohrádku (str. 279.), ukazoval nám síň hudební a taneční, kužárnu, vyzdobenou samými žaponieremi, jídelnu, knihovnu, bohatou zvláště spisy zeměvědnými a týkajícími se v první řadě Jižního moře, zavedl nás do síně samojské, upravené ob čas pro návštěvy milých ostrovanů a ostrovaneč, a vypravoval, jak tam bývá živo a veselo, když zahlaholí dvoranou samojský zpěv, a když za národních tanců podávají samojské krásy četným hostům chladivou kavu. Té doby vyzdobuje se síň drahými rohožemi, a všickni hosté přicházejí na návštěvu v prostém šatě samojském a kvítím krásnějším. Procházkou po květinovém sadě, ozařovaném snad již jenom snivým svitem bledé luny, končívají samojské večírky u pohostinného velmože.

Květnice villy Vailimy zastíňována jest místy košatými chlebovníky. Vedle nich vyrostly již ve zdravé stromky mladé sazeničky kakaovníkové a nesly bohatou úrodu.

Hnědé ovoce veliké jako okurky viselo na stromcích jak s větví, tak i s jejich kmenů. Nemohl jsem si odepřítí té radosti, abych po mnohých letech trhal zase jednou zrající plody kulturní rostliny, zavedené nyní z horké Ameriky do všech krajů tropického zeměpásu. Natrhané ovoce sušil jsem za potomní své plavby znenáhla na slunci, a šťastně jsem je ze Samojska v nejllepším stavu domů přivezl a do botanických sbírek zařadil.

Roje čarokrásných motýlů dovířovaly půvaby líbezného sadu Vailimského. Nad vonnými a pestrými květy třepetávají se tam zhusta domácí otakárkové, zvláště pak nádherný Papilio Godeffroyi jakož i velcí příslušníci vznešeného rodu Danaïs, nazývaní po samojsku prostě o pepe, t. j. motýlové. Zkušenější pozorovatelé přírody říkají některým druhům pepeava, jiným pepefui, pepesina, pepepetoga, pepepeape a.

Také mohl jsem sledovati ve volné přírodě okolí Vailimského komické pohyby podivuhodných kudlanek, uklánějících

*) Krämer píše, že larvy velikého tesaříka *Olethrius scabripennis* slouhou v samojských a falu a že je Samojsci s chutí jidají.

se hluboce jako nějaké dvorní dámy,^{*)} a život pakobylek, podobných spíše suchému kousku dříví nežli vyzáblému zvířeti o šesti zmrzačených nožičkách.

Některé samojské pakobylky prožívají všecken život na listech kokosovníkových a způsobují ožíráním mladého lupení mnoho škody. Druh ten byl určen jakožto Phasma spec-trum, samojský tafatafalauniu.**)

Dlouhá jména jsou u Samojců oblíbená. Šváb slove na př. mongamonga i umanga,***) tiftifi tusitusi jistá ryba, pavučina a punga levele. Ve tvoření takových slov libují si také Fidžijané, nazývajíce pavouka tinaniviritalavalava, kudlanku vodredraudrau, měsíc říjen mbalololailai (doba, kdy objevuje se červ mbalolo čili palolo).

Ale při vši své zajímavosti ostávají samojští hmyzové, zvláště pak motýlové, daleko za nádherou, jakou vystrojení jsou jejich příbuzní na Sumatře, Javě, Molukách a Nové Guineji, a Mohnike má pravdu, tvrdí-li, že báječného koloritu a jiných půvabů přibývá hmyzům Malajského souostroví tím více, čím dále jdeme od západu na východ, a že ostrovy Arujské s vlastní čarovných rajek jsou vrcholem divů a žasu.

V potu tváří sbíral jsem zase přírodovědecké zkušenosti na výšinách villy Vailmské a ochlazoval jsem se pod vodopádem křišťálových pramenů, od nichž horské zátiší vzalo své jméno.

* * *

Druhým výletním místem na ostrově Úpolujském stalo se poslední dobou také zelené jezírko zvané Lanuto'o. Tam, kde před věky vyvírala ohnivá láva, ostal nyní jenom hluboký jícen po někdejší sopce, zalil se vodou a zarostl na pokraji nejbujnějším pralesem. Do horské té samoty, kde rozléhají se jenom zvuky divokých holubů, vydávají se výletníci obyčejně jenom ve větších společnostech, nocují v chatě

*) Pro tyto směšné poklony dostalo se jim na Javě názvu španělské dámy.

***) Ve jménu tom značí lau list a niu kokosovník.

****) Misto ng psává se obyčejně v samojsčině g, ale Pago Pago čte se jako Pango Pango, tagata (člověk) tangata, lago (moncha) langa, sungale (lezounovitá ryba Anabas scandens) sungale, při čemž vyslovuje se ng nosovkovitě jako v němčině bringen.



Sumyš Holothuria sanguinolenta.

Usušení sumyší čili „mořské okurky“ slovou v obchodě trepank. Jako pochoutku jídají sumyšé zvláště Číňané.

k tomu účelu zřízené, prožívají tam zhusta několik dní a osvěžují se v chladných výšinách (600 m.) pokrmy a nápoji, jež si na cestu s sebou vzali. Klíč od jezerní chýše vydává rodina doktora Funka v Apii.

Druhou vyhaslou sopkou s mohutným kráterem jest Tofua (650 m.), ale dno jeho vyplněno jest pouze troskami čedičovými. Po vodě nebývá tam nikdy ani památky, ba i za největších lijavců mizí déšť v jícnu jako v řešetě.

Živých sopek ostrov Úpolujský sice nemá, ale zemětřesení nebývá v Samojském souostroví vzácností.

Nejnovější výbuch sopečný udál se na ostrově Savaijském r. 1902.

Dne 29. října pozorovaly se tam otřesy několikráte a z hor Tuasivských počal vystupovati černý dým jako znamení, že v jícnech tamějších hor sopečných probudil se nový život vulkánický. Té noci nikdo strachy ani oka nezamhouřil. Někteří ostrované měli prý dokonce i vidění, jak legendární duchové vynořovali se ze žhavých plamenů a provozovali v nich divoký rej. Plameny šlehalo vysoko k nebi, a dunění a rachot provázely výbuchy spojené s výtokem lávy.

Wesleyanští pastoři, vychovaní evropskými misionáři z domorodců, zanechali pojednou víry křesťanské a kázali svým rodákům opětně staré tradice náboženské: O bože, který tak miluješ plameny žhavé hory, nemáš s námi smilování. Což nevíš, jak tě opěváme a k tobě voláme? Kdo bude ti vzdávat chválu, jestliže nás všechny zahubíš?

Ostrované Savaiiští věří pevně, že v nitru ohnivých hor vládně bytost bohorovná, dávajíc na jevo nelibost zemětřesením a soptěním. Podzemní ten duch slove u Samojců mafuie, u ostrovanů Tongajských, Havajských, Markéských, Niueckých a Maorů maui, u Tahitanů mahuaie.*

* * *

Ostrov Savaii jest vlastně ohromný vulkán, k němuž přiléhá řada menších výhni sopečných vyhaslých v dobách nepřelíh dávných. Rozlehlá pole lávová, lemující severozápadní břehy ostrovní, nazývá lid podnes Ole Mu, t. j. ohnivými nebo spálenými, a přijal výraz ten od svých předků, kteří vídali nepochybně sopečnou činnost hor ještě na vlastní oči.

Vnitřek Savaiie jest rovněž téměř liduprázdný. Domorodci usazení jsou jenom na pobřeží.

Také malý ostrov Apolima (t. j. dutá ruka), jenž leží mezi oběma velikými ostrovy (viz mapu na stránce 261.), jest pouhý okraj vyhaslého jícnu vyvýšeného nad hladinu mořskou 144 m. Do zatopeného nitra jeho může proplovati úzkým průlivem toliko malý člun.

Vulkánické povahy jsou též Samojské ostrovy, jež jsou přivtěleny k Americe. Tutuila má vyhaslých sopek několik, a nové výbuchy spojily je v mohutný řetěz horský. Přístav Pango Pango zdá se býti někdejší výhni ohromné sopky. Stěny její zapadají do moře velmi strážně a ukončují dnem až přes 300 m. hlubokým.

O sto námořských mil na východ vynořují se z mořské hladiny tři vulkánické ostrovy Ofu, Olosenga a Tau. Četl jsem o nich, že domorodci tamější jsou pány nejbohatších a nejspřádanějších osad.

*) Der vulkanische Ausbruch auf der Insel Savaii. Globus (1903), sv. 83, str. 108.

Německé Samojsko má v rozloze 2572 km. čtver., americké 216 km. čtver. Všecky ostrovy dohromady mají necelých 40.000 obyvatelů.

* * *

Touha má zajetí si také na ostrov Savaiijský a do Samojska amerického se mi nevyplnila. Tropicckých vyrážek na těle přibývalo den ode dne víc a více, překážely mi ve spaní, za chůze i za jízdou a znepříjemňovaly mi pobyt v tropech tak, že jsem se rozhodl býti co nejdříve hostem Modrých hor v Australii.

Tentokrát počaly mě sužovati ve vlhkém ovzduší Jižního moře nežití. Nežli vyléčil jsem furunkl jeden, byl tu již druhý, třetí, čtvrtý. Jednou objevil se zanícené ložisko v podpaždí, brzy na to nebo současně vyrážely nežití jiné na lýtku, stehnech a na místech, jichž za jízdou v sedle nejvíce potřebujeme. Z malé neštovičky vyvinoval se infiltrát veliký jako lískový ořech, vnikal hluboko do svalů, hnisal a svédil a páčil ve dne v noci. Z opatrnosti před nákazou bylo třeba vymývatí rány teplou vodou před tím uvařenou a chrániti zanícená ložiska vatou karbolovou. Nováček v tropech mohl by se domýšlet, že jest snad již stížen úplavicí cukrovou, a že četné nežití jsou vlastně příznaky vražedné té choroby, ale zkušenější cestovatel v krajínách meziobratníkových poznává v nich brzy obvyklou nemoc kožní, které tam skoro každý cizinec podléhá, nicméně opět se z ní pozdravuje. Můžeme-li zaměnití vlhké ovzduší za suché, zbavujeme se protivné choroby kožní velmi záhy.

Záněty kožní jeví se v tropech rozličně a označují se v lékařství různými jmény. Pověstným je zvláště lišej, jemuž říkají Holanďané v Malajském archipeluroodehond, Němci derrote Hund, t. j. červený pes.

Jméno prvé věští, jakou barvu za té choroby kůže mívá, jméno druhé má prý povědět, že člověk drbe a škrábe se za té choroby tak, jako pes, jenž jest blechami sužován.

A v pravdě nemůže nás tělo nikdy tak svěditi a pálti, jako když jsme navštíveni lišejem, zvaným u anglických kolonistů prickly heat a u Francouzů bourbouille. V lé-

kařství slove tropická ta choroba kožní lichen tropicus. Zhusta objevuje se též v krajinách subtropických, a to v době dešťů, kdy bývá atmosféra nejvlhčí. Nemocný má tělo jako v ohni a cítí brzy zde, brzy onde, že je bodán jako nejmenšími jehlami. Kýchne-li, domnívá se, že je píchán ostrými kartáči po celém těle a snaží se zapuditi bolest drbáním zvláště ve spaní.

Časté ochlazování vodou má v zápětí pálení ještě bolestnější. Ze zoufalství vrhají se mnozí do moře a ochlazují se ve vlnách, ale poslední věci jsou horší prvních, protože dostavuje se potom zhusta ekzem zdlouhavě se hojící. Jakékoli dráždění, ať vodou studenou, nebo vlněným oděvem, zhoršuje stav nemocného. Ještě nejlépe osvědčují se v léčení kokosový olej, vaselin a mírné mastičky ichtyolové. V prvých počátcích zmírňujeme pálení rýžovou moukou nebo klouzkem a nosíme košili hedbávnou, plátěnou nebo bavlněnou a neškrobenou.

Nejlepším prostředkem proti klimatické té chorobě kožní jest ovšem změna podnebí, a horská sanatoria činí v zemích tropických pravé divy. Holandané a Angličané poznali již dávno blahodárné působení klimatických stanic v horských výšinách založených a léčivají se tam buď na útraty vlastní nebo na náklad koloniální správy. Kdo v horké Indii neznal by jména Dardžilink a Simla, na Cejloně Nuvara Elia, na Jávě Tosari, Sindanglaja?

Horského sanatoria Samojsko ještě nemá a ani ho tak nepotřebuje, protože kolonisté tamějšímu klimatu snadno uvyklají, snášejíce lehké choroby tropické bez škodlivých následků. Zákeřná choroba beri-beri (Neuritis multiplex endemica, v Žaponsku k a k e), od níž osadníci v Malajsku hrozně trpívají a pomáhají si delším pobytem v horách, v Samojsku se ani neobjevuje. Také pravá malarie jakožto největší škůdce tropických osadníků není v Samojsku známa a objevuje se toliko v lehké formě nejvíce u domorodců.

Za to není Samojsko prosto choroby zaviňované cizopasnými červy vlasovci a připomenuté jakožto elephantiasis již na stránce 270. Doktor Funk zbavil již mnohého ostrovara obrovského nádoru dovednou operací v Apii často prováděnou, a snažil s nemocného břítmě, jež ho tížilo jako závaží.

* * *



Námořská mapa ostrova Viti Levu.
Čísťa udávajjí hloubky v sázích (provazcích).
Na jihovýchodě přístav Suvaivský (Suva harbour).

Nežli opustil jsem rajské soustroví Samojské, odeslal jsem do svého domova několik korespondenčních lístků ta mější poštou. Německá pošta v Apii prodává je právě za tolik feniků, jako jednoduché dopisnice ustanovené pro Německo evropské.

Poštmistrem byl té doby v Apii ještě veselý Angličan Davis, zpěvák tělem a duší, ale němčině bude prý se v nové německé osadě teprv učiti. Tehdy uměl říkati po německu toliko dvě slova ja, ja a končival každou větu plnou nevinného žertu a šprýmu krátkým zahvizdnutím. Proto zasloužil si titulu „poštmistř hvízdač“ plnou měrou. Hvizdá-li si tam pan Davis v čele německé pošty doposud, není mi známo.

* * *

Z Apie do Suvy v archipelu Fidžijském počítá se 645 námořských mil, tedy asi 1160 km. Odjezd byl stanoven na 6. hodinu večerní.

Kolem parolodi kroužili ostrované na svých kocábkách a nabízelí panstvu na prodej všeliké druhy korálů. Některé měly podobu rozvětvených stromčků, jiné podobaly se vějířům, houbám a miskám. Barvu měly buď červenou, nebo bělaly se jako padlý sníh. V jedněch poznal jsem rod *Madrepora*, v druhých rod *Porites*, *Stylaster*, *Pavonia*, *Fungia*, *Millepora* a m. j. Samojsci zovou korály společným jménem *am u*.

Západem slunce počaly se hory na ostrově Upolujském černatí jako uhel, a svěží zeleň tropického stromoví vzala na se pojednou tvář tmavé noci. Před námi čeřilo se mírně moře, a smaragdová barva korálových lagun splynula brzy v jeden odstín se širým oceánem.

Novým jitrem měli jsme psátí po sobotě datum: v neděli, dne 24. února. Ale poněvadž té noci přebročila naše loď opět hranici poledníku 180, přišli jsme v kalendáři o neděli a psali jsme hned: v pondělí, dne 25. února. Co jsme za plavby od východu k západu vydělali, to jsme na zpáteční cestě od souostroví Samojského k archipelu Fidžijskému, tedy za plavby od západu k východu, zase prodělali. Tentokráté nenařikal však na palubě naší lodi nikdo,* že přišel o výroční den svých narozenin, a že utopil památný den svého života v širém moři. —

Úkazu toho soudruhové mořeplavce Magalhaensa neznali a velice se podívali, když navrátili se s první cesty kolem světa a přibyli dne 6. září 1522 do přístavu San Lucarského při ústí Quadalquiviru. Veliké bylo jejich překvapení, když zvěděli že v San Lucaru psalo se toho dne již 7. září. Všickni plavci domnívali se, že zapomněli jeden den ve svém denníku lodním poznamenati. Benátský vyslanec u španělského dvora Contarini příčinu toho zjevu dobře vysvětlil, ale výklad jeho nebyl ode všech pochopen.

Jen tak mohl potrhlý Phileas Fogg ve Verneově „Cestě kolem světa“ vyhrát sázku, ač již staří Arabové o změně takové věděli. Zeměpisec Abul Fída učil již ve 14. století, že ze dvou osob, které by cestu kolem zeměkoule vykonaly a ke společnému východišti se vrátily, ten, jenž k východu se bral,

*) Cesta kolem světa, I. dílu str. 349.

o den více by počítal, a ten, jenž k západu cestu nastoupil, o den méně.

Ostrovy Havajské, Samojsko, Markézy, ostrovy Tovaryšské, Cookovy a j. mají datum jako v Americe, avšak ostrovy Marshallovy, Gilbertovy, Tongajsko, souostroví Fidžijské, Nový Zéland, Tasmanie, Austrálie, Nová Guinea, Malajský archipel, Filipiny, Čína a Žaponsko mají datum jako my v Evropě.

* * *

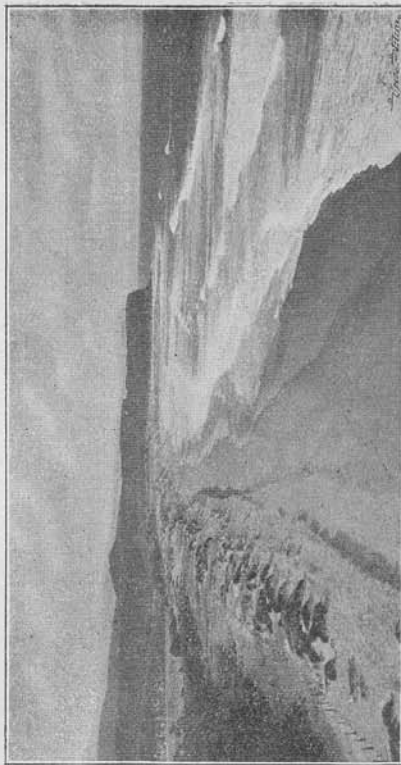
V širém moři nebylo za plavby druhého dne po ptačtvu ani památky. Jen jednou mohl jsem poznamenati do svého denníku, že táhl blízko nás párek elegantních faetonů a přiblížil se k lodi tak, že jsem mohl dobře rozeznati dvě dlouhá a teničká péra, jež každému opěření vynikala z ocasu. Známou takovou vyniká jenom rodina faetonů, zastoupená v tropických vodách světových oceánů čtyřmi druhy. V jižním moři poletují *Phaeton aethereus* a *Phaeton rubricauda*. Samojsci jim říkají *tava'e*.

V jakých mořích faetoni se zdržují, praví již jejich německé a anglické jméno *Tropikvogel*, *Tropic bird*. Byli jsme vzdáleni od pevné země velmi daleko, ale párek etherických opěření letěl ještě plnou silou, jako by byl teprv před chvílí opustil souš. Kromě albatrosů neodvažuje se snad již žádný jiný pták mořský tak daleko, jako faeton. Jsou zaznamenána pozorování, že tropický ten opěřenec byl spatřen na širém moři až 500 mil od pevniny, tedy přes 900 kilometrů.

Za svých plaveb v tropických mořích vídal jsem faetony vždycky v letu, nikdy na vodě. Několikrát spatřil jsem je, jak se střelbitě vrhají do moře za potravou a jak opět ihned živel opouštějí a dále ve vzduchu poletují.

Ona dlouhá ocasní péra jsou teničká jako struna a téměř bez chmýřnatého praporu. Zmocnití se těchto strunovitých peříček nebývá lehké, a proto zdobívají se jimi jenom náčelníci ostrovních národů. Ve výzdobě takové libují si zvláště Fidžijané.

* * *



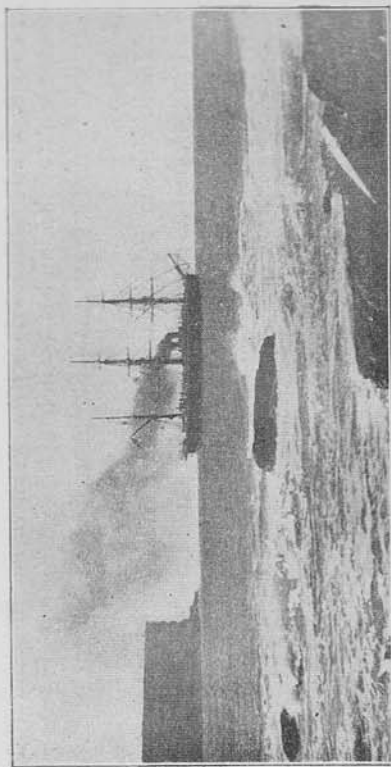
Duny na březích Nového Jižního Walesu.

Odpoledne 25. února plula naše loď blízko ostrova Niuaufou. Obrisy kokosovníků, jež tam v sopečné půdě všudy dobře prospívají, byly i neozbrojenému oku zcela dobře patrný. Zvířena i rostlinstvo této skrovné souše neliší se od fauny a flory souostroví Tongajského. Výjimku činí tam pouze památný tabon Pritchardův (str. 278).

Zdá se, že i ostrovní vulkán Niuaufou souvisí se sopkami Nového Zélandu. Za důvod uvádí se, že soptil téže doby, kdy vulkán Taraverský (na Novém Zélandě) pohroboval v blízkém podsvětí proslulé terasy Rotomahanské.

Dne 26. února plula již parolod bludištěm samých korálových ostrovů a rýfů. Měličiny jejich lagun zelenaly se jako smaragd, jinde jako malachit, chrysopras, nefrit nebo uslechlá patina a zdály se býti drahými kameny v modrý lazulit zasazenými. Přes nízké hráze věncovitých ostrůvků valí se tam vlny neustále, rozbíjejí se nárazem o korálové stavby, a pěnívé peřeje označují zřejmě obrysy nebezpečných skalisek. Nepravidelné proudy mořské stěžují tam plavbu tím více.

Z námořských map mohl jsem zvědět, že plujeme již v oblasti souostroví Fidžijského a že jsme na blízkou ostrova Vuný č. Taviuni.



Vjezd do zálivu Sydneyského.

Středem tohoto ostrova jde právě poledník 180.*) Snad půl tak chýší, jež byla ve chvíli, kdy mělo se psáti XX. století, obydlena dvěma ostrovy. Dost možná, že jeden ostrov, van ležel v koutku východním a druhý v koutku západním, a že hranici mezi nimi tvořil zmíněný meridián. Psal tedy ostrov, jenž odpočíval v koutku východním snad již úterý, kdežto druhý v koutku západním usazený teprve pondělek, a žil tedy první již na počátku století XX., když druhý prožíval právě poslední den století XIX. Kdyby se byl však položil jeden z nich právě na samý meridián, mohl se dívatí jedním okem do století XIX. a druhým do století XX.

Větší než ostrov Taviuni (560 km. čtver.), jest sousední ostrov Vanua Levu (6492 km. čtver.), největší pak rozlohu ve Fidžijském archipelu má Viti Levu (11.837 km. čtver.).

Příruční slovníček fidžijsko-anglický poučí nás, že Levu znamená velký, Vanua jest země. Dále se dovídáme, že fidžijská abeceda má 23 písmena, a že g čte se jako ng, tedy u g a v u le jako u n g a v u l e (rak, jenž leze na kokosové palmy), b jako m b (balolo jako m balolo) d jako n d (la ve-

*) Poledník ten dělí souostroví Fidžijské ve dvě části, z nichž každá měla by míti rozličné datum. Pro zachování jednoty bylo r. 1879 dekretovan datum totožné s australským.

dula jest la vendula, t. j. faeton), j jako dž. Čte se tedy Fiji nebo Fidji jako Fidži, ač vyslovují sami domorodci v některých (východních) krajích Fidži, jinde pak (na západě) Viti. Oba výrazy mají dle psaní i dle výslovnosti svou oprávněnost.*)

Mnohá jména fidžijská, jako mbalala (pandán), mbémbé (motýl), mbalolo (palolo), Mbaugha, Mbaitiki (jména ostrovů), znějí jako výrazy některých národů afrických, počínajíc charakteristickou předponou mb.

Odporučení, která jsem si odnášel obchodním firmám na ostrov Ovalaujský do nejdejšího hlavního města archipelu Fidžijského, do Levuky, nebyla mi tentokrát nic platna, protože parolod plula z Apie přímo do Suvy, sídla guvernérova a všech koloniálních úřadů, vládnoucích asi nad půltřetím stem větších i menších ostrovů. Ale pouze asi třetina ostrovů a ostrůvků jest lidmi obydlena.

Před východem slunce dne 27. února plula parolod již podél jihovýchodních břehů ostrova Viti Levu, vroubeného skoro bez přetržení korálovými hrázení, a o 6. hodině pohybovala se hlemýždím krokem mezi troskami utonulých korábrů a četnými bojemi, aby přistala u hlavního města, jehož jméno Suva. Fidžijský ten název znamená v překladě hráz.

* * *

Fidžijské ostrovy objevil sice mořeplavec holandský (Tasman), ale pány jejich stali se opět Britové. První osadníci evropští přišli tam r. 1804. Byli to uprchlíci, kteří opustili káznici Norfolkskou a dostupli šťastně svobody v otevřeném člunu.

Bryz za nimi ocitlo se v souostroví několik námořníků z utonulého korábu otrokářského, přineslo pohlavárovi ostrova Mbaupalné zbraně a získalo si u pověstného kanibala veliké přízně.

Čínští plavci dojížděli k Fidžijánům již dávno před tím, lovili v archipelu sumýše, odvaželi je domů jako cennou pochoutku (trepank) a dělali dobré obchody.

*) A fujian and english Dictionary by late Hazlewood. V Londýně 1850.

Za prvními Evropany šli plavci američtí a lovili holothurie jako Čňané. Jak tyto podivuhodní tvorové vypadají, ukazuje obrázek na stránce 341.

S námořníky připlavili se do souostroví Fidžijského také misionáři před tím v Tongajsku usazení a rozvínovali mezi lidojedy apoštolskou činností již roku 1835. Nejdříve byli na místě Wesleyané, později dostavili se hlasatelé katoličtí.

Fidžijský král Thakambau (Cakambau) zanechal pojednou lidožroutství, počal návodem bělochů jinak vládnouti a dělal dluhy, jež musel u něho vymáhati válečný koráb americký. —

Mezi tím byly ostrovy Fidžijské přírodovědecky prozkoumány a doporučeny Britanii, aby převzala nad nimi protektorát.

Toho roku (1860) počala tam svou plantážnickou práci prováděti firma Godeffroyova a vyhlédla si za své působitě krásný ostrov Ovalau. Plantáže kávové a bavlníkové nesly brzy pěknou úrodu, a proto pospíšila si i obchodní společnost australská (Polynesian Co.), aby se ve Fidžijisku etablovala. Všecky podniky prospívaly co nejlépe, a „jihomořská bavlna“ měla ve světě nejlepší jméno.

Té doby mohlo Německo získati souostroví Fidžijské velmi snadno. Král Fidžijánů byl po krk zadlužen a rád by se byl za milion marek a nějaké roční renty zřekl celé říše své. V Německu litují do dneška, že neřekli tehdy ano.

Chuti k tomu neměla tenkrát ani Britanie, ale konečně přece svolila, a od roku 1874 přivtěleno jest Fidžijisko k její koruně.

* * *

Na půdu fidžijskou vstupoval jsem s podivným pocitem. Pořád mi tanuly na mysli zprávy, jež uvádí ve svém Přírodopise člověka Hellwald: „Největšími lidožrouty na zemi byli fidžijští náčelníci. Ostatně žádný Vítan není v potravě té vyběračný. Starý, mladý, žena, muž stejně jdou mu k duhu, ale nejlépe přece mu chutná maso ze stehna a srdce. Lidé za obět vyhládnutí byli předem mučeni, ruce a nohy byly jim utínány, a pečeny před nešťastníkem. Ale doktor Buchner

praví: Nebylo by dobře všem takovým zprávám šířeným od misionářů věřití na slovo, protože mnozí očerňují divočky jen proto tak přišerně, aby mohli o sobě říci, jak mnoho dobrého tam vykonali.“

A jinde čel jsem o lidožroutech fidžijských: Fidžijané žíví se hlavně potravou rostlinnou a jídají den co den taro, jámy, chlebovník, banánky, cukrovou třtinu, oranže a kokosové ořechy. Leč nepohrdají také masem vepřovým, kuřaty, rybami, želvami, raky a měkkýši. Ale na člověčí maso dostávají laskominy, vysloví-li se jen pouhé jméno jeho. Stejně chutná jim maso čerstvé jako již náhlilé a zkažené. Pochází-li pochoutka ta z bělocha nebo ostrova domorodého, vítané se neptají. Bukalo (člověčí maso) jako bukalo. Hody toho druhu nenaskytují se ovšem každou chvíli, a proto připoují se k nim okázalé slavnosti. V pravdě jsou to slavnosti kanibalské, jimž nesmějí býti přítomny ani ženy divoček, berouce s dětmi za vděk jenom to, co po hodech zbylo. Krmě tak vzácná nesměla se prsty ani jísti a brala se do zvláštních vidliček zhotovených ze dřeva kasuarinového. O hostině přikusovaly se k člověčímu masu zvláštní zeleniny. Zajaté otroky jídali Fidžijané k uctění svých bohů a bůžků a chovali je na malých ostrůvcích, aby o dnech zvlášť památných a slavných bylo vždycky člověčí maso pohotově. Lidské oběti pekly se buď celé nebo v kusy rozsekané a v listech zaobalené. Počet kamenů do země zasazených udával číslo, kolik lidí bylo bůžkům obětováno a od kanibalů snědeno. Na jednom místě našlo se téměř 900 takových památníků.

Teď může každý navštívit veliké ostrovy Fidžijské beze strachu, byť i z postav někdejších kanibalů vanula ještě legendární hrůza zveličovaná vlasy uměle načechranými a počelem a vápnem přišerně pudrovanými nebo červeně, žlutě a jinak zbarvenými. Přistává-li parolod ke břehu, dostavuje se tam také pestrá společnost polonahých ostrovanů, my pak máme hned příležitost všimnouti si z blíзка pěkně rostlého těla jejích. Muži nosívají kolem boků opasek pandánový nebo hibiskový, ženy v městech (v celém souostroví jsou toliko dvě městečka Suva a Levuka) barevnou zástěrku a kazajku. V mužích s kazajkou modrou poznáváme policisty, kteří chodí bosí jako domorodí vojini.



DÍVKA Z OSTROVŮ TONGAJSKÝCH.

Po krátké prohlídce zdravotní mohli jsme vystoupiti na pier, jenž zprostředkuje spojení s pevninou. Teploměr ukazoval ve stínu již o 7. hodině ranní 25° C. Vždyť jsme pořád ještě v tropech, a to asi při 18° jižní šířky.

Město Suva rozloženo jest podél samého břehu jako všechny osady ostrovní a vypadá po evropsku. Dřevěné a plechem kryté domky jsou majetkem bělochů. Chýše domorodců zastaneme o hodný kus cesty dále. Ulice jsou v nejlépeším pořádku. Obchod mají v rukou Angličané, poangličení Němci a židé.

Domácí časopisy vycházejí v jazyku anglickém, dva v Suvě a jeden v Levuce. Supplement listu „The Fiji Times“ netiskne se však na půdě fidžijské, nýbrž v Sydney, tedy v tiskárně, jež jest vzdálena od redakce přes 3000 kilometrů, nebo-li takový kus cesty, jako je z Prahy na hranice sibiřské.

Za mé návštěvy r. 1901 bylo Fidžijsko odloučeno telegraficky od ostatního světa docela, a novinářské zprávy přišly do Suvy pouze poštovní parníky. Jednou za 14 dní přistává v Suvě poštovní parolodí linie australskoamerické (Vancouver) a parolodí linie australskokaledonské, jednou za měsíc dojíždí tam poštovní parník z Nového Zélandu. Linie tyto požívají guberniální podpory.

Do Suvy plavívá se ročně přes 80 parolodí britských, do Levuky pouze asi 14. Mezi cizími koráby, které navštěvují archipel Fidžijský, jsou lodí norské počtem na prvním místě (8). Z Německa, Tongajska a Ameriky plavívá se tam ročně pouze po dvou lodích plachetních.

Alc rokem 1902 dostalo se Fidžijsku spojení kabelového, a za půl hodiny může se dověděti Suva o všem, co se událo v nejdlehlším koutě světa.

Nový ten kabel podmořský spojuje nyní Brisbane (v Australii) s ostrovem Norfolkským, jde dále do Suvy, na ostrov Fanningův (pojmenovaný tak podle amerického kapitána) a končí Vancouverem v britské Kolumbii. Nová jest také kabelová odbočka spojující Norfolk s Novým Zélandem.

Náklad na pacifický ten kabel (2 mil. liber šterl.) povolil anglický parlament již v srpnu r. 1901, rok na to počalo se lano klásti, a dne 24. března byla telegrafická stanice v Suvě

hotova. Koncem r. 1902 bylo provedeno celé spojení mezi Australií a Amerikou. Vydání za pořízení kabelu hradí Velká Britanie (pět osmnáctin) a Austrálie s Kanadou (třináct osmnáctin).

Kabelem pacifickým spojilo se elektrické vedení ostatní, tak že spjata jest drátem již celá zeměkoule.*)

Nový pacifický kabel pobřežní má v tloušťi 5 cm. V závrtných hlubinách (místy přes 6000 m.) má lano v průměru pouze dva a půl cm., aby snáze mohlo odolávat vlastní váze své. Také jest podajnější.

Jako v Apii tak i v Suvě táhne se pěkná cesta stále podél břehu mořského. Košaté koruny vysokého stromoví vroubí silnici z obou stran. Všecky ostatní cesty stoupají v městečku příkře a vedou do horského kraje.

* * *

Governér souostroví má residenci za městem uprostřed sešlého parku zvaného obyčejně „botanicou zahradou“. V korunách mohutných pandanů rděly se tehdy veliké palice převonných plodů podobné obrovským ananasům a rozpadávaly se již v jednotlivé peckovce obalené plamennou dužninou. Přivoníme-li ke krásnému tomu ovoci, pochopíme, proč slavný Linné pojmenoval tropický ten strom blíže spřízněný s rodinou vzněšených palm Pandanus odoratissimus.

V plnění květu stály tehdy v sadě stromy prosvirníkové (*Hibiscus tiliaceus*) a vypadaly jako by byly posety rozvítými růžemi. Jen proto zove se druh obecně v Indii rozší-

*) Jindy telegrafovalo se z Kanady do Austrálie oklikami přes Ameriku na východ, Atlantickým oceánem do Anglie a z Anglie kolem Afriky. I procházel telegram dvanácti stanicemi předávacími. Nový kabel pacifický čítá pouze tři stanice předávací. Konkurenčním jeho soupeřem bude kabel kladený ze San Franciska do Honolulu a přes ostrov Midway a Mariany na Filipíny.

Rozměry transpacifického kabelu jsou následující:

Moretonbay (Brisbane) a Queensland-Norfolk	1450 km
Norfolk-Nový Zéland	820 "
Norfolk-Fidži	1630 "
Fidži-Fanningův ostrov	3490 "
Fanningův ostrov-Vancouver	5846 "
	13.235 km.

žený a Preslem prosvirník svátěčný pojmenovaný „čínskou růží“ (*Hibiscus rosa sinensis*). Oba tyto druhy viděl jsem kvésti jak v Tongajsku, tak v archipelu Samojském a Fidžijském. Zdá se, že jsou tam domovem od jakživa. Zvláště oblíbena jest mezi ostrovany „čínská růže“, zvaná v samojštině aute, a nescházívá skoro nikdy ve vlasové výzdobě domorodců, protože kvete v Polynesii a Melanesii skoro po celý rok.

Nádherným květem prosvirníku svátěčného kráslivají se také Hindové, a vlasy jejich bývají o slavnostech veselých i pohřebních samá čínská růže.

Po delší době spatřil jsem v sadě zase strom kasuarinový, ale nebyl to druh australský do souostroví Fidžijského snad přenesený, nýbrž přesličník domácí, jemuž ostrované c a u kuru říkají (*Casuarina speciosa*).

Mnohé jiné rostliny v sadě pěstované byly mi již známy z dřívějších cest po zemích tropických, ale některé spatřoval jsem tam ve svém životě po prvé, protože asi polovice věškerých druhů rostlinných ve Fidžijsku rozšířených objevuje se pouze v tomto souostroví. Ostatní květena ostrovní pochází z Indie a blízkých i vzdálených krajů Pacifického oceánu.

* * *

Indickým příslušníkem ve Fidžijsku jest také veselý pěvec mainate čili maino (mino) (*Gracula* č. *Eulabes religiosa*). Jak přišel roztomilý ten čtverák k českému názvu loskuták, sám nevím. Či souvisí snad to jméno s jeho švi-tořením podobným třeskotu čili loskotu? Domácí jméno jistě by tomu švarnému zpěváku v českých knihách lépe slušelo.

V Indii nazývá se přítulný ten pták beo a zastává tam chytré naše špačky. Pro kamarádké jeho mravy oblíbili si bea v celém Malajském moři a nebyli-li tam domovem, aklimatovali si ho pod širým nebem.

V Suvě poletuje maino houfně a vede společenský život jako vrány, kavky a špačkové. Zhusta vídal jsem jej, jak skákal na hovězí dobytek a chystal mouchy na něm usedlé.

Maino je tak veliký jako náš kos. Také jeho peří je tmavočerné, ale leskne se kovově a přechází do zelena. I zo-

bák jeho žlutne se oranžově. Žluté nádory kožní za uchem, violový nádech na hlavě, bílá skvrna na letkách a žlutavé nohy jsou další známky učelivého toho opeřence.

Maino objevuje se občas i u ptáčků pražských a dobře se platí. Beo učený mívá i ve své vlasti velikou cenu. V Batavii na Javě slyšel jsem učeného bea mluvit, kašlati, plakat, naříkati, vrčeti a smáti se jako člověka. Majitel cenil si ho na několik set korun. Naši ptáčníci prodávají obyčejného bea po 10—20 korunách.

Aklimatovaných zvířat má Fidžijsko již pěknou řadu. Ve volné přírodě viděl jsem tam poletovati i kanárky. Prospívají prý v nové vlasti velmi dobře. Zdivočeli brzy jako jejich soudruzi, kteří kdysi ulitli ze ztroskotané lodi španělské na ostrov Elbu a tam tak se rozmnožili, že tvořili kmen, jehož potomstvo vyváželo se z Itálie na všechny strany světa.

K velikému svému překvapení vyplašil jsem z houští botanické zahrady malou promyky, ana právě rdousila myš. Leč nebyl to ichneumon, jež snad býval domovem na ostrově Viti Levu ode dávna, ale byla to promyka dobře mně známá již z Indie a Cejlonu. U kejklřů indických vídal jsem malého toho dravce jako zuřivého zápasníka, jež podstupoval krutý boj s jedovatým brejlovcem před tváří četných diváků a vycházel z něho vždycky jako vítěz. Zápas toho druhu náležejí v indických městech ke všedním divadlům, jaká se tam odehrávají před hotely na ulici každou chvíli. Kejklř vypouští z jednoho koše jedovatou kobru — tak zove se v Indii brejlovec — a z druhého košíku ohočenou a přítulnou promyku *mangus* (*mungos*). Malá ta šelma životem svým podobná lasičce nebo kuně spatřuje na první pohled, s kým má co činiti, a vrhá se obratným skokem na brejlovce, jež rovněž má se již k útoku a vztek svůj na jevo dává sykotem. Ale stačí pouhý mžik, a promyka zakusuje se kobře do hlavy a ukracuje jí život jedním křupnutím do lebky. Zápasník vykonal tak útok vedený na život a na smrt za pochvaly všech diváků a tulí se ke kejklři, jež pak, přijav odměnu za svou produkci, odchází jinam, aby tam obětoval krvežíznivé promyce brejlovce jiného.

V přírodopisných knihách uvádí se indická ta promyka jakožto *Herpestes griseus*. Již náš Presl praví o ní, že

menšími ssavci a ptáky se živí, že krysy vyhrabuje, drubež uchvacuje a krev její pije, anobrž hady nejjedovatější stíhá a s nimi se potýká.

Mangus usmrcuje více obětí nežli potřebuje k vlastní živě a činí tak snad pouze ze sportu. Proto chovají si šedou tu promyku v Indii jako zvíře domácí, a promyka vykonává své povinnosti v domě zrovna tak svědomitě jako pořádná kočka.

Z toho důvodu zavedli si šedou promyku indickou také do Fidžijska a měli za to, že mangus udělá pořádek v plan-tážích cukrové třtiny a že osvobodí je od myši. Ale milý mangus nehubí tam teď již jenom myši, nýbrž rdousí také drubež a stává se skoro větším škůdcem než dobrodincem.

Podobně zaměnila způsob života posvátná promyka egyptská. Jindy hubila krokodilí vejce, nyní, když ještě ti v Nilu valně prořídli a místy zcela jsou již vyhubeni, chodí na vejce do kurníků a připravila se o dobrou pověst starých časů.

Kromě promyky nežije ve Fidžijsku volně žádná jiná šelma, protože domácí zvířena nevykazuje vůbec žádných ssavců, vyjímajíc nějakého netopýra, kaloně a myši.

V posledních letech aklimatovali si ve Fidžijsku angotské kozy. Zdivočilých vepřů potlouká se v lesích větších ostrovů hojnost jako v Samojsku. Také zdivočilý kur domácí je v houštinách hojný.

* * *

*

Brzy za botanicou zahradou počínají se již objevovati chýše domorodců. Jakkoli vystavěny jsou z materiálu podobného stavivu chýší samojských, přece se od nich nápadně liší. Na první pohled bje nám do očí vysoká a ostrá střecha jejich (obrázek na stránce 313.). Kolem chýší kupí se kokosové palmy, banány, papaje, chlebovníky, oranže, pompel, cukrová třtina, bambus, krotony, vedle nich září nádherné poinsettie,* jinde

*) Poinsettia má svůj domov v Mexiku, ale rozšířila se pěstěním všady v tropech. V Praze vystavuje ji pravidelně každý rok v zimních měsících květinářská firma Dittrichova. Plamenné listeny, jež obstupují skromný vlastní květ, seskupeny jsou v rosetku pokládanou mýlně za odkvěti a budí u mimodoucích nápadnou pozornost. Ne bez důvodu nazvána jest tato pryšcovitá bylina P. pulcherrima.

pak rostou stromy mangové, pepř opojný, tabák, smokvoně, pandány, jámy a taro, uchvacují diváka bujným životem a vykouzlují před ním na nepatrném kousku země čarovný obraz, tropické vegetace.

Také Fidžijané vítají cizince ve své domácnosti s úsměvem na tváři a předkládají mu kokosové mléko, kavu (u nich ja-
gona nazývanou) nebo chutné ovoce své zahrádky na přívítanou. Nemá-li ostrovan ovoce ananasové, přináší hosti ořech kokosový, jenž nemá tam ovšem větší ceny, než u nás obyčejné jablko. Kokosové palmě daří se tam ve vulkanické půdě všudy dobře a dává ročně asi 100 ořechů. Domorodci rádi ukazují zvědavému bělochu své hospodářství, chlubí se svými pandanovými a jemnými rohožemi, na nichž spávají a sedají, ukazují mu hrubé rohože z kokosového listí sloužící jako plachty ke plavbě, rozprostírají před ním ozdůbky z mušliček a vysvětlují hosti, proč jejich špižirna stojí na vysokých tyčích. Jen tak zachovávají pokrmy před hlodavými škůdci.

* * *

Na myši naříkají si snad nejvíce v plantážích cukrových, nyní již velmi rozlehlých a hlavně při Revě založených. Reva čili Vai Levu, t. j. řeka veliká, jest největší řeka ostrova Viti Levu, majíc místy v šíři až 200 metrů. Malé čluny mohou se po ní plaviti na 60 km. daleko. Bývá to nejpohodlnější komunikace, chce-li se někdo podívati dále do země. Paro-
plavební spojení mezi Suvou a ústím řeky Revy udržuje malý tendr a dojíždí k jejím deltu každého dne.

Třetinové sady při březích řeky Revy náležejí k nejstarším v celé zemi. První mlýny válcové na drcení třtiny byly tam postaveny r. 1881 a zařídila je australská společnost zvaná Colonial Sugar Refining Co. (Sydney). Podnikatelství tomu náležejí také čtené cukrovary ve Queenslandě a se-
verním Novém Jižním Walesu, jakož i rafinerie v Brisbaně, Sydney, Melbourne, Adelaidě a Aucklandě. Vlastní parolodi cukrovarnické té společnosti dopravují surovinu i rafinátu od místa k místu. V posledních letech vyplácelo se po 10 proc. dividendy. Ve Fidžijsku samém má společnost 3 cukrovary,

2 na ostrově Viti Levu a 1 na Vanua Levu. Jiné 3 cukrovary fidžijské jsou majetkem jiných podnikatelů. Lučebníci v zá-
vodech těch zaměstnaní jsou skoro sami Němci a berou za svou pernou práci tučnou odměnu. V potu tváří vydělávají tam chléb svů, také všickni ostatní běloši, a proto dává jim společnost každá dvě léta čtvrtletní dovolenou a hradí jim ještě plavbu, vydávají-li se na zotavenou do krajů s chladnějším podnebím.

Také já konal jsem pěšky vycházky v potu tváří jako před tím v Samojsku, sbíral jsem na pobřeží vyvržené sko-
řápký mohutných a pestře žíhaných kotoučů indických (Trochus niloticus), z nichž si Fidžijané dělají perleťové náramky, a ohlížel jsem se brzy po nějakém koníku jíздеckém. Takového jsem u povozníka v městě šťastně našel a mohl jsem se ve společnosti pana Dechampa z Melbourne podívati do hornatého okolí. Pro mnohé furunkle nebyla jízda ta bez bo-
lesti. —

* * *

Kam jen s výšiny obrátíme zrak, všudy pnou se k nebi vysoké homole a zalesněné kupy se sráznými stráněmi. Na prvý pohled troufá si zeměpytec říci, že jsou to jisté kopce a hory eruptivní. A v pravdě skládá se tam půda většinou z lávy, čediče, tufu, trachytu a podobného kamení ohně-
dého. Nejedna vrcholek ostrova Viti Levu dosahuje výše přes 1000 metrů. Místy našli zeměpytci také žulu, vápenec a pískovec se zkamenělinami, což ukazuje, že nynější archipel jest pouze ostatkem utonulé pevniny.

Za jedné vyjíždky ocitli jsme se u chýší rázu zcela jiného než jsou chaty Fidžijanů. Před chatrčemi hrála si mládež vy-
zdobená kovovými náušnicemi a vyšperkovaná cínovými a mo-
saznými obroučky na rukou i na nohou. Mnohá dívka měla vyzdobené třpytnými kroužky i chřípě svého nosu. Z po-
stav té drobotiny bylo patrné, že nejsou to děti fidžijských domorodců, nýbrž děti kolonistů, kteří přistěhovali se jako dělný lid na souostroví Fidžijské z britské Přední Indie. Ko-
loniální úřady podporují přistěhovalectví pracovního lidu jak jen mohou a uzavírají s indickými imigranty smlouvy na ně-

kolik let, protože jsou si vědomy, že bez cizích dělníků zanikly by ve Fidžijsku všechny plantáže cukrovníčkové i sady bavlníkové.

Jak Samojsci, tak i Fidžijané nepotřebují ve své rajské vlasti k životu mnoho a proto ani nestojí o namáhavější práci, byť dost dobře placenou, a vyhýbají se jí.

Potíže s dělným lidem objevily se ve Fidžijsku hned v dobách prvních plantážnických podniků. Nouze o pracovníky byla tehdy taková, že ostávaly ležeti ladem neúrodnější lány ostrovních země, a že nemohly být obstarávány ani plantáže již vysazené. V té tísní byli povoláni do Fidžijska „Kanakové“. Jménem tím *) označují se podnes barevní dělníci přivázení z Melanesie a Mikronesie, ať z Hebrid nebo Šalomounových ostrovů a archipelů Gilbertova. Ostrovany prvních dvou skupin přivážejí do Fidžijska zvláštní lodi plachetní a dostávají za přepravu jednoho ostrovana 15 až 16 liber, za Gilbertány po 8 librách šterlinků. Najatý „Kanak“ má nárok na zpáteční přepravu, kterou zapravuje jeho zaměstnavatel, a zavazuje se smlouvou, že bude pracovat v sadech fidžijských jistou řadu let. Dříve uzavíraly se kontrakty na 10 let, nyní pouze na tři léta.

Po všecku dobu svého pobytu ve Fidžijsku dostává se najatému Kanakovi celého zaopatření, bytu, stravy, oděvu, lékařského ošetřování a kromě toho ještě na hotovosti 3 libry šterlinků (asi 72 K) ročně. Barevní dělníci, kteří slouží na dále, když již smlouva vypršela, dostávají jako zkušební pracovníci 6 liber ročně a mnohý až 12 liber.

Kromě Melanesů a Polynesů stěhují se teď do Fidžijska hlavně Indové. První imigranty z Přední Indie přivezla tam loď „Leonidas“ roku 1879. Majitelé plantáží platí za dovoz každého dělníka indického asi 16 liber. Zpáteční cesta hradí se ze zvláštního fondu vládního. Smlouvy uzavírají se na 5 let. Najatý kuli dostává denně 1 šilink, žena 9 penců. Opatřili se dělník kromě příslušného obydlí ještě stravou, strhuje se mu z denního platu 4 pence. Ale obyčejně stravují se Indové sami a nevydávají týdne více než asi jeden a půl šilinku. Mo-

*) V havajštině znamená kanak člověka. Tím názvem jmenovali se domorodí ostrované archipelů Havajského. Později přeneslo se jméno to na jiné ostrovany Pacifického oceánu a běžné jest také v Australii.

hou si tedy uspořít ročně hezkou sumu peněz a vracívají se do chudé otčiny jako lidé bohatí.

Mnozí indičtí imigranti přicházejí do Fidžijska s rodinou a uzavírají se tam zhusta trvale, najímajíce si, když pracovní smlouva jejich prošla, pozemky a pěstující na nich na vlastní vrub cukrovník, rýži, kokosovník, ananasy, banány, bavlník, kávovník, tabák, kukuřici, čajovník a p.

Do roku 1899 přišlo z Indie do Fidžijska bez mála na 20.000 lidí. Na počátku roku 1900 počítalo se tam všech Indů 13.000. Jen dělnému lidu indickému jest co děkovati, že vyváží se domácích plodin každým rokem víc a více. Zmíněného roku vyvezlo se z archipelů Fidžijského téměř půl milionu plodových palic, z nichž každá mívá sto i více banánek. Hlavním tržištěm jest Sydney a Auckland.

Až dosavade jest ještě velmi málo půdy ve Fidžijsku zděláno a zužitkováno. Nejvíce půdy věnováno jest cukrové třtině, potom palmám kokosovým.

Příštěhovalců ve Fidžijsku přibývá, ale domorodců ubývá. Za posledních 10 let klesl počet všech ze 105.000 na 97.000 hlav. Úmrtnost dětí jest přílišná. Proto ustanoveni jsou nyní nad domorodci zvláštní zdravotní dozorcové, aby život a existenci ostrovanů prodloužili.

* * *

Za plavby k západním břehům ostrova Viti Levu byl mi příjemným společníkem kajutním pan Woolnough, demonstrátor geologie z university Sydneyské. Obdržev stipendium královské akademie věd v Londýně, cestoval několik neděl po ostrově s tlupou najatých domorodců a nasbíral mnoho ukázek eruptivních hornin, aby je na základě pořízených výbrusů prozkoumal, určil a skladbu ostrovních kopců a hor petrograficky objasnil.*) Dle jeho vlastních slov byla to výzkumná cesta velmi vděčná, ale ovšem také velmi namáhavá, protože uvnitř ostrova nejsou žádné cesty a pěšinami Woolnoughovy výpravy

*) Ostrov Vanua Levu prozkoumal poslední dobou Guppy: Observations of a Naturalist in the Pacific between 1896 and 1899. Vol. T. Vanua Levu. A Description of its leading physical and geological characters. V Londýně 1903.

byla toliko řečiště potoků a říček, jednou zcela suchých, po dešti pak rozvodněných.

Milý můj spolunoclehář prošel ostrov Viti Levu na přič a putoval opuštěným krajem, kam bělochova noha nikdy ještě nevstoupila. Na této řídké pouti prokazovala kamera cestovatelů znamenitou službu. Několik neděl na to mohl jsem vidět pěkné snímky a vyprositi si jich několik k reprodukci do svého cestopisu.

Za hovoru o přírodních poměrech ostrovních přišla řeč také na aklimatované promykky. Pan Woolnough vypravoval, že tam zstal indické ty šelmy všudy a tvrdil, že se stanou na ostrově pomalu takovými škůdci hospodářství, jako králíci v Australii. Před nimi není prý jista žádná slepice a žádná pláče lesní. Mangus výšplhává se obratně na stromy a slídí tam v hnízdech po vejcích i po mláďatech.

Ježto pan Woolnough jako bakalář věd (B. S.) byl v první řadě petrografem, zavádil jsem také o petrografické práce našeho Bořického. Dle všeho uhodil jsem na pravou strunu a musel jsem vypravovati vše, co jsem jen ze života vynikal. Jího badatele českého věděl. Pan Woolnough znal zase do všech podrobností Bořického publikace o znělcích, čedičích, melafýrech a porfýrech českých a cenil je nade všecky jiné.

* * *

Plavba ze Suvy k západním břehům ostrovním trvala asi 12 hodin. Cílem naší parolodi byla zátoka, jež dotýká se kraje Nandijského, označeného na přiložené mapě*) námořské (str. 345.) jakožto Nandi District. Byl jsem již na palubě před východem slunce a kreslil jsem do svých poznámek obrisy hor, jak z ranního šera počaly znenáhla vystupovati na obzor. Nejpozději ukázaly se kontury vysokých vrcholků zakrytých před tím mraky a vypadaly jako cimbuří a špice hradů a zámků.

Bylo osm hodin ráno, když zarachotila kotev a ponořovala se do hlubin asi 10 sáhů. Ale jen o kousek dále zapá-

*) Mapy takové vydává admirálita a prodává je po 2 sh 6 d J. Potter v Lodýně, 31 Poultry × II King Street, Tower Hill.

dají břehy již srážně a vykazují hlubiny hned přes 1000 sáhů, tedy skoro 2000 metrů.

Z rejdy oživené obrovskými medusami barev modrých a fialových bylo ke břehu několik set kroků. Na mírném svahu pobřežním zelenaly se samé plantáže banánové, a ovoce vydatných žní očekávalo již zámožskou loď, jež by všecku úrodu tamějších sadů naložila a do Sydneye odvezla. Klidná zátoka ozářená jasně jitrním sluncem počala se pojednou hemžiti samými čluny, a v několika minutách hlaholil veselý zpěv ostrovanů po celé pláni vodní. Některé kocábky zatížené samými palicemi zelených banánek kroužily již kolem korábu, jiné odrážely teprve od břehů a sjížděly se se všech stran k zakotvené parolodi. Na některých lodicích vytrubovali domorodci táhlé zvuky z tritonky, a soudruzi jim tleskali a chechtali se a křičeli, jako divoši. Někteří měli chundelaté vlasy černé, jiní rezavě zbarvené nebo posypané vápnem a vonným dřevem santalovým. Jedni kouřili, druzí přechovávali doutníky v načechraných vlasech učesaných jako mohutná paruka. Na zádech byli chlupatí a vypadali přes všecko laškování přece jen hrozně.

Přivezených palic banánových bylo tolik, že bylo třeba čtyř hodin, nežli se všechny složily do útrob parolodi. Tentokrát naložila naše loď pouze 5000 palic, ale jiné parolodi odvázejí jich až 30.000.

Banánové palice k vývozu určené řezou se, nežli dozrají. Zralé banánky vzaly by delší plavbou brzy za své a shnily by ovocnářům velmi záhy.

Za celou palici (anglicky bunch) o více než 100 banánkách počítali si dodavatelé v Nandijské zátoce 6 penců (60 haléřů), tak že stály 2 banánky průměrně 1 haléř. V Praze prodává se jedna banánka až za 30 haléřů a jest tedy drahým pamlskem. Ale ve vlasti pisangu je ovoce to tak důležitě jako u nás chléb a jinde rýže.

Pisang, kokosovník a chlebovník zachovávají život milionům lidí v archipelu Malajském a ostrovanům celého Jižního moře. Banánkami živili se zajisté již lidé v biblické zemi Kananejské, věřme-li slovům: „Uřezali ratolest s hroznem jedním a nesli jej na sochoře dva.“ A ve vlasti rajské musy nosívají na sochorech banánové palice až doposud, říkajíce

přeužitečné té bylímě obyčejně pisan g. Malajské to slovo objevuje se v podobné formě již v sanskrtu. Botanický název *Musa* zdá se býti utvořen podle arabského *mauza*, ale v pravdě je to upomínka na tělesného lékaře císaře Augusta, jenž se nazýval Antonius Musa. Jméno to přenesl pak Linné na banán. V Samojsku slychal jsem jméno *o le fa'i*.

Na rostlině samé nenechávají se dozrávatí banánky nikdy. Jsou-li nezralé, mají v sobě výživných látek nejméně, a aby příjemně chutnaly, pekou se na oleji nebo se dusí a vaří. Za syrova jídají se banánky jenom zralé. Uříznuté palice banánové zavěšují se stopkou někde u chýše, až změní barvu a uleží se.

Úrodu dává banán jenom jednou, načež hyne. Ale téže doby, když umírá, vyrůstají z něho četné výhonky a zabezpečují rostlině další trvání. Sadaři dopřávají však života pouze výhonku nejsilnějšímu, a než mine rok, obsypává se nový banán novou úrodou, a než mine jedině byliny vážívá někdy až půl metrického centu. Práví se, že banány vytvářejí čtyřicetkrát tolik výživných látek než brambory a stotřicetkrát více než pšenice na takovém kousku půdy pěstovaná.

Banánové palice nákládané na loď v Nandijských vodách měly rozličné značky. Na stopce některých palic byly stejnobarevné čtverečky, na jiných písmena. Byla to znamení dodavatelů. Několik dozorců plantážních a jeden důstojník lodní kontrolovali zboží. Plodonosné hrozny, které se již kazily, házeli dělníci hned do moře. Přejala-li loď 10 palic, udělal dozorce na banánovém pvcí, jež v ruce držel, čárku nožskem. Za 14 dní přijede do zátoky parolod jiná, a po zálivu plovati bude zkažených banánek zase na tisíce. —

*

*

*

V zátocce Nandijské spatřil jsem tehdy poprvé mořské hady. Voda byla klidná a tak průzračná, že obrysy, velikost a barva jedovatých těch plazů vynikaly velmi zřetelně. Někteří se pod vodou líně protahovali a zdoluhavě svíjeli, jiní pak z místa svého ani se nehýbali a vznášeli se nepohnutě buď jenom několik metrů pod hladinou, nebo vyhřívali se téměř při samém povrchu a nepochybně spali.

Ale nemyslí si, čtenáři, že to byli mořští hadové v délce několika set stop, jací strašivají v lokálkách všech denních listů světa. Legendární obludy toho druhu vycházejí však nejenom z redakcí vševedoucích a všemohoucích žurnálů, ale rodí se i v hlavách zkušených mořeplavců a kapitánů a popisují se od nich tak podrobně a určitě, že mohla vyjít o obrovských hadech mořských dokonce již i monografie,* v níž se dává domnělé obludě jméno *Megophias*. Spisovatelem je holandský učenec a ředitel přírodovědecké společnosti Nizozemské, jenž má za to, že nějaká taková obluda přece snad v moři žije a že uniká zrakům střizlivějších badatelů. Učení fysikové Akademie francouzské také prý se smáli, když přírodopyskec Chladni dokazoval, že padají meteority, a nevěřili. A přece ví teď již každý školák, že povětrone padají.

Mořské hady, jež jsem já viděl, může viděti každý, kdo plaví se podél souostroví Jižního moře, nebo v archipelu Malajském a ve vodách Veliké hráze korálové. Tam může jich spatřiti nejenom na sta, ale na tisíce a ve všech barvách. Žádný však nebývá delší než dva metry. Většina má zděli sotva metr. Ve sbírkách Českého musea jsou mořští hadi také zastoupeni.

O existenci takových mořských hadů přesvědčují diváka i preparáty musejních sbírek. Podle ohonu z obou stran zploděného a způsobilého ke plování rozeznáme mořského toho tvora ode všech ostatních hadů. V mnohém ohledu podobají se některé více úhořům než pokolení hadímu. Vždyť neopouští-vají mořští hadové vody skoro nikdy, ani když rodívají mláďata. Vzácní jsou druhové, kteří vycházejí také na suchou zemi, ale i ti počínají si pak velmi neohrabaně a vracívají se brzy opět do moře, aby se tam živili ráčky a rybkami. Jen někdy táhnou také do vod říčních a zdržují se i v jezír-kách, jsou-li tato pomocí říčky spojena s mořem, jako tomu jest na Luzoně. Památný ten druh vodních hadů čili hydro-fidů, jenž liší se svým životem ode všech jiných vodnařů, pojmenoval zcestovalý zoolog Semper *Platurus vulcani-cus*. Jsou tedy mořští hadi jen převzácnými hosty pevné země a hynou velmi záhy, byli-li tam mořskou vlnou vyvrženi.

*) C. A. Oudemans: Die grosse Seeschlange. V Lejdě a Londýně 1:94

V soustavě přírodopisné známo jest mořských hadů již asi půl sta druhů. Nejobyčejnější jest rod *Pelamis bicolor* čili vodnák dvojbarevný (protože jest podél těla na svršku černý a na spodku zažloutlý), potom *Hydrophis*, *Platurus* a j. Všichni mají zuby jedovaté a mohou užknutím způsobiti člověku i smrt. Proto brodíval jsem se k radě zkušených přátel v korálových měřicích vředyčky ve střeivicích a nikdy bos.

* * *

V Nandijských vodách přibýlo na palubu naší lodi několik nových pasažerů. Připluli po kolesovém parníku ze severozápadního pobřeží ostrova Viti Levu, aby odjeli do Austrálie a na Nový Zéland a zotavili se tam v chladnějším podnebí.

Když byla vytažena z hlubin kotev a loď nastupovala šestidenní plavbu do Sydneye, nastala mi nová práce a nová zábrava. S mohutnou kotvou byly vytaženy zároveň spousty mořského nánosu a s nánosem pak také různé tvorové mořští, jako ježkové, hvězdýši, korýšové, měkkýši, červi, sumýši, sanky, foraminifery a j. Koutek paluby upravil jsem si jako zoologickou stanici a ve chvíli oživily sklenice mořskou vodou naplněné jako malá akvaria.

Všech šest dní naší přímé plavby ke břehům Nového Jižního Walesu uplynulo v pěkné pohodě. Mnoho zajímavého uměl nám vyprávěti John William Waters ze Suvy, jenž jako fotograf nevdímá si jenom své živnosti, ale oddává se v prázdné chvíli také přírodovědě a národopisu. Starých zbraní, náčiní a nástrojů fidžijských má ve svém museu tolik, že by se již mnohých kusů rád zbavil a za přiměřený peněz je prodal. Nástroje kamenné jsou již teď ve Fidžijsku dosti vzácné, protože ostrované uvykají si od příchodu Evropanů na nástroje naše. Kamennou sekeru dioritovou s příslušným topůrkem koupíme od domorodce sotva laciněji než za 5 šilinků. Prodáváči evropské žádají za ni nejméně dvakrátě tolik.

Pan Waters znal dobře zvířenu ostrova Viti Levu a vyprávěl o ní mnohé podrobnosti. Sbírá-li teď pro své známé v Evropě podivuhodné pakobyly a kudlanky, je prý již mnohem opatrnější než jindy. Nejednou se mu stalo, že když se chtěl uchopiti fidžijského toho tvora, pakobylyka se vztyčila

a vyprskla na něho ostrou šťávu chovanou v útrokách pro případ sebeobranu. Na štěstí nevnikla prý mu tekutina nikdy do očí a nepřipravila ho o zrak. Tento druh kudlanek bývá na se barvu střídavou a mění ji podle ročního počasí jako chameleoa. Jednou je barva její zelená jako list kokosovníkový, jindy zažloutlá a do ruda, pakli lupen, na němž kudlanika žije, usýchá.

Ostrované znají dobře nebezpečné to stvoření a říkají mu mimimata. Etymologie fidžijského toho slova povídá, jak si kudlanka při obraně počíná. Prvé slovo mimi znamená vytékati a druhé jméno mata značí obličej neb zrak.

Každým dnem naší potomní plavby ubývalo trochu teploty. Třetího dne překročila loď obratník kozorožce a urazila za prošlé 24 hodiny 262 nám. míle. Houfy létacích ryb vynořovaly se z vody každou chvíli.

Čtvrtého dne věstila kapitánova zpráva, že máme za sebou nových 277 nám. míl.

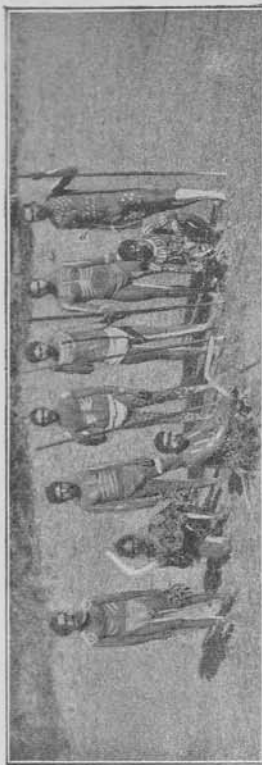
Pátého dne odpoledne plula loď blízko malebného ostrova Lord Howe, obydleného asi 50 lidmi a spravovaného jako sousední ostrov Norfolkský vládou Nového Jižního Walesu, a urazila 250 nám. míl. Toho dne oznamoval kapitán, že pozejtří v noci budeme u cíle, a že poukázky na lacinější jízdou po železnicích australských vydávají se v kanceláři.

K večeru dne 6. března spatřili jsme míhavá světla majáku, jenž září na ostrožně australské pevniny, postihovali jsme ostrým sklem pobřežní duny (obrázek na stránce 348.) a o desáté hodině noční kotvili jsme v rejdě Jacksonova přístavu. Na stožárech zámořských lodí, zakotvených na blízku i v dále velikolepé zátoky, hořela světla různých barev a splývala s hořícími světy jižního nebe. Teprve novým jitrem, když zdravotní stav celé posádky byl shledán v pořádku, hnula se parotní loď zase z místa a brzy na to přistala u nábreží Darlingova v samém Sydneyi. Ještě jen několik slovíček s celními úředníky, od nichž přijímám poukázku, že smím opustiti s prohlédnutými zavazadly doky, a najímám povoz s heslem „Hotel Metropole“. Opět jsem na půdě pevniny australské.





Váratá (Telopea spectabilis), národní květina Nového Jižního Walesu.



Australští divoši z Queenslandu, hlínkami pomalovaní a oštěpy a bumeranky ozbrojení.

V Novém Jižním Walesu a Queenslandě.

Z někdejší osady vězeňské vykvetlo vele-město, s nímž může v Australii soutěžit pouze Melbourne. Mořeplavci Cookovi nezdálo se ani ve snách, že v zátoce, jejíž ústí nazval dne 6. máje 1770 Port Jackson, povstane jednou přístav velebený nyní jako nejpřednější na celém světě.

Cooka přivedla do krajů těch tehdy neznámých hvězdářská výprava, jež byla vyslána k ostrovu Tahitijskému v Tichém oceáně za tím účelem, aby tam pozorovala průchod Venuše. Divadlo to bylo vypočítáno na den 3. června 1769. — Admiráta svěčila velení Cookovi a koráb jeho — „Endeavour“ — opustil rok před tím Evropu.

Po vykonaných pracích hvězdářských plavil se Cook se svou „Snažitelkou“ opět k domovu, ale nevracel se touze cestou, kolem mysu Hornova, nýbrž řídil koráb na jihozápad, plavil se podél Nového Zélandu objeveného již Tasmanem zabočil na severozápad a přistal u břehů nové země oživených postavami pomalovaných divochů. Vzezení jejich bylo šeredné a hrozná. Z posunků bylo patrné, že budou divoši útočiti na



Šilinková poštovní známka Nového Jižního Walesu.

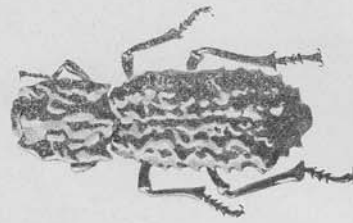
cizince. Oštěpy a bumeranky míhaly se již ve vzduchu. Ale Cookova posádka potřebovala již svrchované pitné vody a proto chtěla na pevnou zemi stůj co stůj. Postáčily dvě rány vypálené z brokovnice, a divoši dali se před bělochy na útěk. Potom mohli plavci vystoupiti na pevninu bez překážky.

Přírodopytci Banks a Solander, kteří výzkumnou loď Cookovu provázeli, žasli nad rostlinstvem před tím ještě nikdy nevidaným a mohli oči nechati na houfech chocholatých papoušků. Solandroví líbily se nejvíce čarokrásné květy křovišek postřimincových a nově se divil, když spatřil dále nebetyčné blahovičnický a koruny zpeřenolistých kapinic. V samém nadšení navrhl jako rostlinozpytec z povolání, aby záliv pátmné té nové země nazýval se Botany Bay. A zátoka ta slove do dneška zálivem Botanickým.

Když pak plavci vyřezali do kůry obrovského eukalyptu jméno svého korábu, plavila se loď podél strmých břehů pískovcových, minula ústí zálivu, jemuž dostalo se jména podle tehdejšího tajemníka admirálního Jacksona, pronikla šťastně průlivem Torresovým a poznala tak celé východní pobřeží. Rozervané ty břehy připomínaly plavcům pobřeží kraje jejich vlasti Waleské, a proto pojmenoval Cook novou zemi New South Wales, t. j. Nový Jižní Wales.

Řes Batavii a mys Dobré naděje na africkém jihu pře-
Josef Kořenský: Cesta k protinožcům. II.

plavil se Cook se svými soudruhy zase do vlasti a vykonal tak první svou cestu kolem světa.



Zopherosis Georgii,
význačný brouk australský.

Na Botanický záliv, vylíčený Banksem a Solandrem tak vábně, vzpomněla si Anglie zase, když v severní Americe vzniklo samostatné soustátí a Anglie pozbyla osad, kam dříve vyvázela nepohodlné pobudy a zločince. V té tísní mohla spasi anglickou vládu jenom Austrálie, a r. 1785 plavilo se tam již 11 lodí z Evropy. Na šesti korábech byli vypovězenci. Početilo se jich asi 800. Více bylo mužských než ženských. Na ostatních lodích bylo vojsko, úředníci s rodinami, a potraviny a potřeby na dalekou cestu za moře. Za dlouhé té plavby 50 lidí umřelo a 18 dětí se narodilo. Po osmi měsících vystoupilo konečně na australskou půdu přes 1000 osob. Byli to první běloši, kteří položili základ ke kolonizaci pátého zemědělního světa.

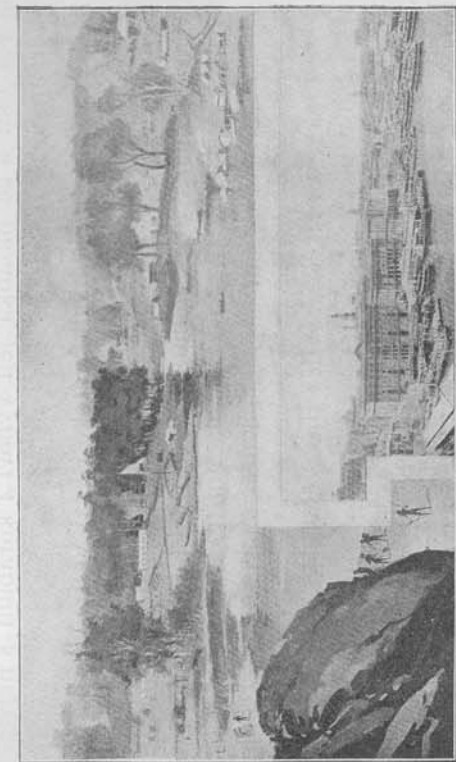
Ale když velitel deportační výpravy, Arthur Phillip, přistál u břehu Botanického zálivu, poznal brzy, že krajina nehodí se ke kolonizaci a hledal krajinu příznivější. Za takového pátrání veplul do ústí zátoky Jacksonovy a spatřil chobot, vroubený vysokými skalisky, porostlý stromovím a křovinami a oživený houfy vodního ptactva. Zátoka vnikala hluboko do země a byla chráněna před mořskou bouří jako přirozenou hradbou z vrstevnatých skal složenou. Velitel Phillip poznal, že objevil přístavní zátoku, v níž může kotviti bezpečně

na sta lodí a že hloubka její vyhoví i korábům s největším ponorem.

Když námořníci ohledali zátoku i kraj, vystoupila posádka na břeh lemovaný hustým pralesem, a ve chvíli na to vláda již na žerdi vlájka, oznamující svou barvou, že nová země přivtělena jest k panství britskému. Přistěhovalci budovali pak hned stany, snášeli kameny na založení ohniště, sbírali dříví k topení a připravovali si příští domácnost svou ve stínu mohutných blahovičníků. Za víření bubnů objevil se před lidem velitel výpravy, a nejvyšší soudce přečetl pak královský patent, jímž Phillip ustanovuje se guvernérem Nového Jižního Walesu. Aby uctil někdejšího ministra vnitřních záležitostí, nazval nový guvernéř novou osadu právě zakládanou jeho jménem, a ode dne 25. ledna 1788 zove se osada Sydney.

Hlídky vysílané do okolí přimášely podrobnější zprávy o kraji, ale ze strachu před divochy bály se vnikati hlouběji.

Výziva četných přistěhovalců způsobovala správě deportační kolonie mnoho starostí. Z počátku myslilo se, že zdělávání půdy bude nejlepším prostředkem, kterým by se ze zahalečů a ničemů stali příčinliví hospodáři. Ale brzy se poznalo, že trestanci nerozumějí polnímu hospodářství ani dost málo. Nikdo nevěděl, jak pole zakládati, aby nesla brzy úrodu. Nad to byla příprava k tomu velmi zdlouhavá, protože stromy a houštiny musely se napřed káceti a pálti. Konečně pole byla již hotova a zasévala se osením. Noví hospodáři těšili se již na úrodu v nové vlasti. Ale dlouhá sucha a špatná země zklámaly všechny naděje jejich. Lépe by se bylo osadníkům vedlo, kdyby se byli usadili dále od břehů a na četnějších místech. Ale guvernéř chtěl mít trestance pohromadě, aby mohl nad nimi vykonávati snáze dozor a aby byl jist, že se mu nerozutékájí po kraji. Při všem tom vznikaly mezi trestanci nepokoje a bouře. Hlad nutil je až k násilnostem. Nepokoje se množily, když očekávané koráby s nákladem mouky a masa nepřicházely. Štěstí bylo, že guvernéř opatřil si ještě v čas trochu zásob z Kapska. Aby počet strávníků se zmenšil, dal guvernéř vyvéztí přes sto vězňů na ostrov Norfolk a domníval se, že se tam spíše užíví. Leč vězňům dařilo se potom zle na obou místech, a co vše zkusili, nelze ani vypověděti. Místo *



Sydney v letech 1800 a 1900.

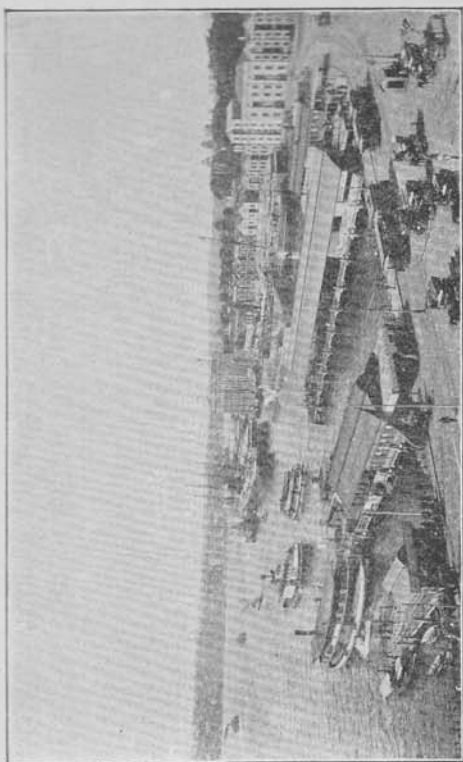
poravín přivázely nové koráby nové provinilce, a loupeže, vraždy a rvačky byly na denním pořádku.

Zavěsti v kolonii lepší řád nebylo snadné, ježto důstojníci a úředníci hájili své privileje vši mocí a protivovali se i nejvyšším představeným. Kraj plnil se loupežníky a utečenci, a nikdo z příčinlivých usedlíků nebyl jist ani majetkem, ani životem.

Teprve příchodem guvernéra Lachlana Macquaria počalo se australské kolonii lépe dařiti a zemi přibývalo blahobytu. Energii tohoto správce zemského odstraňovaly se zlořády, zakládaly se silnice a úrodné kraje osazovaly se pracovitým lidem dobrovolným. Jméno zasloužilého guvernéra ozývá se podnes ve mnohých názvech zeměpisných.

Aby nová kolonie australská mohla kvéstati, žádali správcové země za zrušení deportace ustavičně, a to se konečně r. 1849 podařilo. Za novou osadu trestaneckou byl vyhlédnut ostrov Tasmanie.

Touto změnou počali se do Austrálie stěhovati vystěhovanci dobrovolně u veliké míře, a samoty a dědiny množily se na pobřeží i uvnitř země. Přistěhovanci dostávali od vlády pozemky zdarma, a z chudších stávali se znenáhla majitelé



Cirkulární nábreží v Sydney.

rozsáhlých lesů a statků a páni četných stád. Vystěhovaleckými proudy zaměňovaly se husté hvozdy v úrodná role a pastvíska, a ze samot vyvinovala se městečka a města.

* * *

Mezi Čechy, kteří dotekli se půdy Nového Jižního Walesu nejdříve, byl Jan Jílek z Litomyšle. O jeho cestě nastoupené do Austrálie již v letech 1838, přinesly zprávu „Květy“ v čísle 25. roku 1840. Zprávu tu uveřejnila Dobromila Rettigová, přeloživiši řádky rodáka Litomyšlského z němčiny do jazyka českého asi v tato slova:

„Mladý Čech Jan Jílek, narozený r. 1818, vydal se jako srdnatý jinoch 6. března 1836 z Brna, kde nyní rodiče jeho žijí, na cestu do Němce a do Rus. Projev pak a prochodiv půlnoční Evropu, pustil se přes Východní Indii do Austrálie, zamýšleje vykonati zpáteční cestu polední Amerikou, takže vrátě se šťastně do vlasti, bude snad jediný v národu našem, jenž bude moci říci, že prošel všech pět dílů světa.

O povaze a rázném smýšlení našeho cestovníka svědčí listy samé. K vysvětlení jeho neobyčejné chuti k cestování

připomínám, že již co studující v gramatikálních třídách v Litomyšli zvláštní zalíbení jevil v geografii a historii, zanášeje se čtením obojího i při řemesle řeznickém, k němuž r. 1831 ze studii přestoupil.

Konečně nelze ani zatajiti, že listy původní, z kterých jsem podávané zde výňatky učinil, psány jsou po německu, neboť snadněji bylo skladateli jich, jako mnohému rodilému Čechu, myšlenky své písemně vyjádřiti jazykem německým, nežli svým mateřským — ve škole nikdy ani nevidaným a neslyšaným.“

V jednotlivých dopisech Líči Jílek stručně příhody svých cest asi takto: „Z Litomyšle odjel jsem do Teplíc a vydal jsem se do Drážďan a Gdanska. V Prusku neříkali mi jinak, než hloupý Pemák, opovrhující mnou pro mou vlast. Můžete si tedy pomyslet, jak mi zde musí býti cestování protivné. Řeďeji chci žíti mezi Hotentoty, než mezi tím pruským pronárodem. Poznám alespoň, jaký to rozdíl mezi cizinou a drahou otčinou, a budu si umět jednou domova náležitě vážit. V pátek neb v sobotu odjedu po moři do Petrohradu. Koráb, na kterém pojedu, nemá jiného nákladu, než samé skřivánky, sláviky, kosa a květiny. Za stravu budu ptáky krmiti a květiny zalévati a dostanu se tedy laciněji na místo.

V Petrohradě daří se mi špatně. Nezbyvá mi, než nastoupiti zase zpáteční cestu na té samé lodi, na které jsem přijel. Při tom při všem ale toho přece nelituji, že jsem se do Petrohradu odvážil, nebo toto přeskvostné carské město uviděti stojí každému za to, i kdyby sem měl tisíc mil jeti.

Z Petrohradu odjel jsem do Lubeku, potom do Hamburku, Amsterodamu, Londýna a Hullu. Anglickému jazyku pořád se více přiučuji, tak že můj pán může mne ke kupování potřebovati.

Z Angličan pustil jsem se do Australie, kam se chystala právě loď s ovce, ustanovenými pro chov v daleké té zemi. Já na té lodi konal práci řeznickou a ošetřoval jsem dobytek mně svěřený. Ob čas zabíjel jsem vepře, aby měli pocestní co jísti.

Do Australie vyjel jsem dne 24. prosince 1837. — Dne 12. ledna zastavili jsme se na ostrově Madeire, dne 9. března přistáli jsme u Mysu Dobré naděje, za pěkného počasí zakot-



Skalnaté pobřeží v předměstí Manly u Sydneye.

vila naše loď v přístavě Bombajském v Indii, brzy na to kotvila zase v Madrase a Singapurě, a dne 16. června spatřil jsem Batavii. Zde je velmi nezdravo. Sedm matrosů nám tady zemřelo. Já byl tak šťasten, že jsem na celé cestě ani nezastonal.

Dne 6. září odebrali jsme se z Batavie s nákladem rýže, cukru a kávy do Sydneye, kam jsme po velmi nebezpečné, avšak šťastné plavbě škrze tak nazvané Torres Straits dne 16. října dojeli.

Unavený a rozmrzelý nad mořským životem umínil jsem si, že se s lodí rozloučím a že přijmu v Sydneyi práci.

Hned jak jsme vjeli do zátoky zvané Botany Bay, vznikla ve mně žádost v této krásné zemi zůstati. Ponebí jest tu nad míru příjemné. Položení nemůže býti krásnější.

Jsem v práci u jednoho řezníka a vede se mi dobře. Plat je tu nejlepší snad v celém světě. Dostávám týdně 16 anglických šilinků, neboli 8 zlatých stříbra. Ale všechno jest nesmírně drahé. Boty jsou za 2 libry šterlinků, pár střevíců za 15 šilinků.

Pro hrozná parno poráží se ráno a týž den se vysekává. Maso je zde velmi dobré a lacinější než v Anglicku. Kůže a lůj nemají zde žádné ceny, neboť tu není řemeslníků, kteří by kůže vydělávali.

V obyvatelstvu jsou vyvrženci všech vyvrženců. Největší kapsáři a podvodníci posílají se sem z Anglicka. Každý mistr má jich několik. Zde jim říkají prisoneři. Dělníci ti nedostávají žádného platu a musí pracovat jako otroci.

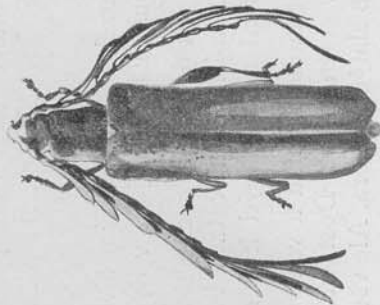
Mluví již obratně anglicky. Nic bych si, nejdražší rodiče, nepřál, než abych Vás mohl spatřit a Vám vypravovat, co jsem vše viděl, užil a vystál. Kdy odtud odjedu, nemohu Vám s jistotou udati, dříve to však nebude, dokud neupojím si tolik, co bych mohl potřebovat k přeplavbě přes polední Ameriku do Angličan. Bratrovi jsem nashromáždil pěkných věcí na památku svého putování.

List jest skoro naplněn, musím tedy skončit. Líbaje Vás vřoucně v duchu, jsem

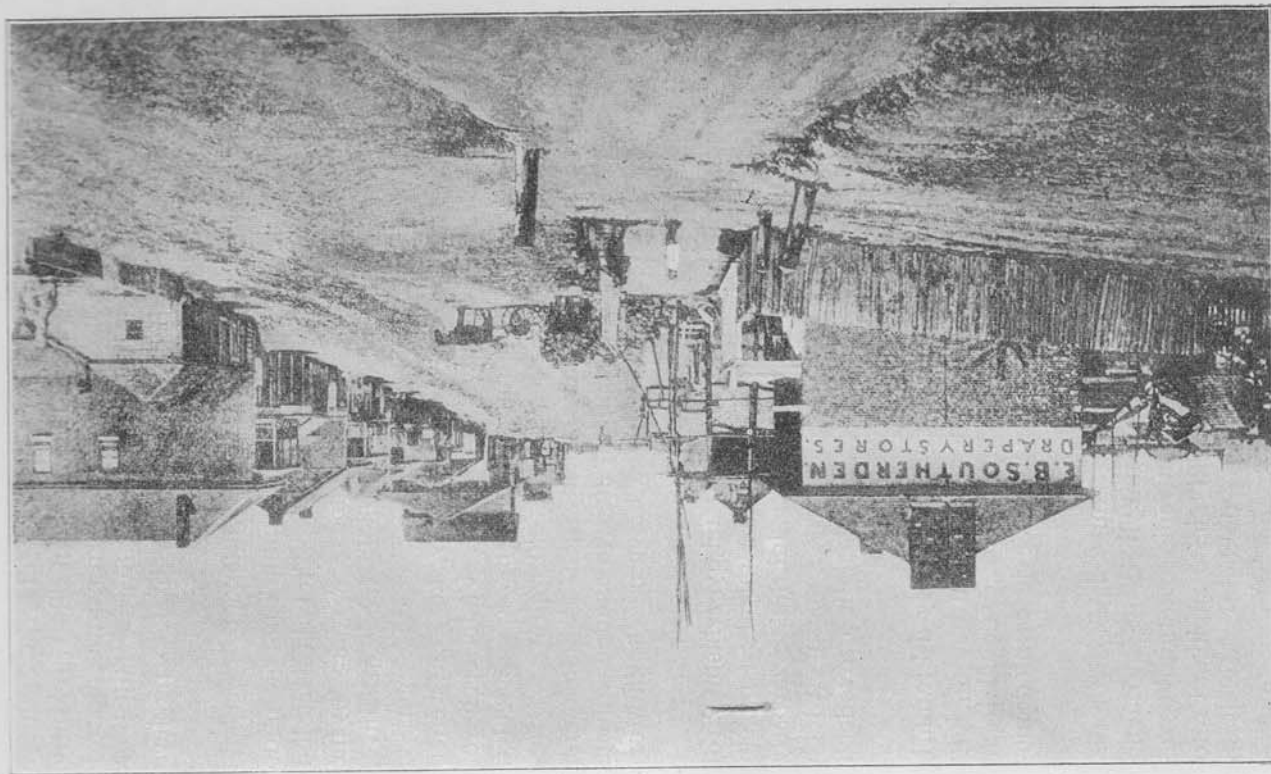
Váš poslušný syn

Jan Jílek.“

Roku 1841 přinesly „Květy“ zprávu, že Jan Jílek z daleké cesty své se navrátil do rodného města Litomyšle a že přinesl ze Sydneye také divadelní ceduli, oznamující, že se tam bude hrát v anglickém jazyku: Vlasta, královna Čechů.



Pisarthrius marginellus,
význačný tesářík australských krajů.



Queenstreet, hlavní ulice v Brisbane roku 1860.

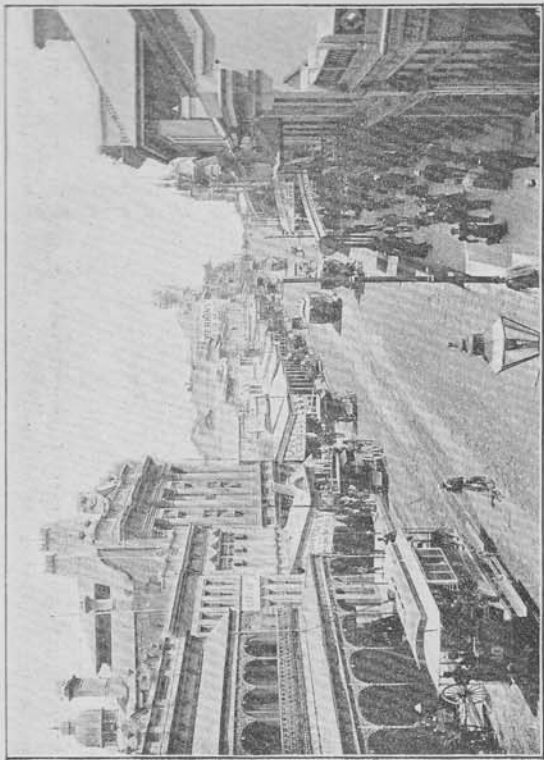
Touha po lepším životě za mořem zavedla do Sydneye také Čenka Paclta, připomenutého již v prvním dílu této knihy. Je tomu čtyřicet let, když vstoupil potulný Turnovan na australskou půdu po druhé. Ale ani za pobytu Pacltova nevládl ještě úplný pořádek v Novém Jižním Walesu. Vychází to na jevo z vlastních slov dobrodružného krajana:

„Roku 1864 vydal jsem se ze svého rodiště do Austrálie po druhé. Cesta mě vedla napřed do Hamburku, potom do Londýna a Sydneye. Po čtyřměsíční plavbě zakotvila naše loď konečně v Port Jacksonu, v jehož luně město Sydney pyšně se rozkládá. Zprávy o nálezech zlata nezněly tehdy příznivě, a mnozí kovkopové pospíchali z Austrálie zase do Ameriky. Já však si předsevzal, že se vydám na sever, ač jsem věděl, že na příští mé cestě řádí roty loupežnické. Vůdci těch rot bylo několik odvážných lotrů. Jednomu bylo teprv sedmáct let. Před lesními témi loupežníky všecko se třásla. Zprávy o vraždách přicházely tehdy do Sydneye každý den. Policie činila co mohla, ale zmocnit se „bušrendžra“ nebylo snadné. Marně vypisovala se cena tisíc liber šterlinků na hlavu náčelníka Morgana, Halla, Gilberta a Dunna.

Lesní loupežníci (bushrangers) nosili tehdy zvláštní kroj a měli zvláštní organisaci. Několik revolverů mívával za pasem každý. Vycházel-li na lup, začernil si schválně hustě zarostlý oblíček. Tajně skrýše v lesích a horách byly loupežných těch rot útočištěm. Rychlonozí běhouni, kteří dostali o závodcích první ceny, konali lupičům znamenité služby.

Bušrendžři udržovali přátelské styky s pasáky a kramáři, a věděli o všem, co se v okolí děje a chystá. Jim neušlo, kdy která pošta pojedje a kde ji přepadnouti. Také dovídali se v čas, že jest jim černá policie v patách a že je černí domorodci stopují.

Deportace zasadila osadě velikou ránu, a lepší život do stavuje se zde pomalu. Bývalí zločinci nabyli již ovšem dávno svobody a volnosti a jsou na roveň postaveni s ostatními osadníky, ale stopy jejich minulosti nezanikly ještě zúplna. Proto cestoval jsem opatrně a ozbrojil jsem se důkladně. Měl jsem revolver i lehkou dvojkou. V Sydneyi koupil jsem si koně a zásobu potravin a táhl jsem koncem ledna r. 1865 do kraje.



Queenstreet, hlavní ulice v Brisbane roku 1900.

Od města Sydneye rozkládají se na sever úrodné roviny, na nichž rodí se mnoho ovoce. Četné osady jsou zde hojně obydleny. Mezi předními jest město Paramata. Toho času stavěla se právě železnice ze Sydneye do města Bathursta, a v Modrých horách bylo tedy velmi živo.“

Dále popisuje Paclt svou svizelnou pouť po vyprahlých pláních Liverpoolských, líčí svůj pobyt v městě Ipswichu a vypravuje o Brisbanu, kteréžto město vyrostlo z několika bídých chatrčí v úhlednou osadu. Z Brisbanu odplul Paclt do Rockhamptonu (viz mapu, na stránce 381., I.), pustil se do zlatých polí a po mnohém utrpení navrátil se zase do Sydneye, kde se dověděl, že všickni náčelníci lupičských rot došli zasloužené odplaty. Byli buď zastřeleni nebo k smrti odsouzeni.

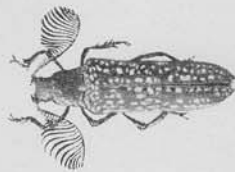
* * *

Před samým odjezdem do Austrálie došel mne mezi listy již prve uvedenými tento dopis: „Dovídám se z novin o Vaší

cestě do Austrálie a pospíchám, abych Vás upozornila na svého bratra Václava, jenž vyučív se v Turnově broušení drahokamenů odešel jakožto osmnáctiletý mladík do Londýna a našel tam živobytí. Po šesti letech přijal nabídku od firmy australské a vydal se jako brusič do Sydneye, kde už je čtyři roky. Loni ujal se kamenářského závodu sám a jest nyní samotným pánem. Z dopisů, které mi bratr posílá, soudím, že se mu velmi dobře daří. Myslím, že by byl mile překvapen, kdybyste ho jako krajana navštívil. Míňte-li ho poctíte návštěvou, oznámím již teď Váš příchod. Zároveň přikládám jeho adresu: W. G. Jira. Practical Lapidary and High-Class Gem Cutter. Pitt Street 132. Sydney. N. S. Wales.

Doufám, že mé žádosti vyhovíte a znamenám se...“

Upozornění pí. B. z Liberce přijal jsem s povděkem, a milý kamenář Jira byl první, kterého jsem hned po svém příjezdu do Sydneye v jeho závodě vyhledal a schůzky ku přátelským rozhovorům s ním smluvil.



Rhipiceira mystacina,
význačný brouk australský.

S novým bydlištěm byl jsem v Sydneyi zcela spokojen. Hotel Metropole vystaven byl velikým nákladem a čítá půltřetího sta hostinských pokojů. V jídelně může býti hostěno najednou přes půldruhého sta osob. Zdvihadla zprostředkují spojení s vyššími patry. Za jednoduchý pokoj s celým denním zaopatřením platí se 10 s. 6 d., tedy asi 12 a půl koruny.

V hotelu tom pronajímají se také pouze pokoje. Týdně platí se za světnici asi 25 šilinků. V přízemní restauraci lze pak obdržeti pokrmy za ceny a la carte. Masitá snídaně s čajem nebo kávou stojí 1 s., polévka 6 d., masitý pokrm s ča-



V sádech cukrové třtiny.

jem 1 s., moučné jídlo 6 d., malá láhev ležáku hamburského 6 d. —

Kromě času vyměřeného k snídání, obědu a večeri docházejí hosté domácí i cizí do baru. Objednají-li si tam whisky s vodou nebo pivo, mají zároveň nároky na rozličné zákusky a mohou se jakž takž nasytiti.

Vanové lázně má hotel v každém poschodí. Hosté užívají jich bezplatně ráno i večer. Jako dar předkládá hotel každému cizinci ilustrovaného průvodce po Sydneyi a Novém Jižním Walesu (Visitors' Guide).

Průvodních knih po městě a okolí vydáno jest v Sydneyi několik. Vhodný formát kapesní má šilinkový Samuel's Guide to Sydney. Opatřil jsem se jím za svého pobytu ve státě Viktorijském a mohl jsem se připravit na výházky v hlavním městě Nového Jižního Walesu již za plavby Jižním mořem.

Jiné průvodní knihy po Australii došly mne ještě před cestou k protinožcům. Dopíšte-li ředitelství železnic N. J. Walesu, pošle vám jistě obratem pošty informační spis, týkající se všech výletních míst australské té kolonie. Název pěkně

té knihy jest: New South Wales. Its Railway System, Holiday Resorts etc. Úřady železniční prodávají doma průvodní tu knihu po 1 s.

Přijel jsem do Nového Jižního Walesu sice v prvních dnech březnových, ale v Australii bylo té doby již konec léta a podzimek měl co nejdříve počítí. Slunce teple hrálo, a obloha byla jasna po několik dní. Z rána o hodině 7. ukazoval teploměr ve stínu asi 22° C, o 9. hodině 26° C. Nejvyšší teplota denní byla za mého pobytu v Sydney 29° C.

Počátkem měsíce prosince bývá v městě nejtepleji a rtuť dostupuje až skoro 40° C. Za to však v srpnu klesává tam rtuť až na nulu, řídceji pak o malinko pod bod mrazu.

Celkem podobá se podnebí hlavního města N. J. Walesu klimatu italského Neapole, a subtropické rostlinstvo veřejných parků prospívá tam po celý rok pod širým nebem. Třeba mít tu na paměti, že Sydney leží při 34° jižní šířky a Neapol při 41° severní šířky.

Dešťové přeháňky trvaly v březnových dnech krátce, ale byly vydatny. Přímořské podnebí a blízké Alpy jsou příčinou, že počítá se v Sydney ročně skoro polovice dní deštivých. Ale čím dále do vnitřku země, tím jsou srážky skrovnější a v mnohé krajině nepršívá po několik měsíců. Sydney vykazuje přes 1200 mm. srážek vodních, Bathurst o málo na západ, již méně než polovici a kraje kolem řeky Darlingu pouze 158 mm.

Dva roky po mém odjezdu z N. J. Walesu byla při Darlingu taková sucha, že město Broken Hill, proslulé v celém světě nejbohatšími doly stříbrnými, bylo nuceno dovážeti si vodu po železnici z Austrálie Jižní.

Mé bydliště mělo příznivou polohu. Volil jsem ji proto, poněvadž jsem měl do Botanické zahrady a sousedních parků jenom pár kroků. Neměl jsem daleko na hlavní třídu, jež jest sídlem bank a všelikých agentur, jakož i do ulice, kde soustřeďuje se všecken obchod detailní. Jména těch rovnoběžných ulic jsou George Street a Pitt Str. Domů o čtyřech a pěti patrech je v městě velmi málo. Největší domy jsou ve vlastním městě, které hostí pouze asi sto tisíc obyvatelů. Ostami populace připadá na rozlehlá předměstí, kde může si každá rodina dopřátí, aby bydlela sama buď ve svém nebo

najatém domku s pěknou zahrádkou. Mnohé domy v městě vypadají jako paláce, jiné jsou ještě dřevěné. Parní tram, jakož i omnibusy a tramvaje kabelové, rozvázejí obecnost za 1 d. daleko široko. Za sekce ještě vzdálenější platí se 2 d. Znamenitym prostředkem dopravním v zálivu jsou pak četné převozní parolodi.

Školní mládež sjíždí se do ústavů každého dne a nastupuje odpoledne cestu k domovu docela darmo, ať po tramu, nebo železnici. Této vzácné výhody dopřává tram v neděli všem dětem vůbec, jen aby se mohly pobýtem na čerstvém povětří v lesnaté krajině a u moře osvěžiti a tělesně dobře prospívati.

Ulice v Sydney a předměstích udržovány jsou v dobrém stavu. Některé jsou dlážděny špalíky dřevěnými a makadamisovány tvrdou hrominou, nazývanou obyčejně „Kiamským čedičem“ (Kiama basalt), ale v pravdě je to hustá láva mořská dravé barvy, jež prodrala se k povrchu zemskému za doby permského uhlí.*)

Vě skvělém paláci nejživější ulice má své místo také krám s nápisem: A. Zech. Artistic Bohemian Glass. Závod ten má na skladě skleněné výrobky lepšího druhu. Jsou-li mezi nimi také pravé výrobky české, jak označuje nápis firmy, majitel sám neví, protože všecko jeho zboží přiváží se do Sydneye z Německa. K dotazu, proč neodbírá pan Zech zboží přímo ze své vlasti, obdržel jsem za odpověď, že obchodní agent z Rakouska jest v Australii bílou vránou, kdežto německými agenty australské obchody jen se hemží.

Pan Zech pochází z Prahy, ale český prý již zapomněl. Hovoří teď pouze anglicky. Ale dobří jeho známí mi prozradili, že náš krajan anglicky dobře ani neumí a že mluví za to výborně česky. Nedivte se tedy, když jsem si v duchu pomyslel, že ve jméně Zech skrývá se snad Čech.

Čechů je v Sydney tak málo, že o sobě ani nevědí. Také na rakouskouherském konsulatě nemohli mi o nějakém krajanu nic bližšího pověděti. Ba není tam znám ani kamenářský závod Jírův.

* Zemědělné poměry Nového Jižního Walesu vylíčil I. Taylor ve své učebnici: Geography of New South Wales. V Sydney 1899.

Pan Jíra potázel se s dobrou, že se podíval až do Austrálie. Myslím, že nebude mít nikdy čeho litovati. Jako bruslič a obchodník drahými kameny má se jak náleží k světu a vede se mu velmi dobře. V bruslích zaměstává několik lidí. Za svých návštěv v závodě přicházeli každou chvíli lidé s perlami, se surovými opály a zlatým křemenem, aby zboží prodali, jiní pak, aby si vybroušené drahokameny odnesli. Vídal jsem nejčastěji drahé opály, řídceji safíry, rubíny, smaragdy, diamanty. Ale skoro všechny ty drahokamy pocházely z N. J. Walesu.

Národním drahokamem v Australii jest vlastně opál. Bohatá ložiska toho zářivého nerostu byla příčinou, že si australský opál proklesl cestu do všech velkých závodů klenotnických na zeměkouli, ačkoli nedostihuje hrou duhových barev červenických opálů, dobývaných z trachytické horniny u Košic v Uhrách, ba snad ani mexických opálů z Esperanzy.

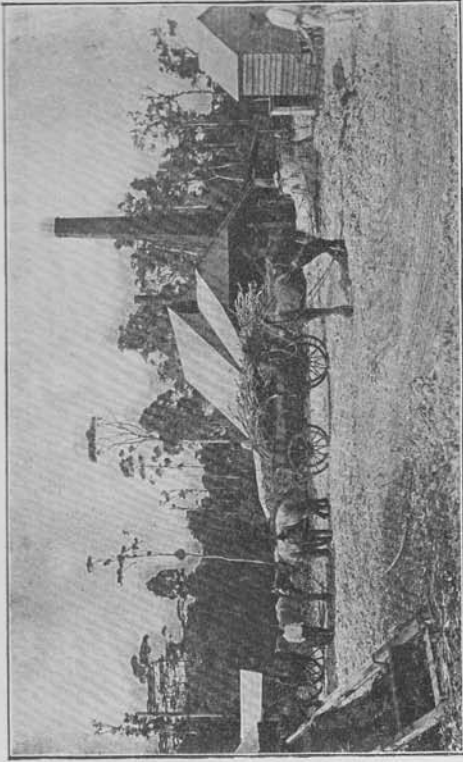
Nalezištěm australských opálů jest skrovná osada zvaná White Cliffs a ležící nedaleko řeky Darlinku ve Wilcannii (při 31° 31' j. š.) v N. J. Walesu. Ze Sydneye počítá se tam 1250 km. Ještě nejlepší spojení je tam z Broken Hillu. Krajina jest pustá, suchá, nevábná a oživla trochu, když tam jakýsi lovec kloanů objevil r. 1889 ohnivě zářící drahokameny. Nyní zabývá se v okolí dobýváním opálů asi 1500 lidí.

Hornina, v níž jsou opály uloženy, jest povahy křemičité a má bělavou barvu, od níž vzala osada jméno své. Dělníci, kteří ve skalách pracují, nazývají horninu „andělským kamenem“.

Opálonosná ložiska prostírají se do délky asi 200 km. a do šířky asi 4 km. Tloušťka opálové horniny čmí místy až 4 metry. Ročně dobývá se v okolí White Cliffu za 3 miliony korun opálů.

Méně výnosny jsou opálové doly, jimiž honosí se okrsek Thargomindajský ve Queenslandě (při 28° j. š.). Za svého pobytu četl jsem v Australii zprávu v denních listech, že pan Maurice Lyons daruje novému králi anglickému opál, jenž bude jmenovati „Imperial Queensland Opal“. Cenu jeho páčil si dárcce na 50.000 liber šterlinku.

V posledních letech objevila se v N. J. Walesu ložiska rozličných jiných drahokamenů. Vedle safíru, rubínů a topasů



V nádvoří queenslandského cukrovanu.
Upřesněn vozy s cukrovou třtinou.

vydobylo se tam zvláště mnoho smaragdů. Diamanty nalezené v Monte Christu v kraji Bingarském r. 1899 vážily asi 20.000 karátů a měly cenu asi 200.000 korun.

Příbytek krajana Jíry leží daleko od jeho závodu v jednom předměstí. Je to hezký domek o pouhém přízemku, a pěkná zahrádka dodává mu rázu útulné vily. Takových domků postavily tam banky a soukromí podnikatelé mnoho. V každém domku bydlí obyčejně jenom jeden nájemník. Majitel takového stavení pronajímá je za týdenní nájemné asi 15 šilinků. Nájemník má tam svůj salon, pracovnu, ložnici, kuchyni s přístroji plynovými, koupelnu, špižírnu, světničku pro služebnou a ještě hezký pokojík hostinský.

Knihovna našeho krajana obsahuje mezi jinými spisy také „Českomoravský společenství zpěvník. Sbírnka 500 nejoblíbenějších písní. Seřadil R. Turnovský.“

V domácnosti Jírově mluví se již ovšem jenom anglicky, jakž tomu za rodinných poměrů našeho krajana jinak ani býti nemůže.

Po svém příchodu do nového dílu světa poznal Jíra brzy, že mu třeba ještě dalšího sebevzdělání, a proto navštěvoval

po australském zvyku horlivě přednášky z mineralogie na technické kolejí a dosáhl u zkušebního komisaře J. Currana nejlepších úspěchů a doporučovacích atestů.

*

*

Mzda, jakou náš krajan platí brusičům u něho zaměstnaným, jest několikrát větší, nežli dostávají dělníci v jeho rodném kraji na Turnovsku. Proto jsou také kamenářské výrobky australské mnohem dražší. Vše to souvisí se mzdovými poměry, jež byly za horlivého působení mzdových úřadů upraveny a do zákona pojaty. S výsledky svých snah jsou australská dělníci jak náležitě spokojeni a jsou vděční Novému Zelandu, že jim byl vzorem, když roku 1900 zřizovaly se mzdové instituce také v N. J. Walesu. Novou úpravou mzdy zvýšila se týdenní mzda některých dělníků až o 12 korun. Od té doby běže tam každý dělník za osmihodinovou práci nejméně 7 šilinků denně.*

*) Poslední dobou vydali se do australských osad za práci někteří dělníci z Čech. Můj přítel Ulrich, připomenutý již v I. díle tohoto cestopisu (str. 99.), píše mi o tom v listu poslaném ze Západní Austrálie počátkem r. 1904 následovně: V prosinci minulého roku navštívil mne váš doporučenec pan P. Odjížděl do Tasmanie jako montér, uzavřev před tím kontrakt s českou firmou v Praze. Z návštěvy milého krajana měl jsem velkou radost, protože mi přinesl mnoho novinek z drahé vlasti. Nejvíce mne však zajímal konečný osud odsouzeného někdejšího pána ve sv.-václavské záložně. Byl jsem rád, že jsem mohl dát panu P. poučení o poměrech našeho dělnictva. Přál bych si, aby to bylo známo také ve Vaší vlasti. Smlouva, kterou česká firma uzavřela s montérem P., zněla, že pan P. vydá se do Tasmanie do města L. a že bude se mu tam vypláceti denně za 10 hodin pracovního času 8 zl. Ale v australských státech má pracovní den pouze 8 hodin. Plat za hodinu činí zde u montérů 2 šilinky 1½ penny (17 šilinků denně) až 2 šilinky 6 peneců (20 šilinků denně). Šilink má asi 60 krejcarů. Pracuje-li dělník přes čas, přísluší mu za prvé 4 hodiny 25% normální mzdy denní, za druhé 4 hodiny 50%, v neděli, o Velkém pátku, vánočním dni a o dělnickém svátku (8 hours day) dvojnásobný plat, v sobotu odpodle od jedné hodiny 50%. Smlouvy učiněné za mořem jsou zde neplatny a to podle federálního zákona, jenž byl mezi všemi ostatními nejpřísnější. Dělník, jenž by sem přišel se smlouvou podobnou, nemusi být do Austrálie ani puštěn a mohl by být poslán ihned touze lodí zpět. Tím způsobem chce zdejší dělnictvo udržeti federální státy australské neposkvrněné a zachrániti je před zbledováním, na něž stěžíže je dělný lid v Evropě. Tím způsobem zamezuje se zde přístup laciného dělníka italského, německého, skandinávského a anglického. Zákon náš obsahuje ovšem mnoho elastických paragrafů, podle nichž může se náš ministr obchodu zbaviti nepohodlných přistěhovalců. Mezinárodní smlouvy uzavřené za souhlasu Anglie jsou ovšem našemu ministru na překážku. Proto vypořádáme si zde zhusta ještě zkouškou, umí-li přistěhovalec přečísti 50 slov z některé moderní řeči evropské. O zkoušce rozhoduje celní úředník. Jak

Málo radostí mají z nového zákona zaměstnavatelé a jenom samou žalost bohatá aristokracie ovčářských rodů. Již nyní slýchají se samé nářky, že zvýšenou mzdou dělného lidu přicházejí na skvatry zlé časy a že zasáhnu všechny australské kapitalisty. Zlaté časy boháčů jsou pryč již ty tam. Ba prorokuje se finanční vysílení i celé Australské unie a věští se, že N. J. Wales a jiné státy federací unie nebudou moci platiti dlouho starobního výslužného, stanoveného zákonem N. J. Walesu na 520 šilinků ročně pro každého občana u věku 65 let (nemá-li vlastního příjmu alespoň 1040 šilinků). K pohromě té dojíti prý musí, protože příjmy, jež mají státy z pronajímaných a prodávaných pozemků (N. J. Wales vytěžil z nich v letech 1899—1900 asi 40 milionů šilinků, Queensland 10 mil. šil.), konečně na dobro odpadnou.

Socialisté australské brání své zásady zuby nehty a pamatujíce na budoucnost nepouštějí do země žádného jiného, jenž by zlacňoval jejich práci a výrobky. V teplejších krajích australských vede se tuhý boj o to, má-li se dovoliti barevným plemenům přístup do země, či má-li se jim příjezd do australských osad zakázati. Bílé dělnictvo ujímá se vši mocí zájmů vlastních a nechce ani připustiti, aby mohli býti přiváženi do Austrálie Indové, kteří jsou přece příslušníky říše britské. Číňanům jest příchod do N. J. Walesu stěžován již od Heleší doby, a žádá se na každém zákonném poplatek 100 liber šterlinků. Při všem tom vylučují se synové nebeské říše ještě z občanství a nemohou tam nikdy nabýti státní příslušnosti.

S Číňany usedlými v N. J. Walesu vycházejí však všickni občané doře, ba váží si jich pro velikou přičinnost projevovanou zvláště v zelinářství. Zhusta vídal jsem v Sydney Číňany jako majitele krámů ovocnářských a obchodů čajových.

takový Education Test se provádí, ukazuje příklad: Přijel sem s německou lodí Max Stelling, narozený z otce německého a matky Egyptanky, a chtěl propašovati nějaké doutníky a tabák. Byl však přistůžen a pokutován. Ježto však nemohl zaplatiti, zavřeli ho na několik měsíců do vězení. Potom byl zkoušen ze čtení a psaní, ale předem bylo již usneseno, zbaviti se takového přistěhovalce. Než vypršela doba ve vězení, navštívil vězní celní úředník a předložil mu řeckou knihu. Uvězněný Max Stelling uměl francouzsky, anglicky, německy, italsky a turecky, ale řečtina mu nešla, proto musil jako nepohodlný imigrant opustiti Austrálii.

*

Mnoho Číňanů zaměstnáno jest také v dolech a zlatých rýžích. —

Samotný N. J. Wales hostí na 14.000 Číňanů. V hlavním městě žije jich tolik, že mohou vydávat pro sebe a pro své soudruhy dva čínské týdeníky. Jeden z nich má nápis „Chinense Herald“, druhý „Tung Wah News.“

Kromě Číňanů přišli do služeb N. J. Walesu a Queenslandu Papujci, Šalomouňané, Malajové, Filipinci, Singalové, Hindové, Afganci, Parsi, Arabové, afričtí černoši a. j., ale první věcí nového zákona federací bylo, jak jen Kanaky z Austrálie na vždy vyloučiti. Kandidáti poslanectví museli se socialistům předem zavázat, že se budou na sněmu domáhati, aby na příště barevní dělníci nebyli do země pouštěni. V jakých poměrech ocitnou se potom plantáže cukrovníkové v horkých krajinách východní Austrálie, nepadało u socialistů na váhu. A přece pěstění cukrové třtiny musí tam na dobro zaniknouti, nebude-li dosti pracovníků barevných, protože horko a vlhko, jehož vyžaduje třtina cukrová, mohou snášeti jenom Indové, Kanakové a černoši. Běloši nechtějí pracovati v cukrovníkových sadech, kde teploměr závodí s vlhkoměrem, ani za vysokou mzdou.

Strana dělnická má teď v celé Australii první slovo a jest jazyčkem politických vah. Když pak podle nového zákona přiručeno bylo volební právo také ženám, přibýlo dělnické straně mnoho přívrženců. Za mého pobytu v N. J. Walesu mluvilo a psalo se mnoho o programu, jaký rozvímul před voličstvem ženský klub. Již tehdy připravovaly se ženy do politického boje. Později pak postavily dokonce i dvě kandidátky do parlamentu. Program ženského sdružení australského obsahuje mezi jinými požadavky následující body: Muži a ženy nechtějí jsou před spolkovým zákonem úplně rovnoprávní. Rozdíl pohlaví nerozhoduj ani při sňatku, ani při rozvodech a při jiných poměrech právních. Všecky spolkové úřady bud- tež přístupny mužům i ženám za stejných podmínek a při stejném služném. Jmenování nechtějí řídit se pouze přednostmi, zásluhami a schopnostmi.

* * *

Mnoho mluvilo a psalo se tehdy také o budoucím hlavním městě Australského soustátí. Residenci spolkového parlamentu nemohlo býti ani hlavní město N. J. Walesu, ani Melbourne ve Viktorii. Hlasovati pro prvé nebo druhé město nedovolovala by sousedům žárlivost, a tak tedy nezbyvalo než najíti nějaké místo neutrální, jako stalo se svého času v Severoamerické unii, kdy vzalo původ svůj město Washington.

Návrh ústavy z r. 1899 zněl,* aby hlavní město Australského soustátí leželo na půdě N. J. Walesu, ale podmínkou bylo, že nové sídlo musí býti vzdáleno od Sydneye alespoň na 100 anglických mil. Za prozatímní sídlo spolkové vlády sloužiti mělo město Melbourne.

Z novinářských zpráv, jež došly z Austrálie do Evropy rokem 1903, byla vyhlédnuta za trvalé sídlo (Federal Capital) spolkové vlády osada Tumut. V Australské ročence našel jsem o ní tyto údaje: „Tumut jest hezké městečko při řece, jež vylévá se do Murumbidži a rovněž jako město samo se zove. Zeměpisná poloha městečka jest: 35° 16' j. š. a 148° 14' v. d. Asi 20 mil od Tumutu leží železniční stanice Gundagai. Vzdálenost od Sydneye činí 307 mil (poštou), od Melbournea 380. Podnebí v kraji jest mírné a příjemné. Vody je s dostatek, protože se tam stékají proudy, jež plynou s výšin západních svahů hor Kočiuszkových a Townsendových. Obyvatelů počítá se asi 1300. Domácím časopisem jest Tumut aní Adelong Times. Hotelů má město 9.“

Komise zvolená k vyhledání nové residence federací cestovala po N. J. Walesu dlouho a doporučovala za hlavní město spolkové vlády Tumut. Dolní sněmovna přijala návrh komise a vyslovila se pro Tumut 36 hlasy proti 25, ale když hlasovala sněmovna horní, prošla většinou hlasů osada Bombala. Až se parlamenty sejdou opětne, bude boj o hlavní město zase na denním pořádku.

Bombala leží při 36° 54' j. š. a 149° 15' v. d. a vzdálena jest od Sydneye 319 mil. Obyvatelů má 1050. Dva časopisy „Herald“ a „Times“ hájí zájmy stran. V okolí vyskytuje se zlato, stříbro, měď, olovo.

* * *

*) Verfassungsgeschichte der Australischen Kolonien und das Commonwealth of Australia. Von Dr. Doerkes. V Berlíně 1903.

Federace australských osad přiměla konečně také naši říši k tomu, aby zřídila v pátém dílu světa úřady řádných konsulů. Za mé návštěvy neměl celý zemědělský i s blízkou Tasmanií a Novým Zelandem ani jediného konsula skutečného, všickni byli toliko konsuly čestnými a až na jednoho vesměs příslušníky říše německé, ne pak občany rakouskouherskými.

V Novém Jižním Walesu počítá se asi 10.000 Němců; v Sydney žije jich přes 3000. První imigranti němečtí přišli tam hlavně za zlatem.

Německá obec má v Sydney také svou školu, v níž učí pastor na 100 dětí dvakrát v týdnu po dvou hodinách německy. Jinak ale chodí děti německých rodičů jenom do škol anglických a mluvívali řečí svých rodičů neradi. Ostatně jest i v rodinách německých obcovacím jazykem angličtina. Ještě nejspíše mluvíval se německy v německých besedách. Zámožnější Němci mají v Sydney spolek zvaný „Deutscher Klub“; čítající na 150 členů. Třetina členů s hlasovacím právem jsou Angličané. Každý člen platí ročně 120 korun. Jiné německé spolky jsou „Der deutsche Hilfsverein“, „Concordia“, „Germania“, „Deutscher Turnverein“.

Zájmy naší říše zastával tehdy v Sydney rovněž příslušník říše německé, honorovaný konsul doktor Scheidel. Z horu dověděl jsem se, že konsul Scheidel dosáhl hodnosti doktora chemie již ve svém domově a že věnuje všechnu pozornost rozvoji svého závodu na výrobu cementu. Továrna jeho leží již v oblasti Modrých Hor, a to v osadě, jejíž jméno Portland. Ze Sydney počítá se tam přes 100 anglických mil. Doktor Scheidel založil svou cementárnu podle nejlepších vzorů a rozšířil závod tak, že náleží k největším v celé kolonii. Hojnost uhlí, vápence, hlíny a břidlice v okolí Portlandu zabezpečuje závod dlouhé trvání. Aby nemohla škoditi podniknutí ani občasná sucha, zařídil majitel cementárny mohutné vodojemy a popohání stroje silou parní i silou elektrickou.

V závodě doktora Scheidla pracuje snad až do dneška také na 50 Dalmatinců. Všickni ocitli se v cementárně proti všemu nadání. Cílem slovanských dělníků byl vlastně Nový Zeland, ale poněvadž jim byl přístup do země zamezen, musel se jich ujeti na půdě australské konsula rakouskouherský a rozřešil mrzutou záležitost tak šťastně, že nestála říši jím za-

stupovanou ani haléře. Doktor Scheidel poznal v Dalmatincích lidi pracovitě a spolehlivě, nabídl jim práci ve svém závodě a spokojeni byli přistěhovalci i konsul Scheidel. Mnozí Dalmatinci mohli se tam smluviti s Vlachy, kteří hledí si v okolí vinařství.

Německý kapitál, kterým se v Australii pracuje, obnáší pěknou sumu. Novému Jižnímu Walesu přísluší dle konsulárních zpráv prvé místo. Na 50 německých domů obchodních obstarává v tomto státě dovoz zboží z Německa, Anglie a Belgie a vývoz do Německa. Závodní tento kapitál páčí se na 85 milionů marek. Za obchodem neostává pozadu ani průmysl. V podnicích souvisících s dolováním účastni jsou Němci asi 60 milionů marek. Německé pozemky mají do sebe cenu asi 30 mil. marek. Jsou to zvláště sady cukrovníkové, vinice, pastviny a pole. Cena pozemků a domů, jež náležejí Němcům v městech, odhaduje se na 20 mil. marek. Nechybím, řeknu-li, že kapitál, který uložen jest v německých podnicích pouze v N. J. Walesu, činí asi 200 milionů marek.

* * *

Původu německého je také přednosta bakteriologického ústavu pan Richard Helms. Svého času byl pan Helms horlivým entomologem a botanikem a poslal do Prahy příteli dru. Nickerlovi znamenité typy brouků a význačné rody národných kapradin australských. Mnoho zkušeností nasbíral Helms na Eldrově výpravě do střední Austrálie a poznal život černých prabydlitelů ve všech podrobnostech. Svědčí o tom jeho literární práce anthropologické uveřejněné v Transakcích královské společnosti Jihoaustalské.

Ale vletů entomologických nezanechává Helms doposud a nemůže-li pěstovati bakterie, chová alespoň housenky. Hlavním však jeho povoláním jest, aby zkoumal bakterie a jaké jest jejich působení v rozličných půdách hospodářských.*

Na někdejší své sbírky podivuhodného hmyzu novozelandského a australského zpomíná Helms dosavade s bolestí.

*) Pro almanach Západní Austrálie určený pro Pařížskou výstavu 1900 napsal Helms stať o flote a fauně: Illustrated Handbook of Western Australia, Perth 1900.

Spekulace připravila ho pojednou o drahocenný majetek střádaný po mnohá léta. Když tehdy vyrůstaly v Australii všeliké podniky akciové jako houby po dešti, koupil si také Helms několik akcií na úvěr, ale společnost upadla brzy na to do konkursu, majetek našeho entomologa byl zabaven a v dražbě i se sbírkami přírodnickými za nepřítomnosti majitele vydražen a za babku prodán. Od té doby sbírá Helms již jen staré mince a — poštovní známky.

Když jsem vyřídil Helmsovi pozdrav od jeho přátel v Praze, byl jsem uvítán co nejsrdečněji, a mnohá chvílka uplynula ve veselé náladě, když jsme zasedali ke sklenici bavorského. Náčelník chemické laboratoře pan Guthrie byl také rád, že mohl opustiti dříve dusnou pracovnu a zasednouti na hodinku raději k číši pěnívého moku u ledu chlazeného.

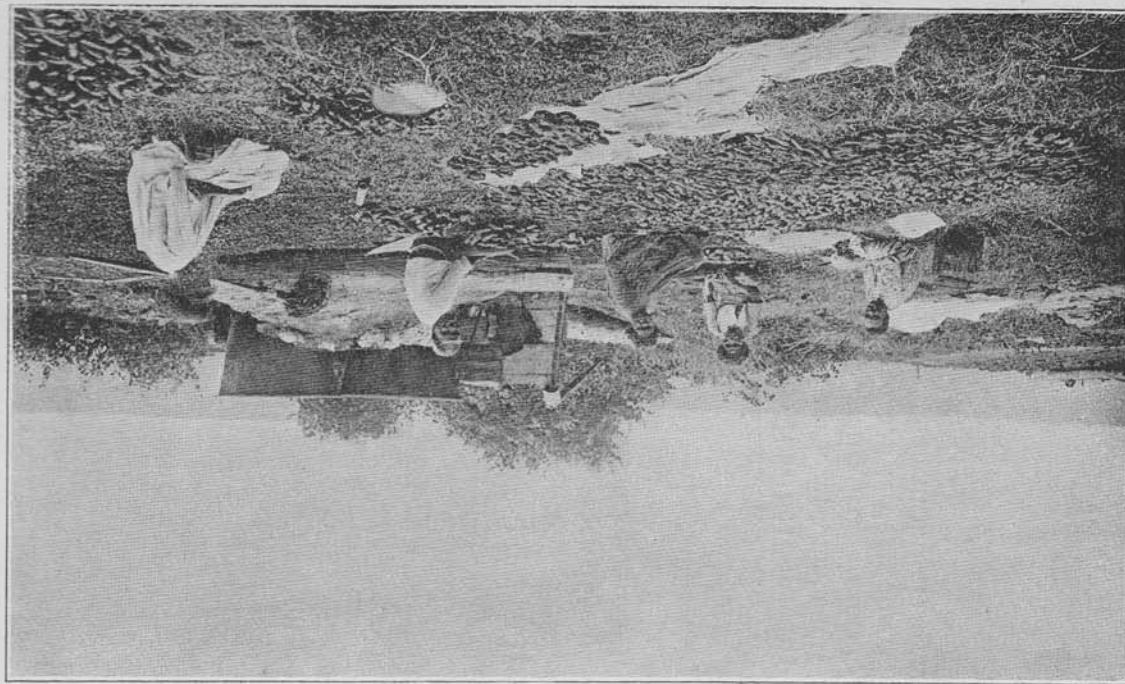
Helms i Guthrie jsou ve službách státního ústavu pro zemědělství (Department of Agriculture). Kromě nich působí tam zvláštní přednosta chorob rostlinných (Vegetable Pathologist), inspektoři vinařství a ovocnářství, vydavatel zemědělského listu, správcové pokusných farem, dozorce lesů, entomolog, botanik a j. Služné některých náčelníků činí až 18.000 korun.

Podobně složen jest sbor odborníků ve státním ústavě hornickém, geologickém, vodárenském a j. Služné přednostů ustanovených v těchto úřadech jest rovněž podle našeho měřítka skvělé. Náčelník geologického departmentu má ročně 20.000 korun, přednosta odboru zřízeného pro zakládání artéských studnic 12.000 korun.

Za vedení Helmsova podnikl jsem několik entomologických výletů do okolí Botanického zálivu, ač příhodná doba sběratelská již dávno minula. Jak se krajina následkem velkého sucha potom změnila, vypověděl jsem již na stránce 294. dílu I.

Pro hmyzoznalce, jenž jest v Australii nováčkem, jest každý brouček zrcadlem australské zvěřiny ve všech směrech nápadné a podivné. Z velikého materialu mohl jsem tu podat o všem jenom malou ukázkou broučích světa. (Viz obrázky na stránce 370., 376. a 380.)

Z pavouků zajímal mě tam nejvíce statný a dlouhonohý rod *Nephila*. Vypadal skoro právě tak, jako obrovští pa-



Australská domorodci připravují vylovené sumyše na čínský trh. V pozadí kotle na vaření sumyšů, v popředí trepank sušených.

voucí, které jsem chytal v souostroví Fidžijském. Dost možná, že to byl týž druh. Pavučiny těchto velikých osminožců měly barvu žlutou, leskly se jako hedvábní a měly takovou pevnost, že jsem mohl na ně při kraji směle svůj deštník zavěsiti, a přece se nit pavoukem upředemá nepřetrhla. Také převládající barva celého zvířete bývá žlutá. Pastevci australské znají pevnost těchto pavučin velmi dobře, sbírají je a splétají z nich biče, které prý znamenitě práskají.

Nápadnou pevností vyniká také celé předivo toho pavoučího rodu, a narazí-li do utkané sítě, podobné pavučině našeho křížáka, malé ptáče, vyproštuje se z ní zřídkka kdy a hyne v něm jako muška.

Pavouci, jež jsem za své vycházky v okolí Botanického zálivu vídal, byli z pravidla samičky, ve vzácných případech drobní samečkové. Samičky vynikají nad druhé pohlaví velmi nápadně a jsou více než dvacetkrát větší nežli samečkové. Nikdo by neřekl, že bytosti tak různé velikosti mohou tvořiti manželský párek.

Pavouci rodu *Nephila* jsou rozšířeni ve všech dílech světa, ale domovem jejich jsou jenom teplé a horké kraje. Jeden druh vyskytuje se též v Žaponsku, jiný pak na Madagaskaře a stal se za vlády francouzské obecně známým již i v průmyslu. Domorodí Hovové užívají tam jeho pavučin jako hedvábní již ode dávna, nazývajíce pavouka samého *halabé* nebo *folihaha*. Zoologové dali mu jméno *Nephila madagascariensis*. Z pokusů, které konal misionář Camboué v Tananarivě, vyšlo na jevo, že lze obdržeti z jediné samičky za 10 dní až 2000 metrů dlouhé vlákno. Od té doby objevují se na trhu i převzácné ukázky pavoučího hedvábní, ale ostanou dle všeho pouhou kuriositou.

Přehledný obraz australských přírodnin, zvláště pak z Nového Jižního Walesu, spatřiti lze v Sydneyském museu položeném vhodně v Hyde Parku. Ředitel (kurátor) toho ústavu požívá ročně 650 liber šterlinků služného (15.000 korun), jeho šest odborných asistentů po 5—6000 korunách.

Malebné skupiny ptakopysků a ježur, jakož i četné druhy ssavců vačnatých zajímají cizího hosta nade všecky jiné.

V jedné skříni znázornili pořadatelé způsob, čím se zvířata chrání a brání a jak na nepřítel útočí, aby zachránila vlastní život (*Attack and defence*). Vidíme, jak příroda obrnila raky krunýřem a hroty, ježuru a molocha bodlinami, měkkýše tvrdými skořepinami posetými zhusť trny, chitony několika pásy, aby se mohli svinovat do klubka jako pasovec, tropické stonožky (*Julus salomonensis*) obdařila ostrou štavou, kterou v zápase vystřikují a člověka zhusť oslepují, některým plžům dala víčka a některé pavouky naučila dělati padací dvéře, aby se mohli za nebezpečnosti ve vlastním domě skrývati a zatarasovati, jiné živočichy přiměla příroda, aby se v čas nebezpečnosti farijejsky přetvařovali (*mimicry*) a zdálo se býti lupenem, jehličím, stéblem, kouskem dřeva, lišejníkem nebo dokonce ptačím trusem vodních opeřenců, jak jsem o tom četl již ve spise Drummondově.*

Ve sbírce ptáků upoutává pozornost každého ornithologa úplná kostra vymřelé alky veliké (*Alca impennis*). Pták ten žil kdysi hojně na severu, zvláště v Grónsku, Skotsku a Jutlandě, ale vyhynul již úplně. Poslední mohikáni byli uloveni na Islandě roku 1844. Alkami velikými honosí se teď málokteré museum. Kůže a vejce jejich vydražují se přiležitostně za mnoho tisíc korun. Ve všech museích na světě jest jenom asi 70 exemplářů alky veliké. Tolikéž jest asi vajec. Naše České museum chová ve svých sbírkách preparát vycpaný a vejce.**

Ve sbírkách paleontologických vystaveny jsou lebky a jiné části kostrové z vačnatého tygra (*Thylacinus cynocephalus*) nalezené v jeskyních N. J. Walesu. Vačnatec ten živoří teď snad ještě jenom v Tasmanii (vyobrazení jeho na str. 483. I. dílu). V Australii vyhynul vakovec psohlavý již dávno a ostatky po něm vyskytují se ve slujích jako slepencovitá breccie.

Z jeskyní svého státu vystavuje museum také veliké kameny na povrchu co nejjemněji ohlazené a jako mramor vy-

*) Mimicry. Verstellungsvermögen afrikanischer Insekten. Inner-Afrika. Von Henry Drummond. V Gotě 1890.

***) Za jediné vejce zaplatilo se r. 1888 o dražbě v Londýně 5500 korun. (The Field 1891.)

leštěné. Na první pohled zdá se, že to jest výtvar lidské činnosti, ale přečteme-li si nápis na vápencovém balvanu umístěný, zvěme, že plochy lesklé jako zrcadlo vyhladili svým vlastním tělem malí klokaní, zvaní po domácku valabí. Vyštěně skalní plochy téhož rázu a původu poznal jsem také za potomního výletu do jeskyní Jenolanských.

Mezi zkamenělinami nescházeli v museu ani trilobiti z naší vlasti. U mnohých četl jsem naleziště: Loděnice, Skreje, Jince a jiné.

Rozsáhlé sbírky přírodovědecké chová ve zvláštní budově také *Sydneyjská universita*, na níž učilo za mé návštěvy 14 profesorů a 85 lektorů a demonstratorů. Výsoká ta škola dělí se ve 4 fakulty, z nichž jedna slove fakulta umění, druhá fakulta práv, třetí fakulta lékařská a čtvrtá fakulta věd. Z 519 posluchačů bylo 70 žen.

Pěstění rostlinozpytu slouží v Sydneyi malebná zahrada botanická s novým museem tehdy právě otevřeným. Málkový sad světa má polohu takovou jako botanická zahrada v Sydneyi. Subtropická flora prospívá tam pod širým nebem. Místy bujejí i malé hájky palem přinesených z krajů horkých a hostí ve svých korunách cukrující hrdličky a švitořivé vrabce. V neděli a svátek bývá v sadě nejživěji. Mnozí hosté prodlévají tam celý půlden, krátí si příjemně chvíle čtením na trávniku a ve stínu košatých smokvoní, vějířovitých liviston a lahovitých sterkulii a zahánějí žízeň studenou vodou vytékající z četných studánek.

Pro zábavu má obecnost v botanickém sadě také malý zvěřinec osazený zvláště peřestým ptactvem a podivuhodnými opeřenci tabonovitými, kteří budují si kupovitá hnízda před očima samého diváka.

Více živočichů domácích i cizích chová zoologická obora položená daleko za městem.

* * *

Za krásných dnů vyjíždí si obyvatelstvo města Sydneye po železnici do rozlehlého Národního parku a vrací se z něho domů teprv pozdě večer. Tam poprvé trhal jsem ná-

rodní květinu N. J. Walesu, nazývanou *native tulip*, t. j. domácí tulipán, ale v pravdě je to složnokvětá rostlina, již říkájí australští černoši *warata* (waratab). Botanicky slove *Telopea speciosissima*.

Varata dorůstá zhusta v keřik až dva metry vysoký. Kvěť její jest oblíben v zemi tak, že spatřuje se vyobrazený na všechlých výtvorech uměleckých. Dekorační ten motiv vídáme jednou na skle, jindy vymodelovaný na výrobcích železných nebo hliněných. Touto národní rostlinou zahájil proto ředitel botanického ústavu své obrázkové dílo o květinách N. J. Walesu.*)

Na druhé místo položil spisovatel ilustrované své flory „australskou protěž“, zvanou u lidu *the flannel flower*, v botanice *Actinotus Helianthi*.

Obrazy těchto národních květin spatřujeme též na dopisnicích, ba i hostince Modrých hor dávají si jméno *Waratah hotel*.

* * *

Příjemné výlety za teplých dnů podnikají obyvatelé města po parnicích. Zátoka *Manly* se znamenitými lázněmi mořskými (*Manly beach*) jest nejoblíbenější. Obrázek skalnatého toho pobřeží podán jest na stránce 375. Dlouhá promenáda lázeňská vrubena je tam alejí statných araukarií, kterým jde mořský vzduch náležitě k duhu. Překročíme-li šíji úzké ostrožny, můžeme vyhlížeti na širý oceán.

V těch místech nasbíral jsem jednoho dne mnoho různých druhů pakobytek a kudlanek a vracel jsem se s bohatou kořistí do Sydneye. Ulovený materiál uložil jsem potom mezi bavínu a krabici tak upravenou a jako vzorek bez ceny pro poštu uchystanou uschoval jsem na nějaký den do skříně. Ale ustrnul jsem velice, když jsem skřín otevířel a krabici nově prohlížel. Z četných kobylek a kudlanek nezbylo v pouzdře nic, než několik kousků po pevnějších kloubech a kusadlech.

*) Flowering plants and ferns of New South Wales by J. H. Maiden, V Sydneyi. Za mé návštěvy bylo vydáno již 7 sesitů po 2 s 6 d. O varatě jest již řeč ve starém spise: A Specimen of the Botany of New Holland by Smith 1793. V díle tom slove *Embotrium*.

Vše ostatní přepadli za noci plukové drobných mravenečků a zničili ulovený hmyz za málo hodin. Několik těch něžných lupičů přistihl jsem ještě při výpadu a mohl jsem si je odnésti do Evropy, kde mi bylo zjištěno pravé jméno jejich. Všichni škůdcové náleželi druhu *Monomorium Pharaonis* nazvanému tak již od zakladatele soustavy přírodopisné Karla z Linné.

*

*

Díla jednající o přírodních poměrech N. J. Walesu dával jsem si předkládati večer co večer ve státní knihovně (*The Public Library of N. S. Wales*) zřízené pro šíření vědomostí již r. 1869. K zakupování knih a na vazbu dostává ústav asi 50.000 korun roční podpory. Roku 1900 čítala knihovna 150.000 svazků. Bibliotékař běže za vykonávání svého úřadu 15.000 korun ročního služného, asistenti mají až po 6000 korunách. Návštěva knihovny je každého dne velmi četná.

Dlouho pátral jsem v tištěných soupisech přístupných čtenářům na několika místech také po knihách českých, ale po dlouhém hledání našel jsem v katalogu pouze jediný spis. Byl to: *Opulný kapesní slovník čechoslovanského a německého jazyka od Jana Konečného* vydaný ve Vídni r. 1845. Autor spisu upravil své dílo k vydání, když byl ještě soukromým učitelem českého jazyka na polytechnice ve Vídni.

*

*

O večerní zábavy stará se v Sydney 9 divadel; každé může pojmáti v sebe 800 až 1500 diváků. Jedno slove *Her Majesty's Theatre*, druhé *Theatre Royal*, třetí *Lyceum Theatre*, čtvrté *Criterion*, páté *Tivoli*, šesté *Palace*, sedmé *Opera House*, osmé *Standard*, deváté *Gaiety*.

Za mého pobytu dělal v prvním divadle znamenité obchody ředitel *Musgrove*. O představení výpravné hry „*Cinderella*“ byl dům vždycky vyprodán. Sluhové s červeným límcem u kabátu procházeli za přestávek hledištěm a nabízeli hodně hlasité program bohaté a lákavě ilustrovaný divákům ke koupi.

Jiní lokajové prodávali skvělé podobizny hereček a operních pěvkýň nebo roznášeli mezi panstvem cukrovinky. Kapelník řídil hudbu v bílých rukavičkách. Kontrabasisté u svého nástroje nestáli, ale seděli při něm. V lovecké scéně nevystupovali na jevišti jenom oři, ale také ochočení klokaní, aby cizí host nezapomněl, že je na představení ve vlasti klokaního rodu. —

Sedadla přízemková slovou *stalls*. Etymologie toho slova znamená totéž jako německé *Stall*, ale v anglických divadlech označuje se tím názvem křeslo.

Do přízemku dostávají se hlavně páni a to v úboru obyčejném. Za to předeepsán jest dávným zvykem *full dress*, t. j. slavnostní úbor, pro sedadla tribunová, zvaná *tam dress circle*.

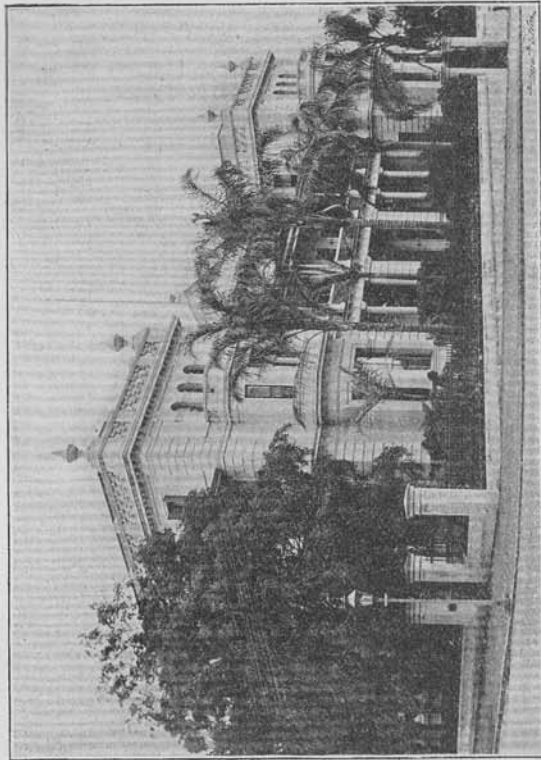
Ceny míst v divadle *Her Majesty's* a v *Royalu* jsou 5 s. na tribuně, 3 s. v přízemku. Místo na galerii stojí 1 až 2 s.

*

*

Zcela jiného rázu jest divadlo, jaké se nám objeví, vstupíme-li do obrovského skladiště, v němž uloženo jest na stá tisíce kožešin z australských vačnatců, z klokanů, medvídkovitých koal, a tokounů, zvaných obýčejně *opossum*. Jakkoli náležejí spratkům australských ssavců poslední místo mezi kožešinami, přece se jich vyvážejí do ciziny úžasně množství. Na trhu mají kožešiny australských vačnatců (*marsupial skins*) tato jména: „*kangaroo*, *wallaroo* a *wallaby* s *crub*, *swamp* a *rock*. Spratky ty pocházejí z rozličných druhů klokanů. Zvláštní místo na trhovém cenníku zaujímá *opossum* (*Phalangista vulpina*) a domácí medvídek (*native bear*, *Phascolarctus cinereus*).

Stáda-obrovských kengurů č. hnátošů (*Macropus*), které si vzali šilinkové známky poštovní v Novém Jižním Walesu za odznak (str. 368), sice již valně prořídla, ale proto prodávají se spratky velikých těch škůdců polního hospodářství přece ještě za mírný peněz. Tucet největších prodával se tehdy za 50 šilinků, a přišel tedy kus asi na 5 korun; menší kočky prodávají se po koruně a ještě laciněji.

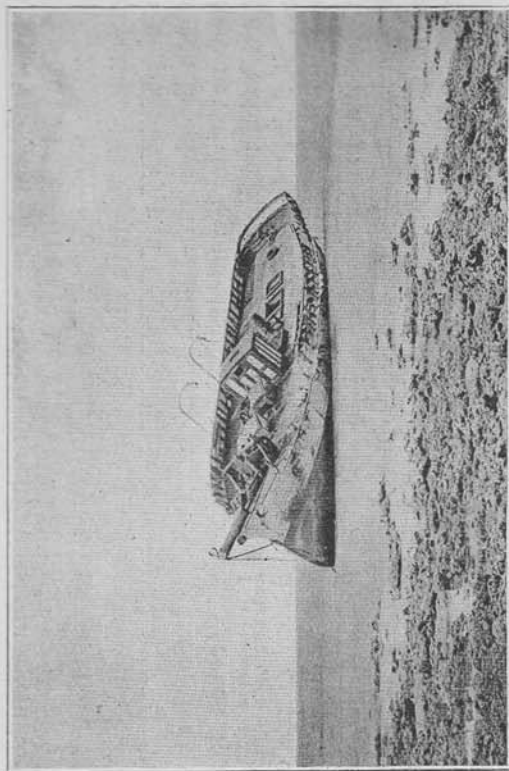


Klubovní dům v Brisbane.

Spratky z klokanů druhu wallaroo a wallaby mají cenu 20—150 haléřů.

Tokouni prodávají se po tuctech. Cena jednoho tuctu byla tehdy 3—30 korun, což řídí se barvou a jakostí. „Medvědí“ kožšiny byly po 40 až 120 haléřích, zajecí po 10 až 15 haléřích.

Kolem kožšinových skladů spáťoval jsem často evropské broučky kožjedy (*Dermestes lardarius*), kteří od kolonisace pevniny australské nabyli v nové vlasti již domácího práva a rozmnožili řady živočichů zavedených do nového dílu světa buď zúmyslně, nebo zavlečených tam proti vůli kolonistů jako slepí pasažéři koráby a zbožím. Námořským obchodem ocitují se nezvaní ti hosté i v nejvzdálenějších koutcích světa a hrozí mnohdy zkázou sadům i polím. O přístěhovačích: takových vedou se u nás a v Americe záznamy mnohdy velmi úzkostlivě, a jména nebezpečných pobudů procházejí potom sloupce všech novin jako výstraha, aby země navštívené nebezpečnými škůdci mohly se zachrániti před



Ztroskotaný koráb na měčinách Korálového moře.

zhoubným přívalem nepřítel ještě v pravý čas. Koho by zajímaly bližší a širší údaje o zavlekaných živočíchích, nahlédni do Kraepelinovy publikace.*)

* * *

Uplynul celý týden, a já pořád prodléval ještě v Sydney a blízkém jeho okolí. I byl již čas vyraziti konečně trochu dále a zhostiti se rušivých dojmů velkoměstských. Řetěz australských Kordiler, zvaný Blue Mountains, t. j. Modré hory, hodil se mi za několikanásilný výlet nejlépe.

Když za horkého léta praží prosincové slunce v Novém Jižním Walesu nejvíce, bývá v Modrých horách živo. Někteří výletníci ze Sydneje usazují se v chladných roklích a kaňonech pískovcových hor na delší dobu, jiní dojíždějí tam z mě-

*) Über die durch den Schiffsverkehr in Hamburg eingeschleppten Tiere. Von Karl Kraepelin. Mittheilungen aus dem Naturhistorischen Museum. XVIII. V Hamburce 1901.

Josef Kořenský: Cesta k protinožcům. II.

sta každého pátku odpoledne, užívají snížené sazby železniční a osvětlení vracejí se po třech dnech „horským rychlíkem“ (mountain express) ke svému povolání.

Za 3 hodiny ocituje se výletník v samém středisku Modrých hor. O dopravu cizinců pečuje v Sydneyi kromě Cooka také podnikavý pan Cooper a ohlašuje na všech místech a ve všech listech a průvodních knihách: „Pojedete-li do Modrých hor, navštívte Grand hotel Mount Victoria. Všecken komfort. Výborná kuchyně. Tennis. Povozy do Jenolanské jeskyňe. Podnikatel dopravil k podzemním těm divům za posledních sedm let již přes 10.000 turistů. Pročež volte jenom Cooprovu příležitost. K okružní cestě ze Sydneye do Modrých hor, k jeskyním, k proslulým vodopádům a zpět opatřte si lístek u Coopra, buď v hotelu nebo v jeho kanceláři, za platte 3 libry a 12 šilinků za osobu a máte postaráno na šest dní o 1. třídu na železnici, o sedadlo v pohodlném dostavníku a o veškerou stravu ráno, v poledne a večer v nejlepších hotelích podnikatelem vybraných. Odjezd ze Sydneye v 5.25 odpoledne, první nocleh v hotelu Mount Victoria, položeném ve výši 3500 stop nad hladinou mořskou.“

Den před mým odjezdem do Modrých hor přešlo velmi vydatně, a noviny byly plny deštoměrných zpráv. Telegramy oznamovaly, kolik palců vody kde spadlo a jaký je stav vody ve splavných řekách. Snad nikde na světě nevšimá si čtenářstvo novin ombrometrických údajů tak jako v Australii.

Vlak ujíždí k Modrým horám z počátku rychle, ale ani za půl hodiny nemůže se vyprostít z ulic a ovocných sadů. Hněd na to projíždí zase nejstarší osadou celého státu, jež podnes nazývá se P a r a m a t a. Na území tom usadili se první hospodáři a obdrževše jako vypovězenci svobodu žali tam také první australské obilí. Z někdější pustiny osídlené jenom divochy vyrůstala utěšená osada a vyrostla v město, jež má nyní na 12.000 obyvatelů.

Oranžové sady jsou snad nejpřednější ozdobou města i jeho okolí, a jméno zasloužilého ovocnáře, jenž slul James Pye, vyslovuje se tam s úctou doposud. On to byl, jenž věnoval celý svůj život sadařství a zvelebil ovocnictví v Paramatě tak, že oranžovníky zavedené jím do Nového Jižního Walesu náležejí k nejvýnosnějším sadům toho druhu na ce-

lém světě. Tak alespoň znějí zprávy uveřejňované v odborných listech domácích. V nich dočetl jsem se také, že jediný strom proslulých oranžerií paramatských mívá ročně více než 10.000 oranžů. Skoro k neuvěření.

Obrovské eukalypty ustoupily tam již dávno kulturním rostlinám a místo nebetýchých velikánů vyráží z půdy jenom nevyhladitelné mláží jejich. Každým pohledem spatřoval jsem rostlinstvo cizokrajné: pinie, duby, borovice, vrby, jinde pak citroníky, broskve, vinnou révu, kukuřici, olivy, ozdobnou bougainvilleu a j.

Jedna železniční stanice měla nápis E m u P l a i n s. Kdysi hemživala se tam krajina houfy pštrosovitých těch opěřenců, ale nyní ostalo po nich toliko jméno. S černými domorodci vymizel tam také emu a potuluje se již jen v pustinách.

Jmenovanou stanicí přibývalo domácí flory, a košaté blahovičnický střídaly se s pravými akaciemi, kasuarinami a balmíny. Mnohé eukalypty bělaly se samými květy a šířily líbeznu vůni po kraji. Včeličky do Australie zavedené navštěvují květy blahovičnickové velmi rády a připravují z jejich šťav med, jehož původ prozrazuje se vůní i chutí. Český med voní zhusta jako lípa, uherský často jako pohanka, australský zase jako květ eukalyptový.

Když došplhal se vlak všelikými tunely a skalními profily náhorní roviny a zastavil se na krátko v místech, jež mají zvučné jméno ve všech turistických spisech — Wentworth Fall a Katoomba — odhalovalo se mým očím divadlo stále slavnější a vznešenější. Nejednu chvilu jsem, že se dívám do skalnatého amfiteatru Českosaského Švýcarska, jakkoli geologická stavba hor nenáleží svým stářím útvaru křídového, nýbrž době kamenouhelné a triasové.

Již se smrákalo, když stanul vlak na stanici Mount Victoria. Teplý oděv prokazoval mi tam dobrou službu, a všickni hosté, kteří Coopřív Grandhotel navštívili, dávali na jevo svou spokojenost, když našli pokoje, společenský salon a jídelnu vytopeny. Teploměr ukazoval večer a ráno asi 8° C.

Mount Victoria jest sice osada nepatrná čítající pouze asi 300 obyvatelů, ale proto má přece několik kostelů, školy veřejné i soukromé, několik bank, několik hostinců a řadu *

málých domků, v nichž lze za léta laciněji bydlet. V zimě jest tam ovšem jako po vymření, a turistů přibývá kraji, čím více slunce v Sydney páli.

*

*

Do Jenolanských jeskyní počítá se z Mount Victorie 65 km. Povoz vyslaný tam z Coopra hotelu vykonává tu cestu asi v šesti hodinách. Silnice je v dobrém stavu; místy vede divokými skalami. Pohled do kraje jest velikolepý. Povoz tažený čtyřmi běhouny vznáš se zhusta nad hlubokými propastmi a strmými stěnami. Srázné boky pískovcových skal červenají se železitou barvou a připomínají zeměpytci triasovou formaci středoevropskou. Pozadí tvoří horské chlomy a tonou z rána a večer v nachu lazulové modři. Snad odtud pochází jméno Blue Mountains.

Stovkové stromy eukalyptových hvozďů máme skoro stále na očích. Ob čas vyplašuje povoz z blízkého houští drobné klobuky. Vrány flétnáci nelekají se však rachoty a prozpěvují lahodnou svou píseň dále beze strachu. Také chechtavý lednáček vede pořád svou a vrčí a směje se tím hlasitěji, čím je mu povoz blíže.

Krajina je málo obydlena a na pohled liduprázdna. Cestou potkáme snad jenom listonoše roznášejícího poštovní zásilky kořmo. Aby nemařil času, kluše pouze hlavní silnicí a hází noviny a dopisy do budky postavené na křižovatce. Farmář nebo křovák na blízku usazený dojíždí si ke schránce sám a vybírá si zásilky, jež mu náležejí.

Také v tomto kraji spatřoval jsem hospodářské pozemky ohraničené drátěnou sítí proti králíkům. I v Novém Jižním Walesu a Queenslandě neví si „králičí komise“ (str. 213. I. dílu) rady, má-li se zbaviti aklimatovaných těch škůdců úplně. Samotné Queenslandsko postavilo si již přes 12.000 kilometrů drátěných sítí, uváděných pravidelně ve výročních zprávách úředních pod záhlavím *rab bit netting*.

Nemilými hosty farmářů jsou také termiti. Štíhlá hnízda žravého toho rodu hmyzšho vyčnívají z vyslunného houští jako minarety, mohly a náhrobky a zdají se býti spíše hliněnými výtvary lidskými nežli budovami „bílých mravenců“.

Po tříhodinné jízdě dostupujeme na svém výletu do Jenolanských jeskyní výšiny 4000 stop. Je to nejvyšší bod silnicí. Kolkolem jen eukalyptový prales a u silnice několik domků. Jeden má nápis: Restaurace na poloviční cestě Cooprově. V anglických jmenech Half-Way-House ozývá se tataž etymologie jako v německém názvu Halb-Weg-Haus. Víme tedy, že máme odtud k jeskyním nové tři hodiny jízdy.

Držitelka samotářské restaurace připravila již před odchodem očekávaných hostů oběd po dvou šilincích a předkládá zároveň koflík čaje pro zahřátí zimomřivých výletníků. Jakkoli jsme uprostřed blahovičnickového hvozdu, přece nepocítujeme ani nejmenší rozkoše, zadíváme-li se na jeho stromy. Pochybují, že tam stojí nějaký obr, jehož těla nebyly by zasazena smrtelná rána snad již každému stromu, tak že co nejdříve vysílí a v niveč se rozpadne. Kruhový zásek vedený pádnou klučnicí hluboko do samého dřeva mohutného kmene přerušuje každé spojení s korunou a nebetýčný eukalyptus zmírá úbytěmi živných šťav.

Asi půl hodiny cesty před jeskyněmi sklání se silnice strážně v četných zátočkách a ústí do chlumnaté rokle, v níž zemská správa postavila pro lepší pohodlí tisícových turistů státní hotel. Až projedeme přirozenou branou vytvořenou samotnou přírodou v mohutné skále devonského vápence, jako klenba s ohromným rozjetím, bude náš jízdy konec. Báňské ministerium zaslouhuje uznání všech výletníků, že pořídilo pro ně tak pěkné a útulné přístřeší s dobrou kuchyní, vzdušnými salony, vzornou jídelnou, čistotnými lůžky a četnými lázněmi, a že dalo sepsati povoláním geologem průvodní knihu zvanou *Guide to the Jenolan Caves* by O. Trickett a vydobenou všelikými obrazy a mapami začarovaného podsvětí.

Ze spisu toho dovídá se čtenář, že památné tyto jeskyně objevil loupeživý zálesák Mac Keown, užívaje skalní jedné sluje za bezpečný úkryt před pronásledovateli. Ale konečně byl přece vystopován, a roku 1841 přišly zprávy o zajímavých jeskyních po prvě na veřejnost. Jméno Jenolan odvozeno jest z jazyka tehdejších domorodců (*džen-o-lán*) a znamená prý v překladě vysokou horu.

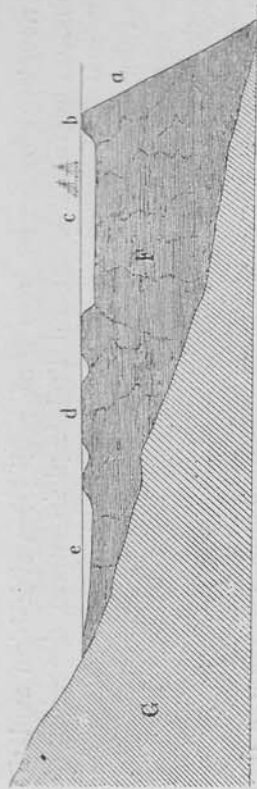
Zkameněliny, jež se vyskytují v tamějších vápencích, náležejí hlavně měkkýšům a korálům formace devonské.

Jeskně Jenolanské dala upraviti vláda s velikým nákladem, opatřila je elektrickými žárovkami a učinila přístupnými všem, jež stojí za podívání. Ochranné sítě drátěné zabraňují, aby architektura jemných krápníků nemohla býti od turistů poškozena. Efekty způsobené bengálem a září magnesiovou zvyšují nádhru báječného podsvětí. Obrazotvornost divákova spatřuje v jedné skupině krápníků dómky a katedrály, v jiné vidí zkamenělé pteje, kaskády a terasy, sněhové koule, korálové trny, alabastrové obelisky nebo dokonce i také Lotovu ženu: v bělostný mramor proměněnou. Průvodce nestačí jména podivuhodných obrazů jeskynních ani vyvolávat: Music Hall, Shawl Cave, Iron Bridge, Crystal Fountain, Architect's Studio, Mystery...

Jako přírozyptce zajímala mě zvláště jeskně zvaná podle četných kostí spečených se sraženým vápencem v pevnou breccii Bone Cave. Podzemní sluje Jenolanské byly zajiště útočištěm mnohých vačnatých ssavců již za pravěku a dochovaly ostatky po nich v neporušenosti ještě po tisíciletých letech. Vápencové slepence jeskyní moravských a českých tají v sobě zhusta zuby a hnáty po vymřelých hyenách, medvědech, lvech, nosorožcích a mamutech, breccie jeskyní australských složeny jsou ze samých kostí ssavců vačnatých. Ostatky po klokanech převládají, ale také byly zjištěny fosilie, jež náležely nemotornému diprotodonu (obrázek na str. 277, dílu I.) a vačnatému lvu jeskynnímu, uváděnému v paleontologii jako *Thylacoleo carnifex*. Jako zvláštnost vyskytla se ve vápencové breccii též kostra ohromné ježury. Takovýmito nálezy prosluly hlavně jeskně Wellingtonské (400 km. na sz. od Sydneye).

Pátral jsem též po drobnější zvířené slují Jenolanských, zvláště po broučcích, kteří žijíce stále ve tmách očí ani nepotřebují a jsou úplně slepí, ale hromadná návštěva podzemí nedovolovala, abych se mohl tomuto pozorování déle věnovati. Také mi nezbyvalo času ohledati vodu podzemního jezírka a vyšetřovati na samém místě jeskynní zvířenu snad posud nepopsanou.

Ročně přichází do Jenolanských jeskyní asi 2500 turistů.



Průřez Korálovou hřází australskou.

G pevnina australská (útvár prahorní), F budova korálová, a oceán, b d měčiny žlých korálů, c e přirozené průplavy, e průplav přístupný zámořským lodím.

Novým jitrem vrací se Coopruv povoz s výletníky zase do Mount Victoria a den na to rozváží je od vodopádu k vodopádu a od rokle k rokli. Faulconbridge, Lawson, Wentworth, Leura a Katoomba s pohádkovitým palácem „Carrington Hotel“ jsou jména, jež podržuje v blahé paměti každý, kdo v Modrých horách putoval.

Jarní svátek svůj slavil jsem tehdy v australském podzimu. Jako vázaného natrhal jsem si kytici uvitou z postrmiců a hmyzomorné rosničky zakrývající u vodopádů všecky skalní stěny a odvážel jsem si v herbáři upomínky na Modré hory zase do Sydneye.

*

*

Do cestovního plánu svého pojal jsem hned z počátku úmysl, že se budu plaviti z Austrálie k Malajskému archipelu průlivem mezi pevninou a Korálovou hřází. Zámorské parolodi osobní vyhýbají se však této rutě a neplují inside, nýbrž raději outside ve volnějších a bezpečnějších vodách ležících východně od řečené bariéry. Na štěstí měla asi za tři neděle odplouti na Celebes nákladní parolod „Flensburg“. Kurs její byl Sydney, Newcastle, Brisbane, Townsville, Cooktown, Makasar, Surabaja. Čekal jsem jen, jak bude koráb vypadat, až v Sydneyi zakotví.

„Flensburg“ náleží paroplavební společnosti Německo-australské, jež má sídlo v Hamburku. Některé z její 22 lodí mají až přes 5000 tun nosnosti. „Flensburg“ pocházela tehdy

z novější doby a měl jsem k ní, nežli jsem si kabinu zaplatil, plnou důvěry. Také se mi líbil kapitán, první důstojník a mašinář. Rozhodl jsem tedy, že s ní odpluji až na Javu do Surabaje.

Ale jakkoli jest „Flensburg“ parolod' toliko nákladní a poskytuje pasažéru jen málo pohodlí a k tomu ještě bídného pohostění, přece platí se za přepravbu právě tolik, jakoby se člověk plavil parolodí pro pasažéry účelně zařízenou a dovednějším kuchařem opatřenou. Přeplavní lístek ze Sydneye na Javu stojí dle našich peněz asi 500 korun. Vstoupíte-li na loď v Sydneyi nebo Brisbaně, platí se tatáž suma.

Nákladní lodi paroplavební společnosti Německoaustrialské mírají ve své kabině místo jen asi pro tři pasažéry. Přístavy světových cest jejich jsou Capetown, Mossel Bay, Algoa Bay v jižní Africe, Fremantle, Adelaide, Melbourne, Sydney, Brisbane, Townsville v Australii, a Makasar, Surabaja, Samarang, Batavia, Tilatap a Padang v Holandské Indii.

Ježto plavba na ostrov Javu měla trvati skoro tři neděle, ukrátil jsem si pouť námořskou a oznámil jsem kapitánovi, že vykonám cestu do Brisbanu železnici a že tam budu loď očekávat.

Před samým odjezdem z hlavního města Nového Jižního Walesu došly mne prostřednictvím konsulátu četné dopisy od milých přátel. Písmo listu poslaného ze Žaponska prozrazovalo ruku Vrázovu. Z obsahu vyšlo na jevo, že milý Vráz prodlívá v Nagasace a že hotuje se na cestu do Pekinku.

„Co nevidět — oznamoval tehdy Vráz — odjedu transportní lodí americké floty do Číny a vydám se do Tientsinu, Pekinku, Mandžuska, Koreje a konečně do Vladivostoku. Byl bych velice rád, kdybychom se mohli ve Zlatém rohu ruské Asie setkatí a vykonati sibiřské některé cesty společně. Ve Vladivostoku mohl bych na Vás čekati asi do 10. června. Nepřijedete-li do této doby, počkám si na Vás v Irkutsku. Těším se, že se tam někde jistě shledáme... Skorem bych byl zapomněl: Happy New Year and happy New Century!“

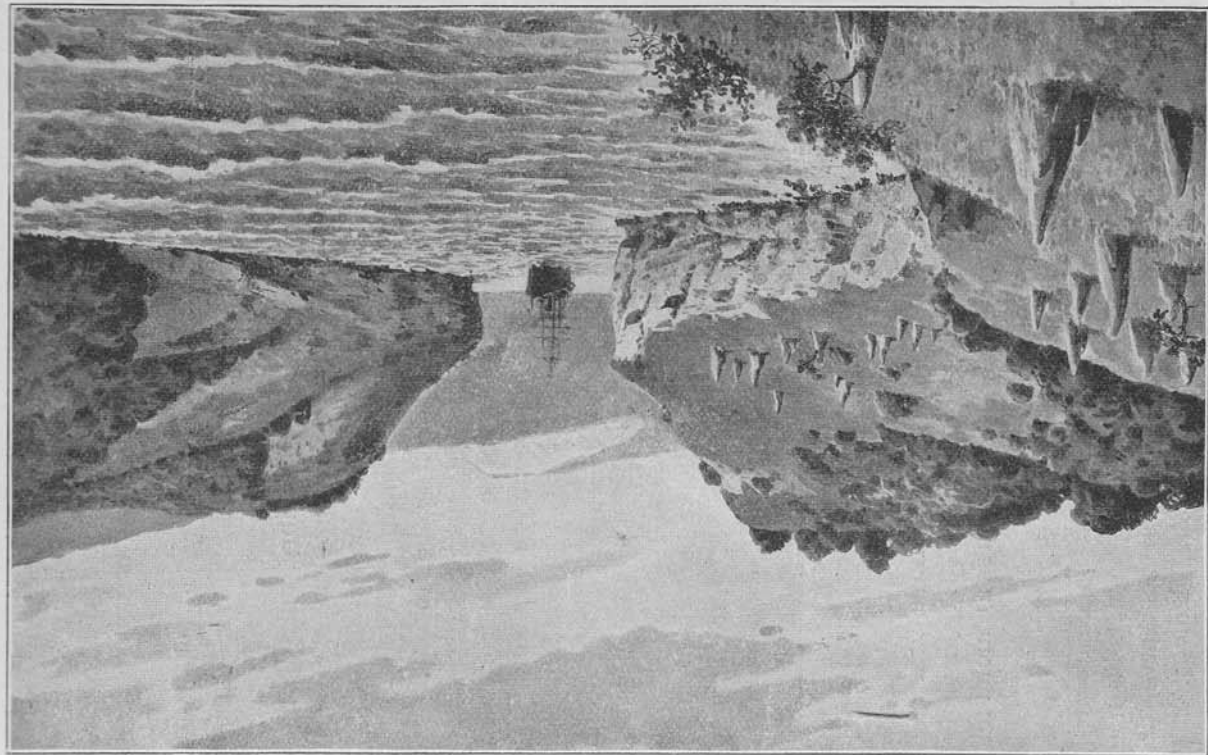
Ale ze lhuty mně vyměřené mohl jsem říci již předem, že ke schůzce té nedojde. Cesty po Novém Zelandě zabraly mně více času, nežli jsem původně zamýšlel.

*

*

*

*



Průliv Albanský na severovýchodě australském.
Po levici termittí slávy.

Odjezd ze Sydneye ustanovil jsem na 25. den měsíce března. Jízdní lístek byl mi vydán v ústřední kanceláři železniční se srážkou 25 proc. po předložení potvrzenky, v níž kapitán lodi „Manapouri“ oznámoval, že jsem ocean steamship passenger a že mám jako pasažér námořské lodi nároky na slevu.

Přímý vlak (Through Service of Train) vykonává cestu ze Sydneye do Brisbanu ve 28 hodinách. Vzdálenost mezi oběma městy činí 1157 kilometrů. Za lístek I. třídy platí se beze srážky 5 liber, za lístek II. třídy 3 libry, tedy dle našich peněz asi 120 a 72 K. Za lůžko ve spacím voze platí se kromě toho ještě 15 K. Vlak opouští Sydney v 5.20 p. m. (odpoledne) a dostihuje Brisbanu v 9.20 p. m. příštím dnem. Večerem přechročí železný most pnoucí se nad řekou Hawkesbury a připomínám si, že mocný ten proud zovse se v cestopisech také australským Rýnem, okouším chutných pokrmů na nádraží v Newcastlu, probouzím se následujícího dne ještě na půdě Nového Jižního Walesu, o polednách spatřuji již přečetné stavby žravých termitů vybudované mezi podivuhodnými „stromy trávovými“, agavemi a nopály, znamenávám si do denníku, že při trati jsou již všechny telegrafické tyče železné (protože by dřevo padlo za obět všekazům), že noví pasažéři vstupují do vozů v bílém oděvu tropickém, a že již dávno uhání vlak územím horkého Queenslandu.

Také všechna vegetace hlavního města Queenslandu prozrazuje, že nemáme do meziobratníkového pásma již daleko. V alejích a parcích rostou pod širým nebem ztepilé palmy horké Ameriky (*Oreodoxa regia*), vějířovité ravenaly z palčivého Madagaskaru, nádherné poinciany z Indie, užitečné papaje z Malajska, velkokvěté spathodeje z Afriky a vedle štíhlých araukarií a damar (*Agathis robusta*) mohutné pandány a tropické hibisky.

Teploměr ukazoval v Brisbaně již z rána 24° C, a rtuť došplhávala se o polednách tak vysoko jako v krajích kvatortriálních. Tropický šat uložený v zavazadlech po několik neděl přišel zase k plné platnosti, a zhostíme se ho teprve, až připlavíme se všelikými oklikami do sibiřského Vladivostoku.

* * *

* * *

Hned z rána po svém příchodu do města žetl jsem v „Brisbanském kurýru“, kdo s expremem právě přijel. V soupise příbylých pocestných nescházelo ovšem ani mé jméno a bylo transkribováno podivným pravopisem. Zprávy toho druhu tvoří pravidelnou rubriku australských žurnálů. Novinářský zpravodaj vstupuje do vlaku již několik stanic před Brisbanem, prochází všemi vozy, vyptává se pasažérů na jména a předává je hned na to tiskárně.

Brisbanská pošta, jež mě očekávala poste restante již několik neděl, byla velmi bohatá. Zvláště mě potěšil pozdrav, jež mi tam poslali pražští přírodopytci shromáždění o přátelském večírku pořádaném na počest zasloužilého redaktora „Vesmíra“.

Za průvodce po městě hodil se mi v prvé chvíli *Visitor's Guide to Brisbane*, kterýžto spis rozdává hotel svým hostům. Později dostal se mi do rukou také spis sepsaný jazykem německým (*Führer durch Queensland von E. Mühling*. V Brisbaně 1898). Z příručnic těch knih žek dovidáme se, že obdržela osada své jméno po některém guvernérovi australském, jenž roku 1825 určil kraj původně za deportační osadu pro nejhorší zločince, dále že leží město při řece téhož jména, vzdáleno jsouc od mořské zátoky Moreton Bay 12 mil přímočarmě a 25 mil po vodě, že je elektricky osvětleno, že má elektrické tramy, že je dlážděno dřevěnými špalíky, že v něm žije přes 100.000 lidí a mn. j.

Jak vypadalo město Brisbane (čti Brisben) ve svých počátcích a jakého rázu jest nyní hlavní třída jeho (*Queen Street*), ukazují obrázky na stránce 377 a 379. Na místě býdlých baráků vyrostly chrámy, divadla, radnice, banky, školy, knihovny, pošty, telegrafy, kluby, výstavní paláce, musea, hotely, na místě hustin vypučely veřejné sady a nad někdejšími přívozem mohutné řeky vznáš se velikolepý *Victoria bridge*.

Geologické museum upravili si v Brisbaně velmi počučně. Queenslandským opálům přísluší tam prvé místo. Vystaveny jsou všechny odstíny drahého toho nerostu tvořícího s matečnou horninou zhusta roubíky a duté píšaly silné jako prst nebo jako ruka. Jiné kusy představují zase výplně po některých krystalech sádrovcových, známé v nerostopisu ja-

kožto klatovary čili pseudomorfozy. Hlavním nalezištěm domácích těch drahokamů jest osada *Opalton*, potom *Varnambul Downs*. Prvé naleziště obdrželo po vzácném tom minerálu také své jméno. Dobýváním opálů zabývá se tam asi 80 dělníků. Ročně těží se jich v celém Queenslandě asi za 200.000 K.

Podivuhodno jest, že v matečné hornině opálové vyskytují se též fosilní ostatky australských vačnatců, tvořice s dráhým kamenem tvrdou breccii.

Zvláštní oddělení geologického musea jest věnováno ilustrování arteských studnic ve Queenslandě založených a stále ještě zakládáných. Práce ty provádí vodárenský úřad (*The Water Supply Department*) za řízení náčelníka *Hendersona*, jehož jsem v pracovně také navštívil a bližší údaje o vrtání studnic si vyprosil. Podle *Hendersonova* díla *) provedeny jsou obrázky obsažené v I. dílu tohoto cestopisu (str. 291., 293. a příloha čís. 4. při str. 296.).

Prodlením několika málo let bylo založeno ve Queenslandě na sta arteských studnic. Některé založila vláda, jiné pořídili si soukromníci. Nejvíce jich vypadá na zpodní útvar křídový (*Lower Cretaceous*). Hlubiny, z nichž voda vytryskuje, jsou rozličné, místy ani ne 200 stop, jinde až přes 4000 stop. Některá studna dává denně 7000 galonů (asi po čtyřech a půl litru) vody, jiná až 2 miliony.

Více přírodovědeckých zvláštností očekával jsem v museu, jež se přestěhovalo do někdejšího paláce výstavního položeného daleko za městem. Viděl jsem již v duchu, že tam spatřím vše, co vztahuje se k památnému živočichu, jenž nazýván jest živou zkamenělinou, a že budu moci zadívat se na tvora, jehož vývoj zaujal poslední dobou myslí všech biologů. Mohl jsem se toho nadíti proto, poněvadž Queensland jest domovem podivuhodného toho zvířete a poněvadž k řece *Burnettu* není z *Brisbanu* tak daleko.

Než co mímí se názvem živá zkamenělina?

Ve starých útvarcích naši zemězpytci ostatky zvířete, jež mohlo býti pouze rybou. Paleontologové dali tomu tvoru jméno *Ceratodus*, t. j. rohozubec, a zjistili zkameněliny ta-

*) *Views of Artesian Wells*. V *Brisbaně* 1897—8.

kové v Evropě, Indii, Africe a Americe. Té doby pokládán byl *Ceratodus* za tvora, jenž žil již za dávného pravěku a potom vymřel. Tak soudili všickni přírodopytci asi před čtyřiceti lety.

Ale pojednou přišla z *Austrálie* novina, že v řece *Burnettu* našli tvora, jenž prý jest z polovice rybou a z polovice obojživelníkem, maje žábra a plíce zároveň.

Divná podoba tvora zarazila vtipného osadníka *Forstra*, jenž byl při řece domovem. Bodrý ten kolonista zabýval se rád pozorováním přírody a poznal v uloveném tvoru něco zvláštního hned na prvý pohled. Ale protože byl vzdálen všech učenějších lidí, mohl vypravovati o svém nálezu teprve, když se roku 1869 přestěhoval do *Sydneje*. Musejní ředitel *Kreff* vyslechl zprávu *Forstrovu* celý udiven a tušil již předem, že nález ryby bodrým občanem objevené náleží k nejznamenitějším událostem tehdejší vědy, a pospíšil si, aby záhadného živočicha ohledal a zprávu o něm po celém světě rozšířil. I vyšlo tak na jevo, že je to ryba, jejíž znaky shodovaly se se známkami zkamenělého *Ceratoda*, a proto nazval ji *Kreff* k uctění prvního objevitele *Ceratodus Forsteri*. V českých přírodopisech zve se bahník australský.

Forster vypravoval, že řečená ryba žije v bažinatých místech řeky *Burnettu* a že vydrží žiti po dlouhou dobu v bahně třebaž již vysychajícím.

Exempláře vzácné té ryby prodávaly se do nedávna za dráhé peníze a mnohá musea namáhala se marně, aby si dvojdýšnou tu rybu opatřila.

O tom, jak se bahník australský rozmnožuje a z vajčka vyvíjí, nemohli povědět ani nejpřednější zoologové. Porovnáni takové mohlo býti provedeno nejlépe v krajině, v níž jest bahník domovem. Za tím účelem vydal se do poříčí *Burnettu* r. 1891 profesor *Semon* z *Jeny* a prodlel v horkém tom kraji delší dobu. Osvětlii novými pravdami život ssavců vejcorodých a vývoj bahníka australského bylo nejpřednějším úkolem jeho výpravy.

Z výzkumů *Semonových* víme nyní, že řeka *Burnett* a její přítoky často vysychají a že zanechává v řečištích tůně, do nichž vodní živočišstvo se stahuje a tam před smrtí se zachraňuje. V takových tůních jakož i v řece měl *Semon*

dobry lov a mohl získati pomoci najatých domorodců tolik dvojdýšných ryb, kolik jich mohl potřebovati. Některé chytal do sítě, jiné na udici, a bahníci brali na maso a na poličného měkkýše velmi brzy, protože jsou to ryby, jež odkázány jsou hlavně na potravu živočišnou.

Hůře bylo, když chtěl získati pro své studium jikry bahníka australského. Týden za týdnem plynul, a vajíčka bahníka nikde se neukazovala. Semon sliboval šťastným náležcům ceratodých jiker libru šterlinků, ale černoši slídili po vajíčkách marně. Teprv po třech měsících vylovili domorodci z motanice všelikých rostlin vodních první hledané vajíčko. Mělo v průměru asi 7 milimetrů. Černoši lovili potom tím horlivěji, ale našli za celý týden jen asi 20 jiker. Té doby měly přijít již pravidelné deště a s nimi povodně. Proto opustil Semon Australii, odcestoval na Novou Guineu a vrátil se na své dřívější působiště, když se měli bahníci třítí. V měsíci září počala se objevovati vajíčka bahníků hojněji, a Semon mohl pozorovati jejich vývoj v malých sádkách, které v řece upevnil. Výzkumy těmi bylo objeveno, že bahník nevyvinuje se z počátku jako ryba, nýbrž že vývoj vajíčka shoduje se úplně s vývojem obojživelníků (žab).

V bahnitých tůních vede Ceratodus krušný život, ale zachráni jej přece. Jemu postačí, jen když má zábra zvlhlá třebas shnilou vodou, v níž ostatní ryby dávno již polekaly. Čerstvý kyslík čerpá bahník přímo ze vzduchu a k tomu má druhý ústroj dýchací — plíce. Kdyby však vyschla tůň docela, zahyne bahník i s plícemi. Proto Ceratodus nikdy na suchou zemi nevyčchází.

Bahník australský zjištěn byl až dosud pouze ve dvou řekách; z jiných řek, které vysychají časem na dobro, vymizel.

Jiný druh bahníků žije v Americe, jiný v Africe a tvoří vespolek skupinu podivuhodných ryb dvojdýšných.

Ale po vývoji australských bahníků pátral jsem v muzeu státu Queenslandského marně a spatřil jsem vzorné a drahocenné preparáty starobylého tvora toho teprve po svém návratu v závodě přítele Václava Friče v Praze. Kurátor musejní de Vis žasl již nad pouhými obrazy, jimiž řečený obchodník znázorňuje ve svém cenníku různé vývoje živočichů. Jak by se byl asi

divil, kdyby byl spatřil skutečné preparáty lihové, vyznaménavané nejpřednějšími cenami na všech výstavách světových a dodávané vědeckým učilištím všech zemí a národů? S velikou dychtivostí prohlížel musejní ředitel snímky vzorných českých výtvarů přírodnických a ponechal si cenník jako vódtítko, až bude sbírky svěšené jeho péči účelněji a s pokro- kem nynější vědy upravovati a v prostorné dvoraně musejní vystavovati. Avšak na pronikavé a lepší uspořádání zemských sbírek přírodovědeckých nedojde v Brisbaně dříve, dokud nezavládne ústavem duch pravého organisátora.

Místo vývoje bahníka australského spatřil jsem ve sbírkách pouze vycpanou kůži jeho. Vedle ní měla tam své místo také queenslandská ryba, jež jest domovem trochu severněji od Burnettu a to v pořadí hlavní řeky, jejíž jméno Dawson. Kolonisté říkají té rybě „dawsonský losos“, černí domorodci *baramunda*, zoologové *Osteoglossum Leichhardtii*, kdežto bahníka burnettského nazývají divoši dlelé, kolonisté pak daří mu jméno „losos burnettský“.

Když zasloužilý Forster přinesl o dvojdýšném ceratodu první zprávy, poznamenal o něm, že mu tam říkají kolonisté „burnettský“ čili „dawsonský“ losos. Slovíčko čili bylo pak příčinou mnohého nedorozumění, a název *baramunda* přenesen byl i v odborných knihách a slovnících zcela nesprávně na dawsonskou rybu rodu *Osteoglossum*, ačkoli s ní burnettský bahník nemá nic společného.*)

Rovněž jsem se zklamal, že prodlévaje v Brisbaně, najdu v tamějším muzeu zárodky vysoce zajímavého ssavce velrybovitého známého v zoologii jakožto *dugonk* (*Halicore dugong*) a počítaného v přírodopisné soustavě mezi sirény čili ochechule.

Již pouhé jméno mythických těch tvorů rozohňuje obrazovost a současně vybavuje z mysli vzpomínky na mořské panny dávných plaveb odvážných argonautů. Přírodopisci mluví o sirenách ovšem mnohem střízlivěji, a náš Presl napsal o nich: Stojí-li siréna ve vodě kolmo a vyčívá-li hlavou ven, podobá se z daleka ženě nebo muži a tak ovšem jest pří-

*) Richard Semon: Im australischen Busch und an den Küsten des Korallenmeeres. V Lipště 1896.

činou povídaček o ochechulích a tritonech, kterých někteří cestovatelé viděli.

Ochechuli druhu *Halicore* nazývá Presl moroněm (mořskou kravou) a uvádí o něm tato slova: Má dva náhrudní cečky, maso velmi vážené asi co telecí chutnají. Předních končetin potřebuje co rukou ke plování, chování na březích a držení svého mláďete. Jest velmi bodrý.

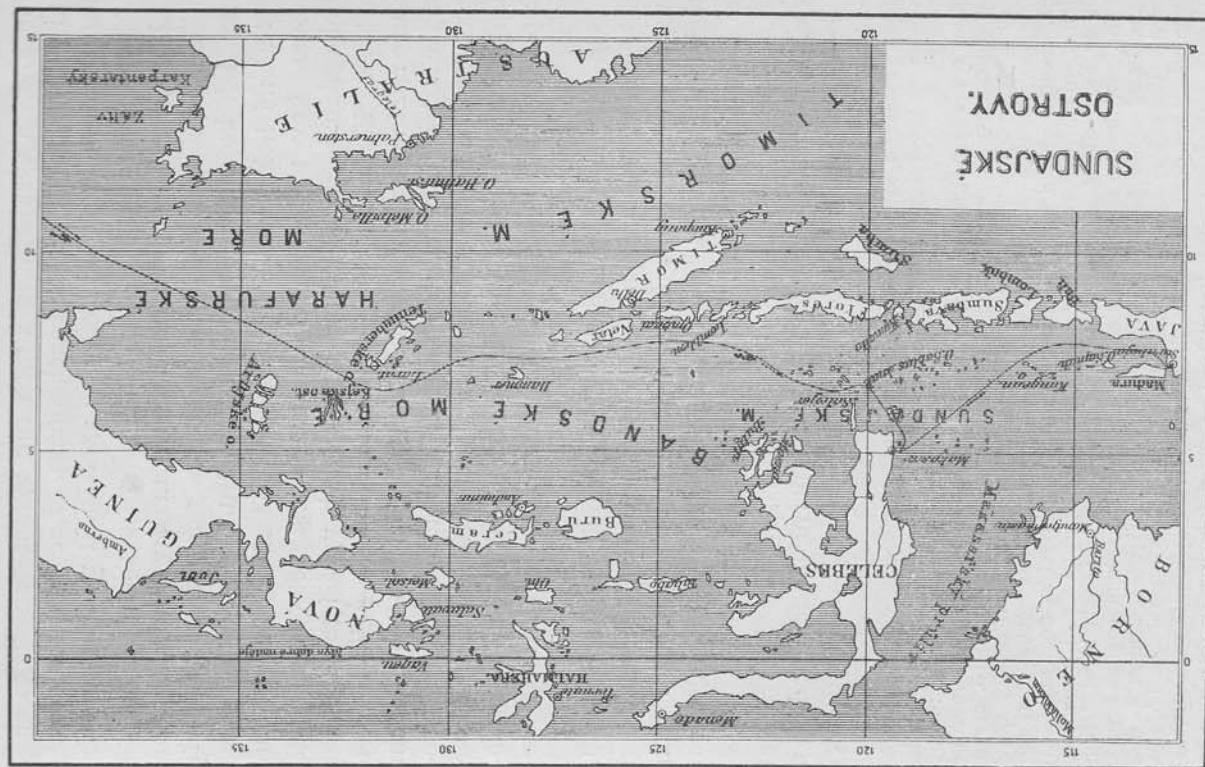
Ačkoli jsou sirény ssavci, přece žijí skoro výhradně ve vodách mořských mělčin. Zřídka přicházejí také do řek a mohou prolévat na suché zemi jenom krátce, sice by brzy zahynuly. Hlavní potravou jejich jsou mořské chaluhy. Párek vyvinutých prsů hrudních, na nichž samička odkojuje mláďe, a táhlé tělo s vodorovnou ploutví ocasní zavdal podnět k pověsti, že jsou sirény z polovice žena a z polovice ryba.

O původu sirén a všech ssavců velrybovitých vyslovují se rozličné domněnky. Ti, kteří žijí se bylinami, pocházejí prý z býložravých kopytníků, kdežto velrybovití ssavci masožraví vyvinuli prý se ze šelem. Za důvod uvádějí darwinisté u sirén emailové a řasnaté zuby třenovní a některé jiné známky, které však se objevují toliko v prvých počátcích zvířete. Proto takový shon po mláďatech ještě nenarozených, nosečných ještě pod srdcem matčiným.

Touže dobou, když já prodléval již ve Queenslandě, plavil se tam právě za tím účelem prof. Dexler z Prahy, mnil lovití dugonky na pobřeží mořském blízko Brisbanu, získati pokud bylo by možno co nejvíce zárodků, podrobiti je zvláštnímu studiu a dovoditi nebo vyvrátiti názory vyslovované Haecklem o domnělých rodokmenech.

Prof. Dexler podnikl cestu k východním břehům australským za subvence poskytnuté jemu od „Společnosti pro pestování německé vědy, umění a literatury v Čechách“ a podal o ní veřejnou zprávu.*) Také on pospíchal nejprve do musea, aby vyptal se na bližší podrobnosti o vhodných lovištích, ale kurátor de Vis věděl o domácím moroni méně nežli profesor z Prahy, ačkoli byla v Brisbaně založena před čtyřmi lety

*) Bericht über eine Reise nach Australien zum Zwecke der Erwerbung anatomischen und entwicklungsgeschichtlichen Materials vom Dugong. Deutsche Arbeit, I. roč., seš. 7. V Praze 1902.



Josef Kořenský: Cesta k protinožcům. II.

společnost (Dugong Company), jež si vzala za úkol ochechule lovit a vyškvařovati z nich tuk vyhlašovaný jako znamenitý prostředek proti souchotinám. Leč působení loveckého družstva trvalo na krátko, a společnost zanikla, protože se podnik nevyplácel.*)

Z doby rybářského toho družstva mají v museu statnou samičku s roztomilým mládětem. Matka má v délce asi čtyři metry, její kojenec u prsu asi půl metru.

Sušené holothurie v museu vystavené náležitě rozličným druhům. Lov těchto mořských tvorů jest ve Queenslandě velmi vydatný. Statistika uvádí, že se jich vyváží ze země asi za 150.000 korun a to pode jménem trepank nebo beche de mer. Zhusta užívá se také čínských názvů, protože lovem sumýšů zabývají se nejvíce Číňané, a protože jest národ copatých synů hlavním odběratelem. Jeden druh trepanku slove u Číňanů ba-doj, jiný vu-sum, sío-k-sum, ča-o-s-a-u, ma-o-sí-a-p a j. Tuna nejlepšího zboží prodává se asi za 3000 korun, nejlacinější stojí asi 1000 korun.

Od Číňanů přešla záliba požívati sumýše také na australské osadníky plemene bílého. V jednom tamějším listě čtem jsem, že trepankovou polévku lze dostati každý pátek v těch a těch hostincích. Můžeme se domyslíti, že tam je kuchařem jisté Číňan.

Sumýši č. holothurie jsou sice velmi blízcě spřízněni s mořskými ježky a hvězdíši, ale na první pohled podobají se jim málo. Jsou-li nehybní, vypadají jako obrovské housenky

*) Profesor Dexter zvěděl potom na jiných místech, že dugonk objevuje se ve Queenslandě již mnohem dříve než jindy, a že nejlepším lovištěm budou břehy asi 80 mil od Brisbane. Počátkem měsíce května byl badatel u svého cíle a dne 28. máje v noci ulovil do sítě první dva moroně. Následující noci chytli Dexterovi pomocníci opět jednoho, dne 16. června zmocnili se zase jiného a chovali ho šest dní v zajetí. Za tři měsíce ulovil Dexter na písčitých mělčinách zátoky Moretonovy všeho vsudy čtyři moroně. Potom obrátil se ke břehům severnějším a slyšel za noci promikavé funění četných dugonků. V první polovici měsíce srpna získal Dexter nových 17 kusů, ale mezi nimi byla jediná samička a ta nebyla březí. I opustil prof. Dexter po třech měsících půdu australskou, ale moroního embrya neodvážel si do Prahy ani jediného. Šťastnější byl prof. Semon, jenž si ze své výzkumné cesty australské odvázel do Jenu tři embrya. To bylo ovšem již 10 let před Dexterem. Prof. Semon vidával dugonky v Torresově průlivu v párcích a malých tlupách. Za doby páření lov dáti se nejlépe, protože i moronové ze samé lásky ani nevidí, ani neslyší. Nejvydatnějším lovištěm jsou podle Semona pobřežní kraje mezi Novou Guineou a severo-australskými ostrůvky.

nebo okurky. (Obr. na str. 341.) Proto zovou se též něm. See-gurken, lat. cucumariae. Někteří sumýši mají velikost prstu, jiní velikost a tloušťku ruky. Měličiny mořské, zvláště korálové, bývají těmi tvory zhusta jako posety, a sumýši padli by žravým nepřítelům častěji za obět, jen kdyby měli kůži trochu měkčí. Někteří druhové žijí jenom ve velikých hlubinách a vyloveni byli z propastí až o 5000 metrech. Krajiny horké a studené svědčí jim stejně. Též nejsou vyběraví v potravě. V mořském bahně nalézají pro svůj žaludek vždycky něco ztravitelného. Zažívací ústroje sumýšů jsou mořským bahnem, pískem a korálovou drtí stále upány, ale zvířeti daří se přece dobře. Jenom ob čas, je-li podrážděno, vyvrhne ze sebe vše, co kůže jeho obaluje, a s potravou vydává sumýš zároveň střeva i žaludek, jako by si byl vědom, že mu ústroje ty opět brzy narostou.

Střevem většího sumýše prochází denně asi 200 gramů korálového písku a všemi holothuriemi na miliony tun, takže přísluší jim v moři úloha taková jako suchozemským dešťovkám.

Sumýši loví se v moři rozličně. Větší druhové se nachují, menší vynášejí z hlubin černí potápěči a ukládají kořist do člunů. Je-li lodice plna, vykládají se mořské okurky na břeh, kde se podélně rozřezávají, vyvrhují, vymačkávají a vnitř i zevnitř vápennou vodou konservují. Potom se bud nad ohništěm nebo na slunci suší a v čadivém plameni udí. Postupem takovým nabývají sumýši žádoucí příchuti a mohou se baliti do pytlů jako vývozní zboží, nazývané trepank. — V Australii vykonávají tuto práci zhusta černí domorodci, jakož jde na jevo z obrázku na stránce 341.

Na potomních cestách vídal jsem sušiti sumýše jak v Makasaře na Celebesu, tak na Javě, v Singapurě a Vladivostoku.

Sušený sumýš nevypadá právě jako vábná lahůdka. Anglický přírodopysce Wallace napsal o něm: Trepank připadá mi jako jaternice, jež se povalovala někde v bahně a byla protažena potom komínem.

Poptávka po trepanku jest mezi Číňany veliká, a proto odvažují se čínští rybáři dalekých plaveb a vyjíždějí na širé moře třeba jen v malých bárkách, dávajíce v šanc své životy.

Trepank jest v zemích obývaných Čiňany národním jídlem. Samotná říše čínské císaře vydá ročně alespoň dvacet milionů korun za sušené holothurie.

* * *

Národopisné sbírky australských domorodců jsou zastoupeny v museu bohaté, ale čekají na pravého muže, jenž by je upravil podle vzorné sbírky musea Melbournského. Materiál snáší se doposud. Protektor vymírajících černochů queenslandských, pan Meston, má na svých cestách nejlepší příležitost získati od divochů ještě poslední doklady původní kultury. Pravil mi, že páčí počet domorodců bydlicích ve Queenslandě na 20 až 25 tisíc. Častým pobytém mezi černochy osvojil si Meston také jejich jazyk a mluví čtyřmi nářečnými lišicemi se od sebe velmi nápadně. Jinak mluví divoši na Burnettu hořejším, jinak na toku středním, jinak na poloostrově Yorkském a při zálivu Karpentarském. Čím více na severovýchod, tím podobnější jest jazyk domorodců australských řeči Pa-pujců z Nové Guineje.

Některé hlásky jazykům australským scházejí (h, f, s, z). Za mého pobytu v Brisbaně sháněl protektor černochů asi 100 divochů, kteří se měli v pravý čas do hlavního města dostaviti a divoké tance za elektrického osvětlení před věvodou z Yorku, jehož návštěva byla ohlášena, provozovati.

Misionářské působení mezi domorodci selhalo ve Queenslandě úplně, a černí divoši toulají se ve volné přírodě nadále podle libosti. Dnes jsou zde, zitra onde a uhaňují živobytí hlavně lovem drobných vačnatců, hroznýšovitých krajt (P y-thon s pylotes), všelikých opeřenců, ryb a j. Jen někteří přijímají také práci u bělochů, ale dlouho u nich nevydrží. Zasteskne-li se jim po svobodě, zmizí bez výpovědi. Čím déle prodávají černoši u bělochů, tím spíše propadají svému osudu a vymírají nápadně. Lihové nápoje a opium ukracují jejich život. Valně podkopává se též zdraví domorodců roztrhanými šaty, jimiž je odívá Evropan. Promoknou-li, jest jim oděv spíše ke zkáze než k užitku.

Queenslandští divoši žijí bez boha a umírají bez boha. Nadpřirozená ta bytost jest jim neznáma, a lekají a bojí se



Partie z Makasaru.

jenom strašidel a duchů po zesnulých předcích, kteří nebyli řádně pochováni. Proto stěhují se někteří kmenové i s mrtvolou nebožtíkovou po několik neděl, jen aby ji mohli dobře vysušiti, nad ohněm vyuditi a teprve potom pochovati.

* * *

Dnem 1. dubna 1900 přibyl Queenslandu vzácný přírůstek statistické směsi národopisné. Toho dne rozdávaly se všem obyvatelům sčítací archy, aby zjištěn byl počet veškeré populace, jakož i národnost každé osoby, jež té doby ve Queenslandě prodlévala. Až mne dojde vydání nejnovější ročenky queenslandské, budu snad čísti, že mezi půl milionem veškerých obyvatelů byl r. 1900 také jeden Čech. Marně jsem se vyptával, zvolili-li nějaký náš krajan horkou tu kolonii australskou za svou druhou vlast.

Až posud jest Queensland ze všech australských států zalidněn nejjedněji. Teprve na pět čtverečních kilometrů celého území (1,731.300 km. čtver.) vypadá jeden obyvatel.

* * *

Němců počítá se ve Queenslandě asi 25.000. Střediskem německví jest hlavní město. Ve statistice přísluší jim (nepřehlížejíc k domorodcům) druhé místo. Třetí místo zaujímají Kanakové, čtvrté Číňané (asi 9000).

Německí misionáři, kteří roku 1837 vydali se za apoštolským dílem mezi australské domorodce z popudu evangelického bohoslovce Gessnera, upozorňovali záhy na příležitost, jak by krajané jejich mohli nabýti výnosné půdy v úrodném Queenslandě darmo a položití základ k budoucímu blahobytu. Vyličovali přesvědčivě, že by si tam každý přistěhovalec pomohl záhy ke slušnému jmění, protože jest v zemi nedostatek pracovních sil. Pouhý ovčák měl tehdy kromě výživy ještě několik set marek ročně. Ale spojení se zámožskou tou zemí bylo bídne a znesnadňovalo německou emigraci. Teprve když ujal se vystěhovalectví Heussler, přibývalo Němců ve Queenslandě vřichlých. Nabyv obchodních zkušeností v evropských obchodech, vydal se Heussler do Austrálie, zkoušel své štěstí se zdarem na několika místech a usadil se r. 1854 v Brisbaně, kde působil jako vystěhovalecký jednatel. Roku 1864 přišlo do Queenslandu mnoho rodin z Pruska, Pomořanska, Slezska a Německa jižního, a většina usadila se nedaleko Brisbane. Loganský kraj jest až doposud nejvíce Němci obydlen. Prodlením asi 10 let počítalo se německých přistěhovačů asi 11.000.

Heussler žije u německých osadníků queenslandských u vděčné paměti. Také vážili si jeho zkušenosti ostatní spoluobčané a povolali ho volbou do zákonodárského sboru. Jemu přísluší zásluha, že se zasazoval o zakládání artéských studnic již r. 1876. Čtyři roky později stal se německým konsulem.

Zaměstnáním německých přistěhovačů bylo hned z počátku rolnictví. V teplejších krajích pěstují hlavně cukrovou třtinu, jinde obilí nebo zabývají se zahrádnictvím, vinařstvím, chovem drůbeže a dobytka. Někteří mají uloženy kapitál v cukrovarech, jiní v koželužárnách, na pilách, v ti-skárnách, dolech a j. Kapitál selských usedlostí německých odhaduje se na 13 mil., cena domů a pozemků v městech na 5 mil. marek. Hotelů, jež jsou majetkem Němců, počítá se ve Queenslandě 85. Bohatých skvatrů německých australský ten stát

nemá. Britští skvatři bývají majiteli stád, jež čítají i několik set tisíc ovcí; německý ovčář bývá pánem pouze 4—5 tisíců.

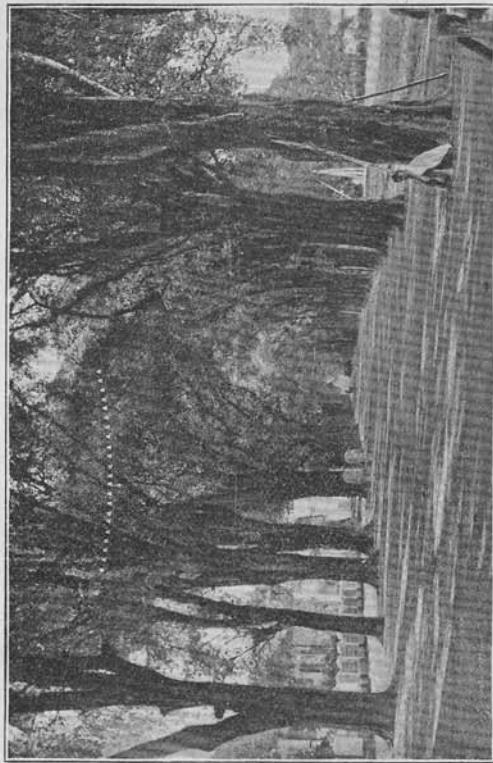
Imigranti queenslandští vyznávají většinou víru lutheranskou. V 50 německých osadách působí asi 24 duchovní, z nichž někteří káží německy i anglicky. Kdyby nebylo pastorů, byli by německí osadníci ve svém německví ještě vláznější. Zhusta slýchával jsem stesky, že queenslandští Němci mluvívají ra-deěji špatně anglicky, než by hovořili mezi sebou jazykem mateřským. Děti německých přistěhovačů hovořívají i doma skoro výhradně anglicky, podléhajíce vlivu státních škol. Málo jest osad, v nichž by se děti německých osadníků učily u pastora náboženství po německu.

Dva německé časopisy vycházejí ve Queenslandě doposud. Jeden zove se „Nord-Australische Zeitung“, druhý „Queensländer Herald“. Oba tisknou se v Brisbaně a vycházejí týdně. Od pastora Beckra, jenž jest majitelem časopisu prve jmenovaného, dověděl jsem se, že vydává se v Brisbaně také čtrnáctidenník „Lutherischer Sonntagsfreund“. Když jsem pak prohlížel obsah duchovního toho listu, shledal jsem, že časopis pěstuje ve svých rubrikách také stránku praktickou. Hned za rozjímáním náboženským měla své místo anonce: Ankauf von fetten Schweinen.

Vzdělanější svět německý zastoupen jest v Brisbaně asi dvanácti muži. Mezi těmi jsou kromě pastorů dva lékaři, jeden advokát podtajemník báňského úřadu, německý konsul a j.

Německý konsul v Ploennies přihlásil se ke mně dříve, nežli jsem ho mohl v úřadovně navštívit a doporučení jemu odevzdati. Austrálie jest druhým domovem jeho již přes 20 let. Za návštěvy světové výstavy Melbourne zablýbilo se někdějším důstojníkovi v Austrálii tak, že se tam usadil jako farmář a žil jednou na západě, po druhé na jihu a potom v severním Queenslandě, kde zkoušel štěstí ve zlatých a cínových dolech. Ale zimnice vypudila ho brzy do zdravějšího podnebí, a od té doby žije v Brisbaně. Když nabyl jako tajemník zkušeností konsulárních, stal se řádným konsulem říše Německé.

Von Ploennies vypravoval mi mnoho podrobností ze svého života, prožitého mezi černochoy v horách Klokaních. Byl z prvních osadníků, kteří tam šli za zlatem a dočekali se v pod-



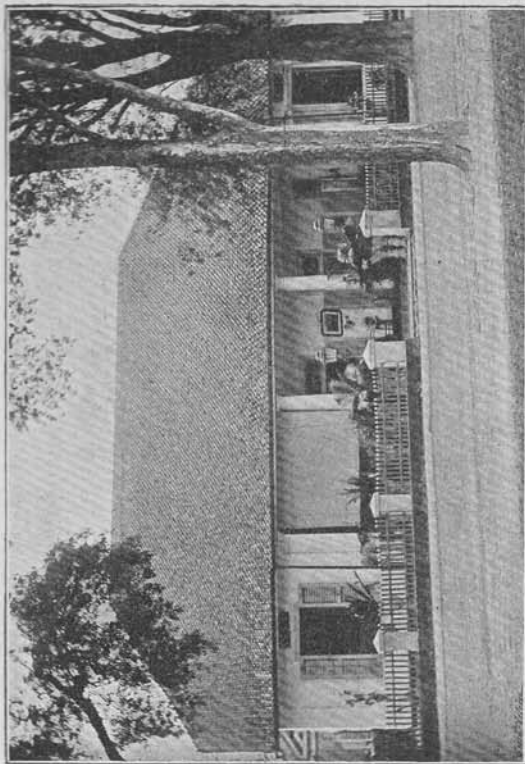
Tamarindová alej v Makasaru.

nicích svých tolikेरých zklamání. Té doby pátral v Ploennies po zlatonosných vrstvách mezi Townsvillem a Herbertonem jakožto prospektor, naučil se nářečím domorodců a připravoval do tisku slovník asi o 800 výrazech. Ale jednoho dne přepadli divoši jeho ležení, vyplenili, co mohli, zapálili chýši a zmizeli. Tak přišel v Ploennies o všecko a počal zase farmářiti.

V Brisbaně mohl jsem navštívit také rodinu advokáta Rūthninga, jenž před krátkou dobou byl návštěvou v Evropě a touže lodí jako já plavil se současně opět do Austrálie.

Dobrým rádcem v přírodovědě Queenslandu byl mi Švýcar Gross, jenž jakožto učitel jazyků na gramatikální škole pěstuje horlivě zoologii. Jeho sbírky domácích mušlí sloužily by ke cti každého většího musea. Jeho vývoje nautilů a lingul, které objevují se jako zkameněliny již v nejstarších vrstvách (hojněji u Koněprus) a dožily se v několika družích i časů nynějších, zajímaly mě nejvíce.

Gramatikální škola (Grammar school), na níž pan Gross působí, leží hodně z ruky, ale je pěkně založena. Na



Hotel v Makasaru.

nádvorní prochází se statný pštros emu, přibíhá na zavolání, a běhá vstříc školákům, domnívá-li se, že mu dají něco k snědku.

Gramatikálních škol jest v celém Queenslandě 10 a čítají dohromady asi 600 žáků a žaček. Ve mnohém podobají se reálným gymnasiím, ale mají pouze 5 tříd. Po pěti letech skládají senioři písemnou zkoušku. Jména absolventů označují se veřejně v novinách. Studenti nejlepší dostávají zlaté a stříbrné medaile.

Koleje univerzitní Queensland ještě nemá.

Brisbanská kolej technická má ráz pokračovací školy.

Odborná škola hospodářská v Gattoně má kurs čtyřletý a řízena jest Američanem. Lučbě a přírodovědě učí tam dva Němci. Škola spojena jest s pokusnou stanicí.

Pěstění tropických rostlin kulturních provádí se místy ve velkém. Pokusy zavést do Queenslandu také kávovník vydařily se. Tříletý stromek dává ročně asi tři a půl libry zrněk, šestiletý až sedm liber.

Ananasům, banánům, olivám, oranžům a citroníkům svědčí queenslandské podnebí velmi dobře. Vším právem může se nazývat australský ten stát „banánovou zemí“.

Queenslandské ananasy (pine apples) pěstují se na rozlehlých polích jako zelí (obrázek na stránce 336.) a mívají zhuštěná i takovou velikost. Některé kusy vážívají až 10 liber. Přišel jsem do země v pravý čas a mohl jsem se po letech najísti ananasů zase do sytosti. Queenslandské ananasy tráví po celý rok, ale nejvíce v prvních měsících ročních. Ovoce určené pro vývoz urezává se nezralé, aby dalekou cestou neshnilo. Na trhu kupoval jsem si ananasy po 2 pencech (10 h); větší jsou dražší. U nás stojí čerstvý ananas několik korun, ať již pochází z volné přírody nebo ze záhřevu, zakládáných v Evropě již od let 1830.

Zaváděti do země nové a nové druhy kulturních rostlin vzala si také za úkol aklimatační společnost v Brisbaně. Viděl jsem tam tropické a subtropické bylinstvo všech zemí.

* * *

Výborné služby konali tropickému hospodářství queenslandskému plemena barevná, jejichž příslušníci mohli být podle dřívějšího zákona koloniálního najímání pro Australii na tři léta. Když ta doba uplynula, mohli být barevní dělníci dopraveni zase do vlasti, nebo mohli sloužiti v zemi nadále podle smlouvy nově uzavírané. Ale před nedávnem přijala sněmovna zákon nový, a z Indů a Kanaků stali se pojednou psanci. Chápeme srdcervoucí nářky jejich a tmeme nad australskou svobodou, čteme-li žalobu a prosbu zaslano od nich v poslední chvíli králi anglickému: „Mnozí z nás opustili před lety rodnou zemi a přijali službu v Australii. Naučili se čísti a psátí a pilně pracovali jako zahradníci, sadaři, rybáři, potápěči. Žijí zde ve Queenslandě již po dvacet let a živí se poctivě. Nejedem koupil si již pozemek a jest pánem jeho. Mnozí se tu oženili a vzali si za manželky ženy z jiného národa a to proti všem zvykům a mravům obvyklým v naší rodné zemi. Teď máme tuto druhou vlast svou opustiti. Chtějí nás vypuditi ze země násilně a vyvézti všecky do země, kde budeme od svých krajanů povražďeni. Smrti neujdeme

tam ani my, ani naše děti. A přece jsme lidé řádní a takle poctiví jako naši bílí osadníci. Pomoz nám králi a nedej nám zahynouti!“

Prosebný ten list dostal se do všech novin, ale ke trůnu se dostati nemohl. Chamberlain suše odpověděl, že petice té nemůže králi ani předložiti a že nemá práva zasahovati v právomoc zákonodárného sboru australského.

Kde ostávají skutky za slovy, jimiž australský básník Will Xavier Redman *) velebí pátý zemědělí? Kladu sem aspoň úryvek epiky jakožto skrovnou ukázkou vzácného tvoření básnického na mladé půdě australské.

A U S T R A L I E.

— — —
Ó, čtenáři,

tu sleduj dějin zvěsti:

Dnů prvních kapitolu zločinnou
v dva listy zalepím a převrátím.

Když zlať, stříbra zbaven strusky kov,
jej vytáhneme z výhně, shasíme

plam její, úkol vykonalať svůj.

Tak vytaženo z ohně Včerejška
před budoucností čisté stojí dnes.

Ta Včerejška pec, výheň bolesti,
tak schladnout má, ne — rozpadnout se v prach.

A badatelé počli dílo své,

Stuart a Foster, Leichardt, Burk(e) a Wills,
od břehu k moři prošli celou zem

a v pouště horké plámi nechalo

jih pár i pomník lidské oběti:

hromádku kostí v písku zblétených.

Stád počet rost a dál se množil brav,

až zem se stala světa pastvinou.

Pak kovykové počli kopat — zlato,

jež v hručkách často v písku nalezli.

A mocná města všude zvedla se,

Melbourn čilý, skvělá Adelaide,

Sydney, australská Venezzie to,

a zlatý Perth, Hill Broken stříbrný.

Zem květa a vše prospívalo v ní.

Nic nescházelo již, jen učiniti

ji velkou, zpevnit její jednotu.

Kdo proved to? To Federace byla!

Tak záhy přišla, zemi potřebná.

Australie,

jež stála bděle, dnů řad čekajíc,

na vrcholku, jenž trůni nad mořem,

ve Roebuck Bay, kde pevně přistal Brit,

noc vigílií slední měla stráž

*) Australia. An Epic by W. X. Redman. V Adelaide 1903.

pod křížem Jižním, jenž, pět zářných hvězd,
ty zlaté prsty Boží pravice,
nad námi plá jak zářná úmluva.
Na skále, která pevně k vlnám ční,
ve tísvit hledíc, Federace v den,
tu Austrálie stojí, řásný šat
z domácí svoji vlny bělostné,
pás s rubíny, jež rudé jako víno,
kol skrání vinek, z ruží korunu.
Meč Války visí jejím po boku
a pravici svou zvedá k nebesům
svůj prapor, na němž znakem Jižní kříž.
Vzplá slunce, zлата australského lesk,
a slavně svítá Federace den
nad zemí, budě nespočetná stáda.
Šest paprsků jí plane na štítu
a Austrálie zvedá vlajku svou
výš na pozdrav; na vlajce záhyby
dech nebes srovnal, a hle, další hvězda
plá na hedvábn v pětihvězdný kříž:
Šest stříbrných hvězd — zlatých státi šest!

A. Austrálie mluví.

Ji harmonická řeč zní s rtů
jak zpěv, jež básník slyší u bran ráje.
Dí: pozdraven buď historický dne,
buď zdrávo slunce Federace! Plaň
až v nebes klenbu, neměj západu!
Stůj, slunce, ve výši a neklesej,
a v zenithu svém nechť tvůj visí terč
tu nepohnutě; sláva zatop tvá
mých státi velkých šest, jež spojil žár:
mou Velebec! Potom mocnější
všech národů já budu na zemi
a bohata svým zrním, vínem svým,
svým žitným braven, velkým obchodem,
stád spousty, plný drahokamů klín,
cín, zlato, stříbro, měď i železo.
Páž sílnou, nechám Spravedlnost vládat,
a Víra s Vlastenectvím, Oddanost
mně vychovávají mládež k ochraně.
Kvěst umění má, věda u mne růst,
a Genius mou najde ochranu.
Mou almužnu rozdávat Dobrota
všem bude starcům, bédným mrzákům
a ošetrovat choré soucitně.
A Náboženství s Písmem v ruce své,
co živa budu, kázat přijde zemi
a učení z ní s klenbou nebes chrám,
chrám Zbožnosti a Pána Svatyní!"
Tak dělá.

A já, chudý kronikář,

ta velká slova vryl, by neznikla,

leč žila věčně, jak chci Dějiny

i jméno její —

Austrálie Luzné.

(Přeložil Ant. Klášterský.)

*

*

*

*

Hlavního města Queenslandu užil jsem více než jsem si přál. Prodllel jsem v něm plných osm dní. Denně dotazoval jsem se u parolodního jednatele, kdy „Flensburg“ konečně přijede, a denně docházel jsem do přístaviště položeného na pravém břehu řeky Brisbanu, abych se tam po své parolodi ohlížel. Byl jsem již jako na trní. Stálé vyhlásky nalepované na rozích a uveřejňované v novinách, že obyvatelstvo vybízí se co nejdůtklivěji, aby hubilo a ničilo myši, protože jsou hlavními nosiči moru v Brisbaně právě rozšířeného, neznelly vábné. I neměl jsem vroucnějšího přání, než abych mohl již zamořené město opustiti a plaviti se Korálovým mořem do Makasaru.

Z Brisbanu odvážel jsem si jen málo přírodnin. Nejzajímavější byly kočky drobných vačnatců. Na první pohled byste řekli, že jsou to popelavé veverky anebo spíše hlodavcovité poletuchy s létací blanou mezi nohama. Ale chrup jejich mluví zřejmě, že to hlodavci nejsou. Kapsář, v němž samička vychovává mládě, jest pak nejlepším dokladem, že drobní ti tvorové jsou rovněž příslušníky podivuhodného rodu vačnatců.

Na místě veverek pravých, které Australii scházejí, chovají si tamější osadníci ve svých domácnostech pitvorné a švihlé parovníky. Tak nazývají se v Preslově rukověti ssa-vecva australské „veveřice“, které (dle vlastních slov spisovatelových) po stromech z jednoho na druhý létají nebo skákaají a večír a v noci po svých ouřadech vycházejí. Němečtí přírodopytci říkají parovníkům Flugbeutel, zoologové Petaurus, Belideus, domorodci queenslandští u a a.

Starší parovníci zvykají člověku nesnadno a koušou a čertí se pro nic za nic. Mláďata se ochočují snáze a berou potravu z ruky. K chuti jde jim nejenom cukr a ovoce, ale také maso. Parovník, jenž byl mým soudruhem po několik dní, choval se nejlépeji za večera. Ve dne choulíval se do klubka, zakryl se celý do chvostnaté oháčky a podřimoval. V přírodě viděl jsem parovníka pouze jednou. Vrhál se právě na větev sousedního eukalyptu a udělal skok alespoň dvacet metrů do dálky. Neušlo mi, že ještě v letu užil svého ohonu jako kormidla a snesl se na rameno košatého stromu tak lehce jako ptáče.

Semon vídal parovníky při řece Burnettu v několika druzích. Hojný tam byl zvláště parovník veverový (*Petaurus sciureus*) a zakrslý *Petaurus breviceps*. Nejedn z nich umkl smrti jenom tím, že jedním přemetem uletěl do dálky až 50 metrů a zmizel ve vrcholku nebetýčného blahovičnicku.

Z Brisbanu odvážel jsem si také na památku klenotnické výrobky, jejichž podstatu tvoří hnědé a sploštělé semeno zvící lidské dlaně. Zlatníci opatřili je stříbrným kováním a víčkem, vystavují je ve výkladních skříních a prodávají je jakožto vkusná pouzdra na sirky. Okrouhlá ta semena byla známa v Evropě již za starodávna, ale rostliny samé nikdo tehdy ještě neznal. I mělo se za to, že nalezená semena jsou plody šířého moře, a bylo jim dáno jméno *faba marina*, jinde pak sluly mořské kaštaný. Jednou našli se na březích anglických, podruhé na pobřeží norském, ba i také na Nové Zemi za polárním kruhem. Kaštanový záliv obdržel tam po nich své jméno. Té doby neměl ještě nikdo tušení, že jsou to poslové z dalekých krajů amerických, připravených do Evropy proudem Golfovým.

Domnělé mořské boby jsou semena popínavého keře, jenž honosí se největšími lusky světa. Plody ty mívajív délce asi 1 metr a v šířce 1 dm. Botanické jméno té luštinaté rostliny jest *Entada scandens*. Domovem těchto lián jsou horké kraje, kde ovinují různé stromy jako obrovská lana, vyšplhávajíce se až k vrcholům nejvyšších obrů. Ve volné přírodě vídal jsem liány toho druhu na Javě, kde jim říkají malajsky *tariu*.

Lusk i ozdobný výrobek ze semene vyhotovený spatřiti může čtenář v Náprstkově museu.

*

*

Parník „Flensburk“ konečně příplul, nakládal dlouho do noci uhlí a z rána o Velkém pátku vydal se zase na další cestu. Řízení korábu předal kapitán lodivodu poříčnímu a později lodivodu Michaelovi, jenž se s námi rozloučí teprve na Čtvrtečním ostrově (Thursday Island). Za průvod ten do-
stane hovorný pan Michael 40 liber šterlinků.

Takových lodivodů (*pilots*) ustanoveno jest od námořského úřadu státu Queenslandského několik. Každý z nich zná ve vnitřní rutě (*Inner Route*) Korálového moře a v průlivu Torresově všechny ostrůvky a nebezpečné měřiny a výspy a umí vést loď jistě i nejspolehlivějším bludištěm atolů. Poplatky vyměněny jsou následovně: Melbourne-Thursday Island 50, Sydney-Thursday Island 45, Moreton Bay-Thursday Island 40, Townsville-Thursday Island 35, Moreton Bay-Cooktown 25, Moreton Bay-Townsville 20 liber šterlinků.

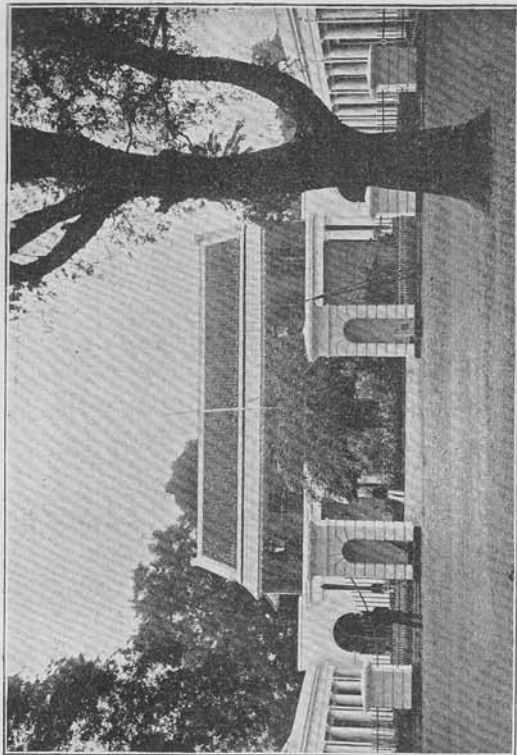
Vlečná loď „Beaver“, t. j. Bobr, pomáhala našemu korábu, aby pro přílišný náklad neuvízl někde na říční měřině, a opustila jej teprve v hlubších vodách. Kapitán byl v úzkostech po dvě hodiny a litoval, že zatížil svou loď tak příliš nákladem. Ale štěstí nám přálo, a lodivoda poříční, jenž dostává za svou službu tolik šterlinků, kolik tun má loď naloženo, dovedl parník „Flensburk“ až do zálivu, zvaného Moreton Bay a známého již mořeplavci Cookovi. Po kom obdržela zátoka své jméno, neví se.

V odpoledních hodinách kreslil jsem již do svého zápisníku obrysy homolovitých kopců (*Glass House*), jež trčí z pevniny do výše několika set metrů (*Beerwah 1760 stop*) a zdají se býti původu ohněrodého. Tvarem svým upomínaly na čedičové a znělčové kupy našeho Středohoří, ale na geologické mapě, kterou jsem si odvážel jako dar „hydraulického inženýra“ pana Hendersona, nebyly označeny.

O 3. hodině odpolední pluli jsme podél Mysu Moretonova, na němž bělá se šňhlá světlárna. Až tam provázal naši loď lodivoda říční. Vstříc pospíchal „Flensburk“ malý parníček, aby dosavadního vůdce vylodil a na stanici odvezl. Slyším ještě v dáli „Good bye“ a „Farewell“, a mně zdálo se, že ztratili jsme nejlepšího přítele.

V té chvíli ujal se velení hovorný pan Michael a běře na se všecku zodpovědnost až po nejsevernější cíp australské pevniny.

Asi za osm dní můžeme býti u poslední té mety. Plavba bude klidná, zajímavá a příjemná od počátku až do konce. Mořské nemoci nemusí se tam nikdo obávat. Každým dnem objeví se našim očím nové divadlo. Tak a podobně četl jsem v knihách, jež popisují plavbu „vnitřní rutou“ Korálového



Guvernérova residence v Makasaru.

moře. Jindy pokládala se tato cesta za plavbu velmi nebezpečnou, ale zkušenosti spolehlivých lodivodů zmírnily teď všechny překážky.

Rovněž odvážnými zdály se býti plavby v průlivu Torresově. Četné atoly byly příčinou, že se té pasáži každý koráb vyhýbal. Teď je tam však známo asi tucet volných průlivů, a ročně projíždí jimi na 80 parolodí. Limíť tou ubírají se parníky společnosti žaponské, čínské, anglické a j.

Pro poštovní parníky zámožské vnitřní ruta se nehodí, protože by se mohly tamtudy plaviti pouze za jasných nocí a za tmavých musely by státi na kotvách, nechťely-li by se vydati svévolně v nebezpečenství. Loď „Flensburk“ byla však lodí nákladní, a ztráta nějaké noci nepadá u ní na váhu.

Koloniální parníky plaví se vnitřní rutou podél východního pobřeží pravidelně každý týden jednou.*)

*) Vhodnou příruční knihu těchto plaveb pobřežních jest A. U. S. N. Guide. Lze ji dostati v agenturách paroplavební společnosti, jejíž plné jméno jest Australasian United Steam Navigation Company.



Vegetační ráz ulic města Makasaru.

Břehy australské pevniny ostanou nám skoro stále na očích až ke Čtvrtečnímu ostrovu, po pravici pak budeme míti tisícero ostrovů a ostrůvky Korálové hráze (Great Barrier Riff), jež má v délce asi 1200 a v šíři na 300 kilometrů. Četné průplavy příční dovolují, že mohou jimi lehké lodice projížděti a vydávati se do lagun na lov holothurií. Průlivy tyto rozkládají se pravidelně naproti ústí řek, které přimášejí sladkou vodu daleko do moře a překázejí tak mořským polypům v práci. Na rozhraní takových vod stavitelé korálových ostrovů nikdy nestavějí a budovati tam ani nemohou, poněvadž by zahynuli. Nižší teplota vody by je zahubila. Koráloví polypové mohou prospívati jen v takových mořích, jejichž teplota neklesává pod 20° C. Stačí snížení jenom o nějaký stupeň, a korálová osada vzala by rázem za své. Je-li však teplota moře přiměřená, roste korálová budova rychle a přibývá jí ročně i několik centimetrů. Polykové rodu Madrepora náležejí ke stavitelům nejrychlejším a jsou s to vybudovati za rok korálové dílo o 7 centimetrů silnější. Za tisíc let mohli by tedy postaviti budovu asi 70 metrů vysokou.

Josef Kořenský: Cesta k protinožčům. II.

Teplota moře, kterým poplavíme se po několik dní, bývá v dubnu průměrně asi 25° C, tedy skoro taková, jako má povrchní voda kolem Fidžijska a Samojska. S teplotou vody přibývalo také teploty vzduchu. Hned na počátku plavby ukazoval teploměr o 8. hodině ranní již 27° C. V kabině položené blízko parního kotle bylo horko nesnesitelné, a nejednou přespával jsem noc raději na palubě.

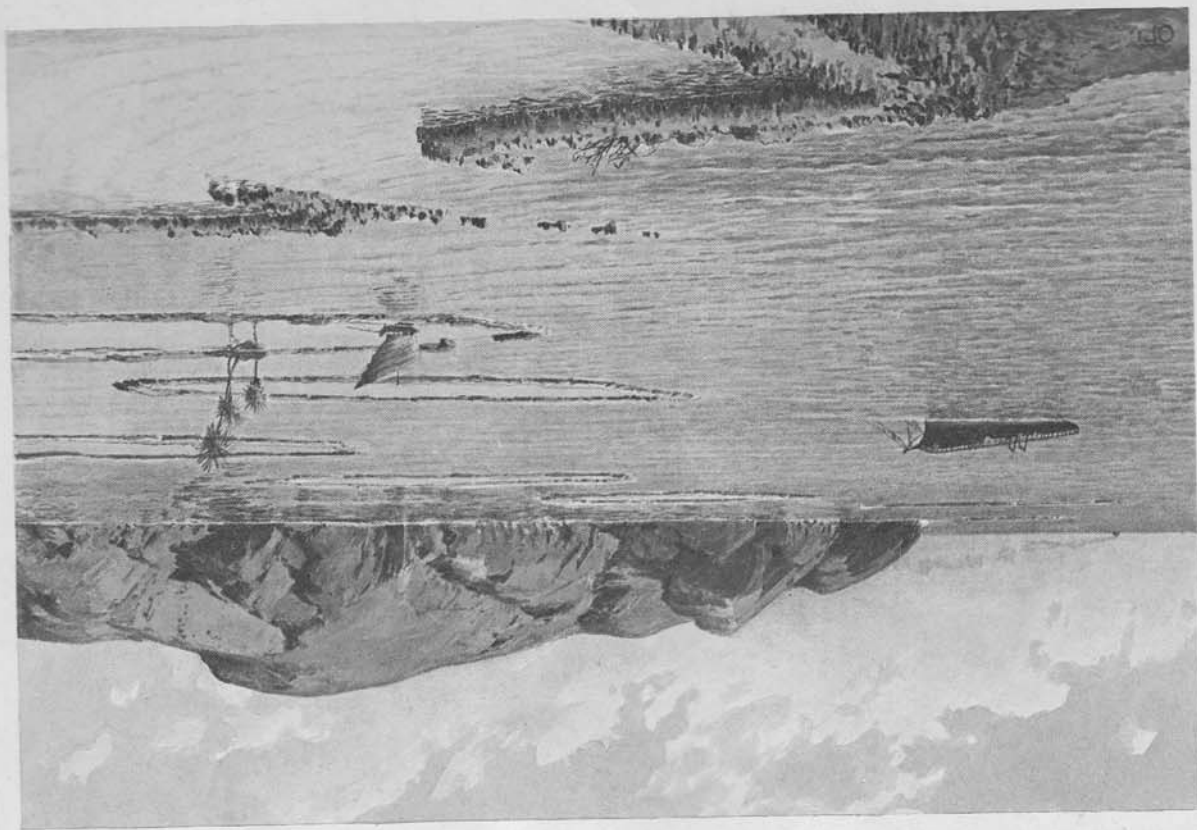
Čím větší dostavovalo se vedro, tím horší bylo také zaopatření na lodi. Kapitán spořil a zásobil se jen malým množstvím ledu. Na počátku občerstvovali jsme se u mizerné tabule pivem přiměřeně ochlazeným, ale později proměnil se dobrý mok Gambriův v teplou polévku. Nic nepamáhalo, i když jsme si uložili několik plyných lahví do nepromokavého pytle vodou naplněného a ponechaného přes noc na čerstvém povětří. Nižší teploty než 20° C jsme nedocílili. Sodová voda s citronem, čaj a čerstvá vajíčka, jež snášely slepice v posadách rozestavených na palubě, udržovala mou tělesnou schránku z rána jakž takž pohromadě, ale tabule polední zbavovala mne vždycky na chvíli všeho humoru. Holštýnským polév-kám švestkovým nemohl jsem přivyknouti a marně jsem se do nich nutil.

V sobotu dne 6. dubna ukázala se již nepřehledná řada korálových ostrůvků, označených na námořské mapě směsici jmen. Ale náš lodivoda znal je snad všechny a ukazoval mi, že ten zde jmenuje se Boulter Reef, vedlejší Llewellyn, jiný Fitzroy, Sykes, Broomfield a j.

Dne 7. dubna plula loď na blízkou malých souší, na nichž zelenaly se štíhlé araukarie. Snad jen po nich dostalo se jed-nomu vrcholku názvu Pine Peak.

Loď plula stále ještě plnou parou a urazila za prošlých čtyřiaadvacet hodin 251 nám. míl. Hlubiny průlivu, jímž lodivoda vedl parní koráb, měřily místy 12 až 15 sáhů. Na jiných místech hlavního průlivu byly zjištěny hloubky 20 až 40, 70—90, ba až také přes 100 sáhů.

Častěji vystupoval z lesnaté souše dým a rozlézal se jako mrak nad krajem. Večerním šerem bylo viděti také žhavé plameny požáru, jež tam domorodci založili za tím účelem, aby se mohli lesní zvíře zmocniti.



ATOLY V KORÁLOVÉM MORI AUSTRALSKÉM
Die nátrku spisovatelova maloval Oskar Fiala.

Večer co večer kotvili jsme v příhodném průlivu. Červené světlo po levici a zelené po pravici, jakož i lucerna na stožár vytažená vstily do dálky kotviště „Flensburku“. Po západu slunce zastírala nám tmavá noc pohled na pusté výspy a na útesy korálové. Ale když hnula se loď opět z rána ku předu, rozkládala se před mýma očima nová panorama. Lecc-kdys zdálo se mi, že plujeme klikatým fjordem nebo jezerní plání sevřenou ze všech stran horami a kopci.

Duha, jež se z rána dne 8. dubna na obloze ukázala, zavdala podnět k novým hovorům, a lodivoda Michael deklamoval mi řadu veršovaných připovědek, jimiž angličtí plavci prorokují pohodu: Duha za noci jest mořeplavců radost, duha za jitra, jest mořeplavců žalost. Či lépe v originálu:

A rainbow at night
is the sailor's delight;
a rainbow in the morning
gives sailors a warning.

Ale proto přece byla i toho dne pohoda dosti krásná, az na ranní malý déšť, jenž však brzy zase pominul, když parolod vjížděla opatrně do mělké zátoky, při níž rozkládá se město Townsville. Pozadí přístavního toho města tvoří svahy australských Kordilier.

Tentokrátě však bylo „Flensburku“ kotviti daleko od přístavu při žulovém ostrově, jehož jméno Magnetic Island. Ostrov ten ustanoven jest za stanici karanténovou, a poněvadž naše parolod přijížděla z města morem stíženého, nesměla u svého Townsvillu přistáti, i kdyby tomu byl stav vody dovoloval. Mohl jsem se tedy dívati na nejdůležitější město severního Queenslandu pouze dalekohledem.

Townsville je město mladé. Původ jeho padá do let 1864, a jméno své obdrželo po kapitánu Townsovi. Nyní čítá asi 11.000 obyvatelů. Nejvíce počala se osada zalidňovati, když se rozhlásilo, že se našla na blízkou bohatá ložiska zlata, dobývaného teď nejenom v náplavu, ale také v dolech, jejichž šachty dosáhly hloubky asi 800 metrů. Zlato, vlna a maso jsou celého kraje nejpřednějšími produkty vývozními.

* * *

Magnetický ostrov, při němž kotvila loď po celý den a po celou noc, skládajíc neustále cement pro Townsville určený, má podobu trojúhelníka a jest asi 11 km. dlouhý a 9 km. široký. Nejvyšší vrcholek jeho vypíná se dle námořské mapy asi 500 metrů vysoko. U ostrova toho prodléval již světloplavec Cook a nazval jej dne 6. června 1770 *Magnetical Id.*, poněvadž pozoroval na kompasu malou odchylku.

Bylo umluveno již předem, že přeplavíme se na řečený ostrov, bude-li jen trochu hezky, a že oddáme se tam na den životu loveckému. Na pobřeží měli jsme jenom asi míli plavby. Čtyři plavčíci ujali se spuštěného člunu a odváželi sváteční nimrody k pobřežnímu domku, kde žije samotářský život správce karanténové stanice. Townsvilleský jednatel paroplavební nás doprovázel. Kocábka naše byla tak nízká, že jsem mohl měřiti teplotu vody a zjistil jsem při povrchu 25° C. Všeetčné to pozorování mohl jsem však draze zaplatiti. Počínání mé zočil v pravou chvíli náš průvodce a zvolal zděšeně: „Pane, honem ruku z vody! Či chcete o ni přijíti? Máte štěstí, že jste ji v čas vytáhl.“

Ve chvíli na to vymrštil si nad hladinu vodní statný žralok, obeplul kocábku a zmizel našim zrakům.

„Palte!“ zvolal průvodce na kapitána, jenž pozoroval mezi tím let bělavého orla.

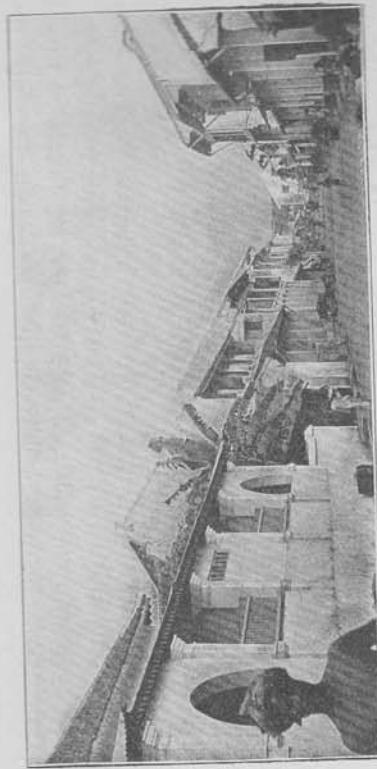
Rána zarachotila skalnatou roklí, ale žraloka jsme již neviděli. Pochybují, že vypálený náboj mořskou tu šelmu zasáhl.

Krátce po tomto výjevu, jenž mi nahnal trochu strachu, ukázaly se při hladině dvě obrovské želvy a pluly úžasnou rychlostí za hlasitého funění.

„Turtles, captain!“ zněl zase hlas paroplavebního jednatele.

A kapitán vypálil novou ránu. Těžko říci, mířil-li dobře. I trefená želva mizí pravidelně pod vodou a pokládá se za kořist ztracenou.

Rozměry obou želv byly veliké. Každá z nich mohla vážiti několik metrických centů. Nechybím, řeknu-li, že měly v délce skoro po dvou metrech. Spatřil jsem tak poprvé ve volné přírodě obrovskou želvu mořskou, nazývanou v zoologii *Chelone viridis* č. *mydas*. Ve vodách severoaustral-



Ulice v obchodní čtvrti města Makasartu.

ských vidá se ten druh dosti často. Páří-li se, může se jí lovec zmocniti nejsnáze, protože té doby bývá zvíře nejméně ostražitě.

Maso želvy obrovské objevuje se na jídelních lístcích australských měst velmi často, a želví polévky náležejí tam k obvyklým pokrmům. Potravou obrovských želv jsou mořské rostliny, a maso jejich jde nám proto lépe k duhu, než maso ze želvy karetové (*Chelone imbricata*), která není vegetariánem, nýbrž masožravcem. Také tento druh želv vyskytuje se na australském pobřeží hojně, ale loví se jenom pro želvovinu.

Pobřeží Magnetického ostrova jest písčité. Pro samé mělčiny zarostlé místy křovím mangrovým čili kořenovníkovým (*Rhizophora*) nemohli jsme ani u samého břehu přistáti. Za takového stavu přispěli nám ku pomoci veslaři a odnášeli jednoho po druhém na souš. Potom mohla býti kocábka zase dále ke břehu pošinována. Při té příležitosti upozornil mě náš průvodce na rybky, jež se na půdě člunu nachytaly a zpodiny jeho pevně držely. Byly to někteří druhové rodu štítonošů (*Cheloneis*), jejichž první ploutev hřbetní proměněna jest v přísavnou desku. Rybky takové znali přírodopytci již za starodávna a věděli o nich, že se rády korábů přichycují a daleko voziti nebo nositi se nechávají. Pozorování novější pravdu tu potvrzují, a štítonoši přisávají se podnes nejenom na

lodi, ale také na želvy, žraloky, mečouny a jiná větší mořská zvířata. Zdá se, že žije se také výkalem jmenovaných tvorů a že drží se proto jejich těla, aby měli ke chňapání vhodnou příležitost. Z podobné asi příčiny přisávají se štitonoši na koráby.

Správce karanténové stanice pomáhal nám při vylodování. Je to otužilý Dán, jenž žije se svou rodinou na ostrově jako ve vyhnanství. Žena jeho pochází z Irska. Čtyři dítky zpřijemňují jim samotu. Čtením pěkných knih a časopisů, jež tam pasažéři rádi nechávají, krátí si strážcova rodina dlouhou chvíli.

Čiperní klučimové poznali brzy, co mě zvláště zajímá, a snaželi mušle, čelisti obrovských želv a ryb, raky, ježky, hvězdice, termity, pavouky, cvrčky s předlouhými tykadly, pestré motýle, pakobylky, šváby, broučky a j. Ve staré bedně vyslídili párek pavoučků a vypravovali o nich, že se jich každý velmi bojí, protože jsou jedovatí. Poznal jsem pak v osmi-nobých těch členovcích pavouky téhož rodu (*Latrodectes*), o němž jsem se zmínil již na stránce 278. I. dflu.

V houštině hluboké rokle prožili jsme několik hodin. Mnohá rána padla, a mnohý papoušek a nejedna nádherná vlha (*Melopopsornatus*) stali se naší kořistí. Nestačil jsem potom kožky na lodi ani stahovati a otravovati. Kapitán radoval se jako dítě, když mi oznamoval, že zastřelil poprvé v životě také hezkého klokánka.

V tábořišti, kde jsme lovem vyhladovělí chutě pojídali zákusky v ranečku přinesené, napadli nás kousaví mravenci a vrhali se na svou kořist z hnůzd, jež si založili ve zkroucených lupenech košatých stromů. Zajisté, že zjistili přítomnost naší zrakem, sluchem a čichem, neboť spouštěli se na nás s vysoká, padali nám za krk a zakusovali se tvrději do kůže. Každý z nás utřel si od malých útočníků mnoho citelných ran, ale zkušenost ta poučila mě, že jsou na světě také mravenci cele zelení. Znameníť znalec těchto tvorů Jesuita Wasmann určil mi australský ten druh jakožto *Oecophylla virescens*.

Vyzábými pakobylkami houští jen se hemžilo, ale po největším druhu australském, nazvaném od anglického entomologa Mac Leaya *Acrophylla titan* a dlouhém několik de-

cimetrů, ohlížel jsem se marně. Vidí-li člověk podivuhodného toho tvora ve sbírkách australských muzeí, má za to, že se dívá na dlouhý a suchý prut, jemuž dala příroda šest noh.

Slunce zmizelo již za horami, když jsme opouštěli Magnetický ostrov. Kromě kořisti lovecké odnášel jsem si z výletu na lod pytel citronů. Natrhal mi je ve svém sadě strážce karanténové stanice, abych si mohl připravovati limonádu i za další plavby tropickým mořem.

* * *

Po lovu vyspával jsem trochu déle než kdy jindy, a parolod' urazila mezi tím již zase hodný kus cesty, plavíc se stále blízko samé pevniny. Novým jitem četl jsem v námořské mapě, že plujeme mezi pevninou a mezi ostrovy, jež nazval Cook *Palm isles*, protože se o nich domýšlel, že jsou porostly nějakými palmami. Místo palm viděl jsem v korunách košatého stromoví na sta bělostných volavek.

Brzy za ostrovem Palmovým objevil se na obzoru hornatý ostrov Hinchinbrook a den na to korálový útes pojmenovaný Snakes Reef, t. j. Hadí útes. A v pravdě mohli jsme spatřiti v tamějších vodách (při 15° j. š.) mořských hadů veliké množství. —

V Cooktowně loď naše ani se nezastavila. Vzpomínal jsem si na rok 1770, když v tom kraji mořeplavec Cook prodléval a svůj porouchaný koráb „Endeavour“ opravoval. Osada jmenuje se po něm „Cookovým městem“.

Dne 10. dubna spatřil jsem na pevnině Kap Melvillův (při 14° j. š.) vroubený divokými troskami pustých skal a naslouchal jsem vypravování lodivody Michaela. Před krátkou dobou zuřil prý tam takový cyklon, že mořské vlny zaneseny byly s veškerým svým tvorstvem vysoko do hor a pokrýly strmé stráně pliskavicemi, žraloky, raky, mušlemi a p. Zkázou svou našly tam také bárky perlolovců i s nešťastnými plavci. Téhož dne smeten byl vichřicí také pevný maják blízko mysu postavený a pohrobil v ssutinách oba strážce osamoceně světlárny. Nyní vystřídali je strážcové noví. Život jejich není k závidění. Den za dnem plyne v jednotvárné povinnosti. Úkolem obou strážců jest, aby večerem osvětlovali maják

a vyhlíželi na bytosti lidské jenom z dálky, když nějaký koráb ubírá se krajem. Jen ob čas zastavuje vládní parníček také u samé světlárny, aby zásobil strážce potravou, a ve chvíli na to ponechává je zase jejich osudu a pospíchá k majáku nejbližšímu.

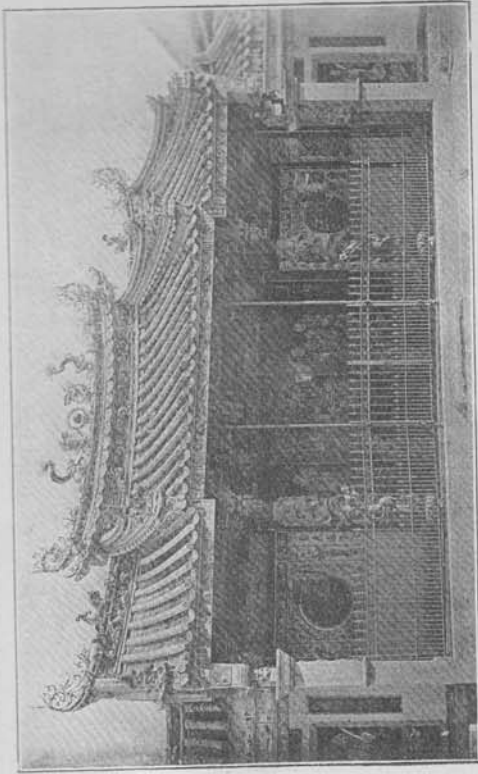
Štěstí ještě, že nejsou strážcové majáku již znepokojováni domorodými divochy jako osadníci, kteří poprvé začali se na severovýchodních březích queenslandských usazovati. Jako dějště hrozných tragedií uvádí se v kolonisačních dějinách ostrov, jenž zove se již v cestopise Cookově Ještěřím (Lizard Island). Na ostrově tom usadil se asi před dvacíti lety anglický rybář Watson, zbudoval si tam chýši a přebýval v ní se svou rodinou a se dvěma čínskými sluhy. Ostatní ostrov byl liduprázdný. Ale jednoho dne, když otec rodiny zaměstnán byl na moři lovem, byla chýše od domorodců přepadena a plieněna. Všickni napadení bránili se statečně a odolali na chvíli loupeživým divochům. V té tísní pádila utýraná žena rybářova s dítětem k pobřeží, vši silou odstrčila velikou nádobu plechovou užívanou k zachycování dešťové vody, dopravila ji z mělčiny do hlubšího moře, skočila do ní potom i s dítětem a hledala spásu daleko od břehu. Pět neděl potom našli nešťastnou ženu na malém ostrově mrtvou a při ní písemné zprávy psané vlastní krví ubohé oběti. Tak přišly na jevo všechny podrobnosti o záhubě rodiny. Matka i dítě zahynuly hladem. Od té doby ostal Ještěřící ostrov zase neobydlen.

* *

*

Po polednách pluli jsme podél ostrova, jenž jest součástí archipelu Burkittova a označen na námořské mapě číslem 1. V příruční knize plavecké*) jež obsahuje o každém ostrově a ostrůvku Korálového moře nějakou poznámku, stálo psáno, že Burkitt Jd. N. 1. jest nízký a lesnatý, lodivoda Michael pak tvrdil, že tam hnízdívá mnoho pestrých holubů a že by stálo za to trochu si na něm zaloviti. Plavba ubíhala dosavade velmi dobře, a kapitán vyslovil se, že „Flensburk“ dorazí do Makasaru dříve, nežli vyprší počet dní předeepsaný pro koráby,

*) Australia Directory. V Londýně 1898. I. Cena 4 s.



Čínský chrám v Makasaru.

jež přicházejí ze zamořených přístavů. V případě tom byli bychom museli kotviti někde před Makasarem a trávití tam nějakou dobu v karanténě. K vybídnutí našeho lodivody požádal jsem proto kapitána, aby zakotvil na půldne raději u Burkittu a vylodil mě na ostrov. Kapitán svolil, kázal spustiti člun a v několik minutách odváželi nás plavčící na písčité ostrov. Loveckého výletu účasten byl kapitán i mašínista.

Kocábka naše vznášela se nad korálovým dnem mořským, vyloženým nádhernými stavbami rozmanitých polypů. Slunce jasné plálo, hladina vodní mírně se čerila, a na dně zjevovaly se jasné obrysy malebných tvarů korálových. Některé měly podobu stromků a vějířů, jiné vypadaly jako houby a ploché talíře. Jedněm říkájí přírodopytci Astraea, Fungia, Favia, jiným Oculina, Pocillopora, Porites, Madrepora, Turbinaria, Anthipathes, Alcyonium, Georgina, Tubipora a j. To jsou hlavní druhové památných tvorů, kteří vybudovali proslulou Korálovou hráz při Austrálii.

Po čem toužil jsem již za své plavby k australské pevnině, také u Burkittu se mi vyplnilo, a já pohlížeti mohl zase

do začarovaných zahrad mořských s průsvitnými medusami, ohnivými sasankami, střelbitými rybkami a karminovými chaluhami. Veškeré dno tamější, hluboké nejvýše jenom několik sáhů, jest jediná mosaika korálová, a noby naše budou se jí dotýkati, až brodití se budeme mělčinami. Dobře radil mi lodivoda Michael, abych chodil ve vodě jen v obuvi, nechceli-li přijíti k úrazu.

Pobřeží ostrova lemováno jest nízkým křovím manglovým. Písečná půda jeho skládá se ze samých tlomků korálových. Místo oblázků křemičitých povalují se na pobřeží valounky uhlazených větvic stromovitých madrepor pomíchaných pestrými skořápkami tropických měkkýšů a vyblíšenými kůstky a lebkami obrovských želv. Jinde sbíral jsem vejce mořských ptáků, semena a plody rostlin na břeh vyvržené, nebo obrovské zevy, kroupenaté cypřeje, bělostné ovuly, modravé uštrice a pod.

V hustém háji povykovala mezi tím hejna volavek, kolpíků (*Platalea melanorhyncha*) a ibisů (*Ibis molucca*) a pozvedala se do výše za velikého lomu, když padla první rána. Ale ve chvíli vraceli se vyplašení opeřenci zase do košatých korun a zapadali do stromoví v takovém množství, až se pod nimi všecko prohýbalo. Ve střelbě ustali jsme brzy, protože po holubech, jimiž jsme chtěli rozhojnití loďní kuchyni, nebylo na ostrově ani památky.

Byla již čirá noc tropická, když jsme se zase vyšplhávali po provazovém řebříku na palubu „Flensburku“. Hvězdy zazářily na obloze teprve později, a v zeměpisné té jižní šířce spatřil jsem zase po tlouhé době souhvězdí Velkého Medvěda. Ale družina těch hvězd stála tak nízko na obzoru, že by mi byla ušla, kdyby mne nebyl na ni upozornil lodivoda Michael.

* * *

Potomního rána plula loď blízko nízkého útesu Eel (12° 20' j. š.), označeného troskami mohutného korábu, a dne 12. dubna na vjížděla do malebného průlivu zvaného Albany Pass. Obraz toho kraje znázornil jsem náčrtkem na stránce 409. Po pravicí měli jsme pískovcové břehy ostrova Albanského (10° 44' j. š.), po levici nejsevernější cíp pevniny australské, poseté

při březích mohutnými stavbami termitů. Největší hlubiny průlivu činí asi 10 sáhů, nejmenší 5.

Na pevnině Albanského průlivu usadil se již v letech 1854 jakýsi pan Jardine (v anglických spisech čel jsem Gardner) a založil si tam bydliště, jehož jméno Somerset souhlasí s německým Sommersitz. Domek nejstaršího osadníka severo-queenslandského označen jest na námořských mapách jakožto Mr. Jardine's house. Jest dávným zvykem, že každá loď pozdravuje památkou tuto osadu střelnou ranou. Také náš koráb vypálil salvu z palubního mořdře a způsobil mnohonásobnou ozvěnu v hornatém pobřeží, jež se před námi brzy zdánlivě zavírá a opět jako hluboký fjord na chvíli rozevírá. Zajímavé pověsti upoutávají nás k romantickému průlivu Albanskému tím mocněji. Vypravuje se, že tam svého času kotvil výzkumný koráb „Rattlesnake“ (chřestýš), a že posádka jeho ohledávala okolní krajinu. Jednoho dne narazili badatelé na divočky a podivili se velice, když spatřili mezi tlupou nahatých černochů také bělošku. Z rozhovoru vyšlo na jevo, že bílá žena potlouká se s divočky po lesích již po mnoho let a že byla původně ženou kapitána lodi, jež se na blízku ztroskotala. Ztroskotanci hledali na pobřeží spásu, avšak byli od divochů zabiti a snědzeni. Na živě ostala pouze kapitánova žena, kterou náčelník kmene vyvolil si za svou manželku.

* * *

Za plavby průlivem Albanským rozpomínal jsem se také na muka, jež bylo snášeti nešťastnému cestovateli Edmundu Kennedovi, nežli dotrpěl a na blízku zátoky strastiplný život před tváří domorodých divochů dokonal. V dějinách výzkumů australských má odvážný cestovatel Kennedy zajištěnou paměť trvalou.

Ve čtyřicátých letech minulého věku hledali pořád pozemní cestu, jež by spojovala australský jihovýchod s nejoblehljším severem a byla vhodnou komunikací pro výnosný obchod s krajinami indickými. Nejedem odvážlivec ucházel se, aby získal ceny veřejně vypsané. Mezi jinými byl to též Němec Leichhardt, jenž jsa vyzbrojen vědomostmi jazykozpytnými a přírodovědeckými pokládal se za povolného, aby

cestu na příč australskou pevninou výkonal a slávy v zeměvědě si vydobyl. Zkusil své štěstí již dvakrát a vydal se r. 1848 na cestu australským nitrozemím po třetí a naposled. Avšak z této výzkumné cesty dr. Leichhardt již se nenavrátil. Jak skonal, nikdo na světě neví. Všecka pátrání po ztracené jeho výpravě byla marná. Pomocná expedice našla po vůdci výpravy toliko dvě písmena L vyřezaná v kůře dvou stromů.

Po Leichhardtovi vydal se na novou cestu, jež měla vésti poloostrovem Yorským od jihu na sever, zkušený inženýr Kennedy. Město Sydney mělo v muže toho nejlepší důvěru a svěřílo mu vůdcovství. Výpravy bylo účastno kromě náčelníka dvanáct osob. Australský černoch Jacky hrál na výzkumné té cestě důležitou roli.

Východiskem své výpravy učinil Kennedy Rockinghamský záliv (při 18° j. š.). Tam vystoupili účastníci výzkumné cesty z plachetní barky a brali se na sever močálovitým krajem zataraseným hustými křovisky mangrovníkovými. Bylo umluveno, že plachetní lodice poplaví se mezi tím až k samému mysu Yorskému, bude čekat na výpravu v Albanském průlivu, přijme ji na palubu a odveze celou družinu zase do Sydneye.

Jak bídně dařilo se Kennedově výpravě na cestě Yorským poloostrovem, vylíčil jsem podrobně na jiném místě*) a dotknou se zde toliko posledních konců nešťastné expedice, proti níž spikla se tehdy veškerá příroda tropického kraje. Divoši, kousavé pijavice pozemní, trnité houštiny a hloží, žížen, hlad a vysílení přivodili zkázu její.

Jednoho dne, když výprava přiblížila se zase k moři, oznámil Kennedy chorým soudruhům svým: „Vidím, že vaše zdraví je podryto, a nemůžete již dále. Rozhodl jsem se, že vás tu zanechám, abyste si odpočinuli. Moře bude vašim životelem, zde pak ještě trochu čaje a cukru. K mysu Yorskému vydám se bez vás a vezmu s sebou černého sluhu svého. Mám všecku naději, že dosáhnu svého cíle. Tam vstoupím na loď, zabochíme k této zátoce a nastoupíme zpáteční cestu společně. Na shledanou!“

*) Oběti australských výzkumů. (Austrálie. Kulturní obrázky pro mládež. V Praze 1903.)

Sesláblí soudruzi vyslechli svého vůdce mlčky a očekávali svého osudu.

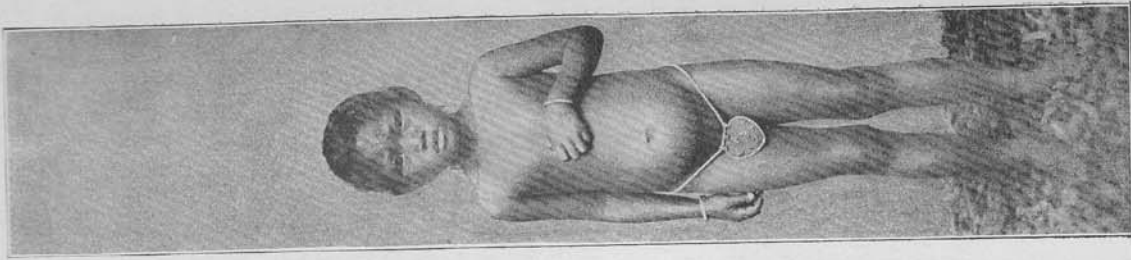
Nový pochod Kennedův byl rovněž krušný, ale mladý Jacky těšil svého pána neustále: „Jen aby nám dali divoši pokoj! O ostatní postará se Jacky, a pánovi nezkrvívá se na hlavě ani vlas.“

Ale namáhavé pochody vysílili vůdce konečně tak, že nemohl dále, a odváží divoši čekali již na vhodný okamžik, aby tábořiště Kennedovo přepadli. Černoch Jacky rozhodoval teď sám o příštích věcech. Kennedy opíral jen hlavu o kolena a nevěděl již, co se kolem něho děje. Divoši obstupovali tábořiště hustěji a hustěji, vyceňovali zuby jako hladové šelmy a hotovili se ke skoku. Ale střelná rána, kterou Jacky vypálil, zadržela divochy před ukrutným činem.

„Můj pane! Vztyčte alespoň hlavu a dívejte se upřeným zrakem na směrku nepřátel. Černoši nesnesou odhodlaného pohledu. Jen tak můžeme se zachrániti!“ Těmi slovy mluvil Jacky ke svému vůdci, a střelné rány zněly dále.

Ale když se setmělo, počali divoši metati do tábořiště Kennedova oštěpy. Jeden oštěp zasáhl vysíleného vůdce a usmrtil ho. Stalo se dne 13. prosince 1848. Poslední slova Kennedova byla: „Vezmi mou torbu, uschovej mé zápisky a zachraň se útekem!“

Ubohý Kennedy! Ke svému cíli neměl již daleko a mohl jej postřehnouti svýma očima, ale dostihnouti až svého průlivu nebylo mu osudem dopřáno.



Jak se odívají děvčátka v Makasae na Celebesu.

Věrný černoch Jacky vyplakal se nad mrtvolou pána svého a vyhrabal pro něho, když divoši zmizeli, hrob v mělké půdě. Měsíc vycházel a ozařoval kraj bledým svitem, když dopadly na mrtvolu poslední hroudy země. Potom opustil Jacky tábořiště a prchal čtrnáct dní na smrt uštvaný. Ale Albanského průlivu dostihl přece a spatřil plachty korábu „Ariela“, jenž se mu zdál být andělem a vykupitelem.

Posádka lodní brzy zočila na pobřeží postavu lidskou a porozuměla znamení, jež bylo již předem umluveno. Zmořený Jacky přivezen byl v malé kocábce k plachetní lodi bez vědomí. Všichni plavci litovali ubožáka, jenž jediný dostihl cíle, k němuž nesl se duch cestovatele Kennedy, a pomáhali mu k životu. Jacky skutečně oživil a vypravoval osudy celého tážem. Plavci naslouchali slovům vypravovatelovým se zatajeným dechem a domýšleli se, že slyší hlas samého nebožtíka, oživlého zázrakem. Denníky z torby vyňaté potvrzovaly každé slovo černého sluby.

Potom jali se plavci pátrati po osudech ostatních účastníků neblahé výpravy a přišli šťastně do jejich ležení. Uprostřed tábořiště spatřili několik mrtvol a mezi nimi dva muže s rúčnicemi v rukou. Zdálo se, že jsou ty dvě osoby také bez života. Oba muži byli jen kost a kůže. Žádný z nich nemohl slabostí ani povstati, ba nemohl dáti na jevo ani radost, že se přiblížila pomoc. V té poloze seděli tam nešťastníci již dlouhou dobu a držíce v rukou palnou zbraň přechkali všechna muka. Mezi tím, když soudruzi jejich skonávali a jeden za druhým umírali, bránili se pozůstali do posledního okamžiku a odráželi útoky zbabělých divochů.

Smutné byly noviny, jež potom přinesla plachetní loď do Sydneye, a mnoho lidí hořekovalo nad ztrátou mužů, kteří zemřeli ve službách australské zeměvědy.

* * *

Brzy za ostrovem Albanským ukázal se Yorský mys. Neďaleko něho končí telegraf pozemní a připojuje se k podmořskému kabelu, jenž zase spojuje několik ostrovů tvořících archipel Prince Waleského. Jeden z nich zove se Hornův, druhý Čtvrteční, třetí Páteční, jiný jmenuje se ostrov Prince

Waleského atd. Některým dostalo se nepochybně jména podle dne, kdy byly objeveny. Neschází tam ani ostrov Úterní a Středeční. Na námořských mapách čteme ovšem anglický název Tuesday, Wednesday, Thursday a Friday Island.

Tak ocitla se naše parolod v barikádách drobných ostrovů, jež jsou rozsety mezi Australií a Novou Guineou tak četně a těsně vedle sebe, že se námořské té cestě každý koráb vyhýbal, ačkoli tamtudy šťastně proplul již španělský mořeplavec Luis Vaz de Torres roku 1606. Ale objev ten chován byl v tajnosti ze samé žárlivosti po 150 let a zjištěn byl na opisu listiny, kterou Francouzi za okupace španělské Manily r. 1762 v archivu našli a název „Torresův průliv“ ve známost uvedli. Osm let potom proplul těmi místy také kapitán Cook. První poštovní parníkrazil si cestu Torresovým průlivem (Torres Strait) v letech 1863, když ji královská komise za vhodnou uznala a plavcům doporučila. Ale proto přece zdráhaly se pojišťovací společnosti přijímati od takových korábů pojistky a vylučovaly je z účasti. Za bezpečnou pasáž rekomanduje se v Torresově průplavě zvláště plavba, jež vede blízko ostrova Úterního a Středečního. Za kotviště slouží vody u ostrova, jehož jméno Good Island. Tam zakotvila také naše parolod. Čtvrteční ostrov s přístavem Kennedovým ostal nám několik kilometrů jižněji. Četné vraky na mělčinách a útesech jsou makavé důkazy dřívějších katastrof.

Souvislost ostrovů rozsetých mezi Australií a Guineou vzbuzuje v myslí přírodopyscové maně domněnku, že drobné ty souše jsou ostatky pevné úžiny, která kdysi spojovala oba kontinenty jako ohromný most, po němž živočišné mohli volně přecházeti a rozšiřovati se na obou stranách. A vsutku potvrzují to některá zvířata, jež jsou domovem jak ve Queenslandě tak i na Nové Guineji. Ráz jejich jest buď totožný nebo blízce spřízněný.*)

V souostroví Prince Waleského lodivoda Michael nás opustil. Vstříc přijíždělo k němu pět australských černochů,

*) Profesor Semon uvádí mezi totožnými tvary obou těch pevnin tři vačnatce: *Petaurus breviceps*, *Phalanger maculatus* a *Dactylopsila trivirgata*. Ve druhé řadě: *Macropus*, *Dendrolagus*, *Dromicia*, *Pseudochyrus*, *Petaurus*, *Dasyurus* a *Phascogale*. Dva druhy vačnatců, jež má pouze Guinea a po nichž v Australii nebyly nalezeny ani fosilní ostatky, jsou: *Dorcopsis* a *Distoechurus*. Také vejcorodá *Proechidna* objevuje se výhradně na N. Guineji.

aby ho odvezli v plachetní bárce na stanici (Pilotstation), v níž mají svůj druhý domov ostatní jeho soudruzi. Stanice ta založena jest na ostrožně Čtvrtečního ostrova. Port Kennedy leží několik kilometrů cesty dále. Až přípluje do tamějších vod zámořská loď nová, přijme na svou palubu zase lodivodu, jenž jest právě na řadě, a kapitán předá mu vedení korábu třebaš opět až do Brisbanu.

Plachetní bárka přinesla nám na loď zprávy ústní i písemné. Mezi posledními byly to domácí noviny, jež vycházejí na Čtvrtečním ostrově každou sobotu a nazývají se The Torres Strait Pilot, t. j. Torresova průlivu lodivoda. Hned pod názvem listu čel jsem: Náš list jediný svého druhu. Do dálky 500 anglických mil nemá žádného soupeře. Jest obliběn u všech perlolovců. Také jej odebírá každý, kdo se živí lovením trepanku. Proto doporučuje se časopis ten k hojněmu inserování. Číslo listu stojí 6 d.

Byly to nejdražší noviny, co jsem kdy četl. Za čtyři listy 60 haléřů!

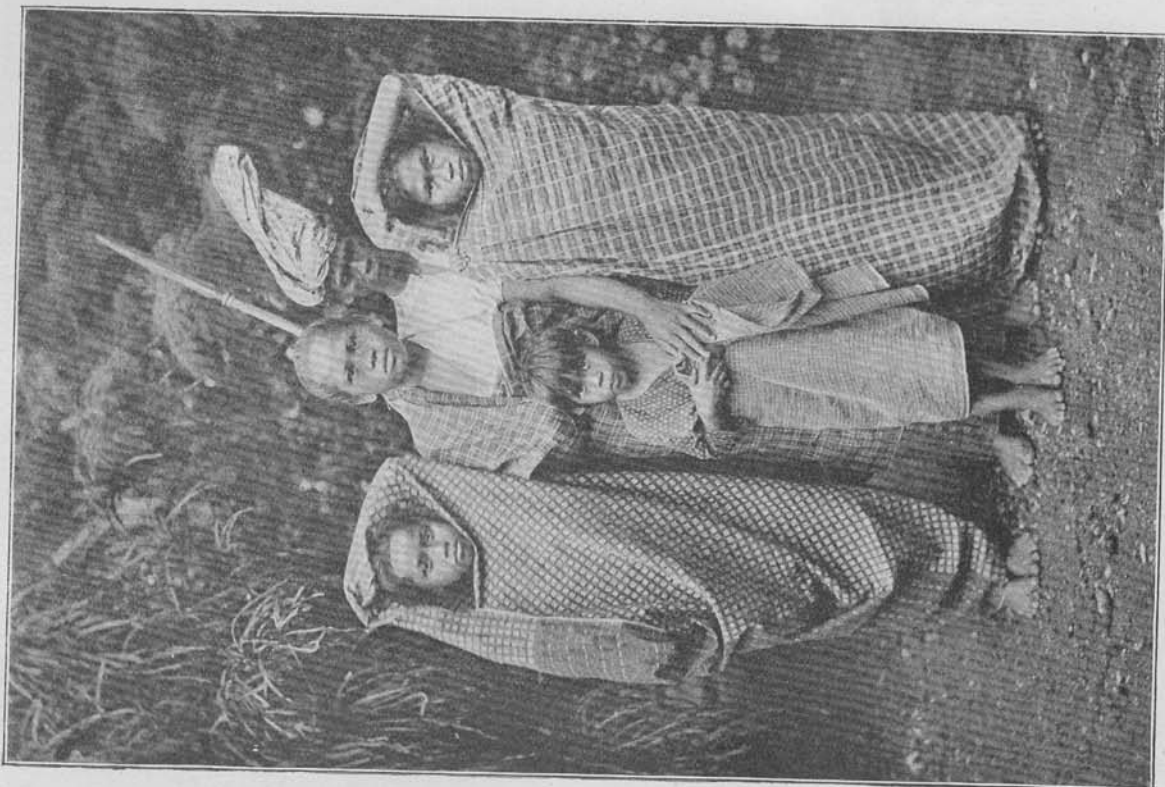
* * *

Kolem „Flensburgu“ kotvily četné čluny a přesvědčovaly mě, že jsme v kraji perlolovců. Každou chvíli spouštěli se lovci do mořských hlubin a každou chvíli opět se z hladiny vodní vynořovali. Všickni potápěči byli vystrojeni na lov oděvem kaučukovým a mohli sbírat perlorodky na dně mořském v hlubinách, jež v těch místech měřily až 30 sáhů. Do vod mělkějších vrhávají se potápěči pouhým skokem a vracívají se na povrch s vylovenou kořistí asi v minutě.

Velitel perlolovecké bárky mi vypravoval, že lov v malých hlubinách je pro každého snesitelný, ale spustili se nováček v potápěčském oděvu do vod hlubších, nařiká z počátku velice a přivyká svému povolání jenom znenáhla. Mnohý potápěč pozbývá za velkého tlaku vzduchu a vody až smyslů a omdlívá. Ustane-li potápěč pracovati ve větších hlubinách na delší dobu, může ponořovati se do hlubin zase jenom až po delším a znenáhlem cviku.

Potápěčské zaměstnání jest živnost namáhavá a působí škodlivě. Zvláště mnoho trpívají plíce. Tuberkulosa jest mezi potápěči chorobou častou.

Josef Kotěnský: Cesta k prouinožcům. II.



Jak se odívají goanské ženy na Celebesu.

Žraloků se potápěči nelekají, ač se jich tam prohání na tisíce. Slyšel jsem z úst samých perlolovců, že až posud nebyl žádný potápěč žralokem napaden. Zdá se, že žravá ta šelma mořská bojí se šumu, jenž se blízko bárky od čerpacích strojů stále šíří.

V archipelu prince Waleského loví se perlorodky hlavně pro silné skořepiny. Větší perly objevují se v nich zřídka. Slabší perleť mívají perlorodky z vod cejlonských, ale za to bývají lepší jejich perly.^{*)}

Střediskem vývozu perleťového jest Port Kennedy, čili Thursday Island. Roku 1899 vyvezlo se odtamtud skořepin asi za dva a půl milionu korun. Perleť, trepank a želvovina jsou hlavním vývozním zbožím řečeného kraje.

Nežli vyloví jedna bárka tunu perlorodek, projde zhusta celý měsíc. Na tunu jde asi 800 mušlí a cena její jest 3000 korun.

Loviska perleťových mušlí jsou v okolí Čtvrtečního ostrova den ode dne chudší, a proto vydávají se perlolovci za těžbou perlorodek až ke břehům Nové Guineje. Jednoho času zaměřili až do vod Sundajských ostrovů, ale vrátili se s nepořízenou, poněvadž holandská vláda nedovolila tam užívatí přístrojů potápěčských, obávajíc se, že by byli Javanci ve svém prostém lovu valně zkráceni.

Perlorovectvím zaměstnávají se v okolí Čtvrtečního ostrova, hlavně barevní potápěči. Počet perlolovců páčí se na 500. Viděl jsem tam Žaponce, Číňany, Malajce, Čingalce a černochy australské. Za sčítání lidu bylo zjištěno na Čtvrtečním ostrově asi 40 národností. Roku 1900 žilo na malém tom ostrůvku 1400 obyvatelů, z nichž bylo 385 Žaponců. Poslední dobou změnily se poměry v neprospech osadníků barevných, zdali však také ve prospěch perleťářského vývozu, rozhodne nejbližší budoucnost.

* * *

Zastávka naší parolodi trvala ve vodách Čtvrtečního ostrova jenom tak dlouho, dokud jsem si neprohledl lovení perlo-

^{*)} Dle posledních výzkumů, jež uveřejnil H. Jameson ve zprávách zoologické společnosti Londýnské, vznikají perly v takových perlorodkách, které jsou stíženy jistými druhy červů. Neúhledné perly vápnité vznikají tím, vnikne-li mezi měkkýše a jeho skořepinu třebaš jenom zrnko pískové.

rodek. Hned na to byla vyzdvížena kotev „Flensburku“, a parolod plula podél ostrova nazvaného Boby Island a doběž známého již starším plavcům, kteří odevzdávali tam poštu. Maják na ostrově postavený ostával nám potom ještě dlouho na očích. Kurs „Flensburku“ směřoval skoro přímo k východu. Do Makasaru měli jsme 830 nám. mil čili přes 4 dny plavby.

Když proplula parolod pustým mořem Harafurským, oživeným jenom houfy létavých ryb, vycházely na obzor zase četné ostrovy.

Večerem dne 15. dubna spatřil jsem ostrov Leikor, trochu severněji vynořoval se z vod hornatý ostrov Moa, dále na západ Letti a naproti němu Besi.

Dne 16. dubna ostávaly nám stále po levici severní břehy ostrova Timoru, náležejícího dílem Portugalcům, dílem Holanďanům, téhož dne minulí jsme ostrov Kambink, Babi, Ombaai čili Allor a Pantar, na večer viděl jsem šoptiti při 7° 48' j. š. vulkán Kombu obstoupený kolem mořem a vysoký asi 500 m., dne 17. dubna zjevil se nám ostrov Flores, a za časného rána dne potomního očekávali jsme v přístavě Makasarském zdravotní prohlídku. Zdravotní důstojník brzy se dostavil, představitel se mi jakožto doktor Hoffer, vyslechl s radostí zprávu, že jsem krajanem dra. Czurdy a dra. Pavla Durdíka, někdejších lékařů ve vojenských službách Holandské Indie, vyžádal si mou návštěvu, a za chvíli procházel jsem se ve stinné aleji města Makasaru.



nými druhy komářího rodu *Anopheles* způsobujícího hrozné choroby malarické*) chránění, protože odpočíváme na lůžku, jež jest vždycky opatřeno moskytiérou (malajsky klambu), to jest sítí, kterou komáři nemohou proniknouti. Jen tak můžeme zameziti, že naše krev nebude mikrobry přenášeny sosačkem moskytů nakažena a živočišnými těmi příživníky stále se rozmnožujícími snad po dlouhá léta ničena. Štěstí ještě, že v nejhorším tom případě kyte nemocnému stíženému zhoubnou malarií jediná spása: jistým jedem proti malarickým parazitům osvědčil se blahodárný chinin. Lék ten počítal jsem tedy za putování v tropických krajích mezi nejdůležitější medikamenty své příruční lékárny a opatřil jsem všechna zavazadla dárkami půlgramovými a gramovými hned na počátku své cesty.

* * *

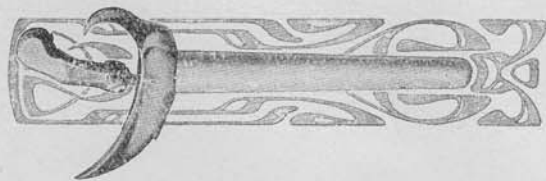
Okolí mého příbytku učinilo na mne dobrý dojem. Také celé město překvapuje mile cizince a malá průvodní knížka po Holandské Indii**) mluví pravdu, tvrdí-li, že pohled na Makasar je pěkný, a že se domníváme býti spíše v Evropě nežli v indickém přístavě: *De aanblik is vroolijk, levendig en fraai, hij doet meer denken aan een Europeesche dan een Indische zeehaven.*

Každým krokem narážíme na nové mravy a zvyky, a třeba osvojevati si způsobu života platné pro všechny kraje Holandské Indie. Budeme vstávati denně již před pátou hodinou ranní, polévati se v lázních chladnou vodou, procházeti se v nedbalkách***) a na bosu v trepkách po nádvoří, srkati

*) Das Malariafieber, dessen Ursachen, Verhütung und Behandlung. Von Ronald Ross. V Berlíně 1904. Německý překlad od Müllendorfa. Za záslužnou tuto práci dostalo se autoru r. 1902 Nobelovy ceny.

**) Reisgids voor Nederlandsch-Indie samengesteld op nitnooding der Koninklijke Paketvaart Maatschappij door dr. J. van Bemmelen. V Batavii 1896.

***) Nedbalkové oděv, zvaný všude v Holandské Indii pajama, přinášející do hotelů na prodej obyčejně Čiňané. Pajama obsahuje spodky o šesti letech nohavících a kazajku zvanou kabaja. Úbor ten prodává se po 1 až 2 hol. zl. Košile se z rána nenosí. Dámy nosivají z rána kazajku a zahalují spodní část těla do pestrobarevné plachetky, jež pak vypadá jako sukně a slove sarongk (sarong). Viz přílohu 38.



V malajském souostroví.

Zprávu, že parolod „Flensburg“ zdrží se v Makasaru několik dní, vyslechl jsem z úst kapitánových s velikou radostí. Agent paroplavební společnosti oznamoval, že má pro loď mnoho kávy, koprý, kopálu, muškátových oříšků, hřebíčků, koží, rotanu čili španělského rákosu, želatiny, skořápek z perlorodek a indických koutoučů (*Trochus niloticus*), potom několik beden rajek, a že zboží pro vývoz připravené sotva bude dříve naloženo než za tři dny. Již když přiblížovala se loď k nízkému pobřeží ostrova Celebesu, a když za ranního svítání vynořila se v dáli na obzoru nejvyšší hora jižního ostrova (Lompo Battang 3042 m.) jako uhel černá a obstoupená věncem nižších kopců, přál jsem si v duchu: Kéž bych mohl pobýti na Celebesu delší dobu.

Za bydliště vyvolil jsem si v Makasaru skrovný „Marné hotel“. Po lepším přístřeší cizinec tam marně touží, ale na Celebesu ještě ani nedojde prý v hlavním městě jižního Celebesu ještě ani hned tak. Nicméně byla mi vzdušná světelnice makasarského hostince s výhledkou do stinné aleje stromů makasarských přece jenom milejší nežli dusná a horká kabina naší lodi.

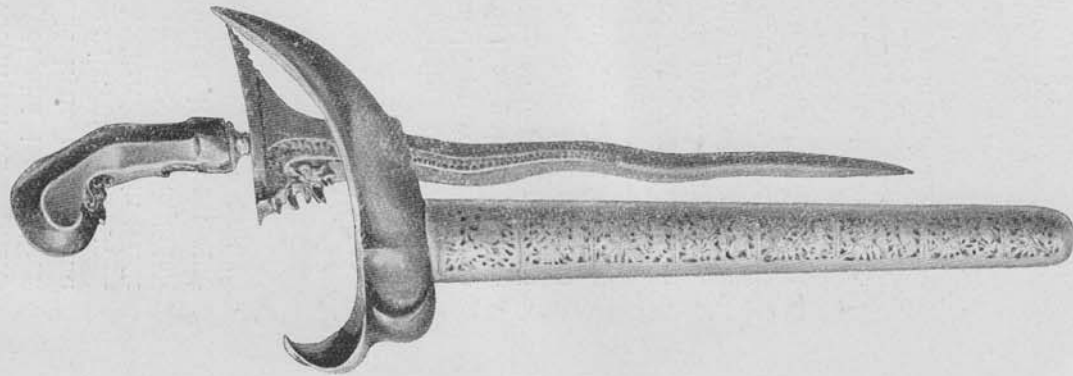
Nocovati na parolodi při pobřeží vyhýbal jsem se, kde jsem jen mohl, a ušel jsem tak mukám, jichž by mne kousaví moskyti sotva byli ušetřili. V hotelu jsme však před nebezpeč-

do sebe pro občerstvení trochu kávy nebo čaje, podnikají i delší vycházky bez klobouku v kalikových spodkách a kalikové kazajce a bílých střevících, navrátíme se do svého příbytku, nežli se vznese nad kraj slunce, a oddáme se nejhorlivější a nejpříjemnější práci až do té chvíle, nežli bude připravena maštitá snídaně.

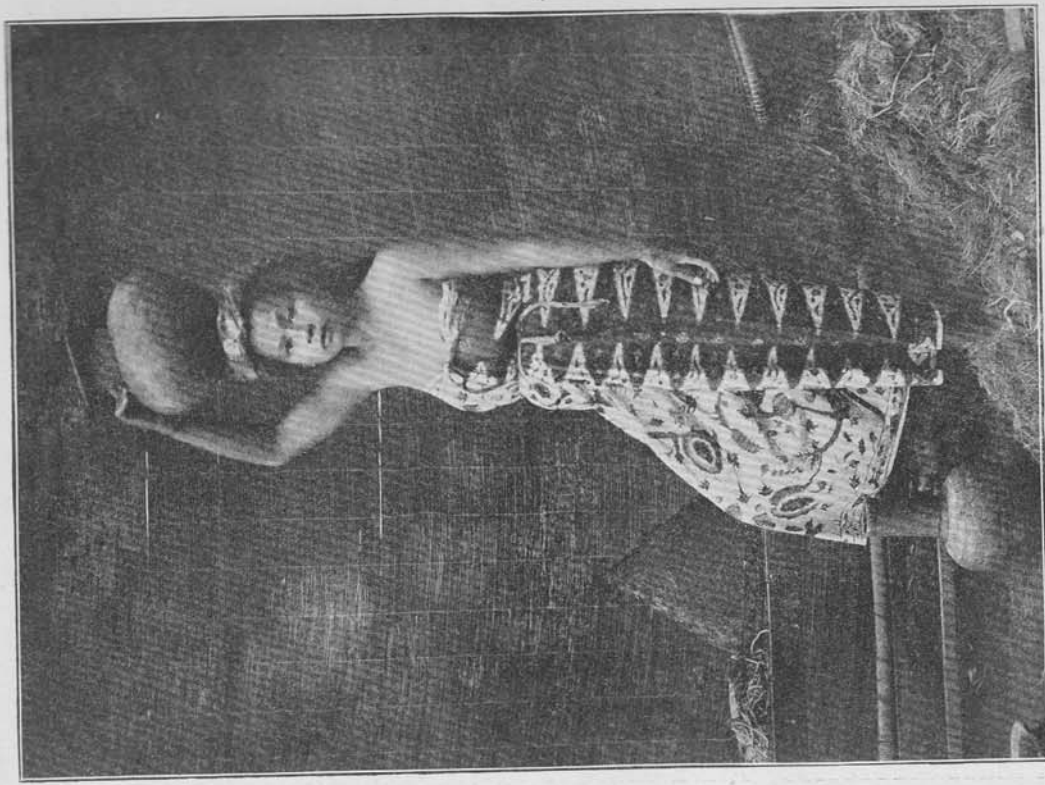
K lázním přiléhají klosety. Vypadají zcela jinak nežli zákoutí toho druhu v ostatním světě. Sedadla bývají zhusta mramorová. Batterie lahví od vína šampaňského nebo burgundského pěscházívá v tom zátiší nikdy. Většina lahví jest naplněna vodou. O plnění stará se podomek. Nováček v holandských osadách láme si obyčejně hlavu, k čemu ta řada butylek, polepených snad ještě etyketami francouzských vinařů, a přijímá v tom poučení od osob zkušenějších. Teprve potom dovídá se, že očista vodou pokládá se v horkých koloniích holandských za nejzdravější a všeliké prostředky jiné mohly by sliznici konečníku příliš podrážditi a přivoditi snad i bolestivou chorobu.

Snídaně bývá vydatná. Ryba scházívá zřídka.

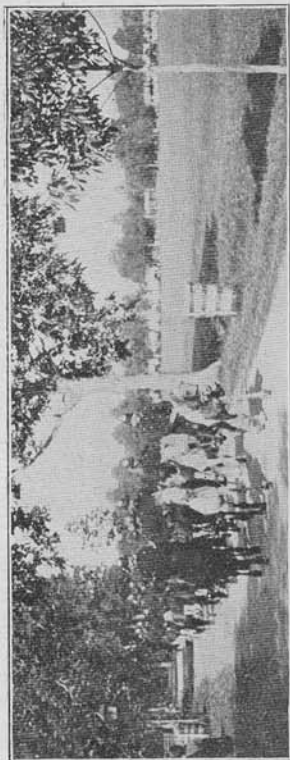
O polednách předkládá se maso s nezbytnou rýží a pepnou omáčkou. Tabule ta slove proto holandsky rijsttafel. Pokrmy zapíjíme buď čajem nebo červeným vínem, nebo sodovou vodou smíšenou s nějakou lihovinou. Ledu bývá vždycky s dostatek. Starší lidé dopřávají si po jídle trochu odpočinku a po dřimují v lenošce. Po siestě pívá se



Javanská dýka (kris) a její pochva.



JAVANKA PŘIODĚNÁ SARONGEM.



Návrat z ranního cvičení v Makasaru.
Fotoграфoval strážmistr Herzog.

opět čaj nebo káva. Zvykem bývá, že i v této době užívají mnozí chladivé lázně.

Večer chodí se na návštěvu. Kdo jen trochu může, užívá vlastního nebo najatého povozu. Konati návštěvy za parného dne nebývá slušno. Večeře (avondtafel) předkládá se pozdě. Hosté dostávají se k ní v salonním úboru. Páni oblékají na se frak nebo lehčí a kratší kabátek, zvaný prostě smoking.

* * *

Holandské panstvo pohybuje se teď v Makasaru zcela bezstarostně, ale do vnitř ostrova odvažuje se málo kdo. Z opatrnosti vyhýbají se nitrozemí zvláště příslušníci stavu vojenského. Ani teď není ještě radno vyvolávat zbytečné spory s obyvatelstvem domorodým. Proto jsou vědomosti o Celebesu dosud velmi skrovné a obmezují se hlavně na pobřeží. Holanďany stálo panství na Celebesu mnoho bojů, ale když vypudili z ostrova své soupeře portugalské a uzavřeli výhodné smlouvy s domácím knížaty, nabyli konečně pevnější půdy. Dvě pevnosti v Makasaru postavené a označené jménem Rotterdam a Vredenburk zachovávají dřívější svůj ráz až do posud. Dělová rána vypalovaná pátou hodinou ranní otřásá celým městem a probouzí vojsko složené z domorodců i bě-

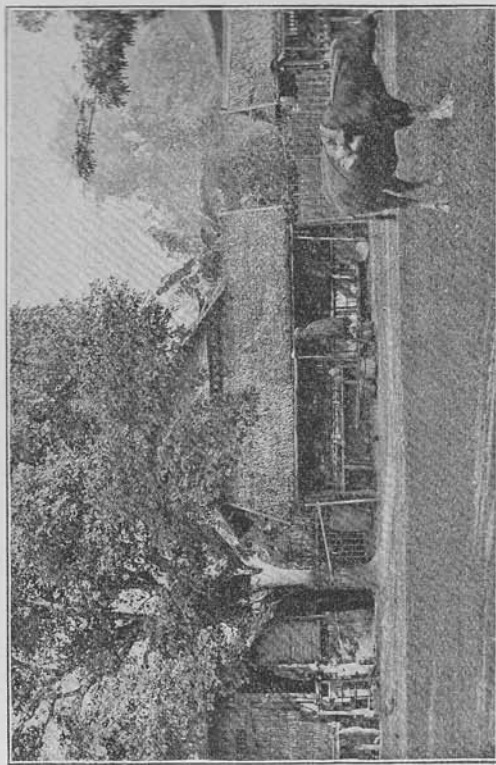
lochů k novému životu. Pro všechny případy má každý schopný Evropan usazený v Makasaru pohotově výzbroj, aby mohl vystoupiti v pravou chvíli jako zeměbránc a hájiti koloniální zájmy proti vzpourám domorodého lidu. Všech bělochů počítá se v Makasaru pouze asi dvacátý díl veškerého obyvatelstva, odhadovaného na 20.000 duší. Číňanů vykazuje město skoro třikrát tolik co Evropanů. Jádro lidu tvoří národové malajští, a to mohamedánští Makasarci a Buginci (holandsky Boegis), kteří jsou dobrými mořeplavci a spolehlivými vojáky.

* * *

Svrchovaný pán holandské osady celebeské, guvernér van Hovell, má svou residenci blízko pevnůstek, a neměl jsem tedy za svého pobytu v Makasaru ke svému protektoru daleko. Jméno barona Hoevella znal jsem již z národopisných prací literárních, uvěřených občas v odborných listech, jako jest „Internationales Archiv für Ethnographie“, a proto navštívil jsem guvernéra s plnou důvěrou a s nejlepší nadějí, že mně zprostředkuje audienci u krále sousední říše, jejíž jméno Goa.

Guvernér van Hovell prožil v Holandské Indii několik destiletí, byl residentem na ostrově Amboině a zastává místodržitelství úřad v Makasaru snad až do dneška. Dokud byl na Amboině, měl pevný úmysl opustiti výnosný úřad residentský, aby se mohl věnovati ve své vlasti profesuře národopisu, ale na konec přece ostal i na dále ve službách koloniálních.

Guvernér van Hovell přijal mě ve svých salonech co nejlídněji, podělil mě otisky svých publikací, zapůjčil mi ke studiu domácích poměrů holandské spisy a přislíbil mi, že vyšle posla na dvůr krále goanského, abych mohl býti od něho přijat ještě nejbližšího dne z rána. Za průvodce nabídl mi svého tajemníka, míšence krve evropské a buginské, jenž kromě makasarštiny mluvil také holandsky, a byl ochoten doporučiti mě residentovi v Menadě, kdybych se odhodlal vykonati plavbu západním pobřežím a navštívit také severovýchodní poloostrov, zvaný Minahassa. Guvernér líčil mi oby-



Na silnici u residence krále goanského.

vatelstvo tohoto kraje velmi vábně a vypravoval, že teprve pěstění kávovníku učinilo z někdejších hlavorubců a pověřlivých kanibalů lepší lidi. Jak však vypadá příroda v samém srdci ostrova Celebesu, že třeba vyčkati zpráv odvážných cestovatelů.

* * *

Po svém návratu ze světové pouti dočetl jsem se, že se pošťestilo dostati se až do nitrozemí Celebesu oběma statečným strýcům Sarasimům, a že dr. Fritz a dr. Pavel Šarasin ve zdraví navrátili se do Makasaru. Zpráva obou Švýcarů byla uveřejněna v makasarských listech dne 5. listopadu 1902 a zní asi takto: „Výprava naše nastoupená od severu středem na jih skončila šťastně, ale bez pomoci guvernéra van Hoevella nebyli bychom mohli dále postupovati, protože nám v tom bránila domácí knížata. Naše cesta trvala půlčtvrta měsíce. Přes sto nosičů nás provázelo. Čtyřicet z nich bylo najato již v Makasaru. Prvního dne dorazili jsme do hlavního města

knížectví Sigijského. Zástupce knížete nás vyprovázal po dva dny. Horský kraj se nám velice líbil. Obyvatelstvo žije v něm hustě pohromadě. Tím krajem táhli také pánové Kruijt a Adriani a seznámili nás písemně s přírodou již r. 1897, pro-
niknuvše jako první Evropané až do Kulavi, kam také my se dostali. Obyvatelstvo náhorní roviny Kulavijské vívalo nás sice udiveně, ale chovalo se přátelsky. Někteří domorodci nechali se i fotografovat.

S několika nosiči makasarskými navštívili jsme jezero Lindujské dlouhé asi 8 km. Vysoké hory je obstupují. Vý-
zkum jeho zvířeny držel nás na místě několik dní. Krajina jest velmi zdravá, položená asi 1000 m. nad mořem. Jednotu bude tam asi znamenité sanatorium klimatické.

Navštívili jsme také jezerní ostrůvek, jež vyhlédli si oby-
vatelé za pohřebiště. Dřevěné domečky byly však té doby prázdny. Živo je tam jenom o pohřebních slavnostech. V dom-
cích stály dřevěné rakve. Knížecí rakve vynikaly krásnou řezbou.

Když jsme se z výletu navrátili do Kulavi, marně sháněli
jsme se po lidech, kteří by se nám propůjčili za nosiče. Nikdo se nehlásil. Báli se, aby prý nepřišli na cestě o hlavu. Po-
hlaváři všelijak se vymlouvali, jen aby nemusili nic pro nás učiniti. Proto byli jsme přinuceni nastoupiti zpáteční pochod
a přišli jsme po třech dnech z Kulavi do Sakedi. Pomoc gu-
vernérova prospěla nám tam tou měrou, že jsme vytáhli se
128 Makasarci do Kulavi znovu. Za této návštěvy vyhýbali
se nám domorodci z daleka, my však táhli bez překážky krás-
ným krajem k veliké řece, jejíž jméno Koro. Osad bylo při
řece velmi málo. Poznali jsme vesnici Gimpu a Topipikoro.
Potom přišel nám vstříc již vládní komisař s průvodem. Vy-
šel z Paloppa, se zásobami potravin. Obyvatelstvo vívalo nás
v tom kraji již zase ochotně a přinášelo na důkaz přátelství
rýží, vejce a banány. Kroj jejich vypadal zajímavě. Všichni
byli vyzdobeni náušnicemi, náramky a rudými péry a vyzbro-
jeni kopím a mečem.

Další pouť vedla nás lesnatou končinou povýšenou nad
moře 1900 metrů. Vsi, do nichž jsme přišli, byly opevněny
valy a bambusem. Místy viděli jsme lidské lebky a četné
skalpy, jednou dokonce i čerstvé stopy po lidské krvi, kterou

obyvatelé natírají kůly. Bývat v té zemi zvykem lidí ve válce
zajaté zabíjeti a posilovati se jejich krví, masem a mozkem
k udatenství.

Teploty v horských výšinách byly nízký. Místy klesl
teploměr v noci až na 11°C. A přece neleží kraj Lebonský
ani 1000 m. nad mořem.

Dne 3. října dostihli jsme šťastně Paloppa*) a dne 20.
téhož měsíce připluli jsme v nejlépeším zdraví do Makasaru.“

* * *

Samá ochota byli také všickni evropští obchodníci usedli
v Makasaru již od mnoho let. Mnoho nejednodušších domů
obchodních náležejí Němcům. Řeklo se mi, že mají vrch nad
samými Holanďany. K pěknému jmění dopomohl si tam
milý pan Völkers, jenž jest hlavním vývozníkem perleti. Ně-
mecký konsul Becker zbohatl zase vývozem kávy. V jeho
skladištích poznal jsem drobné škůdce kávových zrnek. Byli
to malí broučkové, kteří umějí čile skákat a létati, rozhráb-
neme-li rukou zboží, do něhož se dali. Slyšel jsem, že napadají
jenom nejlepší druhy kávy a že jsou s to zničit i nejtvrdší
semena tak, že z nich zbude jenom pouhý prášek. Láhev
takových živých škůdců dal jsem dopravit s příslušným množ-
stvím kávy do Prahy, a přítel dr. Nickerl choval je po sedm
měsíců, načež všickni pošli. Ve spisech entomologických znám
jest tento druh broučků jakožto *Araeoderus coffeae*.
Nejednou objevil se již také ve skladištích kávových v Evropě.

Drobnější obchody jsou hlavně v rukou Číňanů, kteří
zbudovali si v Makasaru pěkné buddhistické božišťe plné dra-
žích výzdob vytesaných ve tvrdé žule. Mnozí z nich vyvázejí
ve velkém trepanku, jiní pak ptačí kůže k výzdobě damských
klobouků. Modistky francouzské platí za kožky s nádherným
peřím mnohem více, nežli by mohl za ně dáti přírodozpytec.
Nejdříve platí se v Makasaru kožky rajců, přivážené tam
z Nové Guineje a blízkých ostrovů. Obchodníci čínští znají
všecky vzácné druhy havranovitých těch opeřenců a žádají

*) Mapu vykonané cesty obou Sarasinů uveřejnil Geographen-Kalender.
V Gotě 1903.

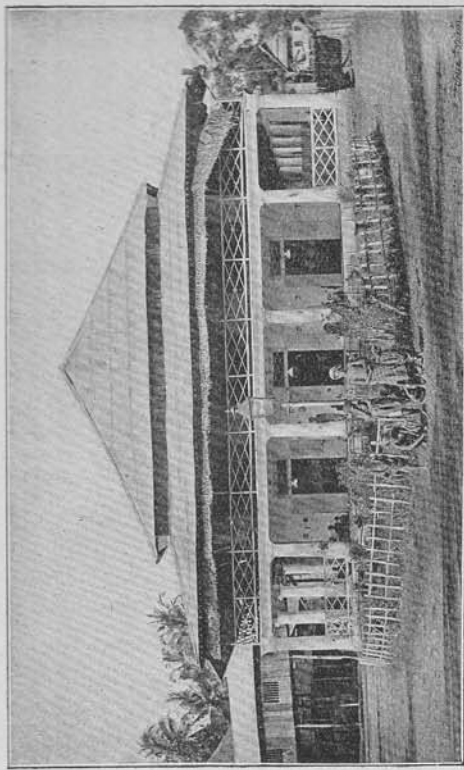
za nejvácnější rody a druhy i několik set holandských zlatých. Mnohem laciněji lze u nich koupiti samičky, jimž příroda odepřela nádherného pěti skoro úplně, propůjčivši skvělou výzdobu rajskou toliko samečkům.

V Makasaru ptal jsem se také po oleji, jenž obdržel od celebeského hlavního města své jméno, ale sháněl jsem se po něm marně. Vyšel prý již jako osvědčený prostředek pro vzrůst vlasů z mody a napodobí se v Evropě z rozličných olejů jiných. Pravý „makasarský olej“ tlačil se původně ze semen východoindického stromu, jehož jméno Schleichera trijuga.

V jednom obchodě nabízel mi Číňan tři ochočené kasuáry z ostrova Ceramu (*Casuarus galeatus*) a žádal za každého jen 20 zlatých. Jinde měli na prodej nejnádhernější holuby světa přivezené z Nové Guineje a vykrášené skvělou korunou (*Goura coronata*), potom podivuhodné tabony a prapodivného vepře babirusu, jenž neobjevuje se nikde jinde na zeměkouli, než pouze na Celebesu a v nejbližším okolí. Tvor tento uvádí se s mnohými jinými živočichy, at ssavci nebo ptáky, brouky a motýli, za významný doklad, že fauna ostrova Celebesu liší se nápadně od zvířeny, jež ožívuje Borneo, Javu a Sumatru na straně západní a Moluky na straně východní, a že jí přísluší zvláštní místo mezi veškerým tvorstvem celé zeměkoule, což dovodil již podrobně přírodopysvec Wallace.

V obchodech čínských bývá živo dlouho do noci a zlatníci a pradláři pracují snad bez ustání. Nahlédněte do jejich dílen o hodině dvanácté noční nebo ještě před svítáním a zastanete copatě syny nebeské říše v ustavičné práci a těžete se v duchu, kdy ti lidé vlastně spí. V domácnosti jejich můžete zřítí malé oltáře ozářené lampičkami a svíčkami a vyzdobené kvítkem uctění památky Buddhovy nebo z vděčnosti k zesnulým rodičům.

Za to však bývá čirá tma ve čtvrti, v níž jsou usazeni Makasarci. Západem slunce končí domorodci své dílo jako všickni moslimové a zatarasují se ve vzdušných domcích svých jako v nějaké pevnosti, jakmile rozlehne se městem střelná rána vypalovaná z děla každého večera o 8. hodině. Té chvíle bývá pak zase neživěji v besedě (*Societeit*), jež jest dosta-



Residence krále goanského.

veníkem všech předních osadníků. Ke společenským schůzkám přicházejí a sjíždějí se páni i dámy v salonním úboru, pijí chladivé nápoje a obveselují se při zvucích vojenské hudby. Členové besedy platí měsíčně 5 zlatých na vydržování domu a číatárny, a hostí tam uvedené hosty na svůj účet.

Večerem vylézají z úkrytu také tisíce ještěřice rodu gekonů, vnikají skulinami do salonů světlem ozářených, vrčí a mlaskají, běhají hbitě po stěnách, užívajíce při tom přisavných destiček prstních, loví mušky a mřuky, zbavují nás kousavých moskytů a odvažují se často až na samý stůl, aby si odnesly kousíček cukru. Pamlsku toho dopřáváme jim velmi rádi a budeme nakládati s jasnookými ještěřicemi jako s nejlepšími přáteli domu. V Indii těm tvorům nikdo neublíží, a nikdo se jich také nebojí, protože jsou hotová nevíňátka. Ale vedou-li boj o samičku, potom stávají se gekoni hotovými krvežíznivci, ukusují svému soupeři mrštný ocásek, přišerně ho zohavují a odvádějí si vítězně svou vyvolenou.

Čilým gekonům brzy jsem v ložnici uvykl a naslouchal jsem jejich tikání za noční temnoty jako cvakání hodin. Z té příčiny říkají Malajci gekonům tiktak.

Střelná rána probudila mě z ranního spánku, a ve chvíli na to zaznívaly v ulicích polnice a bubny a svolávaly obyvatelstvo k vojenské paradě, odbývané k uctění svátku manžela mladistvé královny holandské.

* * *

K vojenské přehlídce provázené hlučnou hudbou dostavili se všickni hodnostáři a všecko panstvo celého města. Elementních ekvipáží byla nekonečná řada. Ze všech stran zněly pronikavé píšťaly sluhů usazených na kozlíku, aby se lidé vyhýbali a šli s cesty. Dámy přijely v lehkých a skoro průhledných toaletách. V nejednom kočáře seděli také Číňané se spuštěným copem. Až bude po slavnosti, stočí si každý zase svůj copánek pěknou stuhou vykrášený kolem hlavy, aby mu při práci nepřekážel.

Pořádek udržovalo mnoho policejních strážníků, oděných v modrém šatě a vyzbrojených holi a šavlí. Všickni byli bosí. Rovněž na boso vykračovali si domorodí vojíní.

Jezdci přijeli na bujných hřebcích a měli co dělati, aby udrželi drobné ty konfky na uzdě. Bujarosti ořům valně však ubude, až jen je jezdcí několikrát po rozlehlém cvičišti proženou a váhou svého těla unaví. Již po několika evolucioních šinul se všem vojínům pot s tváří a zmokřil těžkou uniformou jejich. Marně volá se, aby vlněný oděv vojínů byl v Holandské Indii jednou již odstraněn a vyměněn za přiměřenější úbor tropický podle vzoru anglického nebo německého.

Po přehlídce vojska doprovázel jsem mužstvo do kasáren. Strážmistr kavalerie, ochotný pan Herzog, byl mým průvodčím. Vypravoval mi, že sloužil dříve v armádě rakouské a že zná dobře Vysoké Mýto, kdež ležel kdysi se svou posádkou. Tázal se mne pak, znám-li ze Smíchova Šebka, jenž slouží v Holandské Indii skoro dvacet let, maje za ženu Timorku. Byl prý dříve u myslivců v Praze a nyní že zastává službu ubytovatele na ostrově Bandé, zamýšleje podívat se co nejdříve do své vlasti.

Po několika letech spatřil jsem zase kasárenský život v Holandské Indii a slyšel jsem všecko chválu o ženách domo-

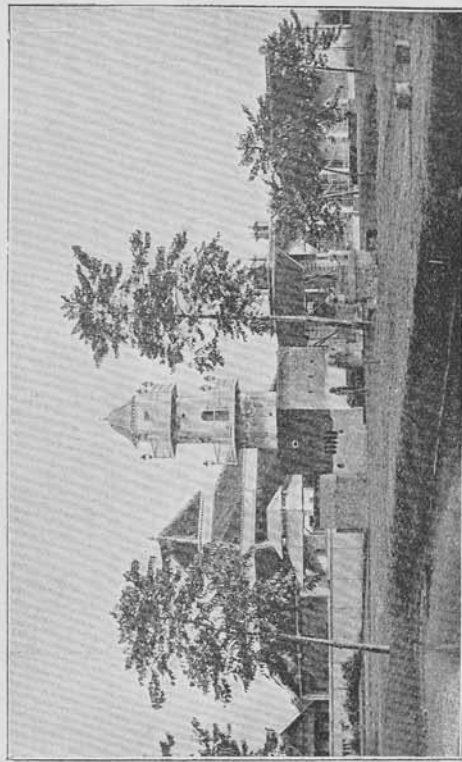
rodých vojínů. Také v Makasaru přebývá domorodý voják v kasárnách vždycky s něžnější svou polovicí, jsa jí věren tak dlouho, dokud ho jinam nepřeloží. Z dětí vzešlých z dočasného toho manželství bývají prý nejlepší vojáci a vychovávají se na státní útraty. Prvého vzdělání dostává se jim v kasárenské škole.

Kantýny vystrojeny jsou velmi účelně a vždycky vzdušné. Poddůstojníci bavivají se ve své kantýně hrou v kulečnick a navštěvují v prázdné chvíli pilně čítárnu.

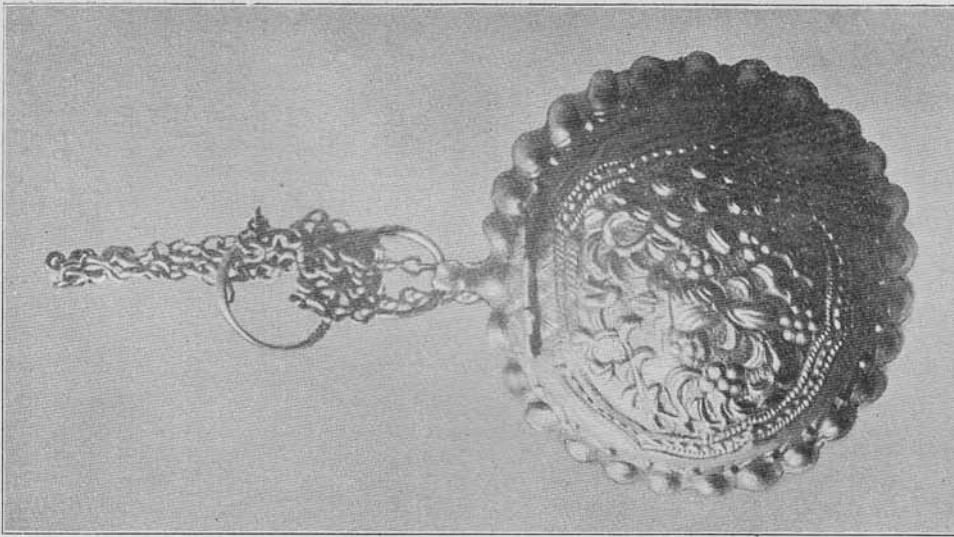
Méně vábné práce v kasárnách obstarávají trestanci. Domorodý voják slouží až 25 let, načež má nároky na výslužné.

V konímách vypadalo to všecko jako na sloupku. Všickni konici jízdní jsou samí ohniví hřebci. Jenom do kočárů zapřahují se klisny. Makasarští koně mají zvláště dobrou pověst. Vytrvalé běhouny má ostrov Sumba, Sumbava, Rotti, Savu a Timor. Ohniví povahy jsou prý též Batakové ze Sumatry. Za dobrého koně jízdného určeného pro vojsko platí se 180—260 hol. zlatých. Místo ovsu dostávají koně v Holandské Indii rýži (ve slupkách).

Za služby ochotně mně prokázané pozval jsem strážmistra Herzoga na parolod „Flensburk“, abych ho tam pohostil mo-

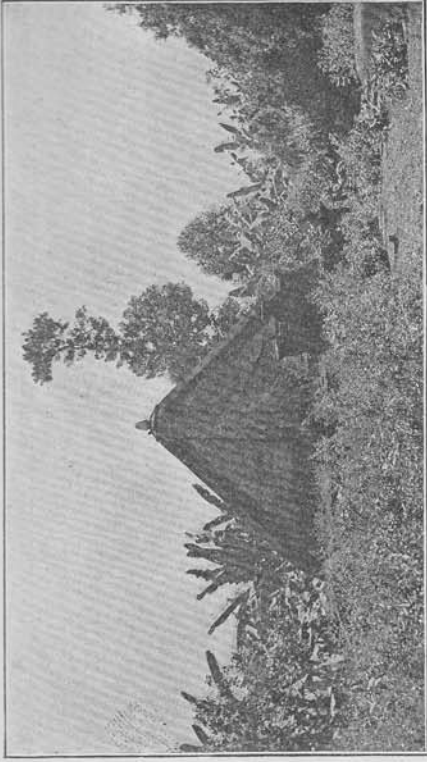


Mešita v sídle krále goanského.



Sříbřmé pouzdro na betlový list
Výrobek javanský.

kem, jehož on je velikým cítělem. V Makasaru byla nejlepší příležitost zásobiti loď zase ledem a pohostiti přátele a známé sklenkou piva dobře chlazeného. Akciová ledárna dělá v přístavním městě výborné obchody. Za libru ledu platí se v Makasaru 5 centů, tedy asi 10 haléřů.



Hrobka krále goanského.

Na památku přijal jsem z rukou svého průvodčího několik fotografií pořízených za vojenské parády. Jedna z nich představuje návrat kavalerie ze cvičení (str. 455.). Jiné snímky tuto reprodukované zakoupil jsem u bývalého ševce, jenž již dávno zanechal knejpu, šídla a dratve a raději kamery se přidržel.

* * *

Povoz, jenž nás měl odvézti ke dvoru krále goanského, vzbuzoval ve mně všecku nedůvěru. Koníci vypadali jako kočky a byli znaveni ještě od ranní parády. Také kočár byl zbědovaný a k tomu všemu ještě zavřený a tak malý, že jsme se v něm nemohli ani hnouti. Kapitán „Flensburku“ a tlumočník přidělený mi guvernérem byli mými společníky.

Slunce již hodně páliło, když vyjela naše ekvipáž z města a brala se jednotvárnou silnicí založenou mezi poli rýžovými.

Do residence krále goanského počítá se asi dvě hodiny. Dobrý mrav kázal, abychom předstoupili před mohamedánského sultána v černém úboru. Ze slov guvernérových soudil

jsem, že budeme přijati ve slyšení slavnostním, že spatříme v audienční síni také všechny prince a že budeme na konec po královsku hostěni a milostivě propuštěni.

Pro veliké vedro oblékli jsme se s kapitánem v bílý oděv tropický a umínili jsme si, že se převlékneme do úboru plesového až před samým sídlem sultánským.

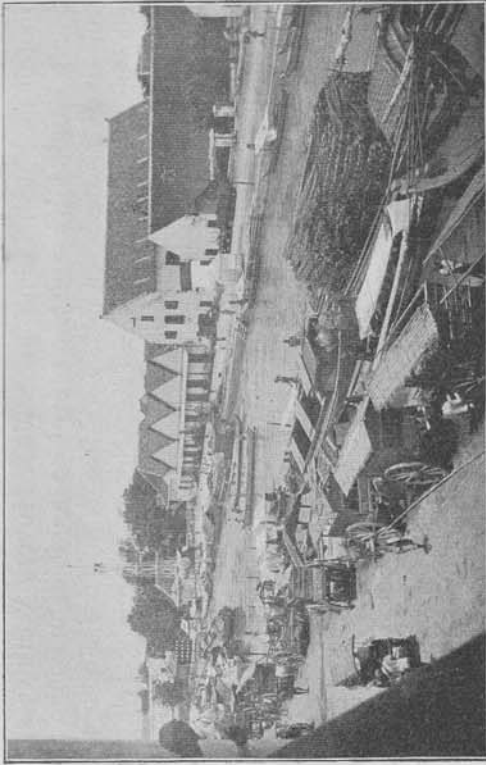
Za další jízdy objevovaly se bambusové chýše domorodců obstoupené kokosovníky a širokolistými banány. Zavodňovací stoky vedeny jsou celým krajem a oživeny zhusta skávkavými rybkami, jejichž jméno *Periophthalmus*. Na první pohled byste řekli, že jsou to žabí pulci. Sedí-li na břehu a podeprou-li se na přední ploutve jako na nohy, zdají se býti žabami. Lov takových skokanů způsobuje goanské mládeži mnoho radosti. Drobní klučínové a malá děvčátka prodlévají více v zavodněných příkopech nežli doma. Oděvu v tom věku ještě nepotřebují a prohánějí se po polích nazí. Jediným kouskem šatu drobných dívek bývá plechová ozdůbka, zastupující v malajských krajinách legendární list fíkovy (obrázek na stránce 445.). Jiné děti chytaly v mokřinách pestré váčky a nádherné motýly.

Když ukázala se na obzoru štíhlá věž bílé mešity, bylo na čase, abychom vystoupili z vozu a zaměnili šaty. Bambusové houští, zastíněné ještě mohutným stromem košatého tamarindu, hodilo se co nejlépe k úpravě audienční toalety.

Residence sultána goanského postavena jest blízko mešity. Z daleka připomínala mi starý český statek. Ze zeleného pažitou vyrůstá na nádvoří několik kokosových palm a banánů.

Tlupa goanského lidu provázela nás celým nádvořím až ke schodišti, po němž vstupuje se do vzdušné síně audienční, vyzdobené z předu řadou sloupů.

Goanský vládce přivítal očekávané hosty na prahu svého skrovného paláce s veškerými dvořany. Sám byl oděn v černou kazajku se zlatými knoflíky. Boky jeho objímala hedvábná plachetka jako načechraná suknice a dosahovala až po kolena. Lýtka mělo Jeho Veličenstvo obnažená. Zelené trepky jsou audienční obuvi jeho. Drahocenná dýka (zvaná u Malajců *kris*) s čepelí jako had se vinoucí nesměla ovšem scházeti. Jilec její bylo umělecké dílo provedené dovednou rukou



Průplav v Surabaji.

řezbářskou ve tvrdé slonovině. Nepomazanou hlavu svou pokrýl vznešený radža goanský aksamítovou čepičkou zlatem vyšívanou a připadal mi jako hostinský šenkovného domu. Podobně přioděn a vystrojen byl první rádce goanské Milosti.

Princů dostavilo se do audienčního sálu tolik, že je bylo těžko spočítati. Někteří lezli ještě po čtyřech. Byli to princové nejtěplejšího věku a zabřečeli si chvílemi právě tak, jako děti v našem českém kraji. Královský papá měl mnoho na práci, nežli všecky uplakané Výsosti utišil a pamsky je upokojil. Za takové nálady mohl jsem přednésti několik slov (přeložených do makasarštiny) a vyjeviti své uspokojení, že na své cestě kolem světa mohl jsem spatřiti také tvář mocného panovníka goanského, načež následovaly otázky, z které říše pocházím, jak se země ta nazývá, kdo v ní vládne, kam se vydám nyní a jak se mi líbí na Celebesu.

Na dané znamení proletělo potom dvoranou asi dvacet lokajů v turbanech, kladli na stoly zavařené ananasy, cukro-

vínky, koláčky, betlový pepř, cigára, cigaretky, čaj, víno a přimášli na pokyn žádané pochoutky. Hovory vedly se sedě.

Mezi tím, když radža vyptával se kapitána na jeho loď a na zboží z Makasaru právě vyvážené, mohl jsem si prohlédnouti výzdobu audienční síně. Nebylo jí mnoho. Na stěnách visely šeredné barvotisky evropských i orientálských portentátů s obrazem Bismarkovým, a podél stěn stály řady houpacích křesel dřevěných.

Chvilkami tlačily se do postranních dveří postavy ženské, ale zmizely opět tak plaše, jak se do audienční síně vyřítily. Byly to princezny a ženy sultánova haremu.

Peprného listí betlového (zvaného sri nebo krátce betel) jsme se ovšem ani nedotekli, za to však žvýkali pochoutku tu náruživě král i jeho dvořané. S přísboem betlovým králová sluha stále za králem a podává Jeho Veličenství pepřový list potřený hašeným vápnem a posypaný práškem arekovým každou chvíli. Pouzdra betlová nosívají při sobě všickni Malajci a dopřávají si při tom zhusta přepychu, kupující si betlové krabičky z tepaného stříbra. Viz obrázek na straně 464.

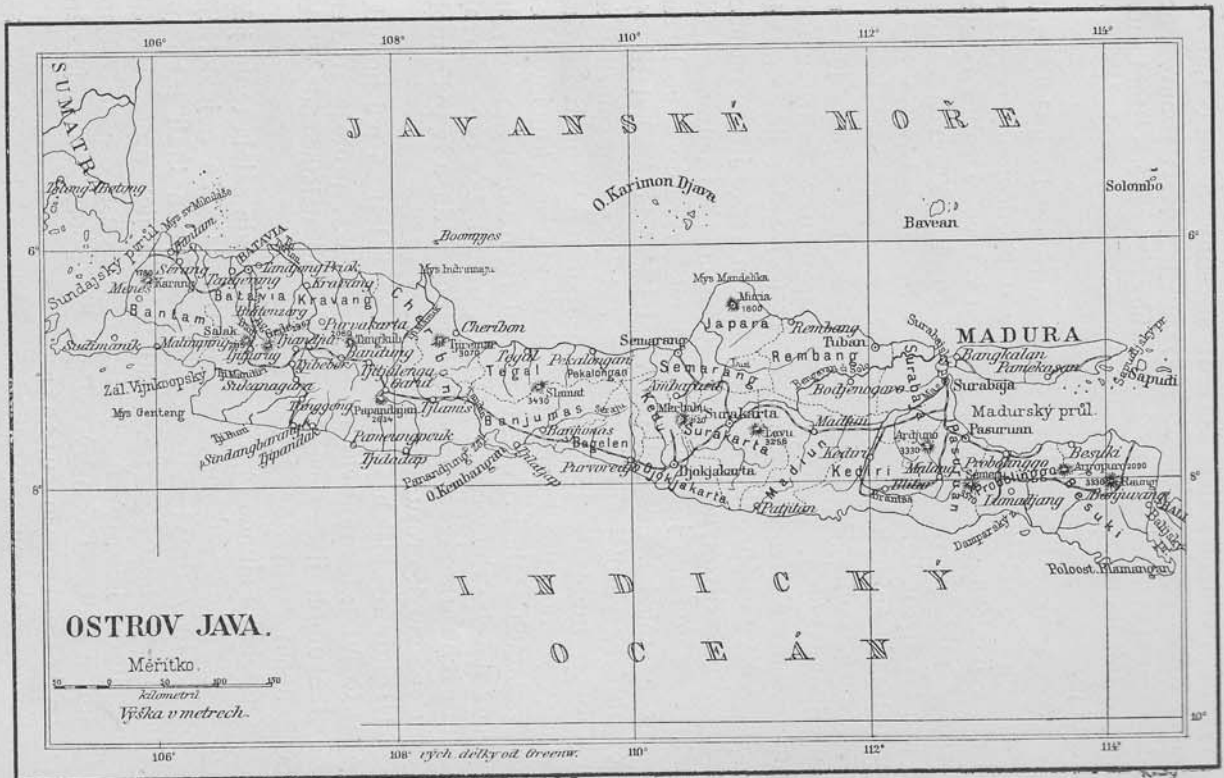
Po audienci vyprovázel nás goanský radža do mešity a propustil nás v milosti, slíbiv kapitanovi, že navštíví jeho loď příštího dne o páté hodině odpolední.

* * *

Asi hodinu cesty od residence krále goanského založili si předkové vladařského rodu pohřebiště a vyzdobili rovy zesnulých sarkofagy a památníky. Cesta k nim vede opět rýžovišti a alejí bambusů a kasuarin. Ve stínu chlebovníků prokmitaly chvillemi mezi banány chýše domorodců. Vysoko nad bambusové chaty čněly štíhlé palmy arekové, zvané pro ztepilý svůj vzrůst gazelami říše rostlinné, a po kmenech ovocného stromoví vinul se pepř betlový jakožto nejvábnější dráždilo všech národů indických. Po dnes platí tam slova pronesená již vlasteneckým Preslem: Betel žvýkají mužové, ženy i děti a krátívají si jím čas i v noci. Betel podává se též každému hosti. Zanedbání toho má se za největší nezdvo-



DÍVKY Z OSTROVŮ SAMOJSKÝCH.



řilost. Velmožové vycházejíce dávají si betel za sebou nositi. Žvýkání betlového listí červení se sliny, a ústa nabývají barvy krvavé. Prospěch toho žvýkání prý jest: voňavý dech, zdravá plet v obličejí, pysky a zuby červené, čištění zubů, uvarování hnusu ustavičným jedením ryb a zachránění od kurdějů.

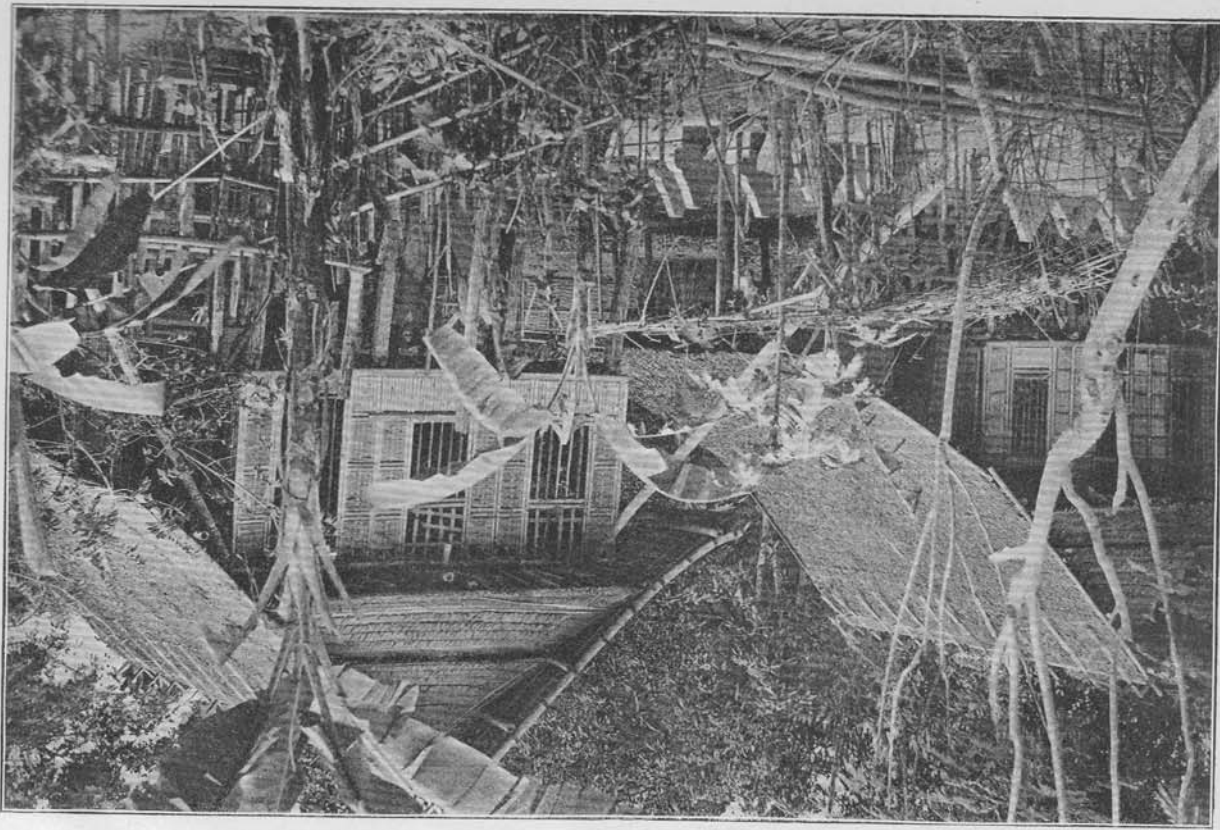
A v pravdě libují si v rybí potravě i v Goansku. Nahé děti, které vybíhaly našemu povozu naproti, neobjevovaly se u cesty jinak, než se sušenou rybkou v ruce. Drobné rybičky vyschlé jako dřevo prodávají při cestách kramáři zároveň s připraveným listem betlovým. Obrázek takového krámu představuje snímek na stránce 457.

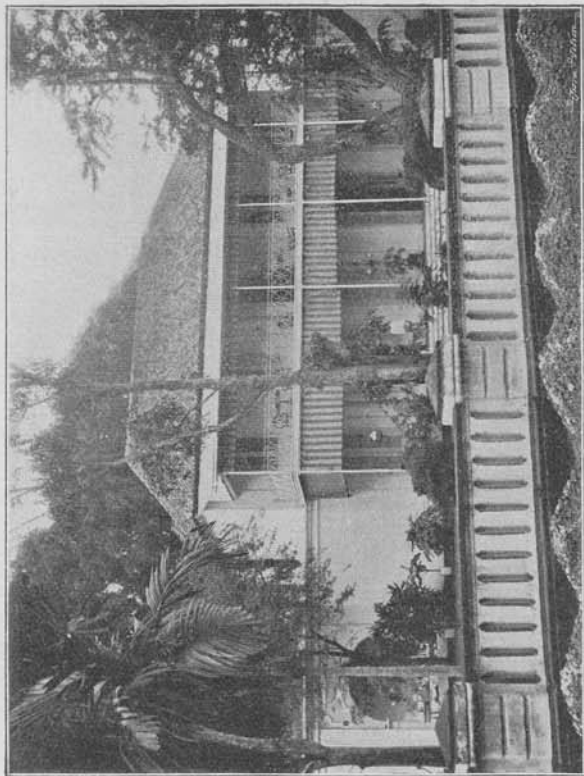
Staré pohřebiště vládařů goanských založeno jest na eruptivním kopci zarostlém nízkým křovím. S pahrbku toho mohl jsem se dívatí opět na nejvyšší vrcholek jižního Celebesu. Většina náhrobků leží na lávovém vršku již v ssutinách zakrývaných divokými banány a zdomácnělými lantanami. Na některých můžeme ještě viděti sochařské výzdoby a pozlacená písmena arabská. Ještě nejzachovalejší sarkofág byl ten, jehož obrázek vložil jsem do textu na stránce 465. Snažil jsem se, abych mohl do tohoto památníku nahlédnouti a dral jsem se již houštím ku předu. Ale k výstraze klučinů, kteří nás v patách stále provázeli, upustil jsem od svého úmyslu. Ze slov našeho tlumočníka jsem vyrozuměl, že prý se zdržuje v ssutinách sarkofágů mnoho jedovatých hadů, a že bych mohl přijíti snadno k úrazu.

Hřbitov nynějších vládců goanských leží as půl hodinky dále. Cestu k němu bylo nastoupiti pěšky, protože znavení konici nemohli již z místa a potřebovali delšího odpočinku na zpáteční cestu do Makasaru.

Odpolední slunce pražilo, a lávová půda sálala teplo jako výheň. Teploměr ukazoval ve stínu 38° C. Za nejpálčivější té chvíle byly draví svižníci nejčipernější a lítali jako polik sedlí. Ale obratní hošici goanští polapili jich přece několik a snášeli mi je zároveň se zlatými chroustky a peřestými vážkami a šidly. Goanský svižník byl potom určen jakožto *Cicindela decemguttata*.

K novovékému pohřebišti přiléhá též skrovná mešita. Byl pátek. zasvěcený den všech moslimů, a imám opouštěl





Hotel v Surabaji.

právě stánek Allahův. Plavý koník a sluha očekávali kněze před chrámem. Sluha kopím vyzbrojený doprovázel svého pána a zmizel nám brzy s očí i s imámem.

Kopím vyzbrojují se rádi všickni Goanci a zhusta ho i zneužívají. Za prudké hádky chápají se nebezpečné své zbraně a usmrcují kopím svého protivníka.

Goanský král vládne nad říší, jež má v rozloze téměř 2000 čtverečních kilometrů. Všeho obyvatelstva počítá se tam asi 60.000 duší. Ve mnohých spisech uvádí se toto království jakožto Gowa. Podrobné zprávy zeměpisné uveřejnil v Goansku poručík V. J. van Marle.*)

* * *

*) Beschrijving van het rijk Gowa door V. J. van Marle. Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap gevestigd te Amsterdam. Leiden 1901.

Goanský radža slibu svému dostal a oplatil nám návštěvu na palubě lodi „Flensburku“. Tlupa dvořeninů ho doprovázela. V patách byl mu stále sluha se stříbrnou krabicí. Ze zdvořilosti přijali jsme nabízený betel a nepozorovaně jsme pochoutku zase odložili. Kapitán pohostil vzácné panstvo kávou, čajem, suchary a doutníky, a provázek zvědavé dvořeniny všemi prostorami korábu. Krále zajímali nejvíce jíздеční koně, které měla odvézti loď do Samaranku na Javě. Potom vyprošovalo si Jeho Veličenstvo od kapitána „Flensburku“, aby mu příště přivezl pékného chrta, jehož by rád užil při lovu jelenů. Tento sport pěstuje goanský král náruživě, ale neloví té vysoké zvěře zbraní střelnou, nýbrž zmocňuje se kořisti lasem. Přítomný strážmistr Herzog vypravoval mi o nímrodských těch choutkách dlouho a dlouho, jen aby byla příležitost vyprázdniti chutného a laciného piva německého ještě několik lahvi.

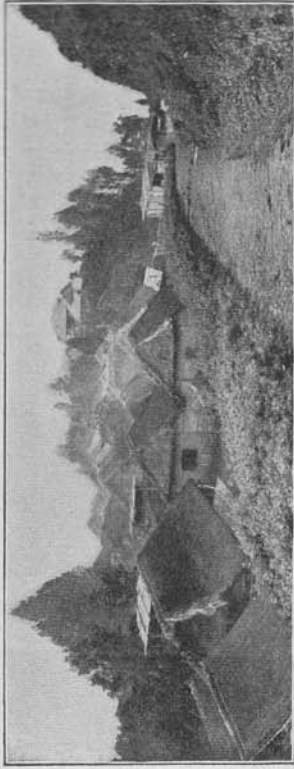
Večer měli jsme opustiti Makasar, ale po západu slunce setmělo se tak, že si kapitán již netroufal z rejdy na širé moře a kázal vyzvednouti kotev až teprve z rána. Cílem naší plavby byla Surabaja na ostrově Javě.

* * *

První den plavby prošel v úplném bezvětří. V kabině bylo dusno. Toužil jsem po vzduchu čerstvějším a přespal jsem noc na palubě.

Druhý den nebyla atmosféra příjemnější. Teploměr ukazoval již z rána 30° C. Na obzoru ukázal se té doby již ostrov Lombok a brzy za ním ostrov Bali. Přiliv Lomboký dělí obě souše od sebe a má v šířce 20 až 30 kilometrů.

Oba tyto ostrovy tvoří s několika jinými archipel Sundajský. Pohlédneme-li na mapu tohoto souostroví (stránka 417.), bje nám do očí podivuhodná souvislost velkých i malých těch pevnin, a ostrovy Bali, Lombok, Sumbava, Komodo, Flores, Solor, Adenara, Pantar, Allor, Kambing a Vettar zdají se nám býti pouhými útržky pevniny javanské. Nápadno také jest, že skoro každý má ve svém středu mohutnou sopku vysoko k nebi trčící a vyvrhující ob čas lávu a sloupky pemzy



Tosari, horské sanatorium na Javě.

a popelu. Vulkány na ostrově Lomboku a Bali zjevují se plavci již z veliké dálky, dosahující výšky několika tisíc metrů. Tvoří tedy všechny Sundajských ostrovů celý řetěz sopečných kuželů a připojují se ke dlouhé řadě sopečných výhní, jimiž obdařena jest také Java se Sumatrou.

Ostrovu Lomboku a Bali přísluší v zeměpisném rozšíření živočichů důležitá místa. Ke břehům jejich vyhlížel jsem se zvláštním pocitem a marně lámal jsem si hlavu, co bylo původně příčinou podivuhodné zvláštnosti, o níž anglický přírodopysce Alfred Russell Wallace podrobně se rozepsal. Na byv velikých zkušeností přírodovědeckých na cestách při řece Amazonské a Riu Negru obrátil Wallace všecku pozornost ke zvříně a květeně Malajského souostroví a probádal tro-pické ty kraje po osm let. Studie Wallaceovy přinesly přírodovědě znamenité ovoce, takže badatele samého pokládají jest za tvůrce nauky, jejíž jméno geografie zvířat.

Z výzkumů Wallaceových vyšlo na jevo, že jinou zvířecí faunu vynikají kraje jižní Číny, Formosa, Filipiny, Sumatra, Borneo, Java, Bali, Přední a Zadní Indie, a že jinou faunu mají Austrálie Nová Guinea, Moluky, Celebes a ostrovy Sundajské, vyjímajíc ostrov Bali. I nazývána jest fauna zemí prve jmenovaných orientální a fauna druhá australskou. Zvířena australská má svou hranici na ostrově Lomboku a zvířena orientalská počíná ostrovem Bali, takže obě fauny odděleny

jsou od sebe toliko úzkým průlivem mořským. Dle vlastních slov anglického zpytatele stačí dvě hodiny plavby, a člověk ocituje se pojednou v novém světě živočichů, lišících se od sebe tak nápadně, jako různá jest zvířena evropská a americká. Nejnápadnější rozdíly jeví se zvláště mezi ptactvem, a papoušek kakadu uvádí se jako opěřenec pro kraje australské nejvýznamnější, kdežto na ostrově Bali jest on ptákem převládajícím a na Javě v boží přírodě nikdy nevidaným.

Běhy smaragdové Javy vystupovaly jasněji na obzor již k polednímu, a podle mapy mohl jsem souditi, že vidím v dále před sebou nebetýčné vulkány Merapi, Raung, Djang a jiné.

Odpoledne pluli jsme ve vodách průlivu zvaného Madurský (hol. Straat Madoera) a mohli jsme rozeznávat ostrým sklem četné cukrovary v okolí města Besuki (Besoeeki) založené.

Novým jitem viděl jsem již dýmání sopku Ardjuno a vystupovati z mraků posvátný vulkán Semeru, a čekali jsme jen na příliv, abychom mohli snáze vplouti do rejdy Surabajske. Po poledních přistál ke „Flensburku“ tendr paroplavebního jednatel a za několik minut vystupoval jsem po druhé v životě na půdu čarokrásné Javy.

Moje plavba na hamburské lodi byla skončena. Milý kapitán Schmidt příslibil mi, že mi odveze některé přírodniny až do Hamburku, aby je tam poště předal a na mou adresu domů odeslal. Upřímným stisknutím ruky rozloučili jsme se spolu nepochybně na vždycky. On plavil se potom se svou lodí podél severních břehů javanských, já pak nastoupil jsem pouť od východu k západu, učiniv východiskem své nové cesty Surabajau.

* * *

Město Surabaja nevábilo mne k pobytu delšímu. Ovzduší je tam dusné a vlhké a temperatura vysoká za dne i za noci. Na chladnější chvíle noční a jitřní čeká člověk jako na smilování. Za pobyt v městě hodí se pro choulostivějšího cizince vzdušný hotel „Simpang“ obstoupený kolem stinným parkem. Já však byl zaveden omylem do hotelu zvaného „Embong Ma-

lang“, uzavřeného hradbou jako pevnost. Za 6 holandských zlatých denně dostává se hosti v nejpřednějším tom hostinci noclehu i pohostění. Za láhev minerální vody (Apollinaris) platí se 50 centů, za láhev Medoku 2 zlaté, za minerální vodu s koňakem 75 centů. Sluhovi, jenž obstarává ložnici, oděv a obuv, dávají se týdne 2 zlaté.

Znalost řeči malajské jest svrchovaně potřebná na všech cestách po Malajském souostroví. Po dlouhé době vyslovoval jsem zase běžné výrazy roti (chléb), gula (cukr), telor (vejce), susu (mléko), ajer batu (doslovně: voda, kámen, t. j. led), ajer blanda (voda sodová), ajer panas (voda horká), kain (prádlo), hitungan (účet), harini (dnes), esuk (zítř), sedia (hotovo), bangunkan (buditi), a brzy uvykl jsem u prodavačů základním číslovkám satu (1), dua (2), tiga (3), empat (4), lima (5), enam (6), tuđu (7), dulapan (8), sembilan (9), sapuluh (10), sablas (11), dua blas (12), tiga blas (13), dua puluh (20), tiga puluh (30) atd.

Malajská řeč jest v celém Malajsku jazykem, jímž můžeme se tam dorozuměti s různými pronárody. Touto řečí hovoří mohamedánský kněz, evropský a čínský kupec, vojenský lékař, kapitáni parolodí, úředníci i správcové všech holandských residentství. Žádný Holanďan nemohl by se ani pámem



Chalcosoma Atlas, největší bronk javanský. Přír. vel.

státí, kdyby malajsky nerozuměl a plyně tou řečí nemluvil. Generální guvernér předchází všecky dobrým příkladem a mluví s poddaným lidem a domorodými knížaty jenom po malajsku.

Dvě, tři malajská slova slychal jsem již jako školák, když vyslovovali jsme v hodinách přírodopisných *orang utan*. Prvé slovo znamená v malajštině člověka nebo muže, druhé (*utan* nebo *hutan*) les. Také názvy *gutaperča* a *kajaputi* (olej kajaputový), doslovně dřevo bílé, pochází z malajštiny. —

* * *

Prvou starostí mojí v Surabaji bylo, abych se jakožto cizinec přihlásil u magistrátu a vyžádal si pas k cestování po Javě. Průvodního listu bylo mi zvláště třeba, ježto jsem chtěl navštívit také samostatná knížectví jako jest Surakarta a Ťokjakarta.

Policejní řád předpisuje, že se má každý cizinec hlásiti na úřadě do tří dnů, jinak pokutuje se pěti zlatými za každý promeškaný den. Vyhlášky předpisu toho se týkající označují se v hotelích jazykem holandským, anglickým, německým a francouzským. Za vydání pasu platí se 1.5 zlatého.

Na magistrátním úřadě vyřídili žádost moji co nejochotněji a zaslali mi pas po zvláštním poslu ještě téhož dne do hotelu. Náčelník úřadu byl velmi hovorný a zvěděv o mých cestách byl ještě hovornější. Vypravoval, kde všudy v Holandské Indii již se zdržoval a co zvláštního kde nasbíral. Na Borneu byl prý náruživým nimrodem. Četné trofeje potvrzovaly jeho slova. Z těch nejvíce se mi líbila řada lebek mladých i starých *orangutanů*.

Po rozlehlém městě nechodil jsem pěšky, ale jezdil jsem. Za hodinu jízdy ve fiakru platí se v Surabaji 1 zlatý. Pěšky chodívá městské panstvo jenom v parcích, a to časně z rána a k večeru. Za parného dne Evropan chůzi se vyhýbá.

Večerem bývá v ulicích neživěji. Té doby tržívá se v obchodech nejvíce. Dámy příjezdějí ke krámům skvěle ozářeným ve skvostrných šatech a zastavují se zvláště rády u cukrářů na zmrzlinu a chladiivé šerbety.



Javanský krasec *Catoxantha*. Přir. vel.

V korunách košatých stromů šveholí večerem na tisíce přítulných pěvců loskutáků, připomenutých již na stránce 355. tohoto dílu, a švitoří ještě, když již usínají. Lahodný zpěv indických těch opeřenců rozléhá se opětně za ranního jitra a naplňuje posluchače rozkoší.

Když pak vyplatil mi peněžní dům Chartered Bank of India, Australia and China potřebnou sumu liber šterlinků a vyměnil mi je hned za papírové peníze holandské, mohl jsem již pomýšleti na odjezd do horského sanatoria, jehož jméno *Tosari*. K zajištění místa odeslal jsem tam telegram, a ve chvíli na to došla odpověď: Povož bude vás očekávat v Pasuruaně.

Odjezd do sanatoria ustanovil jsem na den 26. dubna. I vybývalo mi ještě tolik času, že jsem si mohl zajeti na blízký ostrov Madurský. Příliv, jenž odděluje ostrov od Javy, jest na jednom místě pouze asi 3 km. široký a velmi mělký. Rostlinstvo i živočišstvo ostrova Madury shoduje se s tvorstvem javanským. Není tomu příliš dávno, kdy obě souše spolu souvisely. Legendy dí, že bylo tomu tak asi před sedmi sty lety.

Madurané liší se od javanských Malajců mohutnějším vzrůstem a odhodlaností. Proto je holandská vláda ráda nájímá do svých služeb vojenských.

Na ostrově Madure bývá příležitost opatřiti si u čínských kupců salanganí hnízda. Jedlých těch hnízd vláštvočích vyvážá se z Madury velmi mnoho, ale na ostrově samém spotřebuje se jich nejméně.

Důležitým produktem ostrova Madury jest kuchyňská sůl. Jako hlavní skladiště vládního toho podniku uvádí se na východě Sumanap.

Stroje na lisování solných briket dodala na ostrov Maduru „Daňkovka“ v Karlíně. Byl jsem rád, že jsem mohl montě-
vovi tam vyslanému dáti na cestu žádoucí informace a poraditi mu, v kolik hodin má z Batavie vyjetí, na které stanici želez-
niční bude nocovati a v kclik hodin a minut přibude do Su-
rabaje. Vyslaný strojník šťastně do Madury se dostal, ale
odpykal delší pobyt svůj na ostrově notnou zimmicí.*

* * *

Původních knih po Javě jest po skrovnu. Na cestách po
západě hodí se ještě nejlépe anglický spis Schulzův,**) na ce-
stách po východní Javě holandská příruční knížka od téhož
spisovatele.***)

Malý železniční kurýr pro celou Javu (zvaný Dorp's Offi-
cieele Reisgids voor Spoor-en Tramwegen op Java) prodává
se za 50 centů.

Za prvého svého pobytu na Javě r. 1893 mohl jsem pro-
cestovati pro krátkost času toliko západní část ostrova. Želez-
niční spojení celým středem Javy nebylo tehdy ještě prove-
děno, a cesta na východ byla by vyžadovala delší doby. Ale
od r. 1895 jest putování po ostrově Javě valně usnadněno.
Ve dvou dnech může se turista ocitnouti z krajního západu
na pobřeží východním. Projezdny vlak opouští Surabaju v 6.18
ráno, přijíždí skoro touže dobou na noc do Maosu, nastupuje
další cestu z Maosu v 5.15 ráno a dostihuje Batavie v 6.18
večer.

*) Solné brikety mají mnoho přednosti: Sůl jest prosta prachu, ne-
čistot, bakterií a vody. Váha jedné brikety činí 1 kg. Tvar její jest krychle,
jejíž strana má 95 mm. Sůl, z níž se mají brikety hydraulickými lisy tlačiti,
napřed se suší, a to po 24 hodin a za teploty 110—120° C. Výrobek za-
baluje se do pevného papíru a vyhovuje zdravotním předpisům lépe nežli
sůl beztrávná. Patent strojů pro výrobu solných briket jest majetkem Daň-
kovky. Viz o tom její návod: Die Briquetierung des Salzes.

**) West-Java Traveller's Guide for Batavia, Preanger Regencies and
Tjilatjap. By bapt. Fedor Schulze. V Batavii 1894.

***) Oost-Java en Madoera. Handboek voor Reizigers door Kapitein
Fedor Schulze. V Batavii 1897.

Za noci vlaky na Javě nejezdí a třeba nocovati v pohodl-
ném železničním hotelu. Poplatek za nocleh, večeři a snídání
činí 6 zlatých. Za oběd platí se v nádražních restauracích
javanských 1 zl. 50 centů.

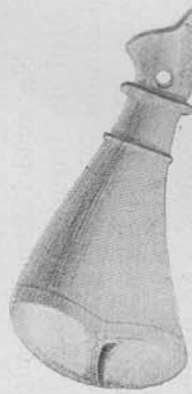
Železniční trať spojující Surabaju s Batavií má v délce
906 km. Za lístek 1. třídy platí se asi 48 zlatých, v 2. třídě
přes 31 zlatých a ve 3. třídě asi 14 zlatých.

* * *

Jména stanic ze Surabaje do Pasuruanu znějí podle ho-
landské výslovnosti asi takto: Chubenk, Vonokromo, Varu,
Chedanchan, Buduran, ale píší se: Goebeng, Wonokromo,
Waroe, Gedangan, Boedoeran.

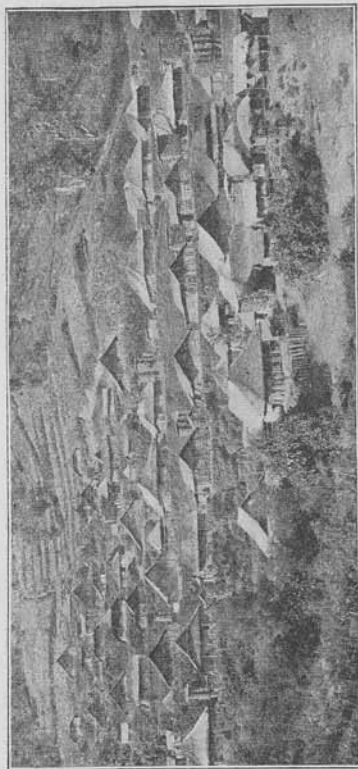
Za nádherného jitra proplétal se vlak mezi vegetací, jež
nemohla krásněji vypadati ani v samém ráji. Kolem chýší
kypěly jasnou zelení štíhlé palmy arekové, chlebovník, pa-
paje, banány a stromy mangové, na polích pak kolébala se
stěbla třtiny cukrové a dozrávala rýže. Žně byly již přede
dveřmi.

Jeden strom pěstovaný při chatách všech Javanců jest kaž-
dému cizinci nápadný pro zvláštní svůj ráz. Má štíhlý a při-
mý kmen a větve zcela vodorovně rozložené. Opadalo-li s něho
lupení, zdá se býti ověšený samými netopýry, ale prohlédne-
me-li si jej z blízka, poznáme na větvích tisícové tobolky
podoby okurkovité a naplněné chmýřím, jež obaluje semena
jako bavlna. Domorodci
nacpávají tím chmýřím
polštáře, řkajíce stromu
kapok nebo randu.
V botanice zove se Erio-
dendron, něm. Woll-
baum.



Holubí píšťalka.
Za rychlého letu holubiho narážejí ostrá hrana,
uďlaná v přední části duté píšťalky na vzduch
a vydává se zvuky jiných píšťalek holubi-
libezny akord.

Vchody do ohrazených
chýší javanských vypadají
jako slavnostní brány. Ja-

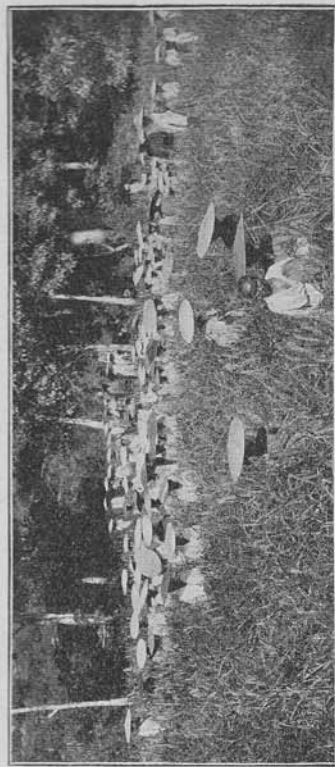


Javanská vesnice na horském svahu.

vanský hospodář sestrojuje si portály takové rychle a snadno. Silná stěbla bambusová osvědčují se jako nejlepší stavivo. Z bambusu staví si Javanec chaty a ploty, z něho buduje lačíné potrubí, mosty, stožáry, posady a kurníky. Objemná stěbla bambusová hodí se výborně za nádoby, ať již k roznášení vody nebo mléka.

Vkusně vypadají také bambusové holubníky. Javanec má v holubech veliké zalíbení. Časem vybírá jednoho za druhým z holubníku a upevňuje svým miláčkům na tělo lehoučkou píšťalku. Vylétnou-li pak holubi do kraje, naráží ostrá hrana malých píšťalek na vzduch, a nám zdá se, že slyšíme nad sebou tajemné akordy hudby nebeské. Píšťalka zobrazena jest na stránce 479.

Na stanici Bangilské přesešel jsem do vlaku, jenž měl odjetí do Pasuruanu. Dva cizinci upoutali na nádraží mou pozornost. Ve chvíli na to vstupovali jsme všichni do téhož vozu. Oba cizinci hovořili mezi sebou rusky. I dal jsem se s nimi do řeči. Z hovoru vyšlo na jevo, že pan Abrikosov přijíždí z Moskvy a že až prohlédne si Javu, nastoupí zpáteční cestu domů Sibiří. Průvodčím Abrikosovým byl milý pan Ščerbačev, společník firmy Ščerbačev, Čokov a spol. v Singapuru. Oba Rusové ubírali se na zotavenou do sana-



Rýžové zně na Javě.

toria Tosarijského a byli mi po několik dní veselými společníky.

Pasuruan je městečko rozložené blízko moře. Řada vozků nabízí se tam ke službám výletníků. Ve tvářích lidí poznáváme Javance, Číňany a Arabů. Evropanů žije v Pasuruanu málo. Příbytky jejich mají ráz malebných vil obklopených nádhernou vegetací tropickou. Domorodci bydlí ve zvláštní čtvrti, nazývané po celé Holandské Indii malajsky k a m p o n g.

Za 2-5 zlatého odváží mě vozka (k u s i r) do malé osady, jejíž jméno P u s p o. Počítá se tam asi 15 km. Cesta vede napřed rovinou. Po pravé i po levé ruce mám samé plantáže kávovníkové a sady chinovníkové. Potom cesta srázně stoupá, a můžeme vyhlížeti v divoké žleby horské. Obrátíme-li oči nazpátek, uvidíme v dáli vodní pláň průlivu Madurského a za ním rodnou zemi Maduřanů.

Osada Pusp o (Poespo) leží již ve výši 530 metrů. Nemocní stížení zhoubnou malarií rádi se tam utíkají a doufají ve vyléčení zákeřné choroby. Podnebí jest v Pusp u mírné a pro nemocné, kteří přišli z horkých krajů, snesitelnější nežli chladné výšiny Tosarijské. Obyvatelstva není v horském tom kraji mnoho, a proto snaží se ostrovní vláda úrodné svahy Teng-gerského pohorí oživit osadníky, nabízejíc každému zdarma

pozemek, k tomu ještě trochu peněz hotových, nějakou krávu a koně a potřebné nářadí hospodářské.

Oběd, jež nám v Pusu držitel malé hospůdky upravil, chutnal mně i oběma Rusům znamenitě. Výborný beefsteak zapíjeli jsme společně „plzeňským“ u ledu chlazeným. O led nebývá na Javě nikde nouze.

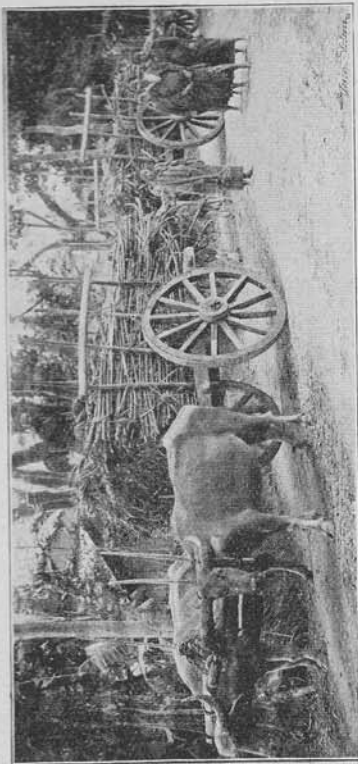
Po obědě měli jsme před sebou ještě asi 8 kilometrů jízdy. Ale v Pusu vozová cesta přestává, a třeba vydati se do Tosari na koni nebo v nosítkách. Zástup polonahých nosičů a pohůnků bude nás provázeti. Jednoho koně najal jsem pro sebe, druhého, aby nesl zavazadla. Za jízdeckého koně osedlaného platí se až na Tosari 2 zlaté, za soumaru 1 zlatý, pohůnkovi a nosiči oděvu po 50 centech. Kdo cestuje v nosítkách, najímá 6 nebo 8 nosičů a platí se všem 3'60 nebo 4'80 zlatého.

Palmy kokosové ustupují v horách vegetaci otužilejší. Banány provázely nás vysoko. Také kasuarinám daří se v javanských horách dobře. Alejí takovou jeli jsme po klikaté stezce asi hodinku cesty. Z houští divokých roklí zaléhaly k nám zvuky hrdliček a šum vodopádu. Na cestě zatřpytilo se ve sluneční záři cosi zeleného jako smaragd. Byl to mrtvý krasec nádherného rodu *Catoxantha*. O několik kroků dále povalovalo se tělo obrovského brouka *Chalcosoma Atlas*, jež pro svou mohutnost zasloužil si s africkým „goliášem“ a americkým „herkulem“ vznešeného názvu malajský dynastid. Pro sběratele hmyzu jest Java vábným eldorádem, a báječná krása třpytných krásců (buprestidů) a zlatohlávků dosahuje tam svého vrcholu.

Ve výši 1200 metrů objímaly nás již mraky, a počala námi lomcovati zima. Všickni oblékali jsme na se teplé svrchníky. Také nosiči halili se do teplejšího oděvu.

O 5. hodině odpolední měli jsme na samém temenu Tosarijské již jenom kousek cesty. Teploměr ukazoval 16°C. Na vrcholku sanatoria (1770 m.) klesává rtuť za noci ještě o maličko méně.

* * *



Buvoli potah s cukrovou třtinou.

Sanatorium samo leží nejvýše a skládá se z několika stavení. O málo níže rozložena jest na terase vesnička tengerských domorodců. V zahrádkách jejich rosla kapusta, cibule, salát, petržel a brukev. Zelinářství takovému daří se v tamějších výšinách velmi dobře, a zelenina jde na odbyt jak v sanatoriu, tak i na úpatí pohorí.

Chaty domorodců vypadají úhledně. Holubníků bylo tam několik, a mohl jsem naslouchati líbezným akordům šířeným v oblačných výšinách z holubích píštělek.

Na srázném svahu má své místo boží pole. Ve hlavách nebožtíků rozvíjejí se stolisté růže. Nápisy náhrobků hlásají, že tam odpočívají ti, kteří marně hledali vyléčení své choroby v sanatoriu. Chvatně opouštěli bažinné kraje na ostrově Borneu a utkali před smrtí. Ale neušli jí a podlehli zákeřným chorobám tropickým. Jedlé kaštiny a kasuariny zastihují na malém hřbitůvku jejich rovy.

Za mého pobytu v sanatoriu Tosarijském čítala kolonie pacientů pouze osm osob. Někteří přišli tam ze Sumatry, jiní z Bornea nebo z malarických nížin javanských. Všickni naříkali si na zimnici nebo na beriberi. Plantážník z Bornea trpěl malárií nejvíce. Byl jsem přítomen, když ho zimnice uprostřed večerní tabule popadla a tak jím lomcovala, že se na lůžku svíjel a za hrozných bolestí a křečí všecky svaté

*

na pomoc svolával. Pronikavý nářek ozýval se v salonu vedle jídelny dlouho a dlouho. Ubohý nemocný přestál hrozná muka již několikrát a byl si vědom blížící se katastrofy. Proto opustil tabuli za největšího chvatu a pádlil do sousední světnice jako zblášený a rozum zbavený.

A co přivodilo příšerný stav ubožákův?

Před několika lety četli jsme v odborných člancích a knihách lékařských o malarii čili bahenní nemoci, že podstata nákazy není ještě rozřešena a že příčinou choroby jest zajiště drobná plíseň plasmodie malarická. Ale z prací Ronaldy Rossa vyšlo na jevo, že jsou to živočišné organismy, které vrhly se na krvinky naší krve, hlodající v nich jako červíci v oříšku. V každé krvince hlodá jeden cizopasník. Rozmnožil-li se hacamoebý — takové jest vědecké jméno pro ně — v hojně míře, můžeme je najíti a drobnohledem pozorovati v každé krupě krve vypuštěné z prstu nemocného. Je-li takových cizopasníků asi čtvrt bilionu, potom lomcuje pacientem již zimnice, a to v tom okamžiku, když se parasiti počínají svými spory rozmnožovati. Také každou novou generací cizopasníků dostavuje se u nemocného zimnice.

Dalším zkoumáním zjistil Ross, že se objevují v krvi člověka nejméně tři druhy hacamoeb. Jedny rozmnožují se spory vždycky po třech dnech, jiné ob den nebo každodenně, odtud učená jména *febris quartana*, *f. tertiana*, *f. quotidiana*. Zhusta trpívá nemocný dvěma druhy zároveň. Obratný mikroskopik rozezná je v kapce krve velmi snadno, ba je také s to, aby určil, jakého jsou pohlaví. Rovněž může říci, zdali jich přibývá nebo požitím blahodějného chininu ubývá. Chinin jest až dosud nejlepším prostředkem proti malarii, ale dlužno užívati ho nejen po několik měsíců, ale i po několik let, máme-li se zhostiti nemoci úplně. Změna podnebí v tom případě nerozhoduje, a nemocný trpí malarií ještě potom, když i opustil krajiny malarické a uchýlil se do klimatu nejzdravějšího.

Hlavními přenašeči malarie jsou *Anopheles maculipennis* v Evropě a Spojených státech severoamerických, *A. culicifacies* v Indii a *A. funestus* v Africe. Nosičem zimnice žluté jest moskit rodu *Stegomyia*.

Stav pacientů, které trápila nemoc beriberi, nebyl v sanatoriu utěšenější. Nemocní naříkali si, že se nemohou udržeti na nohou, že těžce dýchají, že je trápí stále žízeň, že jim srdce může z těla vyskočiti, že odměšují mnoho bílkoviny, že jim otékají končetiny a že jsou hned na to zase jenom kost a kůže.

Nad beriberi není v Holandské Indii horší nemoci. Rozšířil-li se ve vojště, činí všecky muže neschopny k vykonávání povinnosti. Chorobou tou umírá tam asi 7 procent nemocných, v Brasílii zhusta až 75 procent, v Žaponsku 2—4 osoby ze sta.

V sanatoriu Tosarijském očekávali za mé návštěvy příchod krále siamského, a proto pečlivě upravovali všechny cesty a pěšiny Pavily vyzdobili stromovitými kapradinami a do květinic snášeli nejpěstřejší květiny evropské. V saloně ladili piano a zkoušeli všecky válce velikého orkestrionu.

Krásných výhlídek užil jsem v sanatoriu málo. Každou chvíli táhly výšinami husté mlhy a zastíraly krajinu jako nepromiknutelným závojem. Večerem klesl teploměr na 15° C., a všickni hosté procházeli se v zimmnicích. Vysokými reptami v nížinách stáváme se choullostivými a snášíme chladnější ovzduší velmi těžce.

V sanatoriu Tosarijském má zdravý turista dlouhou chvíli. Proto zdržel jsem se v mlhavé výšině kratší dobu, nežli jsem zamýšlel a pospíchal jsem do nižších pásem.

* * *

Za podívanou stojí návštěva sopky, jejíž jméno *Bromo*.) Turisté vydávají se tam z Tosari časně z rána buď na koni, nebo dávají se nésti v nosítkách. Za jízdeckého koně platí se 4'50 zl., osmi nosičům, kteří se po čtyřech střídají, 10 zlatých, šesti nosičům 5'50 zl. Cesta až na pokraj sopečného jícnu a zpět trvá asi 6 hodin.

Cesta ke Bromu vine se klikatě. Okolní vulkány *Penang-gungan*, *Ardjuno* a *Kavi* s dvojící temen jakož i sopka *Klut* zjevují se diváku každou chvíli. Později cesta stoupá a dosa-

*) Von Javas Feuerbergen. Das Tengger-Gebirge und der Vulkan Bromo. Von Dr. Franz Kronecker. V Oldenburku a Lipště 1877.

huje výše asi 2400 metrů nad mořem. Před námi prostírá se hluboká kotlina vyplněná na svém dně samou písčinou. Z písčitého toho moře (D a s r) pozvzdá se ohromný kopec, v němž tušíme sopku Batuk. Stojí tam o samotě a vypadá jako vodorovně sříznutý kužel. Kolem kužele je hotová poušť. Po nějaké bylince ani památky. Zdá se nám, že se díváme na vyprahlou a mrtvou krajinu, jako se objevují na fotografických sopečných hor měsíčních. Jenom že v nitru javanských kopců a hor vulkanismus stále jest ještě činný. Vystoupíme-li jenom o sto metrů výše, uvidíme dýmatí daleko na jihu obrovskou sopku Smeru (Semeroe). Temeno její vysoké 3370 m. zahaluje se každých několik minut mrakem popelu, dýmu a pemzy a vyjasňuje se zase, když se vyvržená hmota k zemi snesla a srázné svahy štíhlého vrcholku pokrýla.

Příkrými stezkami sestupuje potom turista níž a níže, až ocitne se na samém dně rozlehlé kotliny. Nohy boří se nám v sypkém popelu a postupujeme ku předu s velikým namáháním. Štěstí, že jízděcký kůň jde nám stále v patách. Až se klopotné cesty v šedém popelu nabažíme, vyskočíme zase na koníka. Chvillemi zastaneme v sypké půdě tvrdé balvany lávové. Také před námi vyčnívá jich z popelu na tisíce, a celý kraj podoben jest pohřebišti posetému kamennými náhrobky. Zeměpytci pokládají rozlehlou tu kotlinu za ohromný kráter, v němž se kdysi žhavá láva vařila, jako tomu jest ještě v souostroví Havajském (Kilauea). Když pak jícen vychladl, a roztopená hmota nerostná v lávu ztuhla, povstala zvětráním povrchu písčité pouště, po níž právě kráčíme. Na zvětrání povrchu pevných shluků lávových dojde tam zajisté co nejdříve.

Za bezvětrí putuje turista popelovou pouští bez úrazu, ale hůře bývá tam, když vichřice zuří a popel v podobě vysokých sloupů do výše vymršťuje.

Obejdeme-li vyhaslý a osamělý kopec Batuk (2430 m.), uvidíme před sebou dýmající kráter vlastního Broma. K pokraji živého toho jícnu třeba stoupati z písčité pouště asi o 200 metrů výše. V potu tváří slézáme strminy a zachycujeme se pevně bambusových tyčí upevněných tam od zemské správy pro ulehčení vzetupu. Zápach sirovodíku šíří se již každým krokem, a mračna chemických zplodin zjevují

se již také našim očím. Nahlédneme-li pak s pokraje jícnu do samé propasti, uzmíme v ní, jak se tam bahno a žhavá láva vaří, v modravou směsíci par a plynu proměňuje a vzhůru k nebi vystupuje. V hlubších místech příšerného jícnu syčí žlutavé páry, valí se násilně z puklin jako z ventilů kapalin a shromažďují se v modrozeleném jezírku.

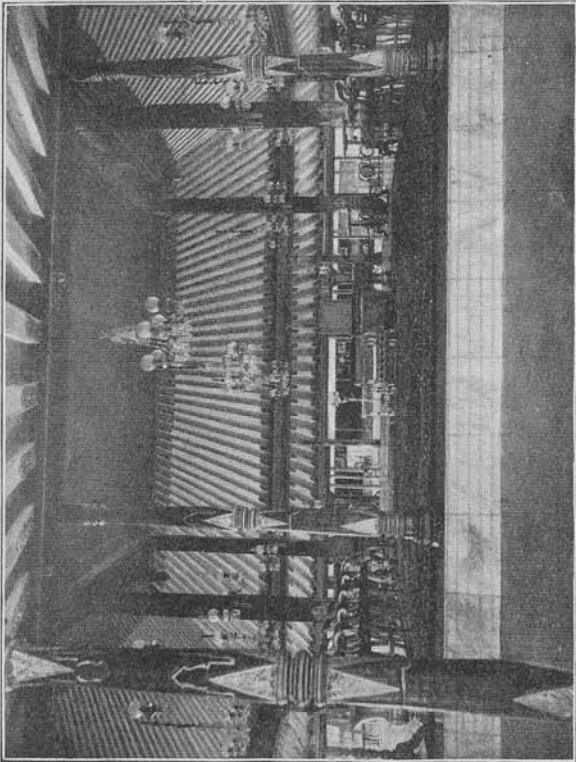
Geolog má na této pouti příležitost, aby nasbíral si trochu hornin, jež tam vulkanismus vytvořil. V jedněch poznáme čedičovou lávu, v jiných trachyt, bolus, obsidian, amfibol, pemzu, porfyr, síru a j.

* * *

Skoda, že necestoval jsem v okolí Broma v měsíci červenci. Té doby byl bych uviděl procesí zbožných poutníků, kteří přicházejí k úpatí ohnivě hory, aby jí obětovali obvyklé oběti. Muži, ženy i děti přimázejí posvátné hoře pokrmy péčené i vařené, všeho druhu ovoce, drůbež a živá kůzlata, pěkně ustrojené panenky a jiné hračky kvítím vykrášené. V čele procesí kráčí žnec, vystupuje až na samý pokraj dýmajícího jícnu, modlí se k bohům v ohnivě hoře sídlícím, obětuje jim kadidlo a na znamení oddanosti a pokory metá do ohnivě propasti přinesené dárky.

Tenggerští horalé přidržují se brahmanského náboženství až doposud a uctívají trojici božstev, kterou tvoří Brahma, Višnu a Siva. Hlouček brahmanů čítá na Javě jenom několik tisíc duší, kdežto skoro veškeré obyvatelstvo (26 mil.) vyznává islám.

Brahmanismus udržel se v Tenggersku horlivým působením domorodého náčelníka, jenž se nazýval Kiahí Dadap Puti. Pověst vypravuje, že pohlavár ten šťastně unikl smrti, když mohamedáni zmocnili se slavné říše Modhjopahitské ve východní Javě, a že utekl se do hor Tenggerských, aby tam prosil boha Broma za pomoc proti mohamedánským vetřelcům. Devo Bromo vyslyšel hlas zbožného brahmana a mluvil k němu z hory, která se náhle otevřela a za hromobití a blesku zase zavřela. Od té doby (15. stol. po Kr.) žijí Tenggerci v pokoji a míru a vedou život patriarchální. Dvěte jejich chýší směřují až podnes vždycky k posvátné hoře. Také přecho-



Přijímací síň paláce radene patiova.

vává v sobě každá chata brahmanskou devu (modlu), jež jim nahraňuje společné chrámy.

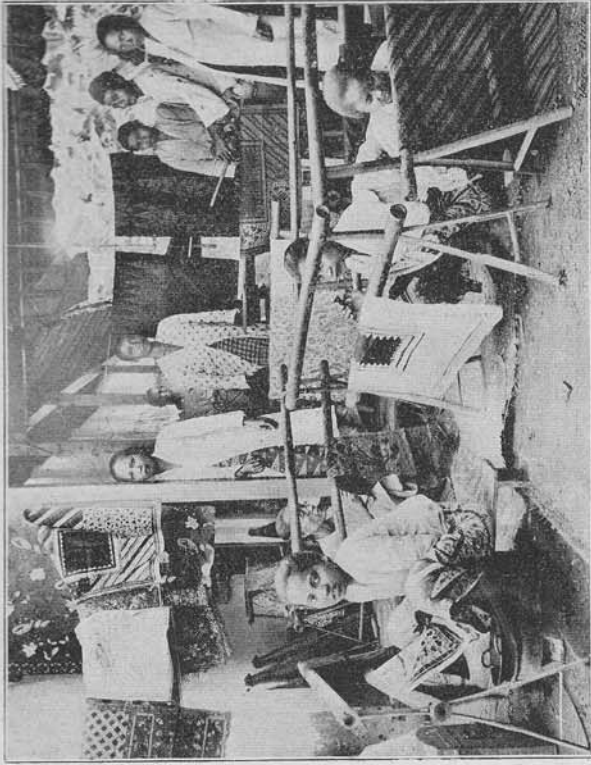
O horalech Tenggerských slyšel jsem všechno dobré. Vláda si jich velice váží pro spořádané poměry v rodině i ve veřejnosti.

*

*

*

Asi den cesty na východ od sanatoria Tosarijského leží ve výši 485 metrů nad mořem osada Lavank. Sluha budil mě ještě za čiré tmy ranní a oznamoval, že objednání nosičů již čekají, a že snídání bude v několika minutách hotova. Den před tím bylo uděláno, že cestu s hor nastoupím nejdříve v nosítkách (tand u) a později na koni. Šesti nosičům mé osoby a mých zavazadel příslušela odměna 12 zlatých. Byl to perný výdělek. Cesta byla příkrá a kluzká. Myslil



Batikování (malování) javanských látek.

jsem, že vypadnu z nosítek každou chvíli a že sletím do srázné rokle i s nosiči.

Černá země prozrazovala všudy sopečný původ. Také na této straně horské provozyjí horalé zelinářství. Potkávali jsme často soumary, kteří pospíchali s vypěstovaným zelím do Lavanku.

Domečky pohorských dědin vypadaly jako dětské hračky. V zahradách jejich viděl jsem ricinus, broskve, banány, kukuřici, fazole, broskve, fuchsie. Živé ploty skládaly se z obrovských durmanů.

V osadě zvané Kletta nosiči chvíli odpočívali a vyprošovali si trochu čaje na zotavenou. Zastávky té užil jsem k návštěvě sadu, v němž ukrývala se vábná vila. Nápís oznamoval, že majitelem útulného domečku jest dr. Burek. Když jsem prohlédl jméno z blízka, poznal jsem, že jsou písmena udělána z polínek chinovníkových.

Pěšina vedená středem libosadu byla lemována vonnými růžemi. Poupata se již rozvíjela a budila ve mně blažený pocit. Po delší době byl jsem zase v kraji, kde se růžím dobře daří. S rozkoší díval jsem se také na trsy violek, v tropických zemích vzácné to zjevy.

Ale nad růži krásnější byla dívka, jež mi přicházela vstříc. Ve tváři mohl jsem čísti, že to smíšenska. Málem byl bych zapomněl rajskou tu bytost pozdraviti. Stejně vyrazil jsem ze sebe: Tábek! Za uctivé své přání „dobrého dne“ obdržel jsem v odpověď: Slamet datang, t. j. buďte mi vítán.

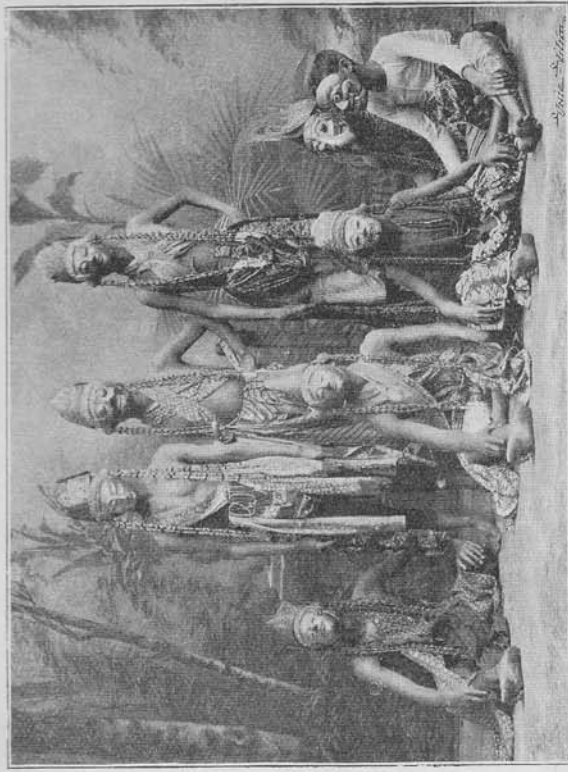
Ve chvíli na to objevil se přede mnou také líbezná kráska bapa (otec) a pravil: „Jsem doktor Bürck a zde moje dcera. Mám z ní velikou radost. Ta se mi povedla, co?“

A doktor mluvil pravdu. Na andělskou tvář spanilé té dívky, v horách jako začarované, vzpomínal jsem dlouho a psával jsem o ní svým dvěma přátelům na Javě, kteří pak neváhali odlehlý kraj ten navštívit. Oba chtěli užítí vlastníma očima luzný květ vypěstovaný v domácnosti veselého doktora. Ale ani jednomu, ani druhému nepřálo štěstí. Kouzelná dívka prodlévala vždycky návštěvou v paláci holandského residenta a upoutávala svou krásou všechny hosty tam shromážděné.

Z hovoru vyšlo na jevo, že dr. Bürck byl původně lékařem a že se vystěhoval z Německa na Javu. Kdyby byl chtěl provozovati lékařskou praksi v holandské kolonii, byl by se tam musil podrobiti zvláštní zkoušce. Ale k tomu neměl dr. Bürck dosti chuti a proto zanechal léčení a stal se pěstitелеm chinovníku. Plantáže, jež má na starosti, jsou velmi rozlehlé. Viděl jsem mezi nimi též chinovníky až dvacítilité a velmi silné. Ale všechny stromky ostatní byly jenom destilované kácely se, aby se z nich připravila chinovníková surovina.

Proslulý chinin obsažen jest ve všech částech řečeného stromku. Proto připravuje se nyní alkaloid ze všech ústrojů památné cinchony. K tomu účelu roztlouká se na prášek také všechno usušené dřevo poražených stromků. Oloupaná kůra suší se na slunci a potom na plechu, pod nímž topí se rozžhavenými uhlím dřevěným. Surovina vyváží se hlavně do Amsterodamu.

Původní vlastní chinovníku jest sice jižní Amerika, ale



Javanští herci.

pěstěním ocitl se stromek ve mnohých osadách holandských a britských, a chová v sobě více alkaloidu než chinovník americký. Největšími plantážemi chinovníkovými honosí se ostrov Java.

V sadech chinovníkových odpočívá tělo nejzasloužilejšího badatele v oboru zeměvědy javanské. Je to František Jung-huhn. U hrobu jeho zastavil jsem své kroky, když jsem koncem roku 1893 po prvé na Javě prodléval a sopku Tankuban slézal. Jung-huhn pohřben jest v rajské zemi, jejímuž výzkumu posvětil celý život svůj.*) Zemřel v Lembanku, kde jako dohlížitel rovněž zabýval se kulturou chinovníku. Dr. Bürck se přičinil, aby hrob zesnulého vyzdoben byl památníkem důstojným.

*) Holandský jeho spis vyšel překládem Hasskarlovým: Java. Seine Gestalt, Pflanzendecke u. innere Bauart von Franz Jung-huhn. V Lipště 1852.

* * *

Plantáže chinovníkové střídaly se i za další cesty se sady kávovníkovými, zastiňovanými košatými stromy, aby jim neublížilo palčivé slunce. Takových stinných stromů pěstují javanští sadaři několik druhů. Zvláště krásný jest motýlokvětvý strom dadap (*Erythrina*), pojmenovaný pro ohnivě své květy zarděnice, něm. Korallenbaum.

Malá přeháňka přimutila mosiče, že svlékli se sebe po slední hadříčky a vykračovali si zcela nazí, obávající se, aby se od mokrého oděvu nenastudili.

V dpoledních hodinách zastavili se nosiči v rozkošné osadě horské, zvané Mongkodjadar a známé u holandských kolonistů jakožto „Herstellingsoord“. V sanatoriu tom zotavují se výletníci po vysilujícím pobytu v horkém klimatu velmi brzy a navracejí se s chutí zase do práce.

Mongkodadar leží ve výši asi 1200 metrů nad mořem a má slunné a mírné podnebí. Nádherné křoví pryšcovitých poinetí tvoří tam husté křoví.

Hostinský pan Weijrich snašel mi přírodniny všeho druhu, jen aby mohl vypravovati o svém sanatoriu to nejlepší. Představil mi také dvě „španělské dámy“, které již po delší dobu v zajetí choval a lupením vyžíval. A obě kudlanky ukládaly se, když jim hostitel dovolil procházeti se po saloně, skutečně na všecky strany tak dvorně, že si řečeného titulu zasloužily v plné míře. Potom zval mě milý pan Weijrich do své zahrádky, v níž právě přišel na termití hnízdo. Všekazi znepokojovali ho již po delší dobu, a proto usmyslil si, že jim celé jejich státní zřízení obrátí na rub. V několika hodinách měla vzít termití říše, v zahradě založená, za své. Přiložil jsem také své ruce k dílu a pátral jsem v hnízdě po královně. Šťastnou náhodou přišel jsem na kobku mohutné královny velmi brzy a mohl jsem zazděnou rodičku, jež dala život celému termitímu státu, z hlíněného vězení vyjmouti a uložit ji i s několika statnými vojáky a příčinlivými dělnicemi do svých sbírek.

Poloha Mongkodadaru jest rozkošná. Blízký vodopád v lesní roklí ukrytý zvyšuje krásy horské krajiny. V zahradách tamějších vil daří se dobře také jahodám a chřestů. Láhev francouzského vína prodává se tam za 1.50 zl., láhev mléka

za 30 centů. Za denní zaopatření s noclehem počítá si hostinský 5 zl.

Okolní hvozdy skládají se z proslulých stromů tekových, vynášejících koloniální správe mnoho milionů zlatých do roka. Po vonném dřevě tekovém je v loděnicích taková poptávka, že holandská vláda indická učinila pěstění a porážení stromů tekových svým monopolem. Pevností a vytrvalostí podobá se dříví tekové dubovému.

Malajské jméno stromu tekového jest *dati* z *Malabar*ského názvu *tek* a odvozeno jest botanické jméno *Tectona*. Java a Siam vyvázejí tekového dříví nejvíce.

Suchá a písčítá půda hodí se k pěstění teku nejlépe. Užitek z tekových lesů plyne teprve asi čtyřicátým až padesátým rokem. Nicméně dává koloniální vláda vysazovati horské kraje východní a střední Javy stromovím tekovým neustále.

Nábytek z tekového dříví jest pro tropické kraje jako stvořený, protože se termítí dřevu tomu vyhýbají.

V Mongkodadaru přijali nosiči zaslouženou mzdu za své služby, já pak nastoupil po obědě další cestu koňmo.

S kopce mohl jíti malý hřeben javanský stále jenom krokem. V roklích šuměly bystřiny a hučely vodopády. Kolokol jsem jen samý prales. Tišinou hlubokých hvozďů zazníval chvillemi pokřik opičí kolonie. Jednou napočel jsem jich v koruně košatého stromu přes padesát. Některé byly černé, jiné rezavé, ale všechny prohlížely si mne a mého nosiče přítulně a rozutíkaly se teprve, když zazněl pronikavý skřek stářího opičáka.

Slunce schylovalo se k západu, když jsem dorazil na nocleh do Lavanku.

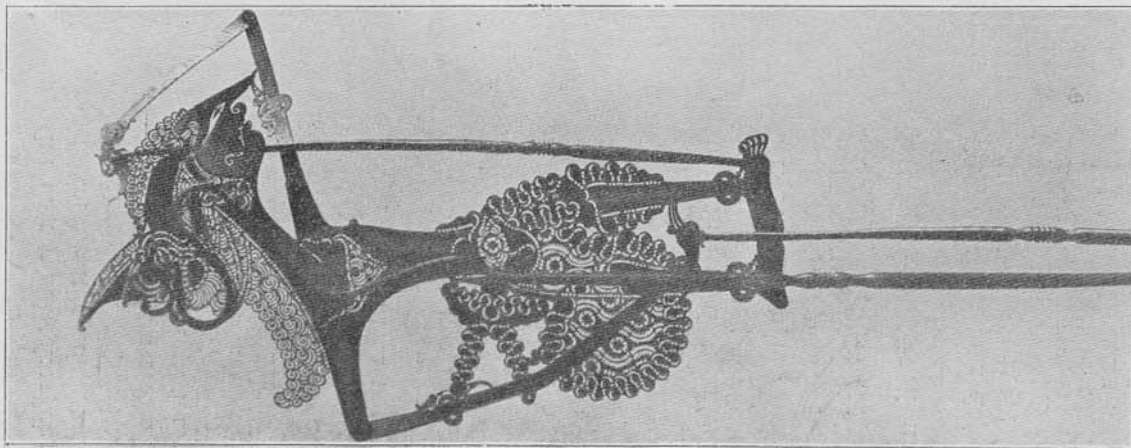
Den na to mohl jsem již zase cestovati železnicí a dojel jsem velikou oklikou přes Malank a Blitar do Kediri. Vlak vine se jednou úpatím sopky Ardjuno, později dotýká se svahu vulkánu Kari, po třetí objíždí odnože ohněrodého Klutu a doprovází vody mohutné řeky, jež se jakožto Brantas spojuje s řekou Vidas a vylévá se s ní společně jakožto Mas do průlivu Madurského. Rýže, káva, tabák, indigo, cukr a dříví tekové jsou hlavními plodinami kraje, jímž se ubíráme. K rozvážení polních plodin užívají na Javě hlavně buvolů.

Tepla již valně přibývalo, a o 9. hodině ranní mohl jsem poznamenati si do denníku, že ukazuje teploměr v železničním voze 29° C. a v poledne ještě o 4 stupně více.

Prodavačky na stanicích prodávaly pasažérům rozkrájenou třtinu cukrovou, sušené rybičky, vejce, rozstrouhaná jádra kokosová, pepř betlový a chutné ovoce pulasanové (*Nephelium*), jež svým zevnějškem upomíná na pichlavé plody divokého kaštanu.

V nížinách byly rýžové žně, a papíroví draci zavěšení na bambusových tyčích měli zaháněti svými pohyby houfy pěnkavovitých rýžovníků.

Novým jitem opustil jsem Kediri a o polodnách byl jsem v Solu, sídle císaře surakartského. Přišel jsem tam jako na zavolání. Správce Slierova hotelu oznámil mi hned u vchodu: „Jste u nás zajisté poprvé a přál byste si snad, abyste viděl slavné obřizky v rodině prvního rádce císařova. Máte-li frak, opatřím vám u na-



Javanská loutka, vyřezaná z kůže buvolí a užívána při hrách stínových.

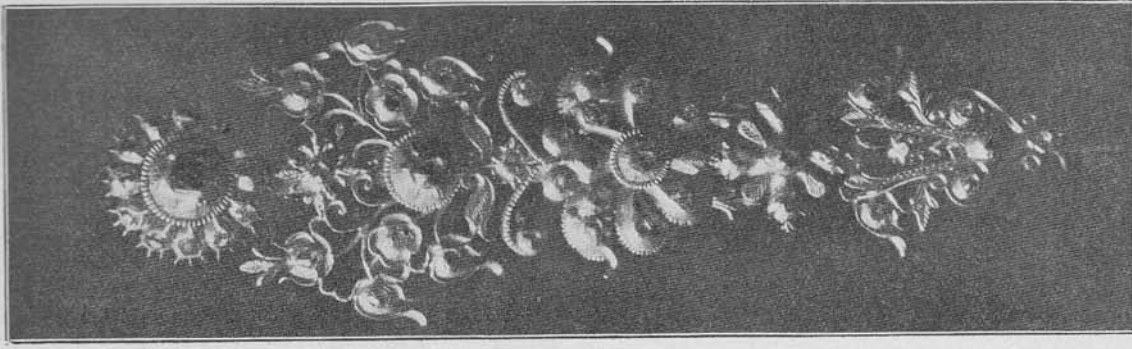
šeho residenta pozvání k zítřejší slavnosti. Spatříte kus javanského života, jenž vás bude jistě zajímat. Téhož dne večer můžete si v paláci také zatančiti. Jste-li milovník tance, budete viděn tím raději. U nás tančí mladí i staří a musí tančiti, poněvadž si toho naše dámy přejí. Tančíme sice v potu tváří, ale tančíme přece, zhusta až do bílého dne, poněvadž pozdě začínáme. Jako cizinec nebudete při slavnosti samotn. Je tu také malíř Fleischer. Budete mítí dobrého společníka. Zde právě přichází.

Pan Max Fleischer byl mi skutečně dobrým druhem a rádcem. Zná dobře našeho Knüpfra a znal také našeho Marolda. Ale malíř Fleischer jest zároveň botanikem a výborným znalcem tropických mechů. Svědčí o tom jeho floristické publikace.*)

Bylo umluveno, že se zítřejších slavných obřizek zúčastním.

Surakaríta čili krátce Solo jest residenčním městem císařským již od dávných let. Vlastní titul císařův zní po domácku *susuhunan* nebo kratěji *sunan*. Holandská vláda ponechává do-

*) Max Fleischer: Die Musci der Flora Buitenzorg, zugleich Laubmoosflora von Java. Enthaltend alle aus Java bekannt gewordenen Sphagnales u. Bryales, nebst kritischen Bemerkungen vieler Archipelarten, sowie indischer und australischer Arten. I. sv. V Lejďe 1900—1904.



Stříbrná jehlice ja vanská, vykládaná napodobenými diamanty.

morodému vládcí sice zdánlivě všecku moc nad milionem jeho poddaných, ale ve skutečnosti vládne tam přece jenom holandský resident. Holandská vláda dopřává ráda domácí šlechtě všech bývalých privileji, a chytří zástupcové její mnou si radostí ruče, že se jim hospodářské dílo v koloniích tak hravě daří. Generální guvernér a jeho krajští zástupcové starají se, aby domácí knížata ostávala i na dále nejvyšší vrchností v očích ostrovanů, a aby Holandsko těžilo z pozhnaných krajů v míru a pokoji co nejvíce.

Holandsko nezmocnilo se souostroví Malajského proto, aby šířilo tam nové náboženství a zavádělo nové mravy. Evangelium holandských kupců byla práce. Jen tak mohlo se povznésti zemědělství na ostrově Javě k výši netušené. Chytří Holanďané varují se všeho, co by mohlo mohamedánské obyvatelstvo podrážditi, a nedovolují, aby příčinou nespokojenosti stali se snad svárliví misionáři.

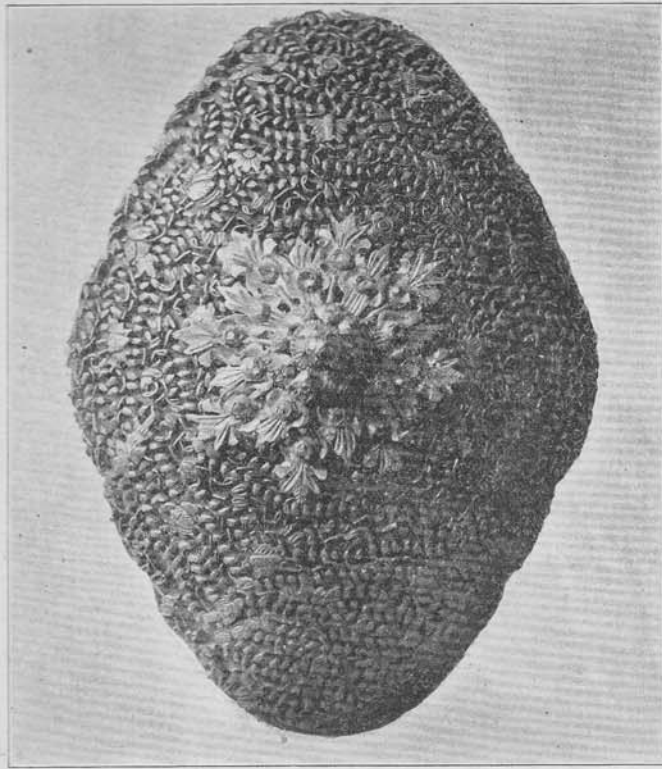
Generální guvernér holandských osad požívá titulu Excellence a s titulem zároveň 120.000 zlatých ročního služného. Sídlem jeho jest palác v Buitenzorku u Batavie. V jeho rukou spočívá mír nebo válka, kterou vypovídá o své vůli jakožto nejvyšší velitel vojska pozemního i námořního. V jeho rukou spočívá také život a smrt, protože potvrzuje ortele nad osobami pronesené a milost dává odsouzcencům.

Zástupci nejvyššího správce jsou v krajích residenti. Takových residentství má Java 22.

Vedle residenta působí v kraji také regent domorodý vybíraný opatrně ze staré rodiny šlechtické. Titul jeho jest obyčejně raden adipati.

Všer. hodnostářům příslušejí zvláštní pocty a zvláštní odznaky, panstvu vyššímu stuhu zlaté, panstvu nižšímu stuhu stříbrné. Ale nejnápadnějším symbolem důstojenství jest slunečník, pa jung. Nad sultánem nosí se slunečník zlatý, zvaný pa jung gilap, nad regentem slunečník zpola bílý, zpola zelený, se třemi zlatými pruhy a se zlatou špičkou. Jiným hodnostářům náleží slunečník modrý se dvěma zlatými pruhy nebo toliko s jedním pruhem a pod.*)

*) Sbírkou takových slunečníků zakoupil jsem na Javě pro Náprstkovo museum.



Přeska z javanského opasku, vykládaná napodobenými diamanty.

Zdá se, že holandské jařmo susuhunana surakartského ani netlačí, a že svrchovaný pán žije nyní spokojeněji než kdy jindy. Od koloniální vlády dostává se domorodému císaři, princům a celému dvoru skoro milionu zlatých ročně, jen aby vznešené panstvo mohlo žíti v opevněném hradě nádherně a oslňovalo poddané zevnějším leskem jako za časů bývalých.

Císařský hrad zovše se po domácku kraton. Vysoké a široké zdi chrání opevněné sídlo císařské proti nepřátelům. Uvnitř kratonu žije susuhunan se svými věrnými rádci a oddaným lidem v nejlepší bezpečnosti. Všeho obyvatelstva hradního počítá se asi 10.000. Vlastní dvořánstvo skládá se z prince korunního, princů, šlechticů, domácích vyslanců, duchovenstva, úřednictva, tělesné gardy, jakož i z manželek, sou-

ložnic, princezen a lidu. Palác, v němž bydlí susuhunan, zove se *probojo* nebo *dalem*. V jiném paláci má své sídlo následník trůnu, jinde pak přebývá *raden* a *adipati* jakožto nejvyšší náčelník úřednictva říšského, opět jinde velitel hradního vojska, nejvyšší kněz atd.

Kaputren jest sídlem žen, souložnic a všeho ženského příbuzenstva. Dozorkyně tohoto oddělení má titul *se* a *mir* a hodnost jako *raden* a *adipati*. Za veřejných slavností smějí býti kolem sultána jenom ženy, a to nejstarší. Javanská etyketa žádá, aby se muži k císaři nepřibližovali. Předpis ten netýká se ovšem Evropanů.

* * *

Jinakou tvárnost má město, v němž usazeni jsou Evropané. Ulice jsou velmi široké a zdobené alejemi košatých stromů. Některými třídami projíždí koňka. Vozy jsou malé a přiměřené liliputánským konfíkům. Každý vůz tažen jest dvěma hřebci. Oba klusají za sebou, ne pak vedle sebe.

Všechny ulice činí dojem vilových čtvrtí. Stavění jsou toliko přízemková. Každá residence obklopena jest skvělým parkem nebo sadem, a báječně krásná flora snesená do zahrady ze všech tropických zemí odívá se tam poupaty a květy po celý rok. Kolik sadů, tolik botanických zahrad. Proto je město Solo (obydlené více než stotisíci lidmi) tak rozlehlé. Choditi městem a císařským hradem pěšky stálo by mnoho potu, užíval jsem tedy všude povozu.

Projížďka kratonu zabere hodně času, chceme-li spatřiti všecka jeho nádvoří, rejdiště, aleje, paláce, sady, stáje, dílny, strážnice, dravou zvěř, školu a choditi v patách za průvody císařských princů. Každé nádvoří hemží se služebným lidem. Vznešené panstvo nemůže samo učiniti ani kroku, opustí-li příbytek. Dvorní etyketa žádá, aby princové byli provázeni četnými dvořany na všech místech, a poněvadž je v kratoně princů mnoho, a nové potomstvo rodí se v haremu sultánově každou chvíli, spatřují se průvody dvořanů v každém koutě. Různobarevné slunečníky, držené nad hlavou urozeného pána, prozrazují stupeň jeho hodnosti.

Ve zvěřinci byli za mé návštěvy císařského hradu chováni 2 tygři a 3 levharti. Oba druhy těchto šelem jsou na Javě domovem, ale postrachem obyvatelů jest hlavně tygr, nazývaný po domácímu *maťan* nebo *hariman*. Dozor nad zvěřincem má zvláštní strážce a ošetřuje zajaté šelmy až do té chvíle, kdy mají počíti veřejné zápasy mezi dravcem a buvolem. Zápas končí vždycky smrtí krvelačného tygra. Hladem se slabená šelma opouští velikou klec, přivezenou na zápasišť, proti své vůli a utíká z ní teprve potom, když zapálil pod ní sluha otep slámy. V tom okamžiku čeká na vyplašeného tygra buvol kvítím okrášlený, nabéře ho na rohy snad již při prvním výpadu a učiní jeho životu konec za zvuku javanského orchestru (*gamelanku*) a za divokého jásotu lidu.

Tygrí zápasy konají se pouze v Solu a Ďokji a stojí oba vládcé mnoho peněz, protože končívají slavnými hostinami pozvaného panstva. Z toho důvodu pořádá je císař surakartský a sultán ďokjakartský řídceji a řídceji.

* * *

Dne 1. máje bylo o východu slunce před našim hotelem hlučněji než kdy jindy. Panstvo strojilo se do slavnostního šatu, obouvalo lakýrky, zapínalo bílé rukavice, a na silnici drnčely najaté kočáry a soukromé ekvipáže s přemovanými sluhy, zastavovaly se před Slierovým hotelem a odvážely hosty ke slavným obřískám (*besunat*), stanoveným na 7. hodinu ranní.

Nádvoří paláce *radenova* bylo zvědavým lidem obsazeno již za svítání. Kdo z lidu se opozdil, plazil se k paláci po čtyřech a skláněl své čelo k zemi před hodnostáři. Nad hlavami vysokých úředníků domácích i holandských vznášely se slunečníky všech barev. Ekvipáže byly provázeny běhouny. Tři kapely vítaly sezvané hosty. V gloriету jednom zaznívaly tklivé akordy javanského *gamelanku*, jinde pak hrál orchestr smyčcový, a hlaholily nástroje dechové.

Jak vypadají přijímací síně javanských knížat a císařův, ukazuje obrázek na str. 488.

U stupňů vzdušné dvorany očekával hosty raden *adipati* a vítal všecky s nejstarším synem svým. Hlouchek dvořenů

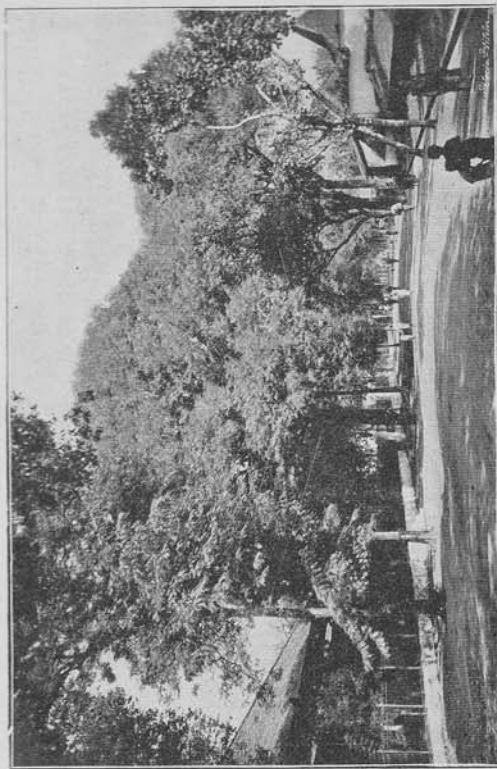
*

ho obklopoval. Oděv všech byl samý hedváb, a široké opasky samé zlato. Za brokátovými opasky leskly se pochvy skvostných krisů. Jilce dvousečných těch dýk třpytily se diamanty a rubíny. Hlavy javanských hodnostářů zdobily turbany. Až na domácího pána byli všickni Javanci bosí. Lehké trepky měl pouze raděn adipatí. Hostitel zářil radostí, tiskl každému ruku a doprovázel příbylé pány k lenoškám. Ve směsici sezvaných hostů míhaly se postavy bosých lokajů oblečených do zelených kabátů a bílých spodků, a označených číslicemi. Dle těch značek soudil jsem, že nás obsluhovalo více než sto lidí. Jedni roznášeli černou kávu, jiní mléko, cukrovinky, zmrzlinu a doutníky.

Pojednou zazněla z několika stran holandská hymna. Bylo to znamení, že vjíždí do nádvoří holandský resident, pan de Vogt. Jeho hlavu kryla úřední čepice. Jeho oděv záležel v černém kabátě a strakatých spodkách. Vznešené postavení residentovo dovoluje, aby pan de Vogt mohl činití výminku a nepříšel ve fraku a cylindru. Ale také nad ním vznášel se zlatý slunečník na znamení, že jest zástupcem osoby, jež svou hodnost rovná se samému císaři surakartskému. Když pak resident usadil se do nádherného křesla, přicházel host za hostem, ukláněl se před hostitelem a představoval se panu de Vogtovi. Resident měl pro každého laskavé slovíčko a vyptával se, co nás cizince přivedlo do Sola, a navštívíme-li také večerní ples, na nějž těšívají se zase všechny dámy. Slavnost obřezek jest přístupna toliko mužům. Ženy jsou z divadla toho vyloučeny.

Salon vykázaný k provedení obřezek přiléhá k audienční síni a byl k tomu účelu nádherně vyzdoben. Průvod zahájil resident s hostitelem. Za nimi následovali zvědaví hosté. Mnozí páni, kterým slavnostní výkon byl již znám, ostali ve dvoraně a osvěžovali se nápoji a zákusky.

Opět zahlaholily trouby a oznamovaly, že mladý princ vstupuje s četným průvodem do salonu. Postava jeho prozrazovala ušlechtilé chování knížecí. Obličej jinochův byl jako zsinálý a bez života. Tak to káže dvorní mrav. Nahé tělo žlutlo se vonným nátěrem šafránovým. Hedvábným rouchem byly zakryty toliko boky jinochovy. Ve vlasech třpytily se



Ulice v Ťočkjakarté na ostrově Javé.

nejdražší kameny. Také na šíji plála koliéra z brilantů, safirů a rubínů.

Za princem kráčeli domácí lékaři a nesli na stříbrném podnosu operační nástroje.

Za hlubokého ticha postavil se princ pod atlasový baldachýn a usedl na klím svého strýce, jenž pak objal oběma rukama princovo čelo, zakryl několika prsty také jeho zrak, přitiskl mladíka na svá prsa a chtěl tak zmírniti bolest, jež princ očekávala.

Operatér hotovil se zatím k obřízce, usedl na bobek a chápal se nástrojů za zvuku veselého kousku tanečního. Prvou prací lékařovou bylo, aby předkožku co nejvíce povytáhl a zbavil ji mírným tlakem krve, načež ostrým nožkem prepucium podélně rozřízнул. Za podklad sloužila operatérova ebunitová sonda vpravená mezi předkožku a žalud.

Dle chování obřezancova jsem soudil, že operace nebyla příliš bolestná, anebo že se princ statečně opanoval, protože za řezu ani sebou nehnul.

V první chvíli krev se ani neobjevila. Teprve když se princ vzpřimil a na vlastní nohy zase postavil, rána trochu krvácela. Krupěje krve zachycoval lékař do stříbrné číše a prozáel obřezaného prince každým jeho krokem. Kudy princ kráčel, rozvínovali sluhové koberec a doprovodili ho konečně mezi jeho soudruhy a mladistvé družky. Tou chvílí stal se z jinocha pohlavně dospělý muž.

Po obřizce princově následovaly obřizky jiných mladíků, o věku 13—14 let. Byli to hlavně hoši, s nimiž si princ hrával a jako dítě ve společnosti jejich se radoval. Rodiny těch mladíků pokládají se za šťastny, že dostalo se jejich dětem tak vzácného vyznamenání zároveň o slavných obřizkách princových.

Po skončených obřizkách navraceli se hosté zase do audi-enční síně a připíjeli z pohárů napěněných nejlepšího moku šampaňským na zdraví obřezaného prince. Přípitek pronesl holandský resident, načež hosté vyslechnuvše poděkování ra-denovo opouštěli palác.

Malíři Fleischrovi a mně bylo potom dovoleno, abychom si směli prohlédnouti ostatní domácího vznešeného hostitele. Za průvodce dal nám raden adipati svého nejstaršího syna, jenž svým rodičům neřikal jinak než papá a mamá. Také se nám pochlubil, že umí fotografovati a hráti na piano.

K večernímu plesu sjely se dámy nejen ze Sola, ale také z dalekého okolí a těšily se na společenské obveselení. Tančilo se v potu tváří až do bílého rána, jak to moji přátelé předpovídali.

* * *

Malíř a botanik Fleischer byl mým dobrým soudruhem i na vycházkách po městě a s radostí vzpomínal si na léta prožitá v Římě ve společnosti Knüpfrově. Důtklivě kladl mi na srdce, abych nezapomněl vyříditi proslulému mistru pozdravení z Javy. Slibu svému jsem dostal, ale příležitost k tomu naskytla se mi teprve po třech letech v Praze. Mezi tím došla Knüpfra již dávno zpráva, že někdejší jeho přítel na Javě šťastně se oženil, a že mu šatek s bohatou Holandán-

kou připravil lepší osud, nežli by se ho byl snad dočkal v uměleckém tvoření.

Za prohlídky rukodělných závodů javanských přišli jsme do ulice, kde vyráběli barevné látky známé v Malajském souostroví jakožto batiky. Domácím tím výrazem rozumějí se tkaniva ručně malovaná, ačkoli se vyhotovují také potiskováním za pomoci forem. Nejčastěji vyrábějí se batiky bavlněné. Brokátové batiky sumaterské platí se zvláště draze. Batikovaných látek užívají domorodci archipelu Malajského buď jako sukně po jedné straně od shora dolů sešité (sarong), nebo kupují si dlouhou látku v celosti a ovinují si ji několikrát kolem boků, nazývajíce ji kain paňang. Prvé slovo malajské značí na česko látku, druhé jméno znamená v malajštině dlouhý.

Hlavní ozdobou vzorkovaných těch šatů zovou malajští ostrované kapalá. Do oděvu zahalují se Javanci tak, aby hlavní ornament přiléhál k ruce levé, jak jest patrnó z přílohy čís. 38. při stránce 452.

Jiným druhem batikované látky jest slendang. Malajské ženy ovinují si široký ten pruh kolem hrudníku a nosívají v něm na zádech děti.

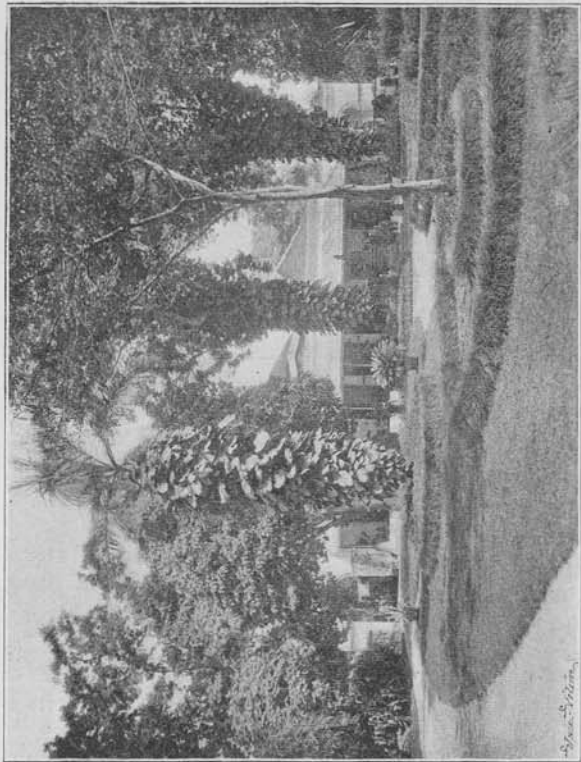
Batikování provádějí malajští národové tímto způsobem. Bílý pruh látky k barvení určený opatří se nejprve obrysy jistého vzorku. Za vzorek volivají malíři buď stliisovaná zvířata nebo rostliny, někdy také osoby. Vyplní-li se vzorky vrstvou roztopeného vosku, a ponoří-li se látka tak připravená do barvířské lázně, zbarví se trvale všecka ta místa, jež byla vosku prosta. Odstraní-li se pak vosk, zbudou vzorkovaná místa nezbarvená, která mohou se pak novým odstínem v lázni obarviti, pakliže místa trvale již zbarvená zakryjí se voskem.

Batikování podobá se celkem výkonu, který provádíme zhusta, barvíme-li o pomlázce vajíčka.

Batikované látky nosívají rády také Evropanky, a sarong jest v Malajsku nejoblíbenějším jejich oděvem za ranní promenády.

Za batikovanou suknicí bavlněnou platí se na trhu i několik holandských zlatých. Cena řídí se podle uměleckého provedení.

* * *

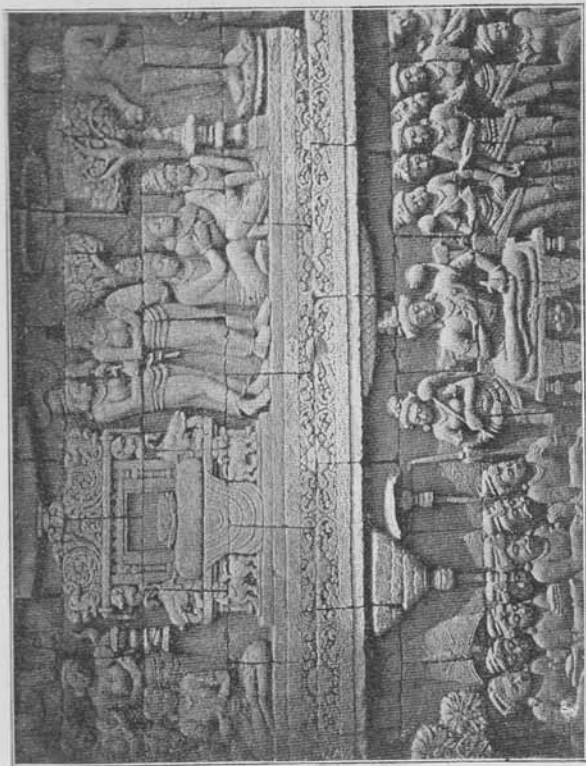


Sídloh olandského residenta v Dolkji.

Ve směsici zboží vyloženého na tržišti zajímaly mě zvláště holubí píšťalky, pozlacené řetízký, náušnice, hadovité prsteny, náramky, plechová srdíčka zavěšovaná na malé děti místo „fíkového listu“ (gendit, kontolan), potom kovové přesky a stříbrné jehlice s napodobenými diamanty. Šperky tohoto druhu zdobívají se rády zvláště javanské tanečnice a herečky.

V divadle mají Javanci veliké zalíbení a nemohou-li se dívat na představení hereckého personálu živého, navštěvují náruživě divadlo loutkové. Papírové a kožené loutky dostati lze na každém tržišti javanském. Nejlacinější jsou loutky druhu prvého. Ale i celý personál loutek kožených prodávají javanští kramáři za laciný peníz. Za půl holandského zlatého koupil jsem plný tučet kožených figurek, a to ještě pestře pomalovaných.

Draho platí se loutky vyhotovené od umělců. Výtvořry takové významenávají se ušlechtilými rysy a překypují jem-



Výzdoba na zříceninách buddhistického božíštie Borobudurského.

nými řezbami provedení v buvolí kůži. Dalšími přednostmi jsou lahodná harmonie barev a bohatství zlata vedle třípytné mozaiky, provedené ze zelených krovek nádherných krasců. Tyčinky (těmpurit) připevňené k rukám kožené loutky nejsou z bambusu, ale z průsvitného rohu buvolího (obrázek na stránce 494.). Za koženou loutku tohoto druhu platí se i několik zlatých, a cena veškerého personálu jde mnohdy až do tisíce.*)

Divadlo (vajang) o kožených loutkách zove se na Javě vajang purvo nebo vajang kulit, t. j. divadlo kožené, a loutkář dalang. Figury, jež ve hře vystupují, zabodává loutkář do měkkého kmene banánového a vrhá jejich stíny za pomoci lampy na rozprostřené bílé plátno (gavan). Na stínovou hru dívají se Javanci upjatě po několik hodin a na-

*) Sbírkou uměleckých loutek javanských provedených v kůži buvolí získal jsem za laciný peníz pro Náprstkovo museum.

slouchají přednášeným bájím se zatajeným dechem. Divadlo pozdě začíná a končí obyčejně časně ráno. Hudbu obstarává orkestr (gamelan) složený z bambusového xylofonu, skřípek, flétny, harfy, gongů, bubnů, tamburin a j. Také neschází při tom zpěv.

Osoby, které se v koženém divadle objevují, jsou jednak bohové a duchové, jednak čerti, obři, obludy, knížíata, kněžny, princové, princezny, dvorní dámy, vojáci, sluhové a pod. Nejvznesenější bytostí koženého personálu jest ovšem všemohoucí duch Sangjangan, jenž opouští své zvláštní pouzdro velmi zřídka. Odehrál-li svou roli, vkládá ho loutkář ihned zase do příslušné schránky a prosí posluchačstvo za poshovění, nežli figurku uschová.

Jména ostatních loutek znějí asi takto: Batoro, Guru, Bromo, Siva, Indra, Višnu, Avamuko, Buta, Arimuko, Lura Semar, Gareng, Petruk a j.

Mnohé hry javanské upomínají na obsah divadelních kusů staroindických a vzaly nepochybně svůj původ na asijské pevnině.

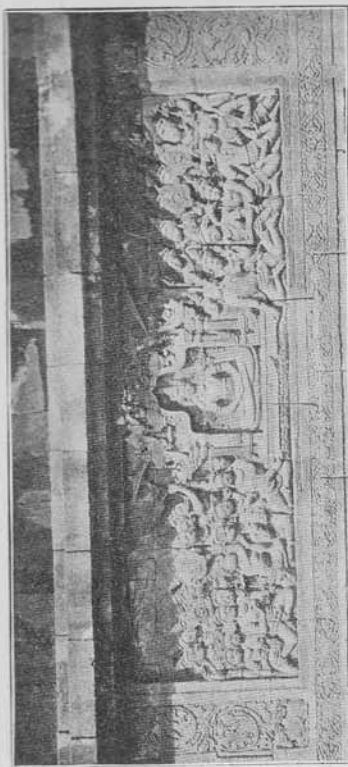
O stínových hrách divadelních máme zprávy z různých krajů východních, ale nejstarší pocházejí z literatury javanské. První zmínka o pomalovaných a průsvitných loutkách uvádí se v písemných památkách ze století 11., ale jazykově zptycí vidí ve slovech vajang, dalang a kelir původ ještě starší. Tak alespoň píše ve své přednášce prof. Jacob.*)

V některých krajích javanských jsou oblíbenější loutky dřevěné a do pěkných šatů ustrojené. Divadlu takovému říkají vajang gohlék nebo kalitik.

Javanští loutkáři kočují od místa k místu a hrají kusy buď podle zděděné tradice nebo z opsaných manuskriptů. Zhusta přijímají pozvání do soukromých domů a přispívají valně k obveselení hostů. Velmoži mívají ve svých službách vlastního dalanga a dávají si hrati divadlo každou chvíli.

Nejdříve přijde divadlo zvané vajang orang. Úlohy přiděleny jsou četným osobám skutečným, a proto mohou si vydržovati herecký sbor toliko knížíata a regenti.

*) Das Schattentheater in seiner Wanderung vom Morgenland zum Abendland. Vortrag gehalten bei der Philologen-Versammlung zu Strassburg am 4. Oktober 1901. V Berlíně 1901.



Relief na zříceninách Borobudurských.

Personál herců kočovných skládá se jenom z několika členů. Za divadlo hodí se jim bambusová bouda na rychlo zbudovaná. V lidové řeči slove divadlo tohoto druhu topeng. Maskovaní herci a herečky (zhusta muži přestrojení za ženy) provádějí pantomimu, jež přiléhá ke slovům pronášeným od dalanga. Vystupují-li na jevišti herečky, bývá v divadle plno mužů, a hrají-li na prknech herci, přicházejí na představení hlavně ženy.

Obsah javanského kusu divadelního bývá mnohdy tak realistický, že se některých scén až lekáme. Za nočního představení pořádaném v Solu odehrávali herci porodní výjev tak věrně, že jsem se domníval býti spíše v porodnici nežli v divadle kočovných komediantů. Divákům líbil se nejvíce výstup, ve kterém objevili se herci jako ženy. Podnětem hlučného smíchu byly ohromné baňky, jež si dali komedianti na hrudník proto, aby tak napodobili ženská prsa.

Abyste kočovní herci přivábili do nočního divadla co nejvíce obecnost, procházejí se v maskách za dne po ulicích a dělají si tak obvyklou reklamu. Chvillemi se průvod zastavuje, aby také veřejná tanečnice mohla ukázati, co všechno její ruce a nohy umějí. Alegorický ten tanec zovou Javanci tandak a mohou si ho dopřáti, zaplatí-li pouliční tanečnici (ronggen g), asi půl zlatého.

Dovednější a vábnější tanečnice chovají na svých dvo-
rech javanští vladaři, vystrojují je nádherným oděvem, vy-
krašují jejich tělo drahými šperky a zavazují si je tak k přá-
telství a lásce. Nejedna sličná tanečnice (*serimpi*) se již
také stala chotí princovou.

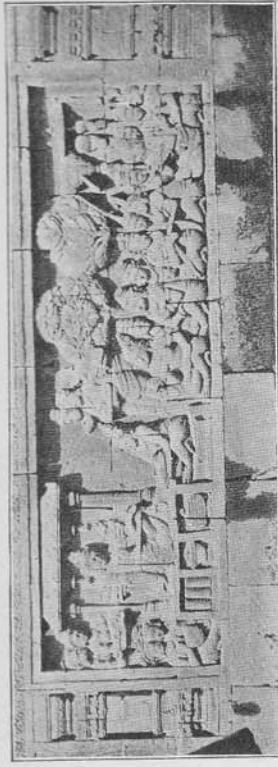
* * *

Ze sídla císaře surakartského měl jsem do residence sul-
tána ďokjakartského asi půltřetí hodiny jízdy po železnici.
Ohromné hory Merapi a Merababu ostávají stále na očích.
Povahu těch kolosů označuje již samo jméno. Prvá část slova
merá znamená v malajštině červený a druhá část *api* oheň.
Za mého pobytu na Javě byla však sopka Merapi klidnější
a vyvrhovala pouze sloupky popelu a mraky bělavého dýmu.

Za pobyt byl mi doporučen v Ďokji hostinec Tugujský
nazvaný tak podle kraje Tugu (*Toegoe*). Četl jsem o něm, že
má „goede tafel en luchtige droge kamers“. O městě samém
praví průvodní kniha holandská, že „de uiterst gezonde
plaats met haar zoel klimaat, nette, breede wegen en moote
societeit geeft een prettigen indruk“. A v pravdě podobají
se široké ulice města Ďokje parkům a zahradám. Po této
stránce nelíší se Ďokja od hlavního města císaře surakart-
ského.

V dřívějších dobách uznával sultán ďokjakartský vládce
surakartského za představitel větší moci a slávy a proto
přicházel každý rok na dvůr susuhunanů do Sola, předstu-
poval s dvořanstvem před císařský trůn, klekal u nohou svrcho-
vaného vládce a osvědčoval tak veřejně svou podřízenost.
Leč mrav ten nelíbil se Holanďanům a proto přemluvili sultána
ďokjakartského, aby se již sumanovi v Solu nekořil a před
ním jako před bohem neklekal, nechce-li se před očima Evro-
panů snížit. Sultán rady té uposlechl, navštěvoval císaře jako
jindy, ale klekání již zanechal, a výroční slavnosti pozbyly
valně okázalé tvárnosti.

Jako sunan surakartský, tak i sultán ďokjakartský bydlí
v pevném kratonu ohrazeném vysokou a silnou zdí, a sterá
stavení jeho asi s 15.000 obyvateli tvoří zvláštní město pro
sebe. Kdybych měl královský hrad popisovati, opakoval bych



Ozdoby zřícenin Borobudurských.

věci, o nichž jsem se již zmínil při popisu kratonu surakart-
ského.

Sultanát ďokjakartský čítá asi 60.000 duší. Číňanů žije tam
asi 4000, Evropanů sotva 20.000. Copatí synové nebeské říše
jsou i v tomto kraji duší obchodu. Evropané mají pak v držení
hlavně sady kávovníkové a indichové a Holanďané zvláště
místa úřednická a vojenská. Zástupcem vlády holandské jest
v Ďokji*) resident a stará se, aby apanáž vyměřená sultan-
skému dvoru byla v pravý čas odváděna. Bez svolení residen-
tova může sultán podnikati jen to, z čeho by holandské správě
nemohla vzejíti škoda.

* * *

Přátelé starožitných památek mají v Ďokji výborného
rádce a ochotného vykladatele. Je to úslužný dr. Groner-
man, někdejší lékař vojenský, jenž oddává se studiu budhi-
sticku ostatků již od mnoha let, provázeje cizí hosty tro-
skami staroindických staveb zhusta i osobně. Práví se, že
proslulé ty památky vzaly původ svůj již v 8. století po Kr.,
ne-li dříve. Dějištěm staroindického toho tvoření stavitelského
a sochařského proslula na Javě zvláště tři různá místa: Ba-
rabudur (též Borobudur), Mandut a Brambanan.

*) Jméno Ďokja píše Holanďané jednou Djokja, jindy Djockja nebo
Jogja.

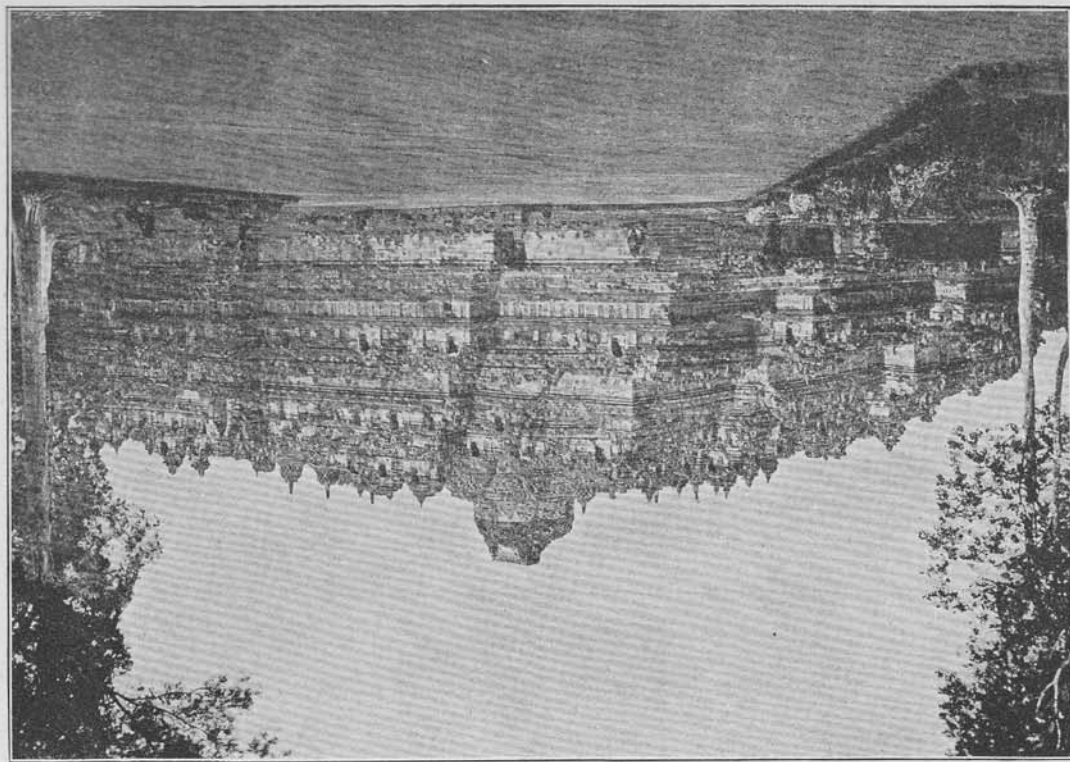
Výlet do Barabuduru lze vykonati za den. Parní tram usnadňuje spojení. Uživ ranního vlaku jel jsem až do Muntilanu. Osada ta vzdálena jest od Đokje 28 km. Trať vede podél silnice lemované bambusem, kokosovníky, banány a stromy tamarindovými. Pražce železniční jsou ze dřeva tekového a vzdorují lijákům i všekazům. Všecek kraj je samé úrodné rýžoviště, zavlažovaný nákladnými vodovody.

Otážeme-li se v Muntilanu po malajsku mana pa mata n, ukáží nám, kde bydlí povozník. Majitelem příležitosti je Číňan. Ve chvíli smluvíme se s ním, že nás dá dovézt za 3 holandské zlaté do Barabuduru, a v několika minutách odjíždíme stromořadím až k samým zříceninám. Asi za hodinu budeme u cíle.

Požehnanou rovinou vine se klikatě řeka Praga a omývá úpatí návrší, na němž vypíná se do vysoka rozlehlé božíště Barabudurské.

Ranní slunce vzneslo se již nad křivolaké obrysy horské a ozářilo všecky zříceniny báječným světlem. Mně zdálo se, že se blížím k nedobytnému hradu začarovanému do rajského kraje. Daleko široko zelenají se jenom koruny štíhlých palm seskupených v luzné háje a ukryvají ve svém stínu bambusové chýže. V houští vrkají pestrobarevní holoubkové, a cestou poskakují přítulní loskutáci.

Nežli jsem se nadál, stál již vozka před samým božíštěm a svěřil mě pěči šedovlasého strážce bdícího nad osudem ztroskotaného velehrámu. Po služebnících božích není v rozvalinách ani památky, a ochrannou ruku nad někdejší svatyní indického buddhismu drží nyní potomek plemene židovského, úsečný pan Oppenheimer. Kolébka jeho stála prý někde v Haliči, ale povolání zaválo ho také do Prahy, vojenská povinnost potom do různých měst rakouské říše, a na sklonku života ocitl se jako správce pasangrahanu, založeného při samém Barabuduru za tím účelem, aby v něm našli hosté přístřeší a občerstvení. Komu libo, může v pasangrahanu za noci rozlévá se po nich bledá záře měsíční. O hostinská stavení toho druhu postarala se holandská vláda již dávno a založila je ve svých koloniích na různých místech. V prvé řadě slouží pasangrahanu osobám úředním, ale vítání jsou



v nich také hosté cizí. Noclehu a pohostění dostává se jim za mírný poplatek stanovený samým úřadem. Pasangrahan slouží téměř účelu jako *rest house* na Cejloně a v Indii.

Postavíme-li se na zápraží pasangrahanu, vystupuje před námi ztroskotané božičtě Barabudurské jako ohromná pyramidá o sedmi vysokých terasách. Kanárníková alej k božičti vedoucí provázena jest řadami soch, z nichž každá představuje uctívaného Budhu. Před krátkou dobou bylo tam soch ještě více, ale siamský král vyprosil si jich asi 30 pro své království a odvezl si nejkrásnější figury se svolením guvernérovým do Bangkoku. Holandské noviny káraly sice ostře jednání místodržitelovo, ale bylo již pozdě.

Nicméně čítá božičtě Barabudurské kamenných Budhů ještě několik set. Některé figury jsou úplně zachovány, jiným scházejí hlavy, ruce a nohy. Větší část soch představuje Budhu se skříženými nohama. Jednou vidíme světce, an pozvedá ruce a udílí požehnání, po druhé jak duch jeho přemýšlí a se probouzí, aby **buditi** mohl všechno lidstvo ostatní. Nebylť uctívaný mistr bohem, ale byl člověkem, jenž přichází na tento svět jednou za dlouhý čas. Přejde tedy opět doba, kdy objeví se zase mezi lidmi jako mesiáš a vykoupí člověčenstvo z trápení. Tak alespoň učí budhistický katechismus.*)

Snad jen pro veliké množství kamenných Budhů dostalo se jmenovanému božičti názvu Barabudur. Četl jsem kdesi, že prvé dvě slabiky značí tisíc nebo mnoho, a že budur znamená totéž jako budha.

Zachovalá schodiště velechrámu Barabudurského spojena jsou portály a dovolují, abychom mohli procházeti skoro všemi galeriemi a čísti v tisícových basreliefech legendy, jež se o životě někdejšího prince Sidhárthy a potomního mudrce Budhy v lidu udržely.**)

Jako materiál sloužil dávnověkým sochařům tvrdý kámen, v němž nerostopytec poznává ohněrodý trachyt, zvaný *andesit*. Jednotlivé basreliefy čítají obyčejně sedm figur.

*) Více uložil jsem o Budhovi ve svém díle *»Cesta kolem světa«* na str. 81. (Žaponsko.)

**) C. M. Pleyte: *Die Buddha-Legende in den Skulpturen des Tempels von Boro-Budur*. Se 120 illustr. V Amsterdamě 1901.

Střední obraz představuje vzněšeného světce, postranní figury znázorňují osoby s lotosy a vějíři. Zhusta spařujeme v kameni vytesané podoby opic, lvů, buvolů, slonů, hus, hadů a vůbec zvířat takových, které objevují se na výtvořech staroindických sochařů. Mnohé obrazy upomínaly mě na výtvoř, jaké viděl jsem na žulových ozdobách, krášících proslulé dagoby v Anuradapuře na Cejloně.

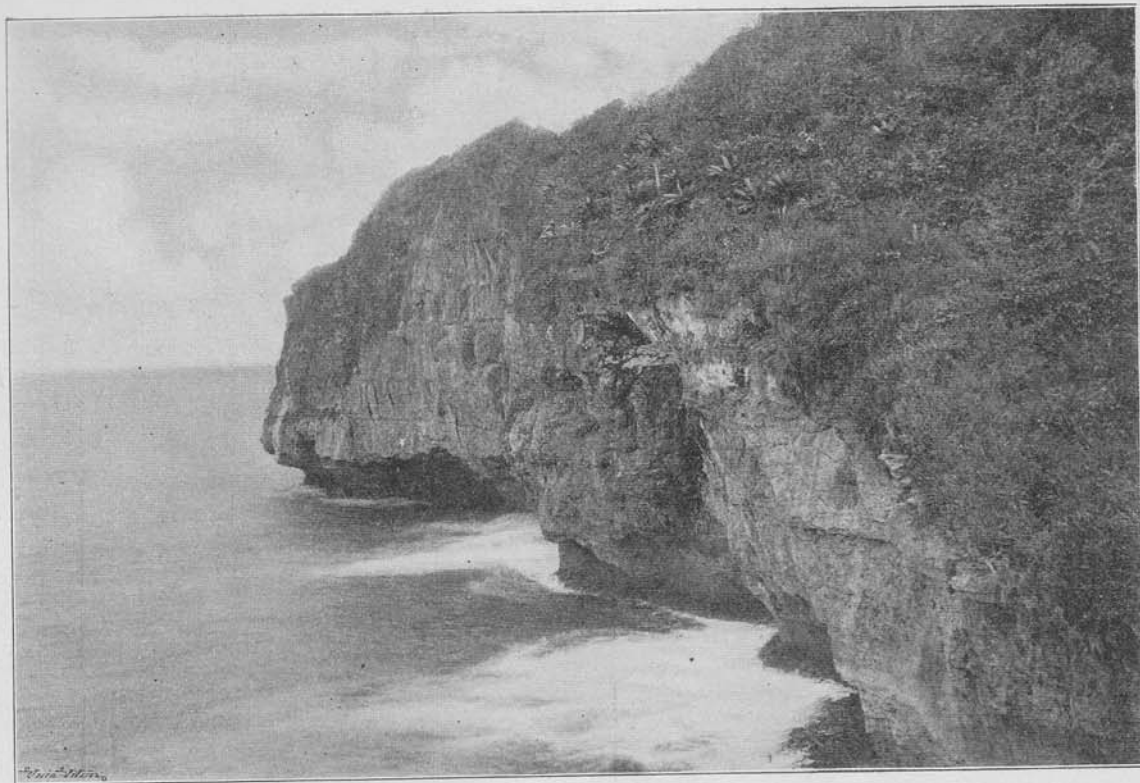
Kromě soch rozestavili sochaři v chrámě mnoho kuželů vysokých asi metr. Jsou to symboly plodnosti známé u národů indickýc̄n jakožto *lingam*, u Římanů jakožto *phallus*. Tvůrce stavby nezapomněl vykrášliti božiště také četnými pagodami a vtiskl dílu zřejmé znamení budhistického náboženství. Nejmhutnější dagoba spočívá uprostřed velikolepé budovy, ale i zdívo této štíhlé věže záleží z kvádrů prostě vedle sebe položených a beze vsí malty v pevný celek spojených. Kolosální budova mohla odolávati ještě dlouhým věkům, kdyby byla postavena na pevnější půdě. Ale když pak sama země počala za ohromného tlaku povolovati, utrpělo zdiwo velice a propadalo větší zkáze, když se k tomu přidružila ještě častá zemětřesení. Stářím pozměnil se též povrch porovitého andesitu a pokryl se povlakem žlutavých lišejníků.

Naproti pyramidám egyptským jest božiště Barabudurské přece jenom stavba nízká, majíc ve výši toliko asi 35 metrů. Zdá se, že stavitel proslulého velechrámu vybudoval božiště proto tarasovitě, jen aby mohl věrně napodobiti rýžoviště zakládaná stupňovitě po celé Javě již za nejstarších časů a nazývaná po domácku *sava*h.

Kdo byl tvůrcem Barabudurského velechrámu, nemůžeme nikdo pověděti. Jisto však jest, že stavitelům obrovského díla nebyl žádný Malajec, a že Barabudur jest výtvořem ducha arijského. Také ostatní zříceniny, jež se jinde na Javě zachovaly, jsou téhož původu. Budhismus, rozšířený svého času v Přední Indii, pronikl záhy až do Malajska, a hlasatelé nové věrouky stavěli mu božiště jak na Javě, tak na Sumatře, Lomboku a Borneu. Ale přes všecko pátrání v kromkách indických nebylo nic o budhistickém tom hnutí na světlo vyneseno, a starobylá božiště javanská ostávají do dneška tajemnou událostí. Nejenom v Přední Indii, kde stála

Josef Kořenský: Cesta k protožoc̄m. II.

33



Salangani jeskyně na jižním pobřeží ostrova Javy.
Bílá skvrna v levo nad jeskyní představuje sběratele uvázaného na laně.
Upřostřed nahoře stromovitě kapradiny.

kolébka Budhova, ale i na Javě vzal budhismus úplně za své a zůstal po sobě pouhé ruiny. Nad některými zříceninami smíval se za svých návštěv siamský král Čulalongkorn a kázal je velikým nákladem opraviti. Ale že opravy takové provádějí se velmi zvolna, viděl jsem za návštěvy zřícené dagoby Mendutské.

Podobá se pravdě, že svatyně Mendutská (s obrovskou sochou Budhovou z bílého mramoru) ukazovala cestu do Babadura. Ale také ona byla pohřbena ještě před sedmdesáti lety úplně v ssutinách a z rumiště trčel k nebi jen vysoký strom.

Leč roku 1835 přišel archeologii veliké překvapení. Té doby počal v kraji kopati Němec Hartmann, a šťastné nálezy vedly k tomu, že byly obě svatyně odhaleny a odborníky potom zobrazeny.

* * *

V Đokjakartě došel mne telegram tohoto obsahu: 'Teším se, že Vás budu moci v Gombonku uvítati. Na shledanou! Prillwitz.

Město Gombonk leží na jihu uprostřed Javy. Z Đokje počítá se tam 112 km. Odpolední rychlík vykonává tu cestu asi za 3 hodiny.

Pana Prillwitze navštívil jsem na Javě již za prvé cesty a s radostí prohlížel jsem jeho přírodovědecké sbírky. Za druhé návštěvy mohl jsem u něho očekávat nové přírodniny, protože se odstěhoval ze západních krajů ostrovních dále na východ, aby věnoval se zvláště ornithologii. Nad to pak toužil jsem spatřiti také skalnaté pobřeží mořské na javanském jihu a viděti tam na vlastní oči památné jeskyně, v nichž hnízdí salangány.

Hned prvého večera seznámil jsem se v klubu se zástupci holandské vlády. Jedni zvali mne na lov a k návštěvě vojenské školy, druzí slíbili mi, že učiní opatření, aby mě asistent-vetana v Karangbolonku co nejlépe přijal a nosítka k pobřežním jeskyním uchystal.

Karangbolonk zve se přímořský okrsek, jenž se stal

zmíněnými slujemi zvláště známý. Jménem tím označují se také jeskyně samotny.

Nabídka ochotných Holandanů přišla mi velice vhod, a dne 6. května ujížděl jsem karetou již před východem slunce k mořskému pobřeží. Ruta moje byla: Desa Ranka, Sladri Kidul a pasangrahan Karangbolonk.

Hned za Gombonkem otvírá se výhled do úrodného a hustě obydleného kraje. Četl jsem, že residentství Bagelenské, jímž jsem právě projížděl, jest ze všech javanských krajů nejlidnatější. Hlavními produkty jeho jsou káva, čaj a chinovník. Svěží osení zelenalo se na všech stranách. V polích vykračovaly si volavky, v mokřinách bukali bukači, nad těmi míhaly se četné vážky, a v bažině brodila se hnědá kachhata. Skupiny štíhlých palem arekových a kokosových věštily, že uprostřed nich skrývají se malé dědiny (desa). Háje takové vypadaly jako tmavé ostrůvky v jasno-zelené pláni mořské. Až přijedeme k samé více, uvidíme, že čísla bambusových chatřič napřesána jsou na kokosovníku, jenž se nad chaloupku vypíná.

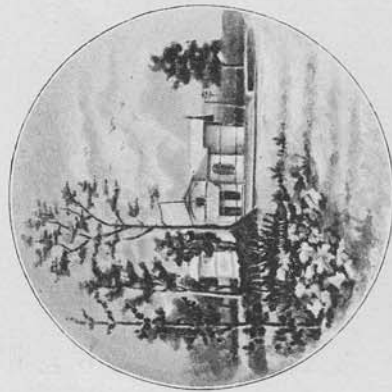
Cestou potkáváme mnoho lidí. Řeklo se mi, že se ubírají na trh. Někteří jeli na koních, ale všickni opouštěli sedlo, když se k nim můj povoz přiblížil, sedali na bobek jako ostatní pocestní, odvraceli svou tvář od tváře vzácného cizince a vzdávali tak poctu, jaká panstvu přísluší. Mnozí vyhýbali se povozu již z daleka, smekali široké klobouky a zalézali do příkopu.

Kamkoli jen vozka odbočil, všude byla cesta jako mlat. O udržení veřejných cest a mostů stará se domácí obyvatelstvo a chodí na robotu podle řádu již dávno zavedeného. Za práci tu poukazuje jim náčelník osady příslušné pozemky.

Čím více blížil se můj povoz k pobřeží, tím malebnější byl kraj. Na úpatí horského svahu ukázala se potom osada Sladri Kidul. Chýše stojí tam ve dvou řadách a vytvořují dlouhou ulici porostlou trávníkem a vysázenou alejí kokosovníkovou.

Při jedné chýši bylo zvláště živo. Sešlo se tam asi půl-druhé sta osob, aby mohla býti provedena volba doživotního náčelníka. Voličové sešli se z celého okolí a usadili se ve stínu chlebovníků, palem a bambusů. Na povýšeném místě seděl holandský úředník a řídil volbu. Voličové seděli na

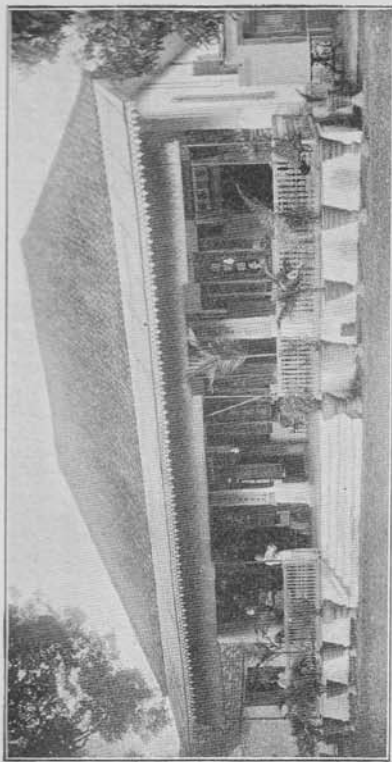
zemí jako školáci. Ke službám volebního komisaře přišlo také několik bosých strážníků. Kamizola se žlutými výložky a šavle označovaly jejich důstojenství. V komisařích poznal jsem vlídného pana Doewena, známého mně již z klubovní společnosti. Ve chvíli přidělení mi p. Doewen strážníka s nařízením, aby pro mne opatřil nosítka a doprovodil mne do Karangbolonku.



Nádražní stanice v Gombonku.
Kreslil Remmers, žák vojenské školy.

holé stěny skalní a balvaný ohněrodoho kamení. Pandány, musy a kapok střídaly se s kokosovníky. Párky lepotvárných vln a pestrých lednáčků třpytily se ve sluneční záři jako mořská saika z drahokamů. Rajska ta stvoření pozvedala se do výše jako střela a zapadala do větví úžasnou prudkostí. Z jihu vanul lahodný větřík, mírnil sluneční úpal, a vůně jeho označovala, že jsme již při samém moři. Brzy na to zahučel příboj oceánu, a mým očím zjevila se širá jeho pláň. Po čtrnácti dnech spatřil jsem opět bezměrné vody Indického Pacifiku. Ještě několik minut příkrou stezkou a jsem pod střechem sangrahanu Karangbolonského.

Správce domu objevil se brzy na stinném zápraží a vykásal mi ke krátkému pobytu vzdušnou světnici. Kromě té má pasangrahan ještě tři hostinské pokoje. Bylo třeba dorozumívati se řečí malajskou. Skrovná zásoba výrazů přišla mi tehdy zvláště vhod. Věděl jsem, že *tengah* jest půl, *hari* den, *tengah hari* poledne, *makanan* jídlo a tedy polední jídlo čili oběd: *makanan tengah hari*. Když pak vyslovil jsem ještě jména: *hajam*, *nasi*, *pisang*, *satu* botol *anggur*, t. j. kuře, rýže, banán, láhev vína (v doslovném překladě jedna butelka vína), porozuměl hostitel, jakou tabuli mně má ustrojiti, až se navrátím z blízkých jeskyní, a pospíchal do kuchyně.



Dám Čiána Kan Lo Den-a v Batavii.

Pěšina vedoucí k nejbližší jeskyni vine se po samém břehu a sklání se k moři velmi srázně. Přístup do sluje usnadňuje nám odliv. Té doby můžeme kráčet po dně mořském suchou nohou a vcházíme do jeskyně jako do umělé klenby. Za vlnobití vniká moře až do sluje a zaplavuje dno její píslem a štěrkem. Jiných jeskyň dotýká se moře neustále, a lze se do nich dostat jenom lodicí nebo shora po provaze. Skalní útesy takové zobrazeny jsou na stránce 512. Pochopujeme, že krkolomná návštěva jeskyň po rotanových žebřících a po laně jest velmi odvážná. A přece je to jediný způsob, kterým zmocňuje se tam sběratel drahocenných hnízd, známých v obchodě jakožto jedlá hnízda vlaštovčí.

O hmotě, z níž jsou hnízda ta vystavěna, tvrdilo se dříve, že pocházejí z vlaštovčí potrawy, ale později přesvědčili nás přírodopysytci, že je to výměšek žlaz, které u salangán v určité době roční naduřují a materiál k vybudování hnízd dodávají. A poněvadž salangány hnízdívají ročně několikrát, jsou nuceny stavěti si po každé hnízdo nové.

Jest nade vši pochybnost, že salangány hnízdily před časy ve všech jeskyních pobřežních, ale když pak dšlo jejich počal pronásledovati člověk, vyhlédly si opeřenci sluje jenom těžce přístupné a ostatní na dobro opustily.

Skalní útesy Karangbolonské čítají celkem 14 jeskyní. Kolik hnízd v nich sběratelé nasbírají, jest věcí nájemce. Nájemce bývá vždycky Čínan a odvádí vládě za právo jemu pro půjčené mnoho peněz. Salangání jeskyně v Karangbolonku vynášejí zemské pokladně více než 20.000 zlatých. Také z jiných residentství plyne za pronájem salangáních jeskyní značný příjem. Skoro výhradním tržištěm jedlých hnízd vlašťovčích jest Čína. Znalci rozeznávají na první pohled, která hnízda pocházejí z Jávy a která z Bornea, Madury nebo Siamu.

Dozorce nad jeskyněmi Karangbolonskými ukazoval mi rozličné odrůdy salangáních hnízd. Některé měly barvu žlutlou, jiné hnědou nebo též červenavou. Tento odstín mívají hnízda, jichž dotýkají se krůpěje mořské vody. Za přílivu zaplavují se jeskyně mnohdy tak vysoko, že zbývá jen malý otvor, kterým mohou salangány proletovati a mateřské povinnosti vykonávati.

Jeskyně snadno přístupné volivají Javanci zhusta za divadelní jeviště a provozují v podzemním šeru své oblíbené hry stínové třeba za nejjasnějšího dne.

Skalnaté strminy Karangbolonské jsou původu ohněrodého. V úlomku z jeskyně přineseného poznal přítel prof. Vrba *andesit hypersthenický*.

Slunce stálo již vysoko na obzoru, když jsem opouštěl tmavé podsvětí. Vody mořské opadly zatím ještě více, a jemný písek pobřežní vyschl tak, že se na něm mohly proháněti roje štíhlých a dlouhonohých svižníků. Život drobných těch cincidel byl za úpalu slunečního tak čilý, že jsem jich mohl pochytati za pomoci svých sluhů jenom několik. Později zařadil jsem je do svých sbírek se jménem *Cicindela longipes*.

Když blížil jsem se opět k pasangrahanu, rozléhal se v korunách stromů líbezný zpěv zlatožlutého opeřence. Byla to žluva (*Oriolus*). Pěvec ten nepěje lahodné hymny jenom v hájích a sadech mírné Evropy, ale hnízdí také v horkých pásech rovníkových, a to v několika družích.

Za zmínku také stojí, že kolem Karangbolonku jsou již dávno domovem vrabci. Na ostrov Javu přišli tito světoobčané počátkem minulého století a rozšířili se záhy po všech tamějších krajích. Javanci nařikají si na ně zrovna tak, jako

na pestré rýžovníky (*Munia oryzivora*) chované u nás hromadně v klecích.

Javanské obyvatelstvo zove vrabce *burung pipit*, t. j. pták pipit.

Tabule v pasangrahanu již uchystaná byla bohatší, než jsem si přál. Kuchař rozhojnil počet pokrmů o vařený chlebovník, ovoce pomelové, ananas a j. Nádherná kytice z vonných orchidejí dodávala mi ještě větší chuti k jídlu.

Nežli jsem opustil hostinskou stanicí, zavedl mě správce domu ještě do chyše, kde přebývá bohyně, zvaná *Ngahi Rono Kidul*. Ctitelé její postavili tam pro ni malou chaloupku, opatřili ji měkkým lůžkem z palmového listí, postavili k němu dokonce i zrcátka a upravili stánek tak, aby v něm bohyně našla vše, čeho by tam za své noční návštěvy potřebovala. Leč málo je těch, kteří byli tak šťastni, že tam mohli bohyni spatřiti. Prostý lid pověsti té věří a pro všecku jistotu klade domnělé bytosti všeliké dárky na stolek tam uchystaný. Viděl jsem na něm vonné kadidlo, uhlí, láhev s vodou, miskou s rýží, ovoce, pestré hadříčky na oděv a j.

S oblačných výšin snaší se tajemná bohyně po zlatém práku, jehož jméno *garuda* nebo *galudra*. Práka toho mohl jsem si dobře prohlédnouti a vím, že je zpola páv a zpola kohout. Řezbář vyřezal jej ze dřeva; bohatě jeho tělo pozlatil a na kolečka postavil. Po bohyni ohlížel jsem se také já marně.

* * *

* *

Na zpáteční cestě zbývalo mi tolik času, že jsem se mohl zabývati trochu déle faunou potoků ústících do blízkého moře. Náhoda tomu chtěla, že procházejce se podél říčky spatřil jsem, jak se přede mnou vymrštil z vody houfec podivných živočichů a letěl šumotem při hladině asi tak, jako kdyby někdo hodil hrst plochých kaménků po tiché rybníčné. Všickni drobní výletníci zapadli však hned u samého břehu. Někteří usadili se na balvanech, jiní na vyčnělých kořenech pobřežních stromů, a opět jiní skákali jako žáby po blátě nebo zalézali do křoví.

Zvláštní ten výjev až mě zarazil a opakoval se opět, zašel-li jsem dále proti proudu. Každým krokem vyskakovali z vody noví drobní tvorové a šustěli v pobřežním křoví ještě několik vteřin. Nikdy jsem nic podobného neviděl, a marně jsem přemýšlel, jací to jsou živočichové, kteří po vodní hladině běhají a lítají a v křoví se skrývají.

V rychlém letu jejich spatřoval jsem vážky a šídla, a když dali se do skákání a šplhání po břehu a kořenech, měl jsem neznámé ty bytosti za žáby a pulce. Celá jejich podoba nasvědčovala, že jsou to larvy žab, neboť měly oči vypoulené jako bývá u všech pulců.

Zapřažený koník marně řehotal a k odjezdu mě vybízel. Úkaz tak vzácný stál za to, abych mu přišel na kloub. Od potoka nemohl jsem se ani odtrhnouti a volal jsem na strážníka, jenž se zatím s vozkou bavil, aby mi z nesnázi pomohl a nějakého záhadného živočicha v blátivém řečišti chytil a přinesl.

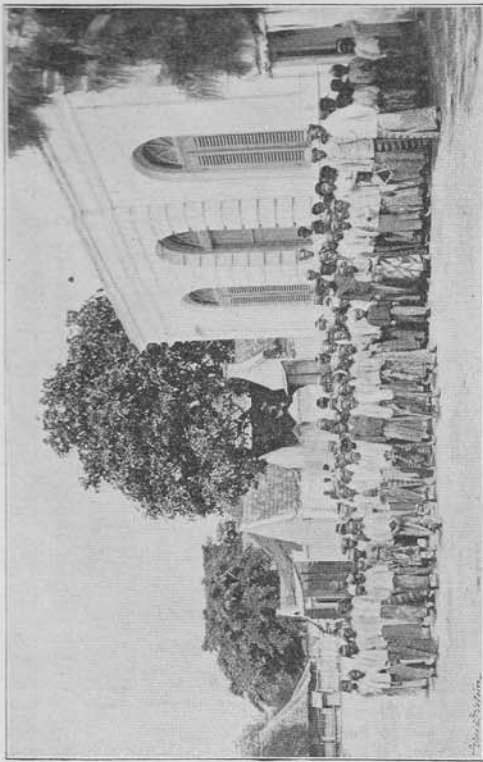
K mé otázce, co je to, odpověděl Javanec malajsky zcela rozhodně: „Ikan klodok“, to jest na česko ryba klodok.

Výroku nechtěl jsem ani věřit a opakoval jsem tázavé slovo ikan. A když mi sluha opět přisvědčil, měl jsem záhadné stvoření již v rukou. Skočil Javanec zatím do bažiny, zmocnil se žádané kořisti a přinášel mi záhadu k rozluštění.

Malá stvořeníčka, 5, 10 až 15 cm. dlouhá! Na ruku vešlo se jich několik. Dva z polapených tvorů zachránili se hned odvážným skokem: opřevše se o přední nohy, vymrštili se do výše, spadli na pokraj řečiště a hopkovali po suchu jako činívají žáby.



Józef Szeged,
koncertní mistr v Batavii.



Javanská škola.

Po bližším ohledání ulovených živočichů poznal jsem, že moji zajatci zádných noh vlastně nemají, a že domnělé nožky jsou ploutve: dvě ploutve byly na hřbetě, dvě na hrudi a jedna za řití. Ploutve hrudní byly dlouhé, odestávaly hned od kořene a podobaly se spíše noze nebo ruce. Bylo tedy patrné, že chycení živočichové nejsou ani žáby, ani pulci, nýbrž ryby, a to vzhledu velmi podivného.

Hlava měla čelo velmi příkré, a byla širší nežli ostatní tělo.

Podívaná byla na oči. Obě byly blízko sebe a vyčnívaly daleko z vrchu hlavy. Ale jakmile jsem se jich chtěl dotknouti, rybka je zatahla a ještě je zakryla jakýmsi víčkem.

Také bylo zajímavě pozorovati chycené podiviny, jak běhají po zemi. Sotva že jsem je na zemi položil, již se dali do běhu.

Jedna z rybek opřela se o hrudní ploutve, vztyčila předek do výše jako žába a zmizela v bambusovém houští.

Druhá si vykračovala, jakoby nohy měla, a zatahla očka, jakmile začala skákat. Strachovala se, aby vypoulené oči neutrřeply nárazem o trávu a větvičky.

Třetí družka pádila přes kameny a listy do bahna a zaryla se v něm v okamžiku. Nepochybně, že i také v bahně stáhla vyčnělé oči a uzamkla je klapkou, aby zraku neublížila.

Čtvrtá zajatá a do volné přírody zase puštěná ryбка vyhoupla se dlouhým skokem do výše a usadila se na balvan. Ta mne zajímala nejvíce, a proto jsem jí nespustil s očí. Nad balvanem vznášely se větvičky různého křoví. Sotva se ryбка na kamení usadila, jala se oči neobyčejně vystrkovatí a otáčela jimi na všechny strany. I přišel jsem k ní hodně blízko a pozoroval jsem každé hnutí její.

Rybka se šourala po balvanu, vztyčovala předek, nazvedala přední ploutve jako nějaké ruce a upjatě řídila zrak na nedaleký list. Pak se pojednou vymrštila, skočila vysoko až k samému listu, a zmocnila se jedním skokem mušky na listu usedlí. Potom pospíchala k potoku, kde narazila na sousedku. Takové citelné dotknutí bylo sousedce proti myšlce, a vznikla z toho pračka. Viděl jsem, jak byl nahoře brzy rváč jeden, brzy druhý. Chvillemi zabořily se obě rybky v bahně, ale ani tam neustaly ve rvače. Bylo to znáti na měkkém bahně, jež se nad nimi stále vyzdvihovalo.

Za chvíli ocitly se rozlícené rybky zase na povrchu, a slabší počala utíkat. Avšak silnější soupeř pronásledoval nepřitele z bahna do vody, z vody na sucho, a zuřil boj jak na zemi, tak na vodě.

Jak to skončilo, sám nevím. Že se však rybky hodně pokousaly, to viděli a zaznamenali již jiní přírodopytci, neboť ryby tohoto rodu nežijí jenom v brakických vodách na Javě, ale též v Africe a od Rudého moře až k oceánu Tichému. Jméno obojživelných těch ryb jest *Periophthalmus Koelreuteri*.

Od Karangbolonku odvázel jsem si několik rybek, abych je v Gombonku uložil do formolu. Z nouze zabalil jsem ulovenou drobotinu do papíru.

Na potomní cestě naskytlo se mi nové divadlo přírodovědecké. Viděl jsem, jak lidé chodí po polích, nahybají se ke kalužinám a mokřinám a z nich cosi vybírají a do bambusových košíčků házejí. K dotazu mému odpověděl vozka, že lidé ti sbírají na poli ryby a kraby. Když pak nahlédl jsem do jejich košíčků, spatřil jsem v nich kromě drobných krabů

a mimo rybky právě popsané ještě ryby, jimž říkají na Javě *ikan puté*. Na první pohled poznal jsem v nich obojživelný druh, známý mně dobře již z cesty po Cejloně a poloostrově Malackém a uváděný v zoologii jménem *Anabas scandens*. Český název lezoun indický praví zřejmě, kde je živočich ten domovem a v jakých pohybech si libuje, koná-li cesty po suché zemi.

Oběma těmi druhy ryb pole jen se hemžilo, a lidé mohli být jisti, že jich nachytají na polích v krátké době tolik, kolik jich bude na oběd třeba.

Také lezoun indický, zvaný na Cejloně a na Malace káveja, opouští rád brakické vody a vychází za živobyтім na suchou zemi. Zásoba mokrého živlu chovaného ve zvláštním bludišti jeho hlavy dovoluje šplhavé rybě, že se může zdržovatí na zemi delší dobu. Za suchého počasí zarývá se lezoun do vlhké půdy a může býti ze země vykopáván skoro jako brambory.

Mé sbírky rozhojnény byly novým přírůstkem. Tentokrát vyžádal jsem si drobných těch rybek plný košíček. Odpolední slunce pražilo, a rybky přestaly se hýbati. Zdálo se, že je na dobro po nich.

Byl již večer, když jsem se navrátil z výletu do Gombonku. Pro jistotu vložil jsem ryby v papíře zabalené a v košíku uložené do nádoby s vodou. Chtěl jsem se přesvědčiti, je-li pravda, že mají život tak tuhý, jak se vypravuje. I přišlo jen málo minut, a ryby přicházely k sobě. Za chvíli pak počaly živý rej a vyskakovaly z umyvadla.

V poslední době staly se obojživelné ryby zajímavou ozdobou všech sladkovodních akvarií.

* * *

Průvodcem po vojenském ústavě vychovávacím zvaném *Korps Pupillen* byl mi sám velitel školy, kapitán pěchoty pan Vis. Z Gombonku vede tam stinná alej. Jednotlivé budovy školní postaveny jsou daleko od sebe, a celý ústav vypadá jako městečko. Košaté smokvone obstupují všecka přízemková stavení. Veliké budovy slouží účelům školním, v menších bydlí důstojníci a poddůstojníci. Každému důstojníku

přísluší samostatné stavení. Také kantýnám, čítárně, tělocvičně, zpěvárně, divadelnímu jevišti, lázním, hřištím a školním jsou věnovány zvláštní budovy. Chovanců mívá škola mnohdy až 600. Jsou to hlavně děti vojínů. Nejmladší hoši čítají 8 let, nejstarší asi 16. Náboženství jejich jest protestantské nebo katolické. Za mé návštěvy byl v ústavě zapsán také jeden žid. Mohamedáni se do školy nepřijímají, a poněvadž Javanci vyznávají skoro výhradně islám, není barevnému tomu plemenu vojenská škola přístupna. Jazykem vyučovacím jest holandsština. Chovanci vyšších tříd učí se kreslení a malbě podle přírody, matematice, praktické geometrii a stavitelství a přidělují se potom zhusťa do služeb vojenských. Pěkné práce svých žáků předložil mi učitel Werdemann z kreslení a malby, učitel Kosak ze stavitelství a učitel van Acker z topografie.

Lázní užívá školní mládež dvakrát denně a učí se plavati v rybníku k tomu účelu založeném.

Chovanci přijímají se do vojenské školy gombonské buď darmo nebo za mírný plat.

* * *

Delšímu pobytu v močálovitých krajinách jižní Javy jsem se vyhnul a užil jsem rychlíku, jenž projíždí celým ostrovem. Na této železniční trati stala se památnou nepatrná dědina, jejíž jméno Maos. Stanice tato leží uprostřed železnice spojující Batavíi se Surabají. V Maosu ukončují rychlíky denní jízdu svou za večera a vydávají se na další cestu až teprve ráno. K přenocování cestujících postavila tam zemská správa veliký hotel s názvem „Staats Logeergebouw Maos“.

Z Gombonku do Maosu počítá se přes 40 km. Za krátko opouští vlak residentství Bagelenské a vstupuje na území Bantamskou pověstnou vražednými bažinami. Příšerným místem stala se tam zvláště pobřežní osada Tilatap (Tjilatjap), do níž vypovídali domorodí vladaři zločince, aby tam co nejdříve podléhali přirozené smrti. Jedovaté podnebí vykonávalo na odsouzených samo právo spravedlnosti. Po letech nevracel se z toho vyhnanství živ již nikdo.

V Maosu bývá prý za dne mrtvo jako v hrobě. Služebnictvo vyspává a má se k životu, až když má přijeti rychlík. Zhusta přijíždívá tímto vlakem až na padesát hostů, ale všem dostává se čisté ložnice a uspokojivého pobostění. Na požádání přináší sluha trochu čaje nebo kávy a oznamuje, že spoledná večere ve vzdušné jídelně bude o půldeváté. Za veškeré to opatření i s ranní snídaní platí host asi 6 zlatých.

Večerem opouštějí skrýše také přčetné ropuchy a ještěřkovití gekoni a pořádají lov na hmyz, jímž se hemží ovzduší zvláště kolem světla. Na sta mušek, můrek a broučků dopadá na mramorové stoly při zápraží rozestavěné a naplňují entomologa úžasem a radostí. Chvillemi narážejí na stěny obrovští chrobáci a způsobují třepetáním šumot jako netopýři. Příruční skleničky s líhem ani mi nestačily, aby mohly v sebe pojmati všecko zajímavou kořist přírodnickou.

Z Maosu na západ vyjíždí rychlík po páté hodině ranní. Je tedy třeba vstávat již o čtvrté za čiré tmy, chceme-li se ještě chladným živlem v lázních osvěžiti. Postavy rozespalých pasažérů mňhají se ve tmě jako duchové, mezi tím co metaři smetají na hromádky mrtvoly tisícercých hmyzů.

* * *

Z Maosu vedla mě cesta přímo do Bandunku. Vzdálenost obou míst činí 235 km. Trať vede pokrajem rozlehlých bažin a pralesem, oplétaným všemi druhy lián a vykrášeným draperiemi příživných orchidejí a kapradin. Zdivočelá lantana, rostlina původně americká, prospívá při trati jako ve své vlasti.

Po dvouhodinné jízdě mizejí znenáhla bažiny, a vlak vystupuje oklikami do horského kraje. Již pocítujeme chlad a choulíme se do teplejšího oděvu. Pohled do roklí a žlebů jest úchvatný. Jsme si vědomi, že projíždíme malebným krajem Preangerským (Preanger Regentschappen), obývaným ještě nosorožci a tygry. Fotografie, představující odvážné lovce se skolenou šelmou, dostati lze v každém městě západní Javy.

Kromě residentství tuto jmenovaného rozšířen jest tygr hojně také v horách kraje Bantamského v nejzápadnější části

ostrovní kolonie (při průlivu Sundajském). Není tomu dávno, co tam za jediný rok padlo krvelačným těm bestiím asi 60 lidských životů za obět.

Stanice, ve kterých se rychlík zastavuje, mají tato jména: Tipari, Bandar, Tiamis, Tasikmalaja, Tiavi, Tibatu. Tuto stanicí znal jsem již z prvé své cesty po Javě, když ubíral jsem se do Garutu a potom odbočkou k jícnu blátivé sopky Papan-dajanské.

Také stanice Bandunk hostila mě tentokrát již po druhé. Košaté stromy, nádherné aleje spathodeové byly v plném květu a zdály se býti posety zažloutými zvenci tvaru tulipánového. Odtud asi botanické jméno *Spathodea campanulata*.

Na africký ten strom slyšel jsem v Bandunku veliké nářky. Pravilo se mi, že kořeny jeho daleko se rozvětvuje vnikají až do zdi a trhají budovy.

Své dávné známé v Thiemově hotelu zastal jsem po desíti letech v nejlepším zdraví, jenom držitel hostince, jenž jako rodilý Sas dopomohl si na Javě k blahobytu, rozloučil se na vždy se světem.

V Bandunku, hlavním městě residentství Preangerského, žije se příjemně. Vysoká poloha (714 m.) činí osadu zdravou a vábnou. Turisté navštěvují sídlo residentovo a regentovo proto, aby se mohli vydati kareťou do Lembanku a potom na koních ke kráterům sopky zvané Tangkuban prau.

Návštěvu obou jícnu měl jsem ještě v živé paměti a mohl jsem si tentokrát prohlédnouti některé školy, jež podléhají dozoru milého pana Hamra.

Tak rozlehlý inspektorát školní spravuje málo kdo na světě. Inspektor C. den Hamer prohlíží školy nejenom na celé Javě, ale také na Sumatře, Borneu a j. Jeho dozoru svěřeno jest tedy území o hodně větší než má celé Rakousko. Za příbytek neslouží zemskému inspektoru školnímu v Holandské Indii několik skrovných pokojků, ale hned celý palác někdejšího regenta.

Když jsem vstoupil do přijímací síně velmocného inspektora, domníval jsem se býti v audienční dvoraně královské. Hovorný pan školdozorce zabývá se horlivě také archeologií a snášel mi na ukázkou všechny ilustrace, jež právě připravoval pro veliké své dílo o uměleckých památkách javanských. Po-

tom kázal zapřáhnouti koně a provázek mě ve vlastní ekvipáži po městě. Příjmy jeho dovolují mu, aby žil jako velký pán. Za práce své požívá takového služného jako naši ministři.

Na chvilku zavedl mě inspektor Hamer do nové budovy musejní, věnované hlavně přírodovědě a národopisu, a zajel se mnou potom do semináře, založeného pro vychování učitelů sundajských. Učitelé i chovanci byli bosí. Oděv jejich záležel ze saronku, kazajky a turbanu. Žáci vítali nás v lavicích povstáním, učitelé usedali na bobek, kladli ruce křížem na prsa, hluboce skláněli hlavu a povstávali teprve, až jim inspektor pokynul. Mezi tím, kdy učitel (guru) a nadučitel (mantriguru) předkládali mi ve třídě písemné práce svých žáků, zapaloval si školdozorce doutník a kouřil volně jako doma nebo pod širým nebem. V jedné třídě dával inspektor zkoušky posluchače ze sundajské gramatiky, jinde pak z přírodopisu. Rozdílly mezi jelínkem muntakem a domácím buvolen vyjmenovali žáci hbitě a určovali předložené přírodní správně. Mnohé pomůcky přírodopisné vyšly z rukou inspektora Hamra, a obrazy zvířat a rostlin nebyly jím pouze načrtnuty, ale byly zároveň od něho na lithografickou plotnu nakresleny a k reprodukcí do Antverp odevzdány.

Pro školy s vyučováním jazykem madurským zřízen jest učitelský seminář v Probolinku na javanském východě, v Đok-jakartě zřízeno jest pedagogium pro učitele javanské, v Port de Cocku (na Sumatře) učitelský ústav pro Malajce.

Do obecných škol zřízených pro domorodce chodí pravidelně jenom hoši. O vyučování dívek postaráno jest málo kde. Brání tomu samotná slova proroka Mohameda a slova tureckého poety: „Učte dívky přísti, tkáti a plésti, ale jenom nesužujte jich čtením a psaním.“

Zvláštní školu pro sebe tvoří ústav pro vychovávání synů domácích náčelníků. V internátě tom dostává se chovancům celého zaopatření za přiměřený plat. Mladí pánové vyučují se tam po pět let všem potřebným vědomostem, mezi jinými také právnictví a zákonodárství. Výklady udílí hlavně učitelé evropské, požívající po 20 letech výslužného 3 až 4 tisíce zlatých. Vyučovacím jazykem jest holandština, ale chovanci učí se též malajsky a sundajsky. Ve společenském sále baví se

žáci hrou v šachy a kulečník nebo čtením zábavných knih. Také postaráno jest o rejdiště.

Podobná škola založena jest pro dcery domácích regentů a náčelníků celé západní Javy.

* * *

Z Bandunku vedla mě cesta do Sindanglaje. Před lety unášela mě tam ze stanice Tandurské trojka drobných hřebců za největšího lijavce, tentokráté jenom za blesku a hromového rachotu.

Sindanglaja jest horské sanatorium, jež založil dr. Ploem již před několika desetiletími, aby poskytl útočiště chorým. Podnes napravují tam pacienti porouchané čivy.

Vláda Holandské Indie uznala již dávno divotvorné působení javanských sanatorií a udílí jim přiměřenou subvenci. Držitel stanice Sindanglajské dostává ročně 900 zlatých podpory, sanatorium v Sukabumi a na Tosari po 600 zlatých. Sindanglaja leží ve výši 1074 m., Sukabumi 650 m., Tosari 1770 m.

Poloha Sindanglaje jest malebná a vyhlídka do kraje čarokrásná. Zející kráter sopky Gedé naplňuje člověka strachem i rozkoší.

K vulkánu Gedé druží se mohutný Pangerango a můj příští cíl.

Pod námi rozloženy jsou chýše domorodců, ne nepodobné bambusovým klíčkám a vroubené živými ploty durmanovými nebo nádhernými poinsettiiemi.

Banány, kokosovníky, areky, citroníky, oranže, broskve a trsy bambusové střídají se na úpatí s rýžovišti a alejemi kanárníkovými.

Přijel jsem do sanatoria večer. K osvětlení přináší mi malajský sluha kávový extrakt s mlékem a předkládá se svačinou zároveň zápisní knihu přibylých hostů.

Dle všeho zdál jsem se býti sluhovi synem Albionu. Tak alespoň jsem se dověděl později.

„Dnes tu máme na noc Angličana,“ pravil sluha v kuchyni.



Čínské děťátko.

„Angličana?“ táže se přítomný lékař lázeňský. „Skutečného Angličana?“ dotazoval se lékař dále.

„Ano,“ potvrzoval sluha na novo, „vždyť ke mně mluvil po anglicku.“

Angličan byl poslední dobou za války burské v Sindanglaji bílou vranou. Každý se Javě vyhýbal, aby si za vlasteneckého zápalu holandského neodnesl z luzné Javy citelnou páťku.

„Zápisní knihu sem!“ poroučel lázeňský lékař, „posvím si na toho Angličana.“

A sluha přináší zápisní knihu.

Josef Kořenský z Prahy — — —

„To že je Angličan?“ vykřikl lázeňský lékař a již spěchal, aby pozdravil nového hostě.

Hověl jsem si v pohodlné lenošce před svou světnicí na verandě, vyhlížeje do tmavé noci tropické, v níž mňhaly se jiskřičky zářivých světlušek.

Verandou skrovně osvětlenou blížily se zatím rychlé kroky švihácké postavy, oděné v černý kabátek, s čapkou a brejlemi.

„Kde domov můj, kde domov můj?“ počne prozpěvovati osoba ke mně se blížící.

Dech se ve mně zatajil. Nešlo mi na rozum, že by zde v horách mohl býti přítomen nějaký rodák nebo krajan.

„Což mne neznáte?“ spustí švihácký pán hřmotným hlasem a pěje dále: „Voda hučí po lučinách.“

Žasnu tím více a přicházím do velikých 1ozpaků. Ale čím více si prohlížím černé vlasy zhurta nakvašeného pána, jeho brejle a prošedivělé vousy, tím méně se rozpomínám na tvář přede mnou stojící. Z rozpaků jsem nevycházel. Snad jsem se studentem za tropické tmy dokonce i začervenal, že nejsem s to poznati krajana, jenž se ke mně sice hřmotně, ale přátelsky a důvěrně hlásil.

„Odpusťte, pane,“ jal jsem se prosebně omlouvat, „ale věřte, je mi líto, leč, vskutku — ale nemohu se upamatovati, kde a kdy...“

„Že se nemůžete upamatovati? Hrom a peklo! To je pěkné! Vždyť to není tak dávno, co jsme se viděli. Ale víte co, já vám pomohu.“

„O to vás snažně prosím!“ řku já na to.

„Pamatujete se, jak jsem v Duchcově...“ pokračuje rozduřdřený komandant.

„Vy jste tedy doktor Krch!“ zvolám já savě.

„Inu ovšem! Je to dost! Což jsem tak sestár!“ táže se krajan Krch.

„Naopak! Omládl jste! Viděl jsem vás v parádní uniformě s řádem na prsou. Tehdy vypadal jste vážně a ustarale. Bylo to po mé přednášce o cestě kolem světa, pořádané v České besedě duchcovské. Meškal jste té doby návštěvou u svého bratra. Ani nevíte, jak mě těší, že vás tu spatřuji. Vypadáte jako student!“ lichoťím svému krajanovi.

„Ale jako hodně starý student! Holecčku, já už jsem ve výslužbě. Zde jsem jen na skoku“ — pokračuje dr. Krch.

„Vím to dobře —“ vpadl jsem krajanovi do řeči, „řekli mi již v Makasaře, že jste městským lékařem v Bezuki. A vy zatím zde, kde jsem se vás nenadál.“

„Však se tam již těším. Zde mi je tuze zima. Uvykl jsem teple a proto spěchám zase s hor do nížiny. Já vás tu čekal již dávno. Máte zde dopisy a noviny, také ‚Zlatou Prahu‘. Odpusťte mi, že jsem se opovážil ji rozbaliti a do ní se podívati. Kromě ‚Píseckých Listů‘ nemám tu nic českého. Ale již i na ty jsem se teď rozzlobil. Ale nechme teď všeho a pojďme k večeri, už zvonil...“

Doktor Václav Krch narodil se sice v Praze, ale jeho srdce bilo jenom pro staroslavný Písek. V holandské Indii byl již od roku 1877. Jako vojenský lékař působil na různých místech souostroví malajského, jednou na Javě, podruhé na Sumatře a to střídavě. Javě uvykl tak, že již nemínil navrátiti se do vlasti, a chtěl složiti kosti v druhé své domovině.

Jako literát vystoupil doktor Krch poprvé a snad naposled v „Píseckých Listech“, v nichž uveřejnil vzpomínky na počátky tamějšího divadla. Humor a láska k veselému životu byly jeho vlastností.

Čeho si dr. Krch přál, vyplnilo se. Sotva jsem se po druhé cestě světově doma zase rozhlédl, přišla z javanských krajů smutná novina, že tam dr. Václav Krch skonal, zachvácen byv prudkou zimnicí na palubě lodi „Van Diemen“. Byla to taráž parolodí, o níž zmiňuji se ve své první „Cestě kolem světa“. Hřbitov v Samaranku jest místem posledního odpočinku českého lékaře.

*

*

*

Kromě doktora Krcha bylo ve službách holandské vlády v Malajském souostroví ještě několik Čechů, kteří působili na Javě, Sumatře, Niasu, Celebesu a jinde jakožto lékaři. Úřední titul jejich byl Officier van Gezondheid, t. j. důstojník zdravotnictví.

Prvním lékařem vojenským v Holandské Indii byl z Čechů zajisté dr. Ludvík Doležal, jenž narodil se na Slovensku r. 1829. Studia konal v Prešpurku a ve Vídni, načež plavil se r. 1853 z Utrechtu do Batavie a roku 1857 k vlastní

*

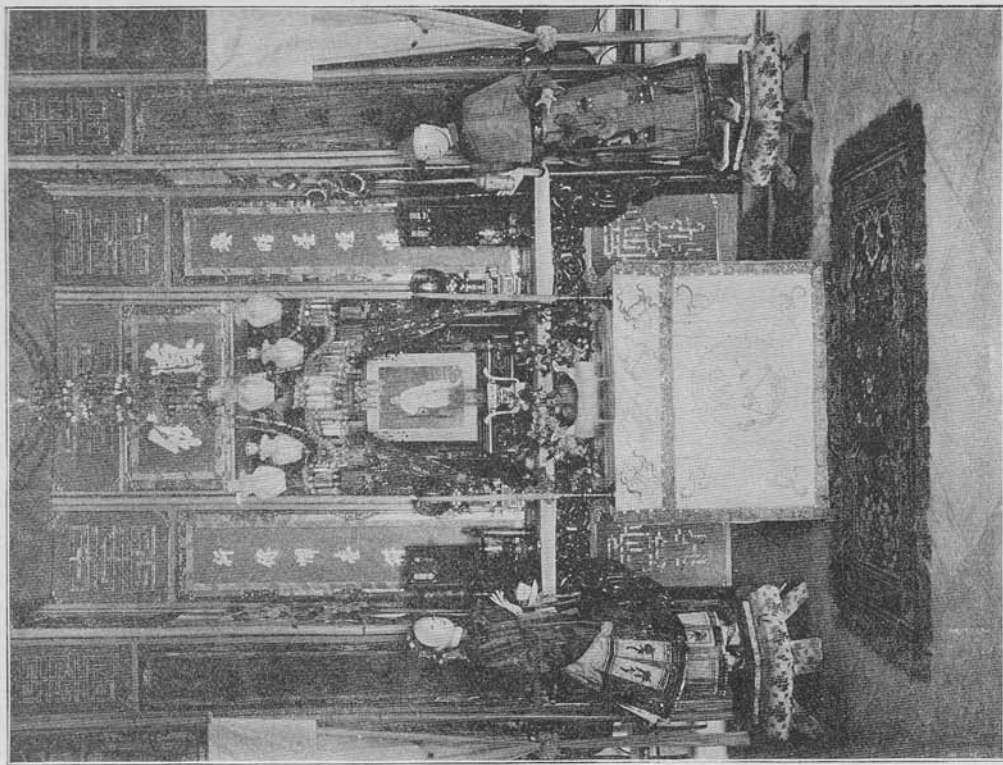
žádosti své na čarokrásný ostrov Amboinu. Na ostrovech Moluckých spravoval tehdy záležitosti lékařské dr. Mohnicke, spisovatel díla „Blicke auf das Pflanzen- und Thierleben in den Niederländischen Malaienländern“. Ve spise tom jsem se dočetl, že přišel Doležal na Amboinu se vzácnými doporučeními, ale že jich ani nepotřeboval, protože se doporučoval všem lidem zevnějškem, povahou i vědomostmi. Škoda jen bylo, že přišel do rovníkových krajín se zárodkem tuberkulózy. Rajská příroda pohádkového ostrova sice život Doležalovi prodloužila, ale ne na dlouho. Předčasná ztráty muže vědecky co nejlépe vyzbrojeného želíme do dneška. Zvláště entomologie ztratila v bystroduchém Slovanu vynikajícího pracovníka. V tom smyslu píše o něm odborné listy anglické, holandské i německé, jenom že jméno rodilého Slováka objevuje se v nich jakožto Carl Ludwig Doleschall.

Dr. Doležal byl prvním průkopníkem vědeckého badání hmyzoznaleckého v tropech a vydobyl si uznání od nejpřednějších přírodopvců.

Asi o 20 let později přeplavil se do Holandské Indie náš krajan dr. František Czurda, a sloužil jako zdravotní důstojník brzy na Javě, brzy zase na Sumatře a Celebesu. Musil jít, kam ho poslali za míru nebo války, ale všude hlásil se k národu, o němž v Malajsku zřídka co se slychá, a posílal o krajínách u nás tehdy málo známých četné dopisy do našeho listu „Politik“.

Za svého pobytu v holandských osadách pěstoval Czurda horlivě národopis a získal v krátkém čase mnoho věcí vysoce zajímavých. Katalog sebraných předmětů zpracoval dr. Czurda velmi pečlivě a vdechil mrtvým výtvarům duši a život. Mnoho takových památek uloženo jest po Czurdovi v museu Náprstkové a ve dvorních sbírkách ve Vídni.

Dr. Czurda narodil se v Písku r. 1844. Gymnasium studoval v Praze a později v Žatci, načež věnoval se lékařnictví. Ale později vstoupil opět do gymnasia, složil maturitu a studoval přírodní vědy a filosofii. Ve 30. roce svého věku nabyt doktorátu medicíny a filosofie, vydal se na cesty a ocitl se v krajích, po nichž tak toužil. Po šesti letech vrátil se z trojicích končin holandských do Čech, aby urovnal záležitosti po svém zesnulém otci, jenž byl lékárníkem v Postoloprtech,



Domácí čínský oltář, postavený v domě Kan Lo Den-a v Batavii k učení zesnulé babičky svého hostitele.

Figuriny jsou symboly služebnictva, které majíc sloužitě také za noci, dosiává předem bití.

prodlel na krátko ve vlasti, odejel zase na Javu a zemřel tam — jak jsem se v Makasaru dověděl — v bídných poměrech dne 2. prosince r. 1886. Zákeřná choroba játrová učila konec jeho života.

Zprávy o působení doktora Pavla Durdíka, jenž vstoupil do holandských služeb současně s doktorem Krchem, jsou zajisté ještě v živé paměti přemnohých čtenářů. Jeho spis „Pět let na Sumatře“ označuje zřejmě, kde se dovedně vypravovatel za svého šestiletého pobytu v Malajsku hlavně zdržoval. Pavel Durdík následoval brzy svého přítele Václava, jemuž přál na konci své knihy hodnosti generálské, a zemřel po trapné nemoci v Jaroměři dne 17. srpna r. 1903.

Zdálalo se, že Krchem a Durdíkem vyměnili v Holandské Indii čeští lékaři na dobro, ale brzy po smrti nadšeného opěvatele žen španělských uvázal se tam ve vojenské služby opět jeden Čech. Je to dr. Miroslav Urbánek, jenž v měsíci září 1903 odplavil se z Evropy do Batavie a potom do Palembangu na Sumatře. Působivějším jeho byla tamější nemocnice. Dle zpráv, jichž jsem nabyl za korektury této kapitoly, zřekl se řečený lékař vojenské té služby již po prvním roce svého působení a zrušil smlouvu, kterou s vládou holandskou uzavřel.

* * *

Do Sindanglaje zajel jsem si podruhé proto, abych mohl navštívit horskou botanickou zahradu v Tibodasu. Pokusný ten ústav jest částí tropické stanice botanické, založené v Buitenzorku nedaleko Batavie.

Buitenzork jest pro rostlinozpytce snad nejpamátelnějším místem tropického zeměpásu. Ale kdyby nebyla tam botanická zahrada, věděli by přírodopytci o javanském zátíši, jež v doslovném překladě znamená totéž jako Sanssouci v javyce francouzském (bez starosti), málo nebo nic, byť i v Buitenzorku sídlil sám generální guvernér ostrovní osady.

Čím jest zoologická stanice v Neapoli pro badatele zvířeny mořské, tím jest zahrada Buitenzorská pro zpytatele tropického bylinstva. Poslední dobou stává se z ní dokonce bo-

tanická Mekka, v níž ředitel dr. Melichior Treub,^{*)} častý host také naší Prahy, vítá apoštolů přírodovědy se vši srdečností a stará se otcovsky o příjemný pobyt v javanském ráji. Četné pracovní opatřeny jsou vším, čeho třeba ke mnohoslibné práci. Celkový výdaj k jednoročnímu pobytu i s cestou tam a zpět páčím asi na 5—6000 korun.

Jindy byl Buitenzork pouze klimatickým místem, ale teď je zároveň nejslavnější stanicí botanickou pro studium květeny rovníkové.

Ředitel Treub vytkl ústavu nový směr a zřídil v něm herbarium a museum, pracovní pro nemoci rostlinné a pro fyziologii, pracovní farmakologickou, dílnu fotografickou, knihovnu, úřadovnu, pokusnou zahradu v nedalekém Tikömöhu (Tjikeumeuhu), kde by se pěstovalo bylinstvo k tomu účelu, aby se mohlo státi vydatným zdrojem státních příjmů,**) a konečně kulturní stanici položenou uprostřed horského pralesa v Tibodasu.

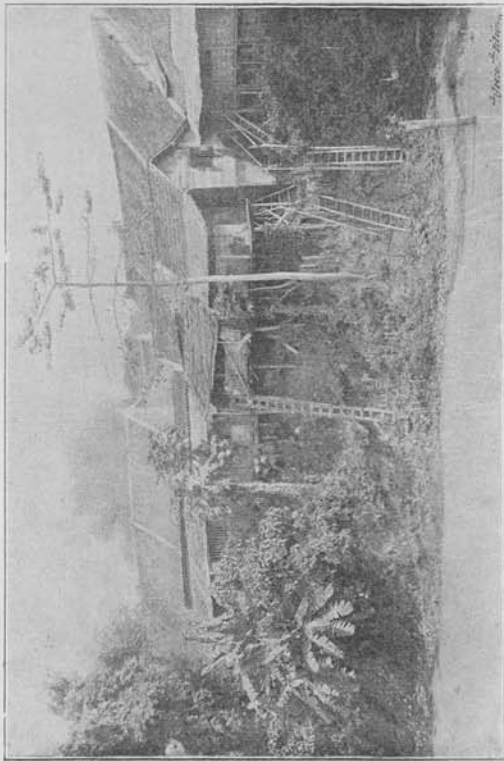
Ze Sindanglaje měl jsem do Tibodasu pouze asi půldruhé hodiny cesty. Prodlením té doby vystoupíme o 440 metrů výše a procházeti se budeme v horském kraji povýšeném nad moře 1425 m.

Před východem slunce stáli již čtyři Sundajci před zápražím a čekali na povel. Lehká nosítka byla z jemného pleťva rotanového a obě tyče jejích z bambusu.

Za nedlouho dospěli nosičové bystřiny (ti), jejíž bílé (bo-das) pěny daly jméno horské stanici, a vykračovali si volněji, když již byli ve stínu aleje araukariové. Holandský nápis s'Lands Plantentuin hlásal, že jsme na místě. Pěšiny vydlážděné hladkými valouny a obrubující skupiny cizokrajného bylinstva protínají malebný sad horský kříž na kříž. Novozélandské kordyliny a damary, jakož i australské stromy trávové nebyly pro mne ovšem žádnou novinkou. Také nepřekvapovaly mne již skupiny bylinstva himalajského, kavkazského, alpského a amerického, ale v duši pocítoval jsem přece mnoho radosti, když spatřil jsem vegetační zjev, ja-

*) Ředitel Treub (vyslov Tröb), narozený r 1851 ve Voorschotenu u Leydy, uveřejňuje botanické práce své hlavně jazykem francouzským.

***) Více o tom obsahuje můj článek: Pokusná zahrada v Tjikeumeuhu na Javě. Živa, roč. VIII. (1898).

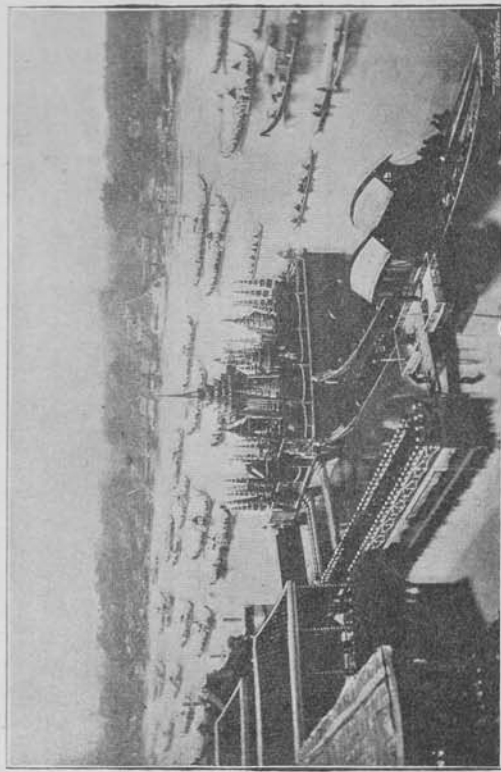


Z okolí Buitenzorku na Javě.
Po levici banán, vedle papaje a po pravici strom kapokový.

kými se vyzdobují naše květnice evropské. Kvetly tam žaponské hortensie, kapské pelargonie, perujské vanilky (heliotropium), pestré druhy hvozdíků, azalky, lobelie, begonie, fialky a dokonce i náš jahodník s chutným ovocem. Nízké teploty dovolují, aby tam kvetly a v plody dozrávaly i byliny zeměpásů mírných. Z rána ukazuje teploměr v Tíbobodasu asi 15° C. Řídké jsou případy, kdy klesá rtuť až na 7° C. O polednách vystupuje sloupec rtuťový asi na 22° C.

Ale stoupáme-li do vyšších pásem, najdeme v okolí Tíbobodasu jahodník (*Fragaria vesca*) i ve volné přírodě,* a marně láme si přírodopysce hlavu, jak evropský ten druh dostal se s jinými rostlinami z Evropy až na horské svahy vysokých temen javanských. Záhadu tu řeší dnes jenom geolo-

*) Na stránkách obou sousedních sopek rostou tytéž druhy některých bylin jako u nás v Čechách a Alpách. Uvádím na př. jen mlíč (*Sonchus oleraceus*), černobýl (*Artemisia vulgaris*), jitrocel (*Plantago major*, *P. lanceolata*). Jiné druhy jsou identické s pyrenejskými a laponskými. Wallace pokládá tuto floru za ostatky květeny z doby glaciální. Podrobnější údaje obsahuje jeho spis: *Der malaische Archipel*. V Brunsvíku 1869.



Regata na řece Menamu.

gie a ukazuje k velikým změnám, jež předcházely, nežli ostrov Java nynějších obrysů nabyl.

V Tíbobodasu pěstují také naše brambory a ovocné stromy, ale hlízy zemáků bývají malé. Také jabloně a hrušky nemohou se do nových poměrů klimatických vpraviti. Jedna větev již pučí, když listí na druhé vadne a opadá. Slyšel jsem, že vůně ovoce jest mnohem skrovnější než aroma hrušek a jablek z mírných zeměpásů. To platí též o malinách a jahodách, ačkoli je v Buitenzorku a Batavíi přece rádi vídají při hostinách.

Zajímavější nežli kulturní sady jest v Tíbobodasu hustý prales. Každým krokem potvrzují se tam slova zasloužilého Junguhna, že tropický hvozd nestrpí, aby v něm bylo prázdné místo, a že jej horror vacui téměř děsí. Proto spatřujeme mezi stromovím samé liány, které se šplhají od kmenu ke kmenu, dostupují až samých vrcholků, sestupují opět níže, zachycují se svými ostny a trny, a oplétají stromy a křoviny tak, že podobají se pletivu ze silných lan utkanému. Kam nevnikly liány, usadily se mechy, lišejnky a kapradiny, a bu-

její na stovkách kmenech neustále. Zřídka najde se místo, jímž bychom se mohli zadívat do klenby nebeské. Tak hustě pojí se v pralese větev k větví, haluz k haluzi, lupen k lupeni a příživné trsy k trsům všelikých rostlin kvetoucích i bezkvětých. Dlouho můžeme bloudití pralesem v Tibodasu a přece nebloudíme, jen když budeme choditi po pěšinách, jež tam ředitel Treub kázal udělati. Průseky takové navštěvují dělníci velmi často, uřezávají sekáčem nové výhonky a udržují stezku schůdnou. Kdyby ji ponechali osudu jenom na krátko, zatarasily by ji liány jako pavouk pavučinou. O každou píď země vedou tam byliny zápas na život a na smrt. Číslování pěšin usnadňuje chodci chůzi čarovným pralesem, a nápisy význačných stromů a křovisek zasvěcují rostlinozpytce do systematicky tropické flory.

Jindy potuloval se v houští pralesa Tibodaského také nosorožec, ba i tygr, ale nyní zmizeli tam oba tvorové. Po první oblodě zbyla v okolí pouze místní jména. Název palouku *Kadangadok* mluví zřejmě, že si tam dříve hovával nosorožec, nazývaný po malajsku *badok*. Nyní tam stojí ochranné přístřeší, aby se mohli pod ně utéci badatelé, spustí-li *Pluvius* všecka stavidla černých mraků.

Lijavce a bouře bývají v Tibodasu hrozné. V některých měsících přší tam každé odpoledne jako když se z konve leje, a v okolí bije hrom a křičují se blesky tak pravidelně, že si člověk maně zpomíná na příliv a odliv mořský. Hromy ráčtí v kraji obyčejně od 12. do 1. v poledne, nebo od 5. do 6. hodiny odpoledne.

Nejlepším útočištěm před tropickými lijavci jsou ovšem v Tibodasu útulná stavení v botanické stanici, vystrojené jak pracovny, tak i pohodlnými ložnicemi. Uprostřed lesní té samoty scházejí se botanikové celého světa a prožívají tam v musách nejblaženější dny badatelského svého života. Vyhlídká na dvojici ohněrodých hor, jakými jsou Gedé a Pangerango, a pohled do lužného kraje Preangerského a na třpytnou hladinu Javanského moře kolem Batavie unáší diváka do pozemského ráje. Rozkoší těch můžeš užívatí tam darmo po mnoho dní, neděli a měsíců. Ředitel Treub přijímá každého botanika s otevřenou náručí a stará se, aby co nejvíce získal v Buitenzorku i v Tibodasu.

Ale také zoolog může žiti v Tibodasu jako ve svém živlu a vrací se potom bohat všelikými zkušenostmi o tropické zvířené. Opice, cibetky, drobní servalové, poletuchy, kaloňové, roje nádherných motýlů, kudlanky a pakobyly náležejí tam ke všedním zjevům.

Kunovitou cibetku druhu *Paradoxurus Musanga*, malajsky *luak*, pozoroval jsem tam v kávových sadech za jasného dne, ale brzy mi zmizela s očí a zůstavila po sobě toliko chuchvalec trusu s četnými zrnky kávovými. Dužnina nejlepších kávových plodů náleží k nejmilejším pochoutkám mrštného toho dravce, ale poněvaď může cibetka ztráviti pouze měkké součásti ovoce, odcházejí z ní všecka zrnka neporušená a od domorodců považuje se v sadech kávovníkových Chuchvalců takových považuje se v sadech kávovníkových z rána velmi mnoho.

* * *

Ze Sindanglaje do Buitenzorku volil jsem opět cestu povozem, jako před desíti lety. Přírodní krásy průsmyku *Puntackého* zvyšují se každou návštěvou a vtiskují se trvale v paměť turistovu. Silnice stoupá příkře. Proto zapřáhl vozka do karety čtyři hřebce. Malý hošík nás doprovází a vrátí se s jedním koněkem, až dostoupíme nejvyššího bodu (1500 m.), zase do Sindanglaje.

V bujně vegetaci vypadají nejnádherněji stromovité kapradiny (*Alsophila*). Svou výškou a košatou korunou zpeřené listů podobají se palmám kokosovým.

Za hodinu dostihl vozka pásu. Naposled rozhlížel jsem se po lužném kraji Preangerském a vjížděl jsem branou do srážného a hlubokého úvalu. Chlad vane tam celým žlebem. Žár palčivého slunce nikdy se vozové té cesty nedotýká. S chladem rozhostuje se po hustém hvozďě zároveň mrtvé ticho. Pokraj stinného úvalu opanovala křoviska lantanová a bělokvěť durman s obrovskými korunami a zápasí o život se světláckým kapradím orličím. Nedávno trhal jsem jeho vějíře v Australii a Tasmanii, potom na Novém Zélandě, jindy na Cejloně a v himalajském Dardžilinku.

Ještě krátká zastávka na úpatí lávových hor. Unavení během dostanou tam trochu rýžové slámy ve vodě namočené a pospíchají potom zase tryskem až před hotel „Chemine de fer“, kde jsme byli před lety tak dobře ošetřováni. Francouzští držitelé hostince odevzdali mně poštu, jež tam dlouho na mne čekala, ale noclehu mi tentokrát poskytnouti nemohli. Siamský král zabral s četným dvořenínstvem všechny nejprřednější hotely Buitenzorku, a já byl rád, že jsem našel přístřeší v „Evropě“. Leč nelitoval jsem ničeho. Za poplatek 4 zlatých dostalo se mi nejlepšího zaopatření. Nařikal jsem si jenom na vlhké teplo, které se již v nízkém Buitenzorku opět dostavilo. O 8. hodině večerní ukazoval teploměr ještě 28° C. A přece dojíždí obyvatelstvo z Batavie do Buitenzorku, aby se tam v chladnějším ovzduší (250 m.) osvěžilo a zotavilo. To děje se již od r. 1746, ale na založení botanické zahrady došlo v Buitenzorku teprve r. 1817. V ředitelství vystřídali se Reinwardt, Blume, Teijsmann, Treub.

Za procházek po zahradě přinášeli mi malajští klučinové zase drobné živočichy, které nasbírali zatím pod kameny a listím, na květech a ve shnilých pařezech a čekali, že dostanou za nádherné krasce, zlatohlávký, nosatce, lupenitky, papubylky, stonožky, štíry a hady přiměřenou odměnu.

V telegramu zasláném dne 12. máje z Buitenzorku do Batavie oznamoval jsem příteli Šroglovi: Přijedu dnes o půlčtvrtě do Weltevredenu.

Krajana Šrogla zastal jsem na nádraží v nejlepší zdraví a veselém humoru, a od té chvíle byl jsem jeho hostem. Za příbytek uchystal mi roztomilý přítel salon v Grand hotelu de Java, a hned na to zapíjeli jsme přátelství chladivým mokem šampaňským.

*

*

Českého muzikanta najdete ve všech koutech světa. Jeden hraje na př. prim již od několika let v amerických Athénách, v Bostoně, druhý fouká do altového pozounu u tagalské kapely v Honolulu na Havajských ostrovech, třetí je kapelníkem v Taškentě ve střední Asii, čtvrtý řídí hudební sbor v Irkutsku, pátý diriguje koncerty v Kahýře Vítězné, šestý šumaří

v Bagdadě u starověkého Tigridu, sedmý píská na klarinet v divadle bohatého Göteborgu ve Švédsku, osmý je cellistou orkestru ve finských Helsinkách, devátý vyluzuje zvuky na křídlovku v Tiflisu na Kavkaze, desátý jest již po mnohá léta učitelem hudby v sultanově residenci nad Bosporem, proslulá naše krajanka paní Steffani-Boema pje hymny každou neděli na kůru katolického chrámu v Melbourne v Australii, a koncertní mistr pan Josef Šrogl je ředitelem hudebních produkcí v Batavii.

Leč pan Šrogl není jenom mistrem svých skvostných Stradivarek, ale jest zároveň náruživým sběratelem motýlů. Nádherný kolorit jejich uchvátí jeho mysl tak, že jim věnoval všechny prázdné chvíle a získal pro své sbírky všechny dražocenné formy, jaké jen mohla tropická příroda vykouzlit.

Rozhojniv ve svých sbírkách zvířenu tropickou převážnými tvary z jiných ostrovních krajů a oceánských pevnin, přijel po letech na návštěvu do Čech a přinesl s sebou všechny zmíněné poklady. A když dovolená našeho krajana vypršela, a on opět se chystal odplouti za svým povoláním na Javu, stalo se naše České museum dědicem veškerých jeho sbírek, a milý pan Šrogl vstoupil tak do vzácné řady štědrých mecenášů. Cena sbírek od velikomyslného dáorce jde do tisíců korun. Jsouť mezi přemnohými i takové ojedinelé zjevy, že platívá se toliko za pouhý párek přes 250 korun. Však nebyl ten javanský druh nazván darmo jménem Ornithoptera paradisea.

Nyní jest již pan Šrogl zase u svého pultu dirigentského a vládní taktovkou. Občas ujímá se svých Stradivarek a koncertuje v „Auroře“, jež si může gratulovati, že její „Directeur van Toonkunst“ jest pan Šrogl.

Ale nežli náš pan Šrogl stal se vítaným hostem staroslavné Batavie, bylo mu projiti širý svět křížem kráčem. S housličkami ve skrovném pouzdře mohl se odvážiti i v nejzazší konec asijské pevniny, a jeho líbezný nástroj konal divy jako vybájený talisman. Prázdný měšec chudého hudebníka českého plnil se zlatem a byl s to, že pan Šrogl mohl pomýšleti na nové končiny světa.

Z Hořovic, kde se pan Šrogl r. 1861 narodil, přišel náš

Javanec do škol reálních a potom na konservatoř. Bennewitz a Skuherský byli jeho učiteli.

Několik let na konservatoři uplynulo brzy jako voda, a náš absolvent, máje v kapse diplom uznaného muzikanta, myslil, že mu patří celý svět. Ale prozatím mnil si podmaniti jenom jedno městečko na Moravě, kde se právě uprázdnilo místo ředitele kůru. Plat byl sice nad míru hubený, ale za to činnost na poli hudebním slibovala do budoucna všechno uznání.

Rozhodujícím činitelem byl při obsazování místa pan farář. Proto bylo první povinností, aby se mladý absolvent konservatoře panu faráři představil.

Výborná vysvědčení z konservatoře a varhanické školy dodávala našemu kompetentovi odvahu a srdnatosti.

„Mám čest se Vašnostem představití. Ucházím se o místo ředitele kůru a prosím...“

„Dobře,“ vece pan farář, „a jste katolík?“

„Ovšem, důstojný pane.“

„A chodíte ke svatě zpovědi?“

V našem kandidátu hrklo jako ve starých hodinách.

„Vašnosti, jenom někdy.“

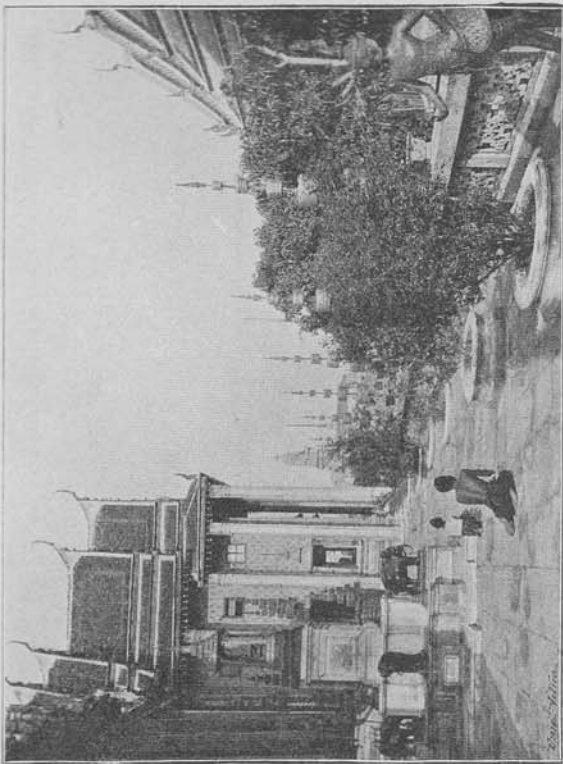
„Jenom někdy? Takové lidi znám dobře. Vy jste jeden z nich. Ostatně nemohu dnes ještě říci, zda-li se vám toho místa dostane, nebo nedostane. Zalíbí-li se Onomu a bude-li to vůle Jeho, místo Vás nemine. Já však myslím, že se dostanete spíše do pekla nežli k nám na kůr, vy neznabohu!“

Audience u pana faráře skončila špatně. Naděje na místo ředitelské rozpadla se v niveč, a zklamaný kandidát opouštěl sesterskou Moravu.

V křivoklátských lesích napadlo našemu pekla zplozenci, že by ho přijala srdečněji snad bohatýrská Rus, a v několika nedělích byl již ve Starobělsku v charkovské gubernii. Jeho povoláním bylo, vštěpovati mládeži základy muziky.

Po roce zdálo se býti město Starobělsk panu Šroglovi pořád menší a menší, a cikánská krev zahнала putujícího muzikanta do Rostova na Donu. Místo ředitele hudebního spolku bylo výnosnější a život v městě veselejší. Náš krajan, pan Karel Frič, přijal českého muzikanta jako bratra bratra.

Po třech letech na svatě Rusi navštívil pan Šrogl domov, a zotavoval se opět ve stinných lesích křivoklátských. Tehdy



Trůnní palác v královském hradě.

rozpalovalo Šroglu mysl Štolbovo líčení v knize „Za oceánem“, a perutě jeho touhy nesly se do země, jež se opěvuje jako „la perla de las Antillas“.

Na Kubu! usmyslil si pan Šrogl. Luzné kreolky, zdobené oslňujícími drahokamy, ztepilé palmy s věčnou zelení, aromatické doutníčky, ohnivě černošky s bělostnými zuby, jezdovatí hadi, obrovští krokodilové, a bůh ví co ještě, hnalo našeho krajana za moře. Smrtonosná žlutá zimnice byla pouhou hříčkou proti fantastickým přeludům a velkolepé scenérii krajů tropických.

Se španělskou mluvnicí v kapse vstoupil pan Šrogl r. 1888 na palubu zámořské lodi a plavil se ze Saint Nazairu nad Loirou na Kubu, již dostihl po dvacíti a dvou dnech.

Skutečnost rajske přírody v okolí města Havany překonala všechnu obrazotvornost našeho mořeplavce. Jenom vnitřní zařízení přístavní osady kalilo trochu rozpálenou fantasií.

V Havaně ujal se pan Šrogl úřadu jako profesor konservatoře a řídil tamější operu, pro niž připravil také španělský

překlad „Krištofa Kolumba“ od Stroupežnického. Za své umělecké výkony dostal v Havaně darem skvostné stradivarky.

Když se ohlásila zimnice, zamířil pan Šrogl na americkou pevninu, koncertoval ve velkých městech a přijel návštěvou do Čech.

Zotavená v Čechách byla krátká. Po několika nedělích vidíme pana Šroglu již opět kapelníkem carského spolku hudebního, a to v Astrachanu. Dlouhé prázdniny, jichž tam užil prodloužením čtyř let čtvero, věnoval výletům do Cařihradu, Řecka a Egypta.

Ale ještě více toužil pan Šrogl po kolébee pokolení lidského, po Indii. Šťastná hvězda svítila mu stále jasně a proto doufal v její přízeň, když opouštěl Evropu. Tentokrát přijala ho na palubu loď dobrovolného loďstva ruského. Plavila se právě na Sachalin a odvážela 800 trestanců do chladných končin ostrovního vyhnanství.

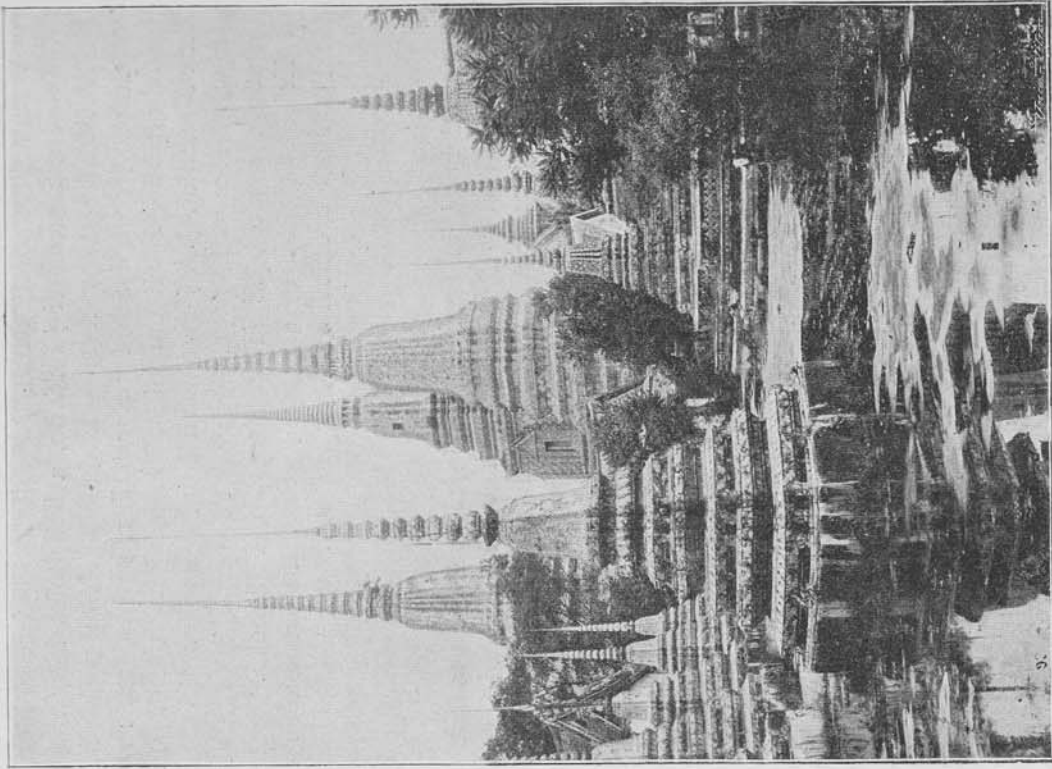
Evropa zmizela panu Šroglu v r. 1894 s očí na několik let. Cestou přes Cařihrad, Port Said a Aden zastavil se pan Šrogl v Kolombu na Cejloně, aby tam pořádal koncerty. Řekl mi, že byl s výsledkem zcela spokojen, a že byl všude ochotně podporován rakousko-uherskými konzuláty.

Z Cejlonu neměl pan Šrogl již daleko do Penanku na poloostrově malackém.

Také Singapore učinil svou zastávkou a vyjel si na několik měsíců na ostrov Javu. Stradivarky ovšem nezahálely, a umění koncertního mistra klidilo všecku čest a chválu.

Holandané javanští chtěli upoutati mistra k ostrovu sice na delší čas, ale všudybyl Šrogl zaměřil raději do Číny a ostrovní říše žaponské, aby se tam nabažil uměleckých pokladů. Proslulé výtvary emailové zaujaly sběratelskou vášeň jeho tak, že měl za krátko pohromadě malé museum.

Potom vyjel si pan Šrogl na několik neděl do větších měst sibiřských a koncertoval v nich rovněž s velikým zdarem. Sibiřané umějí odměňovati hudební umělce a ze samého nadšení hostí nejen mistry, ale také hudební nástroje. Pamatuji se, jak za mé návštěvy v Tomsku opili bohatí kupci i drahocenný orkestrion nejlepším šampaňským.



Královské hrobky v Bangkoku.

Ale také lakavé nabídky Sibiřanů pan Šrogl zamítl a rozhodl se na konec pro holandskou Indii, kde působí až po dnes.

V Batavii proklestil nadšený musikus Šrogl cestu našemu Dvořákovi a Smetanovi již dávno, a hudební kritiky zaspávají umělecké výkony našeho krajana vřelými pochvalami. O koncertu, jež hrál Šrogl v Surabaji, napsal referent: „Konečně jsme zde slyšeli proslulého Čecha, jehož ovládá snivá letora slovanská. Jak jsme mu vděční, že jsme mohli vyslechnouti vynikající skladby jeho krajanů! Dojem, jaký způsobilo Smetanovo kvarteto „Z mého života“, byl hluboký.“

Krásné Stradivarky a výborný nástroj francouzského Lupota pomáhají Šroglovi všude k vítězství.

*

*

*

Grand hotel de Java leží v samých sadech, a v haluzích košatých stromů znějí ptačí zpěvy neustále. Hlahol jednoho opěence jest každému zvláště nápadný. Tlukot jeho zní neustále jako puk, puk, puk. Snad proto nazvali ho Angličané coppersmith, t. j. kotlář (Xantholocema haematocephalo).

Jmenovaný hostinec skládá se z několika přízemkových stavení upravených tak, aby jednotlivé pavilony měly ráz rodinných domků, a aby host nebo rodina v pavilonu bydlící mohli užívat v tropickém klimatu všeho pohodlí. Lázně, do nichž chodí tam každý třebas několikrát denně, nescházejí ovšem v žádném paviloně. Ložnice přiléhá těsně k salonu. Za byt a celé zaopatření platívá se v nejpřednějších hotelích asi 6—9 holandských zlatých, tedy 12—18 korun. Obsluhu mají na starosti zhusta Číňané, kteří tvoří v hlavním městě, čítajícím nyní přes 100.000 duší, asi pětinu všeho obyvatelstva.

Horko a vlhko je v Batavii po celý rok, a náš krajan Šrogl shromažďuje tam kapitály v potu-tváři od rána do večera. ba i dlouho do noci. Věřím mu, že se již těší, až bude moci opustiti palčivé působiště při kalné řece Gilivonku a prodlévati trvale mezi přáteli své rodné země. Prozatím dojíždívá ob čas do hor a utiňuje v chladných výšinách una-

vené čivy. Batavia přestala býti sice „hrobem Evropanů“ již dávno, ale podnebí její ochromuje tam přece skoro každého bělocha. Staré město s vysokými budovami hostí v sobě kupčivé Holanďany jenom po několik hodin denně. Potom utíká se každý do své residence položené ve vábnejší části Nové Batavie. Weltevreden, znamenající totiž jako německé Weltfrieden, jest zcela případné jméno parkové té čtvrti. Rozlehlé náměstí Koningsplein zelená se tam jako širošířá lučina. Parní a elektrická tramway sprostředkuje spojení s odlehlými předměstími.

*

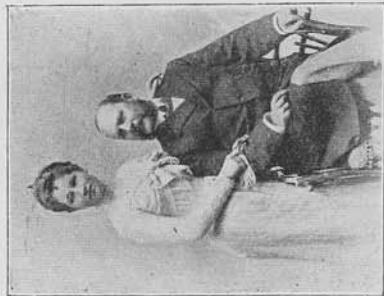
*

*

Salony hotelu dlouho mne nehostily. Obchodník pan Viktor Zimmermann, jež pokládá ostrov Javu již od mnoha let za svůj šťastný domov, jest majitelem útulné vily na Královském náměstí a hostí ve svém domě také našeho krajana Šroglu. Byl rád, že jako výborný pianista mohl ubytovati pod svou střechou českého houslistu a baviti s ním hosty shromažďované u něho za koncertních večírků. Domáci zábavy toho druhu nahrazují kolonistům schůzky v místnostech veřejných. O občerstvení sezvaných hostí stará se čínský kuchař a klidí vždycky všecku chválu za umění, jež snad čerpal také z proslulé kuchařské knihy, sepsané od slavného mistra Leu-ma-kiho a čítající dohromady 320 svazků. Také já přijal přátelské pozvání pohostinného pana Zimmermanna a sdílel jsem s ním jeho skvělou domácnost jako přítel Šrogl.

Hned prvého večera pořádana byla domáci zábava v salonech obchodníka pana Wopalenského, jež choval tehdy ještě v paměti píseň „Šla Nanyuka do zelí“. K večírku sešli se staří známí. Nescházel ani konsul turecký, ani belgický a německý. Rok po mé návštěvě stal se bodrý pan Wopalenski také konsulem, ale zastupoval zájmy naší říše jenom na krátko, zemřev smrtí náhlou.

Večerní tabule rozšiřovaly mé zkušenosti kulinářské a přírodovědecké. Té doby objevovaly se na stole chutné plody západooindického stromu, jež zdomácněl již všudy v tropických krajinách. Jak toho ovoce o hostině požívati, na-



Mojí hostitelé v Bangkoku.

učil jsem se teprv od svých přátel. Viděl jsem, že plody na stůl předkládané jsou hnědé barvy a že mají velikost kachního vejce, že každá bobule chová v sobě obyčejně dvě černá jádra obklopená sladkou dužninou barvy načervenalé a že přechutný obsah ovoce vybírá se z obalu líčkou. Také jsem zvěděl, že je třeba mít se na pozoru, abych nekousl do jádra přehořce chutnajícího. Přisvědčoval jsem v duchu našemu Preslovi, jenž praví, že ovoce za p o t y (A c h r a s s a p o t a) jest tak náramně lahodné, že mnozí mu dávají přednost před ananasem.

Na Javě slýchal jsem jméno s a o, jinde slove nádherný ten plod mohutného stromu s a w o e m a n i l l a nebo z a p a t i l l o s.

* * *

O jiném večírku měl jsem u tabule za souseda hovorného kapitána korábu „Sumbavy“. Vypravoval, že jeho loď kotví v přístavě a že odpluje za tři dny přes Rangun do Džidy v Rudém moři. Poveze prý přes 600 poutníků do svaté Mekky. Nevím již, po kolikáté. Poutníci jsou z větší části lidé nezámožní a spořili a sbírali dlouho dárky, nežli sehnali 180 zlatých na zaplacení palubního lístku tam a zpět. Takové cesty konají mohamedánští Javanci pravidelně, ale třetína poutníků již se do vlasti nevrací. Skoro všichni z nich podléhají útrapám a tísní buď již na cestě nebo v rodné zemi velikého proroka.

Poutníci, kteří navrátili se šťastně zase na Javu, bývají vítáni od rodáků jako osoby posvátné, přisvojují si čestný titul h á d z í (arab. poutník) jako všichni mohamedáni, kteří vykonali pouť do Mekky, a žijí potom zhusta jenom z dáreků hojně jim uštěďřovaných.

* * *

Za mé návštěvy prodléval na Javě v nemocnici také přítomek českého šlechtice, nadporučík hrabě Fric Berchtold. Nevím, co tohoto muže vypudilo z vlasti a zahrno jej do holandských služeb koloniálních. Vím jen, že vydal se jako náruživý nimrod sám a sám na tygří lov a že octl se nešťastně v pasti nalíčené od domorodců na šelmu, při čemž samostřelý spustily a levou nohu lovci roztržili. Postřelený hrabě Berchtold utrpěl vykrvácením tak, že padl do mdlob a ležel bez vědomí celý den a celou noc v tratolišti vlastní krve. Když pak domorodci přišli k místu, kde měli políceno na tygra, spatřili místo krvelačné šelmy polomrtvého člověka, kterého potom dopravili do nemocnice blízkého městečka. Ale operace mohla býti vykonána teprve v Batavii. Německý konsul v. Syburg vykonal skutek milosrdenství, že se nešťastníka ujal a z peněžní tísně ho vysvobodil. Samaritánskou službu prokázal zmrzačenému hraběti také přítel Šrogl a těšil ho na lůžku svou mateřinou. Odňatou nohu nahrazuje nyní hraběti Berchtoldovi umělá noha z Berlína obdřevovaná.

* * *

Hudební styky přítele Šroglu přivedly mě také do posostinné domácnosti velmožného Číňana, jenž vykonav veliká studia ve školách holandských oblíbil si také hru na housle a stal se nejlepším žákem našeho krajana. Pan Kan Lo Den žije sice již mezi holandskými kolonisty od maličkosti, ale residence jeho vypadá pořád ještě po čínsku. Také ve všem jiném přidržuje se svých předků a zachovává věrně zděděné náboženství a mravy. Zesnulé své babičce prokazuje téměř úctu božskou. Za mé návštěvy byla vystavena její podobizna na domácím oltáři jako obraz svěřence, a rozličné pokrmy, kladené na božístě každého dne, mluvily zřejmě, že vděčný dědic plní přísně, co předpisuje kniha-piety (h i a o k i n g). Rovněž vzpomínají si na zesnulou všichni příbuzní a okrašlují domácí božístě všelikými obrazy a dárky. Víra v posmrtné trvání lidských duší víze Číňany k nebožtíkům na dlouho a ukládá jim, aby se s dušemi zesnulých radili a za jejich souhlasu všecko počínali. Jakkoli duše nebožtíků

vstupují do nebe a sídlí tam s nejvyšším vládcem, přece snášejí se ob čas k lidem na zemi, radují se z obětí jim přinášených a splácejí tuto úctu štěstím a dlouhým životem. K obsluze své zesnulé babičky dal vděčný vnuk Kan Lo Den také poslušnou čeládku v podobě dvou figurin, a aby služebnictvo konalo svou povinnost horlivě i v noci, dostávají obě figuriny pro všecku jistotu citelné napomenutí hned z večera.

Čínský náš hostitel dal k mé žádosti svůj dům, domácí svatyni a svou rodinu fotografovati a poslal mi snímky na památku zároveň s chutným jídlem, známým po celé Číně jakožto ba-mi. Jen tak mohl jsem zde zobraziti útulnou domácnost ochotného pana Kan Lo Dena. Těším se, že co nejdříve přivítám batavského Číňana u nás v Čechách a že ho budu moci navzájem pohostiti makovými koláči.

* * *

Přírodovědecká musea prohlédl jsem tentokrát v Batavii jenom spěšně. Mým přáním bylo získati pro České museum meteorit, jež spadl v Bandburku zároveň s větším balvanem a potom v batavských sbírkách na zemi se pavaloval. Za první návštěvy obdržel jsem darem od tehdejšího správce musejního kus uražený z menšího meteoritu a rozhojnil jsem jím naši četnou sbírku světových povětroňů o pěkný a drahocenný exemplář. Ale za druhé návštěvy byl inventář batavských sbírek již v lepším pořádku, a proto opouštěl jsem mineralogické oddělení s prázdnými rukama.

V síních národopisných vystaveny jsou věci ze všech ostrovů holandských a představují věrný obraz celého Malajska ve všech podrobnostech. Symboly starobylých božstev javanských vítají hosta hned u vchodu. Vedle Budhy má své místo také krvežíznivá bohyně Durga s pestrou společeností jiných indických svatostí. Některému bůžku dala tradice kolem pasu hada, jinému vložila do vlasů umrlčí lebku a vtiskla do ruky ohon buvolí. Sochař řídil se věrným předáním lidu a zobrazil po boku uctívané figury také posvátného býka Nandi, jinde lva (singa), nosorožce, obrovské žáby a obklopil družinu příšerných svatých odznaků plodnosti a životnosti (lingam, joni). Skulptury toho druhu pocházejí hlavně

ze střední Javy, a věk jejich odhaduje se asi na tisíc let. Nápisy v kameni vytesané prozrazují starobylé písmo javanské. Ohněrodé horniny hodily se tehdejšímu sochařům ke práci nejlépe. Jen málo jest památek provedených z pískovce.

Jak kde malajští ostrované bydlí, poučují diváka pěkné modely chýší. Jinak staví si domky domorodci na Sumatře, jinak na Javě, Borneu, Celebesu. Přechétné sbírky krojů, zbraní, hudebních nástrojů, rohožek, šperků, divadelních mask a podob. čekají v Batavii na účelnější prostory a vhodnější uspořádání.

* * *

Za procházek po Batavii spatřují se zhusta kiosky, v nichž vyvírá pitná voda. Živel ten dere se nad povrch zemský mnohdy z velikých hlubin a byl z nich skoro jako vyčarován. Místy vytéká voda teplá, místy horká. Založením artesických studnic dopomohli si obyvatelé hlavního města javanského ke zlepšení zdravotnictví a snížili tak úmrtnost na skrovnou míru. Až přestanou domorodci pít vodu z průplavů docela, bude v Batavii cholera hostem ještě řidčím. Ale přes všecku péči, jaká věnuje se hlavnímu městu koloniálnímu po stránce zdravotní, obchodní význam někdejší „Perly východu“ přece se jenom zmenšuje, a jiná města javanská předstihla ji již počtem obyvatelstva. Nyní stojí Batavia na třetím místě. Samarang a Surabaja předstihly ji nejenom lidnatostí, ale také vývozem a dovozem. Nemenší konkurent vyrostl Batavii v anglickém Singapuru, strhnuv na se obchod všech přístavů sumaterských, bornejských, celebeských, ano i australských.

* * *

Parník „Coen“, jenž měl dne 18. máje odplouti ráno do Singapuru, ukrátil můj pobyt v Batavii. Holandské parolodi ubírají se tam pouze každých deset dní jednou a vykonávají řečenou plavbu asi za 48 hodin plující rychlostí pouze 11 uzlů. Za přeplavní listek prvé třídy platí přírodopyspec po obyčklé sažce (25 procent) 61 holandský zlatý. Bednu se sbírkami přírodovědeckými a národopisnými zaslal jsem do Prahy jako

nákladní zboží oklikou přes Hamburk, složiv za tuto dopravu 25 zlatých.

Kotvištěm zámořských lodí jest přístav zvaný Tan-spojuje ten přístav s Batavií.

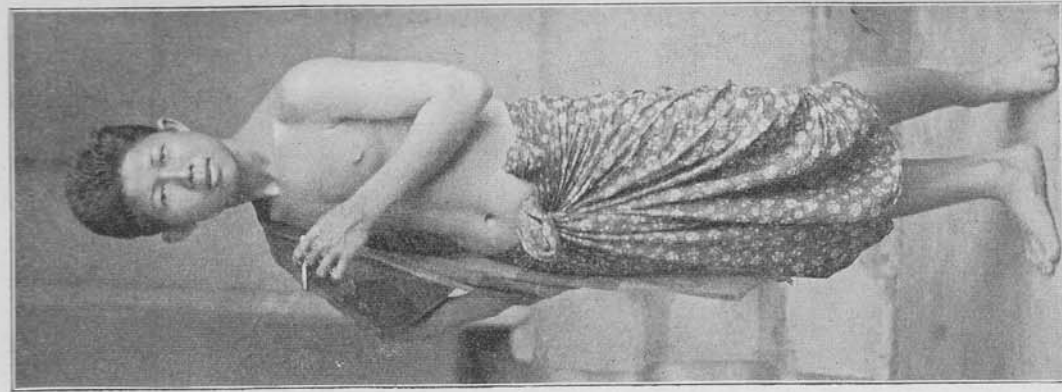
Jako všechny parolodi holandské, tak i parník „Coen“ vypadal úhledně. Čtvrtý generální guvernér Holandské Indie, Johann Pieterszoon Coen (vysl. Kún), zasloužil si té památky, že byla loď nazvána jeho jménem.

Slunce již hodně pražilo, když paroloď zbavila se pout, a brzy na to zmizela mi do-brosrdečná tvář přítele Šro-gla s očí.

Loď plula podél četných ostrůvků, rozložených mezi Javou a Sumatrou. Do prů-livu Sundského nebylo od-ních již daleko. V myšlen-kách byl jsem stále v těsné té pasáži a rozpomínal jsem se na hrozný výbuch, jež tam způsobil sopečný ostrov Krakatoa. Je tomu již přes 20 let. Před tím věděli okolní obyvatelé, že ostrov Krakatoa neboli Rakata má uprostřed kuželovitou horu

přes 800 m vysokou a hlubokým kráterem opatřenou. Ale poněvadž hora tato od roku 1680 nesopila, pokládali ji Malajci za sopku vyhaslou. Leč roku 1883 byli blízcí ostro-vané javanští a sumaterští poučeni o jejím. V květnu po-

čala hora vyházovati popel a pemzu, a děsné otrěsy ze-mě věstily zlé časy. Dnové hrůzy dostavily se však zvlá-ště dne 26. a 27. srpna. V ně-kolika málo hodinách pro-padla se hora do moře a s ní zároveň utonuly asi dvě tře-tiny ostrova 8 km dlouhého a 5 km širokého. Současně však vystupovaly z hladiny mořské ostrůvky nové a rost-ly vůčihledě. Téže chvíle roz-vlnilo se moře tou měrou, že vystoupilo do výše asi 30 metrů, zasáhlo svou vlnou pobřeží javanské a sumater-ské, smetlo s povrchu zem-ského mnoho osad a po-hřbilo v sobě na 75.000 lidí. Lodi a čluny letěly s obrov-skou vlnou jako střela a byly zaplaveny na hodinu ce-sty od břehů. Rachtot a lo-moz slyšeli prý lidé až v Au-stralii, jakkoli byli vzdáleni od místa světové katastrofy na 3000 km. Také sloupy dý-mu sopkou vyvrhované do-stupovaly chvílemi až 30.000 metrů a naphnily všecku atmosféru hustým prachem. Prach ten naphňoval ovzduší ještě dlouho po výbuchu, a podivuhodné úkazy světelné, podobné polární záři, prozrazovaly jeho přítomnost nejenom v listopadu a prosinci, ale i ještě roku 1884 a 1885. Hvězdáři soudili tak z kosmického prášku, jež pokrýval vistry sněhové i v samé střední Evropě. Pravdu má Flamma



- Siamský jtnoch.



Siamská dívka.

rión, praví-li, že výbuch Rakaty náleží k největším událostem geologickým v dějinách člověčenstva.

Hrozně úkazy sopečné, vídané v Malajském soustroví v nejrozmanitějších odstínech, pochopíme, povážíme-li, že na Javě vypadá na každé 22 kilometry délky 1 vulkán a na Sumatře dokonce na každých 19 kilometrů 1 sopka.

* * *

Prvého dne naší plavby očekávalo nás na nebi vzácné divadlo. Již před tím kolovala v novinách zpráva, že dne 18. máje nastane o polednách téměř úplné zatmění slunce. Té chvíle obracel každý pasažér oči vzhůru a pozoroval nebeský úkaz modrým nebo černým sklem, které kapitán předem opatřil a cestujícím zapůjčil.

Částečná zatmění slunce nejsou ovšem žádnou vzácností, protože se objevují na každém místě průměrně jednou za dva roky, ale zatmění úplné náleží k úkazům velmi řídkým, neboť vidává se na jednom místě pouze asi za dvě stě let. V vzpomínal jsem zase, že i tohoto divadla bylo mi v životě dopřáno, když jsem před patnácti lety (19. srpna 1887) ujížděl trojkou po sibiřské stepi k vysokému Altaji. Jen málo bylo evropských smrtelníků, kteří tou dobou v oněch krajinách prodlévají a úplné zastření slunečné koule pozorovali.*)

Přes všecko zatmění, jaké jsme měli za své plavby do Singapur téměř po celou hodinu, snížila se teplota vzduchu pouze nepatrně. O jedné hodině odpolední ukazoval teploměr ve stínu 30° C, jakkoli byla loď chráněna proti slunci dvojnásobnou krytbou plachtovou. Za takového vedra dopřávali si pánové i dámy největšího pohodlí a procházeli se po palubě buď bosí nebo v trepkách a v lehounkých kazajkách a saronkových suknicích.

* * *

Dne 19. máje z rána plula loď již průlivem, jež vytvořují ostrov Bangka a Sumatra. Jen slabý větřík pohrával hladí-

*) Viz můj článek: K Altaji. Lumír 1890.

nou mořskou. Jindy (v říjnu) bývá tam úplná tíšina, a plachetní koráby nemohou ku předu třebas po několik neděl.

Pro českého zemězpytce jest holandský ostrov Bangka (Banka) zvláště zajímavý, protože jeho ložiska cínové rudy shodují se skoro úplně s cínovými horninami Českého Rudohoří. Také na malebné a hornaté Bance vyskytuje se cínová ruda v žule a provázena jest rovněž wolframem a vismutem jako v Cinvaldě a Krupce u Teplíc. Geologové srovnávali žulu bankou s cínonosnou žulou krušnohorskou, ale rozdíl mezi oběma horninami nenašli.

Není pochybnosti, že ostrov Bangka souvisel v dávných dobách s poloostrovem Malackým a se Sumatrou. Jednotné složení cínonosné půdy jest toho dokladem.

* * *

Dne 20. máje časně z rána přepluli jsme beze všech okázalostí ekvátor. Brzy na to ukázaly se ostrovy Linggajské a archipel zvaný Riouw (Riau, Rhio, Rio), a nedlouho potom vyloďila mě čínská džunka na pevný břeh anglického Singapur.

Britové pochodili dobře, že přivítali neveliký ostrov Singapur ke své světové říši. Z počátku hospodařila tam anglická společnost Východoindická, získavši piratské území koupí od sultána džohorského, potom však předala je koruně samotné.

Když guvernér Stamford Raffles vztýčil r. 1819 anglickou vládku na ostrově Singapur, počítalo se tam všeho všudy asi 20 malajských rodin, které živily se rybářstvím. Vnitřek ostrova byl tehdy neproniknutelný prales. Dnes vypadá „Lví město“ na ostrově založené a tímže jménem jako ostrov nazývané*) ovšem zcela jinak, majíc téměř 200.000 obyvatelů, mezi nimiž je skoro polovice Číňanů. Ostatek vypadá na pestrou směsici všech jiných národů, zvláště na Malajce, Indý a Evropany. Singapur leží takoruka na křižovatce všech světů a hostí v sobě koráby všech národů.

*) Angličané píší Singapre. Jméno to jest odvozeno ze singha = lev a sanskr. pūra = město. Prvá část ozývá se také ve jméně domorodců cejlonských (Singhalové), kteří nazývají svou vlast Sihala diva (ze sanskr. sin.hala dvipa, t. j. lví ostrov).

Povozníků nabízí se na nábreží dlouhá řada. Za několik centů povevou vás třebaš půl hodiny cesty. Povezy jsou obyčejně dvoukolové a známé na asijském východě jakožto džin-rik-ša (doslovně: člověk-síla-vůz). Pro ukrácení řeči volá se na vozku jenom rik-ša. Službu tahouna zastává v takovém vozíku polonahý člověk, nejčastěji Číňan. V Singapurě počítá se příležitostí toho druhu několik tisíc, protože tam skoro žádný Evropan nechodí pěšky. Za obyčejnou túru (angl. míle) platí se pouze 6 centů, za kratší jízdu toliko 3 centy, tedy asi 16 nebo 8 haléřů. Rikša první třídy jest jen o málo dražší než jízda ve vozíku druhé třídy.

Hotel „Europa“ byl tentokrát v lepším pořádku než za mé návštěvy před desíti lety. Ale vějířovité musy madagaskarské (ravenaly) valně za ten čas utrpěly. Tím nádherněji vypadaly však rudokvěté poinciany. Prasl napsal o motýlovitém tom stromu zcela případně, že má kvítí přetěšeného vzezření.

Ceny v hotelích stouply za několik těch let o třetinu. Za veškeré opatření platí se nyní v „Evropě“ 6 dolarů (po 100 centech, t. j. 2 koruny 40 haléřů).

Němci uchylují se v Singapurě rádi do hotelu „Adelphi“, v němž hospodaří vdova po někdejším příslušníku rakouském Haussnerovi. Také se chválí hotel de la Paix.

* * *

První mojí starostí v Singapurě bylo, abych zvěděl, kdy odjíždí loď do Bangkoku, vzdáleného od Singapuru asi 800 námořských mil. Z inserátů v novinách pravidelně oznamovaných dočetl jsem se, že Severoněmeckého Lloydu loď „Deli“ odpluje do Bangkoku dne 24. máje z rána, a že kapitán její zove se p. Cassens. V agentuře bylo mi potom povědno, že plavba trvá asi půltřívra dne, a že lístek první třídy stojí 50 dolarů. Za lístek tam a zpět platí se 70 dolarů.

Zajásal jsem, když jsem zvěděl, že pojedou čistou lodí, jež byla teprve před rokem v Bremách postavena, a že nebude mi plaviti se po některém pověstném parníku siamském. Navštívil loď „Deli“ v přístavě, přesvědčil jsem se,

že je skutečně vzorem čistoty, a spokojeně prožíval jsem několik málo dní mezi dobrými přáteli v Singapurě.

Rakousko-uherský konzulát řídil opět milý von Pustau a snášeí ochotně zase vše, aby rozhojnil mé přírodovědecké a národopisné sbírky. Ve chvíli vyrovnal mi hromadu jeleňích parohů, kůže z orangutanů, šípy, luky a j. Pěkný exemplář lebky z divokého tura malajského (Bos ban-teng) zdobí dnes zoologické síně Českého musea.

Také pošta z domova byla bohata a uspokojila mě, jakkoli obsahovala zprávy již trochu opožděné. Večer prošel ve sele u bohatého stolu v rodině dobrsrděčného přítele, jenž na přátelské služby, prokazované jemu za jeho pobytu v Praze Vrázem a mnou, nemůže zapomenouti.

Za časného jitra prodléval jsem den co den v rozkošné zahradě botanické, jež zdá se býti v očích Evropanových spíše obrovským skleníkem, nad nímž klene se modré nebe. Ranní hymnus přestého ptactva rozléhal se již v korunách stálých smokvoňů, když mě čínský kuli odvázel před východem slunce v lehkém vozíku do skvělého parku singapurského. Vykouzliti sad tak nádherný nebylo nesnadno. Stačilo, aby jen byly zbytečné houštiny v pralese vyklučeny, některé stromy z pout tisícových lián vyproštěny, cesty založeny, a botanický sad rozvíjel se před očima samých zakladatelů. Příznivé podnebí a časté deště vyvádějí tam pravé divy. V Singapurě přší skoro každý druhý den. Kus pravé džangle, kterou nechali v sadě státi, bují v zahradě dopsud.

Nápisy při vchodu botanické zahrady umístěné vybízejí hosty, aby rostliny šetřili a květy vábných bylin nechali na pokoji. Jedno návěstí napsáno jest v jazyce ruském.

Abý botanický sad měl více přitažlivosti, založila tam společnost také malý zvěřinec. Orangutan nescházel v klecích ani tentokrát a bavil se se dvěma drobnými družkami nižší kasty. Tím mrzutější a zlostnější byl však samotářský paván z Celebesu (*Cynopythecus niger*).

V nerovném manželství žijí v jedné kleci již po delší dobu dva různí makakové, *Inuus cynomolgus* a *Inuus nemestrinus*, jež Malajci umějí tak vycvičiti, že jim pomáhá trhati v korunách kokosovníků ořechy a shazuje plody na zem. Z párků těchto dvou opic, rozdílných podobou i velikostí,

vzešlo také již potomstvo a rozmnožuje se jako bastardí rod dále a dále.

V Rafflesově museu, řízeném nyní doktorem Hanitschem, spatřil jsem pokrok k lepšímu. Preparátor Fernandí byl rád, že mi mohl některé přírodniny za laciný peníz přenechat. Obrovský kaloň zdobí nyní sbírky mé školy.

V mineralogickém oddělení překvapuje diváka talvan čisté rudy cínové o váze půl tuny.

Pořadatelé musejních sbírek udržují přírodniny v dobrém stavu za velikých potíží. Největším škůdcem je tam úžasně vlhko, jemuž zvláště sbírky vystaveného hmyzu záhy podléhají a zkáze propadají.

Sběratel přírodnin může získati v Singapuru zvláště nádherné druny korálů, pestré mušle, ostnité ryby, žraločí čelisti, pilouní rypáky a krunýře mohutných raků. V čínské čtvrti může navštívití bohatá skladiště jeleních parohů, prodávaných za babku podle váhy. Také má tam příležitost pozorovati, jak se na slunci suší holothurie a jak se usušený trepank třídí a do světa vyváží.

*

*

Jako přírodopytce zajímala mě v jedné ulici též továrna na přípravu nakládáných ananasů. Firma nese až podnes jméno někdejšího majitele Francouze Josefa Bastianého. Na velikém nádvoří viděl jsem hromady čerstvých ananasů, dovážených do závodu s okolních návrší. Právilo se mi, že americká ta rostlina prospívá v Singapuru tak znamenitě, jako málo kde na světě. Mnohý ananas měl velikost lidské hlavy a vážil skoro 4 kg. Tvar a podoba upomíná na obrovské šišky piniové. První práce při nakládání ananasů jest loupání. Dělníci tou prací zaměstnaní jsou Číňané. Pracují lacině, vytrvale a spolehlivě. Aby se o bodlinaté ovoce nepopíchal, oblékají na levou ruku rukavici gutaperčovou a okrajují tuhou slupku nožem, načež předávají ananas stroji, jenž jej v koláčky rozkrájí. Zavařené koláčky vkládají se potom do plechových krabic, uzavírají se neprodyšně a posílají se do obchodu. Na místě prodává se krabice konzervovaných ananasů za 20 centů.

Kromě těchto konserv vyváží závod Bastianého také zavařené ovoce mangostanové a rambutanové. První druh, tropického toho ovoce náleží stromu *Garcinia Mangostana*. Presl jmenuje ten strom mangostana lahodná,*) protože prý chutná jako vinné hrozny, jahody, třešně a pomoranče a voní jako maliny. Druhé ovoce náleží stromu, jemuž v Indii říkají rambutan a v Malajsku pulasan (*Nephelium mutabile*). Plod rambutanový vypadá jako plod divokého kaštanu.

V nádvoří závodu svedla mě náhoda opět s milým Rusem panem Ščerbačevem. Představil se mi jako majitel firmy, kterou jsem právě navštívil. Abych se mohl o hodnotě ovocných konserv přesvědčiti, pohostil mě pan Ščerbačev všemi pochoutkami svého závodu a klidil za ně všecku chválu.

Pro potěšení založil si milý můj přítel v nádvoří svého závodu několik akvárií a pěstuje v nich zajímavé druhy domácích rybek. S jednou provedl pan Ščerbačev zvláštní žert. Přilepiv na konec proutku mušku, blížil se jí ke hladině veliké nádržky naplněné směsí vody mořské a říční. Jakmile rybka spatřila nad vodou mušku, vynořila se střelbitě ze svého žvlu, vystrčila z něho rypák podlouhlé hlavy své, vystříkla do výše proud vody, zasáhla jí kořist a zmocnila se tak potravu. Když pak pan Ščerbačev pokus opakoval, stříkalo na mušku několik rybek najednou, až se vodní oblouky křížovaly. Viděl jsem, že strakaté rybky mířily do břehů a nikdy neminuly se cíle. Podobných střelců vykazuje říše ryb několik druhů.

Podivuhodná ryba tuto popsaná jest domovem všudy v brakických vodách Indického moře a chová se na Javě, Singapuru, Indii a Siamu zhusta pro zábavu. Malajsky slove *ikan temba*, siamsky *pla seua*, anglicky *archer fish*, německy *Spritzfisch*, vědecky *Toxotes jaculator*. České jméno stříkoun je zcela případné.

Mnoho zajímavých přírodnin z indických krajů ukazoval mi pan Ščerbačev v agentuře svého podniku na nábreží a ponechal mi na vůli, co bych si z nich chtěl vybrati jako dar

*) Obraz přechutného toho ovoce tropického uložil jsem ve své *Cestě kolem světa*, I., str. 211 a 213.

na památku. Bral jsem plnýma rukama, tak že dvoukolová rikša sotva stačila, když jsem do ní všechny skvosty Indického moře ukládal. Ještě nikdy neměl jsem tolik moluckých ostrorepů (*Limulus moluccanus*) na výběr jako tentokrát. Prastarý ten rod korýšů (spřízněný v mnohém ohledu pavouky) není v Malajsku žádnou vzácností a prodává se zhusta na trhu. Domorodci jídají rádi zvláště jeho vajíčka.

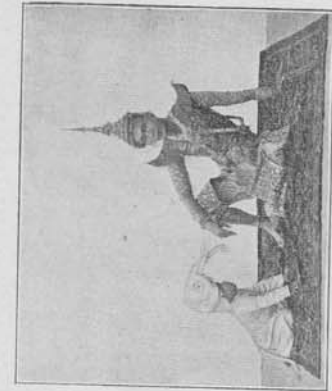
* * *

Milý pan Ščerbačev zásobil mě na cestu přírodninami, ruský konsul baron Küster zase doporučenými na cestu do Siamu. Také mi radil, abych opatřil si doporučovací listy na cestu po Sibiři, a vyličoval mi obtíže, jež mi bude překonávat za plavby po řece Amuru. Konsulovo tehdejší proroctví o blízké válce Ruska se Žaponskem vyplnilo se do slova, ale že budou mít Rusové tak málo válečného štěstí, nikdo z přítomných hostů, shromážděných o večírku v domácnosti konsulově, netušil.

Singapurské Rusy viděl jsem v životě poprvé, ale přijetí jejich bylo tak vřelé, že by byli se mnou srdce rozdělili. Ještě večer před samým odjezdem do Bangkoku přišli se se mnou rozloučiti, přáli mi šťastnou plavbu a volali: V Praze na shledanou!



V Siamu a Číně.



Siamský herec.

Parolod „Deli“ vezla všechno všudy čtyři pasažéry první třídy. K obsluze měli jsme jenom Číňany. Zaopatření bylo znamenité. Nescházelo ani chutné pivo, čepované přímo ze sudu a chlazené ledem tak, jak bylo si jen přáti. Také kabiny byly pohodlny a vzdušny. Četnými průlomy mohl vzduch volně vanouti a čí-
 Za večera a noci plála na

nil pobyt v kajutě příjemným. Přítel Vráz mluvil pravdu, když mi řekl, že jsem měl z pekla štěstí, protože jsem se plavil do Bangkoku po elegantním parníku „Deli“. Dobře dí ve svém díle,* že snad jen proto vyhýbají se světoběžci Siamu, poněvadž spojení Singapuru s Bangkodem trpí nedostatkem všelikého pře-
 stává, že turisté nechávají Bangkok stranou a že jej navštěvují přes všechnu pohádkovou nádhru zřídka kdy.

Přítel Vráz mluvil pravdu, když mi řekl, že jsem měl z pekla štěstí, protože jsem se plavil do Bangkoku po elegantním parníku „Deli“. Dobře dí ve svém díle,* že snad jen proto vyhýbají se světoběžci Siamu, poněvadž spojení Singapuru s Bangkodem trpí nedostatkem všelikého pře-
 stává, že turisté nechávají Bangkok stranou a že jej navštěvují přes všechnu pohádkovou nádhru zřídka kdy.

Parolod „Deli“ konala dříve cesty hlavně do nejdůležitějšího přístavu severosumaterského a byla po něm také na-
 *) V Siamu, zemi bílého slona. Cestopisné črty. Napsal E. St. Vráz. V Praze 1901.

zvána. V Amsterodamě zná jméno hlavního města sultanátu delijského každý obchodník, a tabáčníci dávají plantážím tamějšího kraje přednost přede všemi jinými sady tabákovýchými.

Litoval jsem velice, že nezastal jsem v Singapuru lepšího spojení a že nemohl jsem v krátkém čase zajet si také do Deli. Líčení tamější přírody od dra. Hagena *) roznáčovalo ve mně již na počátku cesty touhu spatřit také území delijské, ale provedení bylo by vyžadovalo alespoň doby tří neděl.

* * *

Plavba Siamským zálivem prošla rovněž příjemně. Tichý deštěk snášel se s oblak, když náš koráb rozvířil kalný živel a zabýbal podél ostrovů Batamu a Brintanku k východním břehům sultanátu džohorského. Rada malých i větších ostrovů (mal. pulo, pulu) provázela nás po celý den jak po levici, tak po straně pravé. Jména jejich vyčítal jsem z námořských map kapitánových a z příruční knihy, kterou sepsal James Mc. Carthy.***) V odpoledních hodinách ukázaly se Pulo Timxy, Babi, Aur, Pemangil, Siribust, Tioman a j. Mnohé ostrovy byly skalnaty a divoce rozbrázděny, jiné zase samý chlumu a les. Na blízkých ostrůvcích bylo viděti háje kokosové a chýše rybářských rodin.

Západem slunce zrudla obloha jako požár, zbarvila krvavě také moře a vykouzličila z oblak hrady, zámky, sříceniny a hory. Člověk by přísahal, že má před sebou v dáli pohoří a kopce, a přece to byly jenom přeludy světelné. Brzy potom zčernaly ostrovy v moři jako eben, a silhouetty jejich zmizely náhle v temnotě tropické noci.

Druhého dne z rána šumělo před námi jenom širé moře. Žluté kalných vod ustoupila vodě průzračné, oživené stády svinůch, modravými medusami, letavými rybami a mořskými hady. Někteří hadi vznášeli se při samé hladině mořské a ani se nehýbali. Jiní vyplovali nad povrch, když je tam vy- nesla vlna lodního šroubu, ale ani na těch nebylo znáti, že

*) Die Pflanzen- und Thierwelt von Deli auf der Ostküste Sumatra's Naturwissenschaftliche Skizzen und Beiträge von Dr. B. Hagen. Leiden 1890.
**) Surveying and exploring in Siam. By James Mc Carthy, Director-general of the Siamese Government Surveys. London 1900.



Zdělávání rýžového pole v Siamu.

se probudili ze sna. Málokterý vztýčoval hlavu nad vodu a měl se k útěku. Velikostí i barvou podobali se skoro všichni odrostlým zmijím. Výjimkou vídal jsem v Siamském zálivu také mořské hady kroužkovitě pruhované.

Místy unášelo moře na svém povrchu četné kostice sepiové, známé v obchodě jakožo os sepiae a užívané dříve v léčbě. Pevný ten ústroj měkkého těla sepiového snadno se odumčením tvoří odděluje a vyplývá na hladinu. Zhusta povaluje se na pobřeží. Vápenitých kostic sepiových potřebuje se nyní k leštění a k výrobě prášku na zuby.

Krásnou pohodu měli jsme i třetího dne, kdy oslavovali jsme s kapitánem svatodušní pondělek. Časně z rána pozdravili nás první mořští opeřenci. Byli to poslové z blízkých ostrovů (siamsky kav), jež slovou Kav Čuan, Kram, Rin, Lan, Pai, Nok, Si-Čank a j. Zajisté, že ostrov Nok obdržel od mořských opeřenců své jméno. Kav Nok znamená tedy v českém překladě ostrov ptačí.

Odpoledne přijali jsme na palubu lodivodu, jenž měl do- provodití parník „Deli“ až do Bangkoku. Byl to týž Svéd, jenž vedl loď, kterou se plavil do Siamu přítel Vráz r. 1897.

Zprávy, které nám přinesl lodivoda z pevniny, nezněly vábně. V Bangkoku jest prý zase cholera a podlehl jí také kapitán N. N.

* * *

*) V siamtině zove se pták nok, holub nok pirap, páv nok jung, sluka nok paksom, had ngu, ryba pla, krokodil takhaj, geko tokaj, řeka menam nebo nam, průplav klang, klášter vat. Jíž tato ukázka poučuje čtenáře, že siamština jest řeč jednoslabičná. Mnohosiabičná slova do siamského jazyka zavedená pocházejí nejvíce ze sanskrtu a řeči palijské. Viz o tom: Elements of Siamese Grammar by O. Frankfurter. V Lipskě 1900.

Zemíť zápach ovzduší připomínal nám, že jsme již při ústí ohromné řeky Menamu. „Matka řek“ sbírá částice pevné půdy z celého Siamu, odnáší je ke svému výtoku již od nejpamětnějších časů a pomáhá budovati a zvelebovati nejrůznější kraje „říše bílého slona“. Pro toto dobrodíní stala se v podání lidu tak posvátnou jako veletok starého Egypta. Přilivem mořským stoupá hladina Menamu o několik metrů a dovoluje zámořským korábům, aby mohly veplovati až do samé residence vládců siamského.

Náš koráb připlul k ústí Menamu za odlivu a kotvil ve vodách po několik hodin, nežli mohl bezpečně dále ku předu. Parolodi s nejhlubším ponorem, jako jsou váleční obrněnci, nemohou se odvážiti plavby po Menamu ani za nejvyššího stavu vodního.

Z rána dne 28. máje zaleskly se před námi první špičky čínské pagody a za nedlouho běhalo se na obzoru celé božíště, postavené jako na prahu začarované říše proto, aby zapuzovalo zlé duchy a utišovalo jejich rozmáry.

Mohamedáni vyzdobují své chrámy minarety, vyznačují buddhismu označují svá božíště ztepilými pračedami. Pračedou Paknam Samund Aprakan počíná řada kapliček, svatých a klášterů, založených brzy na ostrůvcích, brzy na březích široké řeky.

Již pouhé jméno Paknam vypovídá, kde se božíště rozkládá. Znamenat v siamštině pak ústí a nam nebo menam řeku.

Od několika let spojeno jest předměstí Paknam železnicí a hostí ve svých letohrádkách vzácné panstvo z Bangkoku. Vedle vznešených sídel obklopených palmami kokosovými, pandány, arekami, banány a chlebovníky vznášejí se nad bažinatým pobřežím bambusové chýše chudého lidu, založené na tekoucích pilotách a podobné stavbám pravěkých osad nákolních.

Z přirozenosti kraje vyplynulo také jeho zaměstnání. Rybaření, pěstění rýže a zelinářství je tam hlavním živobytím. Všudy vidíme, jak tam pole vodou zaplavují, v bažinu proměňují a buvolím potahem zdělávají, jak do ní rýžové obilky zasévají, aby vyrostly ve žlutozelené osení, a jak mladé rostlinky z bahnička vytrhávají a opět v malých trsích do baží-



Siamci rozševávají rýži.

natého pole zasazují a po několika dnech nově v půdě upevňují. Věru, že to není již poláření, ale piplavá práce zahradnická, předvedená zde na oči čtenářovy několika obrázky.

Činů na Menamu mihá se nikoli na sta, ale na tisíce. V mnohých převážejí se poutníci, aby putovali od božíště k božíšti a obětovali zahalčivým talapanům — tak zovou v Siamu budhistické sluhy páně — poslední groš pro spásu své duše. A talapanů je v Siamu jako much. Poznáte je na první pohled. Hlavu mají oholenou a výraz tváře šibalský. Žlutým rouchem liší se od ostatních pozemšťanů. Palmový vějíř v ruce držený jest případným symbolem jejich zahálky.

Smečky těch duchovních žebráků a vyděračů zachytil jsem sklem poprvé, když plula loď „Deli“ podél malebného ostrůvku Klan Nam. Se všech stran mířily tam sampany naplněné zbožným lidem, zastavovaly při kamenném schodišti a předávaly muže, ženy a děti obratným rukám vychytralých talapanů. Ostrůvek není veliký, ale svatyně jeho vyplácí se lépe, než pračeda velebnější. Půldruhého sta kněžů čeká tam denně na vydatnou kořist. Mnozí zbožní poutníci zůstávají na posvátné půdě delší dobu, snad bydlí tam i několik neděl, jak to žádá dávný zvyk, a pomáhají rozmnožovati jmění apoštolů Budhových.

Posvátnou smokvoň bo (*Ficus religiosa*) ukazují talapani poutníkům také na menamském ostrůvku. Je prý to potomek stromu, pod nímž přišel Gautama, nežli se stal osvětleným Budhou, do pokušení, maje voliti mezi slávou světenskou a mezi rozjímáním o pomíjivosti tohoto světa. Cti-

telé Budhovi prokazovali stromu tomu božskou úctu, přenesli jeho výhonky na rozličná místa a střehou tam jeho vzrůst až do dneška. Zbožní poutníci prodlévají pod památnými těmi stromy rádi, sbírají svadlé jejich lupeny, podobné listům topolovým, a odmašlejí si je domů na památku. Dlouhé a ploché stopky jsou příčinou, že se listí smokvoně posvátné chvěje i za nepatrného vánku a že si o něm vypravují budhisté legendu podobnou, jako Slované o osice.

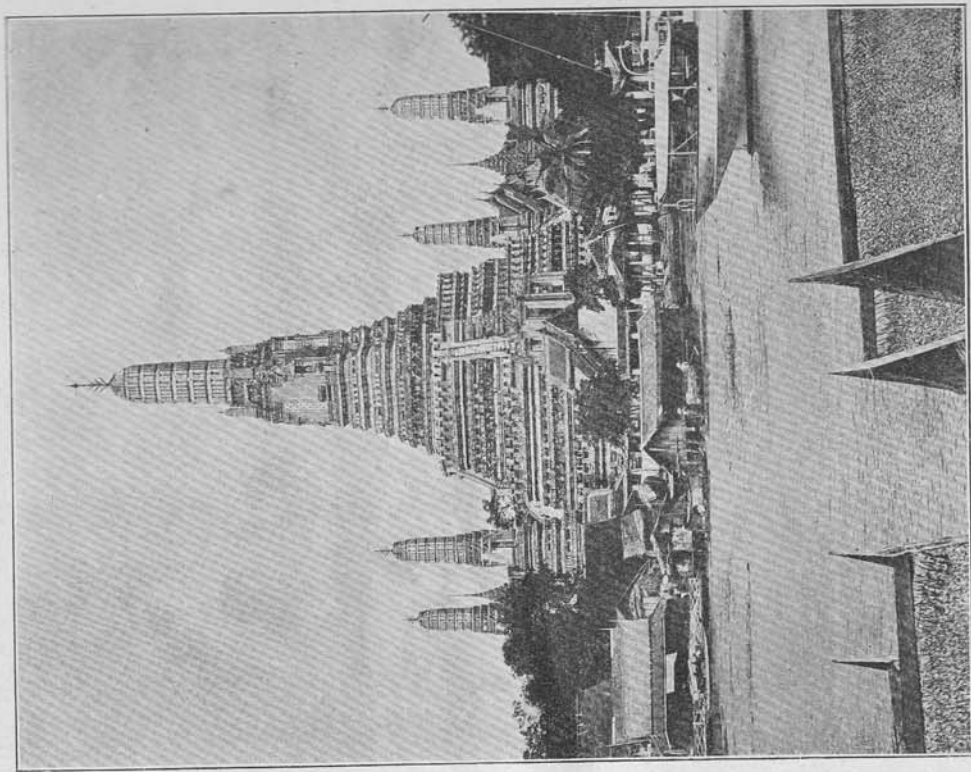
Za ostrovním božištěm přibývá života na Menamu vůči hledě. Nevíme, kam dříve zrak obrátiti. Chvilku díváme se na sešlou pevnost, chvillemi na opeřence, kterými se hemží vzduch i hladina vodní. Nad stožáry kvílí krahujci bramanští (Haliastur indus) a vrhají se do Menamu za odpadky rovněž tak, jako činívají jejich jmenovci v přístavních městech indických. V Siamu říkají jim nok-ta-a-charp. Na vodě a v bažině štěbetají zase houfy kachen a hus a vyhýbají se plukům hltavých pelikánů a výbojných volavek.

Celní prohlídku provádějí celníci hned na palubě. Přijíždějí k parolodi na malém čluně, na němž vlaje červený prapor, s bílým slonem uprostřed a vykonávají úřad blaho- volně. Ranečků světového turisty ani si nevšímají a ještě se před ním uctivě uklánějí, jakoby věděli, že nemají před sebou podloudníka s opiem.

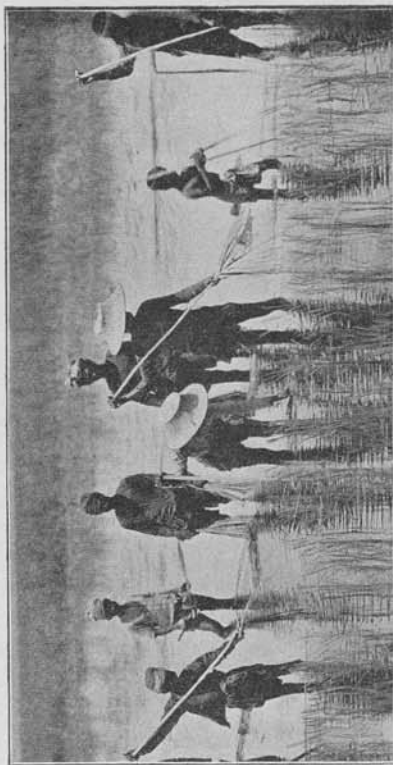
Kroj celních úředníků vypadá po evropsku. Modrý kabátek a spodky mají barvu modrou, prýmky a čepice jsou bílé. Obuvi až posud celníci nezvykli a chodí bosí. Místo policajtské šavlíčky nosívají raději hůl.

S celníky pluje k parolodi také mnoho sampanů s převozníky. Všichni chtějí vylodovati na břeh pasažéry. Ve tváři převozníků čteme, že jsou z národa čínského. V Siamu daří se Číňanům dle všeho lépe nežli ve vlastní domovině. V Bangkoku samém tvoří synové nebeské říše asi polovici veškerého obyvatelstva. Mnozí mají své bydliště v sampanech a přebývají na vodě jako jejich krajané na Perlové řece v Kantoně. Četné průplavy hostí takových obyvatelů na tisíce.

Vysoké komíny na pobřeží označují parní mlýny na čištění rýže, jiné náležitější pilám, kde se řěže proslulé dříví tekové.



BOŽIŠTĚ VAT ČENG V BANGKOKU V SIAMU.



Vysazování rýžových sazenic v Siamu.

Podle příručního plánu poznávám, kde na levém břehu leží konsulát švédský a norský, a kde úřaduje konsul dánský, francouzský, britský, americký, portugalský a konečně ruský.

Na obzoru ukazují se již ve vší slávě bělostné pagody mohutných vatů (klášterů) a třpytí se zlatem věže královských paláců. Teď teprve počíná cizinec chápati luznou pohádku o čárných Benátkách asijského východu.

Za pobyt volil jsem v Bangkoku „Hotel Oriental“. Do jiného nemohl jsem se ani uchýliti. Ceny v hostinci zvýšily se od pobytu Vrázova již o třetinu. Za bídné ošetřování a bídné bydliště počítají si držitelé 8 dolarů denně.*) Posluha je čínská.

V potu tváří vstupoval jsem do dusného a vlhkého salonu a přisvědčoval jsem v duchu svému příteli, jenž napsal, že se člověk potí v Bangkoku od rána do večera po celý rok. Na štěstí přijel jsem do Siamu jenom na několik dní, ba skoro jenom na návštěvu své krajanek, provdané nedávno z Prahy do Bangkoku za podnikavého pana Ervina Müllera.

*) Běžnou minci stříbrnou v Siamu jest tikal (asi 1 $\frac{1}{4}$ koruny). Za mé návštěvy dávali za libru šterlinků 17 tikalů. Také tam kolují dolary. Za 3 dolary vyplácel směnárník 5 tikalů.

Poznal jsem tedy kus siamské půdy pouze jako ve snách a vypovídání zde budu letmo jen o tom, čeho se snad přítel Vráz ve svém díle o Siamu nedotekl.

S heslem B. Grimm & Co. vydal jsem se do města. Povož objednal mi telefonicky správce hotelu. Kočárek s párení malých koníků stojí ve chvíli přede dveřmi. Za dva tikaly bude vozka půl dne ke službám. Za celý den platí se dvakrát tolik. Objedná-li příležitost třeba jenom na půl hodiny, platíš sazbu polodenní.

Laciněji jezdí se v džinrikšách. Jako Singapur, tak i Bangkok má těch vozků na sta. Tahounem je zase vytrvalý a skromný Číňan.

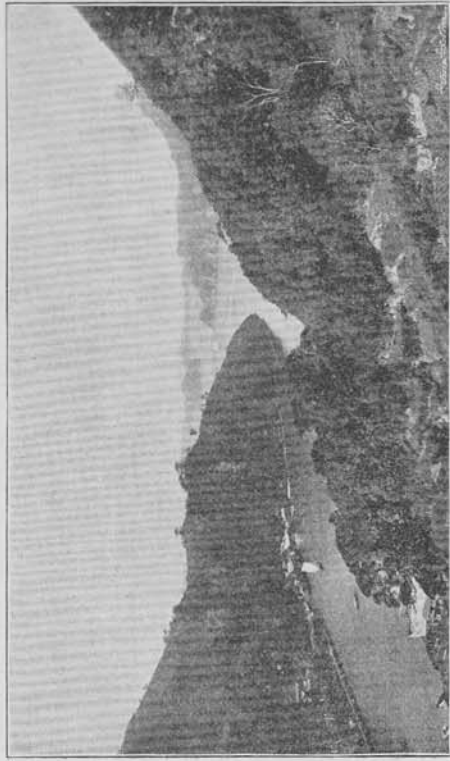
Od nějaké doby má Bangkok i bídnou tram, ale běloch se jí štítí a vyhýbá se jejímu obecenstvu, které bývá tak zbědované, jako samotný vůz.

Před čtyřiceti lety mohlo se jezdit v Bangkoku vozem málo kde, a sampany bývaly výhradním prostředkem dopravním. Až posud má Bangkok mnohem více průplavů (klong) než ulic. Jeden kanál slove klong San Sen, jiný klong Sam Rong, klong Noi, klong Tapan Han a pod.

Můj povoz užděl k průplavu, jehož jméno klong T a Lart. Tam má své sídlo vývozní firma, jejíž společníkem býval také Vídeňan Müller.

Pan Ervin Müller připlavil se před lety do Bangkoku lodí plachetní a zkoušel své štěstí v daleké cizině s velikým zdarem. K živé povaze jeho družily se vždycky úžasná píle a nezdolná vytrvalost v práci a neopouštějí ho ve všem počinání ani do dneška, ač by se mohl dívat na kolotání světa se založenými rukama. K tomu všemu přijal na se pan Müller ještě úřad rakousko-uherského konsula.

Pan Müller uměl si nakloniti svým jednáním záhy svého krále, všecky prince a celý dvůr a stal se v pravdě skutečným „vykonavatelem královského přání“, jakož zní v došlouném překladě šlechtický jeho titul: Pra Pratibat Rača Prasang. Rukama Müllerovými procházely všecky objednávký uměleckých výtvorů, ať nádherných šperků nebo skvělých mosaik benátských a slohových maleb do nových dvořan a svatých, postavených před palácem siamského vládce. V čekárně firmy Grimm a spol. mají na skladě nejenom



Vjezd do průlivu Nagasackého v Japonsku.

medikamenty, ale ohnivzdorná pokladna jmenovaného domu obchodního tají v sobě až do dneška také bohatý výběr šperků diamantových a posílá je na rozkaz panovníkův vyvoleným kráskám a ženám královského haremu.

Šlechtické tituly králem udílené nevnášejí sice mnoho na hotovosti, mnohdy snad jenom několik set tikalů ročně, ale výsady s hodností spojené bývají náhradou tím vydatnější.

K nejpřednějšímu titulům náleží titul čau (kníže), p hy a a jiné. Král sám zve se: Pra-Bad-Somdech-Pra-Paramindr-Maha-Čulalongkorn-Pra-Čula-Čau-Ju-Hura.

Za své návštěvy v Evropě pojal pan Müller za choť Pražanku slě. Albertinu Netvalovou a odplul s roztomilou družkou svého života zase do Bangkoku.

Hostinný dům rodiny Müllerovy stojí při samém průplavu. K Menamu je několik kroků. Košaté stromy s nádhernými květy šarlatové barvy obstupují stavení. Když je tam před lety pan Müller zasadil, povznášely se tenké kmeny ozdobných poincian sotva na zemi.

Domácí paní uvítala mě v přijímací sni v lehkém rouchu bílém jako padlý snh a s roztomilým dětátkem na rukou. Po dlouhé době uslyšel jsem zase zvuky milé mateřštiny a

moohl jsem doprovázeti na piano píseň s konečnými slovy: „už nejsem maminčina“.

Pošta, jež mě v Müllеровě domě očekávala, byla zase bohata, a zprávy od milých přátel zněly vesměs vesele.

Pana Müllera zastal jsem v jeho úřadovně v nejhorlivější práci. Seděl u pracovního stolku mezi spoustou kanalisačních plánů a rozdával úkoly velkému davu lidí, kteří se k němu na kolenou plížili a z rukou jeho písemné rozkazy přijímali. Vypadal skutečně jako generální ředitel společnosti, jejíž jméno „Siam Canals, Land and Irrigation Company Ltd.“ Lepšího vůdce nemohlo podnikatelství v čelo své obrovské práce ani postaviti. Královský princ Fra-Ong-Čau-Sye Sanitvongse zasedá ve společnosti jako ředitel pouze pro jméno, a všecka tíha odvážného podniku spočívala té doby výhradně na bedrách prozíravého Vídeňana.

Kanalisační projekt Müllervův vyžadoval dle předběžných výpočtů náklad 12 milionů korun. Ale bystroduchý projektant byl si jist, že se podnik vydaří, a nezklamal se: Pan Müller rozumoval při sobě takto: Blahobyť celé říše siamské závisí na rýži a dříví tekovém. Ale poněvadž siamská vláda porážení tohoto užitečného stromové obmezila a zákonitě upravila, bude se těžiti z tekových lesů rok od roku méně, a vývoz rýže bude nejdůležitějším činitelem v národohospodářství. Železnice nedávno v zemi založená přivážeti bude sice úrodu i ze vnitrozemí, ale nedostatek cest ostatních bude vaditi vývozu i nadále. A přece mohla by se produkce i odbyt rýže zvýšiti, kdyby se některé kraje posud ladem ležící kanalisovaly a s hlavní tepnou říše spojily. Vodou v průplavech shromážděnou mohly by se zavlažovati krajiny v kteroukoli dobu, a vodní cesty usnadňovaly by potom dopravu zemských plodin po celý rok.

Tak vznikla průplavní společnost, v jejíž čele stál r. 1892 rakouský příslušník Grassi. Úkolem toho družstva bylo zakládati kanály v celé zemi a prodávati půdu při průplavu ležící za přiměřenou cenu tomu, kdo by se tam chtěl usaditi.

První práce kanalisační*) společnosti byly počaty na le-

*) Podrobnou zprávu o tom najde čtenář ve článku „Die Arbeiten der Siam Canals, Land and Irrigation Company Ltd.“ Osterreichische Wochenschrift für den öffentlichen Baudienst 1901.

vém břehu Menamu, vzdáleném od Bangkoku asi 30 km. Průplav ten slove Klong Rangsit, t. j. kanál (prince) Kangsita, a spojuje pomocí komor a splavů hladinu Menamu s hladinou řeky, jejíž jméno Nakon-Najok. Ale obříže vyskytly se hned z počátku, a stálé spory s vládou a lidem, jež prohlášoval volnou půdu za svůj majetek, přinutily koncesionáře, že ze společnosti vystoupil a učinil místo energickému Müllеровi. Od té chvíle zlepšily se poměry kanalisační společnosti tak, že pusté bažiny státem společnosti darované proměnily se za krátko v nejúrodnější lány a oživily v několika letech tolikerymi přístěhovanci, že počet pracovních usedlíků přesahuje nyní již číslo 100.000. Tam, kde nedávno toulala se jenom nesčetná stáda slonů, pracuje nyní nepřehledná řada hospodářů a vyváží do Bangkoku již šestý díl veškerého exportu rýžového.

Kraj tak zajímavý stál za návštěvu, a proto přijav pozvání pana Müllera vydal jsem se s ním na inspekci. Užili jsme vlaku, jež opouští Bangkok z rána. Stanice Klong Rangsit byla naším cílem.

Železná ta trať má jméno „Královská siamská státní dráha“ a jde z Bangkoku přes Ajudhiji až do Koratu. Délka její činí 263 km. Stavěla se skoro deset let a stála mnoho peněz a mnoho lidských životů, protože byla zakládána také v místech, z nichž jen smrt na lidi číhala. Slyšel jsem z věrohodných úst, že za stavby řečené železnice zahynulo 7000 dělníků. Mezi Evropany objevovala se smrt jen vzácně a vyžádala si jenom pět obětí.

Celá stavba železniční pohltila sumu 2 mil. liber sterlingů čili asi 50 mil. korun. Veřejnosti byla trať Bangkok-Korat odevzdána dne 1. ledna 1901.

Jízdní lístky obsahují na jedné straně nápis siamský, na druhé anglický. Také jízdní řád vytištěn jest v obou jmenovaných řečech.

Za lístek 1. třídy až do Koratu platí se 21 tikalů. Jízda ve 2. třídě stojí 14, ve 3. třídě 9 tikalů.

Trať vypadá úhledně. Z nedostatku stavebního kamene užilo se starobylého materiálu, jehož poskytovaly v hojnosti zříceniny ztroskotaného města Ajudhie. Zvláště konaly při stavbě dobrou službu cihly, z nichž byly všechny chrámy, klá-

štery, paláce a dagoby někdejšího hlavního města siamského vybudovány.

Brzy za městem otvírá se širá rovina. Rýžoviště následuje za rýžovištěm. Orači pracují na všech stranách. Pluh jejicn podržuje stále stejnou podobu. Pokrok nynější siamského rádla ještě se nedotekl. Za dolar může prý si koupiti člověk celý siamský pluh. Rádlo je velmi krátké, protože nesmí jíti do hloubky. Naše pluhy by se do siamského rolnictví ani nehodily.

Všude je znáti, co dobrého nově založené průplavy kraji přinesly. S přívalem lidí přibývá očividně také sídel. Jedno místo nazval siamský lid Ban-ja-buri, t. j. místo výživy.

Na stanici průplavu Rangsitova očekával ředitele vrchní inženýr Baróvházy a podával zprávy o postupu prací Parinim tendrem nastoupili jsme potom plavbu v hlavním průplavu.

Kromě tří hlavních kanálů protíná kraj řada průplavů vedlejších. Šírka stok obnáší až 16 metrů a hloubka místy 1'5 až 4 m. Hlavní průplav Rangsitův má v délce skoro 60 kilometrů, a všechny průplavy dohromady přes 1200 km.

Věškerá rýpadla dodalo Německo. Za elektrického světla pracovaly obrovské exkavatory také v noci. Parní stroje vytápěly se uhlím nebo naftou.

Doprava zboží je po kanálu laciná. Za projezd splavem platí větší nákladní loď pouze 1 tikal.

U prvního splavu zajímal mě ve strážné budce zvláštní strážce. Nebyl to snad plavmistřův věrný a ostrážitý fylax, ale byla to opice, jež přijezd každé lodi skřekem věští a plavmistřovi oznamuje. K tomu účelu zbudoval plavmistř u komory nejenom budku, ale také žebřík, na nějž opice ráda vylézá a přijezd nového plavidla z daleka pozoruje. Službu tu koná prý opice mnohem bedlivěji a spolehlivěji než kterýkoli siamský pes.

Podél průplavů mají své chýše také hospodáři. Výsoké stohy slámy obstupují chalupy. Za noci přicházejí tam občas na návštěvu též sloni a obracejí celé hospodářství na ruby. Jednou dávají se do stohu a pohrobují ho z velké části ve svých útrokách, jindy vrhají se na samotnou chalupu a dělají se o rákosovou nebo palmovou střechu. Tlupy nezvaných



Pohled na Ikhah v Zaponsku
Die Zaponské rýhny.

těch hostí čítají mnoho kusů. Za jedné návštěvy noční dostavilo se jich přes 100. Časně z rána pospíchají sloni zase do horských hustin, aby se tam skryli před palčivým sluncem. Dalekých těch výletů jsou účastna i mláďata a umdlévají mnohdy tak, že se u kanálů opozdují a potom i za dne se při nich potulují. Ale o zajatce takového nikdo v kraji nestojí a ponechává zbloudilé mládě osudu. Není pochybnosti, že jedné noci sloňátko zase zmizí a nastoupí s nejbližším stádem cestu do hor.

V prázdné chvíli hledí si hospodáři také rybaření a loví v průplavech zvláště ryby bahenní. Hojná je tam ryba, zvaná v siamštině pla-čon. Za sucha zalézá tato ryba třebaš jenom do bláta a zarývá se stále hlouběji do země. Siamci a Číňané pátrají po těch tvorech železnými sondami, vykopávají je ze země a vyváží je zhusta na trh do města. Angličané zovou podivuhodnou tu rybu mudfish, přírodoplytci Ophiocephalus. Druh, jež jsem za své návštěvy v průplavu získal a sbírkám Českého musea odevzdal, slove O. leucopunctatus a jest spřízněn s lezounem indickým, připomenutým již na stránce 523.

Průplavy siamské jsou také eldoradem obrovských ploutvic vodních (Belostoma grande). Inženýr Baróvházy měl jich plnou nádobu a nabízel mi je v solné omáčce naložené k ochutnání. Za tuto laskavost jsem se sice zdvořile poděkoval, ale tím více uložil jsem bodavých těch ploštic do příruční své krabice a rozhojnil jsem jimi opětně své sbírky. Naložené ploštice toho druhu platí v Siamu ode dávna za oblíbenou pochoutku.

Lahůdky z hmyzu připravované nejsou ani jinde vdalekém světě žádnou vzácností. Australští domorodci požívají se zálibou všechny larvy velkých brouků, Maoři dávají přednost housenkám v horukém popelu pečeným, ostrované archipelu Malajského připravují si šídla a vážky v oleji, divoši na Borneu a Celebesu mívají na jídelním listku larvy vosí, na Molukách platí za delikátní pokrm pečený nosatec palmový, v Číně pokládá se za pamlskek opečená cikáda, ve střední Africe bývají národním jídlem koláče ze všekazů čili termitů.

Pobyt na území průplavu Rangsitova není příliš vábný. Kromě rýžových polí nespaturuje se tam skoro žádná oká-

zalá vegetace. Stromy se tam ani neobjevují. Kde byly vysázeny, brzy zase zmizely, protože je sloni ze země vytahali a zničili.

Ptactvo, které navštěvuje kanálové území, záleží z bahňáků a opeřenců vodních, potom z houfů zelených papoušků obojkových, z loskutáků, mandelků, lednáčků a j.

Příbytek vrchního inženýra stojí na pilotách. Stavba taková má tu výhodu, že se spíše uchraní před nemilými hosty, jako jsou obrovské stonožky, štíři, hadi, myši a j. Ale vrčivé ještěřice rodu gekonů najdou si cestu i do stavení nákolních a vyrušují silným chrochtáním lidi ze spaní.

K nočním výjevům toho druhu náleží též obvyklé ívaní žab. Když jsem uslyšel povyk jejich poprvé, domníval jsem se, že bučí na blízku telata. Západem slunce rozléhá se po dešti řev památných těch žab po celém Siamu, v městech, dědinách i na samotách. „Eung-ahng, eung-ahng“ zní u každého stavení. Po zvuku tom dostalo se žábě také totožného jména siamského. Angličané zovou ji „bull-frog“ (volská žába), zoologové Callula pulchra.

Do sbírek zařadil jsem také nevinného hada, jež jest i v samém městě všudy obyčejný. Siamci si o něm vypravují, že má na obou koncích svého těla hlavu a že je tedy dvouhlavý. Proto mu říkají Malajci ular kapala dua (doslovně: had hlava dvě). Podnět k takovému pojmenování zavdalo zaisté samo tělo stejné silné u hlavy i ocasu. Had ten pohybuje se rád též nazpátek a pozvedá ocas do výše tak, že vypadá skutečně jako hlava. Ani zkušební přírodopysce nemůže říci na první pohled, kde je počátek a kde konec hadího těla.

Vlastí tohoto plaza (Cylindrophis rufa) není jenom Siam, ale vůbec oblast indomalajská. Žije ve vlhké půdě, kterou rozrývá jako žížala. Po dešti opouští podzemní skrýše a objevuje se hojně v každé zahradě.

Pověsečné poučení o siamské zvířené našel jsem v almanachu, vydaném v Bangkoku r. 1898.*) Děkuji za svého hostitele panu Müllerovi.

*) The Directory for Bangkok and Siam for 1878. Notes on the Fauna of Siam. By Stanley Smyth Flower.

Kanalisační práce na levém břehu Menamu jsou dnes ukončeny, a náčelník podniků mohl by odpočívati tivale buď na svém panství ve Štýrsku nebo ve skvělém paláci svého rodného města. Ale podnikavý pan Müller nedopřává si oddechu ani nyní, a sotva že se v Evropě trochu zotavil, opouští tu svou rodinu a spěchá na několik neděl zase do Bangkoku, aby prováděl nový projekt kanalisační na menamském břehu pravém.

* * *

Jednoho dne provedl mě můj hostitel po královském hradě. Lepšího průvodce nemohl jsem si přát. Před panem Müllerem otvíraly se v posvátném sídle králově všechny brány a závory, a já stál uprostřed zlatého zámku jako v Jiříkově vidění. Co tam pozlacených střeš a pagod, co tam paláců a svatyní, co tam majolíkových památníků a kiosků, bronzových slonů a draků, zakrsalých stromků, mramorových lázní, pestrých mosaik, drahého kamení, zlatých trůnů a vozů, vznešených budhů a světců! Divák nevychází z úžasu a prožívá kus života jako v pohádce začínající slovy: Byl jednou jeden král a ten měl zlatý zámek. Co slýchali jsme jenom v báchkách, vyjevuje se před našima očima v pravdivé skutečnosti a vynořuje se z paměti ještě po letech jako živý sen.

Něco však mě přece zklamalo. V myslí choval jsem ještě vypravování, jaká nám přinesli cestovatelé, kteří navštívili Siam před čtvrtstoletím, napsavše o své návštěvě královského paláce: Obyvatelé přicházejí do zámku z daleka a navštěvují bílého slona, aby si vyprosili u něho dešt a požehnaní na polích. Posvátný ten slon jest celý bílý, vonnými mastmi pomazaný a zlatem vykrášený a vítá poutníky sobě oddané s četným služebnictvem. Zástupové věřících ukládají se před bílým slonem jako před bohem a předkládají mu chutné pamlsky...

Bílé slony chová siamský král na svém dvoře doposud. Za mé návštěvy byli ve stájích čtyři. Jeden větší než druhý. Ale čas pozměnil i věci v Siamu, a poutníci neklekají nyní již před slony, nýbrž sloni před poutníky. Také po zlatých čabrakách není již ani památky. Čeledín, jenž má bílé slony na starosti, volá již z daleka na své svěťence, aby poklekl,



V Harunských horách. (V popředí jezero, v pozadí vyhaslá sopka Haruna-Fudži.)

zatroubili na rypák a vyžebali tím způsobem zpropitné pro svého strážce. Za žebroty takové neodcházejí ani sloni zkrátka a dostávají od hlídače ne-li banánku, tedy alespoň otýpku rýže

Abych pravdu mluvil, připomínám, že „bílí“ sloni siamské nejsou barvy bílé, nýbrž barvy šedé a místy červenavé. Veškerá kůže jejich prozrazuje živočíchy chorobné, uváděné v přírodopise jakožto běláci, albinoti nebo kakrláci.

* * *

Kdybych dále vypravoval, co jsem viděl v museích a klášterech, božstích a na pagodách, na tržišti a v průplavech, v divadle a hernách, opakoval bych vše, o čem rozepsal se již přítel Vráz na dvou stech stranách svého díla „V Siamu“. Také mně prokázal inženýr Bock, stavitel siamské železnice (rodem z Jevíčka na Moravě), mnohou přátelskou službu a s nadšením vyprázdnil číši „plzeňského“, když jsme přijíjeli Vrázovi na zdraví.

Národopisných věcí odvážel jsem si ze Siamu velmi málo. Kulturní proudy zaplavily již také říši bílého slona výrobky

evropskými, a kramáři siamští ustupují Číňanům. Několik bronzových budhů byly ještě nevhodnějšími památkami, jež jsem mohl v Siamu koupiti. Siamský obchodník vlastně budhy jenom půjčuje, protože jest budha příliš svatý, než aby ho mohl prodávati.

Před samým odjezdem z Bangkoku rozmožil pan Müller mé sbírky několika dary. Z parohů vynikal nad jiné exemplář, jež náleží druhu *Cervus Schomburgki*, a z kožešin bezvadný levhart, jež jest v Siamu stále ještě hojný jako tygr. Nicméně žádají kupci bangkočtí za pěknou tygří kůži mnoho peněz, zvláště má-li celou hlavu a všechny prsty s drápy. Za bezhlavou kožešinu tygří prostřední jakosti žádal čínský kramář 20 tikalů. Pazoury scházely všem kožešinám. Byly již dávno uříznuty a prodány jako dobře placený medikament do čínských lékáren.

* * *

Zprávu, že dne 1. června odpluje loď „Čau-fa“ (Chou-fa) přes Svatau do Hongkongu, uvítal jsem s radostí. Počítal jsem již dny, až vyprostím se konečně z tropického cvzdúší a okřeji zase v krajínách mírného zeměpásu.

Parník „Čau-fa“ stal se krátce před tím majetkem paroplavební společnosti německé jako mnohé jiné lodi, které náležely jednak spolku zvanému „Scottish-Oriental Steamship Co.“; jednak družstvu „Holts-East Indian Ocean Steamship Co.“ Celou flotu o 26 parnicích rozhojnili Němci ještě o několik lodí opravených a nových a zahájili pravidelnou plavbu ve vodách asijských s nejlepším zdarem. Bylo již pozdě, když se anglické noviny o této koupi dověděly a netečnost a nehybnost britských příslušníků důtklivě káraly. Síla britského loďstva obchodního klesla v řečených vodách ze 76 procent na 36 proc., německá stoupla ze 7 proc. na 51 proc.

Žasl a trnul jsem, vida ve vodách siamských a čínských tolik vlajek německých. Místy nabyli již Němci vrchu nad paroplavbou anglickou, a nejedno obchodní středisko asijského východu dostalo se tak do rukou německých. Vývoz rýže a doprava Číňanů zaměstnávají paroplavební tu linii nejvíce.

Málo však mě potěšilo, když jsem zvěděl, že loď „Čau-fa“ poveze z Bangkoku do Svatau a Hongkongu 600 čínských palubníků. Obvyklé vzpoury a rvačky nespokojených dělníků čínských, utišovaných zhusta střelnou zbraní, kalivají tam radostí cestovatelské.

Plavba z Bangkoku do Hongkongu trvá asi deset dní. Za místo v kajutě (s veškerým zaopatřením) platil jsem 90 dolarů (9 liber šterl.). Čínský kuli platí za převoz 12 dolarů. Z poplatku toho dostává 2 dolary čínský agent za své zprostředkování a na opatrování stravy palubních pasažérů.

Kajutní pasažéři byli tentokrát pouze dva, já a žaponský obchodník z Tokia. Siamský inspektor telegrafů pan Kioa Šokai představil mi malého Žapončika jako Sadažiru Jebiharu a doporučoval ho všele mé přízni. Pan Kioa Šokai hovořil jenom žaponsky a zářil radostí, když jsem ho oslovil v jeho mateřštině.

Nebezpečnými mělčinami menamskými loď „Čau-fa“ šťastně prošla a zakotvila na několik hodin u ostrova zvaného Ko-Si-Čank (Koh-Si-Chang), aby tam naložila ještě několik tisíc pytlů rýže. V kraji tom sjíždívá se mnoho lodic, a všechny ukládají tam zboží, jež se potom předává zámořským korábům o hlubokém ponoru.

Poloha Kosičanku jest malebná. Skupina menších ostrůvků ho obstupuje. Na všech stranách ukazuje se bujná vegetace a zarůstá i vrcholky hory, jež se povznáší nad hladinu mořskou asi dvě stě metrů.

Přírodní krásy ostrova asi hodinu dlouhého a půl hodiny širokého zalíbily se také bangcockým Evropanům, a tak stal se Kosičank klimatickým místem, kde se mnozí výletníci zotavovali. Také král prodléval tam ve svém letohrádku častěji, ale když pak za nedávného sporu francouzsko-siamského byl střelami zasažen také pavilon králův, opustil siamský vladař své zátiší na vždy, a Kosičank obýván jest zase skoro výhradně rybáři.

Nakládání rýže zabralo v Kosičanku mnoho hodin. Rýže k vývozu určená přivážela se ke korábu v malých lodích, osazených vesměs Číňany. Pořádek mezi nimi udržuje válečná loď na blízkou zakotvená. Pytle s rýží mají stejnou velikost. Každý váží 200 liber. Čínský kuli umí zápoliti se

zbožím dovedně a vytrvale a odnáší na svých bedrách pytel za pytle. Opasek kolem beder jest jediným kusem jeho oděvu. Rozumí se, že za teploty 36° C teče z nosiče pot potokem. Umdlívá-li kuli, nastupuje na jeho místo nosič nový a dopřává svému soudruhu tolik času, aby se mohl vodou polévat a nabýti síly k opětné práci.

Z vývozu rýže platí se clo. Poplatku tomu podléhají v Siamu také vyvážená hmízda salanganí, kožky lednáčků, paví chvosty, želovina, žraločí ploutve, trepank, slonovina, tygří kožešiny a j.

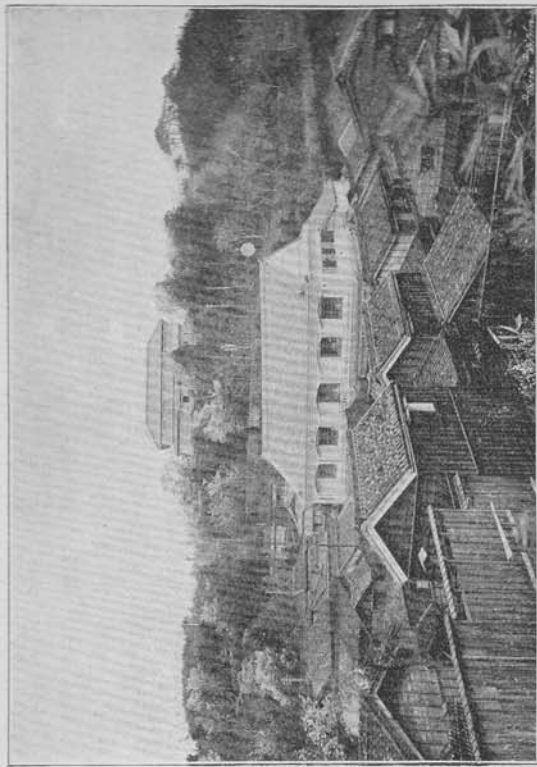
* * *

Nepřetržitou plavbu do Svatau nastoupila loď „Čau-fa“ teprve druhého dne odpoledne.

Třetí den plavby počínal bleskem a hromem hned časně z rána, načež se ovzduší trochu ochladilo a vyjasnilo. O poledních parní stroj se náhle zastavil, a z paluby zaléhalo k nám hromadné volání. Ve chvíli poznali jsme, co se zběhlo. Palubníci vyšplhávali se na stožáry a rahna a ukazovali rukama do moře. Viděli jsme, že v moři tone člověk a že zápasí se smrtí. Chvilími se potápěl, chvilími zase přicházel nad vodu a pozvedal ruce. Na povel kapitánův spíchala parolod ku předu a vykonavši cestu u velikém okruhu blížila se k tonoucímu. Připlula právě v čas. Ve chvíli byl spuštěn ochranný člun a na smrt vysílený kuli byl zachráněn.

V lodním denníku čel jsem pak dne 3. června tuto zprávu: Ve 12 hodin 30 minut odpoledne skočil do vody pasažér Ah Fok v sebevražedném úmyslu. Stroj byl hned zastaven a ochranný člun na vodu spuštěn. Pasažér zachráněn. Ve 12 hodin 45 minut plulo se opět plnou parou.

Čtvrtý den plavby byl samá bouřka a lijavec. Lilo se jako z konve. Také kapitán láteřil a zapíjel blesky koňákem. Nespal prý celou noc a, probděl ji s ostatními důstojníky na lodním můstku. Věděl, že by se již nikdy nestal kapitánem, kdyby svou loď poškodil. Palubníci plovali toho dne stále v mokřím žívu a neměli potřebí žádných lázní.



Město Jamada.
(V pozadí Gonikvanhotel, uprostřed bazár.)

Pro špatnou pohodu nespátl jsem ani břehů kambodžských, ani jižní Kočínčiny.

Pátého dne pozdravila naše loď poštovní parník francouzský (Messageries maritimes) nápadný již z daleka pro jeho bílou barvu a dva černé komíny, večer plula ke břehům ostrova Hainanu, sedmého a osmého dne se blížila se podél čínské pevniny a Hongkonku a devátého dne z rána vjížděla do ústí kalné řeky Han, při níž leží město Svatau. Vysoké pagody byly zřejmým znamením čínského panství. Červený maják, postavený na malém ostrůvku, ukazuje cestu do skalnaté soutěsky. Na nejvyšším bodě divokého úskalí žulového postavili si Číňané pevnost, aby mohli hájiti cestu, po níž by chtěl nepřítel vtrhnouti do provincie Kvangtunské. Na úpatí hradeb usadili se zahradníci, snášeji se všech stran umělé mrvivo a proměňují skalnatou poušť v úhlavní zelnice.

Hankiank teče v těch místech líně a dovoluje, aby menší koráby mohly po něm plouti daleko proti toku.

* * *

Parník „Čau-fa“ zakotvil uprostřed řeky a vylodoval palubníky. Vylodil je skoro všechny a přijal jich v několika hodinách opět několik set. Město Svatau stalo se vývozem čínských dělníků pověstným v celé Číně. Z vývozu toho těží paroplavební podnik nejvíce.

Zprávy, jež přinesl agent paroplavební společnosti na loď, zněly opět nevesele. Mimulého dne zemřelo prý v městě 18 Číňanů morem a nemocných přibývá den ode dne. V Hongkongu bylo ještě hůře. Z časopisu „The Hongkong Telegraph“ jsem zvěděl, že tam onemocnělo v krátké době již přes 1000 lidí a že jich zemřelo přes 900.

V přístavišti kotvila naše parolod' déle, nežli se nadála. Byla neděle, a kapitán marně prosil, aby mu úřad dal písemné svolení, že může vyloditi také dvě mrtvoly v rakvi uložené a přivezené do města za tím účelem, aby po domácím zvyku byly do rodného kraje obou zesnulých Číňanů dopraveny a tam v posvátné půdě pochovány.

Zastávky užil jsem k návštěvě čínských obchodů. Pěkné věci vyrábějí tam Číňané z cínu a koprivky, zvané v botanice *Boehmeria*. Běžné je také jméno *ramie*.

Z domácích té koprivky zhotovují v Číně, Japonsku a Indii pevná tkaniva již ode dávna, a výšivky ramiové jdou dobře na odbyt. Zvláště krásné výrobky prodává blízko přístaviště svatauského pí. Limmová, která provdávší se jako Číňanka za Evropana těší se přízni všech hostů.

Číňané říkají ramiovému tkanivu *glas k lo*, což pošlo z anglického *grass cloth* (doslovně: trávové plátno).

S keramickými výrobky svatauskými přicházejí kramáři na palubu každé lodi a mohou býti jisti, že prodají několik hliněných vásíček a porcelánových lvičků.

Podél blátivého pobřeží řeky Hanu prohánělo se na tisíce skákavých rybek rodu *Periophthalmus*. Mnoho jich padlo za obět kachnám, kterých pěstují v okolí na statistice. Hlav-

ním tržištěm vyvážených kachen jest Hongkong, potom Bangkok.

Na noc shánívají pasáci kachny a husy do prostorných nádoví a vydatně je tam vykrmují. Z pastvy vracívají se kachny ve vzorném pořádku. V čele celého davu kráčí pasák s dlouhou tyčí bambusovou. Pokyne-li, pomáhají mu také kačeři a popohánějí opozděnou pěchotu jako nějací ka-pralové.

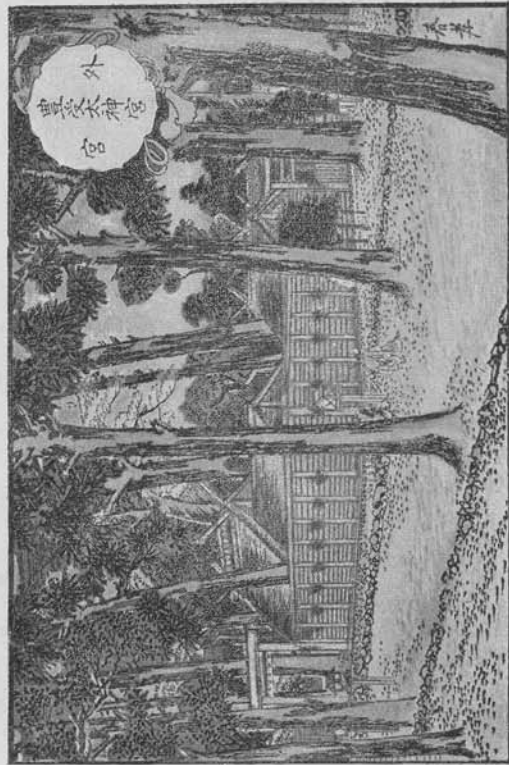
Evropané štítí se požívati kachen vychovaných u Číňanů a uvádějí pro to zvláštní důvody. Sám nevím, jsou-li údajy ty věrohodny, ale jisto jest, že na celém východě asijském rozšířeno jest obecné mínění, že Číňané dopouštějí se sodomského hříchu zhusta na kachnách.

Parník „Čau-fa“ měl potom do Hongkongu již jenom asi půl dne plavby. Tajfuny, jež v těch vodách řádívají, nezastaly nás nikde. Za nejkrásnější pohody ranní vyhlížel jsem na žulový vrcholek (*Victoria Peak*) a na město pod ním rozložené. V duchu domníval jsem se viděti *Džibraltar* i *Neapol* zároveň. Parní tendr odvezl mě rejdou k nábreží, kde vypíná se mohutný „Hotel Hongkong“. Také v tomto hotelu platí se za veškeré opatření denně 6 dolarů. Zdá se, že jednotné ty sazby jsou v *Singapuru*, *Bangoku* a *Hongkongu* jako smluveny.

* * *

V prostorném baru (nalévárně) jmenovaného hostince je živo po celý den. Tam scházávají se k přátelskému hovoru kapitáni nejrůznějších lodí, a ve chvíli dovídá se člověk podrobně, co se kde na nejdálším ostrově přihodilo.

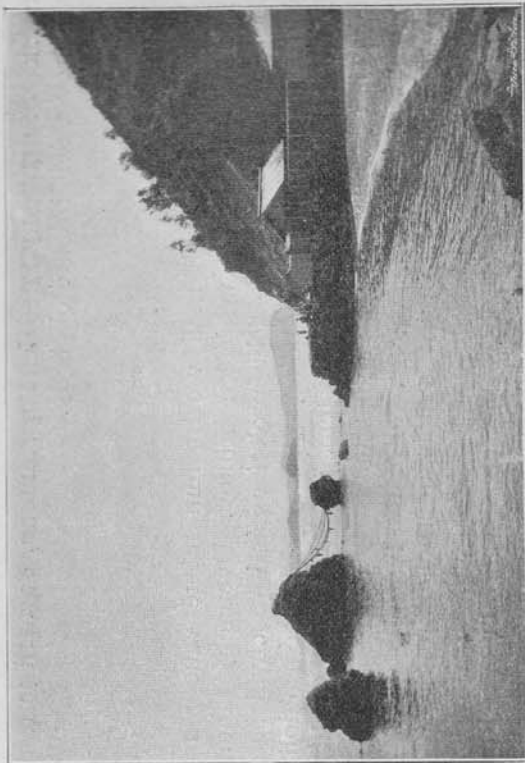
Tehdy mluvilo se mnoho o nešťastné výpravě *Menckeev*. Vědecká ta expedice byla v měsíci březnu r. 1901 vyloděna na ostrově sv. *Matyáše* nedaleko *Nové Guineje*. Asi 40 domorodců provázelo účastníky přírodovědeckého výzkumu. Kromě přírodopysce *Menckea* účastnili se výpravy *Kothe* (jako preparátor), *dr. Heimroth*, *Caro* a j. Výzpyt hornatého ostrova měl trvati delší dobu. K založení tábořiště a k opravě chýší od ostrovanů najatých užila výprava listů z kokosovníků. Domorodci chovali se k bělochům nejprve přátelsky,



Šintojské božičké v Jamadě.
Dle záponského barvotisku.

ale když viděli, že jim cizinci kazí palmy a ničí příští úrodu, zanevřeli na celou expedici a pomýšleli na to, jak by se vetřelců zbavili. K provedení úmyslu hodil se ostrovanům den, kdy preparátor Kothe odjžděl s loďi „Eberhard“ do Matupi (na Novém Pomořansku). Hned z rána přepadli divoši tábořiště a vyplnili, co mohli. Člen výpravy Caro byl proboden kopím a Mencke na smrt poraněn. Dr. Heinrich ubránil se revolverem a odvezl raněného přítele na blízký ostrov, kde však Mencke po dvou dnech dokonal. Když se loď „Eberhard“ opět k ostrovu sv. Matyáše připlavila, nebylo po výpravě ani památky.

V kruhu kapitánů plynuly chvíle v horkém a vlhkém ovzduší hongkonském ještě nepřijemněji, všude jinde půda ostrovní páčila mě pod nohama. Zanícených míst na těle mi přibývalo, a zprávy o morové nákaze v městě kalily dobrou humor. Pro velikou úmrtnost nesmělo se v čínském divadle ani hráti. Denně umíralo v městě více než 20 osob. Celkem zemřelo do té doby asi 1200 lidí. Noc jak noc na-



Mořské úskalí „Muž“ a „Žena“ ve Futami u Jamady

cházela policie mrtvoly osob morem stížených na ulicích, ale marně pátrala, z kterého bydlíště čínského nebožtíci pocházejí. Číňané činili tak ze strachu, že by jim bylo všechno v domácnosti spáleno a přísnou desinfekcí zničeno. Úřadové marně vypisovali odměny nočním strážcům, přistihnou-li Číňany, jak vyhazují mrtvoly z domu. Chytří Číňané odměňovali noční strážce lépe nežli úřad a pochodili při tom ještě dobře.

Také v Hongkonku hubily se myši a potkani napořád, protože šířily mor nejvíce. Potom pátrali lékaři po jiných nosičích a našli zárodky moru i v bleších, které sužují nejenom lidi, ale také potkany. Když pak zvíře morem nakažené pojde a počíná chladnouti, opouštějí cizopasnici svého hostitele, usazují se na živočišnu jiném a mohou přenášeti mor přímo do krve lidské.

Za zatížené myši a potkany platily úřadové také premie, ale i v tom případě dopouštěli se Číňané hongkonští šibal-ských kousků. Když stálým pronásledováním potkanů v sa-

mém Hongkongu valně ubylo, opatrovali si podnikaví synové nebeské říše potkany z nedalekého Kantonu, dováželi je tajně na ostrov a dělali dobré obchody.

* * *

Líbeznější vzduch nežli v ostrovním městě vane z rajského sadu, jímž jest vykrášen hřbitov. Dvounohý tahoun zapřažený do lehkého vozíčku proletí s námi ve chvíli šumnými ulicemi a ustává v běhu, teprve v „Blaženém údolí“. Happy Valley jest skutečně místem, jež oblažuje tělo i duši. Věčné jaro vyhlíží tam ze všech strání a návrší, a bylinstvo obsypává své haluze čármými květy bez přestání.

Ale nejluznější stromoví a nejmádhernější křoví a květiny zasadil člověk tam, kde odpočívají zesnulí. Nevím, je-li někde jinde na světě boží pole velebnější a vábnější. Roje skvělých motýlů, peřestých jako nebeská duha nebo oděných černým rouchem smutečným, poletují z květu na květ a mihají se v ovzduší jako zjevení báječná. Každým vztahem ruky mohli bychom se dotknouti mohutných křídel jejich a zmocniti se rajského stvoření, ale brání nám v tom nápis umístěný hned u vchodu: Chytati motýly na svatém poli zapovídá se co nejpřísněji.

Na hřbitově „Blaženého údolí“ pochování jsou křesťanští příslušníci všech dílů světa. Mnoho je těch, kteří zemřeli na moři a došli potom odpočinku na ostrovní půdě hongkonské.

Právě blíží se nový průvod pohřební a vchází branou na hřbitov. Zvuky smutečního pochodu utuchly, a šelestí je nom kola dělové lafety. Podivný povoz, na němž leží rakev s mrtvolou. Šest námořníků prokazuje nebožtíku poslední službu. Na lafetu rozprostřeli britskou vlajku, položili na ni rakev a sami zapřáhli se do vozidla. Patrně, že zesnulý byl jejich soudruh a že dokonal život na válečné lodi. Zemřel prý na cestě ze Singapuru do Hongkongu. V čele průvodu kráčí kněz s blíým kloboukem a provází účastníky ke hrobu čerstvě vykopanému. Araukarie, cykasy a palmy vrhají černé stíny na půdu, do níž bude zesnulý pochován. Padesát námořníků kráčí za rakví. Jsou to je-

diní jeho přátelé. Vzdálení příbuzní spad ani ještě netuší, že jejich pokrevnec dokonal život na vodách Čínského moře. Slunce zapadalo za hory, když zaduměly hroudy na rakvi a když rozlehla se krajem salva z pušek vypálená. Ve chvíli bylo zase ticho, jak sluší na hřbitově. Pěly jenom cikády, ale i ty ustaly ve péni, jakmile slunečná koule zmizela s obzoru,

* * *

Pamík Kanadské společnosti železniční byl nejbližší, kterým jsem se mohl odplaviti do Žaponska. Jméno jeho bylo „Athenian“. „Atheňan“ konal před tím služby transportní lodi, připlul do Hongkongu od ostrovů Filipinských, ležel několik neděl v dokách a vrátil se po dlouhé době přes Žaponsko do Vancouveru. Přístavy, k nimž se měl „Atheňan“ z Hongkongu plaviti, byly: Modži (Moji) a Šimonoseki, potom Kobe a Jokohama.

V agentuře jsem zvěděl, že loď poveze pouze 2 cestující první třídy. Plavba z Hongkongu do Jokohamy stojí s veškerým zaopatřením 100 dolarů čili 200 marek. Za 5 dní měl jsem spatřiti zase Modži, za 7 dní Kobe a za 10 dní Jokohamu.

Vzdálenost mezi Hongkongem a přístavem Modžijským čimí 1200 nám. mil čili 2160 km.

„Atheňan“ přišel ke svému jménu nezaslouženě. Klasičkého nebylo na něm ani za mák. Nelad panoval zvláště na palubě. Kabiny byly vedle parního kotlu. Také salon byl nepohodlný a horký. Za krásné pohody hodila se paluba k přenocování ještě nejlépe, a na slavníku snil jsem jenom o chladném ovzduší žaponských hor. Za spolunocování mě měl jsem setmíka britského vojska pana Audina, jenž užívaje své dovolené vydal se z Indie do Žaponska na zotavenou. Jindy zotavoval se v Evropě a navštívil také Prahu. Byl rád, že se mohl ke mně přidružit a podniknouti společně některé výlety do horských krajů, známých mně již z cesty dřívější.

Na plavbu průlivem Fukianským nemohli jsme si celkem naříkati. Překážel jen východní monsun, a proto urazila paro-

lod za prošlé 24 hodiny pouze 238 nám. mil. Západní břehy ostrova Formosa neukázaly se na obzoru ani tentokrát.

Rychleji brala se parolod ku předu ve dnech potomních a urazila jednou až 288 nám. mil.

Vysokých teplot ubývalo den ode dne. O poledních dne 19. června ukazoval teploměr na širém moři pouze 22° C. Toho dne vstupovaly již dávno na obzor strmé hory ostrova Kiušiujského, a maják postavený na osamělém uskali čedičovém (Jeboši) byl znamením, že jsme na blízku zátoky Nagasacke. Cesta do přístavu vedoucí brzy se zdánlivě zavírá a brzy se zase otvírá jako hluboký fjord. Pohled na malebný ten průliv představen jest obrázkem na stránce 569.

Řady válečných lodí žaponských, bělostných jako tělo labutí, manevrovaly před zátokou Nagasackou a osvojovaly si zkušenosti pro příští válku s Ruskem.

Ještě několik hodin plavby, a „Atheňan“ vepluje do průlivu Šimonoseckého. Na tisíce ptáků ožívuje tam vodní hládivinu. Mnozí doprovázejí loď výtrvale a budou jí věrnými průvodčími až do Modži.

Na strmém pobřeží rozeznávám již křivolaké sosny, na terasách mírnějších strání rýžová políčka, kolem idyllických chýší bambusové háje a kolkolem na nivách samou svěží zeleň. Pohledem na kraj tak malebný vracela se mi do duše spokojenost a s nedočkavostí toužil jsem po zemi, kde lidé radují se z každého květu a z každé ratolesti.

Domácí lodivoda uvítá kanadskou parolod už před průlivem Šimonoseckým a povede ji bezpečně také mořem Středozemním až do Kobe. Za průvod ten dostane 100 dolarů (jenů).

* * *

Americká reklama ujala se záhy též v říši mikadově, a obrovské nápisy na strmninách a temenech horských volají na samém prahu žaponské říše po anglicku: Pijte vođu Tan-san a pivo Asahi.

V odpoledních hodinách propulsi jsme romantickou soutěskou mořskou a před námi objevilo se po pravici mladé městečko Modži a po levici táhlá osada Šimonoseki. Smlouva uzavřená v tomto přístavě po válce čínské roku 1895 za pří-

tomnosti čínského plomocníka Li Hung Čanga učinila neveliké město historickým.

Více mluvilo se o jmenovaném přístavě v letech šedesátých. Tehdy snažily se proplouti průlivem Šimonoseckým obchodní koráby americké, ale branný lid domácího knížete přivítal cizí lodi střelbou a přinutil je, aby se vrátily. Několik dní na to byla tam napadena žaponským vojskem loď francouzská a později korveta holandská. Ale počínání takové odpýkal daimio kraje Čošiujského draze. Válečné lodi spojených mocností počaly v měsíci září 1863 Šimonoseki bombardovati, a mír byl vykoupen třemi miliony dolarů, které obdržely jako odškodné Francie, Holandsko a Amerika.

Teď je ovšem průliv Šimonosecký chráněn mnohem pevněji nežli kdy jindy, a jícny obrovských děl vyhlížejí na soutěsku z mnohých míst.

Za příchodu do Modži byl právě odliv, a vody z průlivu valily se do Středozemního moře proudem dravého veletoku. Té chvíle proměňuje se průliv v šumné peřeje a odplavuje každou loď, není-li dobře zakotvena. Síle dravého proudu nemohl odolati ani náš „Atheňan“, a proto vedl ho lodivoda do tišších vod moře Středozemního a navrátil se zase do Modži, až se síla proudů zmírnila. Teprve potom mohla tam býti parolod bezpečně zakotvena.

Úkazy toho druhu známy jsou v těsných průlivech žaponského Středomoří na několika místech, a staré spisy domáčí vyličují účinky těch proudů zcela trefně: Voda tam hučí, víří a bouří jako sto bromů. Běda lodí, kterou tam proud uchvátí. Věta bude po ní, a lidské oko nikdy již jí nespatri.

Přípluli jsme ze zamořeného přístavu, a proto vlála na stožáru naší lodi vlajka žlutá. Zdravotní komise přijela s vlajkou černou a vyšetřovala úzkostlivě zvláště Číňany. Podzřelý případ nebyl ani jediný, a ve chvíli chápal se na zřelý Žaponců a Žaponěk košíků, aby nakládali uhlí. Nakládali palivo celou noc a celý den a poskytl mi příležitosti, abych vstoupiti mohl po druhé na pevnou půdu žaponského světa.



Žaponci říkají tomu moři Seto-uči-no-umi nebo též Nai-kai, angličtí plavci The Inland Sea.

Středozemní moře žaponské zarývá se do ostrovních břehů místy hluboce a vytvořuje z nich četné zálivy. Menší ostrůvky a tisícírá bradla a úskalí v zátokách rozsetá číní mořské ty kraje svrchovaně malebnými a půvabnými. Pro bludiště tolikerých skalisek jest však plavba Středomořím také nebezpečná a vyžaduje mnoho zkušeností. Četné majáky a světlárny usnadňují nicméně cestu i v místech nejnebezpečnějších, a divák může tam spatřiti panoramu plnou překvapujících výjevů. Oheň, voda i země vykouzily v tom kraji báchorku, kterou oživilo simtojší kněží divy a zázraky, kapličkami, chrámy, branami, posvátnými stromy a háji, a vábí do svých svatých davů oddaných vyznavačů z celé říše. Tlupy přítulných jelínků, bujné bylinstvo a fantastické můstky a lávky spojující bradla se sousedním úskalím touží spatřiti každý příslušník padesátimilionového národa, a sluhové boží mohou tam žíti bez práce a bez starosti. Kněží, hostinští, krajaři a rybáři tvoří na posvátných ostrůvcích Středozemního moře žaponského obyvatelstvo.

Byl slunný den, mořská pláň chvěla se mírným vánkem jako tišina rybníčná, a já mohl vyhlížeti do kouzelného kraje po celý den. Plavba do Kobe trvá přes 20 hodin. Z průlivu Šimonoseckého počítá se tam 240 nám. mil, t. j. 430 km.

Tehdy byla dohotovena již celá železniční trat mezi oběma přístavy a urychlila valně dopravu zboží i osob.

* * *

V Kobe uslyšel jsem z úst kapitánových, že pro veliký déšť nechťejí dělníci nakládati uhlí, a že „Athean“ neodpluje do Jokohamy dříve než asi za 3 dny. Zastávka tak dlouhá přišla velice vhod mně i mému soudruhu setníku Audinovi. Bylo umluveno, že ubytujeme se na ten čas v hostelu a navštívíme horské lázně Arimské, jakmile se jen trochu vyjasní.

Pod střechu přijal nás opětně výborný hotel „Oriental“, ale nehostil hosta již za denní poplatek 3 a půl jenu jako před lety, nýbrž za sumu dvakrát větší. Prodlením několika

Po druhé v Žaponsku.

Když cestovní kocábka přistala u nábreží města Šimonoseki, mohl jsem na drobných postavách lidí oči nechat. I tentokrát spatřoval jsem v komických Žapončících oživené figuríny z divadelního jeviště a rozumoval jsem v duchu, to-li jsou muži ostrovního národa, jenž odvažuje se vypovídati krutý boj pevnině asijské a jenž vrací se z válečné výpravy do Číny jako vítěz. A přece vyhlíží z tváří Žaponců i Žaponěk jen samý úsměv, líbeznost, ochota a veselá mysl.

Co vše viděl jsem u prodavačů a prodavaček šimonoseckých, nebudu zde vypovídati. Opakoval bych skoro všechno to, co vložil jsem již do svého spisu „Žaponsko“. Krátce doteknu se také všech ostatních míst, jež jsem po druhé navštívil, a provedu čtenáře jenom těmi žaponskými krajinnami, do kterých jsem přišel na své druhé cestě po prvé. Ikaho a Jamada byly jedinými končinami, po nichž jsem zatoužil a svůj obzor po ostrovním říši mikadově rozšířil.

* * *

Z průlivu Šimonoseckého plavila se naše loď dále Středozemním mořem. Vody jeho ohraničují tři veliké ostrovy, na jihu Šikoku, na severu Hondo, na jihozápadě Kiušiu. Ale břehy těch pevnin vzdáleny jsou zhusta tak daleko od sebe, že jich nelze za plavby ani dohlédnouti.

let všecko v Japonsku se zdražilo. Veliký nával cizinců přivodil vyšší sazby nejen v hotelích po evropsku zřízených, ale také v hostincích žaponských. Po válce čínsko-žaponské počaly se hrnouti do země chrysanthem zvláště davy turistů ze Spojených států severoamerických, a klidná jindy zátiší žaponská stala se pojednou letními sídly zámožných bohatců.

Průvodní kniha vydaná nakladatelstvím Murrayovým v Londýně a sepsaná zkušným Chamberlainem, dřívějším profesorem filologie na universitě v Tokiu, šla jako na dračku a dočkala se za krátkou dobu šestého vydání valně rozšířeného a místy opraveného.*)

Také výborný spis „Things Japanese“ dočkal se nových vydání**) a přispěl znamenitou měrou k pochopení kultury na nejzajímavějším východě asijském. Čtenář najde v díle tom přehledné poučení o žaponském polaraření, zábavách, archeologii, architektuře, armádě, umění, láních, botanice, budhismu, kafru, řezbářství, kočkách, šovinismu, slavnostech třetňových, dětech, podnebí, emailu, kormoránech, měně, tanci, rozvodech, oděvu, zemětřeseních, sopkách, poesii, cestách atd. Uvádím zde nadpisy článků abecedně seřazených a příslušnou literaturu doložených.

Obě knihy dostati lze v knihkupeckém závodě Kelly a Walsh, a to buď v Singapuru, Hongkongu, Šanghaji nebo Jokohamě, ovšem za ceny mnohem vyšší nežli u nakladatele samého.

Banka vyplatila mi opětně potřebnou sumu peněz papírových v jenech***) a mohl jsem se s chutí procházeti všemi závodami uměleckými. V jednom ukájel jsem své choutky nákupem ozdůbek kuřáckých (necuki) vyřezaných ve slonovině, mrožovině a jadeitu a užívaných v Japonsku jako závesků k tabatěrkám, u malíře Ban Kinzana vybral jsem si miniaturní malby na sacumském porceláně, jinde kupoval jsem emailované vásy vistariové a kosatcové, vyšívaná kakemona,

*) A Handbook for Travellers in Japan including the whole Empire from Yezo to Formosa. By B. H. Chamberlain and W. B. Mason. V Londýně 1901.

**) Things Japanese being Notes and various Subjects connected with Japan by B. H. Chamberlain. V Londýně u Murraye.

***) Za líbru šterl. 9.74 jenu. Žaponský jen (yen) dělí se ve 100 senů a platí dle našich peněz asi 2 1/2 koruny.

bronzové bužky, fotografická sába, bambusové košíčky, staré meče, barvotisky proslulého krajinaře Hirošiga a mistra Hokusaje, panely vyložené kostí a perletí, brokátové opasky, hedbávné krepy, trefky ze želvoviny, ozdobné tuše a j. Zaslátelská firma Helmova v Jokohamě přijímala bedničku za bedničkou až do mého příchodu a dala potom dopravit zboží do Evropy.

Vodopády, jež bouří v horách několik minut cesty za městem, zdály se mi býti tentokrát ještě krásnější a vábnější. V divoké té rokli scházejí se diváci se všech stran světa. Nápis v řečech evropských usnadňují turistům cestu do romantického žlebu. Teď neschází tam již ani návštěvní německé

Několik opic probáhalo se tam v korunách košatého stromoví opětně. Pitvorní magoti mohou býti jisti, že jim nikdo neublíží.

V létě je červenolícím magotům hej, ale hůře bývá, když horské kraje pokryjí se sněhem, a teplota klesne několik stupňů pod nulu.

V té tísní ujímá se trpících opiček snad sám kněz a chová je v zajetí před svou svatyní, aby je pověřiví poutníci krmili rýží a prosem.

Magot v žaponských lesích a horách ještě všude rozšířený náleží druhu *Macacus speciosus*.

Byl měsíc červen, a květy lesních stromů třeptily se zlatými chroustky. Té příležitosti nenechala si ujíti ani mládež žaponská, uzavazovala smaragdové a hnědé broučky na nitku, otáčela bambusovým proutkem a nutila chroustky, aby dělali živý mlýnek. Žaponská drobotina nepočíná si tedy jinak nežli mládež naše. Jiným hochům podařilo se uloviti



Korejský párek

v rokli obrovské tesařiky s modrým nádechem a bílými tečkami. Rádi mi je za několik senů přenechali a utíkali s dárkem k domovu. *)

* * *

Celodenní výlet z Kobe do lázní Arimských vydařil se nám nade všechno očekávání. Slunce jasně svítilo a příjemně hřálo. Zachovali jsme se dle rady průvodní knihy Chamberlainovy a užili jsme železnice zvané podle hlavní silnice také Tokaido. V průchodním voze ukazoval teplotměr o 9. lodině ranní 30° C. Tropiccký oděv konal i v Žaponsku dobré služby. Železnice vine se z počátku podél Osackého zálivu a protíná rýžová pole terasovitě založená. Po pravici leskne se mořská pláň, po levici ostává stále na očích kuželovitá hora. Na mapě čel jsem, že se jmenuje Kabutojama, ale žaponští pasažéři mi pravili, že se jí říká též hora Bismarkova, a to podle čtyř stromů, které zdobí vrcholek.

Vlak byl samý výletník. Dívky vystrojily se na cestu pestrým kimonem hedbávným a kouřily cigarety nebo z malýcn dýmek jako ženy a muži. Vějíř nescházel nikomu. Bez vějíře nevychází na ulici ani žebrák.

Na stanici Sumijoši vybavily se mi v myslí nové vzpomínky. Je to místo, odkud jsme nastoupili před lety cestu pěšky do Arimy. Ale někdejší můj milý soudruh baron Poche není již mezi živými. Zemřel na své potomní cestě v Australii.

Za stanici Sumijošijskou následovala Nišinomija a potom Kanzaki. Nápis oznamovaly, že tam třeba zaměnit vlak. Trať vede potom k severu do Itami a Ikedy. Stanice, jež má následovat, označuje se rukou a nápisem již na stanici předcházející. Návěští jsou napsána také v řeči anglické, na př.: Next Nakayama.

Z Ikedy zatáčí trať na západ a stoupá neustále. Krajina divoká, zvláště při horské bystřině, jejíž jméno Mukogava. Ale ještě malebnější jsou místa za stanicí Namase, kde jsme původně mílili vystoupiti. K radě přítomných Žaponců pro-

*) Chycení brouci byli určeni jakožto *Mimela heterochropus*, *Melolontha incana*, *M. japonica* a *Melanauster chinensis*.

dlouhli jsme jízdu až do Sandy a žasli jsme nad bouřlivými peřejí, jež si v těsném koutě skalním brázdí cestu. Ale ještě více divili se domácí výletníci, a celým vozem zněly hlasité vzdechy úžasu a překvapení.

Do Arimy měli jsme již jenom asi půldruhé hodiny jízdy lehkou džinrikšou. Cesta vede místy do kopce. Proto ujali se každého vozíčku dva tahouni a ujížděli klusem brzy dolu, brzy nahoru. Chvillemi občerstvujeme se v čajovně douškou čaje a pospícháme zase polem a hájem. Někde šelestí lesy javorové, jinde šumějí háje bambusové, křoviska dřinová a jedle kaštany. Na okolních polích samá rýže, povijnice, aron jedlý, soja a při chýších žaponské míšpule a kaki. Ovoce posledních dvou rostlin vidává se teď i v Praze častěji, a zabřeskla míšpule asijského východu náleží v letě k nejobyčejnějším pochoutkám pražské mládeže.

Po polednách zastavili se zpocení kurumajové před útulnou jadojou, v níž jsem byl hostem také před lety, a ve chvíli hlásil se již ke mně držitel hostince zvaného Sugimotoja. Vyhlídku měli jsme zase do srázné rokle, v níž hučí prudká bystřina. Setnůk Audin byl unesen pohledem do divoké pasti tak, že si umínil zanechat další cesty do Evropy a chtěl prožívat svou dovolenou jenom ve svěžím ovzduší lahodných hor arimských. Výborný oběd, jež nám v jadoji ustrojili, a bambusový salon s velkým vkusem a vzornou čistotou vypravený pomáhaly zvyšovatí přírodní krásy celého kraje. Když pak indický můj přítel mohl se napíti po skvělé hostině ještě vonné kávy a dovršil své pozemské štěstí číší druhou a třetí, snil jenom o vydatném lovu skvělých žaponců bažantů a usnul mi samou blažeností tak tvrdě, že jsem chodil po Arimě sám.

Arimské lázně jsou v propastech horských jako začarovány. Několik vyšších temen je obstupuje. Na jedné straně tří Rokkosan (1000 m), jinde Mukosan a Taisakusan. Poslední slabika všech těch jmen znamená v žaponštině vicholek. Stráně porostly tam jsou borem, javory, duby, buky, bambusem, kameliemi, hořci, deutziemi, chrysanthemy. Do chladných roklí arimských utíkají se výletníci z Kobe zvláště za horkého léta a koupají se v teplých pramenech železitých, jež tam vytékají z mnohých míst. Za veškeré opatření platí *

se v lázních Arimských 2 až 3 jeny denně. V některých vilách postarano jest také o postele evropské, v ostatních spává se obyčejně na rohožích.

V okolí Arimy vyrábí obyvatelstvo úhledné a proslulé zboží košíkářské. Sláma, bambus a proutí jsou hlavním materiálem. Víka vkusných krabic vyzdobují tamější umělci zhusta scénami historickými a provádějí starobylý kroj osob obarvenou slámou. Ukázky arimského průmyslu může čtenář viděti v Náprstkově museu. Odvážel jsem si jich z horského zákoutí veliký koš.

Zpáteční cestu z Arimy do Kobe vykonal jsem zase rikšou jako před lety. Silnice je tam jako mlata a sklání se k moři neustále. Proto najal jsem tahouna jediného. Za půl čtvrté hodiny bývá kurumaja u cíle a dostává za vykonanou jízdu 1 a půl jenu.

*

*

Krásnější pohoda nás přivítala, když připlavila se loď do Jokohamy. V přístavě mnoho se změnilo. Přibýly nové hráze ochranné, aby mohly koráby kotviti v bezpečnosti, a přibýly nové nábreží třídě, jejíž jméno Bund.

Novou tvářmost vzalo na se také zápraží Grand hotelu. Opanovali je výletníci američtí. Správce hotelu pan Epinger sehnal pro mne pokojík jen stěží a líboval si, že za jeho řízení daří se podniku lépe a lépe. S kuchyní jeho může skutečně závoditi v Žaponsku snad jen Oriental hotel v Kobe. Proto jsou sazby v Grand hotelu nejvyšší. Denně platí se 8—10 jenu. Koncertní kapela žaponských hudebníků byla tam pro mne novinkou. Jídelní listky jsou pestře po žaponském způsobu vykrášleny a pro každý den zvláště tištěny.

Hostinské čítárně přibýl tam nový domácí časopis. Je tištěn po německu a jmenuje se „Deutsche Japanpost, Wochenzeitung der Deutschen in Japan“. Vychází v Jokohamě. V dubnu r. 1902 vyšlo první číslo. Navzájem vydávají Žaponci svůj časopis v Berlíně, uvádějice za důvod, že nikde na pevnině evropské nežije tolik Žaponců, jako právě v říši německé.*

*) Žaponský ten časopis zove se „Ost-Asien. Die erste Monatschrift eines Japaners in Europa“. Tiskne se v řeči německé a žaponské. První ročník vyšel 1898 a obsahuje mezi jiným také článek Los von Russland, hinüber zu England.

Rozpínavost německou cítime nápadně i v říši mikadově. Jak hrdě vypadá v Jokohamě konsulární úřad německý, a jak skrovně postaven a odměňován je tam konsul říše rakouské.

Rakouský konsulát má své sídlo posud v té budově, v níž úřadoval náš dobrý soudruh generální konsul Kreitner, nyní již také zesnulý.

Přátelé poslali mi do Jokohamy tolik dopisů a novin, že bylo třeba zvláštního vozíku, abych mohl dopravit všechny zásilky do svého příbytku najednou.

Konsulát spravoval tehdy milý pan Max Kutschera, bývalý důstojník námořní. Byl rád, že mohl zaměnit palčivý Hongkong za příjemnější Jokohamu. Ale ani podnebí žaponské později mu nevědělo, a proto toužil jen po své Vídni. Přání jeho brzy se mu potom vyplnilo.

K hostině pořádané konsulem Kutschera dostavil se také konsul belgický a cestovatelka pí. Kozmutzová z Pešti. Řečená dáma zatoužila po



Korejec jako nosič.

Malajském archipelu a vydala se tam na cesty, aby sbírala na musejní útraty předměty národopisné. Ale dušné tropy znavily brzy slabé její tělo, a nadšená badatelka hledala jen spásu v klimatě žaponském.

* * *

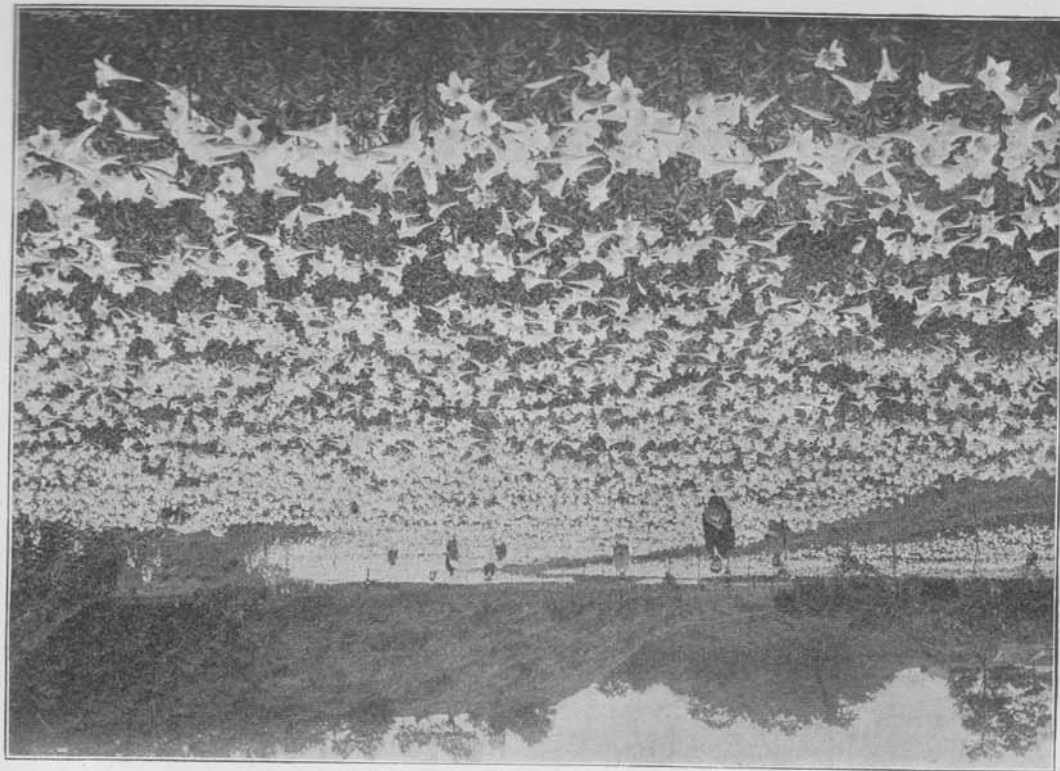
Z konsulátu měl jsem několik kroků do zahrad náležejících firmě Boehmer & Co. Vlastníkem závodu jest podnikavý pan Unger. Když jsem mu vyřídil pozdravení od jeho přátel z Nového Zélandu, prohlížel jsem si nově rozsáhlé sady květinářské. Pan Unger skoupl všechna sousední rýžoviště a proměnil je ve školky a květnice. Té doby běhaly se všechny lány samými květy liliiovými, a celý kraj voněl lbeznuou vůní. Také ve květnicích ostatních zahrádků rozkvetaly bílé lilie a přioděly širá pole nádherným šatem. Pěstění těchto bylin oddávají se Žaponci již od staletí, vysazují lilie na pole jako brambory a s chutí pojídají jejich cibulí. Vypravuje o tom již zasloužilý přírodopisec švédský Thunberg.

Vývozem liliovitých cibulí proslula firma Boehmerova v celém světě a prodává je po tisících kusích. Složíte-li předem peníze bankou nebo poštovní poukázkou a telegrafujete-li: Boehmer, Jokohama abandonment, pošle vám závod ihned 10.000 cibulí druhu Lilium longiflorum. Obsahuje-li kabelgram slovíčko abandoned, obdržíte 7.500 kusů. Slovo abandon značí 5.000 cibulí řečeného druhu.

Nahlédnete-li dále do Boehmerova cenníku,^{*)} zvíte z oddílu Telegraphic Code for Lilies etc., že slovíčko accommodation znamená 1000 cibulí druhu Lilium auratum rubro vittatum, against 1000 Iris Kaempferi, arrived 100 kamelíí a t. d.

Boehmerova firma vyváží hlavně lilie, kosatce, narcisy, pivoňky, fritularie, chrysanthemy, mišpule (Eriobotrya), javory (Acer polymorphum), azalky, aralie, kamelie, cykasy, salisburie, wistarie, rozmanité konifery a j.

^{*)} Price List Japanese Bulbes, Plants, Seeds etc. exported by Boehmer & Co. Yokohama, Japan. Cenník ten jest vydán po způsobu žaponských knih na krepovém papíře a vkusně ilustrován.



KDYŽ LILIE KVĚTOU.

Jako velkou vzácnost ukazoval mi pan Unger zákrsek stromkovité wistarie, jež nekvetla fialově nebo bíle, nýbrž růžově. Té doby byl to snad jediný exemplář na světě.

Bohaty jsou Boehmerovy školky, v nichž pěstují se proslulé domácí stromky jehličnaté. Poučuje nás o tom monografie,*) kterou pan Unger tiskem vydal. V prvním odstavci uvedeno jest botanické jméno konifery, ve druhém odstavci následují výrazy synonymní, potom jména lidová, jakož i místa, kde se rostlina objevuje a jaké výšky dosahuje, na př.:

Sciadopitys verticillata Sieb. et. Zucc.

Syn. *Taxus verticillata* Thunbg. *Pinus verticillata* Siebold.
Žaponské jméno: Kojama-ki.

Lokalita: Miokisan v provincii Kozucké. Kojasan. Tosa.
Honokavajama. Odaiharajama. Ontake.

Výška stromu: 80 až 115 stop.

Poslední dobou trpí lilie v sadech žaponských chorobami, jež zavíňují některé houby. Takové nemocné rostliny pan Boehmer innd z ostatní společnosti vylučuje, přenáší je na záhonky pathologické a zkouší na nich všeliké prostředky léčebné. Nejčastěji napadána je tam lilie druhu *Lilium longiflorum*.

Pohled na kvetoucí pole liliové představuje příloha čís. 41.

* * *

*

Dovozu zboží rakouskému klesl v Žaponsku cestu firma bratří Hellerů (Heller Brs. Bund 176. Yokohama). Jakkoli se etablovala teprve r. 1899, přece docílila v krátkosti uspokojivých výsledků. Před tím přiváželo se (dle sdělení pana Hellera) z Rakouska do Žaponska ročně asi za 600.000 jenů zboží, ale rokem 1899 již za 1.249.000 a r. 1900 za 4.500.000 jenů. Dobrý odbyt má v Žaponsku slad z Moravy, rukavice z Čech, nábytek z ohýbaného dřeva ze Vsetína, skleněné jehlice do vlasů z Jablonce nad Nisou, cigarové špičky z Vídně, linoleum z Terstu, cigarety z Bosny, zlatý drát, tužky z Ná-

*) *Japanische Coniferen nebst allen Synonymen und japanischen Namen. Zusammenestellt von Alfred Unger. V Jokohamě 1901.*

rodního podniku (s firmou Hellerovou), sukno a kapsle na láhve.

Spotřeba kapslí roste každým rokem, protože výroba a rozvážení piva v láhvích stoupá v Žaponsku měrou neobyčejnou. Mnohé pivovary vyplácí dividendu až 27 procent. Nejlepší pověsti mají v Žaponsku piva zvaná Kirin Beer (Jokohama), Ebisu Beer (Tokio) a Asahi Beer (Osaka). Reklama prvního pivovaru hlásá ve všech listech a průvodních knihách po Žaponsku, že pivo Kirin*) vaří německý sládek Kayser a němečtí podstarší Eichelberg a Wendt.

* * *

Z Jokoihamy do Tokia vede železnice stále pobřežím zálivu Tokijského. Jízdní řád rozdává správa hotelu v řeči anglické. Název jeho jest: Railway Time Tables.

Pěkné mapy a informační knížky příruční vydává turistům také spolek pro povznesení návštěvy cizinců. Jméno jeho jest The Welcome Society of Japan. Založen byl již r. 1893.

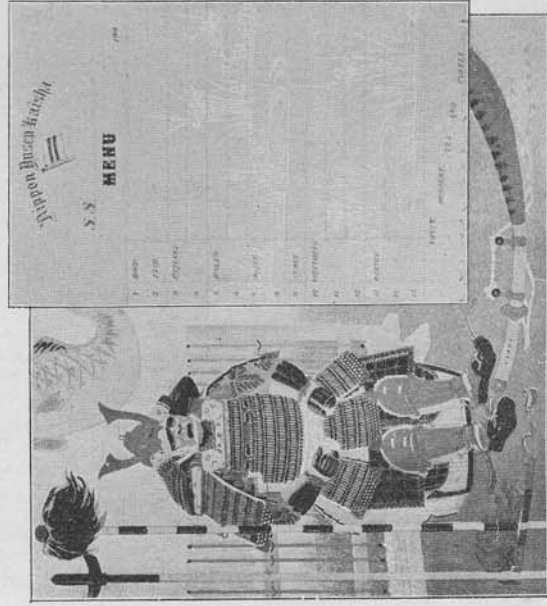
Ředitelství železnic nezůstala rovněž pozadu a rozdávají po způsobu pamfletů amerických vkusné tisky s přehlednými plány, ilustracemi, mapami a popisy nejpřednějších památností. Jsou to: The Guide Book of The Nippon Tetsudo Toyo Kisen Kaiša.

Průvodní knihy příruční nabízejí cizincům darmo též nejpřednější hotely a uvádějí v nich zároveň jména vynikajících závodů obchodních.

Užijeme-li rychlíku, můžeme býti v Tokiu asi za půl hodiny. Stanice obyčejného vlaku jsou: Kanagava, Curumi, Kawasaki, Omori, Sinagava, Šimbaši (Tokio). Ve jméně g a v a ozývá se řeka, ve jméně ba ši most.

Za bydliště zvolil jsem v hlavním městě Žaponska „Hotel Metropol“. Vyběraví hosté dávají mu přednost přede všemi ostatními a chválí jeho dobrou kuchyni.

*) Jména ta vzali Žaponci ze svého bájesloví. Ebisu (Jebizu) jest bůžek, jenž přináší lidem štěstí. Takových bůžků znají Žaponci sedm. Ostatní se zovou: Daikoku, Hotei, Bišamon, Fukurokuju, Žurošín a Benteu. Kirin jest jméno bajecného jednorožce.



Jízdní lístek na parolodích žaponských.

Rakouský vyslanec de Ambró prodléval tou dobou na letním bytě v posvátném Níkku a dojížděl na legační úřad dvakrátě týdně. Jednou za čas nastupuje dalekou cestu také až do Bangkoku ke královskému dvoru siamskému, jsa vyslancem jak pro Žaponsko, tak pro Siamsko.

S adresou částí města a ulice (Kioičo Kodžimačiku) zastavil kurumaja u paláce rakouského vyslanectví. Před lety bydlil ministrresident naší říše v najatém saloně hostinském, tentokrátě spatřil jsem před sebou monumentální budovu v rozkošném zátiší. Krásný sad obstupuje legační palác. Vyslanec de Ambró uvkl rozkošným květům slunných zemí již za dlouholetého pobytu v Římě, tím více přihnul pak k ozdobné floře ostrovů žaponských a ošetřuje něžné bylinstvo své zahrady co nejpečlivěji.

Doporučovací listy, poslané předem vyslanci do Tokia již z Bangkoku, připravily mi uvítání tím srdečnější. S pozváním k tífinu přijal jsem na legaci bohatou poštu a zároveň doporučení ke všem gubernátorům sibiřským. Ochoťný

vyslanec rakouský vyžádal si pro mne listy u svého kolegy ruského a usnadnil mi velice plavbu po řece Amuru.

* * *

Novinkou bylo pro mne v Tokiu průmyslové museum nedávno právě otevřené. V řádu vydaném od správy musejní v jazyku anglickém zove se ústav Imperial Commercial Museum. Aby však tam kurumaja trefil, vyslovíme raději žaponský název Šo-hin Činrecu-Kvan. V rozsáhlém paláci, zbudovaném ve slohu západoevropském, vystavují se umělecké práce ze všech oborů domácího průmyslu. Nápisy anglické a německé nebo francouzské označují adresy vyrábětelů a ceny předmětů. Správa musejní se domýšlí, že firmy ve výstavě zastoupené dočekají se uznání a lepšího odbytu svého zboží.*) Vzorky zboží bronzového, porcelánového, fajancového, emailovaného a vystavené řezby z mrožoviny, parohů a kosti slonové byly mi potom vodítkem při nákupech.

Za pevné ceny koupiti lze nejrůznější výrobky žaponského umění v bazáru, jehož jméno Kvan k o b a. Přírodopzpytec má tam příležitost opatřiti si také významné přírodní domáci, jako jsou druhy nádherných antimonitů, mořští ježkové rodu Acrocladia, křemičité houby ze skupiny Hyalonem a j.

* * *

Universitu navštívil jsem opět. Vysoká ta škola zove se po žaponsku Tokyo Teikoku Daigoku, anglicky Imperial University of Tokyo, t. j. Císařská universita Tokijská. Do podrobného složení vysokého toho učení žaponského uvádí nás ročenka (The Calendar), kterou vydává správa universitní. Z ní dovidáme se, že universita Tokijská skládá se z koleje právnícké, lékařské, inženýrské, dále že má kolej pro vědy, literaturu, agrikulturu a j.

Hodností (hakuši), jichž lze na universitě dosáhnouti, jest devatero: hogaku hakuši (doktor práv), igaku

*) Regulations of The Imperial Commercial Museum and Regulations relating to the Exhibition of Articles in the Museum Tokyo 1899.

hakuši (doktor lékařství), jakugaku hakuši (doktor farmacie), kogaku hakuši (doktor inženýrství), bungaku hakuši (doktor literatury), rigaku hakuši (doktor věd), nogaku hakuši (doktor agrikultury), ringaku hakuši (doktor lesnictví), džuigaku hakuši (doktor zvěrolékařství).

Universitní koncil skládá se vesměs ze Žaponců. V čele jeho jest president. Náčelníkem jednotlivých kolejí jest ředitel.

Cizinců působí na Tokijské universitě již jenom několik: německé právo přednáší dr. Loenholm, politickou ekonomii Griffin (z Harvardovy university), francouzské právo dr. Dumolard, chirurgii prof. Scriba, vnitřní lékařství prof. Baelz, mechaniku West (Dublin. univ.), hutnictví Bahlsen (Freiberg), historii dr. Riess, srovnávací jazykozpyt a německou literaturu dr. Florenz, filosofii dr. von Koeber, zvěrolékařství Janson, lučbu dr. Bieler. Všecky ostatní stolice učitelské obsazeny jsou výhradně profesory a lektory žaponskými, kteří nabyli způsobilosti buď na universitách evropských a amerických, nebo již na vysoké škole Tokijské.

S doporučením od prof. Hlavy nahlédl jsem do ústavu pathologického, jež řídí prof. Moridži Miura. Doktor Miura nabyl hodnosti lékařské na universitě v Berlíně a přednáší pathologii a anatomii k předmětu tomu se vztahující. Patholog císařské university žaponské vyslechl pozdravení od pražského kolegy s velikou radostí, ale vyslovil hned předem lítost, že mně nemůže ukázati na svém ústavě nic, čím by se mohl pochlubit. A profesor Miura mluvil čirou pravdu, protože baráková stavba, v níž umístěn jest ústav pathologický, podobá se spíše špýcharu nebo sušárně než vědeckému institutu modernímu. Útěchou profesorovu jest, že také on dočeká se brzy budovy účelnější.

Skoro všechna stavení universitní tvoří pro sebe zvláštní celek. Nemocnice přiléhají k příslušným kolejím. Na universitním pozemku je také postavena budova, jež slouží za bydliště cizím profesorům.

Druhý komplex universitních pozemků slouží agrikultuře. Tam mají své místo rýžoviště, pokusná pole, školky, farmy,

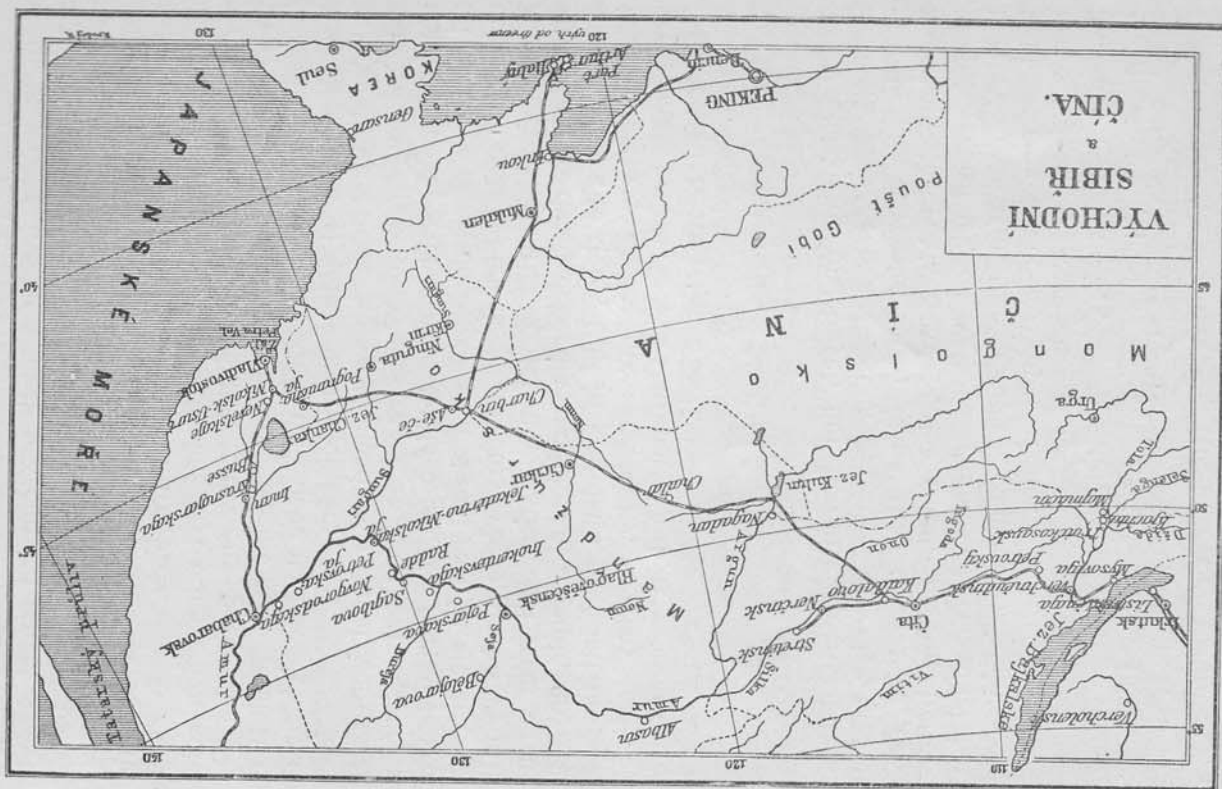
botanické zahrady, stáje, pracovny, posluchárny, internát, úřadovny a j.

Své práce uvěřejňují jednotlivé koleje ve zvláštních zprávách a vědeckých listech. Lékaři píší do nich hlavně německy, přírodopyskci anglicky nebo německy, ostatní hlavně anglicky.

* * *

V Tokiu vyhledal jsem také bývalého svého průvodčího. Pan Iguči pomohl si svým zaměstnáním ke slušnému jmění a postavil si v osadě, kde odpočívají Gompaci a Komurasaki, pěkný domeček. Dědina zove se Meguro. Ze svého bydliště při pobřeží tiché Sumidagavy měl jsem do Megury asi hodinu cesty. Dva tahouni odváželi mě tam v lehkém vozku za největšího trysku, proplétali se úzkými uličkami živého veleměsta a zastavili se konečně před zahrádkou, uprostřed níž má pan Iguči svou rezidenci. V zahrádce červenají se pestrolisté javory, při zemi plazí se zakrslé borovičky a v záhoncích bělá se květ keříčků čajových. Uprostřed pažitů vyniká několik kamelií, na blízku šelestí černý bambus a rozkládají široké své listy jasnozelené aralie. Opodál poznávám žaponskou mišpuli, zvanou po domácku biva, vedle ní opět vované sakury č. žaponské třěsně, jinde forsythie, v zelnici pak soju, černou řetkev, jedlý lilek, bataty a j. U veliké dále spatřuji nebetýčný vrcholek velebné Fužijamy, a několik kroků před sebou vidím dřevěný a z brusu nový pavilón. Vypadá tak vábně a něžně jako bambusové klíčky, v nichž Žaponci chovají polní koničky, kudlanky, cvrčky a saranče. Probouzela se ve mně až závist, když jsem viděl, jak idyllicky pan Iguči bydlí.

Paní domu očekávala mě již na zápraží a klečíc přivítala mě ve své útulné domácnosti. Poklona následovala za poklonou, úsměv za úsměvem. Z každého koutku vyhlíží tam vzorný pořádek, soulad a čistota. Jenom barbar mohl by rohože poskvrnití zamazanou obuví. Proto odkládám boty již na zápraží, přijímám z ruky domácí paní sítinové trepky a vstupuji po schodech do tapetovaného salonu, vyzdobeného starobylými obrazy (kakemony).



Pan Iguči zářil radostí, že mě mohl tentokrát uvítati ve vlastním svém domečku a hostil mě, čím jen mohl. Se svým zaměstnáním je pan Iguči spokojen. Často provází po rozkošných krajinách své vlasti i vysoké panstvo a běže za své služby odměnu peněžitou i drahocenné dárky na památku. Zvláště liboval si pan Iguči, že mohl doprovázeti po Žaponsku take pruského prince Jindřicha. Byl odměněn několika sty jeny a diamantovou jehlicí. Obyčejný pozemšťan platí Igučimu za průvod denně 3 jeny. Kromě toho přísluší najatému průvodci plat za jízdu v rikši nebo na železnici. Stravu a nocleh hradí si každý průvodčí sám.

Vyhlídky z domečku svého hostitele nemohl jsem se ani nabažiti. V širokém dolu zelenaly se háje bambusové, na rýžových polích vzházelo zažloutlé osení, a z oblaků prokmital vrcholek posvátné sopky Fuži a zdál se býti zjevem spíše nebeským nežli pozemským. S dary všeho druhu opouštěl jsem venkovské zátíší. Z jednoho dárku těšil jsem se nejvíce. Byli to dva psíkové vymodelované z papíroviny. Pocházejí ještě z té doby, kdy je gratulanti přinášeli nevěstám jako dárek, vyjadřující tak symbolicky, že ženy mají býti věrny jako pes, a že zvíře to má jim býti vzorem ostrážitosti, čilosti a zdravého veselí.

* * *

Výcházku do malebných hor Harunských umluvil jsem se svým průvodcem na den 5. července. Střediskem výletním je tam lázeňské místo zvané Ikao nebo také Ikaho. Vyjedeme-li z Tokia o 10. hodině ranní, můžeme býti o 7. hodině večerní u cíle. Nejprve železnici až na stanici Maje-baši. V anglickém jízdním řádu*) čteme Mayebashi. Potom koňkou a na konec do kopce rikšou.

Železničních stanic jest asi dvacet. Jedna slove Akabane, doslovně Červená moucha. Pasažérům nabízí tam restaurátér dřevěné krabičky se snídaní. Za jednu žádá 15, za větší 25 senů. Krabička vypadá vkusně. Kuchař vložil do ní porci vařené rýže, kousek nakypu, trochu fazolí, rozkrájená va-

*) Railway Time Tables of the Empire of Japan. Tiskem v Jokohamě

jíčka, houby, lotus v cukru zavařený. S pokrmy dal do pouzdra také dřevěné tyčinky, jimiž Žaponci jídadají.

Zhusta postřehují okem stromky a nízké mlází morušové. Jedeme rovinou, kde se provozuje hedbávnictví. Dravá Tonagava ostává nám po pravici. Přichází s hor, k nimž se právě ubíráme.

V Majebaši opouštíme železnici a spěcháme městem ke stanici dráhy koňské. Koňka jezdí každou půl hodiny. Koňk je malý. Vůz jest o málo větší. Pro dlouhé nohy neměl jsem v káře ani místa. Proti drobným postavám ostatních pasažerů vypadal jsem jako obr. Však mohli na mně všickni oči nechatí.

Koňská trať vede podél levého břehu Tonegavy. S jedné strany sklánějí se do údolí svahy horstva Akagi, s druhé strany zapadají k řece stráně pohoří Harunského. Z profilů skalních prokmitá ohněrodá povaha hor. Ale okolní sopky utuchly již ve vulkanické činnosti své a přenechaly ji vulkánům vzdálenějším. Nicméně počítá se v Žaponsku ještě asi 20 sopek živých. Na prvním místě je to dýmavá Asamajama, potom Fužisan (Fužijama), Širanesan a j.

Řečičtě Tonegavy je široké a plné štěrku a balvanů. Prudký proud brázdí si stále nové cesty a pustoší krajinu. Šibukava je poslední stanice koňské dráhy. Po půldruhé hodině opouštíme tam těsný vůz. Litoval jsem, že nenajal jsem si káru separátní, jako činívají výletníci jiní.

Šibukava leží na úpatí horském. Do Ikaha měli jsme ještě asi dvě hodiny cesty rikšou. Mírný déšť zahaloval celý kraj a ochlazoval ovzduší. Tlupa vozků choučila se v čajovně do teplého oděvu. Čtyři z nich měli nás dopravit do Ikaha. Rozhodnutí ponecháno bylo osudu. Náčelník vozků řídil jednání, a vylosování kurumajové chápali se vozíčků. Na cestu vyprosili si doušku čaje a pospíchali klikatými cestičkami do hor. Každý pár tahounů dostane za svůj výkon asi půldruhého jenu. Chvillemi pojedeme polem, chvílemi hájem a houštím. Na polích zrál ječmen a kvetla pohanka, v podrostu lesním květy plaménky lilie, kosatce, funkie, zvonky, astry, hortensie, tavolník. Ševel ptactva umkl a v javorovém lese kukala pouze kukačka. Zvuky její zněly jako zpěv kukačky naší. Byla to kukačka téhož rodu a druhu jako pole-

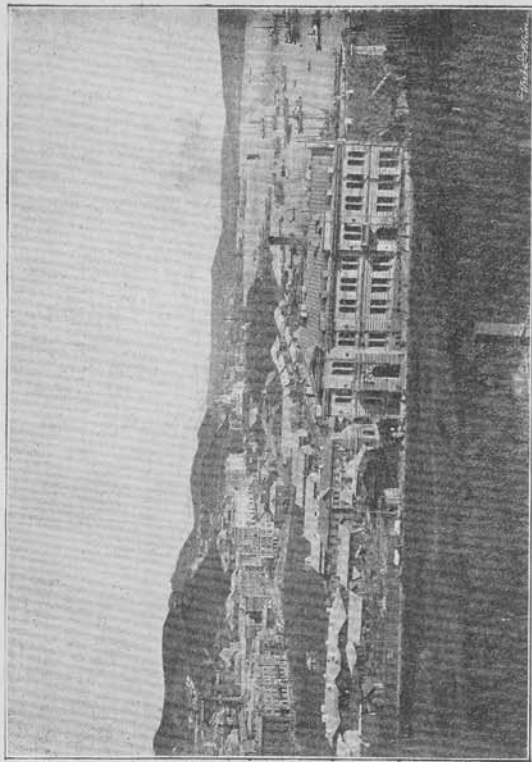
tuje v Evropě. Kukačku obecnou slyšel jsem kukati jak v Evropě střední, tak až v Laponsku a Finsku, na Uralu a Sibiři. Evropské kukačky stěhují se na zimu do Afriky, asijské do Indie a na Cejlon nebo až za rovník do krajů malajských.

Západem slunce dojeli jsme do Ikaha, a žaponský Kin-dajuhotel hostil mě několik dní jako nejlepší hostinec evropský. Té doby bylo již po sezoně, a hostem celého domu byl jsem sám a sám. Nicméně činil žaponský kuchař právě divy a vystrojoval i jedinému hosti lukulské hostiny. Na jeho výtečného lososa s majonesou nemohu do dneška zapomenouti.

Malebnou polohu Ikaha znázorňuje obrázek na stránce 573. Hlubokou roklí neveliké osady pádí teplá říčka a zásobuje lázeňskou dědinu blahodárným živlem. Stačí jenom zachytiti vodu horkého pramene bambusovým potrubím a odvésti ji do nádržek v domech založených, a lázeňský ústav je hotov. Horkých těch lázní budeme užívatí před snídaní a před večerí a uvykneme brzy vysoké teplotě přirozeného vřídla, byť teploměr ukazoval v lázni třeba 40° C. Žaponec líbuj se v teplotě ještě vyšší.

Obyvatelstvo Ikaha žíví se předemím hedbáví a dodává surovinu do Majebaši, proslulého místa výroby látek hedbávných. Také mnoho je v Ikahu dílen soustružnických, v nichž dělají se z rozmanitých dřev domácích vkusné mísy, talíře a hřebeny. V tkalcovných a barvímách připravují zase bavlněné látky zbarvené železitým okrem, jehož jim poskytují usazeniny z horkého pramene. Oblíbenými potisky u lidu jsou na látkách zvláště ryby, volavky, husy, javorové listy a j. Textilní to zboží známo jest u Žaponců jménem ju-aka-zome nebo Ika-ho-zome. Srážná hlavní ulice horské dědiny jest vlastně jenom samý kram s domácím zbožím. Také promenáda, založená podél horské bystřiny, vroubena jest pavilony a stany, v nichž se lázeňští hosté zastavují a různé tretky ikahojské kupují. Aby kramáři připoutali kupce ke svému zboží na delší dobu, přinášejí hned číšku čaje a hostí jim zákazníka, ať u nich něco koupí nebo nekoupí.

V dobrém stavu udržuje v Ikahu promenády zvláštní společnost okrašlovací a stará se, aby lázním hostů přibývalo. Pro



Pohled na Vladivostok.

zamezení všelikých nedorozumění stanovi spolek sazby, za které mohou se hosté v osadě ubytovati a stravovati, a přísně nakládá s těmi osadníky, kteří se prohřešují proti pořádku. Zhusta vyvšuje se jméno provinilcovo i na pranýř. Za jedné procházky četl jsem na rozcestí nápis tohoto obsahu: Pan Isaka Ejdzuro jednal proti umluvenému řádu a proto byl podle společenských stanov potrestán.

Hlavní promenáda vede do Jumota. V překladě znamená prvá slabika horký. Poslední dvě slabiky značí pramen. V Jumotě okoušejí lázeňští hosté železité kyselky a chválí si její účinky. Dále od pramene zastavují se žaponské ženy a dívky, namáčejí do železité usazeniny bílá tkániva nebo roucha a zbarvují je na žluto.

V okolí Jumota viděl jsem ve stinných lesích poprvé mohutné wistarie, any se vinuly kolem buků, javorů, dubů a jedlých kaštanů. Wistarie, plaménky a akebie jsou hlavními zástupci žaponských lián.

Některé drobné byliny lesního podrostu až mě v žaponských horách překvapovaly, a žasl jsem, vida tam růsti také naše parnasie, brusnice, vlohyně, rojovník, šichu, pstroček, štašel, sedmikvítek, kuklík a j.

* * *

Význačnou floru žaponských hor může poznati přírodopýtec za výletu do Haruny. Z Ikaha počítá se tam asi 3 hodiny cesty. Mlhy snášely se k zemi, a nebe počalo se vyjasňovati, když jsme opouštěli na den lázeňskou osadu. Najatému nosiči svěříme svrchník, deštník a bambusovou kرابičku se zákusky, abychom jako sběratelé měli volné ruce. Z počátku stoupá horská stezka příkrě. Potom následuje rovná pláň. Do nedávna byla planina pustá, nyní pokrývá ji mláží. Bobatý bankér z Tokia najal státní ten pozemek, vysázel na něm bor, ohradil rozlehlá pastviska a osadil je dobytčím. Ojedinele objevují se na pláni duby a jedlé kaštiny.

Nad celým krajem vládne kuželovitá hora. Temeno její leží ve výši asi 1500 metrů nad mořem. Tvarem svým podobá se hora posvátné sopce Fuži. Proto jí říkají Žaponci Haruna Fuži, tedy harunská Fužijama. Všecký ráz hory prozrazuje budouv ohněrodou, a ohromný jícen s lávovými škváry potvrzuje, že je Haruna Fuži sopka, ale nesoptí již od mnoha let. Také sousední kopce a hory jsou vesměs původu ohněrodého a upomínají na České Středohoří. Tra-chyt je tam hlavní horninou.

Podobného rázu jest horská skupina nedalekého Akagisanu s velikým jezerem na dně někdejšího kráteru.

Také sopka Haruna honosí se jezerem vroubícím jednu stranu jejího úpatí. Čajovna na jezerním břehu postavená zve poutníky k návštěvě. Mnozí poutníci odbočují již dříve od hlavní cesty, vystupují až na samý vrcholek, obětují několik senů knězi, jenž obsluhuje tamější božstě, tleskají rukama, přivolávají tak k sobě duše zemřelých, přednášejí jim svůj žal, přání a prosby, uklánějí se na všechny strany, hlasitě podivují se čarokrásné vyhlídce a nastupují další pout do zázračných chrámů, posvěcených bohyni ohně a země. K mí-

stům těm zamířili jsme i my. Za hodinu stanuli jsme v průsmyku. Skrovná čajovna je tam odpočinkem všech turistů. Praporečky v čajovně rozvěšené oznamují, která procesl krajem táhla a v čajovně se zotavovala. Původně vyvěšovaly se spolkové praporece v božstích, nyní vyzdobují se jimi také hostince. Na červeném praporu čteme, že náleží spolků B a pod. Časpolku osady A, na modrém, že náleží spolků B a pod. Čajovna byla pestrými praporci jako vytapetována. Některé praporečky slouží poutníkům jako ručníky, odtud také jejich jméno te-nugui, doslovně: ruka-usušíti.

Poutnických spolků jest v Žaponsku mnoho a zovou se ko nebo koju. Členové spolku platí měsíčně skrovný příspěvek a vysílají k božstím procesl, aby tam osadu zastupovalo a dárky svatyni odevzdalo.

V čajovně okusil jsem ze zvědavosti všech pokrmů, jimiž se poutníci posilují. Nejprve ochutnal jsem varabi. Poznals jsem, že jsou to mladé výhonky kapradové v cukru zavařeně. K tomu účelu sbírají Žaponci z jara zvláště hasivku (Pteris aquilina) a pochutnávají si na mladých vějířích ještě svinutých, jídajíce je buď jako zeleninu v polévce nebo pamlsek v cukru naložené. V pozdějších měsících shromáždjuje chudý lid kapradové oddenky a připravuje si z nich moučku varabi-no-ko. Škrobovitý ten výrobek míchají horáci s moukou rýžovou a pšeničnou nebo i s prosem k právě rozličného pečiva.

Potom pohostili mě v čajovně vařenou zeleninou, jež vypadala jako mladý chřest nebo chmelfček. Říkali jí fuki. Tím názvem označuje se v Žaponsku domácí podběl (Petasites japonicus). Stopky listové jídají se po celém Žaponsku.

Třetím pokrmem byly chrysanthemové květy v octě naložené, čtvrtým nasolená řetkev, pátým poupata leknínová, šestým mořské chaluby a j. Pokaženou chuť spravoval jsem douškou vlažného čaje.

* * *

Z Jokohamy měl jsem do Jamady asi 17 hodin jízdy železnicí. Trať vede napřed do Nagoje, potom do Kamejamy a Cu.

Až do Nagoje jel jsem krajinou mně již známou. Po pravici ukazovala se nebetyčná Fužijama každou chvilí, a jméno její šlo ve voze od úst k ústům. U jedné z žaponců jsem slyšel, že vyslovovali jméno ohněrodé hory jako Fuzijama, u jiných zaslechl jsem Fudži, Fuži a Fusi. Nechybíme, píšeme-li název nejvyšší hory žaponské (3805 m.) tak nebo onak. Výslovnosti žaponské nevystihneme nikdy.

Nagojské výrobky smaltové známé jakožto cloisonné, žaponsky šipo jak i, ztenčily obsah mé peněženky velice.

Těžko odolati, vidíme-li za výkladními skřínkami umělecké výtvary co nejdokonaleji provedené a poměrně za laciný peněz nabízené. Nagojské výrobci udržují se dosud na výši svého tvoření uměleckého, ač s nimi již zápolí i Kioto, Osaka, Tokio a Jokohama.

Postup výroby památného zboží emailového vyložil jsem již ve své Cestě kolem světa.

Dvě větší vásy emailové, koupené u mistra Čudy, svěřil jsem hned domácí poště, která je za 4 jeny dopravila šťastně přímo do Prahy.

Průmyslové museum postavilo již také město Nagoja a ukazuje v něm vše, co se v okolí vyrábí. Vstupné do musea je tak nízké, jako snad nikde jinde na světě; platí se pouze 2 jeny, tedy 5 haléřů. Rovněž tolik platí se za jednoduchou jízdu po elektrické dráze městské.

* * *

Po denní zastávce v Nagoji hotovil jsem se do Jamady. U vrat hostince shromažďoval se zatím všecken personál, aby se s hostem rozloučil. Hostinský Takata najal také pro sebe rikšu a doprovázel mě až na nádraží, aby mi obstaral u pokladny lístek a usadil mě co nejpohodlněji ve voze.

Než se vlak hnul, vstoupil do vozu ještě nádražní sluha a přinášel vzácnému pánu lakovanou krabici s tajemným obsahem. Nedočkavě nazvedám víko a spatřím v pouzdru čajovník s horkou vodou a s troškem čajového listí. Taková po-

Za průmyskem otvírá se pohled do divoké rokle, v níž bouří bystřina mezi stovkami stromy kryptomeriovými. Skalska kupí se tam ve fantastické hrady, portály a zříceniny, a červená brána (torii) jest zřejmým znamením, že blížíme se k božišti šintojskému. Malebněji nemohli kněží svou svatyni položit. U prahu vznešeného chrámu šumějí peřeje horské řeky, a kolem svatyně ve skalách jako zakleté zelenají se koruny pravěkých velikánů. Každým krokem objevují se před poutníkem jiné výtvary řezbářské, a báječní draci ovinní více chrámové brány a sloupy naplňují mysl pověřivého lidu strachem a bázni. Schodiště následuje za schodištěm a u každého nějaký boží sluha, jenž čeká na dárek pro svatyni. Šin-kan říkájí mu Žaponci. Prvé slovo šin (duch) vzali z čínštiny a nabírají je často domácím jménem kamii. Druhé slovo kan znamená sluhu nebo úředníka. Více božích služů vítá poutníky ve hlavním nádvoří a slouží jim, když umývají si ruce v bronzových vodojemech. Vděční a zbožní vyznavači zabalují peněz za penízem do papírku a házejí ofěry na rozprostřené rohožky. Jiní vybírají z tobolek peníze stříbrné a odevzdávají je šinkvanům, aby zvětšili jména šlechtitných dárců na malých prkénkách. Takových tabulek (kifu-ita) upevněno jest v nádvoří na tisíce. Jsem snad jediným Čechem, jenž hlásil se v tamějším chrámě bohyně ohně a země alespoň na chvíli k šintoismu. Učinil jsem tak proto, abych získal za půl jenu věnovací desku pro národopisné sbírky musea Náprstkova.

Bez strašidel a skřítek nemohou se obejít ani hory Harunské. Čechy mají svého Rybrcoula a Krakonoše, v Žaponsku straší nosatý a křídlatý skřítek Teng-u. Mnohé obchody vyvěšují si jeho podobiznu na štíty a slibují si od něho více štěstí.

* * *

Nové věci spatřil jsem na výletu do provincie, jejíž jméno Ise. Průvodce Iguči opustil mě již v Tokiu, a pouť do posvátné Jamady vykonal jsem sám. Se skrovnou zásobou žaponských frází troufal jsem si býti hostem v kraji, jenž honosí se šintojskými božišti nejstaršího rázu.

zornost věnuje se tam každému pasažéru, jenž jede v první třídě.

Železniční trať vede přeúrodným krajem. Složitá síť průplavů zvyšuje bohatství pozeňnané země. Pěstění čajovníku a rýže je tam hlavním zaměstnáním hospodářů. Na všech polích brouzdá se lid v zavodněné půdě až po kolena a upravuje ji pro příští setbu. Mnohá políčka podobala se té doby rybníkům. Nescházely na nich ani malé kocábky.

U stanice Jokaiči (Yokkaichi) přibližuje se železnice k moři nejvíce. Šírá pláň vodní, jež se tam v záři jasného slunce leskně jako zrcadlo, jest vlastně pouhá zátoka zvaná Ovarijská. Zdá se, že i tento záliv má svůj původ v prádávnmém převratu zemětřesením. K domyslu tomu vede zemězpytce širá laguna Hamanská, vytvořená na blízkou Ovarijského zálivu koncem 15. století.

Poutníci ubírající se do posvátné Jamady opouštějí na stanici zvané Kamejama hlavní trať a přesedají do vozů odbočné linie, jež slove Poutnická železnice (Sangu). Krájina je samá kaplička a samé božiče. Za poutnické sezony hemží se všecko procesími, a železnice dělá dobré obchody. Tou dobou mají zně také bonzové a šinkvani. V jedněch místech má mí peníze z poutníků kněží budhističtí, v jiných poutnických místech žijí z nevědomosti a pověřivosti prostého lidu služebníci šintojští, prodávající orakula a ukazující za vstupné brzy bohyni slunce na zámek uzavřenou, brzy zase obrovskou modlu budhovu nebo „tisíc milionů budhů“ mamilických. Takovými svatostmi slyne zvláště osada Išinden, Cu (Tsu), Macuzaka a Jamada.

Jamada skládá se z několika malých obcí, ale ve všech uchystány jsou pro poutníky všeliké divy chrámové a hned vedle posvátných hájů a božičt veselé čajovny, hostince, noclehárny, krámy, budky, bazáry, divadla.

Za pobyt zvolil jsem dědinu Furuiči. Z nádražní stanice je tam asi čtvrt hodiny děžníkšou. Nejvýše nad osadou vypíná se Goni-kvan-hotel. Vypadá spíše jako chrám nežli jako hospoda.

Evropského jest ve Furuiči ještě málo, ale elektrické světlo proměňuje tam živou noc v jasný den již od něko-

lika let. Zbožní poutníci chválí si to zařízení velice a vrací se z ruchu proslulých čajoven u veselé náládě na lože až teprve k ránu.

Zapřažený vozka uhání sice hlavní ulicí, ale má co dělati, aby se druhému vozíku vyhnul. Potom zatačí do uličky pobočné a táhne své břímě s velikým namáháním k výšně porostlé kameliemi, jedlými kaštaný, bambusem, hortensiem, kafrovňky, kryptomeriem, javory a sosnamy. Z lužného toho zátiší vypíná se mistrovská stavba, proměněná dovednou rukou žaponských umělců v ideální příbytek. Wistariové loubí zahaluje práh dřevěného paláce jasnou zelení a zakrývá jej z jara modravými hrozny mohutných květů. V nádvoří klenou se přes napodobenou říčku můstky a lávky, u jezírka vypínají se miniaturní kopce a hory, a v řečišti plném balvanů hledají si potravu bronzoví jeřábové. Toť Goni-kvan-hotel. Tlupa služebných dívek vítá u vchodu cizince s usměvavou tváří a hlubokými poklonami. Jedna přejímá deštník, druhá pléd, třetí svrchník, čtvrtá zavazadla, pátá zouvá novému hosti obuv, šestá vybírá pro něho z veliké řady vyrovnaných trepek ty nejvhodnější, a všechny provázejí hosta v slavném průvodu do salonu. Vyhlídku máme čarokrásnou na hory, doly, moře, nivy a háje. Hostinský Matsumoto ukazuje s nadšením na velebnou Fužijamu a na všechny blízké svatyně, jež míníme navštívit. Také se nabízí, že učiní honem všechny přípravy, abychom mohli spatřiti již zítra ráno chrámové tance v šintojském božiči, a táže se nás, přejeme-li si míti představení nejslavnější zvané dai-dai-kagura za 20 jenů, nebo představení dai-kagura za 10 jenů či snad pouze posvátný tanec šo-kagura za 5 jenů. Hostinský Matsumoto mluví též anglicky a porozumí nám, řekneme-li, že chceme míti divadlo extra great, great nebo small, a pospíchá již k duchovní správě, aby tam ustanovený poplatek složil a pozvání k představení hosti doručil. Šintojské tance jamadské pokládají sami Žaponci za nejpřednější v celé říši a sledují všechny výjevy chrámových tanečnic se zatajeným dechem.

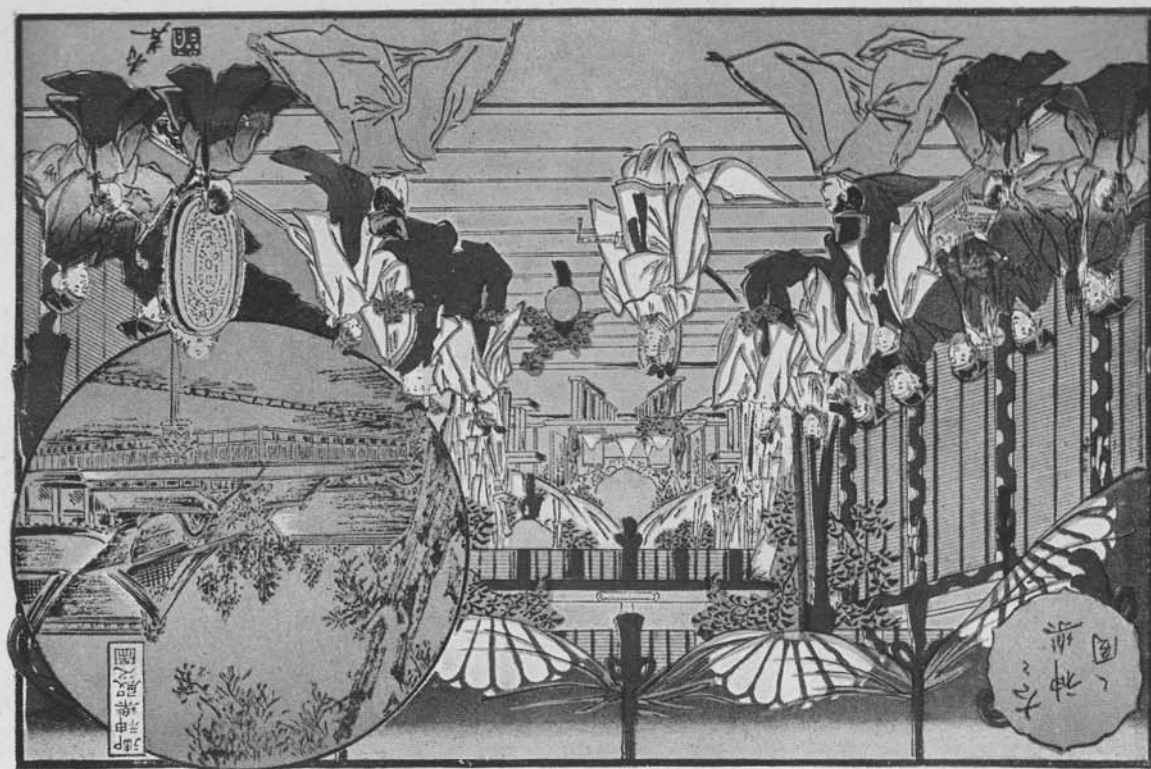
Na pozvánce zasláné mně duchovní správou četlo se: Pan Josef Kořenský složil předepsaný poplatek a zve se k slavnostnímu představení chrámovému na den 14. července. Počátek o 10. hodině ranní.

Pan Matsumoto uvolil se býti mým průvodcem a tlumoč-níkem a oblékl na se slavnostní roucho hedvábné. Před de-sátou hodinou ujížděli dva kurumajové z hotelu a odváželi panstvo do chrámu. Za několik minut projeli tahouni hlavní ulicí, překročili potom malebný most, jenž se vznášá nad šu-mivou Mijagavou, a zastavili se na pokraji posvátného háje. Do svatostánku máme ještě několik kroků. Podrost kafrov-ného hvozdu tvoří tam místy křoví, jehož vždy zelené ratolesti nesměji nikdy scházeti na oltáři šintojském. Je to keříček, jemuž Žaponci saka-ki říkají, botanikové Clevera japonica. Snítkami sakakovými uctívají šintoisté bohyni slunce Amateratsu a dušičky všech svých milých v pánu ze-snulých. Proto vídáváme ratolesti sakakové tak často na šin-tojských hřbitvech, a pouhá větvička sakaková na oltáři po-stavená prozrazuje cizinci, že vstupuje do chrámu šintojského a ne pak do svatyně budhistické, jež vyzdobena jest zase lotosem a bělokvětným badiáníkem (Illicium religiosum). Proto dává šintoista přednost tyčinkám ze dřeva sakakového, váží si jich více než kterýchkoli jiných a kupuje si jídelní to-náčíní (h-a-ši) jako upomínku na poutnické místo. Také my vzdáme na chvilku čest bohyni slunce a odnese me si z Jamady saka-ki-no-ha-ši pro národopisné sbírky musejní.

Stezkou ušlapanou jako mlát kráčíme ke starobylé sva-tyni. Předem víme, že to není budova velikolepá, nýbrž stavení veskrz dřevěné a prostým krovem opatřené. Příloha čís. 13. necht mluví za dlouhý popis.

Ke stavbě chrámu šintojského volí se ode dávna dříví nej-trvanlivější. Pochází z jehličnatého stromu hinoki (Cha-maecyparibotusa), bohyni Amateratsu prý nejmilejšího. Na stavbu obyčejných domů stačí Žaponci lacinější dříví kryptomeriové (Cryptomeria japonica, žap. zu gi) nebo ještě levnější dříví borové. Když rozvíjel se v Žaponsku šin-toismus nejlépe, požívali daimiové jistých krajů zvláštních výsad za to, že dodávali šintojským božístím v provincii Isej-ské každých jedenadvacet let nové stavební dříví hinokové.

Široké schodiště dřevěné vede ke dveřím chrámovým. Žrecové čekali již na příchod panstva a jsou hotovi započítí obřad před oltářem. Prostranná loď chrámová prosta jest

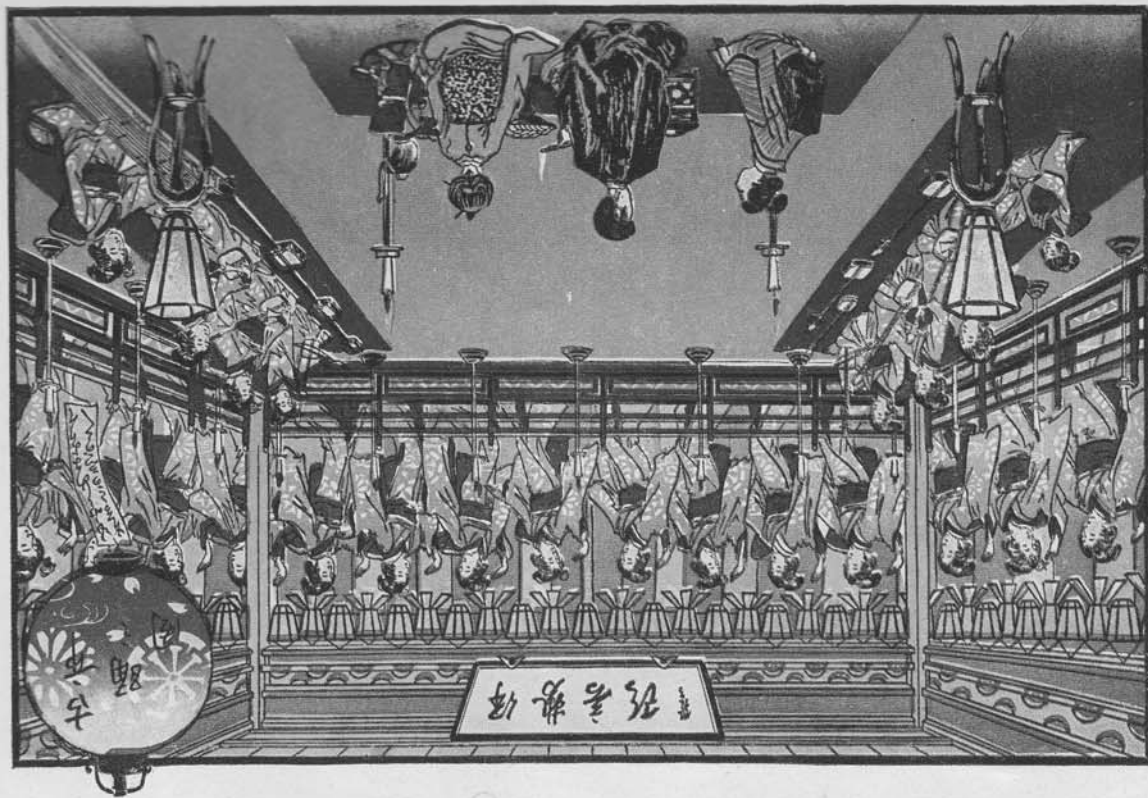




Jak vypadají bohaté Goldanky
sibiřského kmene tunguského.

veškerých ozdob. Nejsou tam ani sochy, ani obrazy. Dlouhá tyč bambusová dělí diváky od přední části chrámové dvorany. Usedáme na čisté rohožky a obrácíme oči k oltáři. Po levici vidíme rozestavené drobné nástroje hudební, po pravici veliký buben a zvonivé gongy. Dva keříčky sakakové, papírové goheje (šetězy) a záclony tvoří celou výzdobu šintojského oltáře. Obřad počíná: Do lodi chrámové vstupují nejprve hudebníci a usazují se na postranní rohože. Jedni mají před sebou bubínky, píšťaly a klarinety, jiní nástroje strunové nebo flétny a dokonce již také okariny. Všechni přiodělí se starodávným krojem barvy zelené. Středem chrámu přichází potom šinkvan až k samým divákům. Jest ustrojen do zeleného roucha a nese v rukou symbolickou ratolest sakakovou. Došed bambusové přepážky zastavuje své kroky, uklání se hluboce před diváky a odchází zase ke svatostánku. V téže chvíli dopadají již rány na posvátný buben a znějí již také podivné zvuky hudebních nástrojů ostatních. Za rachotu bubínků a pronikavého kvílení klarinetů objevují se pak před oltářem chrámové tanečnice, usmívavé panny v mladistvém rozkvetu. Hlavní vlasy splývají všem po bělostné šíji, a zlatá náčelenka kraší jejich hlavu zároveň s pestrými květy. Šaty mají červené a chvillemi bílým pláštěm zahalené. V pravici třímají větvič posvátného keříčku, v levici vějíř, uklánějí se vážně před diváky a před oltářem a vyjadřují všelikými posunků a pohyby alegorické legendy náboženské. Chvillemi tleskají rukama, svolávají tak duchy (ka mi), obracejí se k papírovým věncům, pohybují ústy, jakoby rozmlouvaly s dušičkami na goheji zatím usedlími a obklopují arcikněze, jenž oděn v bílé rouchu a bílé punčochy vešel v jejich kruh. Také arcikněž uklání se před svatostánkem a před diváky, rozvírá posvátnou knihu a čte její tajemný obsah. Za těch slov sklánějí všichni přítomní hlavu k zemi, a slavné služby boží jsou skončeny.

Ale bez dárků neopouští cizinec ani chrám páně. Po skončených obřadech přistupuje ke vzácnému cizinci ještě nový sluha boží, nalévá do číše rýžového saki k okusení a osvětlení a odevzdává mu krabičku s posvěcenými dárky jako potěšení svíčenskou-výslužku. Našel jsem v ní trochu rýže, ratolest sakakovou, sušené rybičky, tyčinky haši a konečně několik



oříšků, zvaných po žaponsku ginnan. Pocházely z jehličnatého stromu lupenitého, jehož jméno salisburie nebo ginkgo.

Šintojské chrámy v provincii Isejské těší se i veliké přízni císařského domu, a to od té doby, kdy kněžkou mladistvých tanečnic chrámových stala se dokonce i dcera vznešeného rodu vladařského.

Barvotisky šintojských chrámů prodávají v Jamadě všickni kramáři v nejpěstřejších odstínech. Jako upomínku kupuje si je každý poutník. Také obrazy bohyně Amateratsu jdou tam na odbyt, poněvadž od bohyně slunce odvozuje se sám panující rod císařský.

Bohyně Amateratsu vyobrazuje se na kakemonách se zlatou září kolem hlavy jako svěrice jiných náboženství.

Řadu šintojských svatých chová v sobě také kafrovníkový háj Geku. Pouti tam konané jsou nejhluchnější ze všech církevních slavností žaponských, a čajovny četným poutníkům ani nestačují.

Ráno baví se lid pohledem na tance chrámové, večer pak hrne se houfně do čajoven, aby se díval na alegorické tance světské. Na Ise ondo věnují poutníci poslední halíř a budou potom do smrti vzpomínati na umělecké výkony slavných tanečnic a pěvkyní jamadských.

„Vy jste neviděl ještě Ise ondo?“ tázal se mne večer prezident jamadské banky pan Šimoda.

Pan Šimoda byl hostem téhož hotelu a vyslovil přání, aby se mohl se mnou seznámiti. Rád jsem mu vyhověl, a milý bankovní prezident hostil mě ve svém saloně, čím jen mohl.

Aby doviřil své zdvořilé chování, pozval mě p. Šimoda na taneční představení, objednané v nejpřednější čajovně, a pokládal za velikou čest, že mohl složit poplatek za divadelní představení sám. Za Ise ondo platí se asi 4 jeny. Za jiných okolností dává si tanečtii památný ten tanec celá společnost poutníků a platí také tolik. Za půl hodiny bývá po představení, a diváci opouštějí taneční salon, aby učinili místo novým hostům.

Taneční představení naše bylo zase slavnostní a do dvorany vcházely za magického ozáření všechny kněžky Terpsichoriny. Vypadaly vábně. Šat z těžkého brokátu zvyšuje vnady

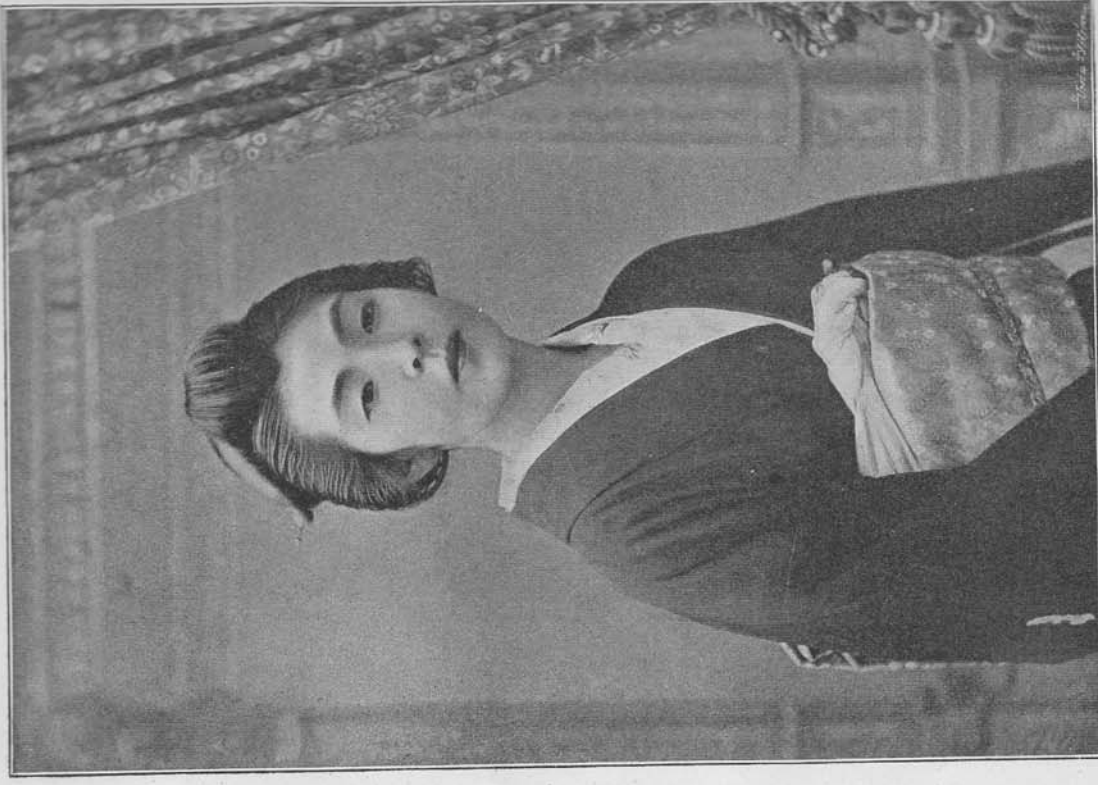
umělkyně. Všechna napočítal jsem asi čtyřicet. Jedny zaujaly místo v předu, dvě jiné řady rozestavily se po stranách sálu. Hostům vykazuje se místo na rohožích, jakož ukazuje barevná příloha čís. 14. Tam plápolají také barevné lampiony a dvě ohromné svíce, jejichž knoty utírá zvláštní dívka. Jiná muzme přináší hostům čaj, saki, cukrovinky a kuřácký příbor, klade náčiní a pokrmy před diváky, zaujímá místo hned vedle nich a pozoruje očima každé jejich přání.

S tanečnicemi vcházejí do sálu také pěvkyně, zasahují rohovým klínem (plektem) do strunového šamizenu a doprovázejí sedíce na zemi tanec hudbou a zpěvem. Také tanec světských pěvkyně jest samá alegorie starodávných legend, ale vyčítá je umí z veškerých posunků, poklon a vážných pohybů jenom mysl Žaponcova. President Šimoda jen se radostí rozplýval a nespouštěl s obličejů tanečního sboru ani oči. Žertovně pak prohlásil: „Vidíte, že naše tance vypadají zcela jinak nežli tance na evropském západě. A ještě v jednom je veliký rozdíl: my díváme se tanečnicím do obličejů, evropské diváky mohou nechat oči na jejich nohách.“

Pan Šimoda představitel mi na konec dvě tanečnice nejmladší. Byly to dívky o věku asi třinácti let. Obě oddávaly se umění tanečnímu již po několik let za vedení zkušené učitelky a vystupovaly na prknech pouze jako solistky. Žaponské jméno těch poupatek jest maiko.

Mladistvé tanečnice měly se brzy k tanci. Napřed upravily hřebenem své vlasy, potíraly obočí barvou černou, rty líčidlem růžovým, líce a šíji pudrem, šat napouštěly voňavkami a shlížely se ve stříbrných zrcátkách. Potom postavily se na protě sobě a započaly za zvuku šamizenu tanec, jehož obsah bylo milostné drama. Vějířům a prstům příslušela v taneční pantomimě důležitá úloha. Výklad děje podala ostatně také umělkyně, jež doprovázela tanec dívek zpěvem a hrou na šamizen.

K uctění mladistvých tanečnic nabízejí hosté učitelce i žákyním všeho pohostění, jakého může čajovna poskytnouti: čaj, cukrovinky, zavařené ovoce. Na konec pak dostanou tanečnice „něco na květiny“. Peníze zabalíme do bílého papírku a klademe je na vějíř nebo na lakový tácek. V žaponštině zove se ta odměna hanaba. Umělkyně pořídí si za honorář



ŽAPONSKÁ PĚVKYŇĚ.

nové květy do vlasů nebo umořují splátkou dluhy věřitelů, kteří dali dívky na svůj účet v tanci a zpěvu vyučiti.

Uplyne jen málo let, a vábné mládí zmizí s tváří kdysi sličných tanečnic. Takové umělkyně zaměňují potom tanec za šamizer nebo koto a zpívají snad na konec jenom po ulicích, protože by svým zjevem a svým uměním již nikoho nepřivábily do čajovny.

Samo sebou se rozumí, že i cesta žaponských umělkyně bývá zhusta kluzká a že potom neslouží geiša jenom Melpomeně a Kalliopě, ale také Afroditě. Salon té žaponské Heby bývá pak zhusta v jošivaře, a mnohá čajovna jamadská mohla by míti nápis: Venus vulgiva. Tam končíva pout mnohých zbožných poutníků. Výjimky nečiní ani budhisté, ani šintoisté.

Žaponský lid dívá se na osud padlých žen shovívavě a chová se k nim milosrdně. Řídí se tak dle slov, jež pronesl sám jejich zákonodárce: „Ženy toho druhu má každá země. Kdybychom chtěli proti nim zakročiti přísně, spietl by se všecken pořádek lidské společnosti. Pro množství provinilců nesměl by býti nikdo trestán.“ Odtud pocházejí ony výsady, jichž požívají příslušnice polosvěta v jošivarách a žorojách.

Bez obdarování neodchází host ani z čajovny a odnáší si na památku vějíř, krabičku cukrovinek, obrazy tanců nebo ručnůk. Zvyk ten zachovává v Žaponsku každý obchodník. I knihkupci přikládají ke knihám, jež jsme si u nich koupili, vějíř nádvkem.

Z Jamady je malý kousek cesty k moři do Futami. Poutníci vycházejí tam proto, aby spatřili u malebného pobřeží dvě skaliska lanem spojená a známá v pověsti lidu jakožto „Muž“ a „Žena“ (obrázek na stránce 585).

Viděl jsem v Jamadě, co jsem viděti chtěl, a vracel jsem se „Poutnickou železnicí“ opět do Kamejamy. Ubíraje se divokým krajem horským dále k jezeru Bivajskému, zaměřil jsem potom na den do Kiota, někdejšího sídla mikadova, do průmyslové Osaky a Kobe a očekával jsem tam chvíli, až bych mohl vstoupiti na poštovní loď a plaviti se ze Žaponska do Vladivostoku.

* * *

Paroplavební to spojení udržuje nejčastěji žaponská společnost, zvaná Nippon Jusen Kaiša (Nippon Yusen Kaiša) a čítající na 70 lodí. První z nich má jméno Asagao Maru, druhá Bingo Maru, třetí Čitoze Maru, čtvrtá Fušiki Maru. Slovo Maru znamená tu loď obchodní naproti loďi válečné, označované jménem Kan, na př. obrněnec Asama Kan, Maja Kan.

Příruční kniha,^{*)} kterou řečená společnost o svých plavbách vydává, může sloužiti za vzor všem illustrovaným spisům informačním. Poslední vydání vyzdobeno jest ratolestí s vlaččovitě květinou v Žaponsku všude oblibené a zvané Asagao, botanicky *Pharbitis hederacea*. Tím názvem označila společnost také svou loď, jež jest v abecedě veškeré floty na prvním místě.

Nipponská paroplavební společnost udržuje nyní spojení s celým světem. Jedna linie zove se Evropská, druhá Bombějská, třetí Australská, čtvrtá Americká, pátá Šangajská, šestá jde z Hongkonku do Vladivostoku, sedmá z Kobe do Vladivostoku, osmá z Kobe do Nučvanku, devátá z Kobe do Těncinu atd. Pořádek a vzorná čistota žaponských lodí chválí se všeobecně. Nad to pak jsou sazby jejich o mnoho nižší nežli sazby lodí evropských. Pro pasažéry prvé a druhé třídy připravují se pokrmy po evropsku; toliko palubníci dostávají stravu žaponskou.

Z Kobe do Vladivostoku stojí přeplavní listek prvé třídy 54 jeny, ve druhé třídě platí se 38 jenů a na palubě 14 jenů s veškerým zaopatřením. Přístavy, v nichž se parolodi této linie zastavují, jsou Šimonoseki a Nagasaki v Žaponsku a Fusan a Gensan v Koreji. Až do Vladivostoku počítá se z Kobe 1182 nám. míle čili asi 2128 km. Plavbu tu vykoná poštovní parolodí prodloužením sedmi dnů a nocí. První parolodí nastupuje tam cestu asi uprostřed měsíce dubna, poslední v prosinci. Potom se plavba na tři měsíce přerušuje. Zámrzlý Zlatý roh vladivostocký celoroční plavbě překáží.

V Kobi přibýlo cestovní mé vybavě několik nových věcí. Pro všecku jistotu rozhojnil jsem ji lůžkovým prostěradlem, dále polštářem, jež v sobě měl místo peří vatu, a konečně

^{*)} Handbook of Information for Shippers and Passengers by the Steamers of Nippon Yusen Kaiša.

teplou houní evropského původu. Na cestách po Sibiři bývá těch věcí potřebí zhusta jako soli. Poučila mě o tom zkušenost již tehdy, když plavil jsem se po Irťiši a Obi do Tomsku a když kočoval jsem po Kirgizské a Barabinské stepi r. 1887.

Dne 19. července přijala mě do svých salonů loď Jamasiro Maru (zvaná podle provincie téhož jména), a o polodních plul jsem opět v těchto vodách jako nedávno.

Druhého dne přibyla loď do přístavu Šimonoseckého a třetího dne zakotvila v přístavě Nagasackém. Čtyřladvacetihodinové zastávky užil jsem k pověření průvodních listin na ruském konsulátě. Ačkoli byl pas již prošlý, byl v minutě za 2 jeny a 32 seny podpisem imperátorského konsula cpatřen a majiteli vydán.



Koreou a Sibiří do vlasti.

Kajutní společnost parolodi „Jamaširo“ byla velmi pestrá. U tabule mluvilo se anglicky, francouzsky, ruský, žaponsky. Výrobky žaponského kuchaře chválily se obecně. Vábně vypadaly již jídelní lístky. Žaponští malíři vyzdobili je po jedné straně rozkošnými obrázky, druhou stranu pak opatřili mapou paroplavební linie. Viz barevnou přílohu a obrázek na stránce 601. Pořádek hostiny na lístku vyznačený a v angličtině napsaný byl tento: Soup. Fish. Entrees. Boiled. Roast. Curry. Vegetables. Pastry. Dessert. Tea and Coffee.

Palubní pasažéři byli hlavně Žaponci a Číňané. Žaponky vezly se do Vladivostoku jako lehké zboží. Do Fusanu plula loď Korejským průlivem a vykonala tu cestu za půl dne. Četné ostrovy a ostrůvky vstřily z rána pobřeží sešlého království korejského. Již z daleka poznáváme v přistavě spořádanou osadu žaponskou a zbědované chatrče netečných Korejců. Obchodu zmocnili se tam Žaponci již dávno a stali se pány lenivých domorodců již úplně. Na evropskou nebo americkou firmu ptal jsem se tam marně. Fusan čili Pusan jest přistupen mezinárodnímu obchodu sice teprv rokem 1883, ale Žaponci provozovali jej tam již před třemi sty lety.

Poloha Fusanu je malebná. Pozadí tvoří strmé svahy horské celý rok se zelenající. Časté a vydatné deště osvěžují přírodu neustále. Pobřeží jest samý krátek. V jednom pro- dávají hedbáví, v jiném emailované dýmky, rákosové trou-



JAK VYPADAJÍ OBRÁZKY NA JÍDELNÍCH LÍSTCÍCH ŽAPONSKÉ PAROPLAVEBNÍ LINIE „NIPON JUŠEN KAISA“.



Pohled na Chabarovsk při řece Amuru v Sibíři.

bele, vějíře s korejským odznakem, brejle s okrouhlými čočkami, pouzdra na okuláry z rejnočí kůže, kožešiny tygří, tysi a levhartí, usušené rejnoky mladé, nasolené maso rejnoků odrostlých, mořské chaluhy, usušené sepie, citlivé kompasy starobylého rázu čínského a j. Za levharta žádají kramáři asi 30 jenů, za tygra až 100 jenů. Obě šelmy rozšířeny jsou v Koreji velmi hojně, a podnebí mezi 35. a 43. stupněm sev. šířky dobře jim svědčí.

Tygři korejské jsou značně menší nežli tygři mandžurské a amojští, a druh ten mohl by se jmenovati pro rozdíl ještě jiné *Felix tigris coreensis*. Hlavní potravou tygrů jsou psi, ale také nepohrdají lidmi, a mnohý kraj korejský má svého tygra lidožrouta. Proto cestuje se v Koreji za noci jenom s rozžatými pochodněmi. Zvláštní cech korejských lovců pečuje o to již ode dávna, aby tygři byli v zemi vyhubeni.

* * *

Za plavby do Gensanu ostávalo nám korejské pobřeží stále na očích. Jen občas zastírala vysoké horstvo hustá mlha. Velryby*) ukazovaly se v moři každou chvíli. Táhly v tlu-

*) Ve vodách korejských a východosibiřských provozuje se velrybolov již od několika let. V okolí Vladivostoku zahájil ten podnik ruský důstojník námořnický jménem Demidov a založil na pobřeží již stanic. Ale na jednom lovu ve vodách korejských stížena byla lovecká jeho loď sněhovou bouří a zahynula se všim vřady. Od té doby utichl zase život na velrybářské stanici Gaidamacké úplně, a na pustém břehu zbyl pouze prázdný domek.

pách a četných stádech. Společnost plískavic je provázela. Hejna skotačivých těch ssavců, nápadných podlouhlým ry-pákem, obstupovala nejjednou parolod s obou stran a plula s ní jako o závod.

Také Gensan rozprostírá se na úpatí horském. Širá a dobře chráněná rejda jest kotvištěm parolodí. Několik výletů nás poučí, že všechny cesty stoupají tam velmi příkře. Hájí a lesy spatřují se v horách málo kde. Jen místy stojí osamělá borovice, trs bambusový, škumpa, vrba nebo topol a zastihuje chatrč osadníků. Na polích viděl jsem dyně, fazole, brambory, proso, kukuřici, podběl, lilek ředlý. Malý mýstek dělí úhlednou osadu žaponskou od korejské. Překročíme-li jej, vidíme, že jsme v jiném světě. Stačí pět kroků, abychom se octli pojednou ze vzorného pořádku v kalu, blátě a špíně. Korejské chýše jsou uplácány z hlíny a společným sídlem lidí i dobytka.

Gensan slove také Vensan nebo Juenšan. Prvním jménem označují přístavní osadu Žaponci, druhé jméno dali jí Korejci, třetím jménem nazývají ji Číňané. Různá pojmenování téže osady korejské způsobila již mnoho zmatků. Nejvíce těch neshod vyšlo na jevo za poslední války žaponsko-ruské.

Jak Fusan tak i Gensan stal se přístupným mezinárodním obchodu asi před dvacíti lety. Kromě toho byly vyhlášeny v Koreji za svobodné přístavy: Kunsan, Mokpo, Songčín, Čemulpo a Čiunampo.

Obchodní koráby navštěvují přístav Gensanský po celý rok, protože rejda pokrývá se v měsíci lednu tak slabým ledem, že jím plavba ani netrpí. Má tedy Gensan (ležící při 39° s. š.) přednost před Vladivostokem, zamrzajícím každý rok na 3—4 měsíce.

* * *

Potom ujal se tam velrybolovu hrabě Keyserling, a počal dilo jako někdejší důstojník ruské floty za protektorátu samého cara. K tomu účelu dal postavit v Kristianii dvě velrybářské parolodi, a stanice Gaidamak počala se opět proměňovati ve velrybářskou osadu. Slyšel jsem, že jsou tam za městnami Žaponci, Číňané a Korejci. Dělníci prve národnosti jídají velrybí maso s velkou chutí, a to nasolené a za syrova. Více o tom podává spis. Vom Japanischen Meer zum Ural. Von Robert Graf Keyserling. Ve Vra-tislavi 1899.

Za plavby do Vladivostoku přibývalo velryb neustále. Jedno stádo čítalo 15 kusů. Černé hřbety jejich vyčnívaly z mořské hladiny jako drobné souostrovi. Vydechnuté páry mořských oblud srážely se v chladnějším ovzduší velmi rychle, a vysoké sloupce jejich podobaly se fontánám a gejsirům.

Dne 26. července z rána plula loď v husté mlze, a výstražný zvuk parní trouby zazníval přišermě v krátkých přestávkách. O 8. hodině ukazoval teploměr Celsiův 20°, o poledních 30°, ale mlhy rozptýlovaly se jenom znenáhla a místy. Proto nepřestával zvon na blízké světelně zvoniti a usnadňoval tak plavbu do ústí východoasijského Bosporu. Litoval jsem velice, že mlhový závoj zastíral očím divadlo, jež prý náleží k nejskvělejším zjevům mořských panoram.

Nejhorší nepřítel mořské plavby, mlha, sužuje Zlatý roh sibiřského východu po celý rok. Chladné noci přinášíjí jitra prosycená samou parou, a slunečná koule protrhává mlhovou oponu mnohdy teprv až o polednách, a to ještě na nedlouho. Jet podnebí Vladivostoku surové s průměrnou teplotou roční jen 4.6° C. A přece leží záliv při 43. stupni s. š. tedy asi při téže rovnoběžce jako Pyreneje, severní Korsika, střední Dalmacie a Bulharsko. Za nejteplejších dnů došplhává se tam rtuť v teploměru stodílném pouze na 30. stupeň, klesajíc však za mrazů až pod 25. stupeň pod nulu.

Krutou zimou přestávají zámořské koráby Zlatý roh navštěvovati, a silný ledoborce „Nadějný“, postavený rokem 1893, prodělává tam cestu v silném ledu hlavně lodím válečným.

V odpoledních hodinách spatřili jsme srázné svahy Zlatého rohu v nejasnějším osvětlení. Po levici měli jsme táhlý poloostrov Škotův s prachárnou, karanténovou stanicí a doky, po pravici zvedaly se náhle do výše břehy poloostrova Alberta se signálovou stanicí, vojenskými skladišti, zásobárnami uhlí a tábory. S obou stran vyhlížejí k moři a do zátoky řady děl ve tvrzích a pevnostech ukrytých a obklopených stany pod širým nebem. Kasáren, lazaretů a jiných vojenských budov přibývá tím více, čím dále plavíme se do zátoky. Rostlinstva uhostilo se na strmých stráních hluboké zátoky jen málo, a hájem honosí se teprve až městský park v samém Vladivostoku.

Na chvíli stavila naše loď ve vodách určených za kotviště korábů cizích a přijala na palubu nejprve zdravotní komisi a potom policejního úředníka. Lékařská prohlídka byla odbyta v několika minutách. Také „pasporty“ shledal „policejmejstěr“ u všech pasažérů v nejlépeším pořádku, opatřil je úředním razítkem a svým podpisem a ujížděl parním tendrem do města.

Také my opouštěli jsme palubu své parolodi a bez úrazu dosáhli jsme jedné z četných džunek, které ke korábu s copatými veslaři přirazily a tuhý boj o pasažéry podnikaly. Jsouť Číňané ve Vladivostoku nejpřednějším činitelem po Rusích, zaujmajíce druhé místo v počtu tamějšího obyvatelstva. Třetí místo přísluší Korejcům, čtvrté Žaponcům.

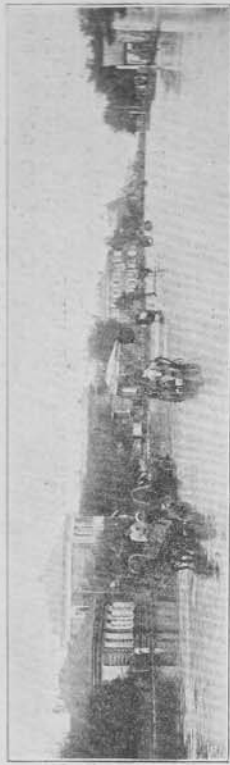
Ve Zlatém rohu nacházejí čínští rybáři také svou nejmilejší zvěř, chutné sumýše, a zovou proto zátoku Cha-j-Sen-Vej, t. j. Trepankový záliv.

Prohlídka celní konala se tehdy ještě pod širým nebem. Ale jen strpení, a bude mít také Vladivostok výstavnou celnici. Snad již nyní odevzdána jest budova svému účelu. Vždyť byla zátoka Zlatého rohu (nazvaná zpočátku zálivem Petra Velikého) spatřena Evropany teprve r. 1852 a osazena Rusy r. 1860, a Vladivostok stal se městem teprv r. 1880. Z té doby pochází první parolodní spojení s Oděsou.

Své české písně a knihy anglické ukrýval jsem před policejní zřetelnicí ruské censury zbytečně. Lepší blahovolnosti nemohi jsem si přát. Zdá se, že si počíná sibiřská censura při pátrání po tiskových věcech rozumněji nežli žandarmové na hranicích Rusi evropské.

Nehotovost zeje ve Vladivostoku ještě z každého koutu, z ulic, přístavu, domů, kostelů a chodníků, a zpusťlost z nosičů, ze všech vozků a vozů. Měl jsem strach svěřit svých několik vaků nosičům tak otrhaným, jací se mi nabízeli. Ale žádný nosič nebyl spořádanější. Všichni pocházejí z národa korejského. Nicméně chválí si tam každý jejich přičinlivost a vytrvalost.

Několik kroků dále od přístaviště předávají nosiči vaky izvosčkoví. Ryzky byly sice uvázány k voji jenom rozdranými provazy, ale upalovaly po nábřežní třídě jako ve starořímském círku.



Za Ijavec v hlavní ulici amurského města Blahověščenska.

A teď se připravte na projížďku všemi ulicemi města volky, nevolky. Zastavíte v hotelu prvém a dovídáte se, že je vše zaujato. Zajedete tedy příkrou straní do hotelu druhého. Také vše zaujato. V nakvašenosti velíte, aby zajel vozka do hostince, jenž má zvučné jméno „Tichý Okeán“. Je pověstný vydríduštvím. Ale chceme se o tom přesvědčiti a ptáme se, kolik stojí námer (světnice).

„Máme jen salon za 10 rublů,“ zní odpověď.

Za pouhé přespání 25 korun dle našich peněz! A k tomu všemu v hotelu sešlém a již z venčí neúhledným a nepořádným!

Tedy do „Moskevského dvora“! volám rozmrzele na izvosčilka. A pochodil jsem. Přítel Vráz radil mi na dopisnici zanechané v Jokohamě velmi dobře. Světnička jako sklo čistá a strava chutná — denně se vším všudy i se zaopatřením 4 ruble. Oddechl jsem si a s chutí povečeřel jsem studeného jesetra. Kuchařem byl Číňan, číšníkem také Číňan.

Číňan jest pro Sibiřany pravým klenotem, a kde copatí synové musili opustiti ruskou půdu, slycháme od samých Rusů: „Věčná škoda hodných Číňanů. Kdo nám bude dodávat nyní zeleninu?“

Večerní procházky po městě elektricky osvětleném zanechal jsem docela. Pro hustou mlhu neviděl jsem ani na krok.

* * *

Z rána nastoupil jsem promenádu po městě a chodil jsem s kopce do kopce.

Nejživější ulice jde na úpatí horského svahu podél Zlatého rohu. Jmenuje se Světlaná podle fregaty, na níž vyplavil se r. 1872 do Vladivostoku velkokníže Aleksej Aleksandrovič, provázen korvetami „Vítěz“ a „Bohatýr“.

Monumentální budova obchodního domu německého Kunst & Albers vyniká v té řadě nade všechny.

Respekt před podnikavostí někdejších zakladatelů! Vstupte do obchodního toho paláce zbudovaného na konci asijského světa a přesvědčíte se. Můžete v něm dostati špendlíky, sedla, píana, hračky, obuv, prádlo, hodiny, doutníky, cihly, mouku, voňavky, hudebniny, kamna, pluhy, lahůdky, vína, konzervy, kočáry, sáně, šperky a nábytek do nejskvělejších salonů. V přijímací síni udílí náčelník firmy rady všem cizincům a blahovoleně vydává jim dopisy a telegramy, které tam byly na jejich adresu zaslány. Četná tlupa úředníků a služebníctva, Němců i Rusů, obsluhuje hosty a zákazníky.

Pan Kunst přišel do Sibíře jako chudás a zanechal po sobě stopy energické činnosti na celém východě sibiřském, v Blahověščensku i v Chabarovsku. Zdaru takového až jsem zakladatelům záviděl. Proto jsem se zaradoval, když jsem uslyšel, že i vladivostocký náš krajan vyšinel se ze skrovných počátků na výborného obchodníka.

Zajdete-li do jedné z pěknějších ulic, můžete čísti jméno podnikavého Bydžovana: Franc Ivanovič Elenek (na česko František Jan Jelínek), obchodník hudebními nástroji.

Mnohé ulice jsou samý dřevěný barák, a kamenný domek je v nich řídkou stavbou. Všechny stavení počítá se v městě asi 2000, ale pouze sedmna z nich je vybudována z kamene. „Je pan Jelínek doma?“ otazuji se dámy zaměstnané v řecném skladě hudebním.

„Není,“ zněla odpověď. „S kým mám tu čest?....“

„Jsem jeho krajan a rád bych se s ním na své cestě do vlasti sešel. Vyřídte mu, prosím, že sem přijdu opět o čtvrté hodině odpolední. Mám peněz jako želez a nepřicházím žebrotití o podporu. Zde moje navštívenka.“

Takové představení zjednávalo mi všude na cestách úcty hned na ponejprv, a krajané otvírali mi své srdce dokořán.

S jinými rodáky vyplácí se jim nová známost mnohdy špatně. Konec konců bývá: podpora na cestu.

Jak jsem si přál, zastal jsem vladivostockého krajana v pravý čas doma.

„Milý pane Kořenský, čekám na vás již několik neděl. Pan Vráz oznámil mi tu váš příchod. Ubožák, vyhlížel vás zde dlouho a dlouho, chodil naproti každé žaponské lodi a odkládal svůj odjezd den ode dne. Konečně přece odjel, nemoha se dočkat ani vás, ani zpráv. Kde teď vězí, sám nevím. Pravil mi, že odjíždí do Irkutska a že se vrátí opět touž cestou do Chicaga. No, jen když jste zde. Mluvíme o vás stále. Mám tu ještě dobrého krajana, buclatého přítele Smolíka. Zná vás dobře ze Smíchova. Má pěkné místo v Ruskočínské bance. Však ho poznáte na mé vile. Bydlí u mne. Zítřka si tam vyjedeme železnou drahou. Nezapomeňte, v 10 hodin ráno, stanice Sedanka. V nádraží na shledanou.“

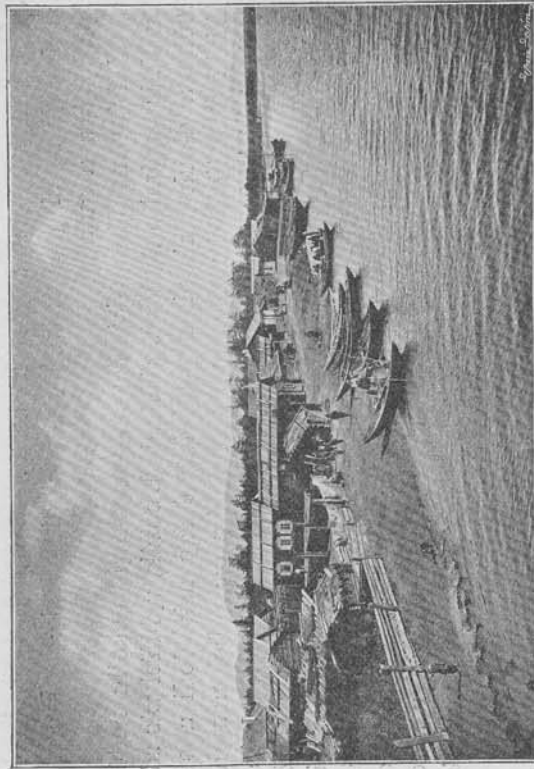
A teď počíná zpověď čiperného pana Jelínka.

K mé otázce: „Prosím vás, jak jste se ocitl v té sibiřské Trantarii?“ vypovídal náš krajan zajímavé kousky ze svého života.

Z Nového Bydžova zavál osud našeho krajana na širokou Rus, nejprve k vodám mátušky Volgy. Paroplavební společnost „Kavkaz a Merkur“ přijala ho do svých služeb jako člověka s dobrým sluchem. Povinností jeho bylo laditi píana na všech parnicích, jež náležely podnikatelstvu. V salonech elegantních „parochodů“ povolžských nesmějí nástroje toho druhu nikdy scházeti, a ježto má paroplavební společnost velkou flotu, jezdil bydžovský ladič pian brzy po té, brzy po oné lodi a projezdil tam kousek svého života.

Stálým laděním pian osvoji si Jelínek tolik techniky, že se odvážil opravovati i klaviaturu, maje v zásobě klapky, kůži, plst a struny a p. Práce bylo dost, neboť píana jemu svěřená nebyla nejskvělejší a změnou podnebí valně trpěla.

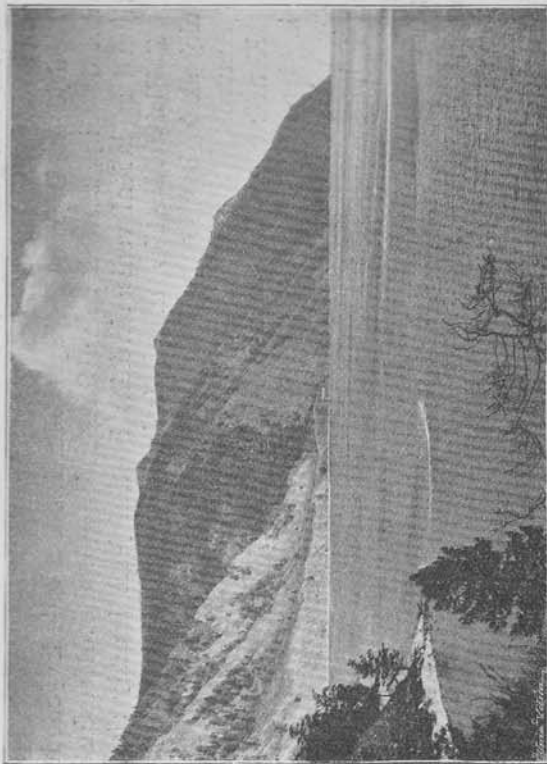
Jako ladič seznámil se Jelínek se staviteli pian a stal se jejich zástupcem. Proto ho vidíme brzy již daleko od Volhy. Jako agent firmy petrohradské, moskevské a varšavské zajel si náš ladič na Kavkaz a do oblastí zakavkazských, navštívil Bucharu, Chivu a Turkestan a zaskočil si až do Persie. Nabyv tam jakési hodnosti u dvora, oblékal se do parádní



Kozácká vesnička na Amuru.

uniformy a ladil zase piana. A hodnostáře se zlatými portami dlužno odměňovati lépe nežli obyčejného ladiče. Přemovaný Jelínek rozuměl své živnosti v Persii dobře a nemaje tam konkurenta sobě rovného, brával za ladění a „upravení“ stroje až 150 korun dle našich peněz. Nashromáždív trochu zlata, zabočil Jelínek dále na východ a byl v Taškentu, potom v Semipalatinsku, ba snad až někde v Kašgaru. Tam kdysi seznámil se s proslulým cestovatelem Převalským, přidružil se k jeho karavaně a toulal se s jeho družinou několik neděl.

Když cikánský život Jelímka omrzel, navrátil se tékavý Bydžovan do Taškentu a oklikami zamířil do Tomska, kde měl jako „proslulý“ ladič plné ruce práce. Zladiv kde co v Tomsku bylo, pospíchal, touhou po cizím hnaný, k velení toku Jenisejskému, do Krasnojarska, a podíval se po řece hodně daleko na sever. Jel po lodi, jež kdysi připlula z Anglie podél severního pobřeží evropského a sibijského a octla se po velkých překážkách v ústí Jeniseje. Angličané slibovali si od této obchodní lodi mnoho výtěžku. Byla to první loď,



Pobřeží jezera Bajkalského.

jež se ubírala za obchodním účelem po této linii do Sibíře. Ale že se plán zhatil, bude starším čtenářům asi známo. Loď zamrzla a majitelé byli rádi, že ji mohli ještě prodati.

Po Jeniseji dostal se Jelínek až k polárnímu kruhu do Turuchanska a zladiv Sibiřanům několik pian, zaměnil ladičský klíč za pušku a lovil při řece Tunguzce labuť, divoké husy a kachny, chytal ryby a střílel ptáky na tundře.

Za nedlouho ladil náš nimrod již opět piana v Irkutsku a rozhodniv své skrovné jmění, plavil se po řece Leně do mrazivého Jakutska.

Ač se zdá, že tam již dávají lišky dobrou noc, přece našlo se pro ladiče pian dosti práce i výdělku, a neposeda Jelínek mohl vypítí nejednu butylku drahého šampaňského blízko místa, kde klesává lín v teplotě až na 68° C pod nulu.

Po horlivé práci ladičské vycházel si náš krajan, vyzbrojen výbornými zbraněmi pražského puškaře Novotného, do hor na lov, a myslivost stala se mu sportem i v Kjachtě a

v krajíně mongolské Urgy, kde byl společníkem velmožného Němčirova.

Od jezera Bajkalského šel Jelínek dál a dále kvýchodu, přišel do Čity, zastavil se ve Stretěnsku a Blahověščensku a přijímal za ladění vedle skvělého hostění ještě hroudy zlata. Z Blahověščenska měl Jelínek do Chabarovska již jen pouhý skok, byt se tam počítalo třeba několik dní plavby po Amuru.

Konečně upoutal Jelínka k trvalejšímu pobytu Vladivostok. Jeho vjezd do města nebyl slavný. Měl Jelínek té doby v kapse všeho vsudy 23 kopejky. Ale hned na to šel náš ladič ve Vladivostoku z ručky do ručky, a nežli minula čtyři léta, založil si tam Jelínek nevýnosnější sklad hudebních nástrojů: prodává piana, nástroje dechové a strunové, fonografy, aristonu a p.

Občas vyjíždí Jelínek na obchodní cesty za moře, navštěvuje Žaponsko, Koreu, Hongkong a Singapur a vrací se s dobrými zakázkami do Zlatého Rohu. V obchodě zastupuje ho jeho choť, porušitelá Švýcarka.

Za mé návštěvy najal Jelínek pro sklad hudebních nástrojů salony ve výstavném paláci na největší ulici Světlanské.

Jelínek jest krajan dobrosrdečný a neodpírá pomoci potřebným. V létě hostívá Jelínek přátele ve své dači v Sedance, vzdálené od Vladivostoku několik verst.

Dědina Sedanka přiléhá k mořské zátoce a stala se posledním dobou oblíbeným místem k letnímu pobytu. Vlak Ussurijské železnice vede tam stále pobřežím chobotu, vtroubeným osykami, chebdím a lipami. V podrostu spatřujeme tavolníky, vršky, komonici, víkev.

Dača Jelínkova ukryta jest v houští babyk a osyk. Ovočné stromy jí nezdobí. Stálé mlhy a chlady nedopouštějí, aby se tam pěstovaly štěpy se zdarem. Také jinde ve Vladivostockém kraji nedaří se ovocnému stromoví, a dlužno přivážeti jablka z dalekých krajů zámořských, zvláště z Kalifornie. Za jedině jablko platívá se ve Vladivostoku, v Ussurijsku a Sibiři 10 až 20 kopejek, tedy asi 25—50 haléřů.

Lovně oddává se nyní náš Vladivostocký krajan více než kdy jindy. Na jeho loveckou výzbroj je radost se podívat.

Okolí Vladivostoku jest eldoradem myslivosti. Platí to

zvláště o nedalekém jezeře Chankajském. Vyravovalo se mi, že je na něm z jara tolik vodního ptactva, až se jezerní hladina samými opeřenci zakrývá. Té doby táhnou k jezeru labutě, husy, kachny, jeřábi, volavky, bukači, rackové, potápky a slípky, a nepřehlédneť ta jejich zastíňují až kouli slunečnou. Od polovice března lze počítati jamích těch poslu na miliony. A když táhnou sluky, odnáší si každý střelec z jediného lovu bekasinek na tucty.

Svou domácnost zásobuje Jelínek ulovenou zvěří v té míře, že jí až rozdává. Za jedině odpoledne ulovil na příklad toliko se stavěcím psem 30 bažantů. Rovněž hojní jsou v okolí jeřábkové, dropové, smci, jeleni, vepři.

Jakkoli sibiřský smec nelíší se od našeho žádným znakem, anatomickým, přece vyniká nad evropského jmenovce svého ohromnými parůžky.

Že za těch okolností nebývá zvěř ve Vladivostoku drahá, jest přirozeno. Pěkný bažant prodává se po 20—30 kopejkách, tučná kachna a mladá labuť po 50 kopejkách, kuře naproti tomu draže nežli kačena divoká.

Z mnohých nimrodů Vladivostockých stali se lovci z povolání obchodního a dodávají na trh husy, kachny, labutě a smčič pravidelně. Že jsou mezi nimi také stateční tygrobijci, není v Ussurijsku nic zvláštního. Slyšel jsem o jednom, jenž skolil na dalekém východě sibiřském již 30 tygrů a utržil hodně peněz jak za kožešiny, tak i za tygří drápy, tygří žluč a srdce. Požitím tygřího srdce nabývá prý čínský člověk srdnatosti a nosí-li tygří drápy jako amulet, bude ochráněn před neštěstím.

O tygrech sibiřských bylo by leccos uvést, co schází dosud v Brehmovi, a bylo by mnoho opravovat, co uvedeno je v něm omylem nebo pro nedostatek tehdejších zkušeností bylo opomenuto.*)

Sibiřské tygry spletl si spisovatel dr. Pistor se lvy a praví o nich, že žijí uvnitř Sibiře velmi hojně.**)

*) Viz o tom: Über Tiger, Bären und Wildschweine des Ussuri-Gebietes. Von Ad. Dattin in Wladivostok, mitgeteilt von Prof. Nehring. Der Zoologische Garten 1890. — Mnoho nových údajů obsahuje spis: Nutzbare Tiere Ostasiens von Emil Brass. Neudamm 1904.

***) Durch Sibirien nach der Südssee. Wirtschaftliche Reisetudien aus den Jahren 1901—2. Von Dr. E. Pistor. Ve Vídni 1905.

Leccos vypravoval mi náš krajan o maralech, jejichž parohů vážívali si čínští lékárníci ze všech léků nejvíce, platíce za mladé a ještě olýčené parohy maralí i několik set rublů. Léku toho mohou si dopřátí ovšem jenom Číňané zámožnější a chválí si je jako osvědčené afrodisiakum. Bohatí lidé posílají si maralí parohy darem, a příjemce se proto nehorší, že tak jeho potence jest podezřívána.

Maral liší se nápadně od jelena našeho (*Cervus elaphus*) a uvádí se v zoologii jakožto *Cervus Maral*. Parohy jeho podobají se parohům amerického jelena vapiť a nazývají se v domácím lékárnictví panti.

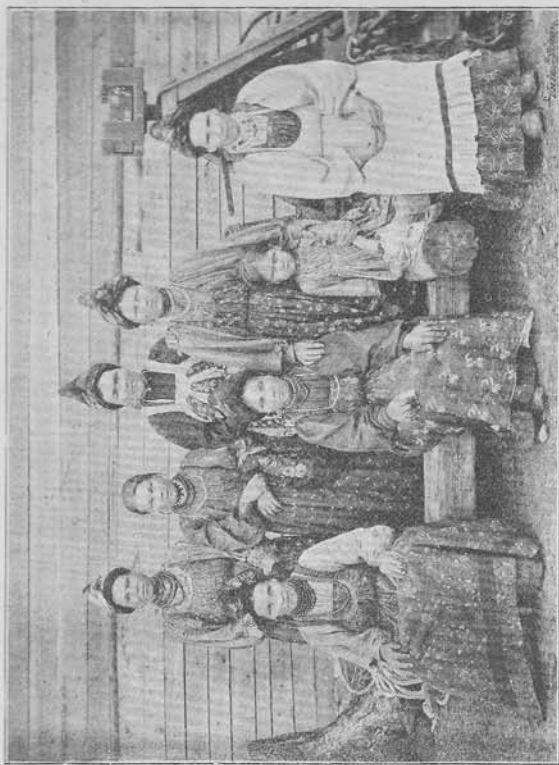
Podnikaví lovci ruští přišli na myšlenku chovati maraly v zajetí a dočkali se šťastných výsledků. K tomu účelu schytávají mláďata, pouštějí je do obor a čekají, až se maralové rozmnoží. Když pak samci počnou parohy nasazovati, zmocňují se lovci zvířat, uřezávají jim olýčené výrůstky a pouštějí maraly zase na svobodu. Za parohy takto získané platí čínský lékárník mnohem méně nežli za panti marala zastřeleného.

Rozlehlým parkem maralím jest u Vladivostoku ostrov Askoldův. Vypravovali mi, že tam žije pod širým nebem asi 3000 maralů. Místa je prý na ostrově dosti, protože má celý park v rozloze na 60 čtverečních verst. O osudu vysoké té zvěře není mi teď nic známo. Za blokády Vladivostoku proslýchalo se, že bude do posledního kusu postřílena, aby nedostala se jako kořist do rukou nepřátelských vojsk žaponských.

Ale přes všecky radosti lovecké, jakých skýtá okolí Vladivostoku, vzpomíná Jelínek přece jenom na domov a rád by se do něho zase navrátil.

* * *

Přehledný obraz o přírodních poměrech okolí vladivostockého a celého Usurijska očekával jsem v úhledné budově, jež má nápis Muzej, ale přírodnin zastal jsem ve sbírkách málo. Tím bohatější jsou jeho památky po národěch sibiřských, jako jsou Oroči, Čukči, Aleuti, Kamčadálové, Tunguzové a j. Nedostatek odborných pracovníků stězuje všecku musejní práci.



Ruské typy od Bujkaltu.

Památným kusem sbírek živočišných jest v museu lebka z vymřelé ochechule, zvané korun (Rhytina Stelleri), ruský morskája koróva (mořská kráva). Takových vzácných ostatků chová se ve světě jen málo, a přece je tomu snad všeho všudy pouze půlstoletí, co zviře vymřelo. Tragický jest konec obrovské té sirény, jako tragická je smrt přírodopýtece, jehož jménem byl korun bliže označen.

Petrohradský lékař Jiří Vilém Steller, přidělený k výpravě Behringově, napsal o mořském tom ssavci zajímavé věci. Když přišel r. 1741 na pustý ostrov, pojmenovaný nyní Behringovým, viděl, že se korunami pásli na pobřeží jako hovězí dobytek. Potravou byly jim mořské chaluhy. Všecken způsob pohybu upomínal na krávy. Také vemená samic byla veliká, a mléko podobalo se kravskému. Stáda korunů čítala mnoho kusů. Blížil-li se k nim lovec, pásly se mořské krávy dále beze strachu a neplašily se, i když se jich někdo dotýkal. Největší kusy měly v dělce až 10 metrů.

útraty do různých zemí a zasvěcují se do všech poměrů na samém místě. Za zprávy podávané o vykonaných cestách do- stávají vynikající chovanci medaile a čestná uznání.

* * *

Ve Vladivostoku došel mne list od profesora Ign. Maška z Prahy. Byl datován 6. prosince 1900 a zněl takto:

„Velectný Pane!

Příčinou mého dopisu jest zpráva Nár. Listů, kterou přikládám. Dovídáme se z ní, že podle ruských novin našlo se ve stoličném městě mandžurském, v Mukdeně, ohromné množství rukopisů asijských i evropských. Jsou prý mezi nimi rukopisy řecké i latinské a také české. V Mandžurii si vypravují, že všelky tyto rukopisy přivezli Mongolové, když se ve 13. století z Evropy navrátili.

Zpráva ta způsobila v našich kruzích veliké pohnutí. Někteří oddávají se nadějším daleko sahajícím, jiní pochybují a usmívají se. Bylo již psáno do Petrohradu, ale tam kompetentní osoby nevědí dosud nic určitého.

Ráčíte znáti, jaké osudy měly druhy naše staré knihy české. Chovají se v Londýně, Paříži, ve Švédsku, na Rusi, v Cañhradě a po mnohých městech říše Německé.

Dověděl jsem se od redaktora Holečka, že cesta Vaše směřuje i na Amursko. To ovšem není Mandžursko, ale snad se tam dovíte něčeho o pokladu Mukdenském, jak skutečně vypadá. Obracím se tedy jménem svým a jménem mnohých dobrých našinců k Vám s prosbou snažnou, abyste ráčil mít i tuto věc na péči své vlastenecké. Píše se také Vrázovi.“

Telegram, jež mi firma Kunst & Albers předala, týkal se rovněž sporné té záležitosti. Depeši poslal mi přítel Červený z Kyjeva a oznamoval: Vydejte se do Mukdenu a vyšetřete vše, co by se vztahovalo k českým rukopisům. O hrazení všech výdajů se postaráme.

Telegram druhý zněl již zcela střízlivě: Zanechte cesty do Mukdenu. Vše odvezeno již do Petrohradu.

O rukopisech mukdenských psalo se tehdy na Rusi, u nás i v Německu. Ještě na cestě Sibíří mohl jsem čísti článek, ježž uveřejnil petrohradský orientalista Bretschneider také v ně-

Steller dostal se na ostrov jako trosečník s jinými nešťastníky a prožil na něm mnoho měsíců, živě se masem zabitých korounů. Zprávy, které Steller o podivuhodných těch obludách zanechal, jsou až posud jedinými svého druhu. Všichni ostatní přírodopytci mohou údajně Stellerovy jenom opakovati, protože brzy potom byly mořské krávy nadobro velrybáři vyhubeny a ze světa zprovozeny. Od roku 1854 nespátřil ži- vého korouna již nikdo.

Získati po mořské krávé alespoň kosti, o to staral se na své cestě Nordenskiöld, když za tím účelem přistal s „Vegou“ u Behringova ostrova.*) Pátrání badatelovo nebylo marné a za nedlouho získal od domorodců mnoho relikvií, mezi nimiž byly tři celé lebky. Ze směsí různých kostí sestrojil pak Nordenskiöld kostru celého korouna. Z kolika mrtvol upravený kostlivec pochází, těžko pověděti.

Celou kostru ukazovali mi také v museu chabarovském.

Na zpáteční cestě nepohodl se Steller s ruskými úřady, a návrat do Evropy byl mu stěžován. Dojel prý až k Moskvě, ale byl zvláštěm poslem zadržán a do Sibíře zase vzest. Když pak za veliké zimy vešla stráž do stanice, aby se ohřála a napila, ubohý Steller trásl se venku krutou zimou a konečně zmrzl. Jinde čteme, že zemřel r. 1746 v Ťumeni (na pokraji Sibíře) na zimnici, maje věku pouze 37 let.

* * *

Návštěva „Vostočného institutu“ odpadla, protože byl celý ústav na cestách. Učiliště bylo založeno r. 1899 k tomu účelu, aby se v něm vychovávali mladíci, kteří by ovládali výchoťní řeči a literaturu a národopis k nim se vztahující. Vědomostí těch mají absolventi užiti potom ve službách úředních. Na ústavě působí asi 20 učitelů. Všech chovanců počítá se asi 100. Učí se jazyku čínskému, mandžurskému, mongolskému, korejskému, žaponskému, tibetskému. Za léta bývá ústav opuštěn. Té doby nastupují chovanci cesty na státní

*) Plavba Vegy kolem Asie a Evropy. Přeložil V. E. Mourek. V Praze 1883.

meckém listě mnichovském.*) Na konec stojí: Ruské „Novosti“ přimázejí dne 22. března 1901 sensační zprávu, že příštího týdne čekají v Petrohradě dva vozy čínských knih, které náležely dosud knihovně mukdenské. Knihy převeze biblioteka Carské akademie věd.

„Moje pátrání po prameni této zprávy“ — píše Bretschneider — „bylo marné. Ani v redakci řečených novin, ani v knihovně nemohli mi dáti nějaké vysvětlení. Zpráva dostala se do ruských novin z časopisů zahraničních.“

Později četl jsem od profesora Grotta zprávu podobnou: „O nějakých rukopisech zavezených do Mukdenu z Evropy za mongolského tažení nemůže býti ani řeči. V archivu mukdenském jest sice mnoho materiálu o předcích čínské dynastie, ale evropského není tam nic, tím méně něco staročeského.“

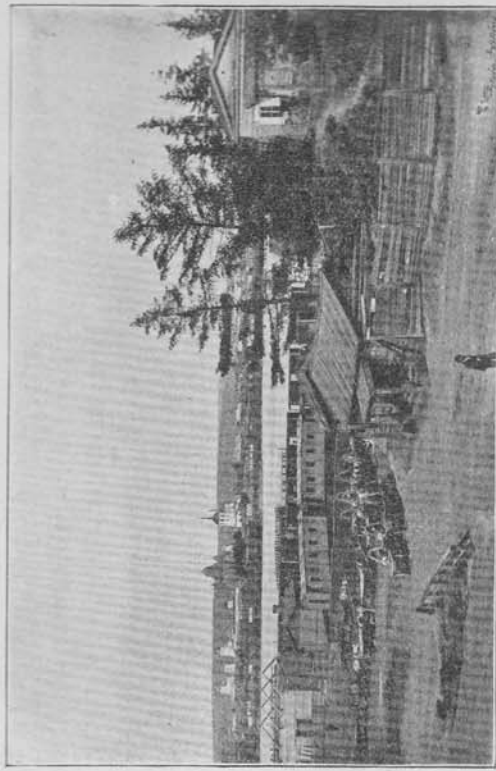
Takové měl zakončení novinářský klep.

* * *

Ve Vladivostoku již mne nic nezdržovalo, a mohl jsem pomýšlet na odjezd. Příruční knihy a mapy potřebné na cesty po Žaponsku zaslal jsem domů poštou a zhostil jsem se tak přítěže svých cestovních vaků. Na řadu přišly potom turistické pomůcky, jež se týkaly Sibiře. Nejpřednější spis byl Putěvoditel po velikoj sibirskoj železnoj dorogě, vydaný ministerstvem veřejných prací za redakce inž. Dmitrieva-Mamonova a inž. Zdzjarskago. Se 2 fototypy, 360 obrázy, 4 mapami a 3 plány měst. Veliká kniha o 600 stranách vydaná v Petrohradě 1900. Cena 5 rublů.

Jmenovaná kniha jest dílem pozoruhodným. Ministerstvo veřejných prací podalo jasný obraz nejen o světové cestě na východ, ale odhaluje před čtenářem zároveň všecko zeměvědné bohatství, jež se vztahuje k ruské Asii. Zaslal jsem nad látkou vzorně zpracovanou a vážil jsem si spisu tím více, čím skrovnější byl můj Putěvoditel po zapadnoj Sibiri na mé první cestě sibiřské. A přece byl mi Levitův spis

*) Über den Ursprung der Mukden'schen Bibliothek. Von E. Bretschneider. Beilage zur Allgem. Zeitung 1901, Nro 89.



Irkutsk.

vydaný v Moskvě r. 1884 jediným rádcem na pouť vykonané po Tobolu, Irtyši a Obi a po širších stepech Sibiře západní.

Stavbou sibiřské železnice vypučela o Sibiři nová literatura. Co zajímavých pojednání o sibiřských krajích zavírají v sobě jen domácí kalendáře, jež vydává v Tomsku nakladatel Fëdor Petrovič Romanov. Jeho Sibirskij torgovopromyšlennyj kalendar vychází již několik let a čítá s inzeráty přes 1000 stran.

Mnoho zeměvědného obsaženo jest v díle Dolgorukově: Putěvoditel po vsej Sibiri. Vychází v Tomsku.

Také bohata jest snůška zeměpisného materiálu v knize nadepsané: Proizvoditelnyja sily Rossii.

Ale systematickým výběrem látky překonává ministerké vydání Průvodce po veliké sibiřské dráze železné všechny jmenované publikace. Steré obrázy krajů, typů národových, vynikajících budov, památníků, zlatých rýží, starodávných hřbitovů, přístavů poříčních i přímořských, plánů měst, profilů železničních, dopravních prostředků zimních i let-

Josef Kořenský: Cesta k protinožcům. II.

ních, dědin ruských i osad kirgizských a teleutských, krojí jakutských, samojeďských, ostackých, burjatských a tunguzských, četné podobizny mužů o stavbu železnice zasloužilých, hojně pohledy na různé druhy mostů, skalní zářezy, nádraží, výzdobu vlakového chrámu, snímky obských a amurských parolodí, bajkalského ledoborce, panorámy velehoří altajského, romantických skal a vodopádů, průčelí a vnitřní zařízení univerzity tomské, pohledy na dopravu čaje cestou karavanní a na rozsáhlá skladiště v Kjachtě přiléhající vitaně ke slověmu a přispívají znamenitě k pochopení lícených věcí a osob. Instruktivní mapy doceľují výborné dílo a nenechávají čtenáře v pochybnostech ani na chvíli. Vypsání pouťi od hranic uralských až po tichomořský Vladivostok provádí dvojice redaktorů od stanice ke stanici a seznamuje nás se všemi poměry místními. Při všeobecném líčení jednotlivých oblastí poučuje Putěvoditel jak zoologa tak i botanika, hospodáře, meoteologa, obchodníka, lovce, historika, nerostopisce, průmyslníka. Každý najde v Putěvoditeli svůj zájem a odměnu již za pouhé nahlédnutí do pozoruhodné knihy. A pozornosti naší kniha ta zasluhuje, vždyť lící se v ní země, jež jest třináctým dílem veškeré pevniny a zalidněná ovšem teprve 7 miliony obyvateli.

Putěvoditel veliký vyšel také v menším a lacinějším vydání kapesním a má nadpis: *Ot Volgy do Velikago okeana*. Cena 1'50 rub.*)

Na cestu Sibiří bylo také třeba nejnovějšího jízdního řádu železničního, ale u knihkupců vladivostockých sháněl jsem se po něm marně. Ba nevěděli o něm ani na železničních úřadech, a poslali mě do své tiskárny, a tiskárna zase k náčelníkovi. Jen náhodou našli v zásuvce výtisk pohozený a k tomu ještě poškozovaný.

A teď s Rospisaniem na stanici.

*) Z německých spisů posledně vyšlých uvádím ještě tyto: *Russland in Asien, Sibirien und die grosse sibirische Eisenbahn*. Von Krahmer. V Lipskě 1900. — *Die Wahrheit über Sibirien*. Von L. Studnicki. V Berlíně 1899. — *Quer durch Sibirien* von G. Faulbaum. V Goslaru 1900. — *Sibirien, das Amerika der Zukunft*. Von Dr. A. Gleiner. Ve Stuttgartě 1904. — *Durch die Mandschurei und Sibirien*. Von R. Zabel. V Lipskě 1902. — Železničním odborníkům přijde vhod spis nazvaný *Sibirskaja železnaja doroga*. Redakci státního tajemníka Kulomzina. V Petrohradě 1903.

Nápis na budově umístěný oznamuje: Z Vladivostoku do Petrohradu 9877 verst. Tedy přes 10.000 kilometrů! Odjezd z Vladivostoku poštovním vlakem v 9 hodin ráno.

Poznámka v jízdním řádu oznamovala: Když je v Petrohradě poledne, mají ve Vladivostoku 6 hodin 45 minut večer, i zpíval jsem si v duchu píseň: Ku Praze je cesta dlouhá a balil jsem své věci na klopotnou cestu napříč celé Sibiře.

Nejprve bylo vykonati cestu po železnici až do Chabarovska, potom čekala mě asi čtrnáctidenní plavba po Amuru a Šilce až do Stretěnska, dále měla následovati zase jízda železnici až k jezeru Baikalskému, hned na to asi šestihodinová plavba po jezeře, po té pak jízda do blízkého Irkutska a konečně osmidenní cesta železnou drahou do Moskvy. Cesta velmi zdoluhavá, ale tehdy nebylo vyhnouti, protože trať Vladivostok-Charbin-Chailar-Kaidalovo nebyla ještě zcela hotova a veřejnosti odevzdána. Viz mapu na stránce 605.

* * *

Tedy z Vladivostoku do Chabarovska. Trať tam vedoucí slove Usurijská, protože jde podél řeky Usuri. Jakkoli má tato železnice v délce pouze 721 verstu (1 versta jest 1066 metrů), přece trvá jízda zrychleným vlakem ranním 32 hodiny. Ujede tedy vlak za hodinu asi 25 verst. Odpolední vlak potřebuje ještě více času. Jízda v 1. třídě stojí asi 17 rublů.

Kupé 1. třídy slouží dvěma, kupé 2. třídy čtyřem pasážerům. Na noc přeměňuje se každé kupé v lůžka, a to v dolejší a hořejší.

Na táhlé zahvízdnutí konduktérovo ozval se ihned parní stroj, a vlak o desíti vozích hmul se ku předu.

V salonním voze bylo veselo. Pro civilistu nebylo tam ani místečka. Generálové, plukovníci a vyšší důstojníci osadili celou restauraci a připjeli si stále na zdraví. Šampaňské teklo také již dříve proudem a rozjařovalo i staré válečníky. Jedni vraceli se z čínského bojiště do Evropy, druzí přišli jen se s nimi rozloučit a navrátí se za nějakou hodinu zase do Vladivostoku.

Sedadla ve voze poskytují všeho žádoucího pohodlí, ale o úborovnu není přece tak postaráno jako na pacifických

drahách amerických. Choulostiví Angličané a Američané nářkali si zvláště, že po ručních není nikde ani památky. Zapomínali, že na Rusi vozí si utěrky každý pasažér sám. Opatrnější byla choť anglického plukovníka a vzala si na cestu nejen zásobu ručníků, prostěradel a polštářů, ale také vlastní své umyvadlo kaučukové.

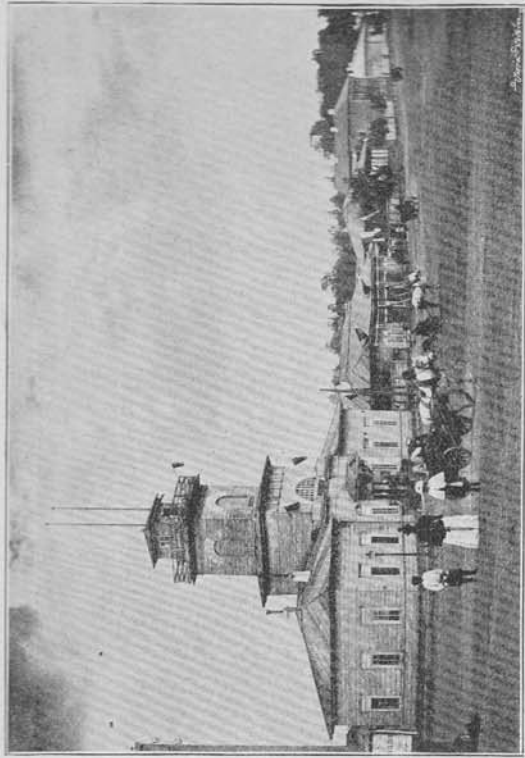
Až do Chabarovska počítá se asi 47 stanic. První slove Černaja Rěčka, druhá Sedanka, třetí Chilkovo, čtvrtá Nardžinskaja, potom následuje Kyparisov, Razdolnoje, Baranovskij, Nikolskoje.

Okolí prvních stanic míhalo se samými kasárnami a vojenskými tábory. Nápadná je tam budova, v níž vyráběly se sirky. Výrobky ty měly vypuditi zápalky žaponské a mohly je vytlačiti snadno pro vysoké clo. Ale za krátko šly žaponské sirky na odbyt jako dřevo, protože sirkárna likvidovala.

Stanice třetí připomíná turistovi znamenitého železničnicka, jenž jako kníže počal od píky a vyšimul se vlastním přičiněním a mozlnou rukou na nejvyšší místo v korunní radě. Osud zahnal Michajla Ivanoviče Chilkova do dílen amerických, později do Bulharska, kde spravoval záležitost ministerstva komunikací a obchodu, a konečně posadil ho na ministerské křeslo jeho vlasti. Ještě nedávno řídil knjaz Chilkov osobně všechny práce při stavbě bajkalských tunelů.

Kníže Chilkov oživuje bystrým duchem pronikavého inženýra celou trať sibiřskou, stanice Chilkova zásobuje pak celou železnici usurijskou kamenným uhlím, těženým z několika tamějších plicí. Ale panstvo na Zlatém Rohu dává raději přednost uhlí, jež mu přivázejí koráby z ostrova Sachalina.

Dlouhé zastávky na stanicích nebyly mi proti mysli. Mohl jsem alespoň v lesích vroubících tam železnici po obou stranách sbírat ukázky usurijské květeny. Do hvozdu a na lesní palouky bylo zhusta jenom několik kroků. Nádherně zářily tam květy zlatých lilí (*Lilium tenuifolium*), a pohled na myriády plamenných korun jejich vtiskl mi do duše nejblažnější upomínku na luhy a nivy usurijské. V lese mém bujely duby, osýky, břízy, javory, vrby a v podrostu žloutl se jestřábník, květel a mochna, rděl se tavolník a toten,



Ulice v Irkutsku.
Po levici požární stanice.

modraly se zvonky a rozrazil a družily se k silenám, čistcům, oměji, parnasím, vrbkám, pelyhům, hořcům, kýchavicím a j.

V korunách jedlí, modřínů a limb (na Rusi ke dr nazývaných) poskakovaly často veverka, na zemi pak hopkovali pruhovaní burundukové (T amias).

Sibiřské veverice náležejí sice téměř druhu, jaký jest rozšířen všudy v Evropě, ale přece liší se od našich zbarvením a zhusta i větším ohonem. Pravidelnou známkou sibiřských veverek jest bílá srst na bříše. Proto zovou se u Rusů bělka m i. Lov na bělky bývá v Sibiři až posud velmi vydatný. Na kožešnický trh zasílají se buď jen bílá bříška nebo šedé hřbety. Odtud běžný výraz popelky.

Sibiřané váží si také veverčích chvostů, prodávající je na váhu. Samotný spratek veverčí stojí v Sibiři asi 30 kopějek, kilogram oháněk (150—200 kusů) 60 rublů.

Barva bělek jest měnivá, jiná v západní Sibiři, jiná při Ochotském moři, v Mandžursku, na Kamčatce, v Číně. Zkušení kožešníci poznávají na první pohled, odkud zboží pochází. Zvláště spolehlivou známkou jest chvost.

Udává se, že z krajů přiamurských a ochotských vyváží se ročně asi milion bělicích sprátek, z Kamčatky 200.000 a z Mandžurska tolikéž.

Eldorádem sibiřských veveric jsou lesy jehličnaté. Urodí-li se však semen málo, stěhují se veverky houfně jímam. Zprávy o žirnějších lesích přinášejí prý jim patroly vyslané předem na výzvědy. Za hromadného tahu ulovuje se bělek nejvíce. Té doby táhne armáda veverek jako slepě a vrhá se i do řeky, aby ji přeplavala. K tomuto výkonu odhodlávají se bělky také, když zuří lesní požár a hrozí jim záhubou. Na řece Obi viděl jsem před lety na vlastní oči, že jsou veverky dobrými plavci. Veselé při tom bylo, že držely chvostnatý ohon stále nad vodou jako nějaký praporec.

O polednách bylo již v salonním voze volněji, a bufetník oznamoval, že jest oběd připraven. Za 1 rubl podávaly se hostům 4 pokrmy: polévka, pečeně telecí, jeseter a jídlo moučné s čajem nebo kávou. Bufet měl na starosti varšavský Polák.

Jednotlivá jídla dostati lze ve voze za 40—60 kopejek. Sklenka čaje stojí 10 kop., sklenka slivovice 20 kop., butylka vína kavkazského 2 ruble, žaponská voda minerální (Tansan) 20 kop., jablko 30 kop.

Červencové slunce hrálo příjemně. O 12. hodině polední ukazoval teploměr 30° C, a bílý oděv tropický osvědčoval se dobře v měsíci červenci a srpnu i na cestách po Sibiři.

Na jedno naříkali jsme si v salonním voze všickni: byly to dotěravé mouchy. Roje štiplavých těch krvežiznivců padají mnohdy náhle celý vlak, vnikají do vozů a způsobují cestujícím pravá muka. Ještě huře bývá, vrhnou-li se na člověka zároveň velicí ovadi a počnou se mu zabodávat do těla třebas i skrze silný šat. Jako v Australii tak i v Sibiři zněchucují mouchy život člověku a stávají se krutou metlou všeho obyvatelstva. I nejtuzilejší drvoštěpové nemožou pracovat v sibiřských lesích bez hustého závoje.

V odpoledních hodinách dotekl se vlak malebných břehů řeky Suifunu a přibyl potom na stanici Nikolskou. Před několika lety byla tam pouze širá step, nyní vládne celému kraji imponantní nádraží s pěkným chrámem pravoslavných věřících.

četých. Četné dílny, strojovny, skladiště a obytné domy zveřejňují stanici každým dnem a proměňují samotu v malé městečko. Ruchu přibývalo stanici od té doby, kdy přivtělena k ní byla trať čínská.

Vlastní město Nikolsk Usurijskij leží od stanice asi verstu. Ještě před pěti lety byla tu pouze nepatrná dědina, osazená původně přistěhovanci astrachanskými a voroněžskými. Ale ruští kolonisté netešili se tam dlouho z klidného zaměstnání. Jednou přepadli novou osadu čínští loupežníci (chum-guzové) a vydrancovali celou ves. Leč z popelu vypálených srubů vyrostly opět chýše nové, z obnovené vsi vypučelo stavbou železnice usurijské město a čítalo r. 1898 již 15.000 duší. V obchodě zaujímají tam Číňané důležité místo.

Trochu života zavládá i na malých stanicích usurijské trati, má-li přijeti vlak. Té doby dostávají se usedlíci z okolí a přinášejí jako na nějaký trh máslo, láhve se smetanou, vejce, placky, jahody, borůvky, maliny, pečené kachny a jeřábky, parůžky srnčí a parohy jelení, kedrové ořechy (limbové oříšky) jakož i celé šišky otužilého stromu, jemuž říkájí po celé Sibiři kedr, jakkoli se od cedru valně liší. Nabídkám četných prodavačů těžko odolati, zvláště nabízejí-li se nám za několik kopejek neobyčejně veliké parůžky z „divokého kozla“ (srnce).

Zhusta překročuje dráha široké přítoky, jež se vylévají do Usuri. Za tím účelem bylo třeba budovati dlouhé mosty dřevěné a železné. Takovým přítokem jest Iman, Bikin, Chor, Kija.

Řeka Chor jest ze všech vodou nejbohatší. Délka jejího toku činí 350 verst. Most přes Chor postavený jest na celé trati nejdelší, ale přes to vše byl hotov za čtyři měsíce. Mezi stavbou mostu vznikala znenáhla osada s úhledným chrámem.

Druhé dne z rána minul vlak stanici Bikinskou, potom Rozengartovku, Ilovajskou, Vjazemskou, odpoledne Domidontovku, Duchovskou a Korfovskou a zastavil před pátou hodinou odpolední v Chabarovsku. Za několik minut budeme povozem v samém městě přiamurském.

* * *

Bylo po dešti, a ulice vzaly na se tvář močálů a bažin. Koně zapadali do bahna až po břicha. Myslil jsem, že již z bláta nevyvážneme. Ale vyvázli jsme přece, ovšem s oděvem pobláceným.

Hostinský „Rossie“, jenž kdysi byl číšníkem také na Střeleckém ostrově v Praze, přijal mě pod své přístřeší a vykázal mi za obyt někdejší kuchyňku s krásnou vyhlídkou na hnojiště. Všecky lepší světlice byly již zadány.

Držitel hostince ujišťoval mě, že je ložnice v numeře či sta, a dušoval se, že mne kousavý hmyz za noci sužovati nebude. Ale slova hostitelova zněla jen jako utišení. Svědectví o tom podával krvežíznivý tvor, jenž se právě topil v umývadle.

V jídelně hostince zstal jsem dva soudruhy, s nimiž plavil jsem se společně do Vladivostoku. Pánové ti odjeli do Chabarovska dříve proto, aby zajistili si spíše místo na lodi.

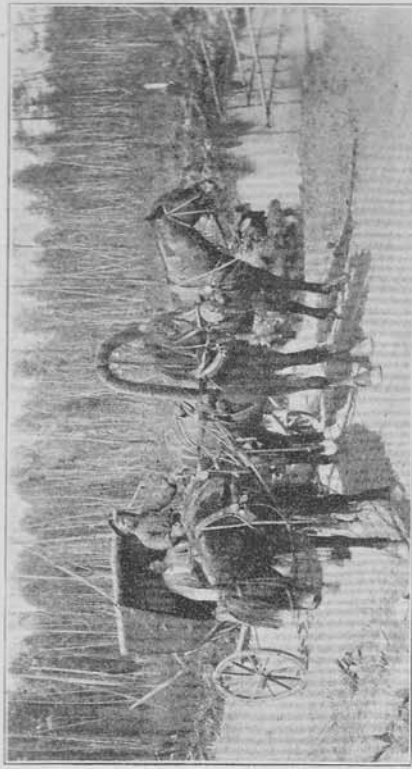
Také dr. Halkin a chemik Geerts byli rádi, že jim „Rossie“ poskytla noclehu. V lepším hotelu, nazvaném „Chabarovsk“, hledali přístřeší právě tak marně, jako já. Vše bylo obsazeno.

Dr. Halkin vracel se ze studijní cesty do Evropy, a pan Geerts ubíral se z čínského Tientsina na návštěvu svých příbuzných. Oba Francouzi byli z Belgie. K radě svých přátel vypravili se stateční cestovatelé na cestu po svatě Rusi s výbavou zvláštního druhu.

„No, jak jste prospali noc? Je třeba zabarikádovati se perským práškem?“ otazoval jsem se milých Francouzů.

„Spali jsme velmi dobře,“ zněla odpověď pana Geertsa. „Pamatoval jsem na to již v Evropě,“ pokračoval dr. Halkin, „a dal jsem si vyhotoviti k radě zkušených lidí dlouhý vak z bílého plátna. Až dosud vozil jsem jej sice všudy zbytečně, ale teď teprv začínají se přednosti koupenného pytle ukazovati. Vak ten oblékám, ubírám-li se na lože. Zadržnu-li pytel u krku, jsem v úplné bezpečnosti. Přítel Geerts mi přisvědčí.“

Pan Geerts byl unesen pytlem proti kousavému lmyzu tak, že jej vychvaloval více, nežli střelnou zbraň poboční, bez níž na cestách po zlatonosných krajích mandžurských nikdy nevychází.



Sibiřská trojka projíždí tajgu č. prales.

Zasmál jsem se s chutí nápadu, jaký měli moji soudruzi, když se vydávali na cestu do světa, a šel jsem se na ně schválně podívat, když ukládali se v pytlí na lůžko. Ale litoval jsem později velice, že jsem se neopatřil prostředkem podobným. Byl bych býval ušetřen muk, jež mi uchystal hostinský v Chabarovsku.

V Chabarovsku myslili jsme všickni jenom na jedno: jak se z bídného hnízda dostatí domů.

V Chabarovsku sjelo se mnoho pocesměných; a všickni chtěli místo na parolodi. Je-li dost vody, plují po Amuru lodi veliké a s hlubším ponorem. Je-li voda v řece nízká, vysílá paroplavební podnikatelstvo parolodi malé, a je-li vody v řece příliš málo, nevypravuje společnost lodi ani malé, ani velké.

Co mě v Chabarovsku čeká, zvěděl jsem již ve Vladivostoku. Vypravovalo se tam, že ve východní Sibiři již dlouho nepřešlo, že je vody v Amuru málo, a že pocesmní prosí Pána Boha již několik dní, aby je nenechával nadále na suchu.

Telegrafoval jsem tedy z Vladivostoku honem ředitelství paroplavby do Chabarovska: „Zamlouvám si jedno místo prvé třídy na nejbližší parolodi a táži se, kdy odpluje do Blahověšenska. Odpověď placena.“

Ale na odpověď čekal jsem marně.

Rusové ve Vladivostoku mi řekli, že s takovými odpověďmi agentura nespěchá, a abych si připomenul slova běžná před Bajkalem i za Bajkalem: Bůh vysoko, a car daleko. Těšili mě stále, jen abych vyčkal a zůstal raději ve veslejších Vladivostoku, nežli abych se nudil v bídném Chabarovsku, kde dávají líšky dobrou noc.

Vyhodil jsem zbytečné peníze za telegram, 1 rubl a 75 kopéjek, srovnával jsem jméno trpělivost s ruským jménem těpění a čekal jsem na nejbližší vlak.

Červencové mlhy ve Vladivostoku zahalovaly město i okolí ve dne i v noci, a přitažlivosti a půvabu měla do sebe osada nad Zlatým Rohem tak málo, že jsem se již těšil, až budu o 721 verstu blíže domova.

V Chabarovsku vyslechl jsem smutnou zprávu, že je v Amuru vody málo, a že pojedete toliko malý poštovní parník. Odjede prý zejtra, snad pozejtří, snad vůbec nepojede. Kdož to může vědět — říkali mi v hostinci.

„Tedy honem na paroplavební jednatelství!“ díím na to svému vozkovi.

A již to šlo zase loužemi a blátem, s vrchu do vrchu, z jámy do jámy. Jízda málo lákavá; mohla mi vytrástit duši z těla.

Když se vůz vymotal z řady kramářských budek; zastavil u přistaviště; několik kroků a stál jsem v kanceláři paroplavebního jednatele.

„Mohu dostati přeplavní lístek prvé třídy do Stretěnska?“

„Nemožno.“

„Tedy aspoň do Blahověščenska?“

„Nemožno.“

„Tedy snad lístek druhé třídy?“

„Vše jest již zadáno.“

„Ku čertu, tedy lístek na palubu! Nebudu zde přece čekatí plných čtrnáct dní na druhý parník!“

„Ten dostanete, ale budete spátí na holé zemi, a noci jsou chladny.“

„Mám houmě, pléd, svrchník, polštáře, jsem na vše připraven. Telegrafoval jsem, ale ani jste mi neodpověděli.“

„Telegram nás nedošel.“

„Dobrá, tedy jedno místo na palubě! Jen když pojedu!“

„Možná, že se uprázdnil nějaké místo ve druhé třídě. Mějte tedy strpení a přijďte sem zejtra ráno. Čekáme ještě na zprávy, zdali na horním toku Amuru přišlo. Snad pojedete místo malého parníku „Baron Korf“ parochod veliký, pohodlný. Stojí vedle. Tedy zejtra ráno!“

Schylovalo se již k večeru, a já odešel s nepořízenou. Parochod „Baron Korf“ se mi líbil. Jen aby jell! myslil jsem si v duchu.

Z rána stál jsem již zase přede dvěma paroplavební agentury. Ale pokladna byla již obklopena mužlky, kteří čekali v Chabarovsku mnoho dní na větší vodu. Všickni kupovali lístky na palubu.

Pojede „Baron Korf“ — šlo od úst k ústům. Nahoře přišlo, a vody přibývá, žlutá a bílá pěna na Amuru je potěšitelné znamení.

Konečně přišel jsem na řadu já a koupil jsem si místo na palubě, tedy lístek třetí a poslední třídy. Stál 4 ruble.

„Možná, že se uprázdnil nějaké místo v lepší třídě. Nevíme, koho nám ještě pošle generální gubernátor. Přijďte sem ještě k polednímu,“ připomínal jednatel opětně.

Při slovech „nevíme, koho nám ještě pošle generální gubernátor“ rozbřeslo se mi v hlavě. Vždyť jsem měl doporučení ke gubernátorům celé Sibiře v kapse, a jediné slovo by dostačilo, abych nemusil nocovati na palubě.

Ve chvíli byl jsem již zase v bídné kuchyňce své hospody a vybaloval jsem z vaku frak, černé spodky, lakýrky, cylindr, bílou kravatu a bílé rukavice.

Z pouzdra vyňal jsem pak jedno z četných doporučení a nadepsané: „Jeho Excelenci Nikolaji Ivanoviči Grodekovi, generálnímu gubernátorovi Přiamurskému.“

V otevřeném tom listě stála tato slova:

„Z ruského imperatorského vyslanectví v Žaponsku. V Tokiu dne 15./28. července 1901.“

Milostivý pane Nikolaji Ivanoviči!

K žádosti zdejšího Rakousko-Uherského vyslance mám čest pokorně prositi Vaši Excelenci, abyste přijal blahosklonně doručitele tohoto listu, pana Josefa Kořenského.

Přijměte, milostivý pane, ujištění mé zvláštní úcty a pokorné oddanosti.

Iznomskij."

A poněvadž sídlem generálního gubernátora Přiamurské oblasti je Chabarovsk, měl jsem ke svému protektoru jen několik kroků.

Prosbu moje byla vyřízena v několika okamžicích. Rozkaz generálního gubernátora Grodekova vyřídil policejní ředitel města neprodleně, a tak se stalo, že jednatelství paroplavební společnosti musilo mi vydati jako doporučenému cizinci žádoucí místo v kajutě.

Spadl mi kámen se srdce, když jsem měl konečně v kapse poukázku na lůžko v kajutě, za něž platí se z Chabarovska do Blahověščenska asi 13 rublů ve druhé třídě a asi 19 rublů v první třídě, ovšem že beze stravy.

Teprv potom rozhostila se ve mně spokojenost a lepší nálada na dlouhou cestu po zemi, o níž se píše: „Široká, veliká, ruská země! Neprčetíš ji samoletem, nepřehlédneš jí za tři a třicet let, nevystihneš jí třemi sty a třiceti očima!"

Několik málo hodin, jež mi zbývaly do odjezdu parolodi, užil jsem k prohlídce musea a k procházce po tržišti.

Město samo má málo půvabů. Dřevěné jeho domky rozloženy jsou ve dvou údolích a na pláních tří táhlých kopců.

V údolích tekou dvě skrovné říčky, Plusninka a Čerdymovka.

Kamenných budov jest v Chabarovsku jenom několik. Poslední dobou jich přibývá. Největší budovy hostí vojsko, jehož je tam mnoho tisíc.

Foděl ulic založených na kopčině postaveny jsou vyvýšené chodníky z prken. Kdyby jich nebylo, nemohl by člověk pro samé bláto ani sem, ani tam.

Nejhůře je, chceme-li se dostat za blátivé nepohody přes ulici.

S kopčiny je daleký rozhled po kraji. Tam, kde stráně zapadají srážně do řeky, vidíme hladinu širokého Amuru a jeho mocného přítoku. Chabarovsk leží právě v místě, kde řeka Usuri vylévá se do Amuru.

Zajímavější nežli město samo je bazár. Mezi kramáři víděl jsem mnoho Číňanů, Korejců a Žaponců. V bazáru prodávají kramáři chléb, ryby uzené, sušené a nakládané, máslo, mléko, sodovou vodu, mýdlo, oděv, látky na oděv, kožichy, kožšiny a j.

Za spratek dosti pěkného sobola žádal kramář osm rublů, ale dal jej za šest. Koupil prý jej od Golda.

Vodu sodovou plní v Chabarovsku do lahví všech podob a tvarů, do malých i velkých, do baňatých i táhlých, do ploských i kulovatých, do lahví od vína, petroleje, piva, kořalky a oleje.

Sodová voda bývá tam zhusta hotová špína, ale prodává se přece. Nejhorší vypíjejí Goldi.

Obličej Goldů podobá se trochu tváři čínské, ale pleť jejich jest tmavší a ne tak žlutá. Do Chabarovska přicházejí Goldi na trh s kožšinami a s ulovenou zvěří. Jednou přinesou soba, jindy losa, medvěda nebo vilka. Kroj bohatých Goldanek ukazuje obrázek na stránce 617.

V bazáru koupil jsem si na cestu ještě několik ručníků. O polštář a humě postaral jsem se již v Žaponsku.

Ač bylo ustanoveno, že vyplujeme z přístavu o 5. hodině odpolední, přece prodlužoval se odjezd neustále.

Paluba byla plna pocestných i hostí, kteří přišli se rozloučiti se známými. Nejvíce bylo ruských důstojníků s generálem v čele. Vojenská hudba je vyprovázela.

Bylo půl sedmé večer, když „Baron Korf“ odrazil od břehů. Konečně — pomyslíl jsem si.

* * *

*

„Baron Korf“ plul po Amuru tiše. Otřesů jsme ani nepočítávali. Byla to loď kolesová. Pro časté mělciny nelze šroubových lodí na Amuru užívat. Parolod plula také zvolna, aby neuvázla tak snadno na písku. Ze samé opatrnosti měří se hloubka každou chvilí. Na přídě lodní stojí mužik, ponořuje do vody tyč olovem kovanou a označenou pruhy bílými a červenými. Každý pruh znamená stopu. Chvillemi slyšíme vyvolávati táhlým hlasem: vósim (osm), děvít, děsít.

Na palubě bylo velmi hlučno. Mužici rozložili tam vše, co s sebou měli, a obsadili každé místočko. Ale nejveseleji bylo kolem bufetu. Bufetník prodával sodovou vodu, limonádu, pivo, víno, kořalku, zákusky, zavařené ovoce, polévku, maso a j. Všecky známky jeho obličej ukazovaly, že je Korejec, ale rusky mluvil jako rozený Rus. Vypravoval mi, že neplatí za provozování živnosti na parolodi ničeho, ale že jest podle smlouvy povinen stravovati pasažéry třetí třídy darmo. Cestující prvé a druhé třídy platí za celodenní stravu 2 ruble denně. Za tento poplatek podává se na lodi o 7. hodině ranní čaj s houskou, v poledne oběd o třech pokrmech s čajem a k večeri jedno masité jídlo s čajem. Po večeri hrávají hosté v karty. První noc prošla v nejlepší náladě.

Prvé jitro na Amuru pozdravilo nás krásným východem slunce. Oba břehy byly velmi blízký. Břeh levý náležel říši velikého cara. Břeh pravý náležel prý Číně, ale po nějakém Číňanu aneb alespoň po čínské džunce nikde v čínské Mandžurii ani vidu.

Místy vynikaly z řeky výspy a ostrůvky, a v rokytí jejich ukryvaly se tlupy volavek. Jinak je v celém kraji jako po vymření. Po celé hodiny ani památky po nějaké osadě. Jen občas spatřuje se po pravici kozácká hlídka. A potom zase nikde ani živé duše.

Oděv tropický přišel mi vhod i za plavby po Amuru. Také důstojníci v něm chodili. Dne 1. srpna ukazoval termometr 20 stupňů C, o polednách 31.

* * *

Z Chabarovska do Blagověščenska počítá se sice 960 verst, ale stanic jest všeho vsudy sedm, a jedna bídňější nežli druhá. Jmenují se: Lutovaja, Michailo-Semenovskaja, Jekaterino-Nikolskaja, Pompejovka, Radde, Innokentěvskaja, Pobjarkova.

Lékařské pomoci nedovolá se v přiamurských dědinách nikdo. Do sídla lékařova bývá mnohdy takový kus světa, jako jest z Prahy do Krakova, a pohodlnější spojení s městem sprostředkují parolodi pouze za léta. Zimou přerušuje se paroplavba na několik měsíců, a mrtvolý osob čekají na

prohlídku lékařskou třeba celý rok. Kraje tak odlehle navštěvuje obvodní lékař obyčejně jenom jednou do roka, vyšetřuje podezřelé případy úmrtí, navštěvuje za vzácné té příležitosti nemocné a poskytuje jim pomoci. Nežli se však okružný lékař dostaví, přechovávají se mrtvolý zesnulých ve zvláštních komorách. „Ledníky“ pro nebožtíky má každá sibiřská vesnice. Sibiřané říkají jim také „anatomné“ nebo „tomitělné“ domy. Mnohdy bývá tam přechováváno několik nebožtíků najednou, protože nálezy osob zabitých a násilně usmrčených nebývají v tajgách (lesích) a na veřejných silnicích žádnou vzácností. Aby těla do příchodu úřední komise nehmila, vyplňují se umrlčí komory ledem.

Anatomický ledník sibiřský vypadá dosti úhledně. Má podobu obytného stavení z roubeného dřeva. Středem domku jde chodba opatřená dveřmi na levo a na pravo. Jedněmi dveřmi vchází se do umrlčí komory, druhými vstupují lékaři do síně, v níž mají mrtvolu pitvati.

V umrlčí komoře kladou se těla na prkna zavěšená nad ledem, aby ostala ušetřena od žravých krys a myši.

Na vydržování umrlčích komor naříkají si sibiřští vesničaná velice. Jednak jsou nuceni, aby si sami anatomickou lednici postavili, jednak nesou všecka vydání, spojená se soudním šetřením. K vydání tomu přičítají jest ještě sumu potřebnou na zaopatření topiva, aby zmrzlá mrtvola teplem roztála a snáze se mohla pitvati.

O všech krušných poměrech sibiřského lidu poučuje nás kniha nazvaná: *Illustrirvanoe opisanie byta selskago naselenia irkutskoj gubernii*. Vydáno Východosibiřským oddělením carské ruské zeměp. společnosti v Petrohradě 1896.

Byl jsem v duchu rád, že čeští vystěhovalci dali přednost Americe a nestěhovali se na Amur.

V letech šedesátých předešlého věku mluvilo a jednalo se mezi našimi rodáky mnoho o Amursku, a v zapomenutých krajích východní Sibíře viděli rmozí Čechové u nás i v Americe zaslibenou zemi. Heslem té doby bylo, učiniti liduprázdne Amursko kolonií českých vystěhovalců. Roku 1861 bylo zahájeno vyjednávání mezi Čechy americkými a zástupci ruské vlády. Čechové vyslali dva plnomocníky, inž. Mráčka a Jana Bartu Letovského, ruská vláda delegovala pana Malinovského

z Petrohradu. Poradním místem byla zvolena Praha. Jednání se dařilo tou měrou, že zřizovala se již knihovna pro příští českou osadu na Amuru. Knihy pro ni určené označovaly se již razítkem „Slovanská Lípa v Amursku“. Vyslancové čeští měli poznati půdu poamurskou z vlastního přesvědčení a očekávají na samém místě první emigranty. Zástupce ruské vlády vydal se již také do Ameriky a učinil Vojtěcha Maška z Čech svým průvodčím, chtěje se od něho naučiti českému jazyku. Ale povstání polské r. 1863 zhatilo všecky přípravy a obecný odpor proti Rusku obrátil všecky plány, vystěhovalecké v nivěc.

*

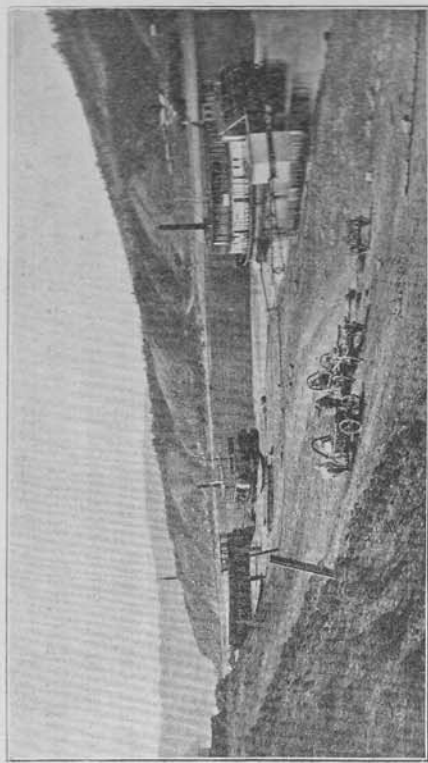
*

Příchod parolodi bývá pro každou osadu poamurskou svátkem. Vesničané zanechávají všeho a pospíchají k přístavišti, aby se dívali po několik hodin na lidi s jiným duševním obzorem. Mnozí přinášejí na prodej tvaroh, mléko, vejce, okurky, lesní ovoce, pečené ptáky, chléb, a najatí dělníci pomáhají nakládati na loď dříví potřebné k vytápění kotlů. Uhlí se tam až dosud neuzívá. Od té doby, co plují po Amuru parolodi, daří se pobřežním lesům zle. Místy zmizely hvozdy již docela.

Od zahájení paroplavby amurské — první parník plul po Amuru r. 1855 — zlepšila se navigace jenom potud, pokud opatřeny jsou břehy číslovanými signály optickými. Také světla za noci rozsvěcovaná usnadňují poříční plavbu velice. Fanáři počítá se na Amuru několik set. Vydržování obstarává se na náklad státní. Na každých 10 světél připadá jeden strážce, jenž osvětluje pravý břeh Amuru lucernami červenými a levý břeh svítilnami žlutými.

Délka Amuru jest sice ohromná, nicméně stojí teprve na třetím místě sibiřských veletoků. Prvé místo přísluší Obi (5200 km.) nebo Jeniseji, druhé Leně (4600 km.). Tok Amuru činí 4480 km.

Při všem čilém ruchu paroplavebním, jaký zavládá v letě na Amuru, dělá paroplavební společnost špatné obchody a zastavila by jízdu již dávno, kdyby nepožívala státní podpory. Veliká sucha, jež mají v zápětí nízký stav vody v řekách,



Přístaviště na řece Šilce ve Střetěnsku.

stěžují paroplavbu velice. Stává se, že větší parníky nemohou z místa nejenom po několik dní, ale i po několik neděl. Také husté mlhy jsou poamurské plavbě na překážku. Pro neproniknutelné „tumány“ kotvíval náš parochod v noci leckdy po několik hodin nebo až do rána.

Celkem nám však štěstí přálo, a žlutá pěna hladiny říční utvrzovala nás v domněnku, že „nahore“ přišlo a že tedy neuvízneme výše na suchu.

*

*

*

Na stanici Jekatěrimonikolské pozdržel se „Baron Korf“ delší dobu. Zastávky té užili jsme všickni k návštěvě kozácké osady a jejího okolí. Kozáci mají tam své velitelství. Ale za míru vidíme v nich pouze rybáře, lovce, sedláky a drvoštěpy. Polaření hledí si kozák málo a pěstuje na rolích jen tolik obilí, kolik k vlastní výživě potřebuje. V zimě obstarávají kozáci koně do saní a dopravují pocestné po zamrzlém Amuru.

Nad dědinou mají kozáci svůj kostelík a hřbitov. Vyhlídky s výšiny jest daleká. Skrovný sad obklopuje svatyni. V sadě rostou břízy, hlohy, babyky, duby, osyky, klen, čere-

mucha (střemcha), vrby a smrky, a na hrobech zelená se tráva a vykvétá plamének, kuklík, řepík a motýlovitá lespečeza (*Lespedeza bicolor*), v Sibiři všudy hojně rozšířená. Pravoslavný sluha boží postavil si na svatém poli také včelín a o několik kroků dále upevnil na stojan truhlík s nápisem: Čítárna. Kalendář byl ještě nejlepším knihou celé hřbitovní knihovny.

Udatní kozáci vykrášlili si zase kostelík svými nejlepšími trofejami. Získali jich v púťce s čínskými hordami za nedávného dobývání blízkého města Aigunu. Jsou to čtyři praporečky a dvě děla.

Ryb vylovují kozáci z Amuru pořád ještě dost a dost. Zvláště hojny jsou v Amuru ryby kaprovité a lososovité. Celkem napočítalo se v oblasti řeky Amuru přes 60 druhů ryb. Tažné ryby mají pro osadníky největší důležitost. Táhne-li vzhůru památný losos ket (*Salmo lagcephalus*), aby se šel a „metal ikry“, vylovují ho poamurští rybáři na miliony kusů. Jedním zalovením ocituje se v síti i několik tisíc lososovitých ketů nebo gorbuší (*Salmo proteus*).

Nejvíce lososů vylovuje se při výtoku Amuru. U Nikolajevska samého lovívá se jich asi 4 miliony ročně. Osmimna kořisti upravuje se za pokrm psům.

Kromě lososů hostí Amur také vazy, jesetry, siky, kapry, karasy, líny, mníky, štiky, sumce a j. Asi polovice veškerých druhů objevuje se výhradně v Poamursku.

* * *

Delší dobu trvala zastávka na stanici nazvané k uctění památky předního zpytatele zauralské Rusi. Radde jest její jméno.

Přírodopyztec Gustav Radde prožil na horním Amuru asi pět let a oddával se tam vědeckému výzpytu neustále. Později zaneslo ho povolání do Tiflisu, kde zemřel jako ředitel musea. Zprávu o úmrtí mého oblíbeného cestopisce četl jsem brzy po svém návratu do vlasti. Obraz Raddenův viděl jsem v nejednom srubu kozáckém.

Protějščí břeh čínské Mandžurie jest rovněž liduprázdny.

Rok před mou návštěvou bylo tam však hlučněji, a kozáci z Raddovky měli co dělati, aby čest ruských vojáků uhájili. Na konec ale vyčistili pravý břeh od povstalců tak, že se tam neukáže žádný Mandžurec daleko široko.

Do lesů mají kozáci z Raddenovky také již daleko. Po březní hvozdy modřínové („listvennica“, *Larix dahurica*) jsou již vykáčeny, a vzdálenější drvo platí paroplavební společnost pořád dráže. Sáh měkkého dříví jedlového, smrkového a borového stojí tam asi 6 rublů.

Zvěře užitečné i škodné žije prý v okolí hojnost. Domo- vem je tam smec, jelen, los, sob, z dravých zvířat medvěd, vlk, rys i tygr. Slyšel jsem, že tato šelma bývá na protějšším břehu častěji vídána. Ba jmenovali mi i statečného kozáka, jenž tam skolil v pěti dnech dva tygry najednou. Udatný Aleksandr Kobyzev zasloužil si za svůj čin vyznamenání plnou měrou, a proto oznamovalo se jednoho dne v rozkazu atamanově: „Koncem měsíce října roku 1899 zabil kazak ze stанице Raddenovky na čínské straně dvě tygřice. Na jednu přišel Kobyzev, když požírala právě dobytče. I schoval se kazak za tlustý strom, chopil se pušky, namířil a tygřici porazil. Druhou ranou povallil šelmu k zemi a usmrtil ji. Pět dní na to spatřil Kobyzev tygřici druhou a zastřelil ji dvěma ranami. Podivují se velice odvaze statečného molodca Kobyzeva, jenž dokázal, že jako kazak ničeho se neleká a že strachu nezná. K výkonu tomu srdečně mu blahopřeji a uvádím molodce všemu kazačestvu přiamurskému za příklad. Na památku hrdinského toho skutku daruji mu čestnou zbraň s nápisem: Molodcu kazaku Aleksandru Kobyzevu od atamana přiamurských vojsk kazačích. Generallejténant Grodekov.“

V odpoledních hodinách zmizela nám s očí Raddenovka i vysoká skála, jež vysoko se vypíná z mandžurského pobřeží. Ještě nedávno stávaly pod skalní stěnou čínské pikety, a posádka vyhlížela spokojeně k malebnému svahu kozácké dědiny. Teď zbyly po čínské pevnůstce jenom rozvaliny, a křesťanský kříž na temeni skalnaté hory postavený hlásá nové panství.

* * *

Parolodi naší přibyl v Raddenovce nový pasažér. Byl to pan Kovalev, vládní agronom, jenž vrátil se ze studijních cest po Amursku. Úkolem jeho bylo prozkoumat půdu v poamurských krajích blízkých i vzdálených a podat o nich zprávu, hodí-li se k osazení, a v jaké míře vyhovovaly by přírodní poměry maloruským přistěhovalcům. Až dosud pokládá se přiamurská krajina mezi Chabarovskem a Blahověščenskem k tomu účelu za nejzpůsobilejší. Z hovoru pana Kovaleva vyšlo na jevo, že půda kolem Blahověščenska (mezi řekou Zejou a Burejou), potom mezi Albasinem a Čitou hodí se pro „náselénie“ ještě nejlépe. Jinde nedostává se potřebné prsti nebo jest kraj přístupný povodním. To platí zvláště o břehu levém. Lepší polohou a lepší půdou vyznamenává se břeh pravý (mandžurský). Tam roste také chutnější tráva, a dobytek nepodléhá tolikerým nákazám jako v Sibiři. Dobytčí mor, čuma a morova ja j az va, přivádí zhusta sibiřského hospodáře na mizinu a hatí všechny plány šťastnější jeho budoucnosti. Ostatně chová se hovězí dobytek v přiamurských krajích jenom za největšího úsilí hospodářova. Dlouhá zima žádá mnoho zásob všelikého krmiva, jež opatřiti nebývá sedláck s to při nejlepší vůli, protože nedostává se v celé Sibiři laciných sil pracovních. Nejhuře bývá na blízkou zlatých rýží, protože dělný lid placen je ve zlatých dolech mnohem lépe nežli na kterémkoli statku a zachovává si na zimu tolik peněz, že může žít z výdělku dlouhou dobu.

Ale i u sibiřských zlatokopů platívají slova: Jak nabyli, tak pozbyli, a náruživí pijani pijí tak dlouho, dokud všechno nepropili. V deliriu vídávají prý sibiřští alkoholikové nejprve zelenou zmijí, potom bílého slona a na konec děsí se přišerného čerta.

* * *

*

Po pětidenní plavbě blížili jsme se k Aigunu. Ještě r. 1900 stávala v těch místech pevná bašta čínských vojsk mandžurských. Byla to nejspolehlivější pevnůstka celé Číny, a město, jež obklopovalo hradiště, rozkvétalo utěšeně. Právě se, že tam žilo 15.000 obyvatelů. Ale za bokserského povstání vzplanulo nepřátelství proti amurským Rusům také v Aiguně, a oby-

vatelstvu kozáckých vsí a nedalekého Blahověščenska nezbyvalo než hotoviti se k obraně a k boji. Za krátko byli mandžursí vzbouřenci nadobro rozprášeni, a město Aigun do základů ztroskotáno. Po roce viděli jsme tam již jenom trávu a hořký plyněk. Málokde čněly ze země ještě ssutiny a rozvaliny pagod. Jedním rázem srovnali tam Rusové město se zemí, že neostal kámen na kameni, zabnali copaté syny nebesce říše do vnitř země, osvobodili Amur od hrozivého živlu a stali se od té chvíle pány také pravého břehu. Teď vlaje tam trikolora panství ruského, drak čínský ustoupil křesťanské světlci, a nápis umístěný na strážném domku hlásá, že je to „Post Marie Magdaleny“.

Zastávka u strážného domku netrvala dlouho. Zbylo mi jenom několik minut, abych se mohl projíti někdejší hlavní ulicí a vyrývati z rumišť jejího střepiny čínského porculánu a škváry po roztopených vázách smaltových.

V sousedství někdejšího Aigunu vznikla potom osada nová. Přes noc vyrostly tam na mandžurské půdě vysoké budovy kamenné, v nichž řinčí teď již jenom zbraně ruské. Zchátralé voje čínské vyhýbají se kasárnám aigunským z daleka, a svatý mír zavládl opět celým Poamurskem.

* * *

*

Z Aigunu měli jsme do Blahověščenska asi 40 verst. Loď plula rychlostí 10 verst za hodinu, a kapitán nás ujišťoval, že budeme po 6. hodině večer v samém městě.

Plavba lodí „Baron Korf“ chýlíla se ke konci, a mysl naši tížily nové starosti. Kde asi budeme spát, jak dlouho zdržíme se v Blahověščensku a kterou asi parolodi odplujeme dále, tázali jsme se jeden druhého. Povídalo se, že také v Blahověščensku čekají četní pasažéři na větší vodu, a že hostince jsou obsazeny. Já však spoléhal zase na doporučovací listy ke generálu Gribskému a na slíbenou přímlovu dobrosrdečné jeho dcery, jež vracějíc se z cest po Žaponsku plavila se touže lodí jako já do Vladivostoku.

Byl jsem první z pasažérů, kteří v blahověščenském přístavě opouštěli parolod a utíkali blátivou cestou na vysoký

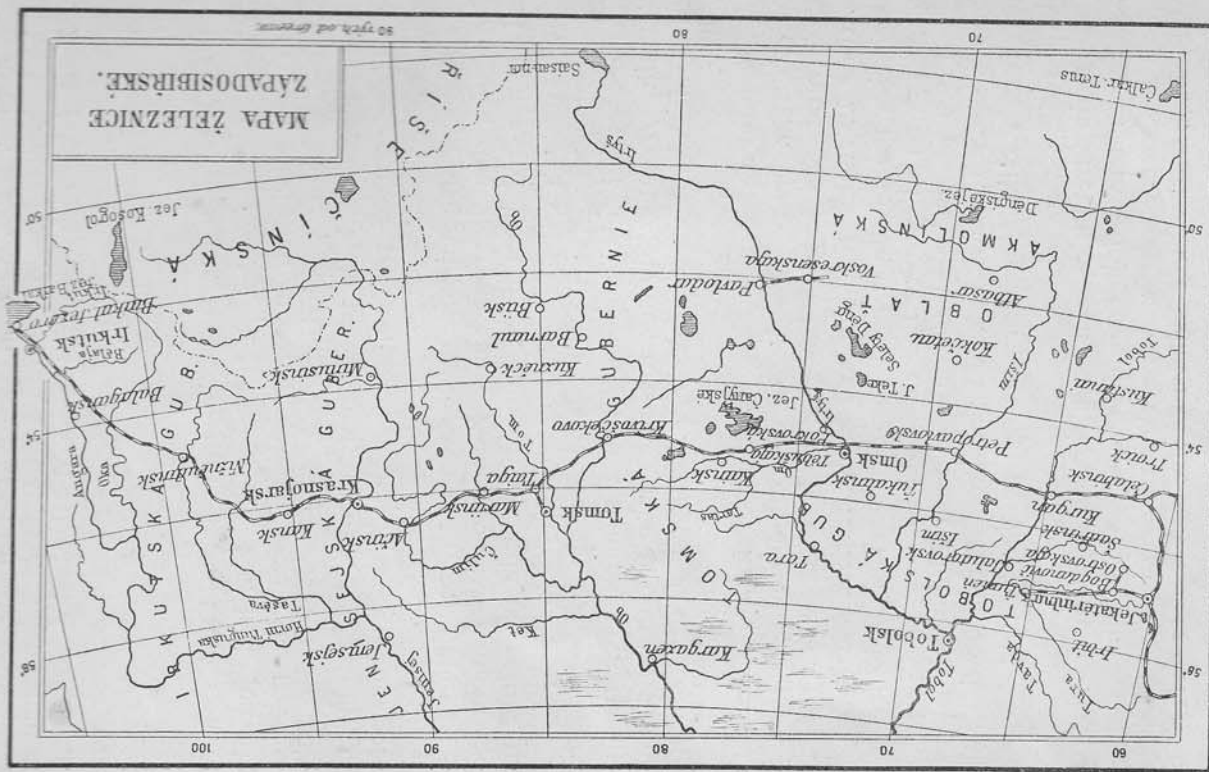
se vzbouřenci mandžurskými, a že hrozí Blahověščenstvu veliké nebezpečnosti. Zděšení nastalo zvláště v městě, když počala se rozléhati nepřátelská střelba na pravém břehu řeky Amuru, a když cílem střelby staly se ruské parolodi. Kozácké osady na levém břehu byly již před tím od vzbouřenců napadeny a ruským vojskem hájeny. I ženy poamurských kozáků chápaly se pušek, konaly hlídky ve dne v noci a počínaly si udatně.

Za velkého nedostatku vojska v Blahověščenstvu učinil generál Gribskij po vůli ustrašeného obyvatelstva a vydal proto rozkaz, aby všickni Číňané byli vyvedeni z města k Amuru a dopraveni na mandžurský břeh. Číňané marně prosili za slitování a ujišťovali spoluobyvatele, že jim ani nenapadlo, aby se přidávali ke vzbouřencům, a že jsou šťastni, mohou-li se mezi Rusy živiti. Ale strach má veliké oči, a ozbrojený lid vypuzval Číňany z bydlišť a hnal je k řece. Mezi tím zahájili však již střelbu vzbouřenci na břehu protějším, a k bezpečné dopravě Číňanů přes Amur nebylo ani času, ani potřebných lodí a prámů. Proto nařídili vůdcové ozbrojeného lidu, aby byli Číňané vehnáni do vody a plavili se mělkějšími místy na druhý břeh. Kdo se vzpouzel, byl hnán do řeky nasazeným bodákem. Leč řeka byla tam široká i hluboká, a skoro všickni Číňané v ní utonuli. Na 5000 lidí přišlo pojednou o život.

Věřejný tisk káral hrozný ten skutek obecně, a udatní vůdcové ruští čekali marně na vyznamenání, které by jich nebylo minulo za okolností jiných. Všecka zodpovědnost padla na generála Gribského, gubernátora Přiamurského a atamana kozáckého.

Za mé návštěvy v Blahověščenstvu byl generál Gribskij ještě na svém místě, ale nedlouho potom četl jsem v ruských listech, že vítěz amurský byl své hodnosti jako gubernátor Přiamurska sprostěn a přidělen ku generálnímu štábu generálního gubernátora Grodekova. Byl tedy zbaven samostatného působení a podřízen představenému vyššímu. Svědomí veřejnosti stalo se tak zadost, ačkoli Gribskij sám prodléval v osudný ten den na místě nebezpečnějším.

Všecky podrobnosti o válečném ruchu, jaký vládl v Blaho-



věščensku r. 1900, vylučuje ve svém spise A. Kirchner.*) Důlko to koupil jsem si zároveň s Amurským kalendářem (na r. 1901) jako zajímavou četbu na další plavbu po Amuru.

* * *

Také v Blahověščensku nevěděl nikdo, který den odplujeme do Stretěnska. V přístavě nás konejšili, jen abychom měli trpělivost, že odjedeme snad zítra ráno nebo odpoledne, nebo až později. Možná, že prý vypraví se veliký parník, možná však, že pojedě malý parochod „Potanin“, což se nejvíce pravdě podobá, protože jest nahoře vody pořád ještě málo.

Konečně uslyšeli jsme radostnou zvěst, že odplujeme do Stretěnska dne 7. srpna ráno. Samou radostí nemohl jsem ani spát a byl jsem již se sluncem východu na palubě malého „Potanina“.

Cestovatel Grigorij Nikolajevič Potanin byl toho hoden, že pojmenovali jeho jménem jeden z poamurských parníků. Potanin byl rodilý Sibiřan, a zásluhy jeho o vědecký výzkum krajů sibiřských, mongolských, tibetských a čínských jsou velíky.

Kajutní lístek měl jsem již dávno v kapse. Čekala mě plavba zase hezky dlouhá. Až do Stretěnska počítá se asi 1200 verst. Za kajutní lístek 1. třídy platí se 31 rubl, ve 2. třídě 19 rublů. Kdo připravil se do Blahověščenska z Chabarovska, má přednost před pasažéry novými. Kdo jest v 1. třídě, má na ni nároky i za další plavby.

První plavba jamí zahajuje se mezi Blahověščenskem a Stretěnskem 1. máje a končí počátkem října. Mezi Chabarovskem a Nikolajevskem plavívají se parolodi od 10. máje do 2. října.

Až do Stretěnska měli jsme nových 11 stanic. Byla malá naděje, že tam připlujeme dříve než za 10 dní.

Vál čerstvý větrfík, a na Amuru dělali se „zajíčkové“. V Sibiři bývají v zimě zajíci bílí (*Lepus variabilis*), od-

*) Osada Blahověščenska i v jatie Ajguna. Sostavil A. V. Kirchner. V Blahověščensku 1900.

tud název pro amurské beránky. Slunce svítilo jasně a hřálo příjemně. O 9. hodině ranní ukazoval teploměr 28, o 11. hodině 30 stupňů dle Celsia. Tou dobou opouštěl „Potanin“ právě přístav.

* * *

Kajuty byly těsný a opět přeplněny. Jednoho soudruha uvítal jsem v kabině zvláště rád. Byl to milý Michail Ivanovič Jankovskij, majitel závodu koňarského u Vladivostoku a při tom bystroduchý pozorovatel přírody.

Pan Jankovskij ocitl se v Sibiři jako vypovězený povstalec z let šedesátých. Ví, co je Sachalin a zná celou asijskou Rus. Okusil všech strastí, jež přimáší s sebou sibiřská deportace, a žije teď jako člověk volný a bohatý. Chov ušlechtilých koňů pomohl vlasteneckému synu nezapomenutelné Polsky k zámožnosti a spokojenosti. Jako statkář oblíbil si Jankovskij sledovati život ptáků, a ne jeden živočich sibiřský nazván jest od učených zoologů petrohradských jeho jménem.

Nevítaným druhem kajutním byl umoučený pop. Ani on, ani zlatokopec, jenž duchovního otce s modrým nosem stále častoval, nevycházeli z podnapilého stavu a vyrušovali pokojné pasažéry ze spaní celou noc. Nejhorší bylo, že plivali oba po celé kabině a že před chrklemi nebyl nikdo jist. Stecky vedené na počínání obou opilců vzal sice kapitán na vědomí, ale pijaní sužovali nás nadále. Zbýval jen jediný prostředek: kniha stíznosti. Pouhá žádost za tuto knihu postačila, abychom se nemilých spolunoclehářů zbavili. Noc potom byli oba pijaní přestěhováni na palubu. Kontrolou lístků ukázalo se, že oba pasažéři neměli ani práva kabiny užívatí.

Indy žádali jsme knihu stíznosti proto, poněvadž kapitán kotvil celou noc, vymlouvaje se na hustou mlhu. Ale noc byla k ránu již jasná, a kapitán přece se s místa nehybal a vyspával kořalkou zmožen až do bílého rána. Také tato stíznost pomohla, a kapitán kotvil, jen když skutečně kotviti musil.

Jednoho večera zdál se vzduch býti naplněn samými vločkami sněhovými. Hotová chumelenice. Ale domnělý sníh

měl křídla a lítal. Ve chvíli byl náš oděv samá bělostná blanka. Také hladina vodní, loď a pobřežní rostlinstvo bělaly se průsvitnými kožkami. Byly to svlečené pokožky hmyzu, jenž žil ve vodě dva tři roky jako larva a vznesl se pojednou do ovzduší jako nymfa, aby se ještě jednou svlékl a užíval rozkoši kratičkého svého života. Od prvního vzletu uplyne jen málo hodin, a dospělý hmyz hyne a umírá. Ale nežli zahyne, snoubí se sameček se samečkou a pojišťují život novému potomstvu. Z vajíček do vody snesených rodí se larvy nové, ale ploditelé skonalí ještě téhož dne po svatebním veselí. Tak žijí „dněvky“ čili jepice.

* * *

Z poamurských dědin má západník málo potěšení. Schází jim živel, jenž omlazuje duši, přetvořuje život a vzpružuje lidstvo k plodnější činnosti. Sibiřští kozáci a ruští příštíhovalci nejsou prý s to, aby kulturní život na Sibiři rozkvétal a mohutněl. „Potřebovali bychom tu Čechy, Poláky, Němce, lidi, kteří by duševní obzor našich kolonistů rozšířovali a dobrými příklady v hospodářství polními a v podnikání je předcházeli.“ Tak mluvili ke mně sami osvícení Rusové.

Přistěhovalci nastupují cestu do Amurska nejpohodlněji za léta. Nejlacnějším a nejvhodnějším plavidlem osvědčily se vory neboli pltě. Na vorech plují potom vystěhovalci do nové domoviny se vším, čeho budou v hospodářství potřebovati. Na ohrazené vory nakládají dobytek, hospodářské nářadí, nábytek, krmivo, obilí k setí, všeliké náčiní polní i domácí, vztyčují na přídu svého plavidla červenou vlajku a plaví se po řece tisíce verst níž a níže.

Podobné plavby konají také za léta poamurští kupci a postavují si na voru úhledný domek, v němž mají na prodej zboží všeho druhu. Na Amuru setkali jsme se s kupeckými a vystěhovaleckými plťmi dvakráte a koupili jsme si vkrámě chutné zavařeniny ovocné na přilepšenou k rannímu čaji. Byly to výrobky proslulé firmy Abrikosovy v Moskvě. Na parolodi prodával bufetník „vareněč“ po rublu, na voru dostali jsme láhev zavařených jahod za 70 kopějek.

Kupecké plťě zastavují se na své plavbě u každé vesnice, prodávají tam po několik hodin i dny a ubírají se dále až do Nikolajevska. Až kupec všechno zboží prodá, prodá na konec také svůj vor s domkem a vrací se parolodi domů.

Cestu do poamurských krajů ukázal nejprve odvážný Pojarkov a po něm Chabarov (17. stol.). Památku jejich hlásají tam nyní stanice Pojarkova a města Chabarovsk. Kozáci byli z počátku jedinými osadníky celého Poamurska, ale na vlastní kolonizaci došlo teprv rokem 1858.

S kolonisty přistěhoval se do Sibiře také vrabec domácí, ale daleko na východ ještě nepronikl. Pan Jankovskij mi pravil, že město Čita jest v Zabaikalsku nejvýchodnější jeho metou. Dále na východ objevuje se již jenom vrabec polní a zastupuje u lidských příbytků vrabce domácího.

* * *

V Albazině dospěli jsme s parolodí k nejsevernějšímu bodu řeky Amuru a pluli jsme asi tak při 54. stupni sev. šířky. Jako jinde při Amuru, tak i na této kozácké stanici hledal jsem v zahrádkách ovocné stromy marně. Krutá a dlouhá zima nesvědčí jim tam. Za to neschází v přiamurských osadách bříza.

V Albazině připomínáme si dávného knížectví daurského, nad nímž vládl Albaz. Po sídle vládce tunguzského zbyly pouhé rozvaliny, a z rozvalin vyhlíží teď na nás březový sad kozácké dědiny, založené atamanem Chabarovem již r. 1561.

Za Albazinem oznámil nám kapitán, že je na horním toku vody málo a že třeba užiti parolodi s ponorem ještě menším. Dále oznamoval, že jedna část pasažérů přestoupí na nový parník a že ostatní musí na bárku, jež bude ve vleku naší „Aurory“.

„Potanin“ poskytoval pohodlí málo, ale ještě huře vypadala „Aurora“. Jobova ta zvěst způsobila pobouření na celé lodi, a reptání nebylo konce. Ale mezi tím tlačili se na nás již cestující, kteří přípluli s „Aurorou“, a nám nezbyvalo, než uposlechnouti rozkazu. Nepořádek, jaký zavládl na obou lodích, vedl až ke rvačkám.

Za stanicí Pokrovskou ukázala se hladina řeky Arguně a dotýkala se řeky Šilky. Splynutím obou těch proudů vzniká teprve Amur. Ale Tunguzové pokládají Šilku za pramenišť veletoku amurského a nazývají celý Amur také Šilkarem.

Od Pokrovky vzhůru měli jsme po obou stranách řeky Šilky již jenom panství ruského cara a dne 17. srpna spatřili jsme Stretěnsk. Pohledem na kvetoucí pohanku vyjasnila se i tvář našich palubníků a bylo slyšeti veselý popěvek „Kaša, máť naša“. Po levé ruce zelenaly se střechy města, po pravici pištěla lokomotiva. Byli jsme zase na pokraji civilisovaného světa. Radost naše byla však zkalena neveselým divadlem. Přístaviště opouštěla právě trestanecká barža, černá jako nebožtíkova rakev, a odvážela několik set nešťástmů do vyhnanství sibiřského.

Noc přespal jsem v bídném hostinci. Kousavý hmyz zanechal ve mně nejhorší vzpomínky na Stretěnsk.

Objednaný vožka odevzdal mi ještě večer číslo svého povozu a dostavil se časně ráno přede dveře, aby mě odvezl na nádraží. V několika minutách přeplavíme se prámem na protější břeh řeky Šilky a budeme očekávat s toužebností odjezd vlaku, stanovený na 9. hodinu ranní podle střeťenského času. V telegramu zasláném do Irkutsku náčelníku železniční stanice oznamoval jsem: Objednávám si jedno mužské místo první třídy do Moskvy dne 11. (24.) srpna.

Prozatím mě čekala jízda železnicí až k Bajkalu 1034 verst, potom několikahodinná plavba po jezeře a hned na to zase další železniční jízda 61 verst až do Irkutsku. Jízda stojí celkem asi 22. rublů v 1. třídě, 13. rub. ve 2. třídě a 9 rub. ve 3. třídě.

*

*

Vozy našeho vlaku byly jako obyčejně přeplněny, a o místa vedly se tuhé zápasy. Příliš četná zavazadla toliko rychých pasažerů proměňovala každé kupé v barikádu, v níž nebylo hnutí ani ve dne, ani v noci.

Trať Zabajkalské železnice vede několik set verst malebným krajem. Staré skály střídají se s březovými háji a pa-

louky. Nádherně kvetly na nich tehdy zlaté máky (*Papaver nudicaule*) a protěže alpské (*Gnaphalium sibiricum*) a bělaly se v zeleném pažitě jako jasné hvězdy.

Osady zdály se mi býti den ode dne úhlednější a veselější. V sadech každého nádraží rostly břízy, modřiny, pláňata jabloňová, hlohy a vrby. Zastávky byly dlouhé. Každou chvíli zastavovali se pasažéři v bufetu s takanem čaje a čerstvými piroy. Jímí nabírali do čajníků horké vody poskytované na všech stanicích zadarmo a vystrojovali si snídaní a svačtinu ve voze.

Občas zastavuje se vlak uprostřed širé trati a nakládá dříví, kterým vytápí se parostrojí. Do hvozdu je několik kroků. Přírodopyspec má příležitost botanisovati a odnáší si od samých kolejníc kytice velkokvětých protěží, podobných alpským druhům jako vejce vejci.

V stepnatých krajích zjevují se očím nové obrazy. Veliká stáda hovězího dobytka, bravu a koní ožívují pastviny. Nejedem kozák jest pánem několika tisíc kusů. Za války čínské vydělali pěstitelé koňů mnoho peněz a dávali si pláti za pékného oře až 50 rublů.

Vápencové skály vroubící řeku Šilku daly podnět k výrobě cementu. Závod toho druhu založila společnost u stanice Bajanské již r. 1895, objednavši všecky stroje v Hamburku. Slyšel jsem, že vyrábí ročně asi 40.000 tun „amurského“ cementu.

Minuli jsme Nerčinsk založený při řece Nerči r. 1654, potom stanicí Kaidalovskou, jež jest zároveň východiskem železnice mandžurské, dále město Čitu, středisko zabajkalského obchodu a průmyslu, stanici Verchněudinsk a dne 21. srpna vyhlíželi jsme před východem slunce na srázné břehy a hladinu jezera Bajkalského.

V Mysové stanici končila naše jízda po Zabajkalské železnici. Parník „Angara“ očekával u dřevěného mola příjezd vlaku, přejal v několika hodinách pasažéry, zavazadla, zboží a o 11. hodině ranní brázdil si cestu ke protějšímu břehu.

Dva tuleňové byli jediní tvorové, kteří se za naší plavby po Bajkalu z hladiny vynořili a zase v hlubinách zmizeli. Památní tito ssavci ukazují zřejmě k někdejší souvislosti je-

zera s mořem a náležejí druhu (*Phoca baicalensis*), jenž vyskytuje se pouze v Bajkalu.

V odpoledních hodinách přistala parolod ke břehům osady Listveničné, a pasažéři vlekli zase v potu tváří své rance, kufry, podušky, torby a plédy po nábřeží na stanici, jejíž jméno Baikal.

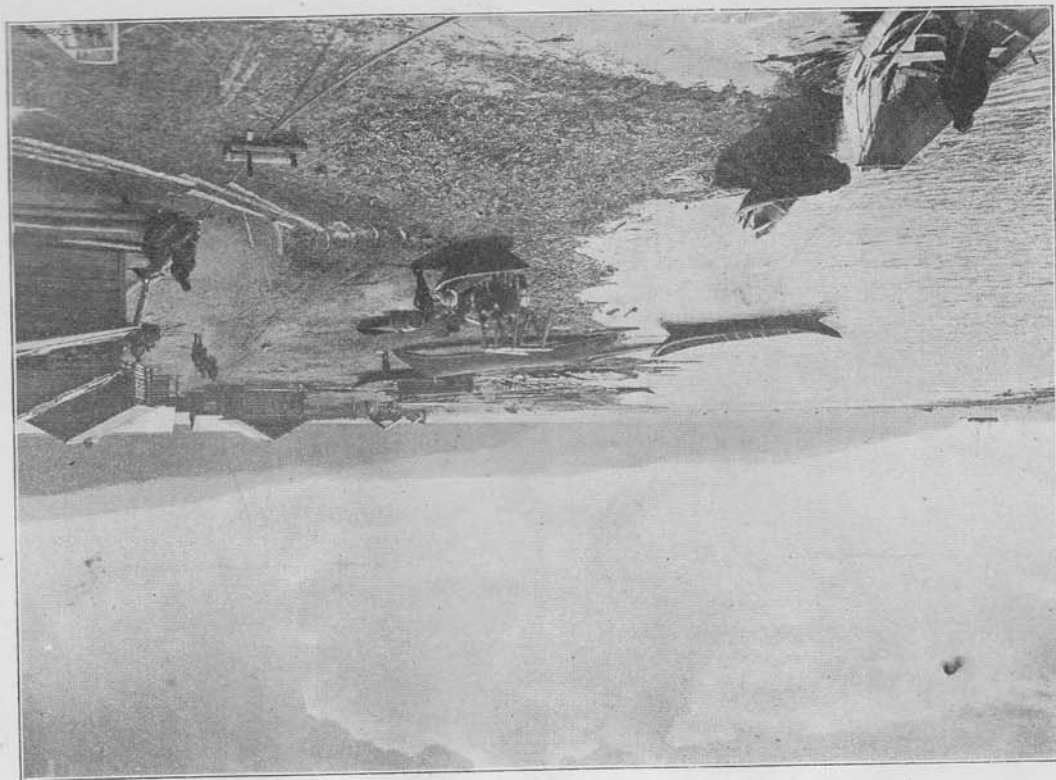
O 6. hodině večer hmul se vlak z nádraží, dostihl brzy levého břehu řeky Angary a přibyl asi za tři hodiny do Irkutsku. Na ulicích sibiřského emporia vládla čirá tma, když zapadali lošjadi do bláta a bažin a odváželi mě do hotelu Metropol. Spadl mi kámen se srdce, když mi opilý vrátný oznamoval, že jest ještě jedna komnata prázdná. Rád jsem za ni platil 5 rublů denně, jakkoli se okna na ulici nemohla ani zavíratí. Z opatrnosti dal jsem je zatarasiti na noc skříněmi. A učinil jsem dobře.

Spal jsem jako zabítý, když rozlehlo se po půlnoci zvonění a volání na poplach. Ve chvíli stáli na chodbách všickni nocležáři v nedbalkách a tázali se, co se děje. „Zloději jsou zde a máme je,“ byla odpověď. Přišli hned tři najednou a vloupali se okny do hotelu. Na chodbách sebrali obuv a oděv a uschovali vše do pytlů. Ale když jeden sletěl za tmy se schodiště a narazil tam na lůžko číšníkovo, byli všickni pachatelé prozrazení, schytáni a provazy spoutáni. Tak přišel z nás každý opět ke svým šatům a střevecům.

Krádeže jsou v Irkutsku události zcela všední, protože pobudů a lupičů, kteří utekli z vyhnanství, potuluje se v Sibiři na tisíce. Jak neměla všechna sibiřská města trpce stěžovatí si u vlády, že stálou deportací zločinců stává se život v celé Sibiři nesnesitelný? Jak neměli Sibiřané žádati rádce carovy, aby přičinili se o odstranění největšího zla, páchaného samou vládou, a povznesli sibiřské země k cílům úspěšnějšímu? Či neměli býti Sibiřané jisti ani svými životy před nebezpečnými brodagy přepadajícími dědiny i města? „Tak žítí již dále nelze,“ napsala Sibiřská gazeta. „Proto chceme, aby v prvé řadě zrušena byla deportace,“ volala zase obec města Jeniseje.

* *

*



Od řeky Irkut, jež se vylévá do Angary, vzalo jméno také město a zabralo od svého počátku roku 1652 širý kraj. Dlouho by trvalo, nežli by člověk prošel všechny jeho bídné i lepší ulice, za noci místy jako hrob tmavé a místy jasnou září elektrických lamp osvětlené. Vždyť počítá se v celém Irkutsku na 13.000 domů a domků. Ale kamenných budov jest jenom pouhá desítina.

Z obchodních domů Irkutských zajímal mě nejvíce kožnický dům bratří Šafigulinů. Po delší době mohl jsem spatřiti zase bohatý sklad nejdražších kožíšin světa. Za některé kožichy platí se v závodě i několik tisíc rublů.

Nejcennější jest kožíšina z mořské vydry, stříbrná liška a sobola. Ceny jejich stoupají rok od roku, protože lov na tyto šelmy není již tak vydatný jako jindy.

Před dvacíti lety přicházelo do obchodu ročně asi 8000 mořských vyder, nyní jenom desátý díl toho. Lovištěm jsou hlavně mořské břehy při Alašce, potom Britská Kolumbie, Kurily a severní Žaponsko. Z Kamčatky vymizela mořská vydra již nadobro, ale v obchodě zve se její kožíšina pořád ještě „kamčatským bobrem“. V zoologii nazývá se *Enhydra marina*. Za největší a nejpěknější kus platvalo se jindy 800 rublů, nyní až 3000 rublů. Pouhý límec stojí asi 300 rublů.

Stříbrná liška (*Canis argentatus*) má vlastně kožíšinu černou a pouze konečky pesíků stříbroblílé. Lovištěm jsou severní kraje východní Sibíře a Kamčatka. Kusy, jež mi pan Šafigulin ukazoval, byly po 600 rublech, ale za nejskvělejší platívá se až 2000 rublů.

Krásný kožích ze soboliny nabízel mi irkutský kožíšník za 750 rublů, avšak za nejlepší žádal 2000 rublů. Jednotlivé kožíšiny sobolí prodává pan Šafigulin po 10 až 250 rublech. Jaké to úžasné ceny naproti cenám dřívějším. Když lov sobolů přivábil první evropské obchodníky daleko za Ural, prodávaly se kožíšiny po 50 kopějkách.

Do obchodu přichází nyní ročně na 40.000 sobolin ze Sibíře a Kamčatky, na 10.000 kusů z Číny a asi 2000 z ostrova Sachalinu. V severní Americe ulovuje se sobolů asi 100.000 za rok, ale ceny jejich jsou mnohem nižší.*)

*) Na pražském trhu se stříbrná liška a mořská vydra ani neobjevují. Dámský límec a rukávník z nejlepší soboliny sibiřské prodává kožíšnická

Lacinější jsou u Šafigulima kožichy z bělek. Kožich ze tmavých hřbetů veveřic zabajkalských prokládaných chvostem stojí 70 až 100 rublů, bez chvostů 40—60 rublů.

* * *

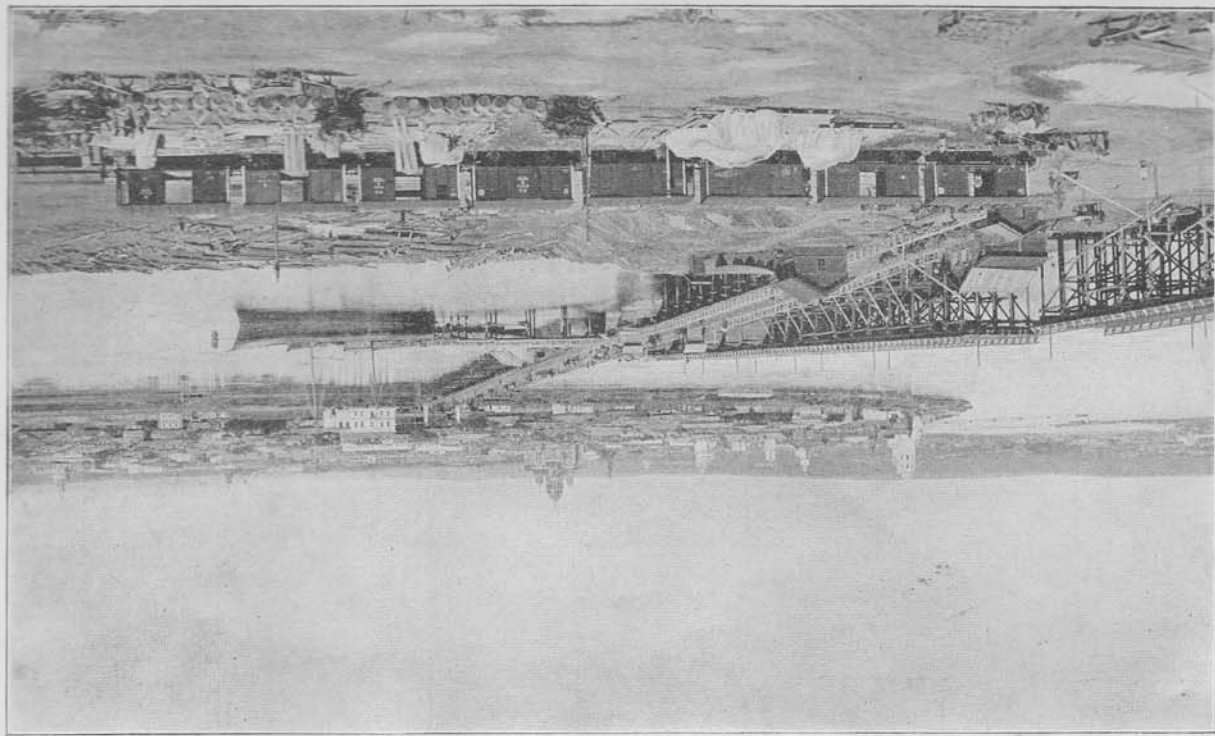
Přehledný obraz sibiřské zvířeny spatřil jsem v Museu, v němž má také své sídlo Východosibiřské oddělení zeměpisné společnosti. Cihlová budova vypadá imposantně, ale trpí nedostatkem světla. Konservátor pan Antoň Michajlovič Stanilovskij předložil mi nejprve knihu zapsaných hostů. Četl jsem v ní jména: dr. Jarosláv Sedláček, potom: E. St. Vráz z České Prahy.

Nedávným hostem Musea byl též vyslanec sultána tureckého, když ubíral se za svým povoláním do Číny. Hasan Enver paša navštívil Museum se svou ženou a dal se do hovoru s panem Popovem, jenž narodil se v Jakutsku a mluvil výborně jazykem jakutským. Paša mluvil turecky a Popov jakutsky, a přece rozuměli si oba velmi dobře. Paša byl muž vzdělaný a znalý řeči staroturecké. I podívoval se nemálo, když uslyšel v jakutském hovoru výrazy tak starobylé. Ze všeho vycházelo na jevo, že Jakuti ocitli se na dalekém severu sibiřském teprve v dobách pozdějších, a že původní vlast jejich leží na asijském jihu. Pan Popov uváděl za doklad pověsti, jež se mezi Jakuty podnes zachovaly a jako písně prozpěvují. Jakuti opěvují rodné kraje starých předků, „kde zimy nebývalo, kde slunce pražovalo, kde vysoko tráva rostla“.

Za mé návštěvy měli v Museu plné ruce práce. Té doby obdržel ústav nazpět vycpaná zvířata, jež svého času poslal na výstavu do Paříže. Ale vrácené přírodniny přišly nazpět k nepoznání: tygři měli hlavy lví a levharti ocasy opičí. Ptákům scházela křídla, chvosty, zobáky. Bylo prý to na posled, co Museum výstavu obeslalo.

V oddělení archeologickém zastoupeny jsou bohatě bronzы a nefritové sekery, šípy a nože, vykopané za stavby železniční trati v okolí irkutském. Barva nefritu je zelenavá a mléčná.

firma Vondráčkova asi za 800 korun. Nejlépe platí se kožišnické výrobky v severní Americe a moda tamější jest směrdatná.



Veliké balvány nefritové jsou známy také z řek irkutské gubernie, ale barva jejich jest vesměs tmavozelená.

Konservátor Stanilovskij ukazoval mi také láhev malých rybek, jež náležejí k předním znamenitostem Bajkalského jezera. Byly to ryby již preparované. Živy byly spářeny jen málokterým smrtelníkem, a to ještě jenom na několik okamžiků. Mrtvoly podivuhodných těch tvorů znají všichni bajkalští rybáři. U Rusů slovou *golomjanky* a známy jsou tam již ode dávna, protože se objevují v jistou dobu roční u velikém množství na hladině. Pobřežní obyvatelstvo sbírá a loví pošlé *golomjanky* za tím účelem, aby z nich vytlačovalo tuk, jímž jest tělo veskrz prosyceno, a mělo laciné svítivo. Vhodně zove se *golomjanka* po česku olejník bajkalský. V zoologii známa jest jakožto *Callionymus (Comephorus) baicalensis*.

Bližší podrobnosti o *golomjance* vyšly na jevo, když jali se zkoumati Bajkalské jezero přírodopytci. O *golomjance* tvrdilo se již předem, že žije jenom v největších hlubinách a že se nikdy k povrchu jezera neodvažuje. Zpráva ta se potvrdila, když zoologové věnovali všecku pozornost jezerní zvířence hlubinné. Jednoho dne — myslím, že 14. června 1902 — vyvázil Korotněv z hloubky asi 800 metrů bahitý námos a spatřil v něm ke svému překvapení živou rybku s průsvitným tělem barvy načervenalé. Korotněv poznal v ní ihned *golomjanku* a snažil se, aby ji zachoval na živu. Ale všecky pokusy jeho byly marny, a vzácná kořist vzala v krátké době za své. Bylo patmo, že zahynula následkem řídké atmosféry.

* Týž osud stíhá také všecky nlubinné ryby mořské. Když pak Korotněv počal *golomjanku* pítvati, objevil ve dvou vejcích živé rybičky již dosti vyvinuté. Zárodek byl ve vajčku stočen dvakráte do kruhu a měl veliké černé oči. Co Dybovskij za výpytu jezera tušil a hlásal již před několika lety, Korotněv nejnověji potvrdil. *Golomjanka* jest z té zvláštní skupiny ryb, které potěr rodí, vyvádějící ze svého těla na svět již rybky živé. Tak to činí i mnšku podobná ryba *Zoarces vivipara*, hojná v průlivu la Mancheském a v Baltickém moři. Zdá se, že po vylhnutí potěru *golomjanka* hyne, aby se pak vznesla až ke vladině. Tělo mrtvoly udržuje se celé pohromadě jen na krátko a brzy se rozpadává. Rychlé změně

podléhají též částice tukové a tají slunečným teplem velmi záhy.

V Irkutsku viděl jsem poprvé ještě jinou památnou rybu, známou Sibiřanům jménem omul č. bajkalský sik (Salmo čili Coregonus omul). Prodává se na trzích naložená jako slaneček. V Irkutsku prodávali kus za 10 kopéjek. Jako omul, tak i jiné lososovité ryby (Coregonus baicalensis, Salmo thymallus a S. fluviatilis) opouštějí za doby tření Ledové moře a táhnou u velikém množství až do Angary.

* * *

V Irkutsku vyptával jsem se na krajana Macenauera, jenž se tam po několik let hudbou živí a také sbíráním přírodnin se zabývá, ale bydlíště jeho nemohl jsem vypátratí. Zašel jsem si tedy na policejní úřad a žádal jsem za sdělení, kde bydlí učitel Macenauer.

Nežli mi úředník mohl odpovědět, slyším pojednou ruská slova: „Já vím, kde bydlí.“ Pronesl je muž, jenž přišel do úřadovny za tím účelem, aby předložil pasporty k vidování. „Vy že víte, kde bydlí?“ odpověděl jsem radostně. „Na posled jste také Čech.“ díím na to dále.

„Ano,“ odpověděl krajan. „Jmenuji se

„A odkud pocházíte a co tu děláte?“

„Jsem od Králové Hradce. Přijeli jsme z Archandělska. Ještě dnes chceme v hotelu Metropol koncertovati. Hrají housle, ostatní harfu, flétnu, harmoniku. Je nás pět. Večer můžete nás slyšeti. Přijďte. Ale teď, prosím, pojdte. Spěchám. Macenauer bydlí na blízku, v ulici Preobraženské.“

Byt Macenauerův jsme našli, ale muzikant sám doma nebyl.

Rozloučení s potulným krajanem bylo krátké. Večer díval jsem se na společnost českých muzikantů z daleka. Sešlý zevnějšek harfenic a celého kvinteta způsoboval mi málo radosti, a řeči pronášené od posluchačů o českých šumářích vzaly mi všecku chuť hlásiti se ke krajanům zavátým bídným osudem do města, jež zve se sibiřskou Paříží a Chicagem asijského východu. Ale do pravdy té má město Irkutsk ještě

hodně daleko, byť i svým rozvojem a šťastnější polohou železniční předstihlo již universitní město Tomsk. Nyní má Irkutsk asi 60.000 obyvatelů.

Při jméně Irkutsk pocítoval jsem jindy mráz na těle, ale zatím hrálo tam slunce za mé návštěvy velmi příjemně. Leč ani horké léto není s to, aby se zelenavá voda bystrotoké Angary zahřála. Dne 22. srpna naměřil jsem v ní odpoledne 8 stupňů. Jindy mívá nejvýše 9° C. Koncem měsíce řýna Angara zamrzává a ledy její tají až v polovici dubna.

* * *

Irkutsk bylo poslední město sibiřské, v němž jsem se mohl déle zdržeti. Přímý můj lístek železniční zněl: I. třída z Irkutska do Varšavy přes Moskvu-Brest. Cena s veškerými příplatky asi 100 rublů.

Ve druhé třídě rychlíkového vlaku zvaného též „train de luxe“ a vypravovaného pouze dvakrátě týdně platí se asi 60 rublů.

Lístky do tohoto vlaku vydává železniční kancelář v městě. Výprava jest zdlouhavá.

Z Irkutska počítá se do Varšavy 6347 verst, do Petrohradu 5718 verst, do Moskvy 5108 verst, do Čeljabinska 3049 verst.

Trať veliké železnice sibiřské jest až dosud jednokolejná, ale tak založená, že se může klásti vedle kolej druhá. Hned z počátku bylo pro celou trať třeba asi 2000 lokomotiv, 3000 vozů osobních a 36.000 vozů nákladních.

Byla půlnoc, když sibiřský rychlík opouštěl nádraží irkutské. V té chvíli mně připadalo, že vlak ujíždí již českým krajem, a že budu za nedlouho doma.

Lůžko bylo již na noc bílým povlakem potaženo a měkkým polštářem vystláno. Elektrické světlo ozařovalo útulné kupé. „Ubornaja“ byla v samém sousedství, ale ručníky tam scházely jako ve vlcích ostatních tratí sibiřských. Kupé I. třídy vyhrazeno jest dvěma, kupé II. třídy čtyřem osobám. Náhoda tomu chtěla, že jsem jel v kupé až do Moskvy sám.

* * *

Brzy za Irkutskem otřásl se vůz prudkým nárazem. Mám bych byl z lůžka vypadl. Ve chvíli oživil pojednou celý vlak, a pasažéři vyhlíželi zvědavě do čiré tmy, aby uslyšeli, co se stalo. „Ničovo, to jenom nějaká darebová položila kládu do cesty, aby se vlak vyšimul,“ byla odpověď.

Bylo pro nás štěstí, že vlak jel v těch místech velmi pomalu, a že strojník zpozoroval v pravý čas překážku. Atentátý toho druhu provádějí broďágové častěji. Jednou se jim dfló zdařilo, a rychlovlak sletěl s hráze roztržštěný. Potlučení pasažéři byli rádi, že zachránili své životy, ale zavazadla zmizela.

Také v našem vlaku zmizely jedné dáme vaky a tisíc rublů na hotovost, ale po zloději pátralo se marně. Zprávy o takových událostech nedostávají se ani do veřejnosti.

Časně z rána klepali pasažéři na dvěře salonního vozu a probouzeli číšníky ze spaní, ale klepali marně. Salon neotvírá se dříve, až teprve v 8 hodin. Potom předkládá se snídaně. Sklenice čaje stojí 10 kop., houska 10 kop., láhev sarmaského piva 20 kop., oběd o čtyřech pokrmech 1 rubl 25 kop., jednotlivá jídla 50 kop. až 1 rubl.

Mléko, vejce, máslo a jiné potraviny přinášejí venkované na prodej skoro na každou stanic. Prodavači přicházejí na nádraží zhusta v černém závoji zahalení, aby netrpěli tolik od dotěravých much.

Horko nesužovalo nás ani v lesích, ani na stepech. Z rána ukazoval teploměr 12, o polednách 16 stupňů C.

V lesních tůních bělaly se květy leknínu a žlutl se stulík jako v rybnících našich. Celá Evropa a celá Sibiř jest jejich domovem. Ba i podivuhodná kotvice (Trapa natans) objevuje se s nimi společně, ale vymírá prý tam jako v Evropě.

Také „traim de luxe“ jezdí pomalu a zastavuje se na stanicích snad déle, nežli by bylo třeba. Mistry stáli jsme až 3 hodiny. I mohl jsem opět sbírat rostliny a rozhovířovat tak druhy železniční květeny sibiřské.

Drobné bylinky způsobovaly mi více radosti nežli pohledy na jednotvárné kraje celé západní Sibiře. Nevěřte-li mně, uvěřte snad spíše válečnému zpravodaji „Ruského invalida“. Také on — Krasnov — praví ve svém spise „Z po-

tulek po Mandžursku“, že po celou dobu jeho jízdy z Petrohradu do Irkutsku menadehla ho krajina ani jednou, a že srdce jeho ani se rozkoší nezachvělo.

Dobře ubíhal čas při hře na pianě. Zpívaly se též české písně, a na houslích zaznívaly úryvky z operních skladeb, jež jsem měl pro všechny případy stále po ruce. Bez hudebního večírku nekončil žádný den. Ba jednou vzal na se salon i podobu taneční síně, a v kole ocitli se mladí i staří.

Jenom jednomu zdála se býti jízda po širé Sibiři věčností. Byl to pruský major B., jež mohl puknouti zlostí, že číšník uměl jenom rusky. Konečně hňeval se major i na svou bídnou pamět. Za celou cestu nenaučil se chvastavý Berlňan ani slovům platít a stakan čaje a volal na číšníka pořád kastan čaje a plentyt.

Za jízdy jednotvárným krajem stepnatým posloužila nám malá knihovna v salonním voze umístěná. Knihy vydává za zvláštní potvrzení vrchní vůdce rychlovlaku a ukládá odtržený kupon do úředních spisů. Rád jsem uvítal v knihovně výborný spis Sibir kak kolonia od Jadrinceva, dobře mně známý již z prvního vydání, a nově probíral jsem se listy bystroduchého Maksimova, vydanými tiskem pod názvem Sibir i katorga a obsahujícími věrné vylíčení života v sibiřských žalářích.

Na jedné stanici potkali jsme vlak, jež odvážel vypovězence do východní Sibiře. S vyhnanci jely zároveň jejich ženy a děti. Ženy následují své muže dobrovolně a snázejí s nimi všecky strasti ve vyhnanství. Za to vzácný jsou případy, kdy také muž provází dobrovolně odsouzenou svou ženu do těch sibiřských krajů, odkud zhusta již nikdo se nevrací.

Minuli jsme řadu stanic: Kansk, Jenisej, Krasnojarsk, Ačinsk, Marinsk a j. a navštívili jsme rychlovlak, jež ubíral se z Moskvy do Irkutska. Nápis na vozech oznamovaly, že náleží vlak Mezinárodní společnosti spacích vozů. Služebnictvo jeho jest způsobnějši a mluví také francouzsky. Vlaky této společnosti vypravují se „aždých čtrnáct dní“. Jsou vystrojeny skvěleji a podávají za poplatek o málo větší mnohem více pohodlí nežli vojenské rychlíky ruské.

Na stanici zvané Taiga, t. j. prales, odbočuje zvláštní trať do Tomska. Kupci tomští litují toho podnes, že si ne-

předešli lépe železniční inženýry, a že, hlavní koleje vyhnuly se městu tak bohatému. Jednalo prý se jenom o několik set tisíc rublů.

Za Taigou pozdravil jsem stepnaté kraje mně dobře známé již z první cesty po Sibiři. Na Barabinské stepi užel jsem zase stany kočovných Kirgizů a rozpomínal jsem se na hody, jež jsem mezi nimi prožíval. Ohromná stáda dobytka hovězího, bravu, velbloudů a koňů věštila širá pastviska a bohatství kočovných hospodářů.

Sibiřskou drahou vpučel za Uralem nový život hospodářský, a podnikaví Rusové vyvázejí sibiřské máslo do Žaponska, Mandžurie, Číny, Anglie. První mlékárny moderně v Sibiři zařízené čimly pravé divy, využítkovaly laciného mléka do poslední krůpěje a povznesly máslový trh k netušené výši. Teď pracuje v západní Sibiři již přes 40 mlékařských družstev, a vývoz sibiřského másla ze všech 1200 mlékáren činí již skoro 2 miliony pudů. Hospodáři počínají si již také hleděti pečlivějšího chovu dobytka, pěstují lepší píce rostliny, proměňují stepi v lučiny, budují pro dojnice chlěvy a opatřují si výborné stroje třeba až z Ameriky.

Také stepní město Omsk a řeku Irtyš spatřil jsem podruhé, ale zmizely mi brzy s očí. Potom ozývalo se jméno Isil Kul, Petropavlovsk, Kurgan, kde prodávají drobné výrobky z mačutí kostí, a z rána dne 29. srpna mohli jsme čísti na výšině malebného Uralu, tedy na hranicích dvou pevnin, nápis: Asie — Evropa.

Cizí kraje a světy za mnou se zavíraly, a v mém nitru ozvala se slova: Všudy dobře, doma nejlépe.

